Kjøbenhavnſke

lærde

Efterretninger

for

Aar 1794.

Kjøbenhavn,

Trykt hos Brødrene Berling, boende i Pileſtrædet.

Regiſter
til de
Kjøbenhavnſke
lærde Efterretninger
for 1794.

A.

Side

Pt. C. Abildgaard, om Infuſionsdyrenes Oprindelſe : : 211-14
— om de nye Infuſionsdyr i Danſke Vande 214
Joſ. Addiſon's Levnet, ved Mich. F. Liebenberg : 125
— Cato, overſat ved N. Qviſtgaard : 124 f.
Advarſel for Vinkel-Skrivere : 349
(And. Erebøe's) Brev imod G. Høſt, om hans Freds-Hiſtorie af Marokos : 108-11
Aftenlæsning ved Bonde-Arbeide, (udſtrøet paa Alfareveje) : : 24 f.
Fd. Ant. C. Gr. af Ahlefeldt, for en ſmagløs Tydſk Muſik, roeſt af Folkevennen 441 f.
beſpottet af Samleren : 521
og af Folkefienden : : 832
— lod overſætte Italiænſke Stævninger til Sang : : : 22 f.
— ſ. Anmærkn. ved en anonym Apologie for ham : : 459 f.
J. Juel, Gr. Ahlefeldt Laurvig døde i Slesvig 829
— Grundſäzze einer richtigen Politik, nach Phocion : : 283-86
Alethophilus, om Frankeſtaten : 188 f.
: : : Alſtrøm overſatte nogle af Baagesen's og Rahbek's Viser paa Svenſk : 608
Hs. C. Amberg blev Norſk Poſt-Controleur : 826

Side

Bh. Anker ſkjænkede d t Topogr. Sælſkab et Jordbore 63
— 2 Frimurer Taler : : 604
Rsm. Antiklager's Klage over Gr. Wold. F. Schmettow : : 160
Anvisning til at læge en Dryppert, og helbrede Uformuenhed, overſat af Tydſkt : 287 f.
J. W. v. Archenholz's Udſigt over det Brittiſke Folks Hiſtorie, 3 B. : 481-88
— Minerva, deels overſat i Polit. og phyſiſkt Magazin : : 809 f.

B.

Pt. Baagøe's Tale over Chriſtiansborgs Brand 794 f.
Guſt. L. Baden blev Byefoged i Nakſkov : 826
— om Oldtidens Agtelſe for Tingene, Anmk. dertil : : 604
Jak. Baden udg. Horatii opera : : 79
— Opuscula laf roſes i Allg. L. Z. : 190
— overſ. Horatii Verker, med Commentar, 2 D. : : : 78
— — ſom gavner blot Beayndere : 272
— Univerſitæts-Journal 3 og 4 H. 186 ff. 304
— Forelæsninger over det Danſke Sprog roſte i Allg. L. Z. : : 334
Tork. Baden blev Prof. Eloq. i Kiel : 827
— gav Lectr. ver. til hans Faders Udg. af Horatii Verker : : 79
— de Arte Philoſtrati roſes i Allg. L. Z. 144
J. Baggeſen's Labyrinth roſes i Allg. L. Z. : 144
— Moral i en Viſe laſtes i Allg. Litt. Zeit. 128
— Viſer paa Svenſkt ved Alſtrøm : 608
N. Edinger Balle's Magazin af Sædlands Stifts-Archiv, 1 B. 2 H. : : 17-20
— roſes for den nye Pſalmebog i Allg. L. Z. 191
— Texter og Bøn paa Bededagen efter Slots-Branden : : 761 f.
— Prædiken ved ſamme Leiligheb : 762
Jmm. Balling's Caroline og Lambert : 267 ff.
— Huusmoder roſes i Allg. L. Z. : 303
C. Baſtholm, om vor Religions-Stifters Henſigt, roſes deels i Allg. L. Z. : : 271

Side
C. Baſtholm, om vor ꝛc., overſat paa Svenſk 647. 678 f.
— Breve om Sjælen efter Legemets Død, overſ. paa Svenſk : 647. 679
— Opfordring til Anſtalter mod Levendes Begravelſe . : 804 ff.
F. Jul. Bech, Sognepræſt for Prelands Præſtegjæld : : : 826
— Indhold af Hjemmeſſe-Prædikener 1791 f. 4-9
— Vejledn. til at opdrage en duelig og lykkelig Afkom : : 634-38
Sophie Becker's Arindas, overſat af Tydſk : 519
F. Juſt Bertuch's Monodrama Polyxena overſat 331 f.
Freimüthige Betrachtungen eines phyſiſchen Weltbürgers, forbudte i Sleſien : 509
(Kp. F. Bagger's) Beviis paa Driſtighed i at ſtjæle paa Landet : : 348 f.
Bibelen i Udtog ved J. Dreier : 1-4. 80
Sgm. v. Bibra's Erindring om offentlig Roes, overſat af Tydſk : : 811
J. Bindesbøll lovede Iliaden overſat i Proſa . . 745
Steph. Bjørnſen vandt en Mathematiſk Skrivepriis 93
And. Birch's Fortale og Charakteriſtik til F. Snedorf's Skrivter : 562-65
Hs. G. Birch's Haandbog for unge Geiſtlige, Subſcr : : : 192
Mich. Glieb Birkner's Pflicht, einander Fehler zu vergeben : : : 555 f.
Dl. N. Blicher's Raad ved Mandtallenes Optegnelſe : : : 749
J. Bloch's Overſ. af Xenophons Sokratiſke Mærkværdigheder roſes i Allg. L. Z. : 334
— om Egteſkab : : 624
O. Dd. Bloch, de carmine græco Apollonii Rhodii roſes i Allg. L. Z. : : 190
G. Eil. Bode's Betragt. ov. Skabningsverket, overſ. ved Mt. Hallager : : 45
M. Bøtcher's Phyſiſke Aarbog anmældes i Allg. L. Z. og Göttinger Anzeigen : 367
— om piinlige Straffe : : 603 f.
J. Boje's Statens-Ven roſes i Allg. L. Z. : 175

Regiſter.

Side

Kp. Ab. Borch, om Overopſynsmænd over Høj-
ſkoler . = 746 ff.
Borgervennen anmældes i Allg. L. Z. = 303
= . = Born, om Færøiſke Baſaltbjerge , 216 f.
= = = Bourgoing's Reiſe i Spanien, overſat ved
And. Winding Brorſon = 660-63
Eman. Bozenhard's Tagebuch e. Reiſe v. Kopenh.
nach Wien 1793 = 549-52
(Ph. Bremer's) Bremenfeldere dadles i Allg. L. Z. 175
C. F. Brezner's En Liderligs Levnet, overſat ved
Lor. Reistrup = = 337-44
Brev om Ancienniteten, og Svar derpaa = 282 f.
5 Breve med Oplysninger over Freden med Ma-
rokos 1753 (af And. Wreboe) = 108-11
C. C. v. Brokdorf udgav Corpus Statutorum
Slesvic., I B. , = 353-57
And. Winding Brorſon overſ. Bourgoing's Reiſe
gjennem Spanien = = 660-63
—— og Wendeborn's Storbritannies Tilſtand 663-69
F. Brun, üb. Geneve, Coſtniz, u. den Rheinfall
bei Laufen = = 195
—— üb. Vaucluſe , = 197
J. Nordal Brun's Skuespil, Republiken paa Den,
laſtes i Allg. Litt. Zeit. = = 751 f.
—— 2 Taler, ſ. J. Zetliz's Anm. til Recen-
ſionen derover = = 97-108
—— Prædiken over Chriſtiansborgs Brand 778 f.
—— mindre Digte roſes i Allg. L. Z. = 175
—— Kl. F. Faſting's Vreminde = 302 f.
Malte C. Brun's Opſatſe i Samleren, og forsøgede
Udtog af Schiller's Skrivter = 116 f.
—— ſmaae Fortællinger og Digte 118 f. 140 ff.
518-22
—— Overſyn af Maanedernes Hiſtorie 120. 522.
cf. 720. 801-12
(Rud. Buchhave's) polit. og phyſiſkt Magazin
1793, 1 og 2 B. anmældt i Allg.
Litt. Zeit. , 463
—— 2 Afhandll. eftertrykte i London = 558

M. S.

Siide

M. S. Buchholm's 2 Bryllupsdags-Breve af Piger til deres Elſkere = 346
Sør. Bugge døde i Øjeſtad i Chriſtianſands Stift 829
Th. Bugge's Eſterr. om Kbhavns Obſervatorium 187 f.
—— Mathematiſke Forelæsninger, Subſcr. 798 f.
And. Bull, om Fjelddyrkningen = 62
B. C. Bull's Disconto- og Rente-Tabeller, fra ½ til 2000 = = 591
Hs. C. Bunkeflod's Prædiken over Chriſtiansborgs Brand = = = 783
Ol. N. Byzow, Prof. i Odenſe, døde = 223

C.

H. Calliſen, de Diarrhœa cum Obſtructione alvi connubio, eftertrykt i London = 558
Joch. H. Campe's Udtog af Reiſebeſkrivelſer, 2 D. overſat = = = 608
Grevinde Carliſle's Skrivt for Fruent., ſom ville gjøre Mænd lykkelige = = 189 f.
= = = Caſti's Kong Theodor i Venedig, overſat ved A. G. Thoroup = 22 f.
J. Chardin's Reiſe fra Mingerlien til Perſien 1664-69, i Udtog = = 601
C. J. Rud. Chriſtiani Predigt über den Schloß-Brand = = = 763 f.
Chriſtiania Sælſkabets Priis-Uddeling til Skribenterne om en Norſk Højſkole = 238 ff.
Chriſtiansborgs Brand ødelagde Bibliotheker og andre Samlinger = = 220 f.
N. C. Clauſſon døde ſom Provſt i Fridericia = 827
—— de orig. & nat. Oraculorum roſes i Allg. L. Z. = = 144
Mgdl. Theſtrup Cold blev Kbhavns Politiemæſter 826
J. Ant. N. Condorcet's Rede üb. d. Fr. Revolution = = = 195
—— Entwurf der neuen Conſtitution 1792 195.201 overſat = = 811
—— üb. Aufklärung, als Weg zur Freiheit = 197

Register.

Side

Jæm. Cook's første Reiser 1768-71, i Udtog ved Joch. H. Campe, oversat : 608

Gadso Coopmans faaer 2000 Rdlr. som Professor i Kiel : : : 128

Charl. Corday's Rechtshandel, übersetzt durch C. F. Schmidt : : : 201

Corpus Statutorum Slesvic. od. Slesviger Land- u. Stadt-Rechte, 1 B. : : 353-5 f.

Steph. Courtney's Reiser omkring Jorden 1709 ff. i Udtog : : : 658 f.

K. F. Cramer, üb. der Messiade 9 u. 10ten Gesang 273-79

D.

Damebibliothekets 1 og 2 Bd. : 437-40

3 Bd. : : 432

4de Bd. udg. ved Pt. N. Nyegaard 414 f.

5te Bd. : : 789 ff.

—— Bidrag hertil, eller Moerskabslæsning ved Samme, Subscr. : : 656

W. Dampier's Reise 2den Gang oversat : 659

Danskvennens Sprogbemærkelser : : 520

(Wf. K. H. Comte v. Dernath) Opuscules rosés i Bibth. d. sch. Wss. : 703 f.

Til Dittersdorf's Composition oversatte L. Knudsen (Vulpius's) røde Hue : 440-43

J. Drejer's Udtog af Bibelen : : 1-4. 80

Duellen, eller den første April, Komedie : 218 ff.

E.

Dan. Js. Eaton's Folkepolitik slap i England uden Straf : : : 521

Jak. Cph. Rud. Eckermann, üb. Ehe moralisch betrachtet : : 198 f.

—— om Jesu Rige og Tilbagekomst, oversat ved Lr. N. Fallesen : : 630

Efterretninger om udenlandsk Litteratur roses i Allg. L. Z. : : : 535 f.

Side

P. Egede's erste Reise nach Grønland, in Neue Qvartalschr. aus Reisebeschr. = 367
C. U. Dl. v. Eggers, daß Holstein Contingent zum Reichskriege geben muß 195
— Denkwürdigk. der Fr. Revolution, in Rücksicht auf Statsrecht u. Politik, roses i Allg. L. Z. = = = 591 f.
— anmældes her = = = 497-501
— oversættes paa Dansk ved Mth. Rathje, Subscp. = = = 671 f.
F. L. v. Eggers udgav Corpus Statutorum Slesvicens. 1 B. = = = 353-57
H. Pt. v. Eggers, üb. die wahre Lage des alten Ost-Grönlands, rost i Allg. L. Z. = 463
— og i Göttinger Anzeigen = = 558
Mt. Ehlers's Betragtning over vor Tids Friheds-Bevægelser, oversat = 802 f.
Eilschov bekymrer sig om Ribes Cassevæsen 28 f. 61
— Klage over Delingvent-Skatten = 28
F. Ekkard's Creminde for N. Prahl = 586
— oversatte og forsøgde J. Sinclair's økonomisk-topographiske Spørgsmaale = 751
— tilbyder en Fortegnelse over de nyeste Skrivter siden 1789 = 812 f.
N. Elert's Forsømmelighed atter paaanket af Sev. Longrandsker = = 118
— Efterretn. om den store Danske Ordbog 705-11
J. Erichsen's Gravminde, stukket i Kobber ved Ol. Olavsen = = = 509-12
Erindringer ved Spørgsmaalet, fortjene Kronprinsens Handlinger Tak? = 344

F.

P. D. Faber's Overs. af Knigge's Omgang lastes i Allg. L. Z. = = 352
— overs. A. Kotzebue's Papagøi = 443-46
— om en vis Overtroe = = 602
J. C. Fabricius, om Skrivter i Insectlæren = 217
Fadæsa No. 1 = = = 279 ff.

Regiſter.

Side

Lor. N. Falleſen's Magazin for Religionslærere, 1 B. = = = 625-31

—— 2 B. = = = 631-34

—— hvad der ſkal troſte os ved Chriſtiansborgs Levninger = = = 766 f.

Kl. L. Faſting's Fortegnelſe over ſalle danſke Skrifter indtil 1789 = = 524 f.

Kl. F. Faſting's Erinde, ved J. Nordal Brun 302 f.

Bh. C. Fauſt's Sundheds-Catechiſm, omarb. og forøget ved J. Clem. Tode = 181-84

Th. Fjeldſted's Forſlag til Bøjgde-Magaziners Oprettelſe i Trondhjems Amt = 396 f.

Jeſ. Fleiſcher's Naturhiſt. om Planteriget = 81-94

K. Chaſſot de Florencourt, ůb. Teutſche Hinderniſſe inderer Indůſtrie = 195 ff.

Florian's Komedie det gode Egteſkab, overſat ved F. Schwarz = = 125 f.

—— Numa Pompilius, overſat ved J. Kragh Høſt = = 165-71

Folkeſtenden (Werfel) angreb Gr. Fd. Ant. C. Ahlefeldt, for Tydſk Muſiks Skyld 832

—— Folkevennens djævelſke Plan = 522

—— roſes af Schirach!!! = 351

—— han ſelv roſer (Vulpius) røde Hue = 441 f.

—— opdigtede Spørgsmaale til Samleren = 519

Formularer til Contracter og andre Documenter, 6te Udg. = = 357 65

Forſøg til Længdens Beregning ved Maanen, overſat af Engelſk ved K. C. Peterſen 737-41

France deſcribed 1766 overſættes 1791 i Kjøbenhavn!!! = = 657 f.

Arveprins Fredriks brændte Samlinger for hans Søn = = 221

Fredrik Chriſtian, Arveprins af Auguſtenborg, holdt en Tale paa Auditorio = 127

Jak. Friis, Hører ved Kjøbenh. Frueſkole, døde 96

(Kl. Friman's) ſyngende Soemand, eller 25 Viſer = = 305 ff.

—— Hagen Adeiſteen, en Hædersſang 556 ff.

G.

Mth. Galthen, overſt Capellan i Randers = 826
Abr. Gedalja's Rede über den Schloßbrand, aus Ebr. durch S. M. Simon = 769 ff.
K. C. v. Gehren's Verſuch einer zweckmäßigen Confirmations-Handlung = = 33 f.
— Predigten zu Beförder. des Wahren u. Guten = = 65-76. 501-8
— Fr. W*** der Mörder aus Schwermuth u. Aberglauben = = 473 f.
— cf. J. Gbr. Maurenbrecher's Antwortſchreiben = = 610-22
— des Aerneteid von ſr. lehrreichen Seite betrachtet = = 508
— ſittliche Freiheit, ein weſentl. Stück chriſtlicher Würde = = 509
— göttliche Prüfungen bei Chriſtiansborgs Einäſcherung = = 765 f.
des Geiſtl. Standes Aufhebung, ein Traum 194 f.
Gentuernes Love overſatte af det Engelſke, Subſcr. 334 f.
J. H. W. Gieſemann ſkulde blive Lærer ved det Chirurg. Akademie = 270 f. 367 f.
Hs. Cph. Glahn's Tale over Chriſtiansborgs Ødelæggelſe = = = = 795
J. G. Gmelin's Reiſer i Sibirien 1733-44, i Uddrog = = 599 f.
Joſ. Gorani's Italiænſke Tildragelſer, overſatte af Tydſk = = = 115 f.
Joſias L. Goſch løg og bedragede Folk i Zyrich 1793 = = 64. 144
— Bibliothek der Charitinnen, 1 B. = 64
Hs. G. Gotſchalch's Plan til en lærd Realſkole i Odenſe = = 711-18
— Tale over Chriſtiansborgs Ildsvaade 793 f.
Hs. Jak. Grogaard's Prædiken over Chriſtiansborgs Brand = = 784
Pt. Grønland blev økon. Adminiſtr. ved Porcell. Fabriken = = 826

Regiſter.

Side

Pt. Grønland's Compoſitioner for Deutſches Magazin 1793 = = = 194
Grundſäzze einer richtigen Politik nach Phocion, (v. J. Juel Gr. Ahlefeldt) = 283-86
Grunden til en Proces, foranlediget ved Pt. Palu an Tom's Model til en Regning over Bekoſtninger = 323 f.
Jak. Juſt Gudenrath om Danſk Criminal-Ret roſes i Allg. L. Z. = 112
— om Høiſkolen for Norge = 604 f. 622 f.
— Anke over Recenſ. = 648-55
F. Hegh Guldb rg's Liſe og Peter roſes i Allg. L. Z. = = 144
Ove Hoah Guldberg overſ. det Nye Teſtam. m. Anmærk., 2 Dele = = 641-47
Sbr. Gyldendal ſælger Overſættelſer for Originaler 128
— beſtyrer en Samling af gamle Reiſebeſkrivelſer uden Valg og Orden = 594 f.
— ſkal have ſtor Autoritet i Orthographien 662

H.

J. E. H....'s Sørgeſpil Knud Lavard = 94 f.
Haandbibliothek for det ſmukke Kjøn, 1 D. 172 ff.
Matth. Hagerup's Lovtale over Pt. Tordenſkjold roſes i Allg. L. Z. = 288
G. Hahn's Prædiken over Chriſtiansborgs Brand 780
Mt. Hallager's Spørgsmaale til G. Eil. Bode's Skabnings-Betragtn. = = 45
— Hovednøgl til Udregninger fra ½ ß. til 50 Rdlr. = = 590 f.
Halliſches Pædagogium beſchrieben 1786 = 201
Hamborg beſkreven ved en ung Læge 1793 = 624
Cph. Hammer's Bekjendtgjør. om Norſke Naturalkamre = = 788 f.
C. Hanſen's Liv og Levnet med Reflexioner = 76 ff.
G. Hanſen's Ubilligheb mod Sædlands Geiſtlige = = 587 f. 602. 603
Pt. Hanſen's Repertorium til Mordſkabs og Publicitets Befordring, Subſcr. = 526 ff.

Pt. Han-

Regiſter.

Side

Pt. Hanſen's Prædiken over Chriſtiansborgs Ilds-vaade : : : 763

H. Harris's fromme Seefarer, af Tydſk overſat ved G. Hm. Overbek : : 251 f.

Ad. W. Hauch blev Hofmarſkalk, Skuespil- og Capel Chef : : : 827

— Lærebog i Exprimental-Phyſiken, Subſcr. 31 f.

Dan. Hayle, Esq. ankede paa et Ord i den Danſke Tilſkuer : : 831

Dan. Hm. Hegewiſch's Ausz. aus Prieſtley's und Price's Streitſchriften üb. phyſiſche Nothwendigkeit : : 199 f.

— Anzeige, wie ein Cenſor deſſen Handſchrift behandelte : : 326-31

Pt. And. Hejberg mulcteres for en politiſk Viſe mod Pitt : : 831 f.

— Synagestykke Chinafarerne, med Muſik af C. Schall : : 20 ff.

— roſes og dadles i Allg. L. Z. for ſine Skuespil : : 222

— klager mod Skuespil-Directeuren Gr. Ahlefeldt : : 459 f.

— Erklæring angaaende ſin Seemandsſang 496

— om K. Pontoppidan's Medaille-Plan 807 f.

Glob H. Heinſe ſkrev 5 tykke Romaner af vor Nordiske Hiſtorie : : 671

J. C. F. Heinzelmann wider Kotzebue vom Adel : 199

— v. den Alt-Sächſiſchen Eidgerichten : 378-82

K. F. v. Hellfried's Foreſtilling om Borgernes Rettighed i Ribe : 29. cf. 832

A. Hennings, über Adelsacist, overſat : 810 f.

— roſes tildeels i Allg. L. Z. : 452 f.

— v. Einfluße der Hofhaltungen auf Sitten, roſes ſammeſt. : : 463

W. Hennings, Directeur ov. det Chirurg. Akademie, døde : : 112

J. Gf. Herder's Lilje og Roſe overſat : 519

J. Dan. Herholdt om hvorledes tilſyneladende Dødes Begravning forebygges : 603

P. Her-

Side

P. Herman's Ceilanſke Herbarium kjøbde Sir Joſ. Banks 1794 = = 210
Den unge Herremand, og Perſonerne fra Neſſua-rad = = 318 ff.
F. Hildebrand, om Sædens Udgydelſe i Søvnen, overſat af Tydſk = = 382 f.
Hiſtorie om en Onanit, der curerede ſig ſelv, overſ. af Tydſk = 269 f. cf. 574 ff.
Val. C. Hjort's Erindringer ved den nye Pſalmebog 622
J. Dan. Hoeck's Kundſkab om Veneriſke Tilfælde, ſamt deres Lægemidler, overſat af Tydſk 735 f.
C. F. Højer's Andagtsbog for Kongens Søefolk = 523 f.
G. Høſt, Etatsr. og Secretaire ved det Udenl. Departement, døde = 416
J. Kragh Høſt overſatte Florian's Numa Pompilius af Franſk = = 165-71
—— ſkrev de hiſtoriſke Articler i Maanedſkrivtet for Polltik = = 115
E. v. Hoff's Beſkr. ov. Fredrikshalds Bye og Egn = = = 58 f. 60 ff.
P. Holm's Beſkr. ov. Liſters og Mandals Amter 573
Thdr. Holmſkjold's Danſke Svampe, 1 D. 241-51
H. S. Holten's Efterretn. om Arvepr. Fredriks brændte Mineraliesamling = 221
Homer's Ilias. 1 Bog, med Anmærk. overſat 741-45
Horatii Opera, recenſ. Jac. Baden, c. Lectt. Thork. Baden = = = 79
Horatius's Verker, med Comm. af Jak. Baden, 2 D. = = 78
C. Horneman's philoſophiſke Skrivter, overſættes paa Tydſk = = 354
Cl. Frees Horneman holdt Talen paa Kongens Fødſelsdag = = = = 95
J. Hornſyld, Capellan i Randers = = 826
Den røde Hue, et Syngeſpil, af Tydſken overſat ved L. Knudſen = = 440-43
Hvad ſkal jeg troe ved de Lærdes forſkjellige Meninger? overſat af Tydſk = 129-35

Side

J.

J. G. Jacobi, imod frække Danske, oversat ved J. Kragh Høst = 143
Hekt. F. Janson's Prædiken over Christiansborgs Ildsvaade = = 776 f.
Ideer yttrede ved C. Bastholm's Forsøg mod Levendes Begravelse = = 806 f.
Lebr. H. Sam. Jehne, forhen Prof. i Altona, døde = = 223
F. Cph. Jensen's Rede v. Absichten der Kieler Armenpflege = = 325
= = = Jessen fra Helsingør vandt en Juridisk Skrivtpriis = = = 95
Udkast til en Instruction for Sognefogeder = 376 f.
Josef's II Politiske Testamente oversat = 803. 807
Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab, 1 og 2 = = = 113-16
Sleswigsches Journal, deels oversat i Polit. og Physikt Magazin 1793 = 801-11
Journal af en Normands (H. J. S.) Reise til Tunis 1747, og Slaverie = 108. 111
Topographisk Journal for Norge, 4 Hæfte = 58 ff.
5 Hæfte = = = 60-64
6-8 Hæfte = = 572 f.
Iris 1792 roses i Allg. L. Z. = 254
1793 = 587 ff. 602-7. 622 ff.
Is. Iselin om Lovene, med Anmærk. af Malte C. Bruun = = 518. 519. 521
— om Religionen, med Anm. af Malte C. Bruun = = = 127
Islændska Liste-Felaug, 12 B. anmældt i Allg. L. Z. 143
P. Erdm. Isert's Reise til Guinea og de Karibiske Øer 1783-87, oversatte = 598 f.
J. F. Jünger's Komødie, Bortførelsen, fordansket = = = 121 f.
— Stregen i Regningen, oversat ved S. Sonnichsen = = 122 ff.
Ant. Fr. Just's hemmelige Efterretninger om Satans Hof = = 721-27

K.

Engelb. Kæmpfer's Beskr. over Japan 2den Gang oversat = = 670
Ab. Ghf. Kæstner vælges til Medlem af Kjøbenh. Videnskr. Selskab = 31
Ab. Kall's Skrivelse til Biſpen, hvorledes hans Hiſtorie er bleven forhutlet ved H. Petersen = 234 f. cf. 493-96
Karlsbader Reiſebriefe 1792 = 195. 197
C. Kellner, über Nord-Afrikas und Kl. Aſiens Religionen = = 195
U. N. Kjær's Fortælling i Anledn. af Chriſtiansborgs Ildsluer = 398 f.
G. Kjedings Nøgl for Jord- og Himmel-Kuglernes Brug = 785 ff.
G. Kjerulf blev Theater-Directeur = 827
Kjøbenhavns Univerſitæt glemmer og skjuler Naturen under Laase = 49 f. 187
— dets andre Mangler paaankede ved Sev. Langrandsker = 118
— Priisopgaver for 1794 = 95 f.
— — og Uddelinger = 127
— Videnskabers-Selskabets Opgaver for 1795 = = 446 f.
— Chirurgiske Akadem. Forelæsninger 1794 f. 719 f.
C. Ew. v. Kleiſt's Minos-Domme, deels oversatte 519
C. Klingberg forsvarede Vækkerens Udgiver 831
über F. Glieb Klopſtok's Meſſiade, 9 und 10 Geſang, K. F. Cramer = 273-79
Adf. Knigge's Omgang, flygtigen oversat ved P. D. Faber = 352
L. Knudsen oversatte (C. A. Vulpius's) røde Hue, med Muſik af Dittersdorf = 440-43
J. Koefoed blev Viborgſk Land-Phyſicus = 826
Alex. Kølpin, om Luftſyrens Virkninger i Underlivet, paa Svensk = 46
J. C. Koppe's Taſchenbuch der Rechtsgelahrtheit 1793, Subſc. = 335 f.

Side

A. Kotzebue, om vor Uvidenhed, overſat ved Dl. F. Staal : : 140 f.
—— vom Adel, berichtigt von J. C. F. Heinzelmann : : 199
—— Papagøjen, et Skuespil overſat ved P. D. Faber : : 443-46
—— Indianerne i England, overſat ved S. Sønnichſen : 456-59
Ad. Glob. Kraft's Efterretn. om Sjællands Lands-Ting 1790 f. : 289-96
Steph. Kraſcheninnikow's Beſkriv. over Kamczatka overſat : 600
Det Danſke Krigs-Bibliotheks 1ſte Hæfte 272
—— —— —— 2det Hæfte 480
Krigsſangen Veillons au ſalut de l'Empire overſat 521

L.

Lægemethode for Fødſelslemmernes og Nervernes Svækkelſe, overſat af Tydſk 383 f.
Gavnlig Læsning i Naturvidenſkaben, ſamlet ved Od. Wolf, roſes i Allg. Lit. Zeit. 272
Geo. L. Lahde's Titelbillede til En Liderliges Levnet 337
Landsbye Redeligheder, overſatte af Tydſk 789
Jak. Langebek efterlod den ſtørſte Danſke Ord-Samling : 706. 710
K. C. Langsdorf overſatte J. Kraft's Hydraulik 704
Knud Lavard, et Sørgeſpil af J. E. H. : 94 f.
J. Kp. Lavater's Kopenhavner Prædigt über die Kraft des Gebets : 30 f.
Legende einiger Muſik-Heiligen, uddragen af Tydſk ved L. Peterſen : 510
Julie Lerſe's Breve, overſatte af Tydſk ved Pt. N. Nyegaard : 790
Ghold Ephr. Leſſing's Philotas, overſat ved G. C. v. Scheel : 554
Mich. F. Liebenberg's Forſøg over Joſ. Addiſon's Levnet : : 124 f.
—— —— roſes i Allg. Litt. Zeitung 175

Side

Mich. F. Liebenberg, overſat Fr. Volkm. Reinhard's Syſt. der chriſtl. Moral, Subſcr. 463 f.
—— —— ogſaa Marezoll's Prædikener, Subſcr. 752
Sam. Lønbom's Steenboks Levnet roſes af Pr. F. Suhm : : 514
—— Lønborg, om Fornsdenhederne i en belejret Fæſtning : 272. 480
Sev. Løngrandſker's Bidrag til Kjøbenhavns Universitæts Skildring : 118. 518
Lommebog for den hæderlige Danſke Bondemand 308 ff.
det Londonſke Agerdyrknings-Collegium ſatte Priis paa en Afh. om Danſkt Landvæſen 704. 750 f.
Lovgivning, angaaende offentlig Religion og National-Opdraaelſe, overſat af Tydſk 807
Mine Luſer, No. 1. (om Kjøbenhavns Theatervæſen) 303
L. Luplau's Aftenſtunden : 460 ff.
J. H. Lützow, See-Capitaine, døde : 223

M.

Maanedſkrivt for Damer, 1ſte og 2det Hæfte 138-43
—— —— 3dje Hæfte : 206 ff. 346 f.
Deutſches Magazin, 5ter und 6ter B. 193-201
Politiſk og Phyſiſk Magazin (ved Rud. Buchhave) 1ſte og 2det Bind 1793 801-12
—— anmældt i Allg. Litteratur-Zeit. : 463
Magazin af Sædlands Stifts-Archiv, 1ſte Binds 2det Hæfte : 17-20
Magazin for Religionslærere, ved Lr. N. Falleſen, 1ſte Bind 625 31 2det B. 631-34
C. Elov. Mangor's Underretn. om Radeſygens Kjendetegn 202-5 roſes i Allg. Lit. Zeit. 751
—— Underretn. om Frugtſommeliges og Barſelkoners Levemaade og Pleje 749 f.
(K. F. v. Mannsbachs) Gedanken aegen Grav Schmettow laſtes i Allg. Lit. Zeit. 111 f. 158
—— Rasm. Antiklager's Klage over Grev Schmettow : : 160
F. G. Marezoll, Præſt ved Petri Kirke i Kbhavn 181

Side

F. G. Marezoll's Prædikener overſatte ved Mich. F. Liebenberg, Subſcr. = 752
— Andagtsbog for Fruentimmer, overſat 177-81
Fr. Marmontel's nyeſte Fortællinger overſatte ved Kn. Lynov Rahbek, 1ſte Bind = 639 f.
Marolla's Reiſe til Braſilien, 2den Gang overſat 659
Fd. Martini, Regiments-Chirurgus, døde 224
Ph. Maſſinger's Skuespil, Slaven, overſat ved Nyegaard = = 790
J. Gbr. Maurenbrecher's Schilderung Lavater's 30 f.
— Schreiben an K. C. v. Gehren, wegen Fr. W*** des Mörders 474. f. cf. 619-22
— über zweckmäſſigen katechetiſchen Unterricht 33 ff.
— erſte öffentl. Confirmations-Handlung 1792 35 ff.
— Empfind. und Entſchlieſſ. bei Chriſtiansburgs Ruinen = 764
J. Hm. Mejer's Predigt bei Eröffn. der Kieler Armenpflege 1793 = 325
Eph. Andr. Meyke, forhen Prof. og Advocat i Altona, død = = 223
C. Glob Meißner's Frierie af det 11te Aarhundrede, ved Dl. F. Staal = 206
Moſ. Mendelsſohn's Afhandl. om Sjælens Ulegemlighed, overſat af Tydſk = 135-38
Menneſket aldrig Abekat efter Naturen, men i Smagen = = 801 f.
über Menſchenkenntniß = = 194
Minerva 1792 roſes i Allg. Litt. Zeit. = 254
Minos's Domme, deels overſatte efter C. Ew. v. Kleiſt 519
Vict. Mirabeau's vertraul. Urtheile über die Franzöſiſche Revolution = 193 f.
Hs. Møller, om Fødemidler for Creaturer i Norge 59
Sør. Møller's Forſøg til Kirke-Pſalmer 161-65
Dan. Gh. Moldenhawer, om den Spanſke Inqviſitions Oprindelſe = 582 ff.
Rob. *Molesworth* vindicated by Holg. Olivarius 397 f.
J. Monod blev Franſk Præſt i Kjøbenhavn 826
Sør. Monrad's Dampnt, eller den forulykkede Digter = = 543 f.
Morgenpoſten 1792 roſes i Allg. Lit. Zeit. 254

Regiſter.

Eide

Ad. Moltke's Reiſe nach Mainz 1793, 1ſter Th. 549-54
— forbudt i Wien : : 671
Kpr. W. Morgenſtjerne's Konge-Forſvar mod Th. Paine, conf. Rapee : 43 f.
— Oplysninger, i Anledning af Recenſionen 145-
M. Morville's Jordſkiftningslære roſes i Allgem. Lit. Zeit. : : 143
Moth ſamlede allerførſt til den Danſke Ordbog 706
Fd. L. Mourier, førſte Præſt ved den Franſke Kirke i Kjøbenhavn : 826
Fr. H. Müller, Kunſtforſtandig Adminiſtrator ved Porcellains-Fabriken : 826
F. Münter roſes i Göttingen for Udgaven af Tempelordens-Statuterne : 384
Ol. Mynſter vandt en Medicinſk Skrivtpriis 95

N.

Lor. Næraae, Provſt i Svendborg, døde 224
Naturhiſtorie-Sælſkabets Skrivter, 3dje B. 1ſte Hæfte : : 209-18
— 2det Bind anmældes i Allg. Lit. Zeit. 367
F. C. *Nelle*, de Febre Scarlatina in Fredricshald obſervata 1787 ſeqv. : 185
G. Nielſen lod ſine Udarbeidelſer brænde med Chriſtiansborg 1794 : 220
A. Niemann's Gründe der Hoffnung glücklicherer Zeiten : : 326
G. N. Niſſen's Sjællandsfars Landstings-Efterretninger 1792 : 311-17
Noget om Indſtrandinger, og Omgangen med ſamme 1791 : : 356 f.
Franſk Chemiſk Nomenclator, med Anmærkninger af N. Tychſen : 171 f.
Notabene ved Pt. And. Hejberg's Klager over Grev Fd. C. Ant. Ahlefeldt : 459 f.
Pt. N. Nyegaard overſatte Kinderfreuden oder Unterricht in Geſprächen : 46 ff.
— udgav Damebibliothekets 4de Bind 414 f.
— 3dje Bind : : 432 f.
— 1ſte og 2det Bind : 437-40

Side

Pt. N. Nyegaard udgav Bidrag til Damebibl., eller Moerſkabsloesning, Subſcr. 656
—— Damebibliothekets Samlinger af moraliſke Fortællinger ꝛc. 5te Bind : 789 ff.
Rsm. Nyerup redigerer deels den ſtore Danſke Ordbog : : 706
Rsm. Nyerup's udenlandſk Litteratur roſes i Allg. Litter. Zeit. : : 824
—— Udtog af O. Sperling's Frierie-Hiſtorie 115
Nytaarsgave for Damer 1793 paaankes i Allg. Litt. Zeit. : : 175

O.

J. Olavſen bearbeider en Deel af den ſtore Danſke Ordbog : : 706
Ol. Olavſen blev Profeſſor i Mathem. og Phyſ. i Kongsberg : : 826
—— tegnet og ſtukket i Kobber, J. Erichſens Gravminde : 509-12
Holg. *Olivarius's* Letter on the ſubject of Rob. Molesworth : 397 f.
C. Mag. Olrik's Død beklaget ved And. Volcherſen 555
Godſke Hs. Olsen, om Opdragelſens Mangler i Danmark : 748 cf. 800
D. J. W. Olshauſen, ob Determinismus mit Moral beſtehn kann? : 194
—— Theilname an Freuden und Leiden unſrer Mitmenſchen : 638 f.
om Oplysning, om den er farlig, overſat af Tydſk 745 f.
Opuscules (par Wf. K. H. Comte van Dernath) roſes i Bibl. der ſchön. Wiſſenſch. 703 f.
Et Par Ord om Subordination og Militair-Genie 281
Danſk Ordbog, A-E. (ved N. Eiert og Andre) 705-11
L. Ph. Joſ. Orleans eller Egalité's Levnet og Charakter, overſat af Franſk : 126 f.
I Orlogsſangen for 1794 rettes et ubilligen forandret Sted : : 832
G. Hm. Overbeck overſat af Tydſken, H. Harris's fromme Søefarer : 251 f.

Side

P.

F. Oleſen P...s's Broderkys, et Friheds digt 689:96
Th. Paine's Rechte des Menſchen, 3tet Th. 23 f.
—— cfr. Kp. W. Morgenſtjerne, og Rapee.
J. Paiſiello ſætter Stats-Referate og Stavninger i Muſik : : 22 f.
J. Paludan's Prædiken over Chriſtiansborgs Opbrændelſe : : 773:76
Pt, Paludan's Prædiken over Chriſtiansborgs Ildsvaade : : 762 f.
Sv. Paulſen's Jislandſke Reiſe i Maj 1792 217 f.
J. Pavels's Bondekone ved ſin Mands Grav roſes i Allg. Lit. Zeit. : 175
H. Peterſen's almind. Hiſtorie omarb. og forkortet 225:32
—— Til Publicum, i Anledn. af denne Hiſt. og Abr. Kall's Erklæring : 232 ff.
—— Oplysn. om det, ſom haver tildraget ſig imellem begge Herrer : 236 f.
—— Brev til Redacteuren : 489:93
—— Svar herpaa : : 493 ff.
—— Bevis, at Abr. Kall haver Uret 495 f.
K. C. Peterſen's Længdens Beregning ved Maanen, efter Englænderne : 737:41
L. Peterſen vilde gjøre et Uvalg af Legende einiger Muſik-Heiligen : 519
Kr. Glieb. Preſſel's ſmaae Digte, deels overſatte ved M. Rathje og M. C. Bruun 518. 520. 521
J. Laur. *Philadelphienſis*, de Menſibus, gr. ed. N. Schow, anmældt i Gött. Anz. 591
G. Jak. Plank's Efterretn. om Unitarierne i Stor-Britannien, overſat ved Lr. N. Falleſen 633
Poetiſke Samlinger, af (det Norſke) Sælſkab, 3dje St. : 529:44. 556 ff.
M. Polo's Reiſer til Østerlandene 1269, i Uddrag 596 ff.
K. Pontoppidan's Beſchr. Finmarkens, overſat ved Mth. C. Sprengel : 704
—— Regnſkab for en Medaille : 807 f.
P. Poulſen's Haandbog i Regnekunſten, Subſcr. 336
N. Prahl's Erreminde, ved F. Ekkard : 586

C. Pram's

Side

C. Pram's Fortællinger roſes i Øvre-Tydſkland = 824
— Udſigt over de politiſke Begivenheder 1792 roſes i Alla. L. Z. = = 254
Joſ. Prieſtley's u. Rich. Price's Streitſchriften üb. pphiſche Nothwendigkeit, im Ausz. durch Dan. Hm. Hegewiſch = 199 f.
Procedüre og Dom over J. Schov contra T. C. Conradi = 321 f.
— Udſkrivt af Juſtits-Protokollen, om 2 Buchwaldſke Proceſſer = = 347 f.
Proceß gegen die Tempelherren, überſezt durch Dan. Ghel. Moldenhawer, anmældes i Allg. L. Z. = 304
En Procurators Forſlag mod den Juridiſke Synd-flod, og om Apothekerne = 377 f.
Evangeliſk-Chriſtelige Pſalmebogs 1 Hæfte roſes i Allg. L. Z. = = 191

D.

Qvid Juris? No. 1. (mod Dittersdorfs Muſik til Vulpius's røde Hue) = = 442
R. Qviſtgaard overſatte Joſ. Addiſon's Cato = 124 f.

R.

K. Glob Rafn's Plan til en praktiſk Agerdyrknings-Skole = = 610-17
— Danſk Flora, med økonomiſke Anmk. Subſcr. = = 813 ff.
Kn. Lynov Rahbek blev tiltalt for et Ord mod en ſkadegalad Skurk = = 831
— Danſke Tilſkuers 2den Aarg. roſes i Allg. L. Z. = = 190
— Proſaiſke Forſøg 3 D. roſes i Allg. L. Z. 222
— Dramatiſke Tillæg til Morgenpoſten 1792 roſes i Alla. L. Z. = = 254
— — her udførligere anmældt = 369-76
— nogle Viſer paa Svenſkt, ved = Alſtrøm 608

Side

Kn. Lynov Rahbek oversatte Fr. Marmontel's nyeste Fortællinger, 1 B. = 639 f.
C. *Ramus*, de Sermon bus funebribus Athenarum, roses i Gött. Anz. = 288
F. Randrup's (kirkelige) Lejlighedstaler = 817:22
Rapee, eller Erindringer mod Kp. W. Morgenstjerne's Konge-Forsvar = 43 f.
Th. Rasmussen's Indledning til flere Kundskaber, roses i Allg. L. Z. = 272
Mth. Rathje oversætter C. U. Dl. v. Eggers's Denkwürd. der Fr. Revol. Subscr. 671 f.
— Epigrammer i Samleren = 119. 518. 521
G. H. Ravart, om Krigskunsten og Taktiken, og dens Historie = = 272
Jon. Rein's Wessels Grav = 544
Fr. Volkm. Reinhard's System der Chr. Moral oversættes ved Mich. F. Liebenberg = 463 f.
K. Reinhard sik Belønning for Smiger = 208
Lh. K. Reinhold faaer 900 Rdlr. som Professor i Kiel = = = 128
Reisebeskrivelser i udførlige Udtog, 3 Bd. = 593:99
4 Bd. = = 599 602
5 Bd. = = = = 657:60
6 Bd. = = 660:63
7 Bd. = = 663:69
Kr. Reistrup oversatte En Liderliges Levnet, efter C. F. Bretzner = = 337:44
I Ribe negtes Borgerne Udskrivt af Byens Casse-Regninger = = — 29
N. Dl. Riegels's 5te Christians Historie roses i Allg. L. Z. = = 143
— Avis-Fornust = = = 115
— om Agerdyrknings-Skolen i Kortzelitse paa Falster = = = 609 f.
— Naturgranskning anbefalet = = 809 f.
— om Fedtets Oprindelse og Liv = 804
Ringfingeren, en Fortælling = = 789
= = v. Rode, om Recrût-Exercering = 480
Th. Roe's Reise til Hindus-Tan 1650, i Udtog 660

Regiſter.

Side

Bone Falch Rønne's Tidsfordriv for Børn roſes i Allg. L. Z. = = = 222
J. H. Rørbye tiltalt for en Recenſ. mod Stifts-Amtm. Helfried = = 832
Woodes Rogers's Reiſer omkring Jorden 1709 ff. i Uddrag = = = 658 f.
J. Ph. Rogert, Land-Phyſicus i Viborg, døde 827
Pt. Roſenſtand Goiſke blev Laugmand i Chriſtiania = = = 826
— hans Opſatſe i Borgervennen angrebne 622
F. Roſtgaard efterlod Samlinger til den Danſke Ordbog = = 706
Ty. Rothe's Mineralie-Samling kjøbde Arveprins Fredrik 1794 = = = 221
Ty. Rothe, om nogle ſig pårrende Polyper = 214 f.
— Naturbetragtninger 3 og 4 D. roſes i Allg. L. Z. = = 223
— om Oſterſøen i Odins Tid = 577-80
— Jorden, efter et Fornuftvæſens Plan, Subſcr. = = 767 f.
C. Friis Rottbøll's Anmk. og Oplysninger til Cato de Re Rustica = = 617 ff.

S.

H. J. S = = = Journal af ſin Reiſe til Tunis 1747, og Slaverie = = 108. 111
Samlerens 3 og 4de B. anmældes i Allg. L. Z. = 190
Samleren, et Maanedsſkrivt, 1 og 2 H. = 116-20
1 B. = = = 518-22
Samling af Reiſebeſkrivelſer, ſ. Reiſer.
Samling af Reſcripter for Fyens Stift, 1789 f. 431
Nye Samlinger til Danſk Hiſt. 2 B. roſes i Canzler's Archiv = 190 f.
Samlung der Reden, Chöre u. Lieder, bei Eröffn. der Armenpflege u. Freiſchule in Kiel 1793 = = = 324 ff.
C. Lev. Sander's Prolog i det Holſt. dramat. Geſellſch. = = 295
Sange for Danſke og Norſke Krigere = 589 f.

Register.

Side

Satire til Kleon = = = 530-42
Mth. Saxtorph fik Sæde i Consistorio = 826
— Kort Indhold af Fødselsvidenskaben = 399 f.
C. Schall satte Hejbergs Chimafarer i Musik = 20
G. C. v. Scheel oversatte Lessings Philotas = 554
= = Schjellerup redigerer endeel af den store Danske Ordbog = = 706
F. Schiller's smaae Skrivter, deels oversatte med Anmk. af Malte C. Bruun 116 f. 520. 521
Glob Bd. v. Schirach forstaaer ingen Folke-Beregning = = = 191
— lastes i Allg. L. Z. = = 271
J. F. W. Schlegel's Statistik I D. roses i Allg. L. Z. = = = 143
Wold. F. Gr. v. Schmettow dode i Ploen = 827
— Erklärung an den König = 350 f.
— hans sidste Skrivter og Skjæbne 828 cf. 332 f.
— patr. Gedanken, og Commentar, roses i Allg. Litt. Zeit. = 111 f. cf. 521
— Commentar zu den patriot. Gedanken = 153
— Klage imod hans Anmk. derover, og Schreiben an einen Freund = 158 ff.
— Hvad det er at benaade? oversat = 811 f.
C. F. Schmidt's Forslag til Forbedringer i Have- og Træefrugt-Dyrkningen = 252 f.
C. F. Schmidt & Hisfeldt's Schiffart des Lebens 194
— Lador u. Kora = = 194
— übersezter Rechtshandel der Charl. Corday 201
F. Schneider's Overs. af Thorkelins Sketch lastes i Allg. L. Z. = = 208
J. H. Schönheider's Use of Opium in Syphilis 538
J. C. Schönheider, om Oplysnings-Aanden 237 f. 703
Jak. H. Schov's chronologiskt Register over Forordningerne, nye Udg. Subscr. = 558 ff.
N. Schow tabde 14 Aars Collectanea i Slots-Branden 1794 = = 220
F. Schulz's Efterretn. om Revolutionen i Frankrige, oversat = = 433-37
C. F. Schumacher, om en Tungspat, en Bobartia, og en Attelabus = 200 f.

Glib

Side

Glib Schummel's lille Voltaire, overſat ved N. Prahl = = 585 f.
F. Schwarz overſatte Florian's Komedie, det gode Egteſkab = = = 125 f.
C. Seidelin's Prædiken over Chriſtiansborgs Brand 791 ff.
Sjællandsfars Landstings-Efterretninger 1791 f. 289-96. 311-17
Silkeſkoene, et Syngeſtykke efter det Franſke, omarb. ved Th. Thaarup = 344 f.
S. M. Simon überſezte Abr. Gedalja's Rede über den Schloßbrand = 769 ff.
J. Sinclair's Økonomiſk-topographiſke Spørgsmaale, overſatte og forsøgede ved F. Ekkard = = = 751
(C. F. Sintenis's) Timer levede for Evigheden, overſatte, Subſcr. = = 799
Skjæmt og Alvor, 1 Hæfte = = 766 f.
Skoemager-Katechismus, af det Hollandſke fordanſket = = = 797 f.
Skrivefriheden, et Skuespil = = 415 f.
— forkaſtes i Allg. Litt. Zeit. = 752
J. Smidth overſatte A. Lafontaine's Orakel = 142
— Almanak for Hiſtorie og Sælſkabelighed, Subſcr. = = 448
J. Smith's Reiſer for 1630, i Udtog = 659
Laur. Smith, Slotspræſt i Fredensborg, døde 254 f.
— Prædiken imod Frihed og Lighed = 801
— til hans Gravminde samles Subſcription 512
F. Sneedorf's egen Charakteriſtik = 565
— Charakter og Levnet, af Pt. F. Suhm og Aud. Birch = = 562-65
F. Sneedorf's ſamlede Skrivter, i D. Reiſer 1784 og 1791 f. 561-71. 673-78. 697-703
(F. Sneedorf's) Briefe eines reiſenden Dänen roſes i Allg. Litt. Zeit. = = 46
Pt. Søeborgs Prædiken over Chriſtiansborgs Brand = = 771 f.
Den ſyngende Søemand, 25 Viſer (af Kl. Friman) 305 f.
C. Sønnichſen overſatte A. Kotzebue's Indianere i England = = 456-59

Sid

S. Sønnichsen oversatte J. F. Jünger's Streg i Regningen = = = 122 ff
Sorøe Akademiets Forelæsninger 1794 = 669 f
Lr. Spengler, om Konchyliesl. Slægterne Chama og Mya = = 210 f
O. Sperling's Frierie og Giftermaal, beskreven af ham selv = = = 115
Lr. Mt. Spitd mulcteret for en Løgn mod Regentianerne = = 832
Bj. G. Sporon's eenstydige Ords Bemærkelse, rost i Alla. L. Z. = = 333
F. Glieb Sporon's Erreminde for F. Sneedorf 565
Dl. F. Staal oversatte noget af Betrachtungen eines Weltbürgers = = 116
— oversætter til Maanedsskrivet for Damer 139
43. 206 ff. 346 f.
Statutenbuch des Tempelherren-Ordens, herausg. v. F. Munter = = 384
G. Stanning's Nachr. v. Neu Grønland, oversatte ved Mrh. C. Sprengel = 704
— Prædiken over Christiansborgs Brand 781 ff.
GerdSteenstrup forsvarede en Religions-Bespotter 830 f.
A. M. Steenkuhl (Ifr.) udskopper Fugle = 788
Stephensen blev straffet for Religions-Bespottelse 830f.
Siv. Stephensen, Biskop i Holum, undskylder sine Formænd i Henseende til Mortalitets-Listernes Indsendelse til det Jisl. Selskab = = = 555 f.
(Lor. Sterne's) Tristram Shandy, oversat af Engelsk, ved C. Mg. Zetlitz, 1 D. 727-34
Ed. Storm døde som Theater-Directeur = 827
— hans Efermæle, af Suhm og Rahbek 828 f.
F. Stoud oversatte Wielands Oberon = 257-67
= = = Strøm begyndte at redigere Forraadet til en Dansk Ordbog = 705
Hs. Strøm, om nødvendige Granskninger, Norge angaaende = = 59 f.
— om Norske Petrefacter = 215 f.
J. Kp. Stunzer, ov. Forholdet i Hypochondrie og Nervesygdomme, oversat af Tydsk = 301 f.

Regiſter.

Side

P. F. Suhm's Danmarks Hiſtorie, 6 D. 296-301
—— Hiſtorie af Erik Lam, anmældt i Allg. L. Z. 112
—— ſamlede Skrivter, 8-11 D. anmældt i Allg. L. Z. = = 190
—— 10 D. her anmældt = = 449-55
—— 11te = = 513-17
Sund Sands over Danmarks Forſvarsvæſen, 1 St. 45 f.
Svenſke Sanggudinden til den Danſke, overſat 519
J. Swinton's Skilderier af det Danſke Folk, uddragne ved Od. Wolf = = 116

T.

Tillæg til Ikkun Tanker, og atter ikkun Tanker, laſtes i Allg. L. Z. = 191
J. H. Tauber's Tale om Sang og Tegning roſes i Allg. L. Z. = = 191
W. Ab. Teller, hvad der bør ſkee, for at kunne tale til Tilhørernes Forſtand, overſat ved Lor. N. Falleſen = = 626 ff.
Det Nye Teſtamente, overſat ved Ove Høgh Guldberg, med Anmk. = 741-47
J. Cph. Teſtmann ſendte Naturalier fra St. Croix til Norge = = 59 f.
F. Thaarup's Vejledn. til det Danſke Monarchies Statiſtik, 2 Udg. 385-96. 401. 14. 419-31
Th. Thaarup blev Theater-Directeur = 827
—— Tale paa Kongens Fødſelsdag, i Svenſkt Uddrag = = = 191
—— omarbeidede Syngeſtykket Silkeſkoene, efter det Franſke = = 344 f.
—— Høſtgildet, og Peters Bryllup = 465-73
Grim J. Thorkelin, om Iriſk Oplysning ved Oſtmannernes Ankomſt = 584 f.
—— Sketch laſtes i Allg. Lit. Zeit. = 208
Skule Thorſ. Thorlacius, om det gamle nordiſke Lovſprog = = 580 f.
A. G. Thoroup overſ. Caſti's Kong Theodor i Venedig = = = 22 f.
K. Pt. Thunberg, om nye Rohrie-Arter = 215

Timer

Sid

Timæ levede for Evigheden, (ved C. F. Sintenis) overſatte paa Subſcr. = 799 f.
J. Clem. Tode's poet. Skrivters 1 D. roſes i Allg. L. Z. = = 175
—— omarb. og forøgede Bh. C. Fauſt's Sundheds-Katechism. = = 181-84
—— Medicinalblade roſes i Allg. L. Z. = 254
—— Ueberſicht des Zuſtandes v. Europa 1792 roſes halv i Allg. L. Z. = 254. 573 f.
—— ſamlede Danſke proſaiſke Skrivter, 1 D. 545-49
—— Reiſebeſkrivelſe = = 588
—— Iris, 1793 = = 587 ff. 602-7
Sev. Topværd's Prædiken over Chriſtiansborgs Opbrændelſe = = 795 f.
= = = Treu's Ildebrands-Prædiken = 824
Triſtram Shandy, af Engelſkt overſat ved C. Mg. Zetliz, 1 D. = 727-34
Trondhjems Videnſk. Sælſkabs Møde 1794 = 237 f.
—— Møder fortſættes nu ugentligen = 703
N. Tychſen's Forſøg at tillave grøn Mineralfarve af Norſk Kobold = = 59
—— Anmk. til den Franſke Chemiſke Nomenclator = = = 171 f.
Th. C. Tychſen's Efterretn. om Spaniernes Lærdom og Studeringer, overſ. = 661
Pt. C. Tyrholm, Sorenſkriver i Guladalen, døde 320

U. V og W.

Zach. Kr. v. Uffenbach's Reiſer fra Nedreſaxen til England 1709 f., i Udtog = 595 f.
Vækkeren beſkyldes for oprørſk Hensigt = 831
Lionel Wafer's Reiſe til Landtungen Darien 1681, overſat af Tydſk = = 659
Mt. Vahl, om Fiſken Holocentrus lentiginoſus = 216
Ant. Wall's (Heine's) Erzählungen nach Marmontel, et Stykke overſat ved Dl. F. Staal 346 f.
Pt. Top Wandal's Eftermæle, af Pt. F. Suhm 829
—— lod ſin Bogſamling brænde i Chriſtiansborgs Slot = = 220

Regiſter.

Side

Lago Mth. Wedel's Samlinger om Agerdyrkningen 753-61
— roſes i Allg. L. Z. : : 304
N. H. Weinwich redigerede en Deel af den ſtore Danſke Ordbog : : 705
Gebh. F. A. Wendeborn's Storbrittanniens Tilſtand, overſ. ved And. Winding Beorſon, 2 Bd. : : 669
: : : Werfel tiltalt for et Udfold med Gr. Fd. C. Ahlefeldt : : 832
J. Hm. Wiſſel's poetiſk Minde, af Jon. Rein : 544
— Grovſmed og Bager, overſat paa Svenſk : : : 46
Hs. Weſt's Bidrag til Beſtr. over de Danſke Kariſke Ber : : 10-16. 37-43
— roſes i Göttinger Anzeigen : 736
— Overſættelſe af Sakontala, og pr hiſt Indledning dertil, roſes i Allg. L. Z. 222 f.
Er. Niſſen Viborg's Forſøg til Danſke og Norſke Plante-Navne : : 49-58. 96
— roſes i Allg. L. Z. : 751
— Efterretn. om Veterinair-Skolen roſes i Allg. L. Z. : : 254
— om Trommeſygens Behandling, roſes i Allg. L. Z. : : 366
Nye Samling af det Danſke Videnſkabers-Sælſkabs Skrivter, 4 D. 577-80. 617 ff.
Cph. Mt. Wieland's Oberon, overſat ved F. Stroud : : 257-67
I Wien forbydes Danſke Friheds-Skrivter : 303
J. N. Wilſe's Indbydelſe til fælleds Anſøgning om en Høiſkole : : 60
— Reiſebemerkungen, 4 D. bedømt i Allg. Litt. Zeit. : : 112
— om en rød Pyramidalſtraale i Februario 1794 : : : 224
— Jagttagelſer af nogle Luftſyn, trykte i Gött. Anzeigen : : 647
Hs. Lr. Struch Winding beſtyrer Maanedsſkrivtet Samleren : : 116. 120

And.

Regiſter.

Eide

And. Wøldike's Prædiken over Chriſtiansborgs Brand = = 767
And. Volcherſen's Sørgetale over C. Mg. Olrik 555
Od. Wolf's nye Overſættelſer, under Sv. Poulſens Beſtyrelſe = 114 f.
—— egne ſmagfulde Compilationer = 116
—— Læsning i Naturvidenſkaben roses i Allg. L. Z. = = = 272
F. W. Wolfrath, üb. Vbeſſerung der Landſchulen 197 f.
—— Bericht üb. 2 einfältige Verbrecherinnen 200
—— Vorſchlag, durch Huſaren Bettler abzuwehren 201
G. Volmeiſter døde ſom Brand-Major = 829
Fr. Voltaire's Dictionaire philoſ. begyndt at overſættes ved Malte C. Bruun = 520
—— Disputatſen, overſat efter Candide = 519
A. F. Worſøe's Prædiken over Chriſtiansborgs Brand = = 780 f.
(C. A. Vulpius's) rothe Kappe, til Dittersdorf's Muſik overſat ved L. Knudſen = 440-43

Z.

H. Zeiſe, Præſt i Altona, døde = 223
C. Mg. Zetliz overſatte Triſtram Shandy's 1 D. 727-34
J. Zetliz's Digt, Egenæs, m. Anm. = 62 f.
—— Anmk. til en Recenſion ov. J. Nordal Brun's 2 Taler = 97-108. cf. 475-80
—— Skaal til Koner = = = 208
—— Den første Morgen, til Eliſe = 542 f.
J. G. v. Zimmermann's Fragmenter til Fredrik Ildens Levnet = 26 ff.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1794.

No. 1.

den 21de Januarii.

Bibelen i et kort Udtog, især til Ungdommens Brug, af J. Drejer. Kjøbenhavn, 1793. Paa Hofbogh. S. Poulsens Forlag. 190 S. i 8vo.

Enhvert Bidrag til Bibelens Frugtbargjørelse for Almuen maa være os saare kjærkommen. Er Bibelen Hovedkilden, af hvilken vi øse vore Religionsbegreber og vor Sædelære, indeholder den desforuden en rig Skat af Exempler, som formedelst deres Ærværdighed gjøre dobbelt Indtryk paa mange Mand; saa er det en hæderlig og takværdig Syssel, at gjøre baade dens historiske og underviisende Indhold lyst og tækkeligt for dem, som ej selv kunne grandske i denne vidtløftige og i mange Henseender dunkle Bog.

Forfatteren har sigtet til dette ædle Maal, og om han end ikke fuldkommen har naaet det, bør hans gode Villie dog ikke miskjendes.

Hr. Drejer har især givet sig af med Bibelens Historier, dem vil da og Recens. først vedrøre. Udtoget af det Gamle Testamentes fortællende Deel er vel udarbejdet. Foredraget er med al Historiens Korthed, tydeligt og flydende. Saadanne Steder, som S. 41 om Solens og Maanens Standsning, S. 80 Satan i Jobs Bog, og nogle faa andre, havde Recens. rigtig nok ønsket anderledes fortalte; men Forfatteren kan med Føje fordre lempelig Medfart i denne Henseende, da han ikke er Exeget af

Profession. Hvad der for Resten efter Recensentens Formening ved næste Udgave kan taale, ja maaskee bør modtage Forandring i det Gamle Testamentes Historie, skal blive anmærket siden efter paa et bequemmere Sted.

I JEsu Levnetshistorie er gjort særskilt Udtog af de trende Evangelister Matthæus, Lukas og Johannes. Ved denne Indretning har det naturligen været Forfatteren umueligt at undgaae Igjentagelser, der allene tjene til at forstørre Bogen. Forfatteren vil derfor uden Tvivl selv efter nøjere Overlæg bifalde Recensentens Paastand, at JEsu Levnetsløb burde have været sammendraget af alle fire Evangelister og ordnet efter en vis Tidsfølge, hvad enten nu vor Basthølms eller en anden Harmonie var bleven lagt til Grund. Fortællemaaden og Sproget er ellers her, som og i Apostlernes Gierninger, aldeles passende til Øyemedet.

Recens. kommer nu til den Deel af Bibelen som ikke er egentlig historisk. Forfatteren har sagt i Forerindringen, at „Davids Psalmer, Salomons Bøger og „ Propheterne i det Gamle Testamente, tilligemed Apostlernes Breve i det Nye, ere for vidtløftige til at kunne udføres i et Udtog.“ Recens. nægter aldeles denne Paastand med Hensyn til Forfatterens Bog. Til Ungdommens Tarv, for hvis Skyld Skriftet er blevet til, kunde man, ved tilbørlig anvendt Flid, nok komme ud af at gjøre Udtog af de anførte Bøger, al den Stund Overflødigheden af de for den nærmest passende Steder sikkerligen ikke vilde findes saa stor, som den ved første Øjekast lader til at skulle blive. Tid og Umage maatte her anvendes; men al Møje vilde og rigeligen vorde belønnet, ved den Nytte, som derved stiftedes; thi Recens. maatte tage groveligen Fejl, om ikke et smagfuldt Udtog af disse skjønne og lærerige Bøger var netop best i Stand til at indgyde Højagtelse og Kjerlighed for Bibelen. Ej at tale om Nytten af kraftfulde Bibelsprogs tidlige Indprentning. — Det Kapitel-Indhold, som findes i Forfatterens Bog, er derimod, efter Recensentens uforgribelige Tanker, til liden eller ingen Nytte.

„ Men — vilde maaskee Forfatteren indvende — om „ jeg endog vilde paatage mig det foreslagne Arbejde,

„ hvor

„ hvor fik jeg da Plads dertil? Bogen maa, som De let
„ skjønner, ikke blive dyrere, og det, som De vil have
„ tilsat, kunde jo næsten udgjøre dobbelt saa meget som
„ her findes.“ Nej, kjære Hr. Forfatter! Naar De med skjønsomt Valg allene tage de Steder, der allernærmest kunne glæde og gavne Ungdommen, saa skulle vi nok rumme dem. Behag at blade Deres Bog igjennem med mig. Navnregisteret paa Juda's og Israels Konger fra S. 63 til 77, som er til saare liden Opbyggelse for den Unge, drage vi sammen i en Fortælling om disse Rigers Skjebne i det Hele, forbigaae de fleste af disse ubetydelige Personer og nævne for Ex. kun Roboam, Ezechias og, for Modsætningens Skyld — Achab. Her have vi allerede vundet nogle Blade. De apokryphiske Bøger, hvori findes saa mange Urimeligheder, udslette vi reent af Deres Bog, allerhelst da De ikke har givet os noget af Syrachs og Viisdommens Bog; men derimod udførlig fortalt os om Tobias og det jødiske Grillenfængerie om Raphael og Asmodæus. — Atter nogle Blade vundne. Lægges nu hertil hvad en harmonisk Fortælling af JEsu Levnet vil spare paa Rummet, da skal det fordrede Tillæg, udarbejdet, som vi have aftalt, neppe langt overskride Bogens nuværende Sidetal. Altsaa er Recensentens Krav ikke ugrundet.

For Sikkerheds Skyld vil Recens. til Slutning bevise Gyldigheden af sin Paaanke ved at udskrive Indholdet, som det findes her, af Jacobs almindelige Brev, ej allene fordi det er kort, men og fordi det, efter Recensentens Tykke er et af de skjønneste og lærerigste i det Nye Testamente:

(Apostelen) „Hilser de adspredte tolv Stammer,
„ som vare omvendte, formaner dem til Standhaftighed
„ i deres Trængsler, viser, at den Fattige, naar han som
„ Christen er fornedret, har mere at glæde sig over, end
„ den Rige. Lærer, at Fristelsen ikke er af Gud, men
„ af os selv, da derimod alle gode Gaver ere af Gud.
„ Man skal være hurtige til at høre, og langsomme til
„ at tale, og til at vredes. Med Sagtmodighed skal
„ man annamme Ordet, og udøve det. Beskriver den
„ sande Gudsdyrkelse. Han formaner til, ikke at gjøre

„ Forſkjel paa Rige og Fattige i deres Forſamlinger, men „ at elſke alle, ſom ſin Næſte."

„Lærer, at Troe er til ingen Nytte, naar den ikke „ er rig paa gode Gjernjnger. Han laſter dem, ſom vil „ gjerne lære andre; da han viſer, hvor vanſkeligt det er, „ at holde ſin Tunge i Tvang. Den Vise lader ſine „ Gjerninger ſee i et godt Forhold og Sagtmodighed, „ uden Nid og Trætte."

„ Han viſer, at de kjødelige Lyſter er Aarſagen til „ Stridighederne iblant dem. Raader til at holde ſig „ nær til Gud, og at imodſtaae det Onde. Man ſkal „ ikke bagtale eller dømme andre. Forkynder de Rige „ Undergang, ſom misbruge deres Magt til at undertryk- „ ke de Chriſtne, og opmuntrer de Undertrykte til Taalmo- „ dighed; formaner og advarer og viſer Nytten i at føre „ de Vildfarende til Sandheden."

Saa lidet Hovedbrud det koſter at optegne ſligt et Kapitel-Indhold, ſaa liden Gavn ſynes det og at kunne ſtifte. a. π.

Fuldſtændigt Indhold af Hjemeſſe-Prædikener fra 4de Søndag efter Trinitatis 1791 til 3die Søndag efter Trinitatis 1792, holdne i Hoſpitals-Kirken i Tronhjem. 50 No. uden Titel eller Fortale. 2 Dele. 814 S. i 8vo.

Hr. Bech, der ved andre Skrifter har gjort ſig hæderlig bekjendt, har ved diſſe Prædikener viiſt, at han fortjener Plads blant vore grundige Prædikantere.

Forfatteren er ikke af de Præſter, ſom paa Embeds-Vegne udſtykke deres Hefter, hvilke de moſſommeligen have eftermalet i en akademiſk Høreſal, eller paa vore Dages behændige Maneer tilhandlet ſig af en alvidende Manudukteur. Bogen viſer, at han er ſelv hjemme i ſit Fag, og følger den Grundſætning, at det er ej nok at ſlaae om ſig med Theologiens Skaller, men at Læreren ſelv maa ærligen ſøge at finde, og med Velvillie byde ſine Tilhø-rere Kjernen. — Fortroelighed med JEſu Religions ſande Aand, grundig Philoſophie, en ikke ubetydelig Menneſkekundſkab, hjertelig Uvillie mod al gammel Slen-drian, men redelig Iver for Alt, hvad der er nyttigt og

ret

ret og godt, fremlyser umiskjendelig af disse Prækener. — Til Beviis herpaa vil Recensenten hensee til nogle Betragtninger, og give et Par Prøver paa Forfatterens Maneer, som Bilag. Christelig Velgjørenheds Pligt imod den Nødlidende, paa 7de Søndag efter Trinitatis. Med hvilke Ønsker, Forsætter og Beslutninger skulle vi indtræde i det nye Kirke-Aar, paa Advents Søndag. De værdige Begreber, Christne bør gjøre sig om Daaben, paa Fastelavns Søndag. Vor Skyldighed at forskaffe os Kundskab om andres gode Egenskaber for at kunne agte og elske dem, paa 2den Søndag i Faste. Hvorledes vore Bønner bør være beskaffne, om vi skulle kunne vente dem bønhørte, paa 5te Søndag efter Paaske. Svagheden i vore Indvendinger imod vor Trang til christelig Forbedring, som Skriften kalder at fødes paa nye, paa Trinitatis Søndag. Alle disse Betragtninger vidne om en oplyst Religionslærer, og skulle ej kunne læses uden Glæde og Opbyggelse. I No. 29. paa 4de Søndag efter Hell. tre Konger har ogsaa denne Forfatter givet et godt Beviis paa, at en Naturbetragtning, retteligen udført, er en saare passende Materie, som Præsterne stundom, efter Tid og Sted, kunde fremsætte paa den hellige Talestoel. Den omtalte Prækken handler om Guds Viisdom og Godhed i Vindenes Bestyrelse, og Recensenten har for sin Deel læst den med Behag.

For nu tillige at lægge for Dagen, at de anførte Prækener ere ikke de eeneste gode, vil Recensenten vælge sine Bilag af andre. Naar Forfatteren i No. 8. har talt meget vel om Selvydmygelse, som den første Vanskelighed ved Overgangen til Forbedring; saa lægger han til S. 120-21.

„ Dog lader os ikke tænke, at den Ydmygelse, Re„ligionen fordrer af os, bestaaer i at miskjende det Go„de, vi ove, eller at nægte de Fuldkommenheder, vi „ virkelig besidde. Ydmyghed maa være bygget paa „ Sandhed. Naar vi anstille Prøve over vort Hjerte, „ skulde vi da ikke ligesaavel glæde os over det Gode, vi „ opdage, og med Taknemlighed erkjende den Held og „ den Bistand, hvormed Gud har velsignet vore Bestræ-

„ belser? Hvad er det for en Andagt, hvad er det for en „ Ydmyggelse naar Christne udraabe, at de ere de groveste „ af alle Syndere? Hvem ville de dermed anklage? Ville „ de beskylde den faderlige Understøttelse fra en almægtig „ og algod Gud? Eller ville de anklage sig selv for en „ ubøielig Haardhed? Hvorfor blive de da ved at hærde „ sig imod alle milde Overtalelser, imod alle alvorlige „ Formaninger; og hvortil tjene da disse idelige igjentag„ ne Beklagelser over denne frivillige Haardhed? Nej! „ Christus, han selv, som lærte os efter sit Exempel, at „ være ydmyge af Hjertet, han opbyder sine Fjender, om „ de kunde overbevise ham om nogen Synd; han takker „ sin himmelske Fader, at han havde udført hans Hen„ sigter paa Jorden; han taler om sine Fuldkommenhe„ der, hvor Viisdom og Nødvendighed kræver det. Væ„ rer I, siger en af hans Apostle, mine Efterfølgere, „ ligesom jeg efterfølger Christus. Bort derfor med „ denne misforstaaede Ydmyghed. Den mishager Sand„ heds Gud, og bliver en virkelig Hindring for vor For„ bedring. Den vidner om hvor ubetænksomme vi gjøre „ vore Synders Bekiendelse.“ Hvilken tænkende og for sand Dyd omhyggelig Christen giver ikke Forfatteren heri sit fulde Samtykke?

I den yppérlige Betragtning over Christnes Bønner og Taksigelser ved deres Maaltider No. 36, som viser først denne Forretnings Værdighed og dernæst dens værdige Øvelse fixdes denne saare praktiske Anmærkning S. 576.

„ Upassende, ja skadelig er ogsaa den saa almin„ delige Skik, at lade de ringeste i Selskabet udsige de „ Bønner og Taksigelser, vi bringe den himmelske Vel„ gjører. Hvorfor skulle Børn være de, som gjøre den„ ne Forretning? Kunne de gjøre det med den Sinds „ Opløftelse, med den Andagts Opvækkelse og Værdig„ hed, en saa hellig Øvelse kræver? Vi indplante dem „ derved den Tanke, at Bønner og Taksigelser ere Øvel„ ser, som Børne ikke uden Skam kunne forrette. Maa„ skee mange derover have saa ringe Begreber om dem, „ maaskee mange derfor undsee sig ved at forrette dem i „ andres Selskab, fordi de ansee dem for Øvelser, der

„ meest

„ meest høre Børn og den Enfoldige til. Vi efterfølge ikke deri JEsu Exempel. Han var Huusfaderen iblandt sine Disciple, han var den Ypperste i Selskabet, og han læste Taksigelsen ved deres Maaltider.

Nu et Sted af en anden Art. Side 205 i Prækenen paa 16de Søndag efter Trefoldighed over Christnes Sorg over afdøde Venner, handler Forfatteren i anden Deel om, naar den ophører at være Christne værdig. Ordene lyde der saaledes:

„ Uværdig bliver vor Sorg, naar den ophæver vor Tillid paa Forsynet. Vi ville forestille os et af de vigtigste Tilfælde, som Døden kan give til Sorg. Det er ikke sjeldent, at manges, en heel Families Lykke og Vanhæld beroer paa en eeneste Person. Hans Sundhed og Liv opholder Ægtefælle og Børn. Disse kjende intet til Bekymringer og de mørke Udsigter til Livets Ophold, saalænge han beholder sine sunde Kræfter. Med faderlig Omsorg og Viisdom gjør han Børnenes Opdragelse behagelig for Moderen. Glædeligt er deres Haab om at kunne see sin (deres) Afkom lykkelig. Og i dette Haab og i fælles kjerlig Omsorg nyde de en sand ægteskabelig Lykfalighed. Hver Dag, hver Time henflyder under en jevn stadig og ved Arbejdsomhed forsødet Sinds Munterhed. Kort, vi ville forestille os en Familie, som er lykkelig, saalænge den retskafne og fornuftige Fader lever. Men nu optrækker den sorte Skye sig, Sygdom angriber Familiens Stytte, Døden bortriver ham. Hvilken Forandring, hvilken sørgelig Forandring! Tusinde Bekymringer opvoxe ved hans Død for den efterladte Ægtefælle. Faderløse, uforsørgede, kun halv opdragne Faderløse omringe den selv uforsørgede Moder. Den Byrde hun før neppe følede, ligger med sin hele Vægt paa hende Alle de Glæder, al den Opmuntring, hun hentede fra en kjerlig og klog Ægtefælle, den oprigtige Ven, den trøstende Raadgiver er jordet med hans afsjelede Legeme. Der staaer hun den Forladte med sine Uforsørgede, som forgjeves lede efter den elskede Fader. Hvad om Strømme af Taarer her udgy-

„ de sig, om alt indhylder sig i Sorgens Slør, om Mo„ det synker og Moderen trøstesløs raaber over sit vigtige „ Tab? Hvor retfærdige hendes Taarer, hvor billig hen„ des Sorg! Men hvad, om Knur blande sig med disse „ Taarer, hvad, om hun anklager Forsynet? Vilde hun „ sige: Hvi skulde Døden ikke hellere borttage et af vore „ uforsørgede Børn, hvorfor ikke hellere mig, end just „ ham, der var vor Families Hoved og Støtte? Dette „ Saar er alt for uhægeligt, denne Sorg kan ikke lindres „ ved nogen Trøst! Hvad er det for en Sorg? Er det „ ude med vor Lykke, fordi Døden bortrev den, der var „ hidtil det fornemste Redskab til vort Vel? Eller er „ maaskee Forsynet begravet tilligemed ham; fordi vi ikke „ kunne randsage dets usporlige Veje? Nej, aldrig give „ vi saaledes efter for vore Følelser, aldrig drive vi vor „ Sorg saa vidt. Gud ophører ingensinde at være Fader „ for dem, som haabe paa ham. — For skulde Bjergene „ vige, og en Moder glemme sit diende Barn.“ o. s. v.

Paa Grund af det hidtil anførte og Beviiste sætter altsaa Recensenten Hr. Bechs Samling iblandt de virkelig gode Prædikener, vi have. Men de ere ikke for Almuesmanden i Almindelighed, da de nødvendig kræve en mere eftertænksom og bedre oplyst Læser, end man i den Folkeklasse som tiest finder. Derfor indfaldt ogsaa den Tvivl hos Recensenten under disse Betragtningers Læsning, om de ikke ofte maa have været for abstrakte for en Forsamling i Hospitalskirken i Trondhjem. Ej heller vil Recensenten fordølge, at han har forundret sig over i den hele Samling kun at finde saa Lider som egentlig og nærmest er henvendt til de Lidende i Hr. Forfatterens Menighed. Da Recensenten tog Bogen i Haanden og vidste hvor Hr. Bech havde skrevet den, haabede han at finde der en dansk Fest over Fordeelene af Lidelser og Gjenvordigheder; men naar Recensenten undtager det meget gode Sted S. 449-51 troer han neppe at der skal findes et til, hvoraf Hospitalspræsten kjendes. Og det er jo dog upaatvivlelig Sandhed, at Præsterne stedse bør indrette deres Lærdommes Valg, Advarslerne og Opmuntringerne, som de fremsætte, efter deres Tilhøreres særegne Omstændigheder. Menighedens baade legemlige og aandelige Tarv bør Læreren

stedse

stedse have for Øjne ved sin Materies hele Behandling. Dog magtkee Forfatteren kunde aldeles have tilfredsstillet enhver billig Fordring, og afværget al Paaanke i denne Henseende, om han havde skrevet Fortale til disse Prækener, hvilken Recensenten derfor meget har savnet.

Det Udvortes svarer ikke til det Indvortes. Trykken er ikke smuk, og det vrimler fra Begyndelsen til Enden af Trykfejl, som ikke blot bestaae i et Bogstavs Omsætning eller andre let indlysende Omgaating, men hele Stavelser ere stundum udeladte, og Ordene ikke sjelden saa forgvaklede at den mindre øvede Læser nødvendig bringes i Vildrede derved: for Ex. Overbeviisninger for Æresbrev S. 600. Ypperlighed for Yppighed S. 808 og m. fl.

Til disse Trykfejl vilde Recensenten meget gjerne henregne „forskillig," „girrig," „Girrighed," „Høvngirrighed," „Nysgirrighed;" men da disse Ord paa det første nær findes saaledes næsten i hele Bogen, saa veed Recensent kun dette at sige om dem, at de ej bør staves paa den Viis. I den sidste Halvpart af 2den Deel staaer stedse „forskillig."

Nogle usædvanlige Former f. Ex. Skjebner, gydede, udflydede treffer man og her, item usædvanlige Ord: „Misfald" „Medlige" „Levenhed" opblide" „formindre" Recensenten veed heel vel at hine Former bruges af flere, men derfor ere de ikke endnu almindelig antagne. Forfatteren skriver og de lyse Haab 159, de blideste Haab 667. Ligeledes: udgaaete, nedslagete, fegtslaaete, om vi begrædte vore Daarligheder 125, hvilket han ikke har Forlov til. — Ej heller vil nogen tilstaae, det er dansk, at sige: vi ere fortjente til hin Bebrejdelse S. 86. Om kort eller længe 95 og 670. De martre sin Sjel S. 289. „Nu vaagner det Sampittigheden." Indflyder dem en lige Ærbødighed 318. Vi skjelve tilbage for det Arbejde vi overtage 559. Den endløse Evighed 598. — Enhver Skribent bør holde sit Moders Maal i Ære.

M. T.

Bidrag til Beſkrivelſe over St. Croix, med en Kort Udſigt over St. Thomas, St. Jean, Tortola, Spanishtown og Crabeneiland. Af H. Weſt, Rector ved det Veſtindiſke Skole-Inſtitut. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos Frid. W. Thiele. 363 S. ſamt Indholdsliſte, i 8vo.

Forfatteren drog i Sommeren 1789 til St. Croix, ſom Rector og Meddirector ved det da nys oprettede Underviisnings-Inſtitut i Chriſtiansſtad. Under ſit Ophold der hjemſendte ham en Beretning om hint Øland, fra Junii Maaned 1789 til Junii Maaneds Udgang 1790, hvilken fremkom ſaavel paa Tydſk i Deutſches Magazin 1791 Maj S. 491-530, ſom paa Danſk i Iris 1791 Junii S. 1-88, og hvori fandtes, tilligemed nogen ſaa ſynende Modſigelſe, nogle ſkjæve Meninger og urigtige Slutninger, ogſaa endeel gode og intereſſante Efterretninger. — Efter ſin Hjemkomſt til Fædrelandet blev han vaer, „hvormeget Lande ligeſom Mennesker forandre ved Tiden deres Udſeende, og at deres Afbilding maa efterhaanden komme under Malerens Penſel, om den ſkal udtrykke den forandrede Lighed,“ han beſluttede derfor at udtegne paa Papiret Trækkene af det Indtryk, Tingene der have gjort paa hans Begreb. Havde jeg, ſiger Hr. Forfatteren i Tilſkriften til det Veſtindiſke Kammers Chef, ſamt Deputerede og Committerede, før min Afrejſe fra Veſtindien tænkt paa at udgive et Arbejde af denne Art, vilde jeg have kunnet ſamlet mange ſtatiſtiſke Bidrag. Ønſkeligt havde det i ſaa Henſeende været, om den Tanke var oprindet hos Hr. Forf. paa St. Croix; men ſom gjort Gjerning ej ſtaaer til at ændre, maa man indtil videre nøjes med det Haab, at Hr. Forfatteren, naar han igjen kommer did, ſamler diſſe Bidrag og engang ligeledes meddeler Publikum dem.

Første Afdeling. Om St. Croix's Indbyggere. Indledning S. 1-6. Af Stoikerens, ved Erfaring ſtadfæſtede Sætning: „Det er ikke Tingene ſelv, der forſtyrre Menneſkene, men deres Mening om Tingene:“ udleder Forfatteren den Slutning, at man ikke kan være varſom nok (for varſom) i ſin Dom over Menneſket og

dets

dets virkelige Tilstand. Den som har dannet sig blot efter eet Steds Form eller eet Selskabs Skikke vil lettelig, især naar en god Deel Egenkjærlighed kommer til, finde det, der ikke stemmer med hans egen Grundtone, skurrende og urigtigt. Heraf den Mængde vrange Domme over Ting, der ligge for langt uden for Synskredsen, til at kunne skjelnes med den Nøiagtighed, Sandheden fordrer; thi efter en uforanderlig Naturlov kan Gjenstanden ikke rigtig bedømmes, uden seet i rette Afstand. Herfra fremstaaer Forskjellen imellem local Kundskab og raisonneret Formodning, og efter at have forudskikket denne Forskjel, er det først at Forfatteren, som han selv siger, tør tale om saa langt bortliggende Lande.

1. Cap. **Om Himmelegnen og dens Indflydelse paa Menneske- og Dyrene.** S. 7-28. Ligesom alt Levende, ja selv det Livløse, Steen- og Jordarter, paa de Virginiske Øer afvige i Beskaffenhed fra Dammarks, saaledes kan ej heller Mennesket der være hvad det er eller var i det kolde Nord. Den uophørlige Hede — Thermometret holder aldrig under 18° Varme — maa uforbigængelig drage Afmagt, Nervesyge, Svækkelse i Hoved og Maven efter sig. Imidlertid er Klimatets Indflydelse paa Legemerne forskjellig, som disse. Men og paa Sjelen virker Opholdet i Tidens Længde der. Hukommelsen svinder og Sjelen taber ikke sin Ild, men sin Vedholdenhed. Dog sees mange af Beboerne at nyde Velbefindende og Helbred, hvilket skyldes foruden Constitutionen, samt Forsigtighed og Afholdenhed, maaskee endnu oftere blide Kaar og et sorgløst Liv; thi Kummer af hvert Slags er der Livets farligste Fjende. — Ogsaa det er den varme Himmelegns Virkning, at Legemerne, saavelsom og Sjelen hastigere udvikles og modnes, hvorfor og Beboerne faae almindeligvis Alderens Træk tidligere. „Den blomstrende Ansigtsfarve, siger Hr. Forf. er landflygtig fra Vestindiens Egne, desuagtet søger ikke Kjønnet at skjule deres naturlige Bleghed med Sminke, og om de befandtes at gjøre det, vilde det skjæmme den Blufærdighed, de i Almindelighed besidde og ansee som deres største Prydelse." Hr. Forf. besvarer det Spørsmaal, hvorfor flere nu klage over Klimatets Svækkelse, end før?

dermed at færre Mennesker da vendte tilbage, fordi de fleste sondt der deres Grav, hvorfor og gamle Indvaanere paa Landet fortælle, at der var ingen Dag, de ſå begrov flere Europæer. — Fruentimmerne taale Klimatet bedre, fordi de deels kunne holde ſig ganſke fra Solen, deels ikke ere saa udsatte for Næringssorger og Embeds-Fortrædeligheder. Ogſaa Creolerne ɔ: de Indfødte *) ſvækkes mindre ved Klimaet, end de fleſte Europæer, ſkjønt og dine ofte maa gjøre Sørejſer eller ſøge koldere Egne. — Uagtet Overensſtemmelſen imellem Negeren og Himmelegnen, beſidder hiin dog ikke den Styrke ſom Nordboerne, naar man undtager Kraft i at bære Dragter paa Hovedet. — Som med Mennesket, saa med Dyret. De ſtore ſtærke Puertorico Buller ere ſaare tamme. Ogſaa Heſten taber der ſit Mod.

2 Cap. Om de blanke Indbyggeres **Oplysning**, Sæder, ſelſkabelige Pligter m. v. S. 29–56. Den første Klaſſe af Indvaanerne beſtaaer, foruden de faa Embedsmænd og fire ſex danſke Plantere, ſamt Landets Børn, for ſtørſte Delen af ſødte Engelſmænd. **Oplysning** er almindelig iblant diſſe ſidſte, (Engelændernes borgerlige Frihed, Hr. Forf. S. 30 taler om, er vel ikke for nærværende de fødte juſt at gjøre Ord af?) ſelv iblant de ſaakaldte **Mesterknegte** (Managers. Opſynsmænd over Plantagerne) et Navn Hr. W. finder for uædelt, i Henſyn til deres Beſkjæftigelſe og ikke uberydelige Indkomſter, ſamt den Kultur, der træffes hos flere af dem. De indfødte Beboere, være ſig Plantere eller Kjøbmænd, ere dannede ved at opdrages i Engelland, Lüttich, Philadelphia o. a. St. Hvad Sæderne angaaer, da er Veſtindianernes Gjæſtfrihed bekjendt, og dens Kilde antages her at være almindelig Humanitet. Tonen i Selſkaber er fri, men tillige beſkeden og mandig, og man bør ſtrængeſte Ærbødighed for Sandheden, og den Bekræftelſe upon my word giver almindeligviis mere Sikkerhed, end mangen Steds Haand og Segl. Mindre gjelde naturligviis diſſe Ideer om den anden Klaſſe, hvortil henføres de, ſom Forvent-

*) Borgervennen forklarede (i fjerde Aargang S. 281) Kreoler ved: „Børn, avlede af Slavehavren eller hans Søn, eller hans Venner med Negerinderne."

Forventning om simple Næringsveje eller og uhaldige Omstændigheder har for dig. Ligesom og det hidtil Sagte ikke vedkommer Punkten om Fordeel og Midler, der er det Centrum, hvorom fast al Kolonisternes Stræben dreier sig. Ikke desmindre er Godhædighed og Hjelpsomhed saare almindelig, hvilket Hr. Rectoren udleder tildeels af Himmelegnens Beskaffenhed, der ikke tillader Mennesket at indslutte sig i sig selv. Derimod vilde man forgjæves gjøre sig Regning paa Erkjendtlighed til Lon for offentlige eller private Bestræbelser. I Henseende til Religionen, da synes man at give den naturlige Fortrinet, dog seer man ofte Kirkerne fulde af Tilhørere. — Hr. W. viser nu med megen Føje, hvor ydmygende det maa være for den ærekjære Danske hist over, at hvo der ikke vil tee sig skikkelig hjemme, sendes did ud som til sit almindeligt Tugthuus; ligesom og dette ikke kan have uden skadeligste Indflydelse paa Sæderne, især paa Negrenes. Resultatet af Undersøgelserne i dette Cap. bliver da omtrent dette: „At fordi særegne Fejler (Fejl), nogen utidig Selvfølelse, en vis Uerkjendtlighed og en almindelig Handelsaand, forbundet med Stedets Bekostelighed og Himmelegnens Besværligheder ikke kan andet end give den, der har andet Øjemeed, Ulyst til at ansee dette Sted som sin bestemte Livets Bane, saa følger deraf ikke at Selskabets almindelige Tone og herskende Smag jo er lærerig og mandeligen værdig.'

3 Cap. **Om Marknegrene — deres Arbejdes Beskaffenhed og Tid — Midler til deres Underhold — deres Pleje, naar de ere syge — hvorvidt Moraliteten af Ejernes Behandlingsmaade med deres Negre svarer til Moraliteten af Lovene — om Negrenes Tankemaade, Naturstand og Religionsbegreb — om Slavehandelens Ophævelse — om mueligen tilsigtede Forbedringer og den ved sammes Iværksættelse fornødne Vaersomhed** S. 57-155. I Hensyn til de frie Mulatter og Negre, saavelsom Huusnegrene, henholder Forf. sig for det meste til hvad der i Beretningen er sagt, og gaaer derfor til Markneqrene. Disses strængeste Arbejde bestaaer i at plante, høste og virke Sukkeret, ved hvilken Lejlighed da anføres det mær-

keligste

keligste ved Sukkeravlen, S. 62-8. De begynde og ende Arbejdet til bestemt Tid med afvexlende Hviletimer, hvilke selv i Høstens Tid ere i det mindste 13 blant 24. Da deres Underholdning grunder sig deels paa Plantagernes Beliggenhed, paa Ejernes Omstændigheder og Tænkemaade, saa kan intet fastsættes som almindeligt, uden det, at Negrene ikke mangle Livets Nødvendigheder, hvilket maa følge af Planterens Omhue for sit eget Vel, og den Lejlighed de have at undgaae Savn af det Nødvendige; dog angiver han hvad der er Skik og Brug. (Naar det S. 81 anføres som en Indtægts-Kilde for Negeren at skyde Blaadner, saa maa det erindres, at sligt er ham moralsk umueligt, da han intet Gevær maa have i Eje.)

Om Negrenes Næringsmidler S. 81-3. Bedleriet har ingenlunde Sted iblant de Sorte, og Marknegrene kjende rigtig nok ikke til Velstand, men heller ikke til Trang. Af den hele Betragtning om Negrenes Kaar, uddrager Hr. Rectoren den Slutning, at de ere færre Lidelser underkastede, end Soldaten, den fattige Huusmand o. s. v. her.

I Henseende til Undersøgelsen om hvad Pleje, Negrene nyde, naar de ere syge, hvad Forsvar, naar fornærmede, henholder Forfatteren sig meest til sit i Beretningen om St. Croix allerede sagte, derimod drager han her til Kamp imod hin Beretnings Recensent i disse Efterretninger (1791 No. 42.) Nærværende Anmelder har intet Kald til at bryde en Landse med Hr. W. for hin Skriftdommer, der vel og selv kunde føre Vaaben om han fandt det nyttigt og anstændigt; men dette bør ingenlunde forties, at Hr. Forfatteren her farer frem i en Tone, der ikke saa ganske stemmer overeens med den Humanitet, mandelige Beskedenhed o. d. s., hvorom Bogen selv saa idelig taler. Nonsens, Foragtelighed o. s. v. er hvad han slaaer om sig med, og kan man maaskee end ikke frikjende hin paaankede Bedømmelse for Sarkasme, saa er dog nok Svaret mere, det er, ligefrem talet, Grovhed. Og hvad Grundene angaaer, da synes de ikke at nedbryde hint Raisonnement, hvis Hensigt just nepe saa lige var at haane Vestindiens Mænd, men meget

mere

mere at tale de sorte Slavers Sag. Ved enkelte Exempler paa det Modsatte at tilintetgjøre den gamle Erfaringssandhed om Attraaen til Fødestedet, lader sig vist ikke gjøre. Og hvorved er der sat uden for al Tvivl, at hine som mere lykkelige uden for Fædrelandet, anførte Negre, virkelig ansaae deres Tilstand for bedre, og ikke blot holdt gode Miner, hvor dog al Klynken vilde være spildt. (Af S. 96 erfares, at den værdige Oberstlieutenant von Rohr efter Kongel. Anmodning gjør en Reise til Kysten, for at undersøge hine Lande.)

Hr. Forf. gaaer derpaa til sin den anden Sætning, at Negrenes Tilstand ikke er, hvad den kunde og burde være. Han retter da her strax en Fejl i Udtrykket, han i sit forrige Skrift havde begaaet, ved at kalde Constitutionen fortræffelig, og erklærer, at dette maa forstaaes ikke som den var god i sig selv betragtet, men kun for saavidt saadan, saavidt den efter sin Beskaffenhed kunde være. Især søger han at gjøre beskueligt, hvorlunde Forsigtighed byder, ikke ved nogen Ting at vække den Tanke hos Negrene, at deres Stilling hidtil har været ulykkelig, og meddeler i den Anledning S. 105-112 Grund-Ideerne af en til Toldkammeret for et Par Aar siden af Hr. Rectoren indsendt Plan, hvori han fremsatte, hvad han troede burde gjøres paa en enkelt Plantage, som Forsøg til disse Medmenneskers nærmere Indiemmelse i det borgerlige Selskab.

Deri er dog Hr. Forf. enig med vore Dages lysere Begreb om Menneskerettigheder, at Underhavendes Sikkerhed ikke bør hænge af Overmændenes tilfældige Karakteer, men af Lovenes Beskyttelse, ikkun derom, siger han, er Spørsmaalet, hvorledes denne bedst kan bekjendtgjøres eller udføres, uden at vække Negrene til Opstand. Hr. West kommer nu atter til Annotanten (som han kalder ham) i disse Efterretninger, og antager, at man ikke bør bedømme et Lands Forfatning efter dets Love. Saa overeensstemmende nu dette end er med det Gamle: Leges sine moribus vanæ, saa tør man dog vel ikke ved at nægte, Forfatningen jo med fuldkommen Føje kan formodes at være slet i et Land, hvor Lovene tilstaae Een Medborger unaturlige Rettigheder over den Anden, og

efter

efter al Sandsynlighed, maa dog slige Love have uforfordeelagtig Indflydelse paa de saaledes Privilegeredes Handlemaade imod dem, Rettigheden gaaer ud paa. — Det synes ellers at være noget ligt en Modsigelse, naar Hr. Rectoren i sin første Beretning erklærer Negrene for høist tyvagtige, men derimod her fortæller, at af henimod 20000 Negre, er i hans Tid neppe meer end tre fire, efter Dom pidskede eller brændemærkede under Galgen (Galgen) for Indbrud og grovt Tyverie; thi det skulde man dog vel ikke formode, at den Skyldige af Maade var bleven skaanet for Lovens Straf, det var kun en lille Lovtale for Retfærdighedens Pleje hist over eller ere maaskee de sorte Mennesker ikkun hengivne til simple Tyverier?

Forf. taler nu om Negrenes Tænkemaade i Almindelighed, og de Straffe, som de underkastes for de meest anseete Forseelser; deres Sæder og Religionsbegreb. Og tillægger han da Negrene Dyrekiøbshed, Stolthed og Hjærdnakkenhed, Haardhed imod Underhavende (hvortil dog vel unægteligt kunde bidrage Maaden de selv behandles, eller i det mindste see nogle deres Brødre at vorde behandlede paa) o. s. v. — Til de Forbrydelser som bør regnes iblant dem, som kunde opvække til exemplarisk Straf, henfører Forf. grovt Tyverie, hvilket her bestaaer i at en Plantageneger fratjæler den anden sin betydelige Ejendom, for at sælge den til andre, og Rømning eller Maronløben. — Negrenes Sæder angaaende, da ere deres Ægteskaber temporære og høves efter enhvers Tykke. I Maneer og Udvortes have de saare meget forud for vor danske Almue, og anpriser Forf. deres Sandheds-Aand, den Troskab, den mandige Frihed der beretiger Tjeneren til hans Herres Hjerte; hvilket neppe saa ganske vimer sig med den før imod dem gjorte Beskyldning, at de ere onde. — Brødrenes Fortjenester af Negrene ved Exempel og Lære, roses med Ret, og tilstaaes her, at Vejledning til at kjende opskrevne Pligter imod Gud og Mennesker, vil blive ligesaa vist fornsden for dem, som for os. — Hr. Forf. slutter denne Afdeling med at ønske Lykke til Regjeringens seneste Anordning, angaaende Slavehandelens Afskaffelse, og gjør det Forslag, at hver enkelt tilsigtet Forbedring blev punktvis opsat, og udsendt til Indbyggernes Betænkning.

(Fortsættelsen følger.)

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1794.

No. 2.

den 25de Januarii.

Magazin for den nyere danske Kirkehistorie, samlet af det Siellandske Stifts Archiv, og udgivet af Stiftets Biskop Dr. Nicolai Edinger Balle. Første Binds, andet Hefte. Kjøbenhavn, 1793. Hos Gyldendal. 350 S. i 8vo. (Sidetallet bliver ved fra første Hefte, saa dette sluttes med S. 678).

Det første Hefte anmeldtes med velfortjent Berøm i disse Efterretninger for 1792 S. 689, og denne Fortsættelse fortjener ikke mindre at anprises, end sin Begyndelse, hvilket kan sees af Indholdet, som er følgende:

1 Om gudelige Stiftelser, som Fortsættelse af første Heftes anden Afdeling. Her gives da først udførlig Efterretning om sal. Prindsesse Charlotte Amalias Stiftelse til fattige Pigebørns Opdragelse af alle Stænder. Denne Stiftelses Fond var 100,000 Rdlr., men den er ved et andet Legat og Kuratorernes Bestræbelser forøget med over halvsiette tusende Rdlr. i Følge de her fremlagde aarlige Regnskaber. Den hele Efterretning vil være overmaade velkommen for mange Familier, som nu vide hvorledes de skulle skaffe deres Døttre Adgang til denne Stiftelses betydelige Understøttelse, hvilket hidtil (uagtet Fundatsen existerer i Tryk) har været som en Hemmelighed, hvorved nu mangen Fader og Moder med Græmmelse seer (formedelst Datterens Alder) en Udsigt lukket

for sig, der den Gang havde været aaben, havde de kun vidst Stiftelsens Beskaffenhed medens Tid var. For Resten maa man tilstaae, at Adgangen til denne Stiftelse er af de allervanskeligste, da den aldeles forbyder Erspektans, og kun tilstæder Optagelse fra Indtrædelsen i det femte Aar af indtil femte Aar er endt.

Med denne Afdeling følge endnu, som Tillæg, de fortsatte Regnskaber over den geistlige Enkekasse og Hjelpe-Kassen for Præste-Enker, hvoraf sees, at den første af disse Kasser har i det ene Aar fra 1791 til 1792 vundet over halvfemte tusende Rdlr. og den anden ved Aarets Udgang 1792 havt allerede 1200 Rdlr. paa Rente.

Den tredie Afdeling giver os Erklæringer i Anledning af Geistlighedens **Indkomster og Rettigheder.** Mange have yttret det Ønske, at Religionslærerne maatte, som andre Statens Embedsmænd, sættes paa fast Løn, og dermed forholdes, som med de Andres, der af en billig Regjering forhøjes, naar omsider forandret Levemaade og Pengenes ringere Værd ej længere lade en Familie leve af det den kunde nøjes med et halv Aarhundrede før. De betydeligste Grunde, hvorfor slig Foranstaltning ønskedes, ere, at en Sjelesørger der vil røgte sit vigtige Kald tilgavns, neppe haver Tid og Lejlighed til at være Jordbruger, især om han, som studeret Mand vil ved litterariske Arbejder gavne det Hele. Dernæst at Sognefolkenes Tillid og Kjerlighed til deres Religionslærer, Trøster og Vejleder maa lide endeel, naar idelig Spørgsmaalet om Mit og Dit finder Sted imellem dem. Al den hæslige, som oftest ugrundede Skumlen og Spotten over Præsternes Begjerlighed synes at reise sig fornemmelig deraf, at en geistlig Mand der ikke vil lide Nød og Mangel med Kone og Børn, nødes at see jevnlig til sine Sognefolks Lommer, hvoraf han skal have al sin Subsistens. Værre bliver det, naar der reise sig Tvistigheder over disse gejstlige Indkomster, hvad enten Læreren eller Tilhøreren er den klagende Deel. Hvor meget dette maa tage paa den Fredelighed, den gode Forstaaelse, der burde være saa urokkelig imellem Parter hvis Foreningsbaand er den blide Fredens-Religion, det falder i Øjnene. Men at slige Tvistigheder ere undgaaelige, saa længe Hyrden og Flokken staae i saadan

Stilling

Stilling med hinanden paa Finantsens Vegne, det begribes letteligen om end ikke daglig Erfaring lærte det. Denne sørgelige Sandhed dokumenteres ogsaa ved de her fremlagde Erklæringer, som ere foranledigede ved ikke mindre end 22 Klagemaal over tvistige Tiender (een er om Tiendes Hiemførsel). To Degne undtagen ere Præster de Klagende i alle disse Sager, hvoraf een, maaskee flere, endog ere gangne til Høiesteret. Her findes desforuden 7 Erklæringer over Præsters Klager at deres Sognefolk ofre for lidet til Høitiderne, og en vidtløftig Ventilation angaaende Offersagen, hvilken paa den ene Side forestilles som beroende paa fri Villie og paa den anden dog er saaledes giort pligtig, at endog flere Reskripter paalægge Mulkt paa den der ikke ofrer. En saadan unaturlig Sammensættelse kan aldrig føre til lyse Resultater. — Endnu findes 3 Præsters Klage over Huusmænds Arbeidsdage i Høsten, 2 over at Præstepenge i Kiøbstæder ikke vorder dem betalte, og samme Klage fra en Degn. Alle disse 35 Klagemaal ere indløbne i Sjellands Stift allene, og blot paa en Tid af 10 Aar: de fleste ere indkomne i de sidste to, tre Aar. Regnes nu dertil de Klager som mueligen ere indløbne og som her ikke findes Erklæring over, og desuden de mange Tvistigheder som kan have fundet Sted, og som Vedkommende ikke har villet eller tordet indklage, saa giver det sørgelig Forestilling om hvor megen Uvillie, Ukjerlighed, Mistillid, ja Had, der i Rigets tretten, fiorten Stifter har i en Leve-Alder reist sig imellem Lærer og Tilhører. Hvilken Indflydelse det igjen har paa Folkets Religieitet, falder letteligen i Øinene.

Saaledes harmes man da ved at læse de her fremlagde Erklæringer, over Tidernes Trang, som endnu ikke tillade Statskassen at lønne Religionens Lærere ligesaavel som de andre Borgere, der have Medborgeres Tarv at sørge for. Men ogsaa paa den anden Side ere disse samme Erklæringer til største Nytte, for hver der vil skaffe sig fuldstændig Kundskab om, hvad det i vor Stat er, hvoraf Geistligheden har sit Ophold. Og man maa glæde sig ved at see hvor nøiagtig den værdige Biskop holder sig i sine Erklæringer til Billighed og den sunde Fornufts aldrig svig-

tende Domme; ligeſom man føler det Byrdefulde i hans Embede, naar man her finder, at han maa afgive hver-anden Stund ſaadanne udførlige Erklæringer, og ſtundom over det han for mindre end et Aar, allerede havde erklæret, ja hvorom allerede Reſolution fra høiere Steder er falden.

Chinefarerne. Syngeſtykke i to Acter med en Mellem-Acte. Til Brug for den Kongl. Danſke Skueplads af P. A. Heiberg. Muſiken af C. Schall. Kjøbenhavn 1792. Trykt hos Holm. 112 S. i 8vo.

Dette Stykke er igjen et Beviis, at et Syngeſtykke kan indeholde en god Plan, intereſſante Situationer, Menneſkeforſtand og ſaadanne Følelſer ſom et Menneſke kan være bekiendt, og glædes ved; at det følgelig ikke er ſaa overſpendt en Fordring, at forlange ſligt i Syngeſpil, hvilket ellers Nonſenſikalſkhedens Forſvarere ſaa gjerne paaſtaae. Man ſeer da tillige, at det neppe er den haarde Nødvendighed der bringer os Sludder og Smagløshed paa den danſke Skueplads, under Navn af Syngeſtykker; thi i al Sandhed vil dog vel dette og de andre gode danſke Sangdramer ſees og høres heller jevnlig igjentagne end den ſtørſte Afvexling af overſatte Jammerligheder. Fabelen i dette Stykke er ſimpel, ſom det bør ſig for Smaaeſtykker, Chinacaptain **Bergſtrøm** er forlovet med **Meriens** Datter **Vilhelmine**. Elſkeren udgiver ſig ved ſin Hjemkomſt fra en China-Reiſe, for fattig, og nu vil Faderen, ſom heller ingen Formue har, ikke, at Datteren maae faae ham. En Ven af Huſet, Jøden **Moſes**, betaler ej allene en Gjeld for **Bergſtrøm**, ſom en anden Jøde vil arreſtere ham for, men ogſaa forærer Jomfruen endeel Actier, for at hun ikke ſkal miſte ſin brave Brudgom. Nu aabenbarer denne, at han er formuende nok til at forſørge en Familie, og Dagen endes til fælles Glæde. Den ordentlige Gang ſom Fabelen føres frem med, er en ikke liden Fuldkommenhed i Stykket. Perſonerne komme og gaae uden mindſte Tvang, og udvikle deres Tænkemaade ligeſaa ved ukonſtlede Anledninger. Og denne Tænkemaade er hos alle Hovedperſoner ſaaledes, at man

maa

maa vnde dem. Faderen vil som en fornuftig Mand ikke at hans ubemidlede Datter skal komme til at lide Nød med Bergstrøm som han troer er ligesaa fattig som hun; men ved samme Fornuftighed afholdes han ogsaa fra at paansde hende en rigere Mand den hun ikke elsker. Datteren, ihvor meget hendes Hjerte hænger ved hendes Elsker, endskjønt hun som en uerfaren og elskende Pige gjerne vilde tage ham i hvor fattig han kan være, saa er hun dog fast i den Lydighed hun erkiender sig i at skylde Faderen, og sætter kun Taarer imod hans Forbud. Alligevel er hun dog ogsaa fast i den Beslutning ikke at givte sig imod sin Tilbøjelighed, om end Faderen imod Formodning vilde forsøge at tvinge hende dertil. Alt dette er sund Fornuft og reen Sædelære. Den ypperlige Israelit Moses udmærker sig ved ædel Velgjørenhed; men har i dette Tilfælde endnu et højere Motiv til denne Dyds Udøvelse. Bergstrøm har som Dreng opofret sin Sparebøsse for at redde den fattige Moses fra Slutteriet. Denne, bleven rig, har idelig taget sig af Bergstrøm, og griber nu saa meget heller Lejligheden at gjøre noget Betydeligt for ham. Bergstrøm er en duelig og ærlig Mand. To Træk gjøre ham især agtværdig: at han, sin varme Elskov og lange Fraværelse uagtet, dog først gaaer til sine Foresatte før han opsøger sin Brud, og at han af Delicatesse har taget sit Bodmerie heller hos en Jagrer end hos sin Ven Moses. Kun den Spøg at udgive sig for fattig, og derved at sætte sin Pige i saa megen Angest, den kunde man være lidt vred paa ham for, især da han maa kjende hende saa meget, at denne Prøve, thi derfor udgives det i Forbigaaende af hans Buttelerer, er noget indelicat. Imidlertid synes det dog ikke at tage paa den Interesse Stykket opvækker. Mere hinderlige ere Scenerne imellem den omtalte Buttelerer Just, og Kjelderpigen, Birgitte, som narres med hinanden i et par saare lange Optrin, det ene paa 24 Sider, og det, uden at deres Spøgerie har mindste Indflydelse paa Stykkets Gang, undtagen at den sinkes derved. Dialogen er ellers god og let, og Sangene ere i smukke Vers De som især læses med Fornøjelse ere strax Begyndelse-Choret og Duo af Jøder, saa det smukke Duo S. 18. imellem

Vilhelmine og Birgitte, (*) den snurrige Sluttervieviſe, Vaudevillen S. 108, og de to Slutnings-Stropher af Juſt og Birgitte. Kort dette Stykke forſoner Læſeren igjen med Syngeſpil, naar man er bleven friſtet til at maledide dem, efter en Læsning af det ſkrækkelige Vaas der under dette Navn bydes os, ſom for Ex:

Kong Theodorus i Venedig. Et heroiſk-komiſk Syngeſtykke i to Handlinger af Abbed Caſti Med Muſik af Giovanni Paiſiello, ſat efter udtrykkelig Befaling af H. K. K. M. Kajſer Joſeph den Anden. Overſat til ſamme Muſik af A. G. Thoroup. 112 S. i 8vo. (Trykker, Aarstal og Sted unævnt) (**)

En ubeſkrivelig uſſel Ting, hvori en ſyv otte ſlaue keedſommelige Toſſer ſige og gjøre Dumheder, ubeblandede med mindſte Vittighed. Sang er deri og det tilgavns. Secretairen refererer paa Sang; et Chor ſynges:

De ſom ſig glæde ville,
Og Livets Vellyſt nyde,
Nu Luften er ſaa ſtille,
En Fart paa Vandet taer ꝛc.

En Rettens Betjent ſynger ſom ſaa:

I Tunis tyvetuſinde Ducater,
Mod femtuſind til de toskanſke Stater,
Femten Tuſind Guineer ſom er Skylden,
Til engelſke Kjøbmænd for Vexelbreve,
Ved otte og fyrretyve Tuſind Gylden
Har Hollænderne hos ham at kræve,
Foruden Gjeld i Cadix og Lisbona,
I Hamborg, Marſeille, Barcellona,

Det

(*) Denne muntre Sang er for Reſten ikke got indført. At Folk ſynge naar deres Følelſer blive ſaa levende at Udtrykket bliver lyriſk, der kan ikke være noget imod. Men naar de ſige ſom Birgitte her, at de vil ſynge, ſaa maa nok Omſtændighederne lempes derefter. Denn Sang bør ſynges paa Toldboden, hvilket dog aldrig er Skik og Brug for ſædelige Piger ſom Vilhelmine.

(**) Det er ellers trykt 1792 i Kjøbenhavn.

Det er ubegribeligt hvor man tør byde et Publikum sligt Vaas, der saa ganske er under al Kritik. Ja, svarer man, Musiken! — Men Musiken til et Referat, til en Stevning, til Sludder, den er dog nok det Ubegribeligste af alt det Ubegribelige.

Die Rechte des Menschen. Eine Antwort auf Herrn Burke's Angriff gegen die französische Revolution, von **Thomas Paine**, Secretair der auswärtigen Angelegenheiten bei dem Congress während des Amerikanischen Krieges. Aus dem englischen übersezt. 3ter Theil. Sendschreiben an die Unterzeichner der Adressen über die lezte Proclamation, nebst einigen Briefen an Dundas, Onslow, und das französische Volk. Kopenhagen 1793. Bey Christian Gottlob Proft, Sohn und Compagn. 138 S. 8vo.

Uagtet Paines Menneskerettigheder i det engelske og franske kun bestaae af tvende Dele, er det derfor ikke saa urigtigt, at disse Paineske Sendebreve som her leveres, faae Navn af den 3die Deel af Verket, eller ansees som Appendix dertil, da heri gjentages, forklares, bestyrkes og indskjærpes de samme Sandheder, som Autor har fremsat i de to første Dele. Her lægges atter for Dagen, hvor latterligt det er at bramme med den engelske Constitutions Ypperlighed; denne saa højbenedidede Constitutions Fejl vises Pag. 30 o. følg.; den absurde og enorme Civilliste og sammes Anvendelse paaberaabes S. 73; S. 107 anføres at Pensionslisten i Engelland belober sig til 107,404 Pd., hvilket er meer end Udgifterne for den hele nordamerikanske Regjering. Urimeligheden i en Arve-Regjering og Arve-Lovgivning viser Autor her igjen paa hver Side, og søger derimod at sætte det americanske Repræsentationssystem i det fordeelagtigste Lys. — Uagtet denne Deel saaledes ligesom kun er et Ekko af de andre to, saa forekomme der dog tillige enkelte meget interessante Efterretninger og frappante Bemerkninger, f. Ex. S. 107 at man vilde opkjøbe og paa den Maade supprimere Bogen om Menneskerettighederne; S. 45 om Trykkefriheden, at dersom den ikke forlener Skriben-

ten Frihed til upaaanket, ukjæret og uſtraffet, at kunne laſte og viſe Fejl ved Regjeringen ſelv og Regjeringens Foranſtaltninger, men allene ſkal beſtaae i at man har Tilladelſe til at ſmigre for Regjeringen, holde Lovtaler over dens Foretagender (med et Ord til at ſkrive ſom en Schirach eller M * * *) at der da er ſlig en Skrivefrihed, ſom den de ogſaa har i Spanien, Rusland og Tyrkiet.

Det man med Føje kunde bebrejde Forfatteren er hans megen Selvros, og at han idelig og idelig har at beſtille med ſit eget Individuum; men derved maa man betænke at om nogen Bogſkriver nogenſinde kan undſkyldes om han er ſig ſit eget og ſine Skrifters Værd bevidſt, ſaa maatte det vel være den, ſom ved ſin Piece kaldet Common Senſe har biedraget ſaa vældig til Americas Uafhængighed, og dernæſt at den haarde Behandling og Forfølgelſe, ſom han ved ſin Bog om Menneſkerettighederne udſatte ſig for, ogſaa noget giør det begribeligt, at han ſaa ofte fører ſin Redelighed og Uſkyldighed i Munden, og harmes over at de kalde en Bog forrykt, galt og oprørſk ſom blot gaaer ud paa: at viſe den monarkiſke og enhver arvelig Regjerings Sandgrund, at formindſke Skattepaalæggene, at foreſlaae Planer til fattige Børns Opdragelſe og bedagede trængende Perſoners Pleje og Forſørgelſe; at ſtræbe efter at tilvejebringe Enighed mellem Nationer; at udrydde den græſſelige Krig; at befordre Culturen og Næringsvejene; at bryde den politiſke Overtroes Kjæder, og forhjelpe Menneſket igjen til ſin Rang og ſine Rettigheder o. ſ. v.

Aftenlæsning ved Bonde Arbejde paa to Ugers ti Dage. Velmeent ſammenſkreven af P. Kjøbenhavn 1790. Trykt hos Paul Herman Høecke. 48 S. 12mo.

Da dog adſkillige, undertiden ikke uvigtige Bøger, henligge uden at blive anmeldte i diſſe Blade, kunde denne Bagatelle ogſaa lettelig været blevet urecenſeret, hvis ikke Recenſenten for rum Tid ſiden var bleven gjort opmærkſom paa den, og derfor havde beſluttet, engang at omtale den, og tillige melde den Omſtændighed, ſom vakte hans Op-

Opmærksomhed. Man fortalte nemlig, at nogle Exemplarer deraf sandtes pakkevis strøbte paa alfare Veje, nemlig et Par Miles Vej fra Kjøbenhavn, paa Kollekolle Kanten. Den fandtes uden Titel, og lod til at være lagt med Flid. Saa før som denne Omstændighed synes, saa lidt er virkelig Bogens Indhold. Forfatteren er uden Tvil Præst, og som det synes af de saa kaldte Hellige. Hans Bog gaaer ud paa at moralisere for Landalmuen, den han tiltaler med en vis Hjertelighed og Inderlighed, hvorved han vist vilde kunne faae Indpas hos Bonden, og bevæge ham til gode Forsætter. Kun Skade, at hans Moral er beblandet med overspændt Sværmerie, og saa nidkjær han er for Guds Ære, saa uoplyst er han tillige, og Bogen vrimler af vrange og underlige Begreber. De Synder hos Almuen han især ivrer imod ere de imod det 6te og 3die Bud. Om Hviledagens Helligholdelse heder det for Ex. S. 10. „Saa ville og mange, at Præsten skal tie stille til deres Næringssorg og Søndagsarbejde; paa Hviledagen agte de at skove og age Gjerdsel, kjøre Brænde og hente Tørv, sammenrive og hjemage Høe, binde Korn, fare af Bye, kjøre Hakkelse med mere; saa stærk sidder Verden dem i Hovedet. At Een bliver af Kirken for Huus og Børn vel og en Syg at passe, og noale for Ildebrand at slukke, ej for at stjæle, vel og for Tøj og Fæe at redde, lader sig høre; men for Korn at kaste eller opbære, Qvæg at opsøge eller tilsee, Huset at rengjøre, Klæder at vaske eller bøde, er uforsvarligt for Gud; endog Maden kan tillaves ved Hjemkomsten fra Kirken." S. 14 og 15 har han igjen fat paa Søndagsarbejdet og viser det Syndige og Utilladelige i at kjøre Tørv eller Fourage til Skolemesteren om Helligdage.

At drive paa et kyskt og tugtigt Levnet, er den anden Hoved-Materie som Autor meget hyppig kommer tilbage til i disse Blade, og hvorved han viser at han længe maa have levet paa Landet, siden han saa grandgivelig kjender og saa tydelig kan fremstille de i Svang gaaende Laster og Uordener. Herom heder det S. 18: „Kunde Stalde og Høe-Lofter, Mark og Skov tale, saavelsom Karle-Herberger, da fik man meget ondt at høre; saa hver Huus-Fader og Moder bør billig holde godt Tilsyn

hjemme, ingen tilstæde at være ude om Natten, see vel til dem ved Hoverie, formane dem fra Vildskab, forbyde dem at ligge nøgne for at spare Linned, holde dem til bluefærdig Klædedragt ved Markarbejde, afskaffe Qvindekjønnets korte Skjørter, og lade Forstykkerne være af samme Tøj, med Aabninger hver til sin Side, (det forstaaer Recensenten ikke; han mener, der ingen Aabninger skulde være ved Siderne) forlænge Skjørter og Særker, tildække Barmen, opbrænde liderlige Viser og Fortællinger (det forstaaer Recensenten ikke heller; Bønderne kjende jo hverken Fritimerne eller Oversættelsen af Grecour) være æbare i Samqvem endog om de tilstædes at bryde Hø eller pille Humle hos andre."

S. 37 haves et heelt Register paa Bonde-Overtroe ved Barselfærd og ved Kornernes Frugtsommeiighed: „at vogte sig for Hjulspor, lægge Staal i Vuggen, fæste Syenaal i Svøbet, holde Lys tændt indtil Daaben er skeet, haste med Skovbeboeres Børns Daab, lade dem sove i Løverten; lægge Gløder i Dørren ved sin Kirkegang, skræmme Børn med, ja vel selv frygte for, indbildte Varulve og Omdømninger, Vartegn eller Spøgelser Nisser, Nøkker, Underjords-Folk, Hexer; stikke Staal i Møding og Fæhuus, nedgrave levende Kreature, hente Plov og Harve ind om Helligaften o. s. v."

S. 47 udbryder Autor: „Døden og Møde for Gud, Dommen og alles Forsamling i Luften, hvor vigtige ere de at betænke!"

Fragmenter henhørende til Friderich den Stores Levnets-Historie, Regjering og Karakter, ved Zimmerman, Kongel. engelsk Livlæge og Hofraad i Hannover ꝛc. Kjøbenhavn 1794. Trykt paa Hegelunds Forlag, hos J. F. Schultz, Hof- og Universitets-Bogtrykker. 426 S. 8vo.

Med alt det vi har paa dansk hos Büsching Birch, Rothe, i Anecdoterne og andensteds om den afdøde Konge af Preussen, kan dog Oversætningen af disse Fragmenter ikke siges at være overflødig, da saa overordentligt et Menneske som Friderik var, altid bliver en interessant Gjenstand

ſtand for Hiſtorieelſkeren og Politikeren, for Philoſophen og Menneſkegrandſkeren, og man fra en Forfatters Haand af den Celebritet og de erkjendte ſtore Talenter ſom Zimmerman, ikke kan andet end vente noget Ypperligt. Hvad Ypperligheden angaaer bliver ens Forventning rigtig nok noget ſkuffet, da det er unægteligt, at Ridderens Indbildſkhed, Selvtillid og Lyſt til at forkleine og modſige viſſe ham forhadte Lærde, meget forringe Værdien af hans Efterretninger, og findes ogſaa hans Uefterretteligheb, hans mange Urigtigheder og ſkjæve Domme tydelig og ſkinbarlig nok lagte for Dagen i den med overordentlig Flid og meſterlig critiſk Skarpſindighed forfattede grumme lange Recenſion over Fragmenterne, der ſtaaer i Allgem. deutſche Bibliothek 99 og 105 Bind, og ſom ogſaa er udgivet for ſig ſelv i to Afdelinger, Berlin und Stettin bey Frid. Nicolai 1791. 1ſte Abtheilung 378, og 2te Abtheil. 1792, 327 S. 8vo. Desuagtet blive Fragmenterne dog altid en læſeværdig Bog allerhelſt i den danſke Overſættelſe, der ikke har faa Fortrin for den tydſke Original. Dette gaaer ſaaledes til. Dette Overſætter-Arbejde er falden i en Mands Hander, der ikke hører til Overſætte-Fabriklauget, hvis Svende har den Skik, naar de faae en Bog i Hænde til Fordanſkelſe, da preſſo pede at følge deres Original Blad for Blad, Linie for Linie, og, deſtoværre, ofte Ord for Ord, uden paa mindſte Maade at bryde ſig om enten deres Adfærd geraader vor Literatur til Baade eller ej, og om den danſke Læſer vil vide dem Tak eller ej. Nærværende anonyme Overſætter derimod har med megen Tænkſomhed greben Arbejdet an, og han gjør i en Forerindring Læſerne rede for ſin Fremgangsmaade. „Forfatteren, heder det her, har ofte i „ dette Skrift fortalt meget om ſine egne Tanker og Fø„ lelſer ved adſkillige Tilfælde, iſær da han blev kaldet „ til Potsdam i Aaret 1786. Da dette ikke henhører „ til Kongens Karakteriſtik, ſaa har man forkortet ſlige „ vidtloftige Forklaringer, ſom unyttige til Kundſkab „ om Kongens Tanke- og Handlemaade. Man har ligeledes forkortet paa flere Steder ſlige uvedkommende „ Ting, og udeladt en Deel af det Meget Forfatteren „ har ſkrevet mod nogle Berlinere og Flere, da det har

„ al-

„ aldeles intet Sammenhæng med Kongens Hiſtorie. „ Hans Udfald mod den berlinſke ſaakaldte Auftlårungs- „ ſynagoge og Jeſuitenreicherey, er af ſamme Beſkaffen- „ hed, og er derfor ikke anført.

„ Danſke Læſere tabe intet ved diſſe Forkortninger „ og Udeladelſer; thi alt hvad der kan tjene til at kjende „ Kongens Handlinger, Tænkemaade, Grundſætninger og „ Sjæls Styrke er troligen og nøiagtigen anført. Skrif- „ tet er derved bleven mindre bekoſteligt; thi den tydſke „ Original koſter tre Gange ſaa meget ſom denne danſke „ Overſættelſe."

Overſætteren bruger Anſeelſe iſteden for Anſeende, forbittre iſteden for forſure, og Skamſkrift, ſom efter Recenſentens Formening bør hede Skandſkrift; andre Feil imod Sproget end ſlige Smaating, kan, efter det ſom er ſagt, ikke formodes hos ſaa kyndig og eftertænkende en Overſætter. — Bogen kan bequemt anſees ſom Pendant til den danſke Overſettelſe af Frederik den II. Verker, og er ogſaa trykt i ſamme Format.

En Klage til Kongen med Bilager og den derpaa fulgte Cancellie-Reſolution m. v., foranlediget ved et Paalæg under Navn af Delingvent-Skat, og udgivet af Apotheker Ejlſchou i Ribe. Hadersleb 1793. Trykt hos J. J. Seneberg.

Den i ſig ſelv ubetydelige Sag, eller Tviſten imellem Stiftamtmand von Helfriedt og Apothekeren, ſom er Gjenſtanden for denne Piece, og hvoraf Udfaldet var, at Cancelliet biefaldt Stiftamtmandens Fremgangsmaade, indlade vi os ikke i. Vi tage os blot den Frihed at erindre, at det forekommer os, ſom om der herſkede forſkjellige Princips i tvende her aftrykte Documenter. Læſeren dømme ſelv. En Placat fra Magiſtraten, dateret Ribe Raadſtue den 31 Auguſt 1792, lyder ſaaledes: „ Magiſtraten har erfaret, at endeel af Stadens Ind- „ vaanere troe, at Adgangen til Kundſkab om Stadens „ offentlige Caſſevæſen ej ſtaaer dem aaben. Det be- „ kjendtgjøres derfor herved ej allene, at alle Vedkom- „ mende ſtedſe med Vished kan vente at erholde enhver

„ Op-

„ Oplysning, de maatte forlange, angaaende Byens „ Casses Indtægter og Udgifter, enten de behage at søge den hos Kæmneren som Regnskabsfører for denne „ Casse eller hos Magistraten selv; men at det endog vil „ blive Magistraten destomeer behageligt, jo flere af Stadens kyndige og retskafne Borgere ville gjøre sig bekjendt med denne vigtige Deel af Kjøbstadanliggenderne."

I Cancelliereſolutionen af ** Julii 1793 anmodes derimod Stiftamtmanden, „paa det alvorligſte at tilkjendegive Apotheker Ellschou, at saafremt han ikke vil „ underkaste sig lovlig Tiltale, maa han entholde sig fra, „ ved inquisitoriske Requisitioner og Breve eller paa anden Maade at æske af Øvrigheden, Byens Repræsentantere, Kæmner eller andre offentlige Personer, Oplysning og Erklæringer om de offentlige Tings Bestyrelse, som aldeles ikke staae under hans Revision, og „ at han, ligemed hver anden rolig og anstændig Borger, haver at henvende sig til vedkommende Øvrighed „ med sin Klage, saa ofte han maatte troe sig at være „ forurettet o. s. v."

Naar Stiftamtmanden under 6te Julii communicerer den velbyrdige og velvise Magistrat i Ribe denne Cancelliereſolution, hvoraf nysciterte Ord ere udskrevne, føjer han end videre denne Erindring til:

„ I øvrigt bør denne Reſolution ligeledes meldes „ de Eligerede til Efterretning, og Kiæmner Koch til „ pligtskyldig Paaagtelse, siden han, af en Uvidenhed, „ som saa mangt Aars Erfaring og hans formeentlige „ Kundskab i de offentlige Tings Bestyrelse, næsten ikke „ lod formode hos ham, dog har ladet sig forlede til paa „ Apothekerens ubeføjede Requisition, at meddele ham „ Udskrift af Byens Regnskaber, hvorfra han sig for „ Fremtiden haabentlig vil undholde, efter denne ham „ bekjendtgjørende Reſolution fra det Kongel. Cancellie."

Fragmente von einer Predigt über die Kraft des Gebetes, welche Johann CaSar Lavater am 30 Junius 1793 zu Kopenhagen in der reformirten Kirche gehalten hat. Mit Hülfe des Gedächtnisses aufbewahrt und mit des Herrn Lavaters Erlaubniß herausgegeben von seinem aufmerksamen Zuhörer und aufrichtigen Verehrer J. G. Maurenbrecher evangel. reform. Prediger in Kopenhagen — zum Besten unserer Armen. Gedrukt bey Hofbuchdrucker N. Møller und Sohn. 16 S. 8vo.

En Lavaters Navn var nok til at forskaffe mange Tilhørere. Naar man slutter af disse Fragmenter, og tager til Hjelp det fordeelagtige Skilderie Udgiveren haver tegnet i Forerindringen over Talerens Udvortes, maa hans Foredrag ogsaa have svaret til Manges Forventning. Da Recensenten med Føje bygger paa Rigtigheden i Hr. Maurenbrechers Udkast, vil han aftrive det omtalte Sted. „Für diejenige Leser, welche nicht so glücklich waren, Lavatern zu hören oder auch nur zu sehen, zeichne ich hier „folgende Züge seines Bildes und seiner Haltung, mit „der er in unserer Kirche öffentlich auftrat, und seinen „Zuhörern ans Herz redete: — Ein langer, ranker „Mann, mit edler Haltung, mit altrömischem Kopfe, „dessen hellbraune und mit unter graue Haare in natürliche Locken fallen, mit tieftreffenden Blick aus dunkelbraunen, seelenvollen Augen, mit zärtlicherestem, allgefallendem Angesicht. Sein Anblick wirkte Zutrauen „und Verehrung. Man schätzte ihn auf der Stelle. — „Er redete mit jener apostolischen Würde, und jenem „warmen Affectodem, der das Herz erwärmt, ohne die „Fantasie in Flammen zu setzen, den Willen überwaltigt, „ohne das Ohr zu kitzeln. Man sah und hörte ihm an, „mit welcher Zuversicht er die Kraft des Gebets glaubte, von der er sprach. Sein Ton, seine Gebehrde, „seine ausdrucksvolle Mine, seine itzt durchdringende, „itzt sanfte Stimme, seine nun und dann hervorbrechende Thräne zeugten davon, daß er die Kraft des Gebets „aus eignen Erfahrungen kenne, und wie es seines liebevollen Herzens heissester Wunsch sey, daß auch seine

„Zuhö-

„ Zuhører sie aus eigner Erfahrung kennen lernen mög-
„ ten."

I Prædikenen, hvis Text er Jak. 5. 16, afgjøres: 1) hvad Bøn er og 2) hvorledes man bør bede, 3) tales om Bønnens Kraft, og 4 gives Opmuntring til Bøn. Den tredie Deel er den vidtløftigste. Af nogle af Lavaters Tilhørere har Recensenten for Resten hørt, at Hr. Maurenbrecher virkelig har viist sig som hans „aufmerksamer Zuhörer," da mange Steder lige indtil det enkelte Udtryk ere Lavaters.

Anledningen til disse Fragmenters Udgivelse fortæller ogsaa Forerindringen: Efter fuldendt Gudstjeneste, bade mange i Udgiverens Huus forsamlede Tilhørere Lavater om at udgive den holdne Præken. Lavater afslog det og undskyldte sig med, at han ikke havde skrevet Prædikenen. Men til Maurenbrecher sagde han: „De har hørt „ min Prædiken, vil De udgive den, saa godt De „ kan, saa giver jeg mit Minde dertil." — Slige Smaaanekdoter ere efter Recensentens Tykke saare karakteristiske.

Af disse Fragmenter ere udkomne et Par Oversættelser, om ellers Recensenten mindes ret; thi seet dem har han ikke, hvilket ej heller er af Betydenhed, da denne Anmeldelse af dem kan være tilstrækkelig.

a. π.

*** *** ***

P. M.

Videnskabernes Selskab har nylig enstemmig valgt Hr. Hofraad Kæstner, Professor i Gøttingen, til dets Medlem.

Subskriptions-Plan.

Hr. Kammerherre v. Hauch, Kongens Staldmester, har tilladt mig, i Trykken at udgive den Lærebog i Experimentalphysiken, som han har udarbejdet til de Forelæsninger, han i nogle Aar har holdt for en privat Kreds af Physikelskere. Det er mig ikke tilladt at yttre, hvad Kyn-

Kyndige ſige mig jeg burde, om Forfatterens ved diſſe Forelæsninger beviſte Indſigter, hans Foredrags Klarhed og Hensigtsmæssighed, og følgeligen om Bogens Værd. Det vilde for de Kyndige ogsaa være overflødigt; af vort Videnſkabernes Selſkabs og flere Skrifter er han dem alle-de bekjendt. Kun skal jeg anmelde, at denne Lærebog er beſtemt for Begyndere eller Dilettanter, og indrettet der-efter; at Forfatteren derfor har søgt at gjøre Underviis-ningen fattelig og tilstrækkelig, saavidt mueligt, uden at forudsætte hos Læseren mange mathematiſke Kundſkaber, at Bogen, for ei at gjøres for kostbar, ikke forsynes med Kobbere eller Figurer, hvorfor Foredraget indrettes saa, at de kunne undværes. Forfatteren agter, i et Skrift for sig selv at levere en ſystematiſk Beſkrivelse over sit Ca-binet af phyſiſke Inſtrumenter, hvilket efter Kyndiges For-ſikkring højligen vil fortjene at kjendes. Denne Beſkri-velse kan da, som practiſk oplysende den Theorie som med-deles, i den her aumeldte Lærebog, komme til at anſees som dens anden Deel. Den Lærebog jeg herved har den Ære at anmelde for Publicum, bliver omtrent 30 Ark stor, og leveres Subſkribenterne paa fint Papiir med god Tryk for 3, og Skrivpapiir for 4 Skilling Arket. At jeg i Tide kan beſtemme Oplagets Størrelſe, ombedes de, som ville eje denne Bog, at lade deres Navne antegne, her i Staden hos mig, eller paa enhver anden af Sta-dens Boglader, i Provindſerne hos mine sædvanlige Com-miſſionairer, eller hos de Herrer Poſtmeſtere paa de nær-meſt beliggende Poſtcomptoirer, hvilke herved tjenſtligſt ere anmodede, mod sædvanlig Fordeel for dem, og ville imodtage, og til den oven beſtemte Tid til mig indſende Fortegnelſe over Subſkriptionen. I Begyndelſen af Aaret 1794 haaber jeg da at kunne levere dette vigtige Skrift færdigt fra Preſſen.

Johan Frederik Schultz,
Kongel. Hofbogtrykker.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjobenhavnſke
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 3.

den 1ſte Februarii.

1) Verſuch einer zweckmäßigen Confirmationshandlung, nebſt einigen Bemerkungen über liturgiſche Verbeſſerungen, von Karl Chriſtian von Gehren, Prediger. Kopenhagen, 1791. Gedruckt bey Hofbuchdrucker N. Möller und Sohn. In der Proſtiſchen Buchhandlung. 71 S. i 8vo.

2) Meine erſte öffentliche Confirmations-Handlung in der reformirten Kirche zu Kopenhagen, gehalten am 25ſten März 1792. Voran etwas über zweckmäßigen catechetiſchen Unterricht von Johann Gabriel Maurenbrecher, Prediger der evangeliſch-reformirten deutſchen Gemeinde in Kopenhagen. Kopenhagen, 1792. Gedruckt bey Hofbuchdrucker N. Möller und Sohn. Zu haben in der Proſtiſchen Buchhandlung. 96 S. i 8vo.

Det kan ikke andet end inderlig glæde enhver for Religionens gode Sag omhyggelig Chriſten, at vore reformerte Brødre have indført den offentlige Confirmation. Vi andre Danſke, ſom kjende og ſætte tilbørlig Priis paa denne lærerige og indtryksfulde Handling, der allerede i mere end et halv Sekulum har glædet og gavnet os, lykønſke dem derfor af Hjertet med dette vigtige Skridt til ſtørre Fuldkommenhed i Gudstjeneſten.

Af Hr. Maurenbrechers nøtige Vorerinnerugen ſees det, at han og hans værdige Collega Hr. von Gehren, ved første Samtale med hinanden om denne vigtige Mate-

rie, bleve enige om, at indgive Foreſtilling om denne Sag til deres Presbyterium, ſom ſtrax gav ſit Minde dertil. Og her have vi nu de første tvende Confirmationshandlinger, de omtalte værdige Mænd have holdt. Begge viſe, at have følt Handlingens Højtidelighed og Vigtighed, og ſøgt at gjøre den saa opbyggelig, ſom mueligt, for de Tilſtedeværende.

I No. 1. findes først nogle Tanker om liturgiſke Forbedringer i Almindelighed. Forfatteren indlader ſig ikke i egentlige Forſlag om Forandringer, men peger paa de vigtigſte tydſke Skrifter den Sag angaaende, hvoriblant da og findes Overſættelſen af vor Baſtholms navnkundige Forſøg. Da Recenſ. ved en anden Lejlighed ſnart kommer til at tale om vore egne nyere liturgiſke Skrifter, vil han blot lægge til, at Forfatteren har ved diſſe Anmærkninger viiſt ſig ſom en kyndig Mand i Liturgiens Litteratur og ſom brav Lærer.

Indretningen ved Confirmationshandlingen er følgende: Først en kort Pſalme, derpaa Bøn og kort Tale fra Prædikeſtolen, ſom og endes med en Sang. Efter en kort Indledningstale for Alteret følger derpaa den egentlige Examen. Hovedſætningerne, ſom vare Ledetraaden ved denne Overhørelſe, giver Forfatteren i Bogen. Derefter et Par Ord til Menigheden, Sang, og den egentlige Confirmation. Endelig Slutningstale til Confirmanterne, Slutningstale til den hele Forſamling, Sang, Slutningsbøn, Sang, HErrens Velſignelſe.

I No. 2. forudſendes en liden Afhandling om hensigtmæſſig kateketiſk Underviisning, der vidner om, at den ædle Forfatter er iblant de Mænd, ſom tænke over deres Embedsforretninger. Skjønt Recenſenten ikke er eenig med Forfatteren allevegne for Ex. ſtrax i Begyndelſen om vore Tiders større Fordærvelſe og ſtørre Uagtſomhed paa Børneunderviisning, erklærer han dog med fuld Overbeviisning, at Afhandlingen er ſkrevet med Grundighed og Smag. Han kan ikke bare ſig for at give et lille Stykke til Prøve. S. 16 heder det: „Det „ er en lige ſtor Fejl, hvad enten Spørgsmaalene ere „ for lette eller for tunge. For lette kalder jeg de „ Spørgsmaal, hvilke Lærlingen, omendſkjønt han ikke

„ har

„ har forstaaet dem, ja ikke engang givet ret Agt paa
„ dem, dog kan besvare rigtig, fordi han kan slutte sig
„ til af Stemmens Tone, i hvilken de gjøres, om han
„ skal svare Nej eller Ja. For de Dueligere ere ogsaa
„ de Spørgsmaal for lette, hvilke man ellers plejer kun
„ at give de aldeles uvidende. For tunge ere derimod
„ de Spørgsmaal, som forudsette, at Lærlingen alle-
„ rede skal vide det, Kateketen dog nu først vil lære
„ ham. Hine Spørsmaal dysse i Søvn; disse kyse og
„ gjøre undseelige; begge Slags hindre Opmærksomhe-
„ den. — Overalt maa man søge at vedligeholde sine
„ Lærlingers Agtpaagivenhed, ved passende Afvexlinger.
„ Man gjør sig et urigtigt Begreb om den kateketiske
„ Læremaade, naar man indbilder sig, at den bestaaer
„ allene i Spørsmaal og Gjensvar; ell[illegible]: Læreren har
„ intet andet at gjøre, end at han kun bestandig skal
„ spørge. Rigtig nok skal Kateketen ikke præke for
„ sine Lærlinger, eller tale længe i eet fort. Ved jevnlig
„ og passende Tilspørgen bør han vist nok deels vække
„ Børnene af deres Tankeløshed, deels udfritte af dem
„ deres egne Ideer og Forestillinger, for deraf igjen at
„ udlede sine Læresætninger, som han agter at bibringe
„ dem, og, saa at sige, lade dem selv udvikle Religio-
„ nens Sandheder. Men det er dog tillige baade nød-
„ vendigt og nyttigt, at Kateketen nu og da indfører en
„ Fortælling eller en Lignelse, undertiden en Forkla-
„ ring, Advarsel eller nærmere Anvendelse. Ved sli-
„ ge henſigtsmæssige Afvexlinger skal han vedligeholde
„ sin Lærlings Opmærksomhed paa den sikkerste og gavn-
„ ligste Maade."

Det vilde maaskee ikke blive ilde optaget, om Hr. Kalleſen gav denne lille Afhandling Plads i sit Magazin, ifald hans Plan tillader det. Den er kort, og god, som det oversatte Stykke uden Tvivl beviser.

Sin Confirmations-Act har Hr. Maurenbrecher indrettet saaledes: Indledningssang — Bøn og Indledningstale fra Prædikestolen. Sang og Tale-Examen og Confirmation for Alteret — Derimellem tvende Gange Sang — Ti Hovedspørsmaal til Confirmanterne — Sang — Lykønskning til de Confirmerende med en Bøn

som forrettedes knælende og sluttedes med Sang — Endelig Slutningstale fra Prædikestolen til de Unge — Til deres Slægt — Til hele Forsamlingen — Endnu et Par Ord til de Unge — Slutningsbøn — Sang og HErrens Velsignelse.

Hvad Hr. von Gehren siger S. 25. „den Plan „verdanke ich der Lectüre guter und nützlicher Schriften," gjelder og om Hr. Maurenbrechers Plan. Især kjendes det, at han har læst og nyttet Wolfrath. Dog skal dette ikke være sagt til mindste Forklejnelse for Manden; da det, han har laant, fortjente at være Ritual ved denne Handling. — At der ellers i begge disse Mænds Taler findes et værdigt og skjønt Sprog, Liv og Følelse, ville de som kjende deres andre Arbejder, troe Recensenten paa det blotte Ord.

Recensenten vil derfor allene til denne Anmeldelse føje en Tvivl, som opsteeg og bestyrkedes hos ham under Læsningen. Og den er, om ikke begge de hæderlige Mænd have ladet Handlingen vare for længe. Ved von Gehrens Act kan det ikke være følt saa meget, deels, fordi denne Handling var den allerførste af sin Art i Menigheden, deels ogsaa, fordi Orgelværket — om hvis Brug i den stille Uge Recensenten er fuldkommen eenig med Maurenbrecher S. 34 — da ej ledsagede Sangen. — Men i det følgende Aar har Læreren selv følt, at der gik for megen Tid med, da han af den Aarsag maatte afknappe et Par af de tiltænkte Sange. Alle de, som bivaane den reformerte Guds-Tjeneste, ere stedse vante til, at hvad der trætter Andagten i andre Kirker, ej findes der, Recensenten er derfor ogsaa overtydet om, at denne Kirkes vakre Lærere ville gjøre, ja maaskee allerede have gjort Forandring i denne Sag, og herudi, som i deres øvrige Andagtsøvelser, rammet den rette Middelvej. Det er desuden saa meget mere nødvendigt at være tilbørlig kort paa slig en Dag, som de, for hvilke Højtiden skeer, ere særdeles stemte til Følsomhed, og hvis den, ved for megen fyndig Tale, for vidtløftige, anstrængende Spørsmaal, eller for mange aanderige Sange, alt for heftig angribes, da endes Andagten paa en ubehagelig, undertiden højst skadelig Maade.

Dog

Dog vilde Recensenten nødigen, at Hr. Maurenbrecher skulde udføre sit givne Forslag, nemlig: at lade Overhøringen, som førhen, skee i Præsteboeligen, og at Optagelsen i Meenighedens Skjød allene skulde være offentlig. Den Glæde og Nytte Mangfoldige iblandt Ældre, især de, som ej have megen Tid til Læsning, høste af en vel indrettet offentlig Overhøring, kjender Recens. af upartiske Vidnesbyrd. De øvrige Grunde, som tale for Confirmationens Offentlighed, kunne og, tildeels med større Fynd, anvendes paa det offentlige Regnskab, de Unge bør aflegge, førend de indlemmes i det christne Samfund. a. n.

Slutning af Recensionen over Rector **Wests Bidrag til en Beskrivelse over St. Croix** o. s. v. (See No. 1.)

Anden Afdeling. 1 Cap. Om Levemaaden og Huusvæsenet S. 156-187. Levemaaden kaster Lys over Sæderne, den er altsaa en betydelig Gjenstand for Betragtning. Forfatteren anfører nogle for Stedet egne Skikke, men som ere hensigtsmæssige til Selskabets Smag og Himmelegnens Beskaffenhed. Reenlighed sees der meget paa i alt hvad man nyder, men Overdaad hersker aldeles ikke. Gjæstfrihed er, som bekjendt, Vestindianernes almindelige Dyd, Velstandens Aftagelse i sidste Aaringer har indskrænket dens Virksomhed, ikke tilintetgjort den. Ogsaa er det Indvendige af Husene simpelt og smagfuldt, Møblernes Hensigt Nytte, ikke Pragt. Det samme gjelder om Klædedragten. Om Fruentimmerne siges i den Anledning: „Ikke i Silke eller mangefarvede Dragter, men i fine Nettelduger og andet Vasketøj, sjelden friserede, men bedækkede med Hat eller Sæt iagttage de strængeligen Tilbageholdenheds og Velanstændigheds Love, ligesom og de Sædvaner, der kan være egne for dette Sted." — Offentlige Forlystelser mangler, huuslig Fryd og Venskabs-Glæder erstatte deres Savn, og ere i seneste Tider de selskabelige Fornøjelser blevne meget indskrænkede ved Nødvendigheden. Uagtet al deraf flydende Eensformighed, finder Forf. dog at Tiden iler der saare hastig bort,

hvortil han troer ingen anden Aarſag at være, end juſt Eensformigheden ſelv. — Da man maaſkee, ſom Beviis paa Levemaadens Yppighed, kunde faae i Sinde at beraabe ſig paa Plantage-Ejernes Reſtanſer, og de fleſte Embedsmænds Klager over utilſtrækkeligt Udkomme nu til Dags fremfor tilforn, ſaa anſtiller Hr. Rectoren en Sammenligning imellem Tiderne, og viſes da ſom Aarſager til Forſkjellen imellem før og nu, de mange Europæeres Tilkomſt, den imellem flere fordeelte Handel, de ſtore Hollandſke Laan, de ved den amerikanſke Krig frembragte, og ved dens uventede Ende omkaſtede overſpændte Udſigter, og nu den for 4 Aar ſiden indtrufne treaarige Misvæxt. Hr. Weſt har og her paataget ſig punktviis at forfølge, hvad en jævn veſtindiſk Huusholdning koſter, hvilket udbringes til over 4000 Rdlr., en Regning, den viſt adſkillige torde finde for høit anſlaaet, aldenſtund det ikke erkjendes nødvendigt for Familien, juſt at leve paa fornemmeſte Fod. Tilſtaaer Hr. Forf. dog ſtrax efter ſig at antage nogen Indſkrænkning i et og andet, uden at beſtemme hvori og hvorvidt! — Ogſaa dette Kapitel ſlutter med et Forſlag, nemlig om hvorledes flere Embeder efterhaanden ſkulde forenes o. m. deſl.

2 Cap **Om Landets offentlige Oeconomie og Indſlydelſe paa Fædrenelandet.** S. 188-226. Ved den Underbalance, Landet var kommet i, forſvandt Kouranten, ſaa Miniſteriuin omſider ſaae ſig nødſaget til at udſtæde Creditbeviſer af forſkjelligt Værdie, men ſom diſſe ej modtages af alle, iſær Fremmede, maatte Papirspengene nødvendig nedſættes i Priis. Der var paa den Grund endog de, ſom gave ſig af med at bytte ſlige Kreditbeviſer mod ſvær Rabat. Endelig paatog General-Gouverneuren ſig en Operation, hvorved det kom frem, at Papirspengenes Miskredit ikke grundede ſig paa deres ſtørre Maſſe fremfor Sølvpengenes, men paa Misvæxten, vindeſyge Spekulanter, og hvorved tillige diſſe Sidſtes Planer fik et følelig Stød. Papirspengene, ſom da ſaaledes rejſte ſig igjen, beløb ſig, da adſkillige Summer efterhaanden indløſtes og kaſſeredes, den 15 Febr. 1793 til 46660 Rdlr. Da imidlertid ikke fremmede Penge ſidſte Kroptid indløb i den Mængde, man havde ventet,

ventet, kunde den omløbende Fond ikke andet end blive utilſtrækkelig, hvilket for Landets Handel nødvendig maatte have ubehagelige Følger. Hr. Weſt gjør et Forſlag til at afhjelpe denne Handelens Standsning. S. 197-8 opregnes Myntſorterne.

Hr. Forf. gaaer til at undersøge, hvad vore veſtindiſke Øer ere for Danmark, og om de i saa Henſeende ere, hvad de kunde og burde være. Efterat have talet om Forholdet imellem de franſke, ſpanſke og engelſke Øer, og Moderlandet, ſamt viiſt at Forholdet imellem Danmark og dets amerikanſke Kolonier er ganſke anderledes, meddeler Hr. Forf., da Skibsfarten og Omſætningen af Proviſioner og Manufakturgods mod raae Produkter ere Hovedfordelene af Kolonier, en alphabetiſk Liſte over Vare (Varer), der i 1791 ere udførte fra Kjøbenhavn til Veſtindien, ſamt hvad i 1792 er udſkibet fra Flensborg didhen, af hvilken Liſte, (der, nogle dens Mangler uagtet, er eneſte ſikkre Rettesnor for vor Kundſkab om Danmarks Handel paa St. Croix), ſammenlignet med Antallet af Indvaanerne hiſt ovre, det fremlyſer at hint frugtbare Land ej nyttes, ſom ſig burde. Aarſagerne finder Hr. Rectoren deels i Fabrikanternes, deels i Handelsplanens Beſkaffenhed, og erindrer han da, at der hos os forarbejdes mange Ting, ſaa vel og i ſaadan Mængde, at Kolonierne herfra burde kunne forſynes dermed, ligeſom han og løſelig udkaſter en Plan, de Holſtenſke Proviſioners Afſætning til Bedſte. Paa en Tabel til Side 212 leveres alphab. Udtog af Tarifen af 29 April 1780 over de Varer, ſom fra fremmede Steder maae indføres til St. Croix. Tabellen ledſages med Anmærkninger S. 213-7. Ikke desmindre er St. Croix af Vigtighed for Danmark, ej blot formedelſt Danſke Privatmænds de ſtore Ejendomme der, og Statskaſſens Tilgodehavende, (hvilket hos Planterne vel beløber ſig til $5\frac{1}{2}$ Million Rigsdaler Danſk), men og paa Grund af den aarlige Handelsfordeel, ſ. de mange der faae Ophold derved, Sukkeret, ſom ellers maatte hentes andenſteds o. ſ. v. — Hr. Forf. anmærker her imod Sommerfeldt, at ingen hidtil har opdyrket en Sukkerhøſt paa meer end 24000 Fade. — Saaledes har de Totrodiedele af denne Jordplet paa 7 Miles

Længde og en Miils Brede i afvigte Aar (1792) produceret Sukker og Rum for 2,240,000 Rdlr. D. C., ej at beregne noget for Bomuld, der dog maae have beløbet ſig til henimod 40000 Rdlr., og af denne hele Sum er for halvanden Million gaaen igjennem Danmarks Hænder. Dette Kapitel ender med St Croix's Mandtals-Liſte for Aaret 1791, hvorefter Stedets Beboere vare 1946 Blanke, 946 Frie-Mulatter og Negre, 21546 Slaver, i alt 24418. (I Følge Handels-Efterretningerne for i Aar, beløber de Hvides Antal ſig for nærværende Tid til 2500 og de Sorte til 25000.)

Tredie Afdeling, S. 227-324. I Cap. **Om St. Croix's almindelige Naturbeſkaffenhed.** S. 227-58. Her tales om Stenarterne, Vejene, (foruden Oberſtlieutenant v. Rohrs og Major Mühlenfels's ſkjønne Tegninger af St. Croix, har Hr. W. ſeet et næſten fuldført nøjagtigt og efter en ſtor Scala udlagt Situationskart af Stadshauptmand, nu Regjeringsraad Oxholm, hvilket Kart man vel bør ønſke, maa vorde meddeelt Publikum) om Luftens Finhed og Fortyndelſe, ſamt om Følgerne af Soelheden, om Aarstiderne, videre om Luftens fordærvende Indflydelſe paa de fleſte Legemer, om Orkanerne, hvor da S. 247-52 beſkrives den af 25 October 1791, endelig om Jordſkjælv og mærkelige Meteorer, ſaavidt nemlig Hr. Rectorens egen Erfaring ſtrækker ſig. Hr. Forf. berører endelig ogſaa hvad der taler til Stedets Fordeel. Videre Udtog har Recenſ. ikke troet at burde levere af dette Capitel, ligeſom han og angaaende det næſtfølgende høiſtvigtige **om Landets Producter og ſpecielle Naturting** S. 259-234 ikkun vil erindre, at Hr. Weſt med priisværdig Erkjendtlighed tilſtaaer ſig at ſkylde de kyndige Mænd von Rohr og John Ryan første Vejledning til Kundſkab om Naturtingene der paa Landet, at Urtekundſkaben iſær har været Maalet for hans Granſken, at han efterhaanden har hjemſendt ſine Samlinger til Naturhiſtorieſelſkabet, hvor de da vel og vilvorde tilbørligen nyttede, at Rigtigheden af de i den herleverede Plante-Fortegnelſe ikke med noget Mærke betegnede d: hjemſendte Artikler er ſaa meget viſſere, ſom Prof. Vahl efter Forfatterens Begjering har reteet o

I den

i den Henseende begangne Fejltagelser i Slægter og Arter, endelig at Planternes Navne ere ledsagede med Anmærkninger over deres Kræfter, Skade eller Nytte til Menneskets og Huusdyrenes Vedligeholdelse. Frydeligt for hver Videnskabernes Ven maa det være, at, imedens man her i det danske Norden i seneste Aaringer har begyndt med den Iver at dyrke Naturens Kundskab, og denne har vundet saa mange Tilhængere, hvoriblant dog sikkerligen adskillige med meget lovende Kraft og Evner, der da imidlertid lever i dansk Amerika en Mand med den Iver for Videnskaben, og de Indsigter i den, i det mindste en Green af den, som Hr. West her har aflagt Prøver paa, hvilke man vel tør haabe ikke vorde hans de sidste. — Ogsaa en, skjønt mindre fuldstændig, Fortegnelse findes her paa hvad Forf. har hidsendt i Spiritus, tørret eller udstoppet, fornemmelig Fiske; tillige nævnes nogle Insekter, og dermed ophøre da Efterretningerne om St. Croix, da saavel Tids Knaphed, som Forlagsbekostningerne have hindret Forf. fra at tale om Stedets Regjering, Rettergange, borgerlige- og militaire Indretninger og andet Statistiken tilhørende.

Nu følger kort Udsigt over St. Thomas, S. 325-24. Hr. Forf. synes ligesom at ville, dette skal ansees som et Tillæg til Etatsraad G. Høsts i Aaret 1791 udkomne Efterretninger om denne Ø. Han peger her kortelig paa Forskjellen imellem St. Croix's, og St. Thomas's Indvaanere, og deraf flydende Forskjellighed i Sæder saavel som i Huusvæsen, samt paa Levemaaden her mindre kostbar end hist. Naar Hr. Rectoren imod Høst paastaaer, at der paa en Tid har i Havnen lagt (ligget) mod 200 Fartøjer af store og smaa, saa kommer det an paa hvad han forstaaer ved Fartøjer. Indbefatter han derunder de spanske Periager (Piraguas), ja! saa kunde der ligge flere Hundrede. Kan altsaa være, at begge Forf. i Tingen selv ere enige, i modsat Fald, saafremt Hr. Rektoren forstaaer ved Fartøjer det samme, som Høst, saa torde man dog af Forf's. Beskedenhed have ventet andet Bevis, end et afgjørende: man er vis paa. Politievæsenet roses fremfor paa St. Croix. Mange maleriske Beliggenheder fremviser St. Thomas, men ingen saa

skjøn som Plantagen Sorgenfrie. Det Skilderie Hr. Forf. har tegnet heraf, synes saa indtagende, at Recens. troer ikke at burde undlade at copiere nogle Træk deraf. „Vejen til dette Sted, beliggende paa en Pynt af Landet, gaaer fra Byen hen over dets høieste Bjerge. Vaaningshuset ligger høit og køligt, giver en vid Udsigt over Havet og vidner ved sin ædle Smag om en ædel Ejer, der maa have søgt videnskabelig Rolighed i denne Rolighedens Egn. — Simple og smukke Værelser byde Besøgeren alle Bequemmeligheder, og her og der ligger en Horats og en Virgil, eller de nyeste Rejser og Opdagelser paa Kloden. ... Strax ved Vaaningen er anlagt en liden Have, hvor adskillige fremmede Vexter ere i naturlig Frihed, skjødesløst anbragte. .... Ned ad en temmelig stejl Bakke mod Søekanten, løber Vandrerens Stie til Byen selv (Caretbyen) hvor Naturen har indbudt Kunsten til at forherlige Scenen. Prægtige Alleer af den viftende Cocos, den kneisende Palme og det skyggefulde Otaheitetræe skjule den hele Dal, og beskytte ved deres Kroner mod Solens Hede. Fremmede Planter, blandede med indfødde, indhegne Sletten og bedække de omringende Høje, fra hvis Klipper nedfalder i Baggrunden en Cascade, som snoer sig mellem Klippestykker langs igjennem Dalen, indtil den udtømmer sig i Havet. .... Hvo var den Ædle der forskjønnede dette Sted? — En værdig dansk Mand, født i Fyen, Major og Stadshauptmand Schmalz, hvis Klogskab og Retskaffenhed er efter hans Død ikke mindre savnet, end agtet i hans Liv."

End færre ere Anmærkningerne over St. Jean, S. 334-40, hvoraf Anmælderen blot vil anføre, at Selskabeligheden der er mindre, formedelst Vejenes Besværlighed og Plantagernes Afstand. Og om Tortola, S. 340-46, Spanishovn, S. 346-50 vil han tie qvær. — Den sidste Ø Hr. Forf. omtaler, er Crabeneiland eller nok rettere Krabeneiland S. 350-63, dog er hans Formaal allene at tale om Stedets Naturbeskaffenhed, for saavidt denne kan give Fremtidens muelige Besidder Haab eller ei om Fremgang af Optagelse og Dyrkning. Han fremsætter derfor her Betænkelighederne ved dens Optagelse, uden dog at nægte Fordelene deraf. Det fortælles,

at

at en eneste kulørt Mand uden Kone og Børn lever og har levet der i adskillige Aar, og at ulykkelig Kjærlighed skal have bragt ham til denne Beslutning. "Mod Besøgere fra Naboeserne, siger Hr. Rektoren, er han tjenstvillig, redebon til at anvise og gaae til Haande, og hans rolige Adfærd og nøjsomme Tilfredshed synes at bevise Horats's Sætning, at den, som vil være og blive lykkelig, skal forjage Ønsker og Beundring. Men end ikke der er han skjult for Menneskets Ondskab. Hist og her paa Landet har han rejst sig en Hytte og plantet sine Yams og andre Jordfrugter; men skadefroe Omstrejfere, eller ubarmhjertige Røvere have ødelagt eller ranet hans Lidet, og saaledes tvunget ham til at flytte til mere afsides Steder; man sporer derfor hist og her Levninger af hans forladte Plantning." — Skriftet sluttes med et Blik hen i Tiden, da Forf. i Aanden forudseer, at vore amerikanske Kolonier engang ville gaae tilbage til hvad de vare, og igjen voxe op i Skov og Busk. Recens. kan ikke heri modsige Hr. Forf., da han ej vover sig til med dristig Haand at trække Fremtidens Forhæng tilside.

Hvad nu Sproget angaaer, da falder det hist og her noget i det søgte og forkunstlede, og Hr. Forf. bruger visse Ord, det danske Tungemaal nok neppe vil kjende sig ved. For Ex. i Tilskriften: Hjenlig Beskuelse; S. 25 Ulugt; S. 160 Til Daglighed; S. 166 Passenhed; S. 237 Synbarhed o. s. f. — Endnu bør det erindres, at en tydsk Oversættelse af dette vigtige og underholdende Skrift allerede er anmældt. J. K. H.

Rapee, eller nogle Indvendinger imod Hr. Kammerherre Morgenstiernes Undersøgelse af Paynes Skrift om Menneskets Rettigheder; eller: Forsvar for Kongedømmet. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos Svares Enke. 31 S. i 8vo.

Af denne ubeskedne Titel skulde man formode en Hoben Uartigheder: men den givne Dosis er dog temmelig lemfældig. Megen Umage har Forfatteren ikke gjort sig med Bladene. Han begynder med en Exclamation: for Overgang og Tankeforbindelse har han ikke sørget. For Resten

ere

ere de her paaankede Urigtigheder for ſtørſte Delen om ikke udſkrevne af diſſe Efterretningers No. 21 forrige Aargang, ſaa dog der opdagede, ſaaſom S. 8: at de romerſke og græſke Stater ginge over til Despotisme fordi de vare Demokratier. Og Ordene S. 23: „Himlen bevare „ os fra at bortbytte det Bedſte og Kjereſte ſom Gud „ har ſkjenket Menneſkene," ere næſten Ordene i ommeldte Recenſion S. 325. „Himlen bevare os fra den „ Stat der ej kan beſtaae uden Opoffrelſe af det Kjereſte, „ Bedſte og Nyttigſte ſom Gud har givet Menneſket ꝛc." Men Skade er det ikke, at diſſe Urigtigheders Opdagelſe her udgives paa nye, ligeſom det ogſaa er rigtigt hvad Forfatteren yttrer, at Hr. Kammerherren havde bedre naaet ſit Hensyn, hvis han i ſteden for at forſvare den vidtløftige Arvelighedsret heller havde beſkrevet den danſke Stats Lykke under Monarkiet.

En Normands Erindringer til Forfatteren af det nylig fremſatte Spørgsmaal: Fortjene Kronprindſens Handlinger Tak eller Dadel? — Motto: At Sandhed jeg ſiger og Smiger jeg hader, venter jeg Læſeren gunſtig forlader. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos Svares Enke. 1 Ark.

Denne Nordmand er paa ſin Viis opbragt over Kryberen vi havde med at beſtille i diſſe Efterretninger No. 46. forrige Aargang S. 736. Nordmanden meener, at hans Landsmænd tilſideſættes baade i det militære Fag, da en Kjøbenhavnſk Premier-Lieutnant i Norge anſees lige med en norſk Captain (dobbelt ubilligt hvis det er ſandt,) ſom ogſaa i det civile; thi ingen Normand ſidder i Statsraadet (der ſidder jo heller ingen danſk Almuesmand) og i de andre høje Embeder findes heller ingen Norſke. (Vor misfornøjede Nordmænd maa lidet kjende de høiere Embedsmænd). For Reſten pukker han paa ſine Landsmænd og ſit Norges fortrinlige Naturgaver. Det er nu for gammelt og uſelt til at beſvares. En brav beſkeden Mand ſom Naturen har ſkjenket udmærkede Gaver til at fremvirke Menneſkehedens Vel, han kalder ſig hverken danſk eller norſk eller holſteenſk; men han er en Verdensborger, ſendt til Menneſkeſlægtens Bedſte.

Gluds

Bilds Godhed og Viisdom i det hele Skabnings-værk; eller Betragtninger over Soel, Jord, Maane og de øvrige Planeter og Himmellegemer af J. E. Bode. Til Ungdommens Brug og Nytte overſat og forøget med tydelige Spørgsmaale af M. Hallager. Kjøbenhavn, 1792. Paa S. Poulſens Forlag. 86 S. i 8vo.

Paa Titelen af denne lille Bog er vor Solſyſtem afbildet med hoſſatte Planettegn, hvis Forklaring findes ſtrax efter Fortalen.

Hr. Hallager fortjener Tak for denn Overſættelſe. De Unge eller uſtuderede Ældre, ſom med Eftertanke læſe den, ville ved dens Indhold opvækkes til at ære og beundre den ufattelig ſtore Verdens Skaber. Fra S. 1-39 tales om vort Solſyſtem og ſiden indtil Enden om de øvrige Himmellegemer. Allevegne ere inſtrøede paſſende Vink til at agte paa det Store og Viſe og Gode i Skabningens Indretning, Orden og Opholdelſe. Den rimelige Tanke, at de øvrige Kloder ere beſatte med levende og fornuftige Skabninger, ligeſom vor Jord, fremſættes og ſtadfæſtes. Det Hele er værd at læſes.

a. π.

Sund Sands til Eftertanke, Danmarks Forſvarsvæſen angaaende. Første Stykke. Trykt hos J. R. Thiele. 32 S.

Danmark lignes ved et Jordsmon. Vor Krigsmagt er Hegnet og Regenten er Hosbonden. Fordi Hegnet om Danmark ſom et Torngiærde har altid været i god Stand og ſkrømmet Gjærdebryderne langt bort, derfor have vi nu havt Fred i 74 Aar! Danmark bør ſætte ſig i Reſpekt hos andre Nationer (og Gjærdebryder) deels ved redelig Omgang (ſom har ſtor Indflydelſe paa Gjærdebrydere!) deels ved at være ſtærk nok væbnet i Forhold til de Nationer med hvilke vi muligen kan faae Krig (ex. gr. de mod Frankrig allierede Magter og de afrikanſke Kyſtbeboere tillige, for at det ikke ſkal gaae os ſom Pohlen, der ej kunde modſtaae Karl 12te i gamle Dage, og Rusland, Preuſſen ꝛc. i vore.) Krig beſtaaer kun af fire Bogſtaver

men

men i et Malerie viſes at det betyder noget andet iſær for Landmanden, hvilken han nu giver 10 Ting at lægge Mærke til: dog, med dem vil vi ikke trætte vore Læſere der neppe er Bønder.

Forfatterens Henſigt kan være ganſke god, at ſone Landmanden med Regjeringens militære Indretninger, af hvis Byrder vor Bonde maa ikke bære den mindſte Deel. Men deels taber Forf. ofte ſit Øjemeed af Sigte; ſom for Ex. naar han taler om Kalkulationer og Vexationer, hvilke Ord ikke findes i Bondens Lexikon; deels er Vidtløftighed og mange Ord heller ikke det, ſom udgjør det populære Sprog. Og allermindſt behøver Forf. at udſkjælde en anden Skribent, med hvilken han ſlet ikke kan maale ſig, for en Skribler, en Hverdags-Skribent ꝛc., ved ſligt bliver han ſelv dog ikke ſtørre.

*** *** ***

I det ſvenſke Kongl. Wetenſkaps Academiens nya Handlingar för Månaderne April-Junius, 1793. Stockholm hos Lindh, hedder den 4de Afhandling: „Om Luftſyrens Virkninger i Sygdomme i Underlivet iſær i Uringangene," forfattet af Hr. Juſtitsraad Kölpin i Kjøbenhavn.

I Stockholms Poſten for 1793 No. 286. findes en ſvenſk poetiſk Overſættelſe af Weſſels bekjendte Fortælling om Smedden og Bageren. Og i No. 7. for 1794 en Efterligning af en danſk Drikkeviſe, ſom begynder ſaaledes: „Skaal for den Jord, hvor først Druerne groede."

I No. 352. af Jen. allgem. Litteraturzeit. recenſeres: Briefe eines reiſenden Dänen (d: Prof. Sneedorff) med megen Berømmelſe.

Subſkriptions-Plan.

I den glade Overbeviisning, at jeg ved mit Arbejde er ſaa lykkelig, at bidrage noget til Kundſkabs Udbredelſe iblant

iblant mine yngre Brødre, anmælder jeg herved min forehavende Oversættelse af Kinderfreuden oder Schulunterricht i Gespräschen, Kiel 1793, som jeg agter at udgive under Titel:

Børneglæder
eller
Skoleunderviisning i Samtaler.

Til Anbefaling af denne ypperlige Bog, træder jeg ærbødig tilside, og lader den ædle Forfatterinde selv tale:

„Længsel efter en Bog til Underviisning i Almue- og især Landsbye-Skoler, liig Mønsteret af det i sit Slags, endnu eneste Magasin for Børn af Madame Beaumont, anledigede Forfatterinden, selv Besidderinde af et Landgods, til Forsøget af nærværende Samtaler. Hvorvidt det er lykkedes hende, enten i Efterligningen af hendes Forbillede, eller i den hensigtsmæssige Afvigelse fra samme, saavel i Foredraget selv, som i Valget af det Foredragne, det maa andre dømme. Her være det nok at bemærke: at, ligesom Bestemmelsen af denne Bog var fra Begyndelsen kun lokal, Hensigten endnu ogsaa heller ikke er, deri at fremstille en fuldstændig og endnu mindre en systematisk Underviisning. Hvad man i disse Samtaler egentlig kan kalde Underviisning, er kun for Tydeligheds Skyld bragt i nogen Orden. Ellers har det været mindre Hensigt end Middel. Kun Lejlighed og Anledning har man søgt, til tidlig at udrydde eller at bevare fra visse raae Begreber og Fordomme, til at opvække Ungdommen til Eftertanke, og til Brugen af den sunde Forstand over Gjenstænde som omgive den, og paa saadan Maade, ved nogen Udvidelse af den sædvanlige Ideekreds at forskaffe den en forædlet Existens; men fornemmelig tidlig at gjøre Børnenes spæde Sjele opmærksomme paa det moralske Menneskes meer end dyriske Bestemmelse, og paa det Sandes og det Godes ejendommelige Skjønhed, saa at disse sidstes blide, men ofte igjentagne, Paavirkning, maatte lede dem til selv at finde Sporet af deres tilkommende Livs hele Bane, og det mere ved en levende og ubedragelig Følelse, end ved en kold Fornuft, der alt for letteelig, naar Egenkjerlighed og Egennytte ere med i Spillet,

bedra-

bedrager sig selv. Meget vil maaskee altsaa en skarp Bedømmelse her savne; meget endnu være at tilsætte, havde den tilsyneladende Plan tilladet det, meget havde maaskee kundet være mere bestemt eller mere udførlig lært; men fordringsfri som den første Tanke til denne Bog har været, skal det ogsaa ved Udførelsen være syldestgjørende, naar derved ikkun her og der er stiftet Nytte, naar derved ikkun i nogle Børnehierter er opvakt Glæde, og Kjærlighed, og Liv.

I øvrigt seer man forud, at Bogen ikke gives Børnene allene i Hænderne, men at de læse den i Overværelse af en forstandig Lærer, der kan udfylde de aabne Steder, forklare det Nødvendige, og bruge det Forekommende kun som Ledetraad til udførligere Underviisning.

Den følgende Deel, som udkommer næste Michaelsmesse, skal indeholde Bibelhistorien indtil Christi Fødsel."

Paa Oversættelsen skal jeg anvende al tilbørlig Flid, og ligeledes sørge for Trykkens Stirlighed. Den nu udkomne første Deel udgiør et Alphabet, og Prisen, som for det første bestemmes til 4 Mark for Trykpapiir og 5 Mark 8 Skilling for Skrivpapiir, skal i Forhold til Subskribenternes Antal vorde nedsat.

Til at befordre Udgaven beder jeg herved ærbødigst: at Deres Høiærværdigheder Biskopperne ved Deres gode Anbefaling hver i sit Stift ville bidrage, og at enhver redelig Ungdomsven villigen vil giøre sit til Subskriptionens hastige Fremme.

Saasnart Subskriptionen er fuldbyrdet, og jo før jo heller, beder jeg, at Listerne maatte mig tilsendes. Her i Kiøbenhavn modtages Subskription paa alle Bogladerne og hos mig selv, paa Christianshavn i lille Kongensgade No. 106. P. A. Nyegaard.

Af disse Kjøbenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1794.

No. 4.

den 8de Februarii.

Forsøg til systematiske Danske Navne af indenlandske Planter, forfattet til Brug for Lærlingerne ved den Kongel. Veterenair-Skole af Erik Viborg, Professor i Veterenair-Videnskaberne, Lector i Botaniken ꝛc. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos Hofbogtrykkerne Møller og Søn. 344 S. i 8vo.

Paa en Tid da Naturhistorien mere og mere hæver sig for os til den fortjente Rang blant Videnskaberne, da Mænd af Talenter fremlægge deres Kundskaber og Formuende deres Penge, for at udbrede den mere og gjøre den mere almeennyttig. Da den er ligesaa meget agtet blant uprivilegerede Lærde og alle tænkende Mennesker, som den er glemt ved Universitetet, fremtræder og nærværende Bogs Forfatter med et Bidrag til endeel af denne Videnskabs videre Udbredelse. Tak være Selskabet for Naturhistorien! Tak alle de Mænd som modtoge den flygtende Natur, da den ikke mere maatte finde en Plads blandt Universitetets Cathedrer! Vel efterlod den der en stor Deel af sine herlige Arbejder, som bestemte til Forstandens Føde nu skjules inden Laase. Vel var det forgjæves, at Mænd som elskede Videnskaberne for deres egen Skyld vilde bruge den til almindelig Nytte; vel har den ofte erfaret, at der gaves Monopolier blant Videnskaberne, som blant Haandværkerne, og ofte maattet sukke over, at hine undertiden behandles slettere end disse. Den vil

dog ſnart ſee med Glæde den Videnſkab blomſtre, ſom blev foragtet af dem, ſom ſkulde beſkytte den. Dog, Hr. Prof. Baden, ſom med ſaa megen Upartiſkhed viſker Støvet af Univerſitetets Handlinger, vil viſt opofre nogle Blade af ſin Journal til at ſætte denne Ting i Lys, hvilket den ſandelig meget behøver.

Blandt Naturhiſtoriens forſkjellige Grene, er Botaniken eller Plantelæren den ſom meeſt ſynes at være yndet hos os. Det vil viſt have en ikke liden Indflydelſe paa Agerdyrkningen, Farverierne, Garverier, og andre Næringsveje, om Kundſkaber til Planterne bleve udbredte blant de Mennesker, ſom drive diſſe. Man kan ſikkert haabe, at denne Oplysning ikke er langt borte. I denne Henſigt udſatte Geheimeraad Bülow Præmien for en Botanik for Landmænd, og i denne Henſigt udgav Profeſſor Viborg nærværende Verk.

Det er en vanſkelig Sag at være den første ſom baner Veyen hvor der ikke er Forgiengere. Det udfordrer Kundſkaber, Taalmodighed og Flid, iſær naar Arbejdet, ſom dette, ikke er forbundet med den Trøſt, ſtrax at finde Lønnen derfor. Danſke Plante-Navne have vi vel havt men ikke ſyſtematiſke; ſkal Botaniken læres, da maa det ſkee efter Syſtemet, derſom Kundſkaben ikke blot ſkal være Overflade. Syſtemet er bygt paa Claſſer, diſſe paa Slægter ſom indbefatte Arterne. Til Arterne have vi i det danſke Sprog adſkillige Navne, men kun faa til Slægterne. Diſſe maatte da enten gjøres af de allerede brugelige Artnavne eller af nye ſammenſættes. Valget af diſſe udfordrer ikke blot Kundſkab til Planterne, men endog Bekjendtſkab til det danſke Sprog. Begge Deele har Forfatteren mange Steder lagt for Dagen; han har ſaavidt mueligt og maaſkee vel ſtrængt fulgt de linneiſke Grundſætninger i at danne Navne; men ſkulde de Regler ſom man følger naar man ſkriver for Studeerte og i Videnſkabernes eget Sprog, altid gjelde, naar man ſkriver paa danſk for Mennesker ſom man ikke kan forudſætte megen Kultur hos? bør man ikke ſaa meget mueligt lætte dem Arbejdet, naar det ikke ſkeer paa vigtigere Tings Bekoſtning? — Hos Linnæus er det for Ex. en Regel, ikke at bruge noget Slægtnavn ſom er ſammenſat af Ord, der

betegne

betegne hele Classer eller Familier af Planter, hvilken Regel Linnæus dog ikke altid saa nøyagtig har fulgt; f. Ex. i de mange Genera som ere sammensatte af ἄνδος og δένδρον som Schleranthus, Dianthus, Rododendron, &c.

Denne Regel er nøjagtig fulgt af Professoren, hvorved alle de Navne som endte sig med Urt, Blomst, Træe, Buske, Græs, Mos, Svamp ꝛc. ere gjorte ubrugelige.

Recensenten er heri ikke eenig med Forfatteren. Ved at bortkaste de gamle Navne, tilintetgjøres og de Begreber der før vare forbundne dermed; og blot fordi de ende sig eller ere sammensatte af Svamp, Buske ꝛc., at bortkaste dem, synes ham ikke rigtigt, da disse Navne, i Steden for at forvirre, ofte rsbe, til hvilken naturlig Klasse Planterne henhøre; for Ex. Naar en som ikke før kjendte de Navne Kollesvamp, og Stargræs, hører dem nævne, har han dog allerede ved Navnet faaet at vide, at disse Planter henhørte til Græsserne og Svampene, da han derimod ved Star og Kølledrager er lige uvis, til hvilken Familie de henhøre. I disse Navnes Sted maa nu anskaffes en stor Mængde andre, som ikke lidet vil gjøre Videnskaben vanskelig at lære, og forhindre dens Udbredelse; har man Exempler paa, at Bønder have huskket slige Ting let, da har man og paa det modsatte, og Rec. har ikke sjelden truffet paa en siellandsk Bonde, som ikke erindrede sin Præstes Navn, fordi det var ikke ganske almindeligt. — Recens. vil bevise sin Paastand med Exempler. Kukkerurt, Orchis, kjender enhver Bonde, men det kunstige Horndrager vil han ikke saa let gjøre sig bekjendt med. Nellikeroden var et sædvanligt Navn til Geum, det bliver her forkastet for Feberbod. Strandkaal kjender enhver Strandbeboer og er et meget passende Navn paa Crambe maritima, da derimod Kløftnaal er vanskeligere at erindre og giver en mindre indlysende Idee om Planten. Taarnspidse er et ganske godt Navn, men Taarnsennep udtrykker meget bedre Characteren af Turritis. Recens. nægter ikke, at det var godt, om bestemte Navne, som ikke vare tilfælles for flere Slægter, og som ligegodt kunde passe sig til hvert Art af den Slægt de betegnede, vare indførte, men denne Forandring er forbunden med saa store Vanskeligheder, at den neppe vil blive indført, især

naar Profeſſ. her anførte Methode blev fulgt; dette uagtet tilſtaaer Recenſ. gjerne, at den er ulige lettere, end den af Profeſſor Rode, i Iris, foreſlagne Maade, at antage de latinſke botaniſke Navne for de danſke, ſom vare tilfælles for flere Planter, ved hvilke Ustudeerte aldeles ingen Begreb kunde forbinde; hvilket Forſlag er nylig temmelig rigtig blevet gjendrevet i Kritik og Antikritik. For Reſten har Forfatteren i Dannelſen af diſſe nye Navne i Almindelighed været temmelig heldig, ofte forbundet Sprogets Zirlighed og Plantens Character i et Udtryk, men og undertiden givet os Navne uden Velklang og Udtryk, og hiſt og her ofret til Gratierne paa Floras Bekostning. Men Exempl. bør oplyſe alt dette. Vandſtjerne (formodentlig efter det tyſke, hvoraf adſkillige Navne ere tagne) paſſer meget godt til Callitriche; Vandax til Potamogeton; Giftyde til Cicuta; Huulſvøb til Chærophyllum; Skovſtjerne til Trientalis; Tandrod til Dentaria; Bladhoved til Cnicus; Havbændel til Zoſtera; Uldhætte, Endeknop, Sideknop, Vandhinde, Vandhaar til Polytrichum, Bryum, Hypnum, Ulva, Conferva, &c. Mindre heldige, eller unødvendige, ere, efter Recenſs. Tanker, følgende: Blæredrager er ikke ganſke rigtigt Utricularia, da Planten ikke bærer Blærerne, men Blærerne bære den ved den Luft ſom de ere opfyldte med, hvilket man ſeer deraf, at Planten ſynker naar diſſe briſte, hvilket ſkeer, naar Blomſtringen er forbi; man kunde og indvende mod dette Navn, at ikke alle utriculariæ havde diſſe Blærer; men da de dog findes hos de Arter, ſom findes her, kunde dette Slægtnavn, uagtet denne Omſtændighed, gjerne bruges i en danſk Botanik. Fæensye (Poa) har forekommet Recenſ. meget ſtødende mod den Velklang man kan fordre hos nye Ord, og det har ikke lidet undret ham, at Profeſſ. ikke har brugt det norſke Ord Rap, ſom af Forfatterens Citationer til Arterne af Poa ſees, at være et generiſk Navn. Den første Regel burde dog nok være, at bruge de bekjendte Navne, naar for Reſten intet ſtred derimod. Eryngium kaldes meget bequemt Tornknop, men man har dog det bekjendte Slægtnavn Mandstroe; ligeledes kunde Caucalis med Rette kaldes Fodangel, derſom Betlerluus ikke tilforn var bekjendt.

kjendt. Phellandrium kaldes her Billeboe, formodentlig fordi den tjener til Føde for Curculio paraplecticus. Men dette Navn giver dog kun et maadelig Kjendemærke paa Planten, da mange have det tilfælles at tjene til Føde for Biller (Coleoptera). Hestedræber er det danske Navn paa den, og omendskjøndt det nok ikke er Planten selv, men den omtalte Curculio der er dødelig for Hestene, kunde dette Navn dog gjerne beholdes. Qvindefryd (Parnassia)! her ligger Characteren temmelig skjult; dog vel ikke fordi den behager det smukke Kjøn, hvilken Egenskab den har tilfælles med mange Planter? Skeeblad kan passe sig paa Alisma plantago, men ikke paa A. ranunculoides, som har lancetformige Blade; man har og hertil et dansk Navn, nemlig; Gotraad. Aaesiir behøvedes ikke til Butomus, da man forud har det danske Brudelys; den vorer desuden hyppigere i stille end i rindende Vande. Til Lychnis behøvedes ikke det nye Pragtstjerne, da man har: Hovmod. Euphorbia har adskillige Navne og dog bruges her et nyt: Vortemelk. Hunsløg er et saare godt og bekjendt Navn; Semperviv derimod, som her bruges, vil kun faa forstaae. Snokrig (Cineraria) er lidt umelodisk. Ringkrave var unødvendigt til Calendula, da man har det bekjendte Morgenfrue. Polypodium kunde gjerne have beholdt det gamle: Engelsød. Hættelos er et urigtigt Navn til Sphagnum, da den virkelig har Hætte Calyptra; men da Recens. ikke fordrer, at man skal troe dette paa hans egen Auctoritet, vil han anføre Hedvigs Ord derom i Fundamenta historiæ naturalis muscorum, 1ste D. S. 7: Sphagnum vero illud est genus de qvo, præter unum, omnes affirmant, nullam habere calyptram; sed qvæso, removeant curiosi perianthium, qvod perichætium audit, maturius qvam capsula emicat, mense nimirum Majo aut Junii initio, & videbunt, de pistillo continuari membranulam & perqvam tenuissimam, firmius operculo capsulæ insidentem; iligemaade kan man conferere Schrebers Genera plantar. — Til Peziza synes Navnet Skaallille ikke at være smukt.

Iblant de Navne som ere mere skjønne end rigtige, eller som ere sammensatte af glimrende Ord, men kun lidet characterisere Planten eller forkaste bedre, vil Recens.

kun anmærke følgende: Naar Heſtefryd (Holcus) og Ore-fryd (Orobus) Faarelyſt (Prenanthes) og Braſenlyſt (Iſoetes) læſes af en Bonde, vil han maaſkee ligeſaa lidet føle Skjønheden deraf, ſom han vil kjende Planten de betegne. Primula veris, er almindelig kaldt Koedriver, og kunde meget gjerne bruges ſom et Slægtnavn, men her har det maatte vige for det mere romanesque, Vaarlyſt. Myoſotis er meget bekjendt under Navn af Forgiet mig ei, og kaldes desuden af Bønderne Katteøye, men her kaldes den Kierminde, ſom Recenſenten ikke nægter er et ſmukt Navn, men ſom dog ikke berettiger det til at fordrive mere privilegerede. Skjønheden hos Slægtnavnet contraſterer desuden meget med det triviale, ſom her er: Haartippet.

Forfatteren har og fulgt den linnæiſke Regel: at antage Slægtnavne efter fortjente Botanici. Recenſ. nægter ikke at dette er en Ære man ſkylder diſſe Mænd, naar man ſkriver for ſtudeerte Folk og i Videnſkabernes eget Sprog, men at de gjerne uden noget ſynderligt Tab for dem kunde ignoreres af uvidenſkabelige Folk, kan han ei heller dølge. König, Buxbaum, Linne ꝛc. kunne gjerne undvære den Ære at nævnes af den danſke Bonde. Desuden er det med diſſe ſom med de latinſke (af hvilke Forfatteren dog har brugt nogle) at de aldeles ikke udtrykke nogen Characteer hos Planten, og næſten beſtandig give Navne der ere ligeſaa meget imod Sprogets Genie ſom vanſkelige at erindre for Ex. Zanichellie, Valisnere, Lonicer ꝛc. De triviale Navne ere meeſt overſatte efter de latinſke, dog har Forfatteren ofte forandret dem, hvor Characteren udfordrede det, iſær har han brugt de almindelige danſke, hvorved man tidt møder den Ubehagelighed at faae 2 Subſtantiva ſammen, for Ex: Vedbende Korsknop, Katteøye Tvetand, Fuglerede Fliglæbe, Koebjelde Anemone, Tarmvrid Axelved, Landvands Skedeknæ og flere Adſkillige af diſſe ville nok ikke blive forſtaaede af en hver, for Ex: ſavoiſk Ørnøye, elbæiſk Froelov, Apicis Bladhat. Ved adſkillige er Bienavnet ikke ganſke rigtig valgt, for Ex: Vand Mærke, Sium latifolium, Strand-Hindbeger, Statice limonium, da alle Mærker hos os groe i Vandet og Statice armeria ogſaa findes

findes hyppig ved Stranden. — Skjønt her findes i dette Skrift en sjelden Fuldstændighed af danske Navne (thi ved hver Art ere de brugelige Navne tilførte efter de systematiske) og de vedkommende Forfattere flittig ere brugte, kunde dog adskillige tilføres hvilke Recens. anfører, ikke som nogen Rettelse, undtagen hvor bekjendte Forfattere have anført dem, men for at gjøre Skriftet mere fuldstændigt for Botanikens Elskere. Asclepias Vincetoxicum kalder Oeder Svalerod. Caucalis leptophylla anføres af samme under Navn af Betterlaus og i Fyen kaldes den Tiggerluus. Ligusticum levisticum hedder og Loestilk. Statice armeria heder i Jylland Faareleger. Rumex acutus Rødbynk. Epilobium anguſtifolium tillægges af Gunnerus det Navn Loeblind, samme kalder og Pastinakken Hjøl. Prunus Padus kaldes almindelig Ulvsrøn i Fyen. Pyrus malus Avl. Papaver argemone hedder paa Ærøe Kokkeurt, og Orchis Morio paa samme Sted Hareurt. Sisymbrium nasturtium er den almindelige Brøndkarse. Scorzonera humilis kalder Oeder Slangemyrder. Cryſantemum segetum hedder adskillige Steder i Sjelland Kjøgeurt. Tilago montane kaldes paa Bornholm Poseurt efter Oeders Vidnesbyrd. Zanichellia paluſtris nævnes paa Falster med Tummes Snerre. Typha har det almindelige Navn Dunhammer. Mercurialis Bingelurt efter Oeder. Rhinanthus Criſta galli kaldes i Fyen Sjaller, Polygonum Convolvulus Lammetarme, Cuſiata europæa Skur, Lithospermum arvense Spæklinte og Hyoscyamus niger Hundeurt. I Sjelland kaldes Lonicera perielymerium Snerreblomst, Leontodon taraxacum Faaretunge, og sammes Plante kaldes i Jylland Troldmandsurt og Troldkonens Leger. Jasione montana hedder paa sjellandsk blaae Knapurt, og Viburnum opulis Trøskebærtræe. — Uagtet den Mængde Navne som indeholdes i dette Skrift er Recensenten dog vis paa, at man ved flittig Undersøgelse vilde komme efter mange flere, og en stor Deel af de i Skriftet anførte maae man og takke Professorens Iver og Flid for. Antallet af de her anførte forskjellige Arter er over 1600. At dette skulde være det nøjagtige Antal af alle de Planter som findes i Danmark, Norge, Holstein, Færøerne, Island, og Grønland,

land, kan man naturligviis ikke fordre, da adſkillige endnu ikke ere rigtig beſtemte, og nogle, maaſkee ikke faa, ikke ere endnu dragne frem for Lyſet. Forfatteren har betjent ſig af de hertil nødvendige Kilder. Oeders, Rotbølls, Vahls, Myllers, Strøms og Gunneri Arbejder ere flittig conſulerede. Imidlertid har Recenſ. dog fundet Adſkilligt heri, ſom enten kunde udlettes, tillægges eller forandres, og vil anføre dem, da et Værk ſom dette, ſaa meget ſom mueligt bør være frie for Urigtigheder. Scirpus Caricis Retzii og Carex uliginoſa er een Plante, een af dem kunde derfor gjerne været udeladt. Sagina erecta er neppe fundet inden vor Floras Grændſer; thi Flor. Dan. S. 845 (ſom dog ikke er anført) er kuns en Varietet af Procumbens. Pedicularis incarnata findes ikke i Norge, thi den man har antaget derfor er et nyt Species. Coronilla emerus er neppe indenlandſk, ligeſom heller ikke Hediſſarum onobrychis og Cannabis ſativa, undtagen hvor de ere dyrkede. Sonchus canadenſis findes ikke i diſſe Riger, ſkjønt den anføres af adſkillige, hvilket er foraarſaget af en Fejltagelſe af de triviale Navne. Smith, Udgiveren af Linnei Herbarium, har vel aftegnet en Sonchus ſom han kalder Alpinus hvortil han anfører Synonymerne af Flora lapponica &c., men denne er S. canadenſis; denne Tegning og Beſkrivelſe er igjen optaget i Magazin für die Botanik. Den rette S. alpinus derimod er aftegnet i Flora Danica S. 182 ſom er citeret her til Canadenſis. Anthemis inodora og Matricaria maritima er een og ſamme Plante, og den Forſkjel der er imellem dem, er kun en Følge af den forſkjellige Bund de ſtaae paa. Potentilla fruticoſa anføres vel i Fl. ſvecica, men kunde gjerne udelades af vores. Axyris proſtata anføres af Gunnerus i Fl norvegica, men ſkal være en Fejltagelſe. Af Sparganium har Profeſſoren anført erectum, ſimplex og natans; de tvende ſidſte ere kun Varieteter, foraarſagede ved den mere eller mindre Mængde Vand de ſtaae i, og Hudſon, ſom i Flora anglica anfører den Forſkjel der er mellem dem, har ikke adſkilt dem til forſkjellige Arter. Oeders Tegning til Sparganium natans er ſlet, og det var at ønſke, at Profeſſor Vahl vilde give os en bedre. Lolium tenue er formodentlig ikke an-

det

det end en Varietet af l. perenne. Følgende kunde have været indførte, da de virkelig have hjemme hos os. Chenopodium polyſpermum findes hyppig i Fyen og ikke ſielden i Sielland. Beta maritima groer paa Ærroe og i Norge. Pimpinella magna findes omkring Kiøbenhavn, ligeſom og Polygonum minus (Curtis). Roſa rubiginoſa er hyppig i Sielland. Fumaria capreolata anføres i Fl. Dan., men denne Citation er ſat til Fumaria claviculata, ſom dog er ikke lidet forſkjellig fra denne. Carex intermedia er ikke ſielden i Dannemark; Carex Fl. Dan. S. 371, er efter Rezius et virkeligt ſærſkildt Species, dog anføres den her under Flava; Polypodium oreopteris er ikke ſielden i Sielland; Lichen ebranous, tenellus og herbaceus ere og indenlandſke. Af det Genus ŏctoſpora, ſom her er ſat under Peziza, gives mange Arter hos os, ſom ikke ere anførte, for Ex. Citrina. — Betydelige Varieteter ere undertiden, dog ikke altid, anførte, for Ex. ved Stellaria graminea, Siſymbrium amphibium, Fumaria bulboſa &c., hvilken ſidſte gierne kunde deles i to Species. Ved Cucubalus Behen er Citationen glemt; den ſtaaer Tab. 914, og den krybende Varietet deraf Tab. 857. Til Arenaria rubra citeres Fl. Dan., uden den Anmærkning, at det er Varietas maritima, der dog er ſaa forſkjellig fra den ſædvanlige, at den af mange er anſeet for en ſærſkilt Art.

I Inddelingen har Forfatteren ganſke fulgt Linne.— Nogle af de Thunbergſke Forbedringer troer Recenſ. vilde have været nyttige, for Ex. at flytte Monogamia fra Syngeneſia til Pentandria; derimod er han ganſke enig med ham i, ikke at antage de Hedvigſke Mosſlægter, ſom vilde ligeſaa meget forvirre Ukyndige, ſom de ere vigtige for den oplyſte Botaniker. Dog havde det nok ikke været urigtigt, at fordele Slægten Mnium mellem Bryum og Hypnum efter Webers Maade, da de naturlige Kjendemærker virkelig føre den derhen, og de konſtige ere ſaa vanſkelige at opdage. Ved Svampene er de nyere Slægter Acroſpermum, Sphæria og Thelæphora tillagde. Klaſſernes Navne ere temmelig heldig overſatte efter de Linneiſke; ſaaledes vil enhver nok finde Syngeneſia, Monoecia, Dioecia og Cryptogamia bedre overſatte ved

Samboe, Eenboe, Tveboe og Lønboe, end ved Frendeſkab, Eenhuſed, Toehuſede, Skiulte. — Bregner Filices, har Forfatteren characteriſeret med: Blomſterne paa den fravendte Side af Løvet; heri finder Recenſ. to Urigtigheder: 1) at der nævnes ligefrem Blomſter, da der dog kort forud er ſagt om Klaſſen, at den havde ſkiulte eller ukiendelige Blomſter. 2) At ikke alle Filices have Fructificationen paa Bladene, da Equiſetum, Ophioglosſum og Osmunda have Blomſterne i en Spica.

Bogen er forſynet med tvende Fortaler. I den første, ſom er af Profeſſor **Abildgaard**, fortælles, at denne Samling var, hvilket og Titelbladet viſer, egentlig ſkrevet for Eleverne af Veterinair-Skolen, og at kuns hans Overtalelſe var Skyld i at den kom for Lyſet. I den anden Fortale, ſom er af Hr. Forfatteren ſelv, tales med megen Beſkedenhed om dette Værk, dets Henſigt og Plan. Her anføres tillige de Grunde Forfatteren har bygget paa, hvilke Recenſ. allerede enten har billiget eller ſøgt at gjendrive. Værket ſluttes med et Regiſter paa 62 Sider; og omendſkiøndt det er uſædvanlig rigtigt og fuldſtændigt, mangler dog Bukkeblade S. 44, Hareklever 145 N. N. 8. Pileurt 74. Tandurt 126. Paa typographiſk Skiønhed mangler den ikke. — For Reſten maa Recenſ. tilſtaae, at dette Værk røber Forfatterens ſædvanlige Flid i at arbeide og Iver for de Videnſkaber han har appliceret ſig til. Det var ham en ſand Fornøielſe, at finde en Mand, ſom for at gavne Videnſkaberne og ſine Medborgere, arbeidede ſig igiennem Nomenklaturens kiedſommelige Vildniſſer, og han ønſker oprigtig, at Forfatteren maatte i Nytten, ſom hans Arbeide ſtiftede, finde Lønnen for ſin Flid og Iver.

Topographiſk Journal for Norge. Fierde Hefte. Chriſtiania, 1793. 140 S. i 8vo.

Første Stykke er Begyndelſen af: **Udkaſt til en Beſkrivelſe over Friderichshalds Bye og Friderichsſteens Feſtning**, med de tvende nærmeſte dertil grændſende **Præſtegield Ide og Berg**, tilligemed et geographiſk Kort over ſamme, forfattet af **E. Hoff**, Ingenieur-Capitain

og

og nu Ingenieur ved Friderichsſteens Feſtning, S. 1-88. De 10 første §§. ſom ſtaae i dette Hæfte handle om Stadens Oprindelſe og Navn, men iſær Stadens og Feſtningens Militair-Hiſtorie. — 2) Forſøg med norſk Kobolt, for deraf at tillave Rinmanns grønne Mineralfarve, af Tychſen, S. 88-109. En berømt Chymiker, altſaa et godt Stykke, der burde gjemmes i en mere paſſende Videnſkabs-Journal end her, hvor det viſt af de fleſte Læſere overſpringes, ſom noget uden for deres Fag eller Kundſkab. — 3) Om Fødemidler for Creaturene i Foertrang i Norge, af Doct. H. Møller, S. 109-121. Et godt Stykke for den norſke Bonde, naar de Herrer Geiſtlige og Kongelige Betjente ville give Bonden derom Kundſkab, Exempel og Opmuntringer, hvilket Hr. Forfatteren ønſker. — 4) Adſkilligt, S. 121-131. Hr. Paſtor H. Strøm fremſætter her paa Selſkabets Vegne en Indbydelſe til dem der kunne tjene med Oplysninger, angaaende Landets naturlige og oekonomiſke Forfatning, at meddele ſlige Efterretninger. Her opgives nogle Materier, om hvilke Oplysning ſavnes, for Ex: hvad Fremgang Capitain Knopfs Foretagende med nye Jorders Anlæg i Østerdalen har havt, og om denne koſtbare Foranſtaltning gandſke mislykkedes eller kun for en Deel ꝛc. ꝛc. Forfatteren meener og at en Naturali-Samling vilde til Selſkabets Øiemærke være meget paſſende. „Hiſt og her i Landet, ſiger han, forvares viſt rare Stykker af Conchylier og Søetræer, ſom fortjente at være ſamlede paa et Sted og komme for rette Kjenderes Øine. I Indgangen til de Bergenſke Contoirer har jeg ſeet, vedbliver han, mange rare Fiſke og Søedyr vel udſtoppede, ſom ligeledes i en Natural-Samling vilde finde et værdigere Sted og komme til større Nytte. Ligeledes kjender jeg (Forfatteren) endeel Embedsmænd, iſær Apotekere, ſom beſidde gandſke ſmukke Samlinger af Conchylier, Bløddyr, Søeværter og deslige; der var dem derfor ſelv til Ære om de vilde ſkjænke dem til Selſkaberne i Tronhjem eller Chriſtiania, og derved gavne Publicum iſtedet for at lade det efter deres Død adſprede i Ukyndiges Hænder." Hr. Forfatteren var bleven tilſendt en Samling af 250 ſmukke og vel conditionerede Planter foruden en Deel Conchylier og Fi-

ſke

ſke fra Hr. Joh. Chriſtoph. Teſtmann junior, Lærer i Tegning og Geometrie ved Skolen paa St. Croix. Dette kan, ſiger Hr. Forfatteren, vel ikke anvendes bedre, end at blive ſkjenket til det topographiſke Selſkabs Natural-Cabinet, eller om ſamme endnu ikke ſkulde være ſat i Stand, da til det Deichmannſke, ſom og er hans fulde Forſæt, og hvorved dette tilligemed en Deel indenlandſke Planter og andre Naturalier, ſom Forfatteren har ſamlet eller endnu ikke bortgivet, kan beſt bevares for Adſpredelſe. Den ædle patriotiſke Lærde fortryder ikke paa at Recenſenten blot peger hen paa det forhaabningsfulde norſke Univerſitet, hvis Fødſel viſt ikke kan være langt borte. — 5) Hr. Profeſſor Wilſes Indbydelſe til ſine norſke Medborgere og Landsmænd, for med ham allerunderdanigſt at anſøge om et Academie i Norge. For at de ſmaa Skrivter, ſom i Anledning af denne Indbydelſe efterhaanden ere udkomne med de norſke Intelligents-Sedler, ſom Tillæg til ſamme, deels kan komme i flere Læſeres Hænder og for at forebygge desbedre deres Undergang, da de ere udſatte for at adſpredes og forkomme, ſaa har Selſkabet troet det gavnligt at lade dem Tid efter anden indrykke bag i Journalens Hæfter, og gjør derfor en Begyndelſe med den Indbydelſe der foranledigede de andre ſmaa Skrivters Udgivelſe. Paa Omſlaget af dette Hæfte er en Deel tilkomne Subſkribenteres Navne anførte, i alt 122. π.

Topographiſt Journal for Norge. Femte Hefte. Chriſtiania, 1793. 134 S. i 8vo.

Først Fortſættelſe af Beſkrivelſen over Friderichshald ꝛc. Her omhandles Byens Størrelſe, Bygninger, Fabriker, Handel, Privilegier, Fattigvæſen, Brandvæſen, Magiſtrat og Juſtitsvæſen, mærkværdige Hændelſer ꝛc. De §§. om Fabrikerne og Handelen havde Recenſenten ønſket at have fundet udførligere. Om Stadens Bord- og Træelaſthandel findes intet. Man beder derfor Hr. Forfatteren om at meddele Oplysninger om denne Sag, ligeſom vi i Samleren have gode Underretninger om Drammens Træelaſthandel. Byens Udgifter ere, ſiger Hr. Forfatteren,

teren, mange, og af forskiellige Slags, som formodentlig til ingens Fornøjelse eller Underretning er nødig at blive anførte, kuns maae bemærkes, at Udgivterne efter deres Art og Beskaffenhed udsættes fra hinanden under Navn af bestemte og ubestemte. Deri ere vi aldeles ueenige med Hr. Forfatteren. Den sidste Anmærkning finde vi saare unyttig; derimod troe vi at det skulde være, især for Byens Indvaanere, baade interessant og vigtigt at see en udviklet Liste over de Afgivter og Paalæg der paaligge dem at yde. Apotheker Eilschov i Ribe, formeente for Ex. at finde noget at erindre ved en Ligning af nogle Delinqvent-Omkostninger, hvorunder vare henregnede Befordrings-Omkostninger paa Stiftamtmandens Embeds-Rejser, hvilket han med flere troede ej vedkom Delinqvent-Paahuder. — Han troede da at skylde det Collegium, hvortil han burde henvende sig, at hans Erindringer paa det beste bleve motiverede, hvortil han behøvede Efterretninger om Stadens offentlige Casseväsen, til hvis Meddeelelse Magistraten ved en offentlig Placat saa exempelværdigt havde indbudet ham og Stadens øvrige Borgere; havde han da havt en trykt Oplysning at tye hen til, han skulde da ikke have faaet den Irettesættelse fra Cancelliet, som sees i hans nyelig udkomne Skrivt (see disse Tidender No. 2.) Byens Privilegier haves trykte i Rothes Samling af Kong Christian 5tes Anordninger for Norge, hvor man og finder nogle flere Anordninger for denne Bye, (see Registeret.) At det uninteressante Skjøde paa Ous Gods, der nu tilhører Byen, er heel og holden aftrykt, ligesom og Listen over Kirkens Ornamenter m. m. er ikke efter Recensentens Hoved; men overhovedet maae vi erklære, at Hr. Forf. skyldes megen Tak for sit Skrivt; og den Beskedenhed, han i sin Forerindring har viist, er mærkelig. „Haabet om, siger han, at kunne maaskee dog noget bidrage til det norske topographiske Selskabs Hensigter, har givet Anledning til følgende Blade, hvilke den ubevede Forfatter neppe har dristet sig til at kalde et Udkast, thi den største Lyst og beste Villie ere viist ikke altid og hos alle nok for at medvirke til det sande Nyttige." — Til Slutning siger Hr. Forfatteren: „Hvor glad vilde Forfatteren føle

sig,

ſig, om dette lidet og umodne Arbejde dog i noget kunde blive tjenligt til den dermed i Henſigt havende Nytte.

2. Om Fjelddyrkningen til Menneſkenes Føde og Ophold ved Fæavl, ved A. Bull. Hoved-Ideen er, at der i de mange vide ubeboede Fjeldſtrækninger i Norges ſydligere Dele maatte kunde leve og ernæres Mennesker, om ej af ſamme Føde og paa ſamme Maade ſom Finnen, ſaa dog paa den Maade ſom de Sveitzerſke Bjergboere, hvilke have deres Ophold og Næring af Mejerie og Fæavl, uden at eje Rensdyr, hvis egentlige Føde af den bekjendte Mos ikke findes paa alle Steder. At faae Korn, vedbliver Hr. Forf. paa Fjeldrykken eller nær ved, holder jeg for ligeſaa ufornuftig, ſom at anlægge Viingaarde ved Siderne af Norges Bierge. Ingen Præmier burde derfor udſættes for Agerdyrkning i de høieſte Fjeldbygder, men derimod al Opmuntring og Underſtyttelſe for Qvægavl og Græsgangenes Udvidelſe, hvoraf Beboerne, forudſat undervieſte i Mejeriet, havde en langt ſikrere Næring end af Korn. Forſlaget gaaer derfor ud paa, at iſteden for at det unge Mandkjøn, naar de ville have Tilladelſe til at giftes, ere forbundne at ſkaffe Beviis fra en Gaardejer, at de under ham ſkal faae en Plads til Beboelſe, ſom ofte beſtaaer i en Stue uden ſynderlig Jord tillagt, hvoraf de med en Familie kan ernære ſig, burde ſaadanne anviſes begvemme Steder i Almindingerne og paa Fjeldene, hvor de ej allene uden nogen Afgift ſkulde boe i 10 Aar, men og nyde Præmier og Underſtøttelſe til Bygning og Kreaturers Anſkaffelſe. Til at forſøge en Begyndelſe med ſaadan Anlæg, foreſlaaer Forf. at en Sum af 8000 Rdlr. maatte beſtemmes, hvorfor han troer at mange Patrioter der kjende Landets Situationer, gjerne torde gaae i Forſikring.

3. Eegenæs, et Digt med Anmærkninger, af Jens Zetlitz, vor ſkjønne Digter, S. 73-127. Det er uden for Recenſ. Kreds at ſige noget om Stykkets Værd fra den æſthetiſke Side betragtet; og derfor vil han end ikke udſkrive til Prøve nogle af de meeſt ſkjønne Steder. En af Anmærkningerne handler om Galliens Uhæderlighed, hvortil vel kunde gjøres Contra-Anmærkninger med anſtil-

lede

lede Overregninger over, hvor den ſtørſte Uhæderligheds Maſſe findes, enten den forrige Affkums fæle Udaad der arveligen fortplantedes, eller i den Deſpotisme ſom ſves for en kort Tid af en uoplyſt Pøbel under Anførſel, deels af nogle faa Umennesker, deels af overſpendte hede Frieheds-Ideer, og den Forbittrelses-Aand, ſom fremmede Magter ved at blande ſig i dem uvedkommende Sager gav Fødſel. — De andre Anmærkninger oplyſe de locale Omſtændigheder; den førſte ville vi udſkrive, da Digtets Æmne derved ſees. — "Egenæs, ſaa kaldes en Markſtrækning nær hos Stavanger, hvilken af Kong Chriſtian 4de blev givet Stavanger til en Exercerplads for dens Borgerſkab, derefter brugt til Sommerbede for Byens Qvæg. Saaledes henlaae den til Aar 1771, da Sorenſkriver Schiøtz's Forſlag om at udmaale den i Løkker og bortfæſte diſſe blev af Kongen biefaldet. Neppe den halve Deel af Egenæs, thi til mere fandtes da ikke Fæſtere, blev da bortfæſtet, og det er denne opdyrkede Deel og Dyrkernes Flid der er Digtets Æmne. Hr. Gabr. Schanche Kjelland, ſom har 4 af diſſe Løkker i Fæſte, indgaaer Aar 1791 med et Forſlag ſom Kongen biefalder. Han erholder nemlig ſtedſevarende Fæſteret til diſſe Løkker mod at give 1000 Rdlr., ſom i Stavanger ſkal anvendes til et Arbejdshuus, hvor de arbejdsdygtige blandt Byens Fattige kunde henviſes, for at vinde i det mindſte nogen Deel af deres Underholdning ved egen Stræbſomhed. Egenæs bliver derved, tidligere end det kunde formodes, ſin rette Ejer Stavanger til ſtørre Gavn, og Digterens Æmne vinder derved i Hæderlighed." De følgende Anmærkninger oplyſe nærmere et og andet i denne Egernæs's Hiſtorie.

4. Skrivelſe fra Hr. Kammerherre **B. Anker** til det topographiſke Selſkabs Formand. Hr. Kammerherren ſkjænker Selſkabet en Jordbore, forfærdiget af den beſte Meſter Mr. Stevens i London, til at foretage Underſøgelſe om Steenkul findes i Chriſtiania Egnen. Give, at flere Patrioter vilde ved andre Lejligheder ile til virkſomt at iværkſætte gavnlige Tanker ſom Skribenterne fremſætte!

5. For-

5. Formandens Takkeſvar paa Selſkabets Vegne. — Paa Hefters Omſlag findes en Liſte over nogle Haandſkrifter ſom exiſtere om Norge. π.

*** *** ***

I Intelligenzblat der allgemein. Litteratur-Zeitung No. 4. for indeværende Aar ſtaaer:

„Warnung vor einen reiſenden litterariſchen Abentheurer.

Er nennt ſich Joſias Ludwig Goſch, giebt auch vor er ſey Profeſſor in Kjel, und hat vor ein paar Wochen Zürich hejmlicherweiſe verlaſſen. Sein unbezahlter Haus- und Speiſe-Wirth, ſein unbezahlter Lohnbediente, der noch eignes Geld für ihn ausgelegt, und ſeine übrigen Gläubiger warnen jederman, vor dieſem ſchlechten betrügeriſchen Menſchen.

Zürich, den 20ſten Decbr. 1793."

For et Par Aars Tid ſiden opholdt denne vor bekjendte Landsmand ſig i Weimar, og udgav

Bibliothek der Charitinnen. Erſter Band, mit Kupfern von Lips. Gotha, bey Ettinger. 1792. 256 S. 12mo. (Koſter 1 Rthlr. 8 Groſchen.)

en Bog, hvis fornemſte Værd beſtaaer i Titel-Kaabberet, ſom er et veltruffen Portrait af Prindſeſſe Loviſa Auguſta. Til hende er Bogen ogſaa dediceret, og det første Stykke er en Samtale imellem de 3 Parcer, ſom beſlutte at indvie Printſeſſen til den 4de Gratie.

Af diſſe Kiøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnſke
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 5.

den 15de Februarii.

Predigten zur Beförderung des Wahren und Guten unter nachdenkenden Chriſten, von Karl Chriſtian von Gehren, Prediger der evangeliſch-reformirten deutſchen Gemeinde in Kopenhagen, und ordentliches Mitglied der korreſpondirenden litterariſchen Geſellſchaft zu Mainz. Kopenhagen und Leipzig, 1792. Bei Faber und Nitſche, gedruckt bei J. R. Thiele. 208 S. i 8vo, med en Tilſkrift til Forfatterens Fader paa dennes 78de Fødſelsdag. Denne Oldings Silhouette er og vedhæftet Recenſentens Exemplar.

I en Forerindring roſes den hæderværdige Zollikofer med god Grund. Forfatteren tilſtaaer, at han har ſtræbt at danne ſig efter denne Mand i ſine Arbejder, og angiver endelig, hvad der har beſtemt ham til at udgive denne liden Samling.

Hvad Prædikenerne angaaer, da har Recenſenten med ſærdeles Fornøjelſe gjennemlæſt dem, og fundet i Forfatteren en værdig Diſcipel af den nævnte Mand, ſom ved ſine Skrifter har erhvervet ſig udødelig Roes. Samlingen beſtaaer af XI Prædikener, ſom afhandle vigtige Religionsſandheder paa en grundig og for den tænkende Chriſten lys og overbeviſende Maade.

Nøjagtighed og Skarpſindighed vil ikke ſavnes i nogen Tale, og med Foredraget vil man heller ikke blive misfornøjet. Som Borgen for ſin Dom vil Recenſ. frem-

ſætte et kort Indhold af en Prædiken, og ſiden afſkrive et lidet Stykke til Prøve paa Foredraget. Den første, ſom faldt op, er V. S. 79. over 1 Theſſ. V. 16: Vær altid glade I Indledningen gjendrives af den chriſtelige Religions Aand, af JEſu Exempel, og med Skrivtens udtrykkelige Ord den ubillige Fordom, at JEſu menneſkekjerlige Religion ſkulde forbyde Glæde og Munterhed, og derimod befale Sørgmodighed og en traurig Adfærd. Thema bliver altſaa, en Chriſtens Forpligtelſe til altid at være munter. Den første Deel viſer Grundene hertil, den anden Hjelpemidlerne til at opfylde denne Forpligtelſe.

Første Deel. Den Munterhed, en Chriſten bør attraae, charakteriſeres først retteligen, og derpaa fremſættes følgende Grunde. Vi ſkylde os ſelv denne Pligt. Naar vi tilſtaae, at de Foreſtillinger, vi ſelv gjøre os om vor Forfatning, bidrage ubeſkrivelig meget til vor lykkelige eller ulykkelige Tilſtand — at f. Ex. den Nøjſomme føler ſig formuende og velhavende ved Lidet, og den Unøyſomme med al ſin Overflod indbilder ſig at han er fattig og nødtørftig — og at derfor Begreberne om Lykke og Lykſalighed, og Ulykke og Ulykſalighed bør nøje adſkilles; ſaa indſees det og letteligen, at vi ſkylde os ſelv, ſaa meget det ſtaaer i vor Magt, at ſtemme vort Gemyt til Munterhed, det er: at være tilfreds med Forſynets Veje, at ſkaffe os en paa Fornuft og Religion grundet Overbevisning om, at det Maal af Glæder og Lidelſer, Godt og Ondt, Vel og Vee, Lykke og Ulykke, ſom blev os til Deel, er juſt det, ſom har den meeſt forønſkede Indflydelſe paa vor timelige og evige Velfærd.

Det er dernæſt Pligt med Hensyn til vore Brødre. I alle Menneſkeſamfund, baade i huuslige og ſelſkabelige Kredſe, befordrer det fælleds Fornøjelſe, naar enhver ved egen Blidhed og Munterhed ſtræber at gjøre andre blide og muntre. I Selſkab er uſkyldig og ædel Munterhed, ſom vel bør adſkilles fra kaad og ſkilles fra Overgivenhed, en ſand Fortjeneſte. I viſſe beſynderlige Tilfælde, f. Ex: hos Herrer mod Tjenere, hos Forældre mod Børn, hos Lærere mod Lærlinge, er Blidhed og Munterhed egentlig og vigtig Pligt.

Videre

Videre ſkylde vi vor Stand, vort Kald, vor Beſtemmelſe, altid at være glade. Det er Menneſkets Art, at uden Munterhed kan han ikke være arbejdſom og uden Arbejde ikke munter. Den Mißfornøjede og Vrantne, ſom ved ſine Klager er ſig ſelv og hele Verden til Byrde, kan ved nyttig og ſtadig Virkſomhed opmuntres, forandres. Berøves derimod den Arbejdſomme ſit muntre Sind og oprømte Mod, ſaa ſtandſer hans Flid og hans Arbejder mislykkes. — Naar det altſaa ikke, ſom det hverken kan eller bør være, er os ligegyldigt, enten vi gjøre vor Gjerning godt eller ſlet, ſtifte Nytte eller gjøre Skade; ſaa maae vi føle at det er vor Pligt, at vedligeholde et muntert Sind, for at kunne forrette vor Kalds Pligter med tilbørlig Flid og Troeſkab.

Endelig er det og Pligt mod Gud vor gode kjerlighedsfulde Skaber. Blandt alle Jordens Beboere fik Menneſket uſtridig af Skaberens Haand de øjenſynligſte og ſtørſte Fortrin. Endog det ringeſte og nødtørftigſte Menneſke har dog tuſende Glæder forud for det fornuftløſe Dyr. Hvo der vil, kan tage Deel i Naturens, Dydens og Religionens Glæder, i Glæden af Almeengavnlighed, i Glæden over et tilkommende bedre Liv. Skulde da Menneſket ved Utilfredshed, Ungjſomhed, Vrantenhed, ved idelige Klager, Knur, Kleinmodighed eller ængſtelige Sorger, ſaa at ſige, vanære, forklejne eller miskjende ſin Skaber og Fader. Den Brøde bør ingen paadrage ſig, end ikke i de haardeſte Lidelſer. Vi ere altſaa forpligtede til at efterleve Textens Bud: **Værer altid glade!**

Men kan Menneſket være det? Det ſtaaer i hans Magt at bruge følgende kraftige Hjelpemidler:

Søg at bevare din Sundhed, ſom et dyrebart Klenodie, ſom en af de rigeſte Kilder til Blidhed og Munterhed. Sundhed har unægtelig en væſentlig Indflydelſe paa Menneſkets hele Karakter. Hvor vigtig, hvor nødvendig, hvor nyttig en Pligt bliver det da ikke for os at arbejde mod vor Tidsalders Overdaad, Forkjelelſe og Blødagtighed, og derimod ſtræbe at nærme os Forfædrenes Sæder, ſom udmærkede ſig ved Haardførhed, Tarvelighed og Maadelighed.

Vogt dig dernæſt for Avind, Stolthed, Vrede, Hævngjerrighed, og alle andre heftige Lidenſkaber ſom forſtyrre Menneſkets Sindsroe.

For hvor mangen Ubehagelighed ſkulde vi ikke ſkaane os ſelv, hvor mangen uſkyldig Glæde ſkulde vi ikke derimod tilvejebringe os, naar vi lærte at imodſtaae vor heftigſte og farligſte Fiende — vore Lidenſkaber. En Chriſten bør derfor ſtedſe med uſvækket Iver ſtræbe at overvinde og beherſke ſig ſelv og forſage ſine Skjødefejl og vanartige Tilbøjeligheder. Jo roeligere vi vandre ad Livets Vej, deſto lettere bliver det for os ſtedſe at være munter.

Lad ogſaa, ſaa meget dine Omſtændigheder tillade det, Eensomhed og ſelſkabeligt Liv, Arbeidſomhed og tilladelige Fornøjelſer, tunge og alvorlige og lette og behagelige Sysler afvexle med hinanden. Eensformighed bliver altid kjedſom. Stedſevarende Indgetogenhed og Anſtrængelſe er ligeſaa lidet den rette Vej til Munterhed, ſom beſtandig Adſpredelſe i Verdens Tummel. Denne er uden Tvivl endda en rigere Kilde, end hine, til Mismod og Græmmelſe. Men Afvexling, en ordentlig indrettet Levemaade, og idelig Syſſelſættelſe er Vejen til Blidhed og Munterhed.

Sammenlign dine Kaar heller med dem, ſom ſynes mindre, end med dem, ſom ſynes mere lykkelige, end du er. Aarſagen til Misfornøjelſe hos Tuſinde beroer næſten altid paa urigtige Sammenligninger. Hvorfore ſkulle vi ſtedſe maale os med dem, ſom ere fornemmere, rigere, anſeeligere, ſundere, end vi? hvorfor ikke langt ſnarere med dem, der ikke nyde ſaa megen Glæde, ſom der blev ſkjænket os? Vi bør nyde, hvad Gud beſkjærer os, gjerne undvære hvad vi ikke have, ved vore Kaars Bedømmelſe altid heller ſee under end over os, opſøge og ſætte Priis paa det Gode, ſom er vor Forfatning egent, og ſaaledes lette os ſelv den Kunſt, altid at være glad.

Søg endelig og find Smag i de reneſte og ædelſte af alle Glæder, i Dydens og Religionens Glæder. Gud, ſom ikke glemmer nogen af ſine Skabninger har ikke heller glemt dig, o Menneſke. For dig har han ogſaa aabnet en Kilde til Lykſalighed, af hvilken du frit

kan

kan ſee. Dyd og dens ſalige Følger, Retſkaffenhed og dens velgjørende Indflydelſe, Gudsfrygt og dens herlige Løn, Religion og dens rene Glæder indbyde dig til at nyde varig Fornøjelſe og at vedligeholde beſtandig Blidhed og Munterhed. Brug da dette uſvigelige Middel til din Sjels Opmuntring. Overbeviis dig af egen Erfaring, at det er altid mueligt, at det ved diſſe Midlers rette Brug er let, ja at det for Grundenes og Følgernes Skyld endog er Pligt: altid at være glad.

Dette er et kort Indhold af denne gode Prædiken. Med Materiens Valg og Grundenes Stilling, med Smagen og Ordenen i det Heles Behandling vil ingen redelig Kjender være misfornøjet. Og naar nu Recenſenten tillige faaer givet en Prøve paa det udførlige Foredrag; troer han baade at have viiſt den værdige Forfatters Methode, og at have beſtyrket ſin Mening, at denne Samling henhører iblandt vore Dages udmærkede Prædikener. Recenſenten vælger af den anførte Prædiken S. 85.

„Ihr meine Werthen, die ihr Herrſchaft, Vorgeſetzte ſeyd, o! behandelt eure Untergebene, die in eurem „Dienſt, oder ſonſt auf eine Art euch untergeordnet „ſind, behandelt ſie mit Schonung, Nachſicht, Herablaſſung, Güte, Freundlichkeit; und glaubt gewiß, ihr „thut dadurch mehr Gutes, mehr Gottgefälliges, als „durch manches andre fälſchlich ſo genannte gute Werk. „Und ihr, meine Theuren, die ihr Väter und Mütter „ſeyd, betragt euch gegen eure Kinder, gegen die Fruchte eurer Liebe, gegen die theuren, koſtbaren Geſchenken „eures Gottes, betragt euch gütig, liebreich, nachſichtsvoll, freundlich gegen ſie, ja laßt euch zuweilen ſelbſt biß „zum kindiſchen Spiel mit ihnen herab, und, ſeyd „feſt überzeugt, daß ſich dieſe eure Heiterkeit und Fröhlichkeit den zarten Herzen eurer Kinder tief einprägt, „und nicht ſo leicht wieder daraus verliehrt. Und ihr „meine Lieben, die ihr Lehrer und Erzieher ſeyd, verhaltet euch gegen eure Lehrlinge und Zöglinge die ihr als „den Probierſtein eures Chriſtenthums, als den Gegenſtand eures dereinſtigen Rechenſchaft anſehn müſt, verhaltet euch gegen ſie mit aller möglichen Freundlichkeit, „mit beſtändige Munterkeit und Heiterkeit, laßt euch

„ dies um so viel mehr angelegen seyn, je gewißer ihr nur „ auf diesem Wege die Herzen eurer Zöglinge gewinnen „ alles bey ihnen ausrichten, durch Unfreundlichkeit hin„ gegen euch selbst eure Geschäfte erschweren, durch Härte und liebloſe Behandlung euren Zweck gerade zu ver„ fehlen würdet."

Da Recensenten, førend denne Anmeldelse er blevet indsendt ogsaa har faaet det andet Hefte, vil han villige give en kort Efterretning derom, førend han slutter det Hele.

Predigten zur Beförderung des Wahren und Guten u. s. w. Kopenhagen, 1793. 269 S. i 8vo. Zwote Sammlung.

Samlingen er tilskreven J. F. Mieg, Præst i Heidelberg, og svarer i indvortes Værd aldeles til det første Hefte, om den ikke, som Recensenten i det mindste for sin Deel er overtydet om, har Fortrin for det; hvorom siden.

Hr. Forfatterens frimodige og oprigtige Erklæring i Fortalen om den Kantiske Philosophies Anvendelse i Prædikener bifaldes upaatvivlelig af alle, især hvad den første Post angaaer, at det endnu er meget for tidlig, at gjøre Brug af dens nye Ideer i populære Foredrag, end og for de mere oplyste Folkeklasser.

De første syv Prædikener ere en fortløbende Undervisning om de Glæder, Mennesket, endog i trange Kaar kan nyde. De handle om, **hvorledes den Vise indretter sit Levnet; hvor vigtigt det er at sørge for Legemets Sundhed; hvor lykkeligt et arbejdsomt Liv er; at man bør tage Deel i Naturens Glæder; og endelig om Menneskekjerlighedens, Dydens og Religionens Glæder.** Alle disse Taler ere skrevne med Grundighed, Lys og Varme, saa at vist mangen baade Tilhører og Læser har takket og vil takke Forfatteren for dem. Men jo bedre disse ere, desto mere undskyldeligt og desto billigere er Recensentens Ønske, at den brave Forfatter, for at gjøre sin Plan des fuldstændigere, havde tillagt endnu en 8tende Tale om, **„der Freude auf ein künftiges**

besse-

beſſeres Leben," hvilken, for at bruge Forfatterens egne Ord S. 89 1ſte Deel, henhører og iblant de Glæder, an denen jeder Antheil nehmen kan, der an ihnen Antheil nehmen will.

De tvende følgende Prækener, ſom handle om „Upartiſk Sammenligning mellem det Forbigangne og Nærværende," og om „det Lærerige i alle Tings Forgængelighed," ſkulle efter Forfatterens Plan ſtaae i Forbindelſe med de Foregaaende i Henſeende til Øjemedet. De opfylde og aldeles deres Henſigt. Mange, mange endog i den høiere Borgerſtand, kunne have behov at oplyſes af den første Præken, for, om mueligt, at blive retfærdigere mod Forſynet og billigere mod dem ſelv. Den anden gjør ikke Recenſentens oven for yttrede Ønſke overflødigt; endſkjønt Materien er vel afhandlet.

Hvorvidt eller hvor ret Forfatteren har gjort de trende følgende i Trykken forſkjellige fra de, han offentlig har holdt over ſamme Texter, kan Recenſ., ſom Fraværende, aldeles ikke ſige noget om; men dette kan han med en god Samvittighed vedſtaae og forſægte, at de, ſaaledes, ſom de findes her, ere heel læſeværdige. Den første giver ſex brugbare Regler zur richtigen Beurtheilung des Geiſtes unſers Zeitalters. Den anden angiver med Frimodighed nogle af vor Tidsalders Mangler og den tredie gjør opmerkſom paa nogle af dens ſæregne Fortrin. Recenſenten vil kun anføre de trende ſidſte: zunehmende Würdigung des Menſchen als Menſchen; Anfang einer zweckmäßigeren Jugendbildung; Beurtheilung der Religion aus einem richtigern Geſichtspunkt. Dem, ſom maaſkee iſær vilde indvende mod det ſidſte Fortrin, henviſer Recenſ. til Forfatterens Præken, der uden Tvivl vil tilfredsſtille dem.

„ Die dreizehnte, vierzehnte und funfzehnte Pre„ digt glaubte ich dem Genius unſers Zeitalters beſonders „ ſchuldig zu ſeyn," ſiger Forfatteren i ſin Forerindring, og enhver, ſom uden Fordom læſer dem, vil være enig med ham, og glæde ſig over dem. Den ædle Høvidsmands Exempel Math. 8. giver i den trettende Præken Anledning til at afhandle Ydmyghed og Selvagtelſe i nødſkillelig Forening. Det characteriſtiſke i den bibelſke

Fortælling er ſaare godt nyttet, og Tankegangen er kortelig denne: Først beſvares diſſe Spørsmaal: Hvilke ere Kjendetegnene vaa ſand Ydmyghed og Beſkedenhed? og hvori beſtaaer fornuftig Agtelſe for ſig ſelv? Derpaa godtgjøres af Texten, at diſſe Dyder kunne være forenede, og at de maa forbindes med hinanden, beviſes deels af Sagens Natur, deels deraf, at diſſe Dyder juſt ved indbyrdes Samfund erholde deres ſande Værdie og Elſkværdighed. Forholdsregler ved Ufeilbarligheden af de menneſkelige Domme over perſonligt Værd er Indholdet af den 14de Præken. Texten er JEſu Indtog til Jeruſalem. — Det beviſes først, at den ſtore Hobs Domme ere høiſt foranderlige og uviſſe, fordi den ikke kan og undertiden ikke vil, ja ſtundum mangler baade Evne og Villie til at fælde en rigtig Dom; dernæſt følge nogle praktiſke Forholdsregler. Den 15de Prædiken har Forfatteren udledet af Johannes den Døberes Geſandtſkab til JEſus, og deri afhandlet det Spørgsmaal: Hvo er, hvad han hør være? (Wer iſt der, der er ſeyn ſoll?) — I Forbigaaende være det indſtillet til Hr. Forfatterens nærmere Betænkning, om ikke den Grund her angives til Johannes Budſkab, kunde ſynes at være utilſtrækkelig og aldeles urigtig. — Her ſtaaer S. 241: „Hier (im Kerker) hörte er dieſes und jenes von JEſu, das ſeine Aufmerkſamkeit erregte, die Thaten JEſu ſetzten ihn in die gröſßte Verwunderung, er erkundigte ſich näher nach ſeinen Lebensumſtänden, alles beſtärkte ihn in ſeiner Vermuthung: ſollte er nicht würklich der von mir und ganz Iſrael ſchon lange ſo ſehnlich erwartete Meſſias ſeyn? Um zur vollen Gewißheit zu kommen, ſo lies er ihm endlich folgende Frage vorlegen: Biſt du der, der da kommen ſoll u. ſ. w.“ — Recenſenten tvivler aldeles ikke om, at jo den værdige Forfatter ſelv, ved atter at overveje dette Sted, vil uden anden Paamindelſe føle, at det ſaare let kan misforſtaaes, da det, naar alting droftes ret, ſynes aabenbare at ſtride mod JEſu og Johannes's bekjendte Slægtſkab, og kan iſær paa ingen Maade forenes med de Beretninger, vi læſe Math. III 13.-17. ſammenlignet med Joh. I. 29.-36. — Prædikenen ſelv beviſer, at man, for

for at godtgjøre sin Værdighed, eller, at man er, hvad man bør være, ingenlunde kan beraabe sig paa de Fortrin, Fødsel, Stand, Formue, eller udmærkede Naturgaver give, men at det best vises ved at opfylde sin Bestemmelse i Verden.

Den sidste Prædiken indeholder nogle almindelige Regler for Opdragelsen, hvilke ere skrevne saaledes, at Recens. føler sig besøget til at opfordre Forfatteren, ingenlunde at glemme sit S. 255 givne Løfte: „Sie künftig einmahl umständlicher, und mit der jenigen Genauigkeit und Anwendung auf mehr einzelne Lagen und „Verhältniße abzuhandeln, welche die Wichtigkeit dieses „Gegenstandes so sehr verdient.“

Et efter Recensentens Tykke — for vore Dage passende Sted, ville mange vist ikke fortryde paa at læse her, som en liden Forsmag, paa hvad de kunne vente sig, saavel i denne Prædiken, som og engang af det omtalte Løftes Opfyldelse. Side 260 siger Forfatteren: „Daß „man die unerfahrne Jugend in Häuser führt, wo die „elendesten Zweideutigkeiten gehört, Zoten, vor denen „die Unschuld anfangs erröthet, vorgebracht, Schauspiele, die im süßesten Gift, in den anlockendesten Einkleidungen Grundsätze verbreiten, die alle Sittlichkeit „gänzlich über den Haufen werfen, aufgeführt werden; „ja daß man sie, denn so weit ist man zum Theil in „den neuesten Zeiten gekommen, selbst die Bühne betreten läßt, und hier durch tausend Veranlassungen, die ich nicht einmahl dem Nahmen noch berühren „mag, den verderblichsten Neigungen, zu dem fürs „Gute, wie fürs Böse gleich empfänglichen Herzen der „Jugend freien Eingang verschaft, ihnen (ihr) das „nachher unheilbare Laster der Verstellung gleichsam zu andern Natur macht: dies gehört nach „der Meinung mancher unserer Zeitgenoßen mit „zum guten Ton und unter die Mittel den jungen „Leuten Welt und Lebensart beizubringen. Dürfte ich mich hier eines Gleichnißes bedienen, so wäre es „dies: Man impft bekanntlich gewisse physische Krankheiten dem Körper ein, und man thut recht daran, in „so ferne (e?) sie erlaubte Verwahrungsmittel gegen un-

„ vermeidliche künftige größere Uebel ſind: ſo impft man, „ durch mittel- oder unmittelbaren Antheil, den man „ die unerfahrne Jugend an ſittenverderblichen Schau„ ſpielen nehmen läßt, gewiſſe moraliſche Krankheiten „ der Sele ein, und man verſündigt ſich auf die unver„ antwortlichſte Art an ihnen, indem man dadurch Nei„ gungen in ihnen erweckt, und Geſinnungen ihnen ein„ prägt, die für die Zukunft die traurigſten Folgen nach „ ſich ziehen. Jene Blattereinimpfung macht den Kör„ per, dieſe Laſtereinimpfung die Sele krank; jene Krank„ heit dauert einige Wochen, dieſe vielleicht die ganze „ Lebenzeit; jene ſchützt vor einem künftigen ſonſt unver„ meidlichen Uebel, dieſe verpflanzt ein neues, ſehr ver„ meidliches Uebel in das noch unverdorbene Herz des „ Kindes; bei jener Einimpfung braucht man Vorkeh„ rungsmittel um der Wuth der Krankheit vorzubeugen, „ bei dieſer Einimpfung kommt das Kind an einen Ort, „ vor ein Geſellſchaft, zu einer Beſchäftigung, wo alles „ ſo recht darauf abzuzwecken ſcheint, ſeinem offenen „ Herzen, ohne alle Verwahrungsmittel gegen die Schäd„ lichkeit deſſelben, das verderblichſte Gift mitzuthei„ len.“

Recenſenten har oven for ſagt, at det andet Hefte, efter hans Dom, har Fortrin for det første. Kyndige Læſere ville ſelv ſige ſig det. Det Modſatte kunde og allene tænkes hos en indbildſk eller for ſin Hæder ligegyldig Forfatter. Den Skribent derimod, ſom baade har Videnſkaber, Forfattergaver, og der tillige, — ſom Forfatteren erklærer om ſig — føler, at det er hans Pligt, beſtandig at ſtræbe efter større og større Fuldkommenhed, maa ogſaa upaatvivlelig høſte Frugter af ſine redelige Beſtræbelſer.

Men for at viſe ſig ej blot ſom redelig Anmelder, men og ſom varm Ven af Religionen, der har allerede megen og kan vente ſig endnu større Vinding af den værdige Forfatters ualmindelige Talenter; agter Recenſ. det for en ubrødelig Pligt, oprigtig at tilſtaae, hvori han troer, at Forfatteren iſær bør ſtræbe at gjøre ſine Prækener endnu bedre og fuldkommere.

Recen-

Recenſenten kan ikke foreſtille ſig Ideen om en fuldkommen Kriſtelig Taler, uden at tænke ſig ſom en nødvendig Egenſkab hos ham, at han maa nytte de Chriſtnes Religionsbog, Bibelen, mere, end Forfatteren i Almindelighed har gjort. Forſatteren ſiger ſelv i Fortalen til første Deel, at denne Bebrejdelſe er gjort en Zollikofer, og det Forſvar, ſom frembringes der imod den, ſynes ikke grundigt nok for at afbeviſe den aldeles. Sandt er det, at man ſtedſe bør vogte ſig for at trætte Tilhørernes Øren med at opdynge Sprog paa Sprog, eller evig at gjentage dem; men det er lige ſaa ſandt, at de Tilhørere, ſom kjedes ved en fornuftig Brug af Bibelen, ere ingenlunde de, efter hvis Smag en Kriſtelig Taler bør indrette ſit Foredrag. Overalt kan det uden Tvivl ſoleklart beviſes, at den gejſtlige Taler, der nægter ſig en ſmagfuld Brug af Bibelen, nægter ſig ſelv et af de kraftigſte Midler til at overbeviſe, røre og behage. Hos mange i alle Stænder have Bibelens Udſagn endnu Anſeelſe og Ærværdighed, og dem bør neppe nogen Lærer middelbar eller umiddelbar undergrave eller formindſke. Vi beviſe beſt, at vi tale i Religionens Aand, naar vi, hvor det er bequemt, ſtadfæſte vore Lærdomme med dens klare Ord. Skriftens Foredrag, dens Tankeſprog, Lignelſer og Forſkrifter ere desuden ſaa ſimple, hjertelige og indtrængende, at det maatte ſynes ubegribeligt, hvorledes en Lærer kunde undſlaae ſig for at bruge dem til Tid og Sted. Ja, de der kjende Bibelen ret, ſkulle neppe fordriſte ſig til at negte, at, endog blot fra den æſthetiſke Side, maa dens ſkjønne, aanderige og kjernefulde Sprog, blive en ſand Prydelſe i en ellers værdig indrettet gejſtlig Tale. Endelig er det ikke heller ſaa aldeles ugrundet, hvad Recenſ. ſelv har hørt af mangen oplyſt og varm Bibelelſker i Borgerklaſſerne, at naar vi, ſom ere ſatte til Religionens Lærere, med Tavshed gaae Bibelen forbi i vor hele Prædiken, Texten undtagen, da paadrage vi os den fortſatte Mistanke, at vi ikke ſaa nøje, ſom vi burde, kjende vor kriſtelige Religions Hovedkilde. Men endog det blotte Skin heraf maa uden Tvivl mangfoldig ſvække det Indtryk,

vi

vi ellers kunde have gjort. Men nok herom paa dette Sted.

En anden vigtig Henseende, i hvilken Recens. troer, at den elskværdige Forfatter kan gjøre sine Prækener fuldkommere, kan han ikke heller overtale sig til at fortie, og det er i Henseende til det Rørende. Mon ikke den grundige Forfatter i Almindelighed sørger saa meget for Tilhørerens Forstand, at hans Hjerte derover glemmes? Men herom er et Vink, et Spørsmaal, som gjør opmerksom og aarsager Prøve, aldeles tilstrækkeligt. Forfatteren vil ligesaa lidet behøve Regel for, naar og hvor eller hvorledes denne Talekunstens vigtige Deel skal bruges med Held, som det nogensinde kunde falde Recens. ind, at vilde give ham den.

Saaledes har Recens. ærlig skriftet sit Hjertes Mening og Ønsker. Han tvivler ikke om, at de jo optages med Velvillie, som de ere yttrede med Agt for Forfatteren, og blot af Varme for Religionens Tarv fremførte.

a. π.

Christian Hansens Liv og Levnet, samt korte Reflexioner over Religionen, Historien, Kongen af Preussens Skrifter og Hr. Prof. Gamborgs Nysa. Kjøbenhavn 1791. Hos C. F. Holm. 286 S. 8vo.

Dersom den gode Forfatter nøje havde betænkt, hvad han selv fordrer i Indledningen til sit Levnetsløb, saa havde han uden al Tvivl holdt denne Bog tilbage. Han siger der, som Sandhed er, at „den, der vil foretage „ sig at forfatte sit Levnetsløb, og gjøre det ved „ Trykken bekjendt, saa at det kan komme for hver „ Mands Øjne, maae være fuldkommen overbeviist „ i sin Samvittighed, at hans Handlingers Be„ kjendtgjørelse kan være Læseren baade til For„ nøjelse og Opbyggelse." Men for sin Deel er Recensenten pligtig at bekjende, at han i sin Samvittighed er fuldkommen overbeviist om, at kun saare Faa eller slet Ingen, uden for Autors Vennekreds eller Familiesirkel, ville finde Fornøjelse og Opbyggelse i denne Bogs Læsning.

Det

Det er langtfra at Recenſ. har taget Rouſſeaus Bekjendelſer eller Moritz's Anton Reiſer til Maaleſtok for denne Bogs Værdie. Det havde været en Fornærmelſe mod Forfatteren. Nej! uden nogen Sammenligning med andre af ſamme Art fandt Recenſ. dette Liv og Levnet meget undværligt. Og er det nu gaaet Recenſ. ſaaledes, endſkjønt han ved Bogens Læsning adſkillige Gange ſattes hen i de Egne af Sjelland, ſom ere for ham de kjereſte, ſaa er han meget bange for, at mange andre vilde ikke engang fælde ſaa mild en Dom, ſom han.

Forfatterens Liv og Levnet gaaer til S. 144, hvor hans Meditationer over den kriſtelige og alle andre Religioner begynde

De vigtigſte Omſtændigheder i det beſkrevne Levnet ere følgende: Forfatteren underviſes i ſin Ungdom i Regning og Skrivning, og bliver ſiden Volontair paa Cancelliet, hvilken Poſt han forlader for at blive Inſpecteur ved en Plantage i Veſtindien. Henſigten af hans Reiſe naaes ikke; han kommer da tilbage til Kjøbenhavn, gaaer 2½ Aar paa Oeconomie-Collegio, men reiſer atter til St. Croix for at bringe en Broders Stervboe i Rigtighed. Efter vel udført Ærende kommer han tilbage, har Bryderie ved Skifteretten og Grændſelſe af en forvildet Broderſøn, fæſter tilſidſt en Bondegaard i ſamme Bye, hvor hans Broder er Præſt, gifter ſig og avler en Søn.

Af Forfatterens Meditationer kan Recenſenten intet Udtog gjøre, deels fordi de ere ikke fremſatte i nogen ſynderlig Orden, deels fordi det virkelig ikke er Umagen værd. — Forreſten ſkal Recenſ. aldrig fragaae, at denne Bog røber en god Deel Belæſenhed hos ſin Forfatter, hvilket maa være ham ſelv til megen Moerſkab i hans Eenlighed. Af Forfatterens Tanker om Bibelen maa Recenſ. give en lille Prøve. De ere udførte paa Vers, hvor det blant andet lyder ſaaledes:

Som Solen ved ſit Skin al Mørke kan fordrive,
Saa kan og vor Fornuft ved Biblen oplyſt blive;
Ved Hjelp af Solens Skin da ſees alting klar,
Ved Hjelp af Bibelen Gud ſkues aabenbar.
Saaſnart en Vandringsmand ſeer Solen at oprinde
Saa veed han ſtrax, at han ſin Vandringsvej kan finde,

Saa

Saa er og Biblen vor Fornufts Vejledere,
At vi kan finde Gud, som Øjet ej kan see o. s. v.

Den Roes kan Recenſ. ogſaa med Fornøjelſe yde Forfatteren, at han allevegne yttrer en god moralſk Tænkemaade, og opmuntrer til Gudsfrygt og Tillid til Forſynet.

a. π.

Qv. Horatius Flaccus's ſamtlige Værker. Af det Latinſke overſatte og med en oplyſende Commentar forſynede ved M. Jacob Baden, Profeſſor Veltalenheden ved Kjøbenhavns Univerſitet. Anden Deel ſom indeholder Satirerne, Brevene og Digtkonſten. Kjøbenhavn, 1793. Paa Gyldendals Forlag. 8vo.

Hermed er da dette Arbejde over Horats ſluttet. Vi anmærkede i Recenſionen over første Deel, at de tvende Øjemeed Hr. Prof. i dette Arbejde har foreſat ſig, nemlig: at være de Unge i Skolerne behjelpelig i at forſtaae Horats og tillige give Ældre Smag paa Skribenten, ſa de ſig letteſt foreene i denne anden Deel, hvor Originalens ſimple Sprog tillader en til første Øjemeed tjenlig Nedſtemmelſe. Alt hvad behøves til at forſtaae Horats er her ſaa bequemt og i ſaadan Maade ſamlet, at denne Udgave er i Henſeende til Interpretationen et inſtar omnium. Der ſkal neppe i Texten møde et vanſkeligt Sted til hvis Forſtand man ikke her finder fornødent Udkomme, Recenſenten har brugt den i ſin Skole. Han ønſker den indført overalt. Men da der findes nogle Lærere ſom fordømme al Brug af Overſættelſer, ſom Dovenſkabs Hovedpuder for Ungdommen, (ikke betænkende at privat Flid, der er Sjælen i Underviisning, uden ſlige Hjelpemidler er umuelig,) og der gives andre ſom vil finde det mindre mageligt at erfare Diſciplernes Flid naar diſſe have en Overſættelſe ved Siden; ſaa er der ſørget for begges Egenſind og Tarv ved en nye Udgave, i det vi tillige med denne interpreterende nu ogſaa have erholdt

Horatii

Horatii Flacci opera omnia ex optimis recenſionibus in uſum Scholarum curavit M. *Jacobus Baden* &c. Accedunt variæ Lectiones e duobus Codd. Mſſ. regiis, qvorum recenſum dedit ſil. M. *Thorkillus Baden* Philol. Prof. Extr. Hauniæ MDCCXCIII. Sumtib. Gyldendal. 8vo.

Blot Text og variæ lectiones. Gesners Text i Udgaven Lipſ. 1752 er lagt til Grund, fordi den holder Middelvejen mellem nogles alt for ſtore Frihed i at ſkalte og valte med Texten og andres overtroiſke Hang ved Vulgata. En god Conjectur at optage i Texten har man dog ikke været bange for; men da er der altid varſkuet for den i Notaen. Men det fornemſte ved denne Udgave er: at Prof. Thorkil Baden den yngre har til Udgavens Tarv confereret nogle Codices, hvilke han ſelv i Fortalen beſkriver. Saaſom den Thottiſke, af hvilken Læſearten fabulæqve & Manes Od. I. 1, 16 er ſaa ſikker, at den vel kunde været optaaen i Texten. Tilforn var ingen Mening at udpine af dette Sted. — Codex Regius, ſom han kalder den; af hvilken ligeledes den træffende Læſemaade notior Od. 2, 20, 13, uden mindſte Samvittigheds Skrupel kunde været optaget. — Han omtaler ved denne Leilighed ogſaa et Mſſ i Muſeo Borgiano der indeholder Epiſtolæ og Ars Poet.; og yttrer den Tanke, at et Manuſcripts Ælde er ikke ſaa vigtigt, ſom det er vanſkeligt at bedømme. Men vigtigere er det, om Codicen er ſkreven med Flid og Stadighed. Og det mener han man kan bedømme af Bogſtavernes akkurate Træk, Linjernes lige Gang, og hele Skrivningens Skjønhed; hvilket alt giver Manuſkriptet en højere Værd. Af denne Cod. Borg. paa hvilken han ikke ſætter Priis, anføres nu ogſaa de fra Gesners Text afvigende Læſearter.

(Indſendt.)

(Indſendt.)

I Anledning af Recenſionen i No. 1. af de lærde Efterretninger for dette Aar over Udtoget af Bibelen, bedes følgende Anmærkninger maatte tages i Betragtning: Jeg har givet Bibel-Udtoget efter de almindelige Overſættelſer, og derfor har jeg beholdt Talemaaderne om Satan, og om Solens Standſelſe. Saa længe ingen anden authoriſeret Overſættelſe er befalet, troer jeg det retteſt. — Jeg har ikke villet ſkrive JEſu Levnets-Hiſtorie, men et Udtog af Evangeliſterne i den Orden, hvori de findes i Bibelen; jeg har undgaaet, ſaavidt mueligt, alle Igjentagelſer. Pſalmerne, Ordſprogene ꝛc. ere ſaa fulde af Lærdomme og Morale, at lidet eller intet burde udelades i et Udtog, altſaa troer jeg endnu: at naar dette ſkulde gives, blev Bogen for vidtløftig. Mit Udtog er heller ikke givet i Tanke, at man ingen Bibel ſkulle læſe, naar man havde det, men jeg har givet det ſom en Vejledning til dens Læsning. — Jeg har ikke villet gaae nogen Konges Hiſtorie forbie for Ordenens Skyld; det er ikke heller ſaa ganſke et Navn-Regiſter, Bedrifterne ere der i Korthed, og Eliæ, Eliſæi og Jonæ Handlinger ere der jo ogſaa? — Saa længe de Apocryphiſke Bøger ikke udelades af vore Bibler, troer jeg de heller ikke bør ſavnes i Udtoget. Det der findes deri om Raphael og Asmodeus er ſlet ikke mere forunderligt end mange Steder i de Canoniſke Bøger. — Jeg har ikke kunnet give Udtog af Bøgerne uden at give Capitlernes Indhold, jeg har gjort mig Umage at ſamle det ſaa kort, ſom mueligt, og jeg er overbeviiſt om, at man kan læſe dette korte med Nytte, endogſaa det korteſte, ſom Recenſenten har været ſaa af god anføre af Jacobi Epiſtel, er jo fuld af Menneſke-Forſtand og ſund Morale? — Dette troede jeg at burde anmærke for Bogens Skyld, ſom jeg har bildt mig ind ikke at være uværdig til at komme i manges Hænder. J. Drejer.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 6.

den 22de Februarii.

Forsøg til en Naturhistorie. Sjette Deel. Indbefattende Planteriget. Allerunderdanigst tilskrevet Hans Kongel. Høihed Kron-Prints Frederik og Hendes Kongel. Høihed Kron-Printsesse Maria, ved E. S. Fleischer. Kjøbenhavn, 1793. Paa Gyldendals Forlag. Trykt hos J. N. Thiele. Fortale og Indhold 104 S. Bogen selv 1333 S. i 8vo.

Er det i vor litteraire Republik en usædvanlig Tildragelse, aarlig til en vis fastsat Tid, at modtage af en Forfatter 1 eller 2 tykke Bind af et med saa megen Flid udarbejdet Skrift, som Hr. Conferents-Raad Fleischers Naturhistorie, da synes det ikke mindre underligt, at en Forlægger paa et saa vidtløftigt og kostbart Værk, kan faae Afsætning, og vedblive at udgive det. Det synes derfor at Natur-Videnskaben begynder at faae flere Elskere iblant os end tilforn, og at disse Hr. Conferents-Raadens Arbejder ikke ganske savne det Bifald, som de virkelig fortjene, og hvorpaa nærværende 6te Deel med sine 2de Bind, kan tjene til et nyt Bevis. Den samme handler om Plante-Riget og indeholder saa mange Mærkværdigheder, at det ikke er mueligt i Korthed at give et fuldstændigt Udtog deraf, men vel een og anden Anmærkning til en Prøve. Først anmærkes Forskjellen imellem Plante- og Mineral-Riget, som bestaaer deri, at det første i sine Legemer har saadanne Kar, som kan omarbejde

en andensteds fra kommende Saft, gjøre den skikket til Næring, og derved enten forstørre sig, eller erstatte den Afgang de paa en eller anden Maade kan lide, og tillige selv fremavle deres Lige, som altsammen ikke har Sted hos Mineralierne; de ere derfor let at skille fra Planterne ꝛc. Men derimod er det vanskeligere at sige, hvori Planterne ere adskilte fra Dyrene; thi vel have disse en Følelse og Emfindtlighed, samt en Evne, at nyde et Slags Fornøjelse af deres Liv, som ikke synes at passe sig paa Planterne; imidlertid finder man hos visse Planter noget dette ligt, skjønt i mindre Grad end hos Dyrene. De saa kaldte følsomme, eller sandselige Planter (herbæ sensitivæ) ere et Bevis derpaa, da deres Blade ved mindste Vedrørelse, vise som et Krampetræk, og drage sig sammen, men siden efterhaanden folde sig ud igjen. En vis Art deraf, kaldet Fluefælde (Dionæa muscipula) har til Exempel Blade af den Egenskab, at de saasnart en Flue eller andet Insect sætter sig paa dem, ej alene lukke sig til og indslutte Fluen, men endogsaa med de derpaa siddende Pigge slaae ind i Dyret og dræbe det. Dog derpaa have vi et Exempel hos os selv i den saa kaldte Soel-Dug (ros solis) som voxer overalt i vore Sumper, og har den Art, at dens Blade sammenkrympe sig, naar et Insect rører dem, og med sine smaa Byrster eller Haar, indslutte og holde det fast. Et af de besynderligste og rareste Arter af dette Slags er Hedysarum Gyrans, som de Hrr. Bancks og Solander først har bragt til Europa paa deres bekjendte Sydsøe-Reise, da den har en dobbelt Bevægelse, en som er egen for de større Blade og deres Stilke, hvis Stilling følger Solens Gang, og en anden som mærkes hos de paa hver Side af Hovedbladet siddende smaa Bie- eller SideBlade, som uden nogen Vedrørelse, ja uden mindste Indflydelse af Solens Varme, idelig skiftes til at resse sig og falde ned igjen, ligesom naar endeel Heste resse det ene Øre i Vejret, og lade det andet falde, hvilket alt med megen Fornøjelse kan efterlæses i Skriftet selv. Men om man af alt dette kan slutte, at Planterne have Liv, Følsomhed og en frivillig Bevægelse, som Hr. Forf. synes tilbøjelig til at troe, kan med Billighed tvivles om, og maa indtil videre staae hen uafgjort. Den

øvrige

sorige Lighed imellem Planter og Dyr gaaes her, som alt for vidtløftigt, forbi; dog kan vi ikke undlade at melde noget om den saa kaldte Aadsel-Plante (Stapelia) der giver en stinkende og aadselagtig Lugt af sig, hvorfor Spyfluerne, der ikke vide andet end at det er raadent Kjød, sætte deres Æg paa den, som og virkelig deri skal udklækkes, ligesom i raadent Kjød. Herpaa følger nogle almindelige Betragtninger, saasom at Planterne trække de for vor Helbred skadelige Dunster af Luft-Kredsen til sig, og udaande dem som en rar og forbedret Livslugt, at ethvert Træe, enhver Plante, Græsstraae, Mose-Art o. s. v. tjener utallige Dyr til Opholdsted, at en Hoben større og mindre Dyr, nære sig af Planterne allene, at endog Menneskет, det ypperste af dem alle, bekommer af Plante-Riget sin beste og sundeste Næring o. s. v. Alle Planter, især de som foraarsage en syrlig, enten Vin- eller Ædike-Gjæring, give den ufordøjeligste Næring af sig, og maa længe forblive i Mavен og Tarmene, førend de kan gaae over til Saft i Melke-Karrene, de plantedædende Dyr have derfor af Naturen bekommet de længste Tarme, at det Fordøjede deri kunde faae tilbørlig Tid til at uddrages deraf, indtil det igjen ved den sædvanlige Vej udkastes, hvorimod de blot kjødædende, have disse indvendige Dele allerkorteſt; thi Kjødet fordøjes i en Hast og gaaer i Forraadnelse, hvorfor det desto hastigere bør skaffes bort igjen. Menneskets indvortes Dannelse viser da, at det efter Skaberens Hensigt bør have en blandet Næring, ikke Kjød allene; thi dertil ere Tarmene for lange, ikke heller blot af Planterne; thi dertil ere de for korte. Men det samme kan og af deres Tænders ulige Beskaffenhed bevises, som Hr. Forfatteren vel ikke glemmer, naar han kommer til at tale om Dyrene. Siden handles om Planternes dejlige Farver, behagelige Lugt, og deres Frugters liflige Smag; derefter igjen om deres Mangfoldighed, som blant andet kan sluttes deraf, at Commenſon paa sin Reise om Verden opdagede allene 25000 nye Arter, (om ikke her skulde være begaaet en Fejlskrivelse i Tallet, og om alt det skulde være nyt, som endeel Botaniker udgive derfor?) Molinos, i Chili, blot paa sine korte Spadsere-Gange, 3000, o. s. v.

Nu følger om Plantevidenskabens Inddeling i den Theoretiske og Practiske, af hvilke den første indbefatter Terminologien, System-Kundskaben og Physiologien, men den sidste Væxternes Dyrkelse, Formerelse og de mange Maader, hvorpaa man kan benytte sig af dem. I Henseende til Terminologien henvises Læseren til Oeders Indledning til Plantelæren, og Suckows Anfangsgrunde der theoret. und angewandte Botanik; thi efter Forfat. Plan vilde det her falde for vidtløftigt, hvilket og gjelder om Systemerne baade de naturlige og kunstige, hvorom Kundskaben andensteds maae søges, da Forfatteren ikke har agtet at skrive nogen Lærebog, der kun kunde tjene dem til Nytte, der gjøre denne Videnskab til deres Hoved-Studium, men kun at afhandle Physiologien og den practiske Deel, der kan interessere alle Læsere. Hvo skulde til Exemp. ikke have Lyst at vide noget om Planternes Fibrer eller Trefler, deres Saft-Poser og Saft-Kar, Luft-Rør og Luft-Huller, om deres Overhud eller Bark, om den der inden for liggende Celleformige Væv, om Basten, Splinten eller Vie-Vanden (de Norskes Geita) om Marven, og endelig om Nytten saavel af det ene, som andet. Men alt dette maa her for Vidtløftigheds Skyld forbigaaes og efterlæses i Skriftet selv. Et og andet ville vi kun anmærke, saasom dette, at naar Forfatteren taler om Træebastens Brug til Papir i China og Japan, synes de af Hr. Schæffer i Regensborg til det Danske Videnskr. Selskab indsendte, og af Træe forfærdigede Papir-Prøver ikke at burde forglemmes, derimod anmærkes her, at Indianerne af Træernes Bast fabrikere fine Tøyer og Klædevahre, saasom deres Bulasser, Nillos o. s. v. Linnæi Mening, at det er Marven som virker de nye saavel Frugt- som Blade-Knoppers Udbrud, har Forfat. tilforn imodsagt, men troer sig nu overbeviist om det modsatte, og forsvarer det imod Hedwig, Suckow og flere. I daglig Tale kalder man vel Roden den Deel af Planten, som staaer i Jorden, og hvorved den trækker Næring til sig, Rodenden bliver følgelig Enden af Stammen, som gaaer til Roden; men nu lærer Erfarenhed, at naar Rodenden sættes i Vejret og Toppen i Jorden, kan denne slaae Rødder og hin Grene og Løv, følgelig er

Roden

Roden ikke bunden til noget vist Sted paa Plantens Legeme, som og sees af Pil- og Vidie-Grene, som naar de hugges af Toppen og sættes i Jorden, skyde Rødder, hvor tilforn ingen var. En egen Anmærkning er denne om Ulven, som medens den grasserde ødelagde de Dyr, som nu afbide Planterne i deres Opvæxt, og derved foraarsage, at Eeg, Bøg og Fyr, som nu opvoxer, ere saa krøblingagtige imod de herlige Træer, som Skovene før frembragte. Af den Aarsag vil Hr. Forfatteren ikke bifalde den Maade at studse og qviste sine Træer, eller at lade Vinter-Ruggen afbide af Faarene om Høsten, fordi Væxten for meget svækkes derved, hvorimod man dog hvad det sidste angaaer, kunde gjøre den Indvending, at naar Rug-Sæden er tæt og frodig, tvinges den naar den afbides at give desto flere Rodskud, og hindres fra at gaae i Leg. Fra §. 154 søger Forfat. at bevise, at det ikke egentlig er Luft, Olie, Salt, Jord, som tjener Planterne til Næring, da ingen af dem i deres naturlige Stand, kan gaae ind i de spæde Planters fine Saft-Kar, men bliver disse Dele blandede med hinanden, opkommer deraf en Gjæring, hvoraf de fine Dunster opstaae, der ere i Stand til at trænge ind i de allersubtileste Kar; Forskjellen paa en for Planterne frugtbar eller ufrugtbar Grund, hidrører oltsaa af Forholder og Mængde af disse deri værende fede og fine Dele. At Gjødningen foruden den Næring, som den giver Væxterne, ogsaa trækker ligeartede Dele af Luften til sig, og at de i Forhold til deres Fedme, have en saadan tiltrækkende Kraft, søger Autor §. 220, af Erfaring at bevise, og slutter deraf, hvor betydelig en Sag Gjødningen er endog i den Henseende. Men de Luft-Partikler og Nærings-Safter, som Væxterne trække til sig af Luften, udaande de igjen, naar de i deres Indvendige have forarbejdet og omdannet dem, de ere derfor ved Udaandingen af en anden Art, end da de bleve tiltrækkede og indaandede, altsaa ikke af den Beskaffenhed, som den der ved Safternes Indsugelse af Roden befindes i Væxternes egne Luft-Rør; men i det Sted fuldkommen rene og befriede fra det brændbare Væsen, som ellers befindes ved den almindelige Luft; og deraf sees, hvor nyttigt det er for Sundheden, at opholde sig

i frie Luft blant Træer og Planter. Men hertil er Solens Lys uforbigjængelig fornøden; thi i Mørke, naar Lyset er borte, skeer af Vexterne slet ingen Uddampning, dernæst maae Bladene, hvoraf Uddampningen fornemmelig skeer, være friske; thi ere de falmede eller tørre, udaande de intet, og overgaae de til Gjæring og Forraadnelse, er den Luft de udaande skadelig. Mærkeligt er det og, at Bladene af Urte-Familien uddunste lige stærkt paa begge Sider, men de af Træerne langt stærkere af den nedre Side, og hvo seer da ikke her Skaberens vise og gode Indretning, at de lave Vexter uddunste den rene Luft af Bladenes begge Sider til den Høide, hvori vi befinde os, men Træerne derimod og de høiere Vexter, meest af den nedre Side, at den sunde Luft ikke skal stige for høit, men meget mere ved sin Tyngsel drives nedad til os. Hvad nu sagt er om Bladene gjelder og om Frugterne, at de friske give en reen og sund, men raadne en ureen Luft. Urters og Blades graae Farve, kommer deels af Straalernes, især de violettes Brækning, deels af det brændbare, som ved Lysstraalerne indledes deri, deels og af Jernet, som befindes i alle Planter, og som de uden Tvivl i en opløst Stand trække til sig med Safterne af Jorden; thi er dette først opløst, som kan skee ved alle Syrer, og det forenes med noget brændbart, giver det altid en grøn, og naar Mængden af det brændbare er meget stor, en blaa Farve; hvilket alt ved chemiske Erfaringer oplyses, men maa efterlæses i Skriftet selv. Alle Planter naar de først udspire af Jorden ere gule, og kan ikke være grønne, fordi det brændbare mangler, og intet sligt udvendig har kundet komme til at virke derpaa, og dertil er Aarsagen denne: Skal et Frøe udspire og udvikles, maae der foregaae en opløsende Gjæring i alle Delene, men kom det brændbare dertil, vilde det for meget figere eller fastne disse Dele, saa at Gjæringen betydelig maatte standses, derfor maae alt hvad der skal kime og udspire, være i Jorden i Mørket eller i Skiul for Soelstraalerne, som da atter er et kjendeligt Bevis paa Guds vise Huusholdning. Var det brændbare i Vexterne ikke, kunde de intet Olie- og Hartzagtigt have, de kunde ikke tjene til at kaage vor Mad og opvarme

varme vore Værelser, Bierne kunde ikke af Vexterne samle deres Vox, Fæe-Kreaturene ikke give Talg og Fedt, og ligesaa lidet vilde Frugterne uden dette give nogen kraftfuld og pirrende Smag. Siden tales om Vexternes Haar og Pigge, som efter Forfatterens Mening tjene til samme Nytte, som Haar paa Menneskene, nemlig til Uddunstning og for der igjennem at udføre de overflødige Vædsker, ligeledes om deres Traade og Sneller, hvormed de hæfte sig til andre Vexter, for at holdes i en opret Stand; videre om nogle Blades røde Farver, som kommer af det brændbare Væsens Forening med en Syre, endelig anføres dette som mærkværdigt, at der af Bladenes Kanter kan udspringe Blomster, som paa Xylophyllon latifolium, og at der af Blade kan opdrages Planter og Træer, hvorpaa dog kun haves Exempel i Citron-Træet; see §. 272. Nu følger om Vexternes Øjne eller Knopper, som deles i 2 Hoved-Arter, de Kjødagtige under Jorden, som kaldes Zvibler, og de med Skjel bedækkede, som egentlig kaldes Øjne, Gemmæ. Den væsentlige Forskjel imellem dem er, at de sidste bestaaer af Anlæg til nye Blade, men de første af de forbigangne og allerede ovenfor Jorden vikende Blades Levninger. Disse Øjne ere da en Begyndelse til nye Blade og Blomster, eller som sammes spæde Børn, for Vinter-Kuldens Skyld bedækkede med noget skjelagtigt. Men i varme Lande behøves dette ikke, derfor sætte Træerne der ingen Øjne, vore aarige Planter (plantæ annuæ) ikke heller, fordi de aarlig gaae ud og sætte Frøe. Nu følger Beskrivelse over Blomsterne med deres forskjellige Dele, saavel hunlige som mandlige med deraf følgende Befrugtelse, samt disse Deles ulige Tal og Stilling, hvorefter man veed, at Arterne i Følge af Linnæi System inddeles, som altsammen maae søges i Skriftet selv. Ikkun dette anmærkes her, at disse til Befrugtelse bestemte Dele kunne ved at staae i meget feed Jord, forvandles til Blomsterblade, og da kaldes slige Blomster fyldte eller dobbelte, ligeledes at de fleste Blomstre ere Tvetuller eller Hermaphroditer, da de have Han- og Hun-Delene i et og samme Blomster, naar andre have dem i adskildte Blomstre, og disses Hun-Blomster kan man da selv befrugte

med Han-Blomsternes Sæd-Støv, som og virkelig skeer af Ægyptier og Araber med Palme-Træet, og af Syrerne ligeledes med Pistacie-Træet, uden hvilken konstige Befrugtelse, disse Træer ikke skulde bære nogen fuldkommen Frugt; og deres Omgang dermed vises da her §. 320 og 321. Forsynets vise Foranstaltninger for at faae Blomsterstøvet udstrøet over Hun-Blomstret, haves et meget mærkværdigt Exempel paa i Vandplanten Wallisneria, og fortjener at efterlæses §. 322. Ellers skeer dette, hvor Han- og Hun-Blomsterne sidde langt fra hinanden, sædvanligst ved Vinden, som blæser Han-Plantens Blomster-Støv hen paa Hun-Planten, deels skeer det og ved Bier og andre Insecter, som velte sig i Blomsterstøvet, sætte sig siden paa Blomsteret for at udsue Honningen, og bringe saaledes Blomsterstøvet hen paa Hun-Planten. I den Henseende er Figentræets saa kaldte Caprification mærkværdig. Den var allerede i Aristotelis og Plinii Tid bekjendt, og bestaaer deri, at naar Figener stikkes af et vist Insect kaldet Cynips, blive de større og mere velsmagende end ellers, hvorfor Indbyggerne i Grækenland gjøre sig et heelt Arbejde med, at bringe disse Insecter, naar de krybe ud af Han-Figenerne, hen paa Hun-Figenerne, med mere, som her falder for vidtløftigt, hvorfor Læseren henvises til §. 328, hvor derom handles udførlig. At der ellers ere Vægter, hvis Blomstre uden Befrugtelse af Han-Planten, kan bære moden Frugt, synes af Spalanzani Forsøg med Hampen at kunne bevises. Men derimod gjør Forfat. adskillige Indvendinger, i Særdeleshed denne, at nogle Vægter, skjønt de har været aldeles adskilte fra Hanblomster, undertiden har haft i deres hunlige Deel et Støv ligesom det man seer i Støvpungene hos Hannerne; og kan da af samme været befrugtede. Dette vil i det mindste Hr. Koelreuter paastaae, og med Rumphs Vidnesbyrd stadfæster Forf. siden det samme, som sees §. 567. Hvad Mose-Arterne angaaer, da gjør Hr. Forf. sig megen Umage for at vise, at de som andre Vægter, have Frøe, som dog synes ufornødent for dem som med Skjønsomhed betragte dem, da Øjesynet viser, at det Linné urigtig har kaldet Støvpunge (Antheræ) er virkelige Frøe-Huse, ligesom man og efter

Hedwigs Anviisning, endog med maadelige Forſtørrelſes-Glas kan ſee, at de i Grunden, hvor Frøehuus-Stilkene udſpringe, have Han- og Hun-Dele til Befrugtelſe, ligeſom andre Planter, de fortjene altſaa nu ikke mere Navn af Cryptogamiſter, ſom Steen-Moſer, Tang, Havgræs og deslige, hvis Befrugtelſes-Dele ere endnu Tvivl underkaſtede. Det ſamme gjelder endnu mere om Svampene, ſkjønt man derfor ikke bør nægte, at de jo ſom andre Vexter have deres Frøe, hvorom man endnu mere kan forviſſes af Conferentsraad Müllers Obſervationer, ſom her anføres §. 344. Om Dyrenes og Planternes Beſtanddele ligge forborgne i Sæde-Spiren og blive ſiden udviklede, eller om de Tid efter anden ved Undfangelſen blive til, er et ſtort Spørsmaal ſom endnu ikke er og maaſkee aldrig tilfulde bliver opløſt, dog er Autor meeſt tilbøjelig til at troe dette ſidſte, og anfører derfor endeel Grunde, ſom ſees §. 346. De øvrige Blomſterets Dele ere Blomſter-Bægeret, ſom efter ſin ulige Skikkelſe faaer adſkillige Navne ſaaſom Bælge, Rakler, Blomſter-Skede o. ſ. v. Ligeledes Honning-Karret (Nectarium) ſom i det mindſte hos mange Slags Blomſter antræffes, og ſom Hr. Forf. ikke uden Rimelighed holder for et Kar, beſkikket til at udrenſe og adſkille det Unyttige fra den Næring, ſom Blomſterbladene tillave for Støv-Traadene, endſkjønt det i ſig ſelv ikke er unyttigt, da man veed, at Bierne deraf indſamle Honningen, og da de med det ſamme krille Frugtdelene eller ſætte dem i Bevægelſe mod hinanden, befordre de tillige Befrugtelſen. Tilſidſt beſkrives Blomſternes Frøe, Kjærne, Frugter, med ſmukke tillagte Anmærkninger, hvoraf vi endnu kun ville anføre dette lidet om den kunſtige Befrugtelſe, at man førend den naturlige Befrugtelſe ſkeer, ſkiller et Blomſter ved ſine Støv-Traade eller Han-del, og derimod befrugter Han-delen med en fremmed Plantes Blomſter-Støv, hvorved det ſkeer, at Blomſteret faaer den Farve, ſom den Plante havde, hvoraf Blomſter-Støvet er kommet, hvorimod Skikkelſen og den øvrige Geſtalt ligner Moderen eller den Plante, ſom bær Frøet frem. Naar nu adſkillige Blomſter paa denne Maade af fremmede Planters Sædſtøv befrugtes, kommer deraf adſkillige Beſtarder, Spilarter og Varieteter.

Dette korte Udtog af det første Bind, maa være no til en Prøve, vi komme nu til det andet, som fornemli angaaer Planternes Nytte og Brug, for saavidt de ka tjene til Mad, Drikke og andre Livets Fornødenheder hvorimod deres Nytte i Medicinen her forbigaaes, o overlades til Lægerne. Her begynder Forfatteren mei Korn-Arternes Beskrivelse, og da disse ere virkelige Græs Arter, taler han først om dem. Dog regner han ogsaa dertil adskillige Vexter, som i daglig Tale bære Navn a Græs, endskjønt de henhøre til en langt anden Classe, som blant andet sees af Kamskatkadalernes søde Græs, der er intet mindre end en Græsart, men en Art Bjørne-Kloe (Herocleum febrinum) Det samme gjelder og om vores her anførte Tudse-Græs, Smelte-Græs, Noretle-Græs o. s. v., som kun gives Plads blant Græs-Arterne, fordi de af gemene Mand benævnes saaledes, hvorimod nogle af vore bedste Græs-Arter forbigaaes, som her fortjente at nævnes. Dog dette er saa meget mindre at undre, som vore i Norge rejsende Botaniker gaae dem med Stiltienhed forbi, som blant andet sees af den upperlige Græs-Art Smollie, hvorom kan læses i Eger-Beskrivelse S. 38. Korn-Arterne selv angaaende, da antager Hr. Forfatteren strax i Begyndelsen, Hr. Fosters Meening, at de ikke som man hidindtil har troet, vore nogen Steds vildt, uden paa de Steder, hvor de en Gang af menneskelige Hænder har været saaede og dyrkede, og til Beviis derpaa anfører han HErrens Befaling til Adam, at dyrke Jorden, hvori vi dog ikke begribe hans Mening, og indsee ikke heller, hvad Oplysning dette kan give, i det her egentlig spørges om: hvorfra Adam har faaet det første Sædekorn? Om alle Korn-Arter af ham har været dyrkede, eller om deres Dyrkning sildigere er begyndt, hvorfra de da kunde komme, naar de ingensteds fandtes vildvorende? — For Resten handler Forfatteren her efter sin Sædvane temmelig vidtløftig om enhver Korn-Art især, saasom: Hvede, Rug, Byg, Havre, Spelt, Hirse, Mays, Bælg-Frugter o. s. v. og tilføjer allesteds adskillige antiquariske, historiske, oeconomiske Anmærkninger. Derpaa følger om adskillige giftige og meget bittre Rødder, som naar Saften presses af, give et ædeligt Meel, og tje-

ne

ne mange Millioner Mennesker til Føde, saasom den bekjendte Manioc eller Yams Rod og mange flere; hvorom kan læses vidtløftig fra S. 494 til 504. Ligeledes om adskillige Lilliers Sviblér, som mange Folk betjene sig æf til Livs Ophold, saasom Affodil Lillien, hvis Sviblér, naar de til Vinterforraad samles i Jorden af Musen, begjerlig søges og ædes af Kamskatkadalerne. Naar der §. 508, tales om Bregne-Rødder, som især paa Sydsøe-Øerne bruges til Spise, kunde endeel norske Bregner-Rødder været anførte, siden de anvendes til samme Brug baade for Mennesker og Qvæg, som sees af Gunneri Flora Norveg. strax i Begyndelsen. Mærkeligt er Træet Garse eller Santo paa Øen Ferro, som trækker saa megen Fugtighed til sig, at Indbyggerne deraf tilstrækkelig kan forsynes med Vand, skjønt der paa Øen selv er ikke en eneste Brønd eller Kilde, ligeledes det saa kaldte høje Træe paa de Bahamiske Eylande, hvis Blade danne besynderlige Huler som Kræmmerhuse, hvori Regnvandet samler sig og holdes længe friſk. Hugges Træet Liano over, flyder en Mængde velsmagende Vand deraf. Dette Træe er ellers bekiendt af den særdeles Egenskab, at det som en Løbe-Rose svinger sig op til de høieste Træers Toppe, løber derfra ned igien slaaer nye Rødder i Jorden og gaaer atter op ad andre, at en heel Skovstrækning kan derved blive som et sammenflettet Gjerde. Visse Vexter har Naturen givet Kanter og Hager at feste sig med til andre, som blant andet sees af Augurker; disse burde man derfor ikke lade krybe hen ad Jorden og indvikle sig i hinanden, men i det Sted sætte dem enstige ved et Plankeværk og binde Rankerne til Rekker, for at give dem af Solen den fornødne Varme. Melonerne høre til de Vexter, som give de varme Landes Indbyggere den mest kjølende og forfriskende Saft og Spise. De inddeles i Sukker-Meloner, Vand-Meloner og Kyrbiser, og disse igien i Flaske-Kyrbiser eller Calabasser (som og drives over Havet til de norske Kyster; See: nye Samling af N. Selsk. Sk. 1. 8-127) og Cologvinter, hvilke sidste ere lige saa skarpe og bittre, tildeels ogsaa dødende, som hine ere behagelige og sunde. Gud truer derfor Israels Folk Jerem. 9 Cap. 15 V., at han i Stedet for Sukker- og Vand-Meloner, vil-

de

de give dem de bittre Coloqvinter til Spise. Mange have undret over, at de Gamle efter Historieskriveres Beretning, skulle have haft deres Føde af Agern, men synes ikke at have vidst, at der er meer end et Slags Egetræe, derfor ogsaa meer end et Slags Agern. Plinii Quercus edula til Exempel giver en Frugt kaldet Encinos, af Smag som vore beste Nødde-Kærner, ligeledes Castanie-Egen, der giver gode Frugter at spise, og da den taaler en temmelig Grad af Kulde, slutter Forfatteren, at dette Træes Frugter har været de Agern Torfæus skriver, at de norske Konger stedse havde paa deres Taffel fra Grønland, see §. 520. Brødfrugt-Træet, som i vore Dage er blevet saa berømt, nævnes ikke i Bomares fordanskede Naturhistorie, og neppe i nogen anden Dansk Bog, hvorfor Forfatteren desto heller har villet handle derom udførlig, ligesom han og ved 896 Side, har derpaa givet en smuk Tegning. Dette Træe voxer paa mange Steder i Indien, men bær ingensteds saa skjønne Frugter som paa Otaheiti og andre Øer i Sydhavet, fordi det der plantes og dyrkes, naar man andensteds lader det voxe vildt. Dets Frugt er sneehvid og melig, og ædes enten raae eller ristet og bagt paa heedgjorte Stene, da den fuldkommen ligner Smagen af Hvedebrød. Af 3de middelmaadige Brødfrugt-Træer, fages paa forbemeldte Øe, saa megen Frugt, at et Menneske kan leve deraf i 8 Maaneder, og naar nogen har plantet 10 af dem, har han fuldkommen Underholdning for sig og Familie for sin hele Livstid. Dette herlige Træe fortjente derfor at plantes paa vore Vestindiske Øer, men i Europa lader det sig ikke gjøre, da det ei taaler Vinterens Kulde. Næst disse kan intet være ypperligere end Palme-Træerne, da de voxe i de sandige Ørkener, som ellers intet frembringe til Menneskens Underholding, og give ikke allene den skjønne Daddelfrugt, men ogsaa Palmeviin, der tappes af det som Birke-Saften hos os, desuden Palme-Kaal, Palme-Marv og deslige. Fra Daddel-Palmen adskilles Kokos-Palmen, bekjendt af sin Kokos-Nød, som og kommer flydende til de norske Kyster, og Recensenten har der selv fundet dem store som et Menneskes Hoved, bestaaende af en bruunt og glat Skal, som indslutter en Mængde Bast, og i Midten en haard

Nød,

Nød, i den ene Ende mærket med trende indtrykte Huller, og med en indsluttet Kjærne. Da nu Kokos-Træerne meſt voxe ved Indiens Strandbredde, ſom Forfatteren ſkriver, og Frugten er letflydende, kan den deſto lettere drives over Havet til os. De ere ellers mange Slags, og deriblant en kaldet Sø-Kokos, ſom opſkylles af Havet paa de oſtindiſke Kyſter og agtes meget høit, uagtet man endnu ikke veed, hvorfra de kommer. Sago-Palmer, hvis Marv giver de bekjendte Sago-Gryn, hører og dertil, ligeledes Viin-Palmen, Olie-Palmen og Kaal-Palmen, af hvilke den første giver den beſte og overflødigſte Viin, den anden meſt Palme-Olie, og den tredie i dens øverſte Blad-Duſke, en fortreffelig Kaal, hvilke Egenſkaber vel alle Palmer have tilfælles, men dog ingen i større Grad end diſſe. Derpaa følger om Cacao-Træet, hvis Nød giver den bekjendte Chocolade, om den paradiſiſke Muſa, eller Adams Figentræe, med ſin ypperlige Frugt Piſang og med 4 til 6 Alen lange og 1 Alen brede Blade, med hvilke man troer at vore første Forældre have ſkjult deres Nøgenhed; ſaa om Figentræet med dets bekjendte Frugt, og ſammes Capriſicering, hvorom tilforn er meldt; om Kaſtanie-Træet ligeledes bekjendt af ſin Frugt, og om de vilde Kaſtanie-Træer, ſom Forfatteren meget anbefaler for den ſtore Nytte man kan gjøre ſig af dem, ej allene i Medicinen, men og til Klæde-Tvet i Stedet for Sæbe, til Hampens Tilberedning o. ſ. v. Derefter om Manna, ſom er adſkillig Slags, et der ſvedes ud af Træernes Blade, ſom vor Honningdug, et andet ſom fremkommer af Aſke-Træerne i Calabrien og Sicilien, naar deres Blade ſtinges af et viſt Inſect. Den første ſynes at have været Iſraeliternes Manna, og ligeledes den vilde Honning Johannes aad i Ørken. Recenſenten erindrer ſig herved en Saft han har fundet paa Granens Grene, af Hvidhed og Sødhed aldeles ſom Raffinade-Sukker. Caffe-Træet, Thee-Træet og Viinranken beſkrives ſiden vidtløftig og udførlig, ligeledes Abebrød-Træet (Adanſonia) ſom har en kort, men deſto tykkere Stamme og over 30 Alne lange Grene, hvorunder 200 Faar kan ligge i Skygge. Hvad derefter kommer om Frugttræernes Specevier, Fernistræet, Ter-

pentin-

pentin-Træet og mange andre, forbigaaes her og maa ſøges i Skriftet ſelv. Til ſidſt handles om medicinſke og giftige Planter. I Henſeende til de førſte, anføres her mange ſjenſonlige Beviis paa den Sandhed, at Gud i alle Lande har ladet ſaadanne Urter voxe, ſom beſt tjene mod de dem egne Sygdomme, og hvad de giftige Urter angaaer, viſes ligeledes meget vel og grundig, at der i denne Gift ligger en virkelig Velgjerning, baade fordi ſlige Vexter drage til ſig de urene og phlogiſtiſke Dele af Luften, der ellers vilde ſkade vor Sundhed, ſaa og fordi man ikke ſkal kunde nævne en eeneſte giftig Urt, ſom jo den Kyndige kan berede Lægedom af, endog i de farligſte Sygdomme, hvori de ellers almindelige Lægemidler intet kan udrette, ſom altſammen tjener til Stadfæſtelſe paa Skriftens Ord: Og Gud ſaae Alt hvad han havde ſkabt, og ſee det var altſammen ſaare godt.

Knud Lavard, et Sørgeſpil i fem Handlinger af J. E. H. Odenſe, 1792. Trykt hos Iverſen. 82 S. i 8vo.

Dette Original-Stykke kunde man ønſke at finde roesværdigt, da Sørgeſpillet hos os finder ſaa faa Dyrkere; men det kan endog med bedſte Villie ikke anbefales ſom et godt Arbejde. Læſeren bliver kold fra Begyndelſen til Enden, og kun et Par Steder er der noget Liv, ſom opvækker Spor af Deeltagelſe. Det Hele ſeer ud ſom en førſte Begynders Forſøg, og betragtet ſaaledes, kan man dog ikke aldeles forkaſte det. Den ſtore Fejl er, at det ikke er pragmatiſk nok. Lidt eller intet ere de handlende Perſoners Foretagender motiveerte. De ſynes at handle af blot Misundelſe og Ondſkab, og ſlige Perſoner kan ikke give nogen Intereſſe. Forf. ſynes desuden at være for ubekjendt med hvad Skik og Brug er paa Skuepladſen, og har heller ikke vidſt at lade ſine Perſoner tale med Sørgeſpillets Sømmelighed, naar de tale i Affekt. Diktionen gaaer da ſom oftest paa den platteſte Sokkus. Kun at lade dem bande har han ikke vovet, og i dens Sted overladt til Skuespilleren at extemporere Ederne; thi ſaaledes

es ſtaaer i 2den Handl. 7de Optr. to Gange i en Parenthes: Han bander ham, han bander og de gaae fnyende af Vrede hver til ſin Side; og ligeſaa i 4de Handl. 1ſte Optr. men gid (han bander hæslig) og ihj for (han bander hæslig). Denne Pudſeerlighed alene viſer nokſom hvor ſaare ubekjendt Forf. er med Skueplads og Skuespil.

*** *** ***

Den 1ſte Februar var Høitidelighed paa Academiet i Anledning af Hans Kongel. Majeſtæts Fødſelsdag. Den aarige Tale holdt nu værende Rector Magnificus Hr. Profeſſor og Doct. Theolog. Hornemann, og handlede „om det „Lands Held, hvis Fyrſte og Borgere med forenet Magt „ſtræbe at befordre det almindelige Vel, ved at ære Religien og Dyd, og haandhæve retmæſſig Frihed.“ Med Talens Slutning bekjendtgjortes deels de Studerendes Navne, hvis Afhandlinger havde vundet Priſer for forrige Aar, deels de ny Opgaver for indeværende Aar. Prisen for forrige Aars juridiſke Opgaves Beſvarelſe blev tilkjendt Candidatus Juris Hr. Jeſſen, fra Helſingøer, Volontair i Cancelliet; for den mediciniſke Hr. Mynſter, Overſætteren af Blumenbachs Naturhiſtorie; for den mathematiſke Hr. Stephan Bjørnſen, ſom i Fjor fik Acceſſit; og endelig for den hiſtoriſke Hr. Bohn, fra Bornholm. Priis-Materierne for i Aar ere følgende:

I **Theologien**: Exponantur & illuſtrentur argumenta, qvibus antiqviſſimi eccleſiæ doctores veritatem religionis Chriſtianæ probare, & a Judæorum ac Gentilium objectionibus defendere conſveuerunt: addito ſimul de vi atqve pondere eorum judicio.

I **Lovkyndigheden**: An jure privato univerſali *uſuraria pravitas* in numerum delictorum referri poteſt?

I **Lægevidenſkaben**: Qvid eſt *inflammatio* vera, & in qvo conſiſtit ejus cauſa; ſive determinare veram naturam & cauſam inflammationis.

I **Mathematiqven**: Explicare diverſas, qvæ obtinent *logarithmorum* ſpecies, & ſingularum indolem.

I Phi-

I Philoſophien: Qva veritate dixit Qvintilianus Inſtitut. Orator. I 4, ingenii ſignum in parvis præcipuum memoriam eſſe?

I Philologien: Ex Ariſtotelis & Horatii de arte poëtica libellis detur explicatio *Decori poëtici* definitio, hujusqve per plures ſpecies ab Ariſtotele diverſis nominibus, ab Horatio pluribus paſſim verſibus ſignificatas exemplis illuſtrata deſcriptio.

I Æſthetiken, I hvad Forhold ſtaaer den ſkjønne Litteraturs Theorie og Critik til denne Litteraturs Fremme?

I Hiſtorien: Kan i Hiſtorien om Menneſkets Kultur, der ved første Øjekaſt ſynes at være en hensigtsløs Afvexling af Til- og Aftagelſe underkaſtet, til Forſynets Retfærdiggjørelſe findes Enhed og Plan? Og hvilken er denne Plan?

† † †

Den 5te Januar 1794 døde Hr. Magiſter Jacob Friis, ſjette Lectie Hører ved Frue latinſke Skole; med ualmindelig gode philologiſke Kundſkaber forbandt han tillige, hvilket ikke er ſædvanligt, mathematiſke Indſigter. Da han tog Magiſtergraden ved Academiets Højtidelighed i Anledning af Kronprindſens Formæling 1790, ſaa findes hans Curriculum Vitæ i det den Gang udſtædte Programma.

Trykfejl i No. 4.

S. 49 Lin. 8, for os, læs: hos os.
— 55 Lin. 21, Tilago, læs: Filago.
— — Lin. 23, Tummes Smerre, læs: Timians-Smerre.
— — Lin. 27, Cuſiata, læs: Cuſcuta.
— — Lin. 29, perielymerium, læs: periclymenum.
— — Lin. 31, opulis, læs: opulus.
— 56 Lin. 8, dem, læs: det.
— — Lin. 17, Hedilarum, læs: Hedyſarum.
— 57 Lin. 6, Poſygonum, læs: Polygonum.
— — Lin. 13, Ebranous, læs: Ebraicus.
— 58 Lin. 8, Eqviſotum, læs: Eqviſetum.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 7.

den 1ſte Martii.

Anmærkninger til Recenſioner (n) over J. M. Bruns Tale, paa anden Søndag efter Trinitatis, udgivet tilligemed en Tale paa Chriſti Himmelfarts-Dag A. 1791 og recenſeret i No. 25. af de Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger for Aaret 1793, af Jens Zetlitz, Capellan pro Perſona til Lye Præſtegjeld, med Motto: Mod een, ſom ſkriver ſlet, misdömme fleer end Ti. Popes Forlög over Critiqven ved Schierman. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos J. Breum. 16 S. i 8vo.

At de offentlige Anmeldere af udkomne Skrifter viſes til rette for begangne videnſkabelige Fejl, er Binding for Sandheden. Dette er ogſaa tidt ſkeet med tilſtrækkelig Grund og Fynd, og vil blive et ej allene mueligt, men nødvendigt Tilfælde, ſaa længe Mennesker recenſere. Men at paahyrde en Recenſent perſonlig Ondſkab mod en Forfatter, fordi han finder Fejl i dennes Bog, uden andre gyldige Beviſer at tillægge Anmelderen den nedrige Henſigt, at ville undergrave endog den uſſelſte Forfatters timelige Velfærd, det er en Handling, ſom — lempeligſt ſagt — røber en Fremfuſenhed, der ej ſømmer nogen Mand. At laſtes for virkelige eller paadigtede Vildfarelſer er altid ubehageligt; men uden Brøde at ſigtes for lumſk Avind eller underfundig Skadelyſt, er krænkende. Uden Tvivl burde altſaa Hr. Zetlitz, førend han fremlagde det for Publikum, nøjere have betænkt, hvad

han skrev S. 12 og 13, for at sætte sin Vens Recensent i et forhadt Lys. Dog — for ikke selv at være uretfærdig — maa Recensenten tilstaae, at Forfatteren har bygget sin Beskyldning paa saa urimelig en Grund, og givet den en saa unaturlig Vending, at den snarere opvækker et Smil, end foraarsager Grømmelse. Man tænke sig allene det Besynderlige i den casus dubius, Forfatteren opgiver: naar en Recensent i disse Blade, efter at have tilbørlig og rundelig ophøjet en Prædiken, lastede en anden af en ellers hæderlig bekjendt Videnskabsmand; saa skulde Herrerne i Cancelliet og Statsraadet, som læste det, dømme Prækenernes Forfatter, som et ingenium luxuriens, uværdig til at vorde Stifts-Provst. Den Recensent, der kunde drømme om sligt, var ikke ond, men vanvittig. Det kan overalt neppe slaae Fejl, at jo Forfatteren maa have irret i sin Formodning om Recensenten, og havt i Tankerne nogen Anden, som maaskee kan have staaet i en eller anden Forbindelse med hans Ven, og som altsaa kunde formodes at have noget at skifte med ham; for hvilket Alt, ligesom og for al Slags Kundskab om de i Kanseliet Ansøgende, Recensenten derimod nødvendig maa frifindes af Hr. Zetlitz selv, naar han faaer læst hans Navn og betænker hans Forfatning.

Uden derfor videre at indlade sig i dette Uvedkommende, gaaer Recensenten til Tvisten selv.

Det er blevet paaanket af Recensenten, at i den anførte Tale ere de Ord: "jeg tog mig en Hustrue" forklarede imod alle sunde Fortolkningsregler, da Talens Forfatter **forstaaer ved Hustruen den jødiske Religion.** For at stadfæste denne sin Dom, kunde han tage sin Tilflugt til Grundteksten, og efter Sprogets og sildes Fortolkeres Medhold, godtgjøre, at præterita her bør oversættes som futura: jeg vil kjøbe o. s. v. Rigtig nok faldt herved Forfatterens og hans Vens Bygning paa eengang overende; men vi blive vanskeligen eenige herom. Ej heller vil Recensenten paatale, hvor urigtigt det er, at ville søge Troper der, hvor man heel vel kan komme ud med Ordenes egentlige Forstand. Han vælger heller en anden Vej, paa hvilken Forfatteren og han maaskee snareſt kunde møde hinanden. Faste Regler maa den, som vil forkla-

re

re det Nye Teſtamentes Lignelſer, enten lære eller danne ſig; de blive ellers let en Bold for enhvers gøglende Vittighed. Da Recenſenten i ſine ſidſte Skoleaar beredte ſig til engang at forſtaae det Nye Teſtamente, læſte han, efter ſin uforglemmelige Rektors Anviisning, J. A. Erneſti inſtitutio interpretis N. T. Blant andre ſkjønne Ting, ſom ſtaae deri, hedder det i Slutningen af P. I. S II. Cap. 4. „Eſt autem in parabolis interpretandis videndum in primis, ne omnes partes parabolicæ narrationis nimis urgeamus, & ad conſilium univerſum referamus ſingulas, eaſqve argutius explicemus, ut omnes ſint ad conſilium univerſum accomodatæ, qvod eſt vitium, ut magnum, ita vulgatiſſimum. Nam eæ fere adſumtæ ſunt in univerſum qvidem neceſſario, at ſingulæ libere, ut narratio qvædam integra fieret & eſſet ad conſvetudinem vitæ humanæ aptior.“ Vover Forfatteren eller hans Ven ikke at gribe til Vaaben mod Erneſti's Diſciple, for at beſtride denne Regels Grundighed; ſaa kunne de vel ej heller med Føje nægte, at jo Recenſentens Paaſtand er gyldig. Det er ſoleklart, at naar Hr. Zetlitz's og hans Vens Forklaringer over Huſtruen, Oxerne og Ageren prøves efter hin Regel, da maa enhver upartiſk fælde den Dom, at begge nimis urgeant & argutius explicent, de Skinundſkyldinger, hvilke — ut narratio integra fieret & eſſet ad conſvetudinem vitæ humanæ aptior — lægges de Jøder i Munden, ſom forſkøde den af Gud ved Meſſias tilbudne Lykſalighed.

Skulde derimod deres Forklaremaade gjøres til Lov, ſandelig, da bleve vi ilde forlegne med mange af JEſu ſkjønneſte Lignelſer. Recenſenten vil blot anføre et Par af dem, ſom først falde ham ind. Hvad ſkulde for Exempel, Salget af den gjeldbundne Svends Huſtrue, Børn og Ejendomme betegne? Hvad ſkulde Godſets Deeling og Hungeren og Svinene og Maſken og de prægtige Klæder og Ringen og Fedekalven, hver for ſig, forestille i den ligeſaa bekjendte ſom fortræffelige Lignelſe om den forlorne Søn? Hvad ſkulde Olien og Lamperne, Raadſlagningen om Olien og Henviisningen til dem, ſom havde den tilfald, og de øvrige Lignelſens Tillæg, betyde i Foreſtillingen om de kloge og daarlige Jomfruer Math. 25 Eller

for at tage en Parabel, som er aldeles af samme Art som den omtvistede. — Hvad skulde Gjerdet om Vingaarden og Persen i den, og Taarnet og Huusbondens Udenlands-Reise, og Sønnens Arv, forklarede paa deres Viis, med Rimelighed betegne Math XXI. 33-38. Heel vel er Recensenten vidende om, at han hos mangen af de fremfarne Tiders Mystik elskende Fortolker, eller og i Postiller, Himmelstiger og Skatkister, kunde finde Alt dette og meget Andet saare listeligen udlagt og til Punkt og Prikke fortolket. Men alvorligt, kjære Hr. Zeltitz! bør ikke vor Tids Folkelærere vide at gaae frem efter sunde og faste Fortolkningsregler? Bør vi ikke være alt for ømme over vor dyrebare Religionsstifters Ære, alt for ømme over hans guddommelige Læres Værdighed, til at bruge en Forklaremaade, som efter sund Fornufts Medfør og alle Tiders sørgelige Erfaring, leder lige til at udsætte hans Religion for Tænkendes Irettesættelser og Ildesindedes kaade Haan? Bør vi ikke forstaae at adskille det Væsentlige og Almeennyttige fra enhver Biting? Bør vi ikke omhyggelig undslye at hænge i Ord eller spidsfindig at søge store Hemmeligheder i Lignelsernes tilfældige og kun for det Heles Liv og Runding nødvendige Udpyntninger? Men forsyn der da en Recensent sig saa gruelig, naar han siger, at den modsatte Fremgangsmaade er **Spilfegterie med Religionen**, og altsaa efter hans fulde Hjertens Mening usømmelig eller **utilbørlig**. **Ernesti** kalder det *magnum vitium*. **S. J. Baumgarten** — thi Recensenten vil i denne Tvist om **Hr. Bruns** Tale, af en saare let begribelig Aarsag, allene værge for sig med de ældre Theologers Udsagn — Baumgarten altsaa, har 1746, snildelig advaret mod slige geheime, **unejgentliche und gejstliche Deutungen** i hans Vorrede vom schriftmäßigen Predigen, hvilken er igjen aftrykket i hans Anweisung zum erbaulichen Predigen. Han siger blandt andet, at saadanne utilladelige Friheder, som gives Vittigheden og Indbildningskraften paa Forstandens Bekostning, drage de undeblivelige Følger efter sig: „daß Schrift-„ stellen, die gar zu viel bedeuten, enthalten und be-„ weisen sollen, endlich gar nichts mehr darthun „ können; alle Gewisheit der Warheiten heiliger Schrift „ wegfalle,

„ wegfalle, und derſelben Auslegung ſowol als An-
„ wendung und Gebrauch ganz wilkürlich werde; ja
„ Zuhörer entweder durch der Artigkeit der wizigen,
„ ſinn eichen und unerwarteten Vergleichungen mehr
„ beluſtiget als unterrichtet und gebeſſert; oder
„ durch derſelben ungereimte, übertriebene und un-
„ natürliche Beſchaffenheit zum Ekel und Verdruß,
„ wo nicht gar zur Spötterei bewogen; oder durch
„ entdeckte Wilkürlichkeit deſſelben zur Verachtung
„ der heiligen Schrift und Einbildung einer Un-
„ brauchbarkeit oder erlaubten Verdrehung derſel-
„ ben gebracht werden."

Af det hidtil Anførte vil Anmærkningernes Forfatter nu ogſaa tydeligen kunne ſee, hvad det er, Recenſenten har kaldet og endnu efter de paaberaabte uomſtødelige Grunde kalder, pudſeerligen at haardkløve JEſu ſkjønne Lignelſer, og derfor ikke længer paabyrde hans Ord, ſom ſkeet er S. 6, en Mening, de ingenlunde kunne modtage. Recenſenten har aldrig paaanket Forklaringen af Hovedideen i Lignelſen, om hvilken vel neppe kan være megen Tviſt. Hans Paaſtand var og er allene, at Talens Forfatter egenmægtig og uden ſkjellig Grund haver forklaret Huſtruen ved den jødiſke Religion, og denne Paaſtand troer han nu at være lovlig bevist, endſkjønt han længt fra ikke har anført alt, hvad han kunde ſige til dens Stadfæſtelſe; men tvertimod med Flid undladt at henvise til Storr, Morus, og andre Nyere, ſom have ſkrevet fortræffelig ogſaa om JEſu Lignelſer.

Hvad nu den i Recenſionen tillagte Forklaring af Oxerne og Ageren angaaer, da ſkal Anmelderen findes villig til at erklære den for uvedkommende, naar Anmærkningernes Forfatter paa den anden Side giver Sandheden Ære og bekjender, at kun Toſſer, der ej engang forſtaae vort Modersmaal, kunde falde paa, at Recenſenten vilde tilkjendegive, at den fandtes i den omtviſtede Tale. Naar ellers Hr. Zetlitz ſkulde trænge ſig igiennem ſaa meget fordærveligt Ukrudt paa Homiletikens Ager, eller døje ſaa meget Vaas, ſaa mange ſkjeve, ſig ſelv ulige og hinanden modſigende Forklaringer, ſom Recenſenten nødſages til, da vilde han neppe forundre ſig over dette Tillæg. En

i Øjnene faldende Urimelighed maatte desuden nødvendig udmærke dette Tillæg, der blot, skulde være en løselig hentkastet Prøve paa, til hvilke Daarligheder Hustruens vrange Forklaring kunde lede, om ikke Forfatteren, saa dog andre, der ej besad hans Vittighed og spillende Indbildning. Det kan aldrig med Grund lægges Recensenten til Last, at han ej nøjere fulgte det af Talens Forfatter angivne Spor; thi efter hans fulde Overbeviisning maatte det under et hvert Tilfælde, føre paa skadelige Afveje. Hr. Zetlitz paastaaer, at han har fulgt det; hans Forklaring er ogsaa øjensynlig langt vittigere; men om den ikke er ugrundet, som Recensentens var med Villie, om den ikke er udpint, som Anledningen til den; det vil den tænkende Læser uden Møje afgjøre. Overalt havde Talens Forfatter ej været den fra andre Sider berømte og store Mand, han virkelig er, Recensenten kunde da lettere, uden Selvbebrejdelse, have ladet hans Fejl gaae upaatalte hen. Nu derimod, da man naturligen maatte vente mange Efterabere af ham, som vilde skjule sig under hans Vinges Skygge og gjøre Galt endnu Værre, nu var det efter Recensentens Begreb om redelig Opfyldelse af Pligt ogsaa for Følgernes Skyld nødvendigt at dømme strængt efter Sandhed. Og har han nu i den Anledning brugt djerve Udtryk, da bleve de alleneſfremførte af Varme for den gode Sag, og af en let forklarlig, og som han ærligen haaber, ligefaa tilgivelig Harme, over at see en Mand, med saa store Talenter, med saa henrivende Talegaver, iblandt dem, som misbruge deres Vittighed til unyttig Spidsfindighed, og ved vrang Forklaremaade af JEsu Lære, skjønt imod deres Villie, gjøre den ubodelig Skade.

Vi komme nu til den anden Paaanke, og Hr. Zetlitz's formeente Gjendrivelse af den. Recensenten har sagt: „ved den anførte Tales Udvikling efter den snurrige „ Idee, at Hustruen her skulde betyde den jødiske Reli„ gion, har den faaet et Anstrøg, som om den var hol„ det i en Synagog for at omvende Jøder.“ Ligesom Hr. Zetlitz i den første Deel af sine Anmerkninger søger at bringe Læseren paa sin Side, ved at give Recensentens Anke en Udvidning til hele Lignelsens Forklaring, hvilken

den

den ej kunde eller skulde have; saaledes prøver han og her paa at gjendrive den anførte Beskyldning, ved at fremstille et kort Indhold af Tankegangen i Talen. Men ved dette Konstgreb skuffes allene den Ukyndige, som ej veed at gjøre Forskjel paa Anlægget til en Tale og dens Udarbejdelse. Den Kyndige siger sig selv, at ligesaa lidet, som man af en Beenrad kan slutte sig til det Huld, eller Udseende, det har havt som Legeme, ligesaa lidet kan man nogensinde gjøre en fast Slutning fra Tankeraden i en Tale til det Anstrøg, som Talerpynten havde givet den. Dog har Forfatteren ikke omhyggeligen nok dulgt alle Grundtrækkene.

Recensenten vil angive den Synspunkt, hvorfra han betragtede Talen, og da tillige anføre nogle af de Steder, paa hvilke han byggede sin Dom. Talen er, som hver Mand veed, holdet i Holmens Kirke. Blandt Tilhørerne der maatte da forudsættes en stor Mængde simple og enfoldige Mænd og Qvinder af Holmens Folk, item en Deel ærlige og jevne Borgere og Dannekoner af Menighedens øvrige Lemmer. Alle disse maatte upaatvivlelig komme i Betragtning som hos Taleren, saa og hos Recensenten. Men mon nu enten hin eller denne med Føje kunde formode, at disse Almuesmennesker skulde formaae at gjøre sig et lyst Begreb om Steder, som dette? S. 29 „Nej, min Kristen, troe du, at Baandet mel„ lem Religionen og dig er et Ægteskab, at enhver ud„ pyntet Lærdom, som strider derimod, er en Ægteskabs„ djevel, en flaned Skjøge, som vil indsnige sig i dit „ Huus, for at røve dit beste Klenodie, din huuslige „ Lyksalighed. Det er kun løse Folk, som forelskes i „ enhver nye Skjønhed, og hvo du er, min Ven! som „ elsker Sandhed til Salighed, vogt dig for Sminken, „ og velsign den dristige Haand, som toer den af og viser „ dig istedet for den Rosens Farve, en Farve graa som „ Leerets.“

Ja, mon ikke hine simple Folk i deres Hjerter have fældet selvsamme Dom, som Recensenten, ved mange Steder i denne Tale? Til Exempel maa tjene S. 32 „O Israel kom og see, kom og hør, kom og „ smag, kom af Jesu Fylde at tage Naade for Naade! „ — — Hvad prædikede man for dig i Synagogerne?

„ Trældom og Kulde. Jesus talede, og det var Liv og „ Aand. Du foer der med dine Ofringer, og den yp„ perste Præst gik hvert Aar ind i det Allerhelligste at „ besprænge Naadestolen med Syndofferets Blod; og „ det var nu vel nok, det kunde ikke være anderledes ind„ til det blev bedre; men kom og see det store Offer paa „ Golgatha, det Guds Lam, som bar al Verdens Syn„ der, eller den ypperste Præst, som gik eengang, een„ gang for alle, ind i det Allerhelligste, og fandt en evig „ Forløsning. Kjære Israel! hvordan staaer det „ sig med din Fordums Hustrue? hun er mishand„ let, synes mig. Bedehuset er en Røverkule, du har „ vanfiret hende med fremmede Prydelser, som klæde ilde, „ med Menneskebud, med selvgiorte Tilsætninger, med „ Faster, med Renselser, med elendige, Hjertet uved„ kommende Jagttagelser; der er ingen Prophete mere „ iblandt dig ingen Aand i dine Lærere, der falder in„ gen Ild ned paa dit Offer, ingen Skye opfylder din „ Helligdom, det er mavert (magert) med dit Gjestebud; „ kan du tage i Betænkning et Øieblik hvem du skal give „ Fortrin, naar den nye Skjønhed fremtræder, denne „ guddommelige Sandhed, denne Jesu Lære o. s. v.“ Eller Side 35. hvor det hedder: „Israel! tag kun din „ Hustrue med led hende frem til Jesum! Han er „ selv Mand til at pryde sin Brud, han kan rense „ Templen, og feie ud dem, som folgte og kjøbte.“ o. s. v.

Kyndige afgjøre nu let, uden videre kjedsommelig Dokumentering, om Recensenten har bygget Kasteller i Luften, eller om han ikke ærlig har nyttet den faste Grundvold, som den omtvistede Tale tilbød ham. Mærkeligt er det desuden, og, som det lader, til ikke liden Bestyrkelse for Recensentens Dom i det Hele, at Talens Forfatter selv tilstaaer, at det er sagt ham, at Talen blev misforstaaet, da den holdtes. Her og forhen haver Recensenten, ikke paa Skrømt, langt mindre af Dadlesyge, men efter Pligt og Samvittighed angivet tvende Aarsager, nemlig, vrang Forklaring af Texten, og Tankernes upassende Fremsættelse, hvilke, saavidt

ham

ham synes, ere istand til at udvirke, at en Tale ej kan andet, end blive misforstaaet.

De seer altsaa heraf, elskværdige Hr. Zetlitz! at Deres Anmerkninger ej have kunnet bringe Recensenten paa andre Tanker, da han endnu staaer i den faste Formening, at hans Dom kommer Sandheden nærmere, end Deres venskabelige Forsvar. Om et Par af de Biting, som findes i Deres Skrift, vil han kortelig tilføje sin Erklæring.

De har Side 14 ladet Dem forstaae med, at Deres Ven er ikke af Recensentens Folk. Frit tør Underskrevne erklære, at han altid har været og er endnu den største Hader af Alt, hvad der i Videnskaberne har kudog kun Skin af Parti, Laug eller noget sekterisk Væsen. Selvstændighed er efter hans Tykke en nødvendig Egenskab hos en Mand. Skal han endda, som Recensent, have sine Folk, da er det alle de Lærere, som inderlig elske og ære Jesu Religion, og vise det, ved fortsat Granskning i dens Lærdomme, ved Fortrolighed med dens sande Aand, ved smagfuld Anvendelse af dens ædle, lykfaliggjørende Bud, Advarsler og Formaninger, ved redelig og fornuftig Iver for at gjøre dens Værd bekueligt, dens Indhold tækkeligt, dens Forskrifter ret anvendelige paa det daglige Liv, og ret virksomme til vor udødelige Sjels Forædling, og som saaledes ærligen bruge alle deres Talenter og Kundskaber til Kristendommens sande Hæder og Frugtbargjørelse og til deres Medmenneskers sande Oplysning og Lykfalighed. Derimod er al gammel Slendrian, al fantastisk Efterpjatten af det Nye, som blot Nyt alt stolt eller dorsk Vedhængen ved Gammelt, fordi det er Sligt, alt fjantet Kjettermagerie af de nyere Fremskridt mod Sandhed, allene fordi de ere nye, alt Spilfægterie mod vor ærværdige Kristendom, al blot bogstavelig Frempluddren af dens Lærdomme og Forskrifter, al ukyndig Sammenflikken af dens væsentlige og uvæsentlige Dele; see, det er en Pest for Recensenten, og de, som elske saadant, skulle aldrig blive af hans Folk, saalænge han beholder sund Sands. Recensenten adlyder, efter sin svage Evne, Religionens ypperlige Bud: παντα δοκιμαζετε το καλον κατεχετε! og ubilligt eller ukjerligt

er vel ikke hans Ønske, at hans Medbrødre, saavidt mueligt, vilde gjøre det Samme?

Ved Forfatterens Anmerkning om de upaaankede Trykfejl er Recensenten meget rolig. I Anmeldelser af hele Bøger, især, naar de vare bestemte for Almuen, har han før vist, at ikke ret mange Fejl kunne undløbe ham. I denne enkelte Prædiken, som han ellers maatte laste nok, forbigik han derimod med vel beraadt Hu Trykfejlene, for ej at vorde sigtet for Kritlerie. Og nu sættes denne Forsigtighed paa hans Regning. I modsat Tilfælde var vist Recensenten ej heller sluppen fri for Stikpiller. I øvrigt maatte en Videnskabsmand kun være meget lidet øvet i Boglæsning, hvis han ikke ved de tvende vigtigste Trykfejl S. 34 og 39, paa hint Sted af de strax foran nævnte tvende Klasser, og paa dette af den i nærmeste Linier anførte Mængde, kunde uden Hovedbrud slutte sig til Meningen. De øvrige fortjene ej at anføres her, ligesaa lidet som den smagfulde Hr. Zetlitz trænger til Recensentens Advarsel om at vogte sig for latinskdanske og Provindsord, af hvilke uden Tvivl blot Hastverk har indført nogle i disse hans Anmerkninger.

Side 12 fører Forfatteren Kjæremaal over uredelige Domme, som skulle være fældede over andre hans Vens Arbejder. Nærværende Recensent haver ikke Kald til at forsvare andre, end sig selv, i dette Fald. Enhver redelig Anmelder maa vide at hjemle sin Doms Rigtighed. Ikkun paa det opkastede Spørsmaal: „Er det Vinding for vor Kristendom, at J. A. Brun tier?" troer Recensenten sig beføjet til at svare et bestemt Nej. Det er overværtes besværligt at faae gode Opbyggelsesskrifter bragte i meenige Mands Hænder. Norge, som har kun faa Forfattere i dette Fag, maa altsaa, endnu mere end Danmark, behøve, at enhver hædret Lærer i sin Kreds søger at bruge alle sine Talenter og al sin Indflydelse, for at bringe lyse og værdige Begreb om Kristendommen i Omløb. En Mand, som deres Ven, Herr Zetlitz! med hans store Gaver og almindelige Ynde kan i denne Henseende kunne udrette Meget i Norges største Byer. Bed altsaa, overtal og formaae ham til, ja æsk af ham som Pligt, at han giver os en udvalgt Samling

af

af aandelige Taler, som i Geist og Fynd ligne den første af de, her ere omtalte, og som afhandle almeennyttige Sandheder. Slig en Samling vil blive sand Vinding for huuslig Andagt, og ingen Recensent, som bruger sin Fornuft, vil negte den eller dens Forfatter vedbørlig Hæder.

Hvad nu endelig den Kritik angaaer, som Hr. Zetlitz fremsætter Side 14, da kunde den aldrig blive Recensentens af følgende tvende Grunde: a) vilde det umueligt nogensinde falde ham ind at rose, endog sin beste Ven paa Jorden, fordi denne fremførte en splinterny Udtolkning paa Præstestolen. Præsten taler der ikke for de Lærde; og deres Domstol er dog nok det Værneting, for hvilket nye Forklaringer bør indstevnes og deres Værdi afhjemles, førend de bydes menige Mand. Al Brammen med Lærdom, lige indtil de, saa smagløse, som forkeerte, Rettelser efter Grundtexten, hvormed det engang var Mode hver anden Stund at slaae om sig, er efter Recensentens Tykke, uudstaaelig i Prækener. b) Er Hustruens paaankede Forklaring, i det mindste i Hensende til Arten, aldeles ikke ny. Det, som Erneſti, for ikke at gaae længere tilbage, 1759 kalder *vulgariſſimum* vitium, det skulde Recensenten 1793 rose som Nyt, ja oven i Kjøbet ophøje den Mands Frimodighed, som var uforsigtig nok til at komme frem med Sligt? Nej! frivillig udsetter Recensenten sig ikke for Klageres fortjente Latter. Desuden, ifald han havde Lyst eller Stunder til at blade meget i de kjøbenhavnske Bibliothekers støvede Qvartanter, da kunde han maaskee ligesaavel finde, hvo der først brugte Hr. Bruns Forklaring over Hustruen paa dette Sted, som han forleden i Starks Synopsis ved Luk 14 fandt Hr. Zetlitz's Udlæggelse af Ageren. Eller har maaskee denne, hvilket og kan være rimeligt, givet Anledning til hin? Starks Ord ere omtrent disse: „Im verblümten Verstande kan man hentyde Ageren paa Besidelsen af det frugtbare Land, Kanaan; Oxerne paa den udvortes Offertjeneste o. s. v.“ Recensenten giver Mandens Ord Magt, at **Meningen paa den Viis bliver forblommet nok.**

Saa-

Saaledes har Anmelderen af Hr. Bruns Tale, Post for Post, gjennemgaaet alt, hvad der angik ham i disse Anmerkninger. Med den trøstige Forvisning, at han hverken her eller andensteds haver skrevet noget, som han jo torde kjendes ved for det tænkende Publikum, vil han gjerne gjøre Digteren Zetlitz den, just ikke venskabeligen, forlangte Villighed, istedet for sit sædvanlige Merke, at undertegne sit Navn.

V. K. Hjort.

1. **Breve til en Ven indeholdende Oplysninger og Berigtigelser til S. T. Hr. Etatsraad G. Høst's Skrift, under Titel: Den afdøde Marokanske Keiser Mahomed Ben Abdallah's Historie, af A. E. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos Zacharias Breum. 38 S. i 8. Koster hos Malling hæftet 12 ß.**
2. **Journal af en Nordmands Reise fra Norge til det Middellandske Hav, da han med flere bleve af de africanske Armateurs gjorte til Slaver i Barbariet, med hans Reise derfra til hans Hjem igjen, tillige med en Beretning om Indbyggernes Sæder og Skikke, med en sandfærdig Fortælling om adskilligt. Forfattet udi 29 Capitler. Det alt er Her I Sandfærdighed. Bergen 1791. Trykt hos Rasmus Dahl. 144 S. foruden Tilskrift til Cancellieraad Frich, Forerindring og 3 S. Indholdsliste.**

Disse to Produkter stilles sammen, fordi der i dem begge snakkes om barbariske Lande, ligesom de ej heller, skjønt af saare forskjellig Byrd, ere hinanden saa synderligen ulige i Værd.

Forfatteren til No. 1 underskriver sig i Tilegnelsen til Ministeren for de udenlandske Sager Andreas Ereboe, og Anledningen til Pjecen er denne: Hr. Ereboe, nu Etatsraad, der som dansk Consul havde opholdt sig i Marokos 1753-6, fortalte ikke blot efter sin Hjemkomst alle sine Venner og Velyndere, ja en stor Deel af Publikum, at han var den Mand, der havde sluttet Freden imellem Marokos og Danmark af 18 Junii 1753, men

han

han foregav endog det samme i en for nogle Aar siden til Grev Bernstorff indleveret skriftlig Beretning om sine Hændelser i Marokos. Imidlertid udkom, som bekjendt, 1791 Hr. Etatsraad Høsts paa Titlen af det Wreboeske Stridsskrift nævnte Verk, hvori det hedder at „Mahomed fornyede Freden med de Danske ved Commandeur Lützow den 18 Junii 1753," see S. 9. Dette var nu vel slet ikke andet end en reen Igjentagelse af, hvad Høst allerede 1779 i Efterretningerne om Marokos havde ladet trykke, see: S. 59, og hvortil Hr. Etatsr. W. i hele tolv Aar havde tiet bumstille, ikke desmindre troede denne Herr at finde en „sig krænkende Beskyldning", den han ansaae sig nødsaget offentlig at modsige, og valgte han da at forfærdige sin saakaldte Apologie, i Form af fem Breve til en Ven, og deri at meddele en simpel (ja! det var sandt!) Opregning af sine Tildragelser i Marokos. Hr. Etatsr. W. modsiger nu rigtig nok (skjønt 3 Aar efter Beretningens Bekjendtgjørelse) Høst, og fortæller omstændelig, hvorledes han bar sig ad med „at bringe Freden i Rigtighed," men dermed synes Sagen dog virkelig ikke afgjort eller Høst gjendrevet, uagtet Hr. Etatsraad W. lader til at være af den Mening, see: Tilskriften. Hovedspørsmaalet er ikke, om Hr. Etatsraad W. har bidraget til at faae Freden i Stand — dette har Høst aldrig nægtet ham, og det er virkelig sandsynligt i Betragtning af at han var Consul — men om: hvo der har underskrevet Fredstraktaten; thi den ene, og ingen anden, kan paastaae at faae Ord for at have sluttet Freden. Da nu Etatsraad Høst i Fortalen til Mahomeds Historie har erklæret, at have med Kongel. Tilladelse benyttet sig af Arkivdokumenterne — et Udsagn, hvis Rigtighed Recensenten ingenlunde er berettiget til at kalde i Tvivl — saa er det i høieste Grad at formode, at Lützows Navn maa findes under Fredstraktaten, da Høst neppe ellers havde tillagt ham den. Men har dette sig nu saaledes, ja! saa seer man rigtig nok Grunden, hvorfor Hr. Etatsraad Wreboe ikke lod sig nøie med at fremlægge for Publikum en Attest fra Arkivarius, der neppe havde nægtet ham den i Overensstemmelse med Sandhed, derimod seer Recensenten ikke, at Hr. W. med Føie kan fordre

Til

Tiltroe, naar han, trods Fredsdokumentet, forsikrer at have underskrevet Traktaten; thi det er dog vel ikke Tilfældet her, at der ere to ligelydende Traktater, een underskreven af Ahlefeldt, en anden af Lützow! Saa meget mindre sikkert synes Hr. Etatsr. A's. Foregivende at være, som han selv taler om sin „svækkede Hukommelse, der kan have fejlet i et og andet.“ Hvo indestaaer da for, at Hr. A's. Hukommelse ikke har fejlet netop i Hovedsagen? Men, da Hr. A. dog selv i sin Piece grunder sit Udsagns Troværdighed paa egen Erfaring, saa tykkes Recens. at et andet Øjevidne her torde have nogen Vægt, nemlig W. Fr. Ravn, der i sin Underretning o. s. v. (trykt 1754) aflagde sit Vidnesbyrd offentlig strax efter Fredsslutningen, da Tildragelserne endnu vare nye og bekjendte, og som Hr. Etatsr. A heller ikke nogensinde har modsagt, uagtet R. end ei forundte ham den timelige Ære „at nævne ham. Ravn beretter, at Lützow lod skrive til Gouverneuren i Assafi at han vilde give Prinzen Efterretning om, at han nu var kommen der og vilde stifte Fred m. v., see S. 90 f. Fortæller dog Hr. A. selv, at Mahomed tilskrev Lützow et Brev, hvori paastodes o. s. v med Tillæg, at ellers blev ingen Fred sluttet; saavelsom at hans Instrux befalede ham at blive om Borde, til Freden var sluttet o. s. v., see S. 10! — I Henseende til den omtvistede Fred, maa Recens. endnu gjøre opmærksom paa en Urigtighed, der findes i Hr. A's Skrift, nemlig at det skulde være den første Fred mellem Danmark og Marokos, da dog Langueville allerede før havde sluttet een i 1751, see Ravn S. 4 f. og Høst om Mah. B. Abd. S. 3. — Dette er Hovedtvistepunkten, Hr. A. fremfører endnu flere mindre betydelige Erindringer imod Høst, men dem, ligesom og hin Qvæstion, vel denne sidste ikke lader ubesvarede, for saavidt de maatte synes ham værde at svare paa, naar engang den belovede Fortsættelse af hans tidt nævnte Skrift fremkommer. — Hr. A's øvrige Fortællinger og Smaae-Anekdoter ere for det meste ikke underholdende, og forøge kun lidet Kundskaben om Land og Folk, det er da og egentlig med sig selv Hr. Forf. har at gjøre, hvorfor og endeel af disse Anekdoter maaskee ikke blev optagne af Høst,

fordi

fordi det ej var Etatsr. W's Historie, denne skrev. Pudseerligt er det dog at læse, og end pudseerligere maa det have været at see, hvorledes han med store Knebelsbarter prydet gjorde dandsende Tourer til Hest for at lade Mahomeds Gemalinder see sig. S. 33 f. — I Anledning af den Efterretning S. 37 om den arabiske Ordbog, Hr. Etatsr. W. havde forfattet, saa troer Recens. virkelig at hverken Hr. Etatsr. eller, ifald den skulde havt været trykt, Nationen har tabt saa synderligt ved den Tjeners Tyverie, da man paa det Par Ark træffer Alkeien for: Alkaiden, S. 11 (hvor der og tales om Spahis, som Marokos ej har) Lai Bark Jammer Sidy for: Allah Jbark Amar Sidi, S. 14. Kusku for Kuskus see S. (dette skriver selv Navn rigtigere see S. 25) Salle for Sala. Kedip Gebiir for Kedeb Kebiir, S. 24 Moslimin i Singularis. — Ved Hr. Forf's danske Sprog vil Recens. ligesaa lidet tove, som ved den Skrivemaade, der herster i No. 2, og hvilken H. J. S. selv erkjender at være „enfoldig." Hvad i øvrigt denne Journal angaaer, da forskriver den sig fra En, som i 1747 gik ud som Matros paa et Fløitskib, der blev taget af nogle Tunesiske Kapere, hvorved da vor Journalist blev bragt til Tunis som Fange, og der døiede i nogen Tid, dog temmelig mildt Slaverie. Detail er der nok af og Uberydeligheder ligesaa, men ikke, som man dog og kan formode, noget synderligt for den der før har læst noget om desslige Lande. Med alt det er den dog sagtens ligesaa nyttig at læse af den Klasse Mennesker, den er bestemt for, som gamle digtede Eventyrer. Fortællingen bærer i det mindste Sandheds Præg.

* * * * * *

I No. 32. af allgemeine Litteraturzeit. recenseres Grev Schmettows Patriotische Gedanken 2te Ausgabe, hans Erläuternder Commentar, Gedanken eines norwegischen Officiers, og Bemerkungen über das stehende Heer in Dännemarck. Om den norske Officier siges: „daß er sich zum Schriftsteller auf keine Weise schickt" u. s. w. Om samme Autors smukke Forslag, at ind-

indskrænke Skrivefriheden, naar det gjaldt Ministre og vigtige Embedsmænd, og derimod at tillade uindskrænket at gjøre Jagt paa Underbetjentere, erklærer Recens.: „es zeugt entweder von sehr grosser Einfalt oder von einer eben nicht edeln Denkungsart.“ Bemerkungen über das stehende Heer sind, siger Recens., mit großer Sachkenntniß und Mäßigung geschrieben.“ u. s. v. Commentaren roses, og det deri indeholdte Svar til den norske Officier kaldes „eine Beantwortung die mit einer Empfindung, einem Geist, einem Witz geschrieben ist, daß man sie bey aller ihrer Schärfe mit ungemeinem Interesse liest.“

I samme Tidendes No. 33. anmeldes 4de Deel af Hr. Prof. Wilses Rejse-Jagttagelser. „Der Verfasser, hedder det, beschreibt seine Reise von Hamburg nach Berlin, die er 1776 machte, in eben dem offenen und gutmüthigen aber auch etwas redseligen Ton, den wir schon aus den vorhergehenden Bänden kennen.“

I No. 34. anmeldes kortelig Hr. Kammerherre Suhms Historie af Eric Lam, og 1ste Bind af Statistisk Juridisk oh Litterarisk Bibliothek. Baade Hr. Assessor Bährens's og Hr. Secretair Gudenraths Bidrag til Bibliotheket roses. Om de Gudenrathske Afhandlinger Afhandlinger om vor Criminalret siges: „Man findet hier manche wahre und treffende Bemerkungen, die durch eine gute Kenntniß der einheimischen Rechte und durch eine seltene Freymüthigkeit schäzbar werden; nur Schade, daß der Verf. nicht Philosophie genug zu besizen, und weder ordentlich noch bestimt schreiben zu können scheint.“

† † †

Den 26de Januar døde Hr. Justitsraad Wilhelm Hennings, Professor i Chirurgien og Directeur ved det Chirurgiske Academie, i sit Alders 78 Aar. Hans Levnet findes os Worm.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 8.

den 15de Martii.

1) Journal for Politik, Natur- og Menneske-Kundskab. En Fortsættelse af Ugeskriftet Morgenposten. Udgivet af S. Poulsen. Januar og Februar 1794. Paa Udgiverens Forlag. 8vo.
2) Samleren, et Maanedsskrivt. Kiøbenhavn, 1794. Trykt med M. Svares Skrifter, paa H. L. S. Windings Forlag. Januar 72 S. Februar 68 S. i 8vo.

Her have vi Begyndelsen til tvende Maanedsskrifter, som have dette tilfælles, at de begge ere komne i Steden for to ophørte Ugeblade. Ved denne ny Indretning er der baade sørget for udenbyes Læseres Bequemmelighed, som altid nemmere kan faae en indhæftet Maaned tilsendt end 4 a 6 løse Blade, og tillige opnaaes den Fordeel, at udførlige Afhandlinger over et eller andet vigtigt Æmne kan leveres sammenhængende, og ikke have nødig at afbrydes og fordeles paa flere Nummere, hvorved de ikke kan andet end tabe i Interesse.

No. 1. skal maanedlig bestaae af 7 a 8 Ark og betales qvartaliter med 4 Mk. 8 ß. Titelen viser, at Indholdet, som forhen i Morgenposten, skal gaae ud paa Politik, og Kundskab om Naturen og Menneskет, med hvilket Valg af Materierne vel de fleste Læsere ville være tilfreds. Men at give i Anmeldelsen paa Omslaget det Løfte, at originale Afhandlinger skal indtage den første Plads, og saa i Steden derfor at levere for det meste

lutter Overſættelſer, ſom her er Tilfældet med Januar-Hæftet, det er neppe at viſe vedbørlig Agt for Publicum. Dog, originalt eller ikke-originalt! Hovedſagen er kun, er det intereſſant? er det lærerigt? er det vigtigt? morer det? og Recenſ. agter ikke at benægte diſſe Spørgsmaale. Som fordum i Morgenpoſten, ſaa er ogſaa nu i Januar-Hæftet det allermeſte af den flittige og af vor Litteratur i mange Maader højfortjente Hr. Decanus O. Wolff. Han har leveret S. 45 Chaumettes Udſigende i Forhøret over de 21 franſke Conventz-Deputerte, uddraget af Arckenholz's Minerva for Decembr. 1793. S. 62: Den engelſke Dronning Eliſabeths Livs Efterſtræbelſer (!) og Endeligt. S. 69: Dronningens af Skotland, Maria Stuarts, Endeligt. S. 77: Machiavel, ud af Herders zerſtreute Blätter. S. 79: Lovtale over Nero, af ſamme Forfatter. S. 81: Hvor let Overtroen udbreder ſig, naar den finder Biefald; eller den jydſke Bondekarl, ſom Doctor, taget af Goeze's Natur, Menſchenlebung, und Vorſehung. (Det er næſten utroligt, at Overtroe og Uvidenhed ſkulde kunne gaae til den Grad i Egnen ved Hadersleb, ſom her berettes. Det Hele er heller ikke fortalt med den Nøjagtighed ſom man kunde ønſke, men vi haabe at de oplyſte og for deres Provindſers Ære nidkjære Forfattere af de ſlesvig-holſtenſke Provincialberichte vil tænde Lys i dette fæle Mørke) S. 86: Mønſter paa Vindſkibelighed taget af Frøbings Calender fürs Volk: S. 87: Den lille Cupido, eller Præſtehævn, af Eiſenhardts Erzahlungen von merckwürdigen Rechtshändelen. S. 92: de ſjorten Søſtre!, taget af Lichtenbergs Taſchenbuch zum Nutzen und Vergnügen fürs Jahr 1794.

Saa mange ere Hr. Decanus Wolffs Bidrag til Januarheftet. Recenſ. undrer ſig over, hvorfor Hr Forf. bliver ved at bruge Pronomen poſſeſſivum ſig og ſin i ſlige Forbindelſer, hvor ingen anden danſk Skribent bruger det, for Ex. her S. 85: „Mange højbetitlede Folk „ vilde ellers blive ſaare ſkamfulde. Maaſkee mærke de „ ſin Svaghed, naar de læſe ſin egen Hiſtorie, undſee „ ſig i Stilhed over ſin Overtroe, og blive fornuftige.“

— Ar

— At oversætte det tydske Thatsachen ved Kjendsgjerninger som Hr. Wolff her har begyndt at føre i Brug, er upaatvivlelig rigtigere end at skabe det ny underlige Ord Daadsager, som nogle af vore Oversættere have for Skik. — Naar Meuchelmord skal oversættes med eet Ord, saa er der nok intet bedre end Snigmord, som bruges i dette Hefte S. 63, for Resten hedder det med to Ord lumsk Mord.

To Ting ere der tilbage i Januarheftet, som ikke ere af Hr. Decanus Wolff, nemlig i Begyndelsen af Heftet, Historiske Anmærkninger over de nyeste Begivenheder i Frankrige, taget af Archenholz's Minerva for Novbr. 1793, og overmaade godt og flydende oversat; og endelig Slutningen af Heftet, som er Udsigt over de politiske Begivenheder i Januar-Maaned, der er skreven i samme Maneer og i samme Aand d: med samme Upartiskhed, samme Circumspection i Foredraget, samme Varsomhed i Udtrykkenes Valg, samme Forsigtighed i at bringe sine Domme og Formeninger in salvo med et ciceronianſk esse videtur, samme Despotehad o. s. v., som herskede i Secretair Prams Historie-Udsigt i Minerva. Den nærværende historiske Forfatter er ogsaa den samme som skrev Historie-Artikelen i Maanederne Januar, Februar og Marts af Minerva for 1793, nemlig Hr. J. R. Høst, og som beskrev den saaledes, at mangen Kritiker tog det for Prams eget Arbejde.

Februar-Heftet begynder med Avisfornuft af en unævnt, men af sine Citationer af Arnobius og Tacitus og af sine Sarkasmer let kjendelig Forfatter. Hans Udfald imod Hoverie, Tiendeydelse, og de store Hovedgaarde, S. 117, fortjene især at tages til Eftertanke. — Et Numer af det franske Ugeblad: den gamle Cordelier taget af Archenholz's Minerva for Januar, i høj Grad mærkeligt, og af Hr. Decanus Wolff overmaade godt fordanſket. — Otthо Sperlings Frierie og Giftermaal, taget af Sperlings egen af ham selv forfattede Levnetsbeskrivelse, af R. Nyerup. — Tildragelser i Italien, tagne umiddelbar af Archenholz's Minerva for 1794, og middelbar af *Gorani's* Mémoires secrets des Cours des Gouvernements & des mœurs des principaux états d'Ita-

lie, hvilket interessante Skrift er recenseret i udenlandsk Litteratur 3die Binds 1ste Hefte. — Om Revolutionen i Frankerig og den deraf opkomne Krig, taget af freimüthige Betrachtungen eines philosophischen Weltbürgers, ved Hr. Staal. — Skilderie af det danske Folk; visse interessante Strøg sammensankede af Swintons Reisen nach Norwegen, Dänmark und Rusland 1788-91. — Derefter følge adskillige Smaa-Artikler, som samtlige læses med Deeltagelse, og ere Biedrag compilerede med Smag af Hr. Decanus Wolff. Heftet sluttes med de politiske Begivenheders Opregnelse. I Januarheftet meldtes intet fra Fædernelandet, her i Februar afværdiges det med een Side.

No. 2. har samme Forlægger, som det Ugeblad, af hvis Aske det er fremstaaet, nemlig Hr. H. L. S Winding, og denne erkjender sig nu tillige at være Tidsskriftets Bestyrer i Stedet for Hr. Bibliothek-Secretair Eckard før stod derfor. Hver Maaned skal, i Følge Bestyrerens Bekjendtgjørelse, udkomme et Hæfte af Størrelse som det første (altsaa mellem 4-5 Ark) og ved tredie Heftes Modtagelse betales 3 Mk. Indholdet skal være deels Oversættelser af de beste udenlandske Forfatteres frie Undersøgelser over alle (allehaande?) for Mennesket og Borgeren vigtige Emner, deels originale Stykker, hvor i Særdeleshed skal haves Hensyn paa vore Dages mærkværdige Begivenheder og vort Fædrenelands offentlige Indretninger; Fortællinger, Anekdoter og Poesier skal blandes mellem de prosaiske Stykker, (kunde da Fortællinger og Anekdoter ikke og være prosaiske Stykker?) Endelig skal et summarisk Oversyn af Europas Historie findes i hvert andet Hefte. Vi ville see, hvorvidt Indholdet hidtil virkelig svarer dertil.

De oversatte Undersøgelser, Januarheftet meddeler, ere: Lykurgus's og Solons Lovgivning (denne Gang Lykurgus's), af Schillers Thalia, omarbejdet og forkortet ved M. C. Bruun, som ogsaa har forsøget den med et Par Anmærkninger, hvoriblant een, der teer sig en Smule lærd, bekjendtgjør, at B*******s Efterligning af Tyrtæus's Krigssange, som stod i Minerva, snarere er en Kopie af Weisses tydske Paraphrase. — Den før-

ste

ſte Konge, ligeledes efter Schillers Thalia, af Opſatſen (?): Etwas über die erſte Menſchengeſellſchaft nach dem Leitfaden der moſaiſchen Urkunde, ved Q. D. Z. T. A. X. — der i en Tilgift gjør opmærkſom paa den Sætning at, havde end Folkene frivilligen udvalgt ſig de førſte Konger, denne Kongedømmets Ælde var dog intet ſynderligen brugbart Beviis for dets Godhed, ligeſom Reſultatet af det Schilleriſke Stykke ſelv er, at det ſynes, ſom den førſte Konge var en Uſurpator, hvem Magt, Lykke og en Milits, der var rede til Kamp, ſatte paa Thronen — og: Religionen efter Iſelins Tråume eines Menſchenfreundes, 2ter Theil Pag. 1. ved M. C. B., ogſaa med Anmærkninger. I dette ſidſte Stykke, ſom beſtemmer Religionen ved de Meninger, hvilke Menneſkene have om Gud og hans Egenſkaber, og de Grundſætninger, hvorefter de vise ham deres Tilbedelſe og Afhængighed, handles om den ſande Religions Henſigter og Kjendetegn, men iſær om Religionens og Kirkens Forhold til Staten. Alle tre Stykker ere læſeværdige. Kun vil Recenſ. erindre Ham med de ſex Bogſtaver om en anden Gang at afholde ſig fra Ord, ſom diſſe: Anhængere, Tilblivelſe, Anerkjændelſe, Kampefærdig, o. ſl., ligeſom og Hr. Bruun neppe burde have givet Kiempedaad er til i Fleertallet, eller brugt Bempielſer, Chriſtenen o. ſ. v.

Til de originale proſaiſke Stykker høre: Om Rettens Betienteres feede Sportler ved Indſtrandinger paa Kyſterne (af et Brev fra Provindſerne) — hvori klages over den lille Indflydelſe, den milde Aand, ſom herſker i vor Lovgivning om de Strandedes Behandling, virkelig har i denne. (Recenſ. kan ved denne Lejlighed ikke andet end erindre den forunderlige Beſkyldning, der i en af de Tyſke Lovſtuderendes meeſt brugte Lærebøger: Jo. Gottl. Heineccii Recitationes in elem. jur. civ. ſec. ord. Inſtit., (ſelv i Udgaven af 1789) gjøres imod os. Forfs. Ord ere diſſe: In ſola Dania adhuc obtinet jus colligendi bona naufragorum, adeo ut in ſuggeſtibus eccleſiaſticis preces fundant, ut Deus benedicere velit iſti juri d: I Danmark har ene endnu den Ret at bemægtige ſig de Skibbrudnes Gods Sted, ſaaledes at man paa Prækeſtolene beder om, at Gud vil velſigne denne

Ret, see Udg. af 1765, §. 228) — den beste Recept paa en Elegie — have vi Elegier, lavede efter den? — men det mærkeligste er dog: et Bidrag til Skildringen af det Kjøbenhavnske Universitet af Severus Longrandsker. Forf. fører her Anke over: 1) at Professoren i Literaturhistorien slet ingen Forelæsninger holder, 2) Bibliothekets betydelige Mangler i Hensyn til vor egen Literatur, og de nyere Skrifter især efter 1770 o. m. fl. og 3) at intet Regnskab er aflagt for Brugen af de i det mindste 2850 Rdlr., de Studerende siden 1775 til dette Bibliothek have erlagt. Saa langt det nu er fra, at disse Ankeposter lade til at være ubetydelige, saa opbragt synes og den Mand, som de egentlig sigtede til: Bibliothekaren Hr. Prof. Elert at være bleven herover, han lod og strax sin Uvillie faae Luft i Adresseavisen; hvilket frembragte Svar fra Modpartiet, og siden endnu Replik og Duplik i samme Blad. Recens. vover ikke, uagtet Hr. C. E. W. Schulze's i disse Efterr. 1793 S. 664 f. aftrykte Rapport iblant andre vidner med om Universitetsbibliothekets maadelige Tilstand, at dømme i nærværende Sag, men siger som saa: non nostrum est hasce componere lites. Kun dette bør han, med al tilbørlig Agtelse for Hr. Prof. Elerts Kundskaber og Villie, ingenlunde fortie, at Hr. Prof's Tone i denne Strid ikke synes at have fortjent Bifald, ligesom og Sandheden neppe heller har vundet ved den Feide, da det ikke har behaget Hr. Prof. at komme frem med Grunde og Bevisligheder, men han har ladet sig nøie med at henvise til foregaaende Svar, hvoriblant og til dets, som han selv med Rette siger, vidtløftige i disse Efterr. No. 43 f. A.

Endnu findes i dette Hefte: tre Fortællinger; 1) Trøst i Ulykken 2) De tre Sønner efter Liebeskinds Palmblätter, og 3) Bagtaleren — altsaa vel temmelig bekjendte, hvilket maaskee endnu mere gjelder om — Elisabeth Hill, en Historiette, (som Oversætteren Hr. Brunn, temmelig udansk, kalder det) efter Engels Philosoph für die Welt. End videre: 8 Stykker ubetydelige Anekdoter af Dictionaire des Anecdotes, en dito paa Riim efter det Franske af Hr. Brunn; en dito: Kronprindsen og Voldskytten — Uden at have noget imod Hensigten

sigten af denne Bekjendtgjørelse, vil Recens. dog ikke nægte at deslige Træks Bevarelse synes ham ganske overflødig, fandtes end ikke det Tillæg: „om det er sandt" — og endelig under den Overskrift: Forskjel paa Danmark og Spanien: en pudseerlig dito om en Irik der nær havde bragt hele Spanien i Oprør. Poesierne bestaae, paa Anakreons fjerde Ode ved Hr. Bruun og Ariist efter Kleist ved den samme nær, for det meste i Epigrammer efter det Tydske, efter J. B. Rousseau og Mallet ved E., Mathias Rathje, og Bruun, det værste er kun at der ved en stor Deel af dem er ikke synderligt andet epigrammatisk end Navnet, især maa det siges om Hr. E's. Hr. Rathje skriver: har lyvet for løjet.

Februar leverer Slutningen af Stykket: Lykurgus's og Solons Lovgivning, hvori man f. Ex. finder: det angenemme Ynde, uagtet angenemt ikke er dansk, og Ynde hører til Fælleskjønnet, saa og de yndeste Slaver. — Videre: Noget af Reinholds Kantiske Breve 1. Pag. 366-71 Et Fragment af den menneskelige Daarligheds-Historie, af Hist. de Sorbonne par *Düvernet*, morende Efterretninger om Æselfesten, de Svartedes Kongefest o. m. sl. Endelig har Hr. S. L. af den von Schirachiske Journal uddraget Efterretning om den danske Armees Størrelse, samt tilføjet en Anmærkning om Schmettov og om Forholdet af Nationale imod Gevorbne i Danmark mod det i Norge. Til denne S. L. findes og her et Brev fra Jean Partout, hvoriblant ogsaa en Erindring imod Prof. Elert, fordi denne havde benævnt Samleren i det Hele med det Tillægsord: ussel, hvilket nu rigtig nok ei kom Tvistepunken ved, ligesom da og Hr. Winding desangaaende selv tog til Gjenmæle i Adresseavisen. Men naar Hr. J. P. synes at være af den Mening, at forskjellige Mærker og altid betegne forskjellige Forfattere, saa røber det kun lille Kundskab til Fremgangsmaaden i den literære Verden. Hr. S. L. har ellers i en Nota til fire oversatte Fabler af Lessing — altsaa meget bekjendte — givet Haab om et Tillæg til sit Bidrag i første Hefte. Paa Vers haves en Dansk Folkesang den 28 Januarii af M. C. Bruun, Nysgjerrighed en Sang

for Elſkere af H....., Længſel efter Norge af T. M...., Ønſket af ſamme (et Stykke, der ſeer Poeſie temmelig uligt,) og endnu et Epigram af ſamme, af hvilke intet ſynes Recenſ. ganſke ſlet. Om Epigrammet af S. L. over (i Anledning af?) Skuespillet Huſarerne maa man vel ſpørge: cui bono? — Endelig ſluttes dette Hefte med: ſummariſk Overſyn af Hiſtorien for Januarii og Februarii, og den unævnte Forf. lover i Forerindringen, at dette Overſyn herefter ſkal komme i hvert Hefte. Vi have da nu ſaaledes ikke mindre end fire maanedlige Udſigter over Dagens Hiſtorie: Todes i Iris, Rahbeks i Minerva, Høſts i Journalen, og nu denne i Samleren; men ere de ikke for mange? Recenſ. kan ikke nægte, det forekommer ham gavnligt, at der ere flere, ſom referere de mærkelige Begivenheder for det læſende Publikum, des mindre enſidige blive Dommene, des ſnarere er det at vente, at hvad ſmaaſkee incuria humana bragte den ene til at forbigaae med Taushed, blev erindret af den Anden. — Hvad nærværende Forf. i Samleren angaaer, da bør man ikke miskiende hans Frimodighed, og, ſom det ſees at han er de Franſke i hver Henſeende overvættes god, ſaa kunde hans Hiſtorie maaſkee anſees ſom en Modſætning til den Todiſke, kun vilde Recenſ. at Forf. i Fremtiden undveeg den platte og lave Tone, han her ſtundum forfalder til, f. Ex. S. 137, hvor det hedder: „Paven giver ikke et Quek fra ſig" o. ſl. m., ligeſom og til ikke at lade ſig forlede til Brug af urigtige Udtryk, f. Ex. 137. Krydstoget for Korstoget; thi ſaa enig Recenſ. er med Pram i, at ſligt Arbeid ei behøver æſthetiſk Skjønhed, deraf følger dog ikke Ret til at ſynde mod Sprogrigtighedens Fordringer. At denne Artikel ellers ikke er ſaa udſørlig, ſom nogen af de tre af ſamme Art, erkjendes ſtrax naar det blot ſiges, at Sidetallet kun beløber ſig for begge Maaneder til 14. Om Danmark er her end mindre end i Poulſens Journal. — Tryk og Papir ere ikke ſom ſig burde, hvilket, iſær i Henſeende til det ſidſte, nu ſynes at blive Skik hos vore Forlæggere, endog ved Fortſættelſen af Værker, der have Afſætning.

Bort-

Bortførselen, Comoedie i tre Akter, efter Jüngers: Die Entführung. 72 S. i 8vo. (Sted, Aar og Trykker ubenævnt, men det er trykt i Kbhavn. 1792.)

Ret et smukt Skuespil med en simpel, men underholdende Fabel, og et Par interessante Karakterer. Den rige Henriette Sachau og den ubemidlede Büchenhein elske hinanden, men den gamle Sachau har lovet sin Datter til en Baron Rosendal, som ikke kjender hende, men ventes i Dag for at blive forlovet med hende. Hos Sachau er hans Broderdatter Vilhelmine, som haver overtalt Henriette til at lade sig bortføre af Buchenhein. Denne møder sin fordums fortrolige Ven Rosendal, der just er ankommen og vil til Sachaus, men vil af Delicatesse ikke sige Pigens Navn han skal have, ligesom Buchenhein ikke heller nævner den han vil bortføre. Rosendal paansøger sig ham til Medhjelper ved Bortførelsen, møder ogsaa ved Havedøren og tager imod Henriette, imedens Buchenhein er i Haven gaaet ad en anden Gang saa han ikke har mødt hende. Imidlertid kommer uformodentlig Faderen, finder Havedøren aaben, slaaer den i Laas og tager Nøglen med. Den saaledes indelukkede Buchenhein beder nu sin Ven at bringe Pigen i Sikkerhed til han kan slippe ud. Nu bliver stor Tummel i Huset at Frøkenen er borte, og i det samme kommer Rosendal, efter at have bragt Henriette til den Giestgivergaard hvor han var taget ind ved Ankomsten, for at fremstille sig for Brud og Svigerfader. Denne kryber i Skjul og befaler Vilhelmine at tage imod Brudgommen. Rosendal troer at det er hans Brud, finder hende smukkere end han havde troet, finder hende forstandig, vittig, munter, og bliver forelsket for Alvor, ogsaa Wilhelmine synes godt om den smukke, belevne Mand, og giver sig endnu ikke tilkjende, men lader ham forstaae, at hun kan lide ham. Imidlertid seer han til Henriette og bliver advaret, at man har faaet Spor paa hende. For at bringe hende i Sikkerhed, lader han hente en Portochaise, men da den bliver for længe, gaaer han selv med hende, og lader hende bære til Faderens Huus, som han i denne ubekjendte Stad (Scenen er i Wien) ikke drømmer om, at det har

Sammenhæng med Haven han førte hende fra. Han beder den han holder for sin Brud, at tage hende i sikker Bevaring, men hører nu Fejltagelsen. Medens dette gaaer for sig er hans Tjener kommet med Portochaisen, og da han hverken finder sin Herre eller Fruentimmeret, faaer han Lyst at lade sig bære lidt omkring. I det Øieblik de gaae med ham ud af Døren, møder den gamle Sachau dem, og efter den erholdte Anvisning, tvivler han ingenlunde, at det jo er hans Datter der er i Portochaisen; han befaler da at bære den til hans Huus, men staaer meget forblæffet da Tjeneren kommer frem. Rosendal oplyser nu Sagen og de to elskende Par forenes.

Man seer at der er Liv og Bevægelse i Stykket, og de forskjellige Fejltagelser give Anledning til behagelige Situationer, hvortil ikke lidet bidrages af Vilhelmines elskværdige Karakter. Hun med sit lystige Lune stikker især skjønt af mod den vrantne og egensindige Gamle, hvis Stivhed og Arrighed hun ideelig gaaer imøde med overgiven, dog meget anstændig Spøg. Hendes Scener med ham, og to Gange med Rosendal, dennes med Sachau, Sachaus Forlegenhed, da Datteren er borte, just som Brudgommen lader sig melde, og endelig den Gamles Forvirring, da han troer at have meget listig opfundet en Udflugt, og ved Tienerens Fremkomst af Portochaisen saa ynkelig gjendrives, ere Situationer, som opvække den behagelige Latter, der er mere end Smil og mindre end Skogger. Rosendal interesserer ogsaa ret meget, han er rig, er en fiin moderat Epikuræer og altid i godt Lune; saadan Karakter kan ingen imodstaae.

Oversættelsen er ganske god paa enkelte faa Udtryk nær. Løierlig er den Fejltagelse, hvor en Vulkan, hvis Eruption frygtes for, i Oversættelsen er bleven til en Vulkanus.

Stregen i Regningen. Et Lystspil i fire Acter af J. F. Jünger. Oversat ved S. Sønnichsen. Kjøbenhavn, 1792. Trykt hos Christensen. 86 S. i 8vo.

Et muntert Stykke, fuldt af Liv og Handling, og som læses

læses med Fornøjelse mere end en Gang. Charlotte skal efter sin Faders Testament give sig med Assessor Brandt, hvis ikke, saa skal den største Deel af hendes Formue falde til hendes Farbroder og Formynder, Oberst Hizzig. Denne, for ikke at berige sig paa hendes Bekostning, driver paa Giftermaalet, og er nu i Byen for at bringe det i Stand. Men de to vil ikke have hinanden, hun, fordi hun ikke elsker, og Brandt, fordi Oberstens Datter Henriette har hans Hjerte og elsker ham. Charlotte overtaler dem til at tage Flugten med hinanden. Imidlertid har en Lieutnant som logerer i samme Giestgivergaard seet Charlotte, og bliver slaaet i hende, han gjør sin Opvartning og finder megen Naade for hendes Øine ogsaa. Imidlertid opdager Obersten Bortførelsen (dog ej vidende endnu hvem det gjelder). Han tager imod Assessoren, og nøder ham til, at holde ham med Selskab ved en Bolle Puns. Lieutnanten, glad formedelst et Par Flasker Champagner, kommer i det samme hjem, og halv af Vanvare ind paa Obersteus Forsal. Han har hørt, at noget vor i Giære, og for at have Løier, bliver han i Mørke paa Salen. De to Piger komme ligeledes i Mørke, troende at finde Assessoren, og Charlotte nøder Lieutnanten, som ikke heller giver sig tilkjende, at gaae bort med Henriette. Obersten har i Samtalen med Assessoren faaet Sandheden at vide, og nu er da stor Forvirring, da Henriette er borte med et ubekjendt Mandfolk. Paa Vejen opdager Henriette, at den ubekjendte Officeer er hendes Broder, som Faderen for 11 Aar siden har forskudt for hans Udsvævelsers Skyld. Før de vende tilbage faaer den gamle Oberst, som alt længe har ønsket Sønnen tilbage, at vide, at dette unge Menneske, al sin Letsindighed og Vildskab uagtet, er tapper og ædelmodig, og tager da med aabne Arme imod ham, da han kommer. At nu Lieutnanten faaer Charlotte, og Assessoren Henriette, forstaaer sig. — Denne Fabel, som allerede i sig selv er ganske interessant, bliver det endnu mere, ved de tre Karacterer: Charlotte, hvis Munterhed er forenet med Dyd og Forstand; Henriette som viser den elskværdigste Uskyldighed, med al dens Naivetet, og Lieutenanten, som er en anden Tom Jones. — En meget uartig Kjelderſvend forhøjer Stykkets

Mor-

Mørſomhed, ikke fordi han er naragtig, men fordi hans lyſerlige Taabelighed og Selvtilfredshed er en virkelig Maſchine i Stykkets Gang, ſom uden ham enten ikke var ſaa ſammenhængende, eller ogſaa blev anderledes; kort han er, hvad alle epiſodiſke Perſoner, der tildrage ſig Opmærkſomhed, burde være.

Overſættelſen er meget god, og uden de ſædvanlige Overſætter-Stivheder, der ſkade ſaa meget Dialogen. Kun et Par Ord kunde man ønſke forandrede. **En ſkjøn god Morgen**, høres nok aldrig i Danſken. — **Vi har lagt i denne fordømte Rede**, ſkulde nok være: ligget i dette forbandede Hul. — **Gud være hans Sjel naadig**, hedder nok rettere: Gud glæde hans Sjel. — **forſtødt** er dog aldrig det rydſke: **verſtoßen**. Man forſtødes ved en ſtellandſk Poſtvogn, ogſaa naar man falder ned af en Trappe, men en forſtødt Søn, en forſtødt Kone er ikke det ſamme ſom en forſkudt Kone eller Søn. — Hvad Ordet: **udfordrer** S. 31 bemærker, ſees ikke lettelig.

Addiſons Cato, overſat ved Niels Qvistgaard. Udgivet efter dennes Død, og forøget med et Forſøg til J. Addiſons Levnetsbeſkrivelſe ved M. F. Liebenberg S. S. Miniſt. Cand. Befordret til Trykken ved Selſkabet for de ſkjønne Videnſkabers Fortremmelſe. Kjøbenhavn, 1792. Hos Gyldendal. 196 S. i 8vo.

Originalen har været bekjendt dette hele Aarhundrede igjennem, og foruden det Bifald det fandt paa Londons Skuepladſe, (det blev opført 35 Gange i Træk) ogſaa vundet Læſernes, da det foreſtiller den ſtrængeſte, urokkeligſte Retſkaffenhed og Fædrelandskjerlighed. Cato viſes her i ſit Utika omgiven af Farer, friſtet af ſvage Venner og af Forrædere, anfaldet af Oprørere, lokket af Cæſars forføriſke Tilbud, miſtende en elſket og retſkaffen Søn, forladt omſider af ſine Hielpetropper, men altid ſtandhaftig, altid ſig ſelv lig, indtil det ſidſte fornufrige Haab glipper, og han vælger en frivillig Død iſtedet for Trældom. Da her ikke ſkulde foreſtilles en Ideal af Dyd, mindre af chriſten Dyd, ſaa gjør dette Selvmord intet

Skaar

Skaar i det højagtelsesfulde Interesse, Cato her opvækker. Ikke slet saa fornøjet som med Hovedcarakteren kan man være med nogle af de andre Personers. Især støder det, at Katos ene Søn Portius, der ellers foreſtilles som gaaende stadig frem i Faderens stoiske Fied, bær sig saa fortvivlet ad, da hans Elskede ikke vil høre noget mere om Elskov, saalænge Ulykkerne hænge over dem. Ogsaa mod denne hans Elskede kunde man indvende et og andet, som overalt alle de her indflettede Elskovs-Handeler ere egentligen Stykket uvedkommende, da de saa got som slet intet bidrage til Hovedcarakterens videre Udvikling, og mindre til Fabelens Gang. Man seer øjensynlig, at Digteren tildeels har lempet sig efter Skik og Brug, som endelig vil have Elskov i alle Dramer, tildeels har været forlegen for at give Stykket Fyldighed og Afveerling nok, og derfor har faaet disse sex Forelskede indført. Dog hvortil flere Anmærkninger over et Stykke der har saa unægtelig Værdi?

Oversættelsen er virkelig god og Sproget reent (paa meget faa Steder nær). Den er i rimfrie Jamber paa fem halvstette Fod, som ere flydende, og kun meget sielden have nogen Haardhed og urigtig Qvantitet; saa man kan formode, at Hr. Liebenbergs Fiil har givet dem saa megen Politur, da den afdøde Oversætter ikke har været bekiendt for Versifikateur.

Addisons Liv og Levnet læses med Interesse, og opvækker Ønsket, at Hr. Liebenberg gav os flere saa velskrevne Biographier. Digressionen om Biographernes Mangler kunde synes undværlig.

Det gode Ægteskab. Comoedie i en Act af Florian, overſat ved Schwarz. 32 S. i 8vo. (Kjøbenhavn 1792.)

Digteren har meget utvungen, altsaa med megen Konst, vidst i dette lille Skuespil at fremstille endeel Optrin af den Sjeldenhed, som nævnes paa Titelen. En fornustig Mand, en mere fornustig Kone, begge elskende hinanden inderlig, levende anstændig af deres Arbejde (det forstaaer sig desuden, sonst würde dies nur Fabel seyn), velskabte

[illegible]maae

ſmaae Børn der lade ſig ſige; diſſe er Perſonerne. Manden bliver ſaa got ſom overbeviſt om Konens Utroeſkab; han viſer ſig ſom den følende, men ogſaa ſom den fornuftig elſkende Mand; hun lider med Høihed. Han tilgiver hende, og ſtrax derefter overbeviſes han virkelig at hun er fuldkommen uſkyldig. — For ſaadant et lidet Drama, er dog den Situation næſten for ſtærk, den er høitragiſk, da en god elſkende Mand troer ſig ſkuffet, en uſkyldig Qvinde ſeer ſig med ſtørſte Rimelighed mistænkt for den ſtyggeſte Laſt, men af Ædelmodighed bærer denne Ulykke, medens hun kunde redde ſig ved at aabenbare Sammenhængen. Perſonerne og alle foregaaende Scener ere ſaa blide, at vi ſlet ikke ere forberedede paa diſſe ſtærke Ryſtelſer; og kun det gjør dem udholdelige, at vide den Sammenhæng, ſom er ſkjult for Manden. Stykket læſes da med Behag, og er ganſke got overſat.

Hertug Ludvig Philip af Orleans's, ellers kaldet Egalité, Levnet og Karakteer. Efter det franſke, Kjøbenhavn, 1794, Trykt hos Zacharias Breum. 147 S. i 8vo,

Hvad de Ord paa Titelbladet: „efter det franſke," vel monne ſkulde betyde? Nej, af det tydſke er Pjecen overſat, og derfor er det begribeligt, hvorfor her møde adſkillige Germanismer, for Ex. S. 5 Retning; S. 6 Udſide; S. 16 at hobe Grueligheder; S. 17 Snilkraft; S. 18 han gjorde ſig meget ſtor af ſit Talent; S. 99 hobede Ryſtelſe paa Ryſtelſe. Det er altſaa Overſættelſe af en Overſættelſe man har givet os, hvorimod man da ikke juſt kunde have meget at indvende, naar kun Tingen var værd at læſe eller at eje; men det er ikke Tilfældet. Det Hele er ſammenflikket af Avis-Efterretninger, udſpækket med tomme Declamationer og fremſat i et affecteret og kjedende Foredrag. Den tydſke Overſætter har ogſaa idelig ſeet ſig beføjet til i Noter at rette, forbedre, og forandre ſin Originals vrange, ſkjæve og i det højeſte ikkun halv rigtige Foreſtillingsmaade om Hertugens Medvirkning og Indflydelſe i Revolutions-Begivenhederne. Recenſ. kan overhovedet ikke fælde nogen rigti-

rigtigere Dom over Bogen, end den som den tydske Oversætter mod Slutningen har afsagt, og som findes her i den danske Oversættelse i Noten S. 142. I Texten siger Autor: „Det er vist et pinefuldt høist bedrøveligt Foretagende at afskildre Lasten med alle sine Grueligheder; at igjennemgaae en Række af skjændige Gjerninger, af hvilke den ene stedse er afskyeligere end den anden," ꝛc. Herved gjøres denne sande og pertinente Anmærkning: „Det fø„ler nok enhver som har Øvne til at føle. Intet er „modbydeligere og mere tærrende, end som at hobe „(sammendynge) en Række af skjændige Gjerninger, som „ofte ikke have mere Sammenhæng, end som de adspred„te Stene i en Bunke af Grus. Intet er mere in„teressant og mere lærerigt, end som just at bringe disse „Handlinger i en philosophisk Sammenhæng, at forkla„re den ene af den anden, og som Plutarch, Sallust, „Rez, at hentyde paa de store Kræfter, som udfordre„des til deres Frembringelse. Sjelden har Autor heri „været heldig, og det er for største Delen kun blotte „Declamationer eller Pleonasmer, som han gjerne vilde „følge os for psychologisk Raisonnement."

*** *** ***

Mandagen den 24de Februar var atter Høitidelighed paa Academiet, da de Candidater, som havde vundet Præmierne for forrige Aars Prismateriers Besvarelse, modtoge Belønningen paa det store Auditorium af Universitetets høje Patron Printsen af Augustenborg. Før Uddelelsen holdt Hans Durchlauchtighed en Tale om hvad Lærdom egentlig er og om dens Gavnlighed og høje Værd; om det Baand som forener og forbinder alle Videnskaber med hinanden; om at Videnskaberne bør dyrkes, ikke for at kunne tage Examina og derved tilsnige sig et fedt Levebrød, men for deres egen Værds Skyld o. s. v.; thi det behøves saa meget mindre her at angive Hovedmomenterne af Talen, da den formodentlig snart vil blive aftrykt i et af vore Maanedsskrifter, og vil den da blive læst med et lige saa almindeligt Bifald, som den blev anhørt med et talrigt Auditoriums yderste Agtpaagivenhed og Interesse.

Blant

*** *** ***

Blant andre Nyheder ſom forrige Aar bleve forſømte at anmeldes i diſſe Efterretninger hører, at Hr. Profeſſor G. Coopmans er bleven anſat ſom Profeſſor Chemiæ extraord. ved Univerſitetet i Kiel. I Intelligenzblat der neuen allgem. deutſchen Biblioth. No. 51. for 1793 ſiges, at han der beholder ſin Gage paa 2000, (ſkriver to tuſinde,) Rigsdaler. — Den berømte Kantiſke Philoſoph Reinhold er ligeledes forrige Aar bleven anſat ſom Profeſſor i Kiel med 900 Rdlr. Gage.

Baggeſens bekjendte Drikkeviſe: Naar, ſom I ofte ſee desværre! ꝛc. findes paa tydſk overſat i et muſicalſk Skrift, kaldet: Sammlung deutſcher Gedichte, in Muſick geſezt von Grosheim. Denne Bog recenſeres i Allgem. Litteraturzeit. for 1794. No. 20., og dadles i den Anledning Digterens Idee, at vi opmuntres til at drikke, for at glemme Andres Nød.

(Indſendt)

I No. 49. f. A., hvor Landsbyeſelſkabet er recenſeret, ſtaaer: „No. 2, (nemlig den danſke Overſættelſe) „ er en Overſættelſe af No. 1, (nemlig den tydſke Ori„ ginal Dorfgeſellſchaft,) og underligt er det, at det „ ikke ſiges, da det dog ikke ganſke fordølges (ſee S. 89 „ i Noten)." Ja viſt nok maatte dette forekomme Hr. Recenſenten underligt. En utilgivelig Forfængelighed var det, om jeg vilde udgive det for eget Arbejde, der er blot Overſættelſe, og en latterlig Dumhed, hvis jeg i ſaa Fald havde glemt at udelade den anførte Note. Jeg ſkylder altſaa min egen Ære den Erklæring, at der paa mit Manuſcript ikke var ſat anden Titel, end: Landsbyeſelſkabet, overſat af det Tydſke, ved L. Haſſe. Alt det øvrige har Hr. Forlæggeren behaget at tillægge uden mit Vidende og Villie. Fridericia, den 4de Febr. 1794.

Haſſe.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 9.

den 29de Martii.

Hvad ſkal jeg troe til min Sjels Beroligelſe? Hvad ſkal jeg haabe ved de Lærdes forſkjellige Meninger? Beſvaret af en Olding ved Gravens Bred. Efter det Tydſke. Kjøbenhavn, 1791. 8vo. Paa Pelts Forlag.

I de Lande, hvor man roſer ſig af en ſtørre Cultur og Oplysning, ſtemme de fleſte overeens deri, at de grunde deres Sjels Beroligelſe paa Troe til GUd og hans naadige Beſlutninger over Menneſkene. I Henſeende til denne beroligende Kundſkabs Kilder ere de uenige. De evangeliſke Chriſtne ſøge diſſe i Bibelen ſom en guddommelig Aabenbaring. Den rene Fornuftreligions Tilhængere anſee denne for overflødig, og paaſtaae, at den menneſkelige Fornuft og Naturens Beſkuelſe er en tilſtrækkelig Kilde til beroligende Kundſkab om GUd og hans Sindelag imod Menneſkene. Med diſſe ſidſte er det nu egentlig Forf. har at gjøre. Han underſøger derfor om Menneſket ved Fornuftens blotte Brug og Naturens Beſkuelſe kan finde Grunde, tilſtrækkelige til at overbeviſe ham om et eneſte evigt Væſen, ſom med Faderkjerlighed ſørger for Menneſket, ſom har beſtemt det til en evig Uddelighed, og uddeler til enhver hvad han ved ſit Forhold har fortjent. For at gjøre dette, henvender han ſig til Naturens Betragtning ſelv, og finder her at det ſynes ſom Naturens Lov var denne: at de levende og tænkende Væſener en

Tidlang skulde erfare afvexlende behagelige og ubehagelige Fornemmelser, smage Glæder og udstaae Pinsler, og derpaa vende tilbage til deres forrige Elementer igjen. Fra S. 8-12 skildrer han de mangfoldige Ulykker hvortil Kilden deels ligger i Naturen selv uden for os, deels i Menneskenes medfødte Drifter og Tilbøjeligheder, og opfordrer den rene Fornuftreligions Tilhængere at løse alle de Tvivl som Betragtningen af alle Uordener nødvendig maa opvække. Man beraaber sig paa en vis Eenhed, en Stræben til almindelig Lyksalighed, som Forfatteren af de alt anførte Grunde benægter, — paa Menneskets større Anlæg til Fuldkommenhed som her ikke udvikles, hvilken Grund han heller ikke vil antage for gyldig, da mangfoldige andre Ting i Naturen ogsaa har Anlæg, som aldrig udvikles. Endelig beraaber man sig paa Menneskets Drift og Attraae til Udødelighed; ogsaa dette forkaster Forfatteren, eftersom Erfaring viser, at der gives mange Drifter og Attraaer, som aldrig blive tilfredsstillede. P. 31 kommer Forfatteren til det kantiske Bevis for Sjelens Udødelighed; som han dog høist urigtigt har fattet og forestilt, og anvender dette af ham selv saa kaldte kantiske Bevis S. 34 paa en ganske besynderlig Maade. „Den Troe som i mange Aarhundreder har bi„draget til saa mange Folks Lyksalighed, og som efter „alle Christnes, indsigtsfulde Mænds, og endog efter „Dejsternes Vidnesbyrd, endnu bidrager dertil, den „er — rigtig og sand, og det er Pligt at antage den. „Nu er den Troe, at Bibelen er en guddommelig Un„derviisning, og nødvendig til Menneskenes Lyksalighed, „grundet paa saa mange store Mænds Vidnesbyrd — ergo." Resultatet af hele Skriftet skal da være dette: Forfatteren har vildet sammenligne det som den rene Fornuftreligions Lærere har bidraget til Menneskets Beroligelse med det som den guddommelige Aabenbaring i denne Henseende har udrettet. De første have ikke dannet en Fornuftreligion der 50 Aar igjennem har havdet sin Anseelse. Bibelen derimod sin i Aartusinde. Bibelen oplyser os med tilfredsstillende Vished om alt det hvorom Fornuftreligionen lader os i Uvished.

Dette

Dette er nu omtrent Tankegangen i nærværende Afhandling, som Recensenten tildeels har læst med Fornøielse. Fuldkommen rigtigt er alt hvad Forfatteren siger om de Beviisers Utilstrækkelighed, der af den theoretiske Fornuft føres for Sielens Udødelighed og Guds Egenskaber. At bevise Sielens Udødelighed af Guds Viisdom, Godhed og Retfærdighed, og naar man skal bevise denne Viisdom, Godhed og Retfærdighed og forsvare den mod de mange sandsynlige Indvendinger som af Naturens Gang og Menneskens Skiebne herneden kunde gjøres imod den, atter at tage sin Tilflugt til en Tilstand efter Døden, hvor alle disse Tvivl skal opløses, dette kan dog vel umuelig kaldes andet end den groveste Cirkel i at føre Beviser. Uden Tvivl gives der neppe noget Bevis for denne vigtige Sandhed, uden det allene der grunder sig paa den praktiske Fornuft og Moraliteten selv. Et Bevis der vel ikke medfører apodictisk Vished, men dog Fornuft-troe paa et Væsen der er mægtigt nok, til at bringe Lyksaligheds Driften i Harmonie med den praktiske Fornufts evig hellige Love, og at tildele enhver den Lyksalighed, som han ved sin moralske Opførsel har gjort sig værdig til. Dette er ikke apodictisk Vished af theoretiske, men Fornuft-Trang af praktiske Grunde, et Bevis der maae staae ligesaa fast, som Moraliteten selv, hvorpaa den grunder sig.

Gandske urigtig har Forfatteren foreskilt det kantiske Bevis for Sjelens Udødelighed og hans heleSystem. Kant siger ikke: at man uden Dyd ikke kan opnaae, men vel at man uden Dyd ikke kan være værdig til at opnaae Lyksalighed. I Følge hans System, og den daglige Erfaring selv, staae tvertimod Dyd og Lyksalighed herneden ofte i den allerstærkeste Modstrid og Collision. Gandske modsat hans System er det, at foreskille sig Dyd som et Middel til Lyksaligheden. Den første grunder sig, ligesaavel som den sidste, hver paa sin egen særskilte Basis. Troen paa en Gud og Udødelighed er nødvendig, ikke for at give de praktiske Love den Gyldighed, som de have i sig selv, men for at indgive os Mod og Kraft til af Lydighed mod disse praktiske Love, at opofre vor timelige Lyksalighed.

Det vilde være alt for overflødigt, vidtløftig at blotte alle de Fejlſlutninger, ſom ligge i den Anvendelſe Forfatteren gjør af dette, af ham ſelv ſaakaldte kantiſke Beviis. Man kunde maaſkee tvivle om den chriſtelige Religion altid har bidraget til, eller om den undertiden, for Ex. i Pavedømmets Tider, virkelig har forhindret den menneſkelige Moralitets og Lykſalighedſ Fremme. Uden at nægte den virkelige Indflydelſe ſom Chriſtendommen har havt paa Moraliteten, paa at renſe, ſtadfæſte og udvikle den, kunde man dog paaſtaae, at der i det, ſom virkelig har bidraget til Menneſkedyd og Menneſkelykſalighed, er intet andet end den praktiſke Fornufts Love, ſom den har foreſtilt i deres rene Lys, og indſkjerpet Menneſkene. Man kunde ſige, at flere Religioner end den Chriſtelige, paa denne Maade have bidraget til Menneſkedyd og Menneſkelykſalighed; Mahumedanismen for Ex., og at det endelig ikke er et Beviis for en Troes Rigtighed, at mange og ſtore Folk have troet det ſamme. Det vilde være et meget ſlet Beviis for Hvirvle-Lærens Rigtighed, hvis man vilde beraabe ſig paa, at Carteſius og flere ſtore Mænd for Newton, have troet og antaget den.

Hvad nu det endelige Reſultat af hele Skriftet angaaer, da maa vi erindre, at den af Forfatteren anſtillede Sammenligning imellem den rene Fornuft-Religion og den chriſtelige Aabenbaring heller ikke er ſaa gandſke fri for Modſigelſe. Om den chriſtelige Aabenbaring, heel og holden tagen, (ikke enkelte Sætninger deraf) kan neppe den paaſtaae, at den altid har havt en uforanderlig Skikkelſe, der af Kirkehiſtorien kjender dens mangfoldige Forandringer. Hvor ulig var ikke den første ſimple fattelige Religion, ſom JEſus ſelv lærte, fra den, med gnoſtiſke og neoplatoniſke Sværmerier, blandede Chriſtendom. Hvor forſkjellig ikke Lærdommenes Tilſtand, og de Forklaringer man gjorde over dem i det lange Tidsrum fra Chriſtendommens Begyndelſe til Luther; hvor forſkjellig Lutherdommen fra det, ſom man i Pavedommets Tider kaldte Chriſtendom; hvor forſkjelligt er ikke det ſom man i de forſkjellige Chriſtendommes Sekter, ja hvor forſkjelligt det ſom forſkjellige proteſtantiſke Lærere kalde Chriſtendom og proteſtantiſk Chriſtendom, fra det ſom andre

Sekter

Sekter, og andre Lærere kalde Christendom og Protestantismus. Bogen, Principium cognoscendi, er vel den samme, men neppe har nogen Bog været underkastet saa mange gandske modsigende Fortolkninger. Skal Uforanderlighed være Beviset paa en Lærdoms Rigtighed, hvor kan da, kunde den rene Fornuft-Religions Tilhængere svare, Supernaturalisterne paastaae noget Fortrin for os? Ogsaa vi har bestandig havt det samme Principium cognoscendi, Fornuften. Maaden hvorpaa vi, ligesaavel som Supernaturalisterne, udlede vore Meninger, af vore forskjellige Principiis cognoscendi, er hos os og hos dem lige forskjellig.

Henseer man til det i Fornuft-Religionen, som egentlig grunder sig paa det praktiske, (det i hvis Udbredelse og Lutrelse Christendommens Hovedfortieneste bestaaer), saa hviler dette paa en rolig, fast og urokkelig Grundvold, paa Menneskets moralske Natur selv. Vel gives der Mennesker, som har nægtet al Moralitet, ligesom der har været Mennesker, som har nægtet alle Grunde til den menneskelige Kundskab, men hine Mennesker har, ligesom disse, af theoretiske Grunde, som de have indblandet i en Sag, hvorhen de, i Følge dens Natur, ikke henhøre, ladet sig forlede til at drage Ting i Tvivl, som deres egen Følelse, uden for Studerestuen har modsagt. Naar dette imidlertid skal gjelde som et Bevis for Fornuftreligionens Ufeilbarlighed, saa har denne Religions Tilhængere Grund til at erindre Supernaturalisterne om de mange Mennesker der ogsaa forkaste en overnaturlig Aabenbarings Rigtighed, eller, om de antage den, dog ved Spidsfindigheder og Fordreielser af den udlede de sælsomste og meest modsigende Slutninger.

Til Slutning maae Recensenten anmærke, at de Grunde der beroe paa en overnaturlig gyddommelig Aabenbaring, vel ere de som for den store Hob, der ikke er oplagt eller i Stand til selv at anstille Undersøgelser, medføre den største subjective Overbeviisning, og afskjære som oftest Vejen til de for Moraliteten saa skadelige Spidsfindigheder og Undtagelser fra dens Love, hvorved Menneskene gjerne vil besmykke deres Laster; men at disse Grunde dog, for den som ikke vil beroelige sig ved men-

neskelig Authoritet; (thi menneskelig Authoritet bliver det altid, naar man paa sin Lærers Ord, antager noget for guddommeligt Bud, eller guddommeligt Tilsagn, uden at være i Stand til, eller at have Lyst til at indlade sig paa en Undersøgelse, om denne guddommelige Oprindelses Tilforladelighed,) for den som med egne Øyne selv vil undersøge, dog altid maae være mindre evidente, og flere Vanskeligheder underkastede, end de, der blot grunde sig paa Menneskets evige uforanderlige moralske Natur. En overnaturlig Aabenbaring er et Factum, der grunder sig paa historiske Undersøgelser, derfor alle de Vanskeligheder undergiven, som alle andre historiske Undersøgelser om Facta, der ere forefaldne paa Tider, som ikke allene ere saa langt borte fra vore Dage, men paa hvilke Menneskene heller ikke forstode den Kunst med tilbørlig kritisk Strænghed at prøve Begivenhederne; Facta, som man vel ikke uden at begaae en stolt Anmasselse kan erklære for urigtige, fordi vi ikke kunne begribe dem, men som vi dog ogsaa paa den anden Side, ikke uden en lige Anmasselse, kan erklære for saa urokkelig visse, at ingen Skygge af Modsigelse kunde finde Sted.

Hertil kommer endnu at Moraliteten eller den praktiske Fornuft altid er en sikker Prøvesteen for Aabenbaringen, men ikke v. v. Den første staaer evig fast paa sin Basis, Menneskets moralske Natur selv; den sidste kan vel være urigtig, endskjønt den kommer overeens med de praktiske Love; men den kan aldrig være sand, aldrig have sin Oprindelse fra Guddommen, naar den modsiger dem. En Aabenbaring der tillader Uretfærdighed, eller byder Umenneskeligheder, maa, alle historiske Undersøgelser uagtet, nødvendig være opdigtet,

Oversættelsen kan vi, af Mangel paa Originalen, ikke tilfulde bedømme. Imidlertid synes det dog som Oversætteren ikke har havt begge Sprog saameget i sin Magt, som en Oversætter vel burde. — S. 12. Lin. 12. til S. 13. Lin. 7. og ligeledes S. 14. have vi truffen paa et par høystutydelige Steder. Om denne Utydelighed imidlertid falder Originalen eller Oversættelsen til Last, kan vi, af foranførte Grund, ikke afgjøre. Men et par Fejl, hvori den sidste uden Tvivl gandske er skyldig, have vi dog

fundet,

fundet, saasom S. 40. „JEsu forsonende Død var en Ergrelse, (Forargelse, Aergerniß) for Jøderne," og S. 41. „Ingen Philosophie har kundet erholde sig i 50 Aar. ✝

Moses Mendelsohns Afhandling om den menneskelige Sjels Ulegemlighed. Oversat af det Tydske. Kjøbenhavn, 1792. Paa Hejdner jun. Forlag.

Saa stor den Høiagtelse er, som vi bære for Mendelsohns virkelig philosophiske Genie og lyse behagelige Maade at udtrykke sine Tanker paa; saa synes det dog, at Oversættelsen af nærværende Afhandling, efter de Hovedforandringer, som i de sidste Tider er foregaaet med Philosophien, nu kommer for sildig.

Spørgsmaalet om Sjelens Ulegemlighed kan kun for saavidt have nogen Interesse for Menneskeheden, som man paa denne Ulegemlighed er i Stand til at grunde det store Haab om vor Sjels evige Udødelighed.

For at gjøre dette maatte de Grunde, paa hvilke denne Ulegemlighed beroer, grunde sig paa visse Erfaringer og rigtige Slutninger; de maatte henlede til en Overbeviisning, ikke blot om Vedvarenhed, men om Vedvarenhed forbunden med Bevidsthed efter Døden; thi uden dette sidste er Udødelighed egentlig intet.

Ved Materien, sige nu Ulegemlighedens sædvanlige Forfægtere, kjende vi ingen anden mulig Forandring, den undtagen, som rejser sig af Deles Fratagelse, Tilsættelse eller Omflytning, men hverken ved Deles Fratagelse, Tilsættelse eller Omflytning er det mueligt, (d. e. kan vi forestille os) at en Tanke og Bevidsthed kan fremkomme. Tanken og Bevidstheden maae altsaa — ikke søges i Materien, men i et enkelt ulegemligt Væsen.

Man seer tydeligt, at Grunden til denne Slutning ligger i den Sætning: hvad vi ikke kjender det kan ikke være til; hvad vi ikke kan forestille os det kan heller ikke, i og for sig selv, d. e. uden for vor Forestilling være saa. Men hvilken stolt Anmasselse ligger der ikke i denne Tanke? Kjende vi da alle Materiens Forandringer og Egenskaber? Er alt hvad vi ej med vore 5 Sandser kan fornem-

me, alt hvad der ikke kan være et Objekt for diſſe Sandſer og vor Sjels Foreſtillings- og Handle-Love og Former, derfor i ſig ſelv umuligt? Kan det umulig foreſtilles ved Hielp af andre Sandſer eller Foreſtillings-Evner, ſom virke efter andre Love end vores?

Dog ſæt ogſaa dette: Er da Maaden hvorledes Materien kan virke paa et ulegemligt Væſen; Er den Forandring, ſom vi kalde Tanke og Bevidſthed, i og for ſig ſelv, os mere begribelig? kan vi bedre gjøre Rede for dette, end for den Ubegribelighed at Materien kan tænke? Begge Sætninger: Materien kan tænke, og den, et ulegemligt Væſen modtager Indtryk af Materien og tænker ſig dem med Bevidſthed, er lige ubegribelige. Factum ſelv, at vi tænke med Bevidſthed, το ὅτι, veed vi af Erfaringen; Grunden til denne Tanke og Bevidſthed, το διοτι, er, vi maa ſaa antage et tænkende materielt eller umaterielt Væſen, ligefuldt en uigiennemtrængelig Hemmelighed.

Dog ogſaa dette vil vi indrømme, lad det være mere begribeligt at et ulegemligt Væſen modtager Indtryk af Materien og tænker ſig dem, end at Materien ſelv tænker, hvad er der da herved vundet for Sjelens Udødelighed? Derſom dette ulegemlige tænkende Væſen beſtandig trænger til en Organiſation, for at tænke og være ſig ſelv bevidſt; (og vi kjende det i det mindſte ikke uden ved en Organiſations beſtandige Medvirkning, der har ſtor Indflydelſe paa dets Tænken og Bevidſthed.) Derſom de materielle Ideers forholdsmæſſige Klarhed, efter Mendelsſohn, er abſolut nødvendig til Sjelens Bevidſthed; og derſom diſſe materielle Ideer ligge i Hjernen, altſaa i Legemet; hvad er os da Borgen for, at diſſe materielle Ideer ved Legemets Opløsning, ikke tillige opløſes og den Bevidſthed i Sjelen, ſom var forbunden med diſſe materielle Ideer, da tillige gaaer forloren? Kan Sjelen, ſom Mendelsohn S. 46 ſelv ſiger, hverken fornemme eller tænke, naar den ikke har en Deel organiſeret Materie til Redſkab for ſine Fornemmelſer; er Sjelen lig en, der i et med Speyle behængt Værelſe, i diſſe Speyle ſkuer de udvortes Ting; hvad vil da ſkee, om Døden engang, ved at ruinere Værelſet ogſaa ſlaaer diſſe Speyle, (de materielle

terielle Ideer) i Stykker, naar Personen i Værelset, uden disse Speyles Hjelp, ikke er i Stand til at skue nogen udvortes Ting? Vil da, Sjelen maa nu vare ved som en enkelt udødelig Ting, eller ikke, dog ikke al Tanken, Fornemmelse og Bevidsthed, og derved det for Menneskeheden vigtigste Stykke af Udødeligheden, ikke tillige gaae forloren? At tage sin Tilflugt til et uopløseligt slint Legeme, som ved Sjelens Fraskillelse fra det grovere Legeme, følger med det, og i hvilket Indtrykkene af de materielle Ideer endnu befinde sig, er dog vel en Hypothese, som man ved første Øyekast seer er blottet for al Grund af Erfaringen, og som blot er opfunden, ikke for at forklare urykkelig visse Facta, som den copernicanske, men for at bevise hvad man vil bevise. Den kan altsaa umuelig tilfredsstille en upartisk Undersøger, ligesaa lidet som den anden bekjendte evige Cirkel, i hvilken man dreyer sig, naar man af Guds Godhed, Viisdom og Retfærdighed vil bevise Sjelens Udødelighed, og atter tage sin Tilflugt til denne Sjelens Udødelighed, naar man vil hæve de Indvendinger, som af Naturen gjøres imod den guddommelige Godhed, Viisdom og Retfærdighed.

Vi kjende ikke det allermindste til Tingene i sig selv, (entia per se); kjende ingenlunde hvad det ganske Ubekjendte er, som foraarsager Fornemmelser inden i os; Kuns de, ved dette aldeles Ubekjendte opvakte Forestillinger kjende vi; følgelig kjende vi hverken til Materien eller til Sjelen, som Ting for sig selv, (entia per se) betragtede. Kun Forestillingerne om Farve, Størrelse, Figur, Fornemmelser ꝛc., som frembringes af dette os aldeles ubekjendte Noget, dette mathematiske x, er det som vi virkelig kjende. De Slutninger og Forstands-Begreb som vi rigtigt anvende paa disse Phaenomener, kan vi, uden at gjøre os skyldige i en stor logisk Fejl, ikke anvende paa Tingene i sig selv, som vi ikke kjende, og som maaskee er ganske forskjellige fra disse Phaenomener. Nu er det, som vi kalde udvortes Phaenomener, det er: de Forestillinger, hvis ubekjendte Grund vi sætte uden for os selv, altid forbunden ved Rummet, i hvilket vi forestille os, at de befinde sig; og indvortes Phaenomener derimod, d. e. de, hvis Grund jeg sætter i Sjelen selv, ere derimod aldrig for-

bunden med Rummet, men blot med Foreſtillingen om Tiden, i hvilken jeg iagttager dem. Alt hvad jeg foreſtiller mig, ſom uden for Sjelen ſelv, foreſtiller jeg mig, ſom exiſterende i et uendeligt deelbart Rum. Alt hvad jeg derimod foreſtiller mig, ſom foregaaende inden i Sjelen ſelv, ſom noget der ikke beſkues i Rummet, og ſom følgelig ikke er udſtrakt og deleligt, (thi diſſe Egenſkaber forudſætter nødvendig Rummet,) er noget der kun lader ſig beſkue i Tiden. Naar man altſaa paaſtaaer, at Tanken og Bevidſtheden, (ſom ere indvortes Phaenomener,) ikke kan tænkes ſom udſtrakt eller deleligt, ſaa har man ganſke Ret. Hver af diſſe tre Ting, Udſtrækning, Deelbarhed og Bevidſthed, har deres ſæregne forſkjellige Former eller Love, efter hvilke de foreſtilles. For den første, ſom et udvortes Phaenomenon, er Rummet Betingelſen, for det ſidſte derimod, ſom et indvortes Phaenomenon, blot Tiden, Betingelſen, uden hvilket det ikke kan foreſtilles. Men at anvende denne Slutning fra Foreſtillingerne, Phaenomenerne (ſom Bevidſtheden) til Sjelen (ikke ſom et Phaenomen men) ſom et ens per ſe, det er paa ganſke heterogene Ting, hvis egentlige Natur vi ikke kjende, dette er dog en aabenbar Fejlſlutning.

✝

Maanedsſkrift for Damer. Kjøbenhavn, 1794 (1793). Paa A. Soldins Forlag. Trykt hos M. Seeſt. Første Binds første Hefte. 94 S. Første Binds andet Hefte, ligeledes 94 S. i 8vo.

Er det Sandhed, at det bidrager betydeligen til ikke blot Fruentimmeres egen, men ſluttelig til vort Kjønslykſalighed i Livet, at den qvindelig Aand uddyrkes, forædles, beriges med andre og flere gavnlige Begreber, end dem de kunne hente af Lofts og Müllers Kogebøger, ſaa maa det upaatvivleligen anſees ſom en Fortjeneſte, at virke med til en ſlig det andet Kjøns Oplysning. Men allerbedſt ſynes nu dette at kunne ſkee ved periodiſke Skrifter, da hines egentlige Hovedſysler ofte ikke levne dem Tid nok til at gjennemlæſe ſtørre Værker, og der ogſaa i Journaler, Magaſiner o. ſ. v. ved Afvexling kan ſørges bedre for deres Tidsfordriv,

fordriv, iſær i ſaadanne, ſom ere beſtemte før det ſmukke Kjøn ſelv. Et ſaaledes endnu vedvarende Tidsſkrift, hvis Udgiver den agtværdigen flittige Hr. Nyegaard er, have vi vel allerede, men to ere neppe for mange, og Recenſ. torde derfor ikke anſee end eet lignende Foretagende for overflødigt, ſaafremt kun Udførelſen nogenledes ſvarede til Øjemedet. Almindelig Dom over det Hele vil Recenſ. ikke affige, han haaber, den kan abſtraheres af følgende Indholdets ſpecielle Angivelſe.

I første Hefte findes: **Advarſel for ſtolte (knibſke?) Piger.** Af Moral in Beyſpielen für Frauenzimmer edler Erziehung 1ſter Th. S. 21. (Recenſ. kan ikke tilbageholde det Ønſke, at ved ſlige Bøger, hvoraf noget var laant, tilføjedes en kort Anmældelſe af diſſes Indhold og Værd, Damerne fik ſaaledes med det ſamme en Anviisning til gavnligen underholdende Læsning), overſat af Staal, (der tillige er bekjendtgjort at ſtaae for Maanedsſkriftets Udgave) S. 1–34. Om det er heufigtsmæſſigt, til Skræk og Exempel for andre ligeſindede, at fremſtille en Pige, der rigtig nok, formedelſt ſin Knibſkhed, var nær ved at blive ulykkelig, men dog tilſidſt, endnu en tillokkende Skjønhed, juſt derfor følte ſig des lykkeligere, og fortjente ſig alles Agtelſe, kan Recenſ. ikke andet end betvivle, ligeſom og Førf. ſikkerlig ej har gjort det got ved den Slutning: „Men ikke enhver Pige maatte have Karolines Skjebne. Derfor vogter Eder, I ſtolte Skjønne! at I ikke tilſidſt falder i en gammel Satyrs Lod!" Hvad Overſættelſen angaaer, da maa Recenſ. anmærke følgende: S. 4 hedder det: „En ung Piges Dyder ere ſaa ſpæde Blomſter, at de behøve den ſtørſte Pleje og Blufærdigheden iſær; thi den visner næſten ved at røre den." Den Ordføjning kan umulig være rigtig. S. 6: „en brun Pige." Nej: en Brunette, eller dog vel: en brunladen Pige; Mulatinden er en brun Pige. S. 8: „overbeviiſt, at" for: om, at. S. 18: „en Fyr" bør nok ſkrives: Fyrr, naar det bemærker et Fyrretræ. S. 21: kryde ſkal være: krydre. S. 24: „det traf ſig ved et beſynderligt Træf." Det falder lidt beſynderligt. S. 30: „at anbefale ſig til ſin Fyrſte," rettere: indynde ſig hos ham, eller i det mindſte: anbefale

fale ſig hos. Saa ſkriver Hr. Overſ. og idelig brugde, vitsde Jagd, o. m. ſl. for brugte, viiſte, Jagt.

Nonnen i Cellen, af M. C. Bruun. S. 35-36 Synes at have vel mange Fejl. Traurigt er Tydſk. — Naar Digteren ſynger;

O venlige Grav, i din Skygge boer Fred.

det lader ſig høre; men naar Hr. B. taler om et „Stille, fælt, ſom Gravens Fred," ſaa maa man vel erindre, at Graven neppe er fæl, for ſaa vidt den er Fredens Boelig. „Haller," ſkulde det være danſk? „at flygte Kjærlighed," det hedder: at flygte for Kjærlighed. Hjertet er ikke „varm" men varmt. De fire Linier fra Modernavn! — ha —! ſynes dog virkelig at ſtøde an imod Delikateſſen. Ikkuns, for: Ikkun, o. a. ſl.

Reliqvien, af — n. S. 36 en bekjendt Anekdot pag Riim.

Den ſovende Pige, efter Gotter, af M. C. Bruun. S. 37: Det Ord: „pirrende" havde Recenſ. ønſket ombyttet med et andet.

Venſkabet efter Kleiſt, af ſamme. S. 38-40: Her ſtøder man paa „Glædens Rørelſer," og „omarme ſig." Dog har Hr. B. ikke været underkaſtet Rimets Tvang.

Aſtronomerne, af — n., ubetydeligt.

Menneſket og Bæveren, en Fabel, forkortet efter Cazotte, af — n. S. 41: temmelig feilfrit.

Damen og Kræmmeren, efter Kretſchmann, af **. S. 42: Heller ikke ſlet.

Vor Uvidenheds Hiſtorie i Breve til en Dame; taget af: Die jüngſten Kinder meiner Laune, von Kotzebue, S. 155 1ſter B., overſat af Staal. S. 43-74: Hr. Kotzebue giver ſig her til at fortalle ſin Julie, hvad Sjelen er, og, efter at have, ſaa godt ſom han kunde, anført alle, ſaa mener han, Philoſophers Meninger derom, uddrager han det Reſultat, at vi alle tilſammen vide intet om Sjelen. At Hr. Præſidenten intet veed derom, det lader ſig troe, det er ikke den eneſte Ting, hvorom han er ganſke uvidende; men ſkulde derfor Ingen vide noget derom? — Recenſenten har to Ting at udſætte paa Hr. Staals Valg. Først ſynes ham ikke Æmnet at være ret ſkikket

til

til Fruentimmerlæsning, allermindst som denne v. Kotzebue her har behandlet det; rigtig nok kjender Recens. Fruentimmer, der og frydes ved deslige Undersøgelser, men sjeldne ere de, og han fortænker dem ikke, der i Almindelighed ej finde Smag deri. Dernæst er han af den Mening, at man slet ikke bør bidrage til, at gjøre Kotzebue og hvad Kotzebuisk er, mere bekjendt iblant os, end han allerede er bleven, uden det maaskee skulde være, for at advare mod ham. Et Væsen, der, om ikke i dette, dog i saa mange sine Arbejder har forbrudt sig saa synderligen imod Sædelighed og Dyd, er ikke værdt at hans Produkter læses af ufordervede Mennesker. Bør man end ikke hade saadan Skribent, hans Omgang bør man dog skye. Forundre sig maatte man og, hvis man ikke kjendte Personen, naar han kalder sig selv Digter lader Aspasia tale om vandede Journaler og vindige Oplysningsmænd, og gjør vitterligt, hvor fornøjet han er med sin Viisdom. Dog nok om en Person, hvorom en af Tydsklands agtværdige Forfattere for kort Tid siden udtrykte sig saaledes: „Jeg vil intet levende Malerie gjøre af de Udsvævelser, der vise sig paa Universiteterne; jeg maatte da, hvad der er mig og hvert sædeligt Menneske umuligt, laane en Kotzebues skamløse Pen," see Allg Revision des Schul- und Erziehungswesens 12ter Th. S. 150. Ogsaa her maa Recens, i Hensyn til Oversættelsen erindre, at der S. 53 i Stedet for „man overtales let, at o. s. v." burde staaet: man overtales let til at troe, at o. s. v. S. 65: for „Hvad bekymrer det mig" hvad bekymrer jeg mig derom; for: „mangen et Ord," mangt et Ord, o. m. fl.

En vild Amerikaners ædelmodige Selvmord, af: neuen Biographien der Selbstmörder von Albrecht, oversat af Staal. S. 75-94: Ret interessant. Oversættelsen synes og upaaklagelig, dog havde Recens. S. 83: ønsket udvirke Forsoning, i Stedet for: bevirke.

Andet Hefte indeholder: andet Brev af vor (o: Præs. v. Kotzebues) Uvidenheds Historie S. 95-120. Hr. Staal havde i 1ste Hefte truet med at levere Fortsættelsen af disse Breve, og opfylder desværre! her sin Trusel. Brevskriveren lægger denne Gang an paa at

vise

viſe hvad en Sophiſt er. — Skalled S. 114 burde nok være ſkrevet Skaldet. Hint er neppe eet Ord med dette. Endnu et Spørsmaal. Kunde man have dømt Hr. Overſ. ſkyldig i crimen læſi autoris, om han havde bortſkaaret de Kotzebuiſke flaue Udfald paa B — e d: Berlinerne, N... B. Nicolai i Berlin, Bſtr. d: Bieſter, Bahrdt, Fr. Schultz o. ſl., Udfald ſom neppe intereſſere danſke Læſerinder, om diſſe end forſtode dem.

Oraklet, af (Aug Lafontaines) Zeitſchrift für Gattinnen, Mütter und Töchter Apr. 92 S. 320. (hvilket findes anmeldt i Efterretning om udenl. Liter 1 B. S. 262 ff.) S. 120-56. En ſkrækkeligen underholdende Fortælling. Overſættelſen, ſom ſkyldes Hr. J. Schmidt, er i det Hele temmelig heldig, dog ſynes følgende urigtigt. S. 139 ſiges „Uroliahed at kaſte En hidhen og didhen." S. 143. „Ukent for Ukrud. S. 147 „opdage En en Hemmelighed, for: at aabenbare, o. m. ſl. Endnu maa Recenſ. ſpørge om: Elſkling (de Svenſkes Älſkling) burde gives danſk Borgerret? ligeſom Apoſtropheringen: „føle't" for: føle det, ej ſynes ham at fortjene Bifald.

Tre Fortællinger efter Pfeffel af M. C. Bruun. S. 157-61. 1) Templet. Hen og Guddommen rime ei. 2) Heſten og Føllet. 3) Diog nes Man ſiger ikke: at liſte ſin Vei: men at liſte ſig ſin Vei; ikke: at forbarme ſig imod En: men over En: ſaa er og: Bundsforvandter ikke Singularis. De ere i øvrigt got verſificerte.

Selſkabsſang af ſamme. S. 161-3. ret kjøn. Hr. Bruuns:

Brødre! over Stjerners Høje
Maa en kjærlig Fader boe,

er ellers livagtigen det Tydſke:

Bruder — über'm Sternenzelt
Muß ein lieber Vater wohnen.

Doris Hjerte efter Alxinger af ſamme. S. 163-4. Ogſaa vakkert. Endelig har denne endnu leveret

7 Stykker Epigrammer efter Leſſing, følgelig vittige.

Thea-

Theanos (Pythagoras's Kones) Breve af det Græ-ske ved S. 167-82 fortsene deres Plads. Oversætteren har tillige meddeelt en Efterretning om Pythagoras og Theano. Dette Hefte sluttes med: Om (o: imod vellystig, fræk) Dands af J G Jacobi, ved J. K. Høst.) Hr. Prof. Tode har allerede anmærket, at dette Stykke for kort Tid siden ogsaa stod i Morgenposten, hvilket nu rigtig nok ikke burde have undgaaet især Hr. Redactørens Opmærksomhed. Om Oversættelsen tier Recensenten af den, som han haaber, antagelige Grund, at han og underskriver sig J. K. H.

*** *** ***

I Allgem Litteratur-Zeit No. 20. for 1794 recenseres og roses Ober-Conducteur Morvilles geometriske og oeconomiske Jordskiftningslære (til ige Christiani's tydske Udtog deraf,) og i samme No. meldes ogsaa det Islandske Litteratur-Selskabs 1 Bind.

I samme Tidende No. 28. censeres Hr. Riegels's Christian den Femtes Historie og sluttes Recensionen saaledes: „Sollte das Buch übersezt werden, wie wir wünschen, so rathen wir die Auswüchse (unnöthige Ausschweifungen in den Beylagen) wegzulassen, und den harten Ton zu mässigen."

I No. 35. af allgemeine Litteraturzeit. er en temmelig udførlig Recension over Hr. Professor Schlegels Statistik 1ste Deel. Ved Indledningen dadles adskilliat; men om Danmarks Statistik hedder det: „dieser Theil seiner Arbeit verdient ein günstigeres Urtheil, weil er von grösserem Fleisse und Sorgfalt zeugt, und schon, als Sammlung betrachtet, ungemein nüzlich ist. Man findet hier einen grossen Reichtum detaillirter, bisher in Deutschland unbekannter Nachrichten, welche mühsam aus vielen einzelnen zum Theil in Zeitschriften zerstreueten Aufsäzen zusammengetragen sind." u. s. w.

I

I samme Tidende No. 36. recenseres den 2den Deel af Hr. Prof. Baggesens Labyrinth. Recensionen begynder saaledes: „Eben das günstige Urtheil, daß wir über den 1sten Theil dieser für den Menschen so interessanten Reisebeschreibung gefällt haben, müssen wir auf den gegenwärtigen Theil in seinem ganzen Umfange anwenden." u. s. w.

I Intelligenzblat der Litteraturzeit. No. 16. findes en Erklæring fra Hr. Josias Ludwig Gosch, dateret Stuttgard den 22de Januar 1794, hvori han, næst efter at tale om sin „rasthose Thätigkeit," forsikkrer, at han nu strax rejser til Zürch, for at stævne dem, som saa skjændig har bagvasket ham og sat det Avertissement i allgem. Litteraturzeit. (see disse lærde Efterretn. No. 4.)

I No. 53. af allgem. Litteraturzeit. siges om Hr. Doctor Clausons Inaugural-Dissertats de origine & natura oraculorum. Hafniæ 1791. 34 S. i 4to, at „ det er en skarpsindig med philosophisk Aand og meget „ Kundskab skreven Afhandling. Man kan ikke tvivle paa, „ at jo Forf. kunde have skrevet rigtigere om de Orakler, „ som forekomme i den Hellige Skrift, hvis ikke andre „ Grunde havde holdt ham tilbage."

I No. 54. anmeldes Hr. Guldbergs Lise og Peter, med denne hosfsjede Dom: „ Der Verf. zeigt bey einer „ fast durchgehends guten Diction Anlagen zu einem lyrischen Dichter, welche Aufmunterung verdienen."

Sammesteds Hr. Professor T. Baden de arte ac judicio Flavii Philostrati &c. „Eine vorzügliche Abhandlung, „ worinn des alten Kunstrichters Manier mit vieler Einsicht und feinem Geschmack beurtheilt wird."

I Wielands Mercur for Januar 1794 er indført en tydsk Oversættelse af det Capitel i Hr. Professor Baggesens Labyrints 1ste Deel, som har til Overskrift: Hermansbjerg.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 10.

den 5te April.

Nogle Oplysninger i Anledning af Recenſionen over Examen des Principes de Mr. Payne ou la Défenſe des Monarchies, i No. 21. af de Berlingſke Recenſioner for Aaret 1793. Af Skriftets Forfatter, (ɔ: Kammerherre C. W. Morgenſtierne). Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos P. H. Höcke. 54 S. i 8vo.

Af alt Penne-Arbejd er intet ſaa fortrædeligt, og naar det gaaer mere ud paa Perſoner end Ting, ſaa er heller intet unyttigere end Stridsſkrifter; Recenſ. ſkal des Aarſag, ſaa meget mueligt, ſkye al litterair Strid og i denne nærværende beſtræbe ſig af al Magt paa Korthed. Recenſ. vil med et Par Ord beſvare hver af Hr. Kammerherrens givne Oplysninger.

S. 7: „Nationerne have i gamle Tider paa ingen „ Maade kundet nyde diſſe Rettigheder." Med diſſe Ord, mener Kammerherren, har jeg i min Recenſion urigtigt overſat de franſke: on ne ſauroit nier, que le droit de choiſir ſes Rois, & de ſe former un Gouvernement, ne reſident originairement dans le Peuple. Men diſſe ere ikke de franſke Ord jeg har vildet overſætte; her ere de: Exam. pag. 17: il eſt clair, que dans le fait les nations n'ont anciennement d'aucune manier pu jouir de ces droits. At han i Forvejen har fremſat nogle intet bevisende Grunde, hvad kan jeg derfor? Og om jeg endog i det øvrige har misforſtaaet Kammerherren, ſaa er dog Tviſtepunkten

denne,

denne, ſom Kammerherren paaſtaaer: at Nationerne, om de endog have denne Ret, ſaa har de dog ikke udøvet den anciennement, og den har jeg ved mit af Dionys anførte Exempel beviiſt er urigtig.

S. 13: De Exempler, ſom Kammerherren anfører, ſagde jeg, gaae ikke høit nok op. De maa for at beviſe det de ſkal, gaae op til Statens Begyndelſe; og et ſaa høit opgaaende Exempel af den romerſke Stat anførte jeg af Dionys. Det mishagede Kammerherren. For at kunne indvende noget, ſiger han: „Dionys er en yngere „ Skribent end de jeg har anført, og hvor bliver nu det „ gaaen høiere op af?" Er det ikke at fægte i Luften?

„Dionys, ſiger Kammerherren, ſkrev ſine antiqvi„ tates roman. 50 Aar efter Chriſti Fødſel." Naar han vil behage at eftерſee Antiqv. Lib. I pag 20 & 21 Reisk. edit, hvor Dionys ſelv ſiger han kom til Rom, da Auguſt endte Borgerkrigen og blev Eneherſker, hvilket ſkeete Ol. 187, 2 = 29 Aar a. C; to og tyve Aar derefter, ſiger han end videre ſelv, ſkrev han ſine Antiqvitat, altſaa 7 Aar før Chriſti Fødſel; ſaa vil Kammerherren finde en Misregning af næſten to Generationer. Dog, det gjør intet til Sagen.

Men om jeg end tilſtod Hr. Kammerherren, at jeg havde i min Recenſion begaaet alle de Fejl, ſom han tilægger mig, (hvilket, hvis ham dermed ſkeer en Tjeneſte, jeg ſaavel af Uvillie til Strid, ſom ogſaa fordi diſſe Fejl ere i Henſyn til Hovedſagen Smaating, fuld hjerteligt gjerne vilde tilſtaae); ſaa er dog Hovedſagen og den vigtigſte Punkt i Striden endnu uafgjort; nemlig: om en levende Slægt har Ret til at forbinde Efterkommerne? Jeg viſte i Recenſionen, at Kammerherren har i ſin Examen ikke gjendrevet Payne, ſom nægter nogen levende Slægt denne Ret. Men her i ſine Oplysninger gaaer han ſtiltiende denne Hovedpunkt ganſke forbi. Des Aarſag gjør jeg ogſaa.

I ſin Examen ſiger han: Menneſket i det borgerlige Selſkab deroge à tout ce qui eſt naturel à l'homme pour n'avoir que des volontés des penchans des plaiſirs factices & compoſés. I Recenſionen beklagede jeg de Menneſker, der for at leve i Stat, maa gjøre ſaadanne Opofrel-

ofrelser. Jeg raabte Vee over dem. Og det gjør jeg endnu, skjønt Hr. Kammerherren spotter derover. Jeg forlanger aldrig at leve i Selskab med ham eller nogen anden, der fordrer saadanne Despotiens Opofrelser af Medborgere. Men at han gjør Esquimauren til det Modsatte af denne Opofrelsesrige Statsborger, det kommer deraf, at han ikke har det rigtige Begreb om Naturens Stand. Han giver desuden Ordene naturligt, factices &c. ustadige Betydninger.

Den romerske Stat, sagde jeg i Recensionen, gik over til Despotisme, ikke fra Demokratie, men fra Aristokratie. Ikke engang i dette, som ligger saa haandgribeligt i de Gamles Historier, vil Kammerherren give mig Ret. Han vil med Vertot gjendrive mig, see Oplysn. S. 22.

Ibid. S. 23: At der ikke gives to Ting i Verden fuldkommen eens; ikke heller to Ting fuldkommen uens; at Kammerherren, saavidt jeg nu husker, er den første, der har brugt hin første Sats til at bevise Menneskenes Ulighed i Stat, er saa vist som 2 + 2 = 4. Kammerherren spotter i sine Oplysninger. Jeg ikke i min Recension.

„Regentere og Øvrighed ere beskikkede af Gud," sagde Kammerherren i sin Examen. „Det er Rebellion og Tyrannemord ogsaa," svarede jeg i min Recension. Det kalder han et formastelig Ordspil! Nu tager jeg let Formastelsen paa mig. Men ere Rebellioner ikke beskikkede af Gud, saa maa Kammerherren, som i Recensionen staaer, troe at Satanas, den gamle Drage, er den som indfører dem, mod Guds Bestyrelse, i Verden.

Les puissances sont ordennées de Dieu: ὑπο τ θεο τεταγμεναι εισι, siger Kammerherren i Oplysningerne efter St. Povel; og beder mig bevise, at Rebellioner ere saaledes τεταγμεναι. Det vil jeg ogsaa; thi jeg antager, her skeer intet i Verden imod Guds Beskikkelse. Og da Rebellioner, uagtet det meget blodige der hænger ved dem, har havt saa mange livsalige Følger til Menneskeslægtens Forædling, til Storhed og Dyd, som Historien viser og store Mænd paastaae; saa er jeg saa meget mindre ragdvild i at henføre dem til Forsynets Planer, og sige de ere ὑπο θεο τεταγμεναι. Hr. Kammerherren maa gjerne hen-

regne Rebellioner til Sansculotter og Satan, og tro, at disse spille Guddommen nu og da en hæslig Streg i Styrmandskabet; hvilket følger af hans Sats; Jeg holder mig til Forsynet og finder mig derved overmaade rolig.

Og hvad St. Povels Formaninger angaaer, saa vil Hr. Kammerherren det skal være en almindeligt forbindende, en allevegne gjeldende Sats: at al Øvrighed er beskikket af Gud; „thi, siger han S. 27, naar de af de hellige Skribenter for deres Sætninger anførte Grunde ere „ almindelige, til alle Tider og i alle Omstændigheder for„ bindende, saa bør man deraf gjøre den Slutning, at „ den paa disse Grundsætninger byggede Læresætning, li„ geledes er almindeligt forbindende." Men svarer jeg for Povels Slutning, falsum est prius: nemlig at Grundsætningerne her ere almindeligt forbindende. Ergo etiam posterius; altsaa er Læresætningen ei heller.

Falsum est prius. Al Øvrighed er ikke saaledes beskikket af Gud, at man bør vise den en passiv Lydighed. Den Hellige Skrift roser selv Afvigelser og nægter derved St. Povels Satses Almindelighed, Sidrach, Mesæg og Abednego vare Nabug-donosoro τῳ ὑποτεθεικοτι ulydige, og bleve derfore af τὸ θεῖον frelste af den glødende Ovn. Daniel var Kong Darius af Meden ulydig, men blev af Guddommen frelst fra Løvernes Struber. De Ebræiske Jordemødre vare Pharao ulydige, og Skriften siger udtrykkeligt, at Gud gjorde dem vel derfor. Den første Sats er ikke almindelig, følgeligt heller ikke den sidste.

Men af Klogskab sagde Paulus til den christne Menighed i Rom, at al Øvrighed var beskikket af Gud. Disse Christne vare stærkt tilbøjelige til Rebellion. En stor Deel af dem vare Jøder, som, opblæste af deres gamle Theokratie, kunde umueligt faae i Hovedet, det var Skyldighed, at lyde en hedensk Øvrighed. De havde ikke Evne til at udføre en Rebellion; og Paulus, som nyeligt havde prøvet en sørgelig Erfaring deraf, han saae forud, der ikke vilde følge af deres Opstand andet, end Menighedens og omsider hele Christenhedens Udslettelse. Han maatte derfore bruge Magtsprog og byde dem i HErrens Navn at være roelige. Det er Guds Beskikkelse,

siger

siger han, at saadanne Regentere skal være til. Des Aarsag: være stille. Det vil ellers i nærværende Omstændigheder gaae ud over Jer selv: ɔ: ὁι ανθεστηκοτες ἑαυτοις κριμα ληψονται, &c.

S. 30: hvor Kammerherren behager at anføre Paynes Raisonnement, „at de adskillige Stænder i Staterne „ere Slagbomme imellem Gud og det almindelige Menneske," og lægger til, „at jeg i min Recension antager mig denne Menneskefornuften haanende Sætning, „med dette Spørgsmaal: men alle dem jeg skylder Respekt, Ærbødighed, Lydighed, Hengivenhed, ere de „ikke mere end jeg? Ere de ikke satte imellem Gud og „mig, og ere de ikke da Gud nærmere?" Major propositio kan Kammerherren ikke kalde fornufthaanende, uden at haane sig selv. Alt det jeg føler Naturen har skabt ædlere, stærkere, talentfuldere end mig, det kan jeg ikke andet end beundre og ære. Det haaber jeg Hr. Kammerherren gjør ogsaa. Men naar han tillægger mig propos. minor, nemlig, at alle de politiske Afdelinger i Staten ere skabte saadanne af Naturen ædlere, talentfuldere ꝛc. og altsaa fordre min Ærbødighed, saa refererer han falskt for sine Læsere; thi i min Recension er det et simpelt Menneske jeg har lagt saavel in no: som conclusio i Munden. Et simpelt Menneske troer, at de høiere Stænder ere ædlere end han selv, og hvad der er ædlere, er ogsaa flere Trin i Skabnings-Rækken høiere oppe og altsaa ere de Gud nærmere; eller det simple Menneske er des længere borte, jo flere Afdelinger der i Staten ere mellem Gud og ham. Det er et simpelt Menneske jeg i min Recension sagde, at Payne lader saaledes raisonnere. Det er ikke mine egne Raisonnements. Jeg er af andre Tanker.

I sin Examen havde Kammerh. sagt: Il reste toujours a un peuple vertueux des moyens pour jouir de la liberté necessaire a son bonheur. Da jeg recenserte denne Examen var det mig ligesaa lidet mueligt som det er endnu at begribe, hvilke moyens Kammerherren meente. Rebellion var det eeneste jeg indsaae. Men nu i sine Oplysninger forklarer han sig. Efterat han her S. 37 har raabt Vee og Vee over mig, fordi jeg ej kan lade Satan

beele Herredsmmet med Forſynet, ſaa bekjendtgjør han os diſſe Moyens. De ere nemlig at læſe i Horazes Ord: Inſtum & tenacem propoſiti virum &c. Nu gjøre man Anvendelſen paa et *peuple* vertueux.

I ſin Examen havde han S. S. 28, 30, 34, 35, 39, 42, 43, 91, 92, 93 ꝛc. ſpottet dem der philoſopherte i Statsſager, og kaldt dem les politiques metaphyſiciens. Jeg begreb ej da, og begriber ikke heller endnu hvem han ſigtede til med denne Benævnelſe. Men ſee! I ſine Oplysninger S. 39 har han glemt at denne Benævnelſe er kommen fra ham ſelv; og nu tillægger han mig den!

S. 40: roſer Kammerherren de engelſke Biſper, der heller lode ſig lede i Tower end bekendtgjøre Kong Jacob den 2dens Declaration, angaaende Teſtaktens Afſkaffelſe. Det var vel gjort. — Men hvoraf vidſte diſſe Biſper, at Jacob den anden var ikke τεταγμενος ὑπο θεϰ? Hr. Kammerherren beviſer paa en Side, at Regenterne ſkyldes en paſſiv Lydighed; og paa en anden roſer han dem, der ſatte ſig imod Regenters Befalinger!

I min Recenſion havde jeg ſagt: at nogle af Europas Potentater tilſtaae, at en Regent kan aſſættes, ſiden de ſelv udøve denne Rettighed ꝛc., hvilket Kammerherren afviſer med et Par kjærnefulde Dictatorord, ſom nær gjorde mig modløs. „Dette, ſiger han, er ikke grundigt, „ſlet ikke rigtigt.“ Exemplet jeg anførte beviſer, at en Konges Aſſættelſe, uagtet han er Guds Salvede og τεταγμενος, iværkſættes ligeſnavel af andre Guds Salvede og τεταγμενοις, ſom af Sanscullotter. Og det var det ſom ſkulde beviſes. Hr. Kammerherrens Dictatorſprog (hele Side 44) i et udanſk Tungemaal er ligeſaa upaſſende ſom den Tilladelſe han giver mig S. 46. Af ham behøver jeg ikke den ſidſte og jeg overtales ikke af det første.

S. 50: Hr. Kammerherren beundrer Ludvig 14des Tidsalders Bedrifter, og ſiger her: „hver Upartiſk ſættes i „Forundring og Enthouſiasme for den Alders ſtore Mand.“ Langt fra at jeg vil kalde den partiſk der ei er af min Mening. Jeg troer viſt Hr. Kammerherren læſer den Tidsalders Hiſtorie med upartiſk Beundring. Men han ſkulde dog ikke kalde mig partiſk, fordi jeg ei beundrer uſkyldig Blods Udgydelſe, heller ikke ſige: „man maae fore-

„drage

„ drage de mildeste Domme, og altsaa ej troe, Recensen-
„ ten af Partiskhed eller Stænders Had vil fordunkle de
„ afdøde udødelige Heltes Ære.“ Jeg troer at intet Grusomt og Menneskefiendsk fortjener at kaldes stort. For at Ludvig 14de med sine store Mænd kunde glimre paa Europas Skueplads maatte, som man har beregnet, 10 Millioner (skjønt for største Deelen kun Sansculotter, dog) uskyldige Mennesker nedsøles i Blod. Jeg kan ikke beundre uretfærdige Krige, og som uden skjællig Grund føres til en Tid da græsselig Hunger og Dyrtid plager Folket og de arme Undersaattere slæbes som Rekryter til Armeen i Lænker paa Misdæderviis (og alt dette vare Tilfældene ved Ludvigs Krige). Jeg kan ikke beundre hvad en svag af Geistliges og Mætressers Smiger beruset Konge i indbildt Storhed foretager sig. Jeg kan intet længe beundre som er Gilds og Naturens Hensigter imod, og som derfor faaer et slet Udfald. (Hvilket var Ludvigs Skjebne, der tilsidst maatte tilbetle sig Fred). Kort, saadanne Bedrifters Fortællinger læser jeg som Bravour-Kresniker, men jeg maatte have et slet Begreb om Storhed og Dyd, naar jeg vilde beundre dem med Enthousiasme, eller kalde saadanne Aktører store. Fordi jeg ikke beundrer hvad Kammerherren beundrer, derfor kan jeg vel være upartisk og frie for Had til Stænder.

S. 51: For Hr. Kammerherren kan Daniel maaskee være den bedste hidtil bekiendte franske Historie-Skriver. For mig er han det ikke. Og det Kammerherren lægger sammesteds til: „at Recensenten venter for-
„ modentlig den paradoxe Sætning, at i den franske Adels
„ Historie skulde findes 2 Forrædere eller Poltroner imod
„ hver retskaffen Mand, med det første af en Historieskri-
„ ver sans pudeur comme sans culottes beviist,“ er allerede gaaet saavidt i Opfyldelse, at jeg haaber ikke blot denne Sætning, men ogsaa flere og vigtigere vil afføres det Paradoxe for Hr. Kammerherren selv. Sans pudeur comme sans culottes er ikke allene vittigt sagt, men, for saavidt her foreenes pudeur med culotter, er det ogsaa rigtigt. Thi tag de sidste bort — bortfalder da ogsaa den første.

Jeg forbigaaer meget, ſom jeg ogſaa forbigik i Recenſionen af Examen, fordi jeg troede, at af en Adelsmand, der vil nedſætte ſig ſom Borger i den lærde Republik, bør man ei fordre ſamme ſkolestrænge Akkurateſſe, ſom af en der fra Barnsbeen er opdraget i denne fri Stat. Jeg forbigaaer derfore at nævne Semarſien i Examen S. 24 og Semarſian i Oplysningerne S. 12, hvilken Kammerherren anfører ſom en gammel Auctor (ventelig trukken af Fejltagelſe ind af en Citation maaſkee for Saumaiſe d: Salmaſius in Plinium). Jeg forgaaer adſkilligt, kun dette ene ikke, nemlig:

Oplysn. S. 6 ſiger Hr. Kammerherren om mig: „Naar Hr. Recenſenten, ſom han ſaa umiskjendeligt ſi„ber, ei efter ſin Overbeviisning kan bifalde den monar„kiſke Regjeringsform ꝛc.“ Umiskjendeligt rober er med andre Ord aabenbart at lægge for Dagen: den danſke Regjeringsform er monarkiſk, og ikke bifalde er at være misfornøjet. Jeg ſkal altſaa efter Kammerherrens Beſkyldning aabenbart have lagt for Dagen at jeg er misfornøiet med den danſke Regiering!

Jeg vedbliver endnu at paaſtaae, Kammerherre Morgenſtjerne har ikke gjendrevet Payne; men denne er en ſlet Grund til ovenmeldte Beſkyldning; ſom en ærekjær Mand maae Kammerherren have dygtigere Grunde. Dem opfordrer jeg ham til at fremkomme med. Og naar han efterkommer denne Opfordring (der er en Adelsmand anſtændigere at optage, ſiden den er fornuftigere, end den barbariſke interbeviſende Udæſkning for Piſtol eller Kaarde) ſaa ſkal jeg igjen beviſe, ikke at jeg ikke allene har lagt offentlig for Dagen, at jeg er fornøjet med den nærværende danſke Regjering; men ogſaa at det er rimeligt, at jeg er fornøjet med den af ſamme Grunde, ſom Kammerherren er misfornøjet. Imidlertid beder jeg Læſeren lægge Mærke til det Kammerherren ſiger Oplysn. S. 6.

„Vores Regjering er ej allene tolerant i Religions„Sager (det er nu ſaa, GUd give af ædle roesværdige „Bevæggrunde, blevet Tonen i Europa) men den er „endog tolerant i politiſke Sager, og overlader til De„mocratier og Democrater at hade og forfølge Medbor„gere for deres Meninger.“

Røbe

Asbe ikke disse Ord umiskjendeligt, at Kammerherren, hvis han ikke bifalder Had og Forfølgelse i en Stat, er misfornøjet med den danske Regjering? Gjøre disse Udtryk det ikke rimeligt, at han elsker Intolerance, saavel i Religions- som politiske Sager.

Jeg har i disse sidste Aar kjendt mange, deg uden at regne Kammerherren deriblandt; som pludseligt ere blevne orthodoxe, og skrækkelige Bibelforsvarere: blot af den Aarsag, fordi de fandt det let at bevise visse Satser af Bibelen som deres Forstand ej tillod dem af Fornuften. Jeg kjender en Deel som stedse føre Guds Ord i Munden, men ønske intet mere i Hjertet, end at Inqvisitions-Tribunaler, Stokhuus-Torturer og Bastiller maatte indføres iblant os, for, ikke paa Sansculotteviis med eet at dræbe, men paa Tyranneviis langsomt at martre dem, der vove at tænke anderledes.

Langt fra mig skal det være, at give Anledning til at fortsætte denne Strid. Jeg vil meget mere ønske, at Hr. Kammerherren vil bruge sine umiskjendelige Indsigter til noget gavnligere end Gjendrivelse af Payne. Heller ikke kan noget være fortrædeligere for en Recensent, end jevnligen at demonstrere, at skjønt to og to ikke er fem, saa er det dog heller ikke fem.

Erläuternder Commentar zu den patriotischen Gedanken eines Dänen über stehende Heere, Politisches Gleichgewicht, und Staatsrevolutionen; von dem Verfasser derselben Woldemar Friederich Grafen von Schmettow ... veranlaßt durch ein bei J. F. Schulz in Kopenhagen erschienenes anonymisches Pasqvil, betitult: Gedanken eines norwegischen Officiers über die patriotischen Gedanken eines Dänen. 1793. 282 S. i 8vo.

Saavel de patriotiske Gedanken eines Dänen, hvis Forfatter Grev Schmettow her selv angiver sig, som den derpaa fulgte saa kaldte Pasqvil, Gedanken eines norwegischen Officiers, ere i disse Blade allerede anmeldte. Over Officerens Gedanken skrev Greven atter denne Erläuternder Commentar, som i disse Tider har gjort saa

megen Opsigt. I Fortalen forsvarer Greven sig mod en anden Modstander, som har skrevet: Bemerkungen über das stehende Heer in Dännemark veranlaßt durch die patriotischen Gedanken eines Dänen ꝛc., og det med ligesaa megen Vid som Skarpsind. Actionen ved Qvistrumbro, bliver Greven ved at paastaae, fortjener ikke at kaldes en Sejer, deels fordi det strider mod Sproget at kalde en lille Action en Sejer, deels fordi den Overvundne maae have vægret sig heltemæssigt; hvilket ikke ved Qvistrumbroe var Tilfældet. De øvrige mindre betydelige i Fortalen omtvistede Punkter, maae vi for Kortheds Skyld forbigaae. Modstanderen er desuden en Belloman, „under hvis Hielm philosophisk Aand saa sjelden findes."

Skriftet selv er deelt i tre Afdelinger. Den første handler a) om Stridsskrifter. Da Stridsskrifter saa sjelden stifte Nytte, interessere saa faa, og leve som oftest kort; da det for en fortørnet Skribent er vanskeligt i sit Forsvar at være upartisk; og afdøde eller endnu levende Personer kan i disse personlige Stridigh der saa let compromitteres, saa gjennemgaaer han disse Stykker og viser hvorledes Stridsskrifter maae være beskafne for at blive nyttige; og hvorledes han selv paa denne Maade har stræbt at gjøre dette sit Skrift interesserende og nyttigt. Meget vel udført; og ønskeligt at det maatte overvejes af de Helte der til saa liden Nytte bebyrde vor Literatur med Dupliker. b) Om Publicitæt og Trykkefrihed. Stege, fængsle, hænge, inqvirere var en Tid saa sædvanligt i den christne Verden, at man ansaae det for en Fortjeneste hos en Overherre, om han lod af saaledes at pine sine Medmennesker. Selv lærde Theologer ansaae Toleranz for en Dyd (ligesom det var en Dyd ikke at myrde Uskyldige.) Ingen Konge, Bisp, Borger kan foreskrive andre hvad de skal troe eller tænke. Ingen kan sige sig at være rettroende. Hvo kan bare sig for at lee ad den Theolog der roser sin Monark, fordi han tillader at de der kan gjøre Porcelain, væve Flor, føre brav Penge ind i Landet, at de maae enten dyrke Helgene om skjære sig, eller tænke om Gud hvad de bedst kan? — Saaledes har det sig ogsaa med Trykkefrihed. En Lovgiver kan vel have physisk Magt, men Ret har han ved

Gud

Guld ikke til at forbyde Trykkefrihed. Vi have faaet Evne til at tænke, til at udtrykke og til at meddele vore Tanker, af Guld, og den kan en Regent ligesaa lidet tillade som forbyde. — Men, vil man sige, Trykkefrihed afstedkommer dog saa meget Ondt! — Det gjør Ild og Vand ogsaa! Trykkefrihed oplyser Nationen, og en oplyst Nation lod sig aldrig forlede til Oprør. I Lande som plages af Censur og Pressetvang findes obscene og forførende Skrifter langt hyppigere end de gode. Hvor Nationen har Frihed at læse gode Skrifter der forføres den ikke af slette ꝛc. Men hvor Despotisme søger at skiule Regentens og Ministrenes Laster, der opkommer tilsidst det skadeligste Aristokratie. Der blir Patriotisme en ubekiendt Ting, den qvæles i det almindelige Plynder. Rebellion, Mord, Anarchie blir Enden paa Spillet. — Denne Afhandling indeholder endeel fortræffelige Resultater, hvis udførligere Begrundelse af Philosophie og Historie vilde udgjøre et herligt Kabinetsstykke. c) Hvo er beføjet til at bedømme og offentligt compromittere andre Mennesker? Enhver Patriot der har fundet eller troer sig at have fundet nyttig Sandhed, bør sige den. En Borger der fortier en saadan Sandhed, handler ligesom den som ikke vil redde et Menneske der er faldet i Vander, for ikke at gjøre sig vaad ꝛc. Ret got besvares ogsaa den Aristokrat-Indvending, at slige Sandheds-Opdagelser indleveres anstændigere paa høsere Steder. Resultatet blir, at Forfatteren troer sig ikke allene beføjet, men pligtskyldig til offentlig at sige hvad han troer er ret og vigtigt. At compromittere andre, at fremstille dem til Skue, naar det ej skeer for det offentlige Bedstes Skyld, bevises at være utilladeligt.

Dette anvendes i anden Afdeling, som indeholder Svar til den sig saa kaldende norske Officier. Det hele Stykke er en ædel liberal Confession, hvis Glands forhøjes overmaade ved det Sorte i Officierens Pasqvil. Vi vil ikke blande os i disse Personalier. Vi henvise til Stykket selv. Kun Slutningen vil vi med Originalens Ord fremsætte: Det er Grevens Commentar til Officierens Erklæring, med hvilken han slutter sine Gedanken, at han nemlig ikke vil besvare nogen Recension ꝛc.

„Mein

„Mein Commentar zu dieſer Stelle ſoll kurz ſein: freilich nicht urban, aber wer kann einen ſolchen Menſchen, auf ſolche Aeuſſerungen, nach allen vorhergegangenen Verläumdungen, mit Urbanität antworten? Hier iſt mein ganzer Commentar:

„Dieſe letzte Erklärung ſo wie das ganze Buch, konnte nur ein Schurke ſchreiben.

Vi anføre dette ſom et vigtigt Bidrag til Menneſkekundſkabs-Videnſkaben. En Mand, ſom i Hamburger Zeitungen er bleven kaldt en Pasquillant, et feigt nichtswürdigt Menneſke en ærekløs Gjerningsmand, og nu her offentlig en Skurk; en, der efter at have ſkrevet en Pasquil mod en brav Mand, og ſtræbt at overtale Regjeringen til at lægge den Nation der føder ham, i Lænker, og har Ubluhed nok til at ende ſaadant ſit Skrift med den Erklæring: at han af ingen Recenſion, ingen Gjendrivelſe, ingen Mishandling eller Beſkjemmelſe kan røres, og heller aldrig vil ſvare derpaa; tilſtaaer han ikke, at han under ſin Krybermaſke er i Stand til at bære al offentlig Skam og Skjændſel? Viſt er det, at hos en Kryber boer ſjelden noget godt. En Kryber er ſjelden ærlig, og aldrig beſidder han ſelv noget Stort.

Endnu har denne Officier, ſin nysmeldte Erklæring tro, ikke beſvaret diſſe Beſkyldninger med andet end med Udæſkning til Duel. Men denne gothiſke og ligeſaa lidet overbeviſende ſom reengjørende Disputeremaade, blev deels ſom upaſſende i den lærde Republik afviſt; deels var Greven ſengeliggende og burde af ingen behjertet Mand udæſkes. Officieren gaaer altſaa endnu hen uden at have ſonet ſig med Modſtanderne og Nationen.

Tredie Afdeling indeholder egentligt Kommentæren over de patriotiſke Tanker. a) Over Danmarks politiſke Forfatning og Forhold. Her beviſes ydermere, at ſtore ſtaaende Armeer ikke forekomme Krig. De mægtigſte Stater ere faſt beſtandigt indviklede i Krige, medens de ſvage gaae deres Gang uantaſtede frem: og ſtore øvede Armeer have ſom oftest maattet vige for Borgere der forſvarede Fædrelandet. (Recenſenten har ſelv ſamlet Exempler og Beviſer herpaa, ſom, hvis Lykken

føjer

føjer en ſtakkels danſk Skribent, ſkal engang blive lagt for Dagen.) Selv Danmark er i ſine ſtørſte Farer ikke bleven reddet ved Armeer, men ved dens Borgeres og Muſers Sønners Mod; og de ſidſte tre Ruſtninger viſe ogſaa, at Danmark ſlet ikke kan udholde at forſvares ved ſin ſtaaende Armee. Svære Armeer tjene ikke til andet end til at udmarve, mørgjøre, qvæle Nationen, og gjøre den til en let Priis for Fienden (grundede Sandheder!) En ſtaaende Armee er kun nyttig for ſaavidt den er vel dreſſeret, paalidelig, ikke i Fredstider fortærer Statens Kræfter; men, hvis den ſkal være til Nytte, maa Staten kunde holde den i Feldten i 2 a 3 Aar. Ingen af Delene gjelder om vor nærværende Landmagt. Det beviſer Forfatteren.

Nu bliver altſaa Spørgsmaalet, hvordan er Danmarks politiſke Situation? Her beviſes vi have intet at frygte af Sverrig. Intet paa de holſteenſke Grændſer, hvor Hannover, forført af Engeland, ſtedſe mere og mere ſvækker ſig ved Krige, trykkes af Hvervinger, af ſin talrige Adel og talrige Hærer ꝛc. — Ved den danſke Armee har endnu Adelen den ſkadelige Indflydelſe, at de Stores Børn anſættes ſom Officierer, og før de endnu kan have Fortjeneſter, ſtaae de andre Fortjente i Vejen. Det ſkeete ikke, naar Armeen var mindre ꝛc. — Vor Søemagts Vigtighed — Armeens Forhold til Folkemængden — Oplysning over Udtrykket: Danmark bør iſolére ſig — Det ſidſte Feldttog eventyrligt. b) Vor Armees Beſkaffenhed. Dens Forhold til Folkemængden, til Stats-Indkomſterne. c) Forandringer ved den danſke Armee til Landets Bedſte. Reſultatet veed man er det: Armeen formindſket og bedre holdt var i alle Henſeender gavnligt for Landet.

Tilføjede ere ni Bilager overmaade intereſſerende for Statiſtikelſkeren.

Diſſe Afhandlinger, iſær den ſidſte, ere vel ikke affattede efter ſtrængeſte Orden og Plan; og derfor ei heller fri for Gjentagelſer, men Underſøgelſens Grundighed, Stilens Energie og lyſe Foredrag ſkiule let denne Mangel. Nogle Ubehageligheder ſkal denne Commentar ſaa-

vel

vel ſom de patriotiſke Tanker have paadraget Forfatteren men omſider triumpherer dog nok den gode Sag.

Af diſſe tvende Skrifter ere ikke allene udkomn Overſættelſer under Titel:

En danſk Mands patriotiſke Tanker om ſtaaen de Hører, politiſk Ligevægt og Statsrevolutioner overſatte efter det andet Oplag. Kjøbenh. 1793. Pa Soldins Forlag. 122 S. i 8vo, og

Oplyſende Commentar til en danſk Mands pa triotiſke Tanker ... af Forfatteren W. F. Greve a Schmettow ... overſat af det Tydſke. Kbh. 1793 252 S. i 8vo,

ſom temmelig vil erſtatte Originalerne for dem der ikk kan læſe diſſes Sprog. Men diſſe Skrifter have ogſaa foranlediget:

Klage imod Grev Woldemar Fred. von Schmettow, med Anmærkninger af en Themikrat. Overſat. Kjøbenhavn 1794. Trykt hos Popp. 23 S. i 8vo.

En Klage, ſaaledes foregiver denne brave Themikrat: En Klage kræb omkring, affattet i Manuſkript, over Grev Schmettow, ſtilet til Prints Carl af Heſſen; ved hvilken Klage ikke alene adſkillige fortjenſtfulde Officierer ſættes i et ufordeelagtigt Lys, men den høiſtuvidende Klagekoncipiſt har ogſaa havt den Dumdriſtighed og Ondſkab, at ſætte agtværdige Officierers Navne under Klagen. For at redde diſſe Mænds Ære er det, at Themikraten udgiver Klagen offentligt; ledſager den med Anmærkninger i hvilke han viſer det partiſke, det løgnagtige, det Uvidenhedsvidende, det dumtſkrevne i Klagen; og drager deraf den ſaa ſelvbudne Slutning: følgeligt kan hine fortienſtfulde Mænd ikke have underſkrevet Klagen. Bravo!

Nyeſte Anmærkninger over Klagen imod Grev Vol demar Friederich Smettow — Motto: Es iſt aber ſo nicht mit mir; ich will mich ſelbſt nicht rühmen. Old fuchs ꝛc. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Popp. 1 Ark i 8vo.

Denne Forfatter ønſker, at Themikraten havde anført Subſkribenternes Navne under Klagen. Men cui bono?

For

For meget og for lidet fordærver Alting. Hvor rimeligt blir det ikke naar man betænker Subordinationens gyselige Strenghed i Militær-Etaten, at nogle af Underskriverne kan have skrevet under imod deres Villie. Hvorfor skal disse uforskyldt prostitueres? Ja til hvad Nytte, navnligt at prostituere de Skyldige selv? Forfatteren berører ikke andre Punkter af Klagen end dem Themikraten har omtalt.

Schreiben an einen Freund — die neulich im Druch erschienene Klage gegen den Woldemar Friederich von Schmettow, betreffend. Dännemark. 1794. 1 Ark i 8vo.

Da Klagernes Smiger skeer paa Subaltern-Officierernes og den gemeene Soldats Bekostning, saa slutter denne Forfatter, at det maae være længe siden disse Herrer vare Subalterne. Den nysmeldte Themikrat tilstod, at han manglede i det Stykke om Subalternes bedre Lønninger, de fornødne Kundskaber, des Aarsag giver denne Forf. sig af med at bevise omstændeligt, at Subaltern-Officiernes Skjebne er langt slettere nu end for 30 Aar siden; han viser den gemeene Soldats store Jammer og næsten fortvivlede Omstændigheder, og da man neppe skal kunne modsige dette: hvad skal man da tænke om dem der i Klagen vove at indbilde Regjeringen: „Es kann niemand „ mit guten Grunde von Unzufriedenheit des gemeinen „ Mannes sprechen „?

Med billig Fortrydelse taler Forf. ogsaa derom, at et vist Regiment, næsten det yngste i Armeen, ved hver Lejlighed foretrækkes og begunstiges til de andres største Præjudice; at Avancement skeer langt hastigere ved det end ved de andre Regimenter ꝛc. Som en behjertet Mand taler han om de Fornærmelser som indfødte Danske maae taale af Fremmede. Naar Recensenten læser slige Klager, kan han ikke andet end tænke paa de mange tydske Skribentere der besoldes af Dannemark; da vi have maaskee ligesaa gode iblant os selv, hvilke i mosjommelig aandsforrørende Travaille maa leve kummerligt hen, medens hine Fremmede for en stor Deel svømme i Velleynet. Vi haabe bedre Tider.

Ogsaa

Ogſaa denne Piece er udkommet paa danſk under Titel:

Skrivelſe til en Ven angaaende den nye i Trykken udgivne Klage imod Grev W. F. von Schmettow. Overſat. Kjøbenhavn, 1894. Trykt hos P. H. Höecke. 1 Ark i 8vo.

Lader ſig ogſaa vel læſe ligeſom de andre Overſættelſer af dem der ej ere Originalens Sprog mægtige.

Hermed troede Recenſenten var hans Arbejd færdigt over Schmettoviana. Men ſee! Inden han veed et Ord deraf bliver ham tilſendt:

Et norſk Korpſes Klage over Grev v. Schmettow. Med Anmærkninger af Rasmus Antiklager. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Popp. 30 S. i 8vo.

Denne Rasmus har fulgt ovenmeldte Themikrats Fodſpor i det han ſidſager Klagens Ord med ſine jevnſides Anmærkninger. En Hob Smiger for Prints Karl findes ogſaa i denne Klage. De rammede Klagere gjøre deres Sag til Printſens, for at gjøre Grevens Forbrydelſer, ſom de meene, des ſtørre. En ſlet Sag røber det ogſaa, at den militaire Stand ikke kan eller ikke vil møde Greven med ſamme Slags Vaaben, ſom de angribes med. (Den norſke Officiers Tanker komme ej i Betragtning). Staae ikke Preſſerne aabne til deres Tjeneſte? Kan de ikke ſkrive, eller ſkrive lade, Forſvar for Armeen, Forſvar for Ober-Officierer, Forſvar for Subalterner, Forſvar for Gemeene ꝛc. Men i dets Sted indkomme de med Klager over Klager, anraabe Anwald og Fiſkaler om Hjelp, og gjør en Allarm over den arme ſenggeliggende Greve, ſaa Himlens Guld maa ſig forbarme. Om det er heltemæſſigt Forſvar, maa de ſom Helte ſelv bedømme.

Rasmus har ingen Tro til de ſtore Officierhatte fra Neſſucrad. Til Beſtyrkelſe paa Grevens Sats: at ſlette Mennesker, ſom maaſkee kunde fortjent Tugthuſe, blive undertiden til Lieutenanter von.... anføres her Exempler; men, det forſtaaer ſig, ikke Exempler af den danſke Armee.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 11.

den 12te April.

Forsøg til Kirke-Psalmer, deels af nye forfattede, deels gamle forbedrede, ved Søren Møller, Sognepræst til Nørholm og Nestrup Capel i Viborg Stift. Aalborg, 1792. 6 Ark i 8vo.

I Forerindringen giver Hr. Forf. os sin Mening om, hvorledes aandelige Sange bør være; han fordrer, at de skulle „forene Korthed med Fyndighed, Nethed med „ Forstaaelighed, Reenhed i Sproget med Styrke i Ud„ trykket; de skulle være populære uden at være platte og „ pøbelagtige, have faa og rigtige Billeder, fattelige for „ sund Menneskeforstaand, laante af Naturen, Agerdyrkningen og de Ting Almuen kjender, i Steden for „ opskruede Metaphorer af den højere Sphære; de skulle „ indklæde de hellige Sandheder i en kort, net, presset „ og kjernefuld Stiil og fornemmelig i Sange, som i „ Prædiken tale til Hjertet." Disse Fordringer, i hvor mange og betydelige de ere, vil dog nok ingen gjøre Indvending imod, da rigtig nok uden dem ingen god Andagts-Sang kan tænkes. Men misforstaaes eller mistydes i det mindste kunde det der siges sammesteds: „at det ved at „ digte hellige Sange, ikke saa meget gjælder om hvad „ man kalder Smag og Kundskab om Konstens Regler; „ at man kan være heldig aandelig Digter, uden at være „ bekjendt som skjøn Aand, Smagens-Mand, Konstdom„ mer eller Theaterdigter." Smag eller Færdighed i at

anvende Konstens Regler kan ved intet Digter-Arbejde undværes og allermindst ved aandelige Sange. Hvor meget denne Mangel skader, sees især paa Kingos Sange. Allevegne vise de den sande Digter, men ogsaa næsten i hver Strophe den smagløse Digter, der nu stiger fra Sangtone op til Ode og Hymnetone, nu falder dybt endog under det der kunde taales i solut Stil. Betænkes bør, at ligesom Sang bør være forstaaelig for den forstandige Almuesmand, saa bør den ogsaa være uden Anstød for den oplyste Middelstandsmand, for Videnskabsmanden, og for enhver der har dannet sin Smag. Man kan da ikke nokſom bede enhver, der vil give sine Medborgere Andagtssange, at han bruger Filen med yderste Flid. At han, naar Sangen i Følelsens Stund er lagt paa Papiret, siden koldelig gjennemgrandsker den og seer først og fornemmeligst om hans Sang er Sang, eller om det er en rimet Betragtning, en Afhandling i Strophер. I sidste Tilfælde maa hele Stykket forkastes, thi det er jo ikke Sang. Meget sjelden gaaer det an, at føre saadan et Digt over fra den didaktiske Tone til den lyriske, eller for at bruge Hr. Møllers gandske rigtige Ord, til at tale til Hjertet. Lige saa nødvendigt er det at see ad, om der er Plan i Sangen, om Forestillingerne følge saaledes paa hinanden, at de ej allene komme i den Orden, hvori hos de fleste Mennesker de pleje at følge, men at de ogsaa gaae fra det svagere til det stærkere. Da maae det Overflødige bortskjeres, det Udtrukne sammendrages. Det findes hos ellers gode Sangdigtere (hvorpaa Ramms er et saare mærkeligt Exempel) at de trække en Tanke, en Forestilling igjennem een ja to, tre Strophер, som kunde med lidt mere Umage siges meget syndigere og dog lige saa tydelig, i to eller fire Vers: og at det er lige imod Sangens Hensigt, den, at opvække og underholde Andagt, det behøver vel intet Beviis. Da kommer Undersøgelsen til Udtrykket. Om det ikke kan opvække eller vedligeholde Forestillinger der ere fordærvelige for de sande Religionsbegreber; om de fremdeles ere passende, saa de frembringe den Forestilling man vil have frembragt, om de ikke kan opvække Vibegreb der skader det Indtryk,

Stedet

Stedet skal gjøre, om de ikke kan lettelig friste til Spot, om de ikke ere uædle for den Gjenstand der just nu omhandles, om de ikke ere ved daglig Tales Brug eller Misbrug vanædlede, og saa fremdeles. Nu Ordene, om de have Velklang nok, om de staae paa det rette Sted m. v.; da Staveisemaal og Riim og Strophebygning, og fornemmelig om hver Strophe efter Indhold og Bygning passer nogenlunde til den valgte Tone. Forudsættes, som forstaaende sig af sig selv: at fuldkommen rigtig christen Religion findes i Sangen, og at Sproget er fuldkommen rigtigt efter Grammatikens Bydende, baade til enkelte og til sammensatte Sætningers Dannelse. I hver af disse Granskings-Puncter er igjen indeholdne flere, som hver især bør tages i Betragtning; og man seer da, at Sangdigteren ikke kan undvære Smag og Kritik, og det i den Grad, at han ej allene idelig kan have dem til Vejledere, men ogsaa kan skjønne hvorledes Reglerne ere hinanden underordnede, at han med Fasthed kan i Kollisionstilfælde vide, hvilken af dem bør vige for den anden. Hvad enten altsaa jeg selv har digtet Sang eller skal bearbejde anden Digters Værk, saa bør jeg have Færdighed i at anvende alle de omtalte (endog er ikke Alt omtalt) Fordringer paa mit forehavende Arbejde.

Nærværende Psalmer ere efter Forerindringens Sigende en Deel af en større haandskreven Samling, som Hr. Forfatteren har indgivet til Commissionen, der reviderer og bearbejder de Sange vi have, for at foranstalte en Samling af danske Andagtssange, hvoraf omsider en Psalmebog kunde tilvejebringes. Denne Hr. Møllers Samling indeholder 28 nye og 11 omarbejdede Sange. Det var for meget sagt, hvad enten man paastod at disse Forsøg vare slette, eller vare gode. Der ere hist og her gode Tanker, adskillige Steder ere ogsaa temmelig godt udtrykte, men ikke en Sang, ja ikke en heel Strophe kan man være ganske fornøjet med. Originalsangene have næsten alle den Fejl, at de hele eller stykkevis ere Betragtninger og ikke Sange. Men høre f. Ex:

Er Herren Ven, gjør Tjener ej til Træl,
Er Tjeneren mild, ærlig, troe igjen,
Hvis og Land da lider vel.

Verden lyder Ordens Gud, og hans Bud,
Som Jordens Herrer bød, at lindre Tjeners Nød
Lade Trudſel fare hen;
Men paabød og Tjeneren Troeſkab med Huusholdningen.

Hvorledes kan dette ſynges? Eller følgende:

Ved Rygtet blev til JEſum ført en cananæiſk Qvinde.
Hun raaber længe ubønhørt; o arme Synderinde!
Hun ſukker for ſin Dotters Qval, hun raaber Davids Søn huſval!
Hun kaſter ſig for JEſu Fod, og JEſus lod,
Som han ej hendes Bøn forſtod.

I ſiette Sang beſtaae de 3 første Strophер, hver paa 4 Vers, af idel Forſætninger, og Efterſætningen følger først i fierde Strophe. — No. 5. ved Barſelsqvinders Kirkegang kan ikke ſynges uden af Konen ſelv, thi den er fra Ende til Ende i hendes Navn. Dog dette kan vel være nok til Beviis paa, hvor lidet ſyngelige diſſe Pſalmer ere; er man ikke overbeviiſt endda, ſaa læſe man hvilket ſom helſt af Nummerne, og man vil ſnart finde lignende Steder. Foredraget er heller ikke ſynderlig got, og Sproget er ikke altid grammatikalſk rigtigt; for Ex. i følgende Strophe, ſom ellers er blandt de ſaa gode (man kunde ſige er den eeneſte) der kan ſynges.

GUd, ſom af de Unge ſaaer — Bønner ſom fra Hjertet gaaer.
Du der af Umyndige — ej forſmaaer Tilbedelſe,
Styrk din Kundſkab hos en Spæd,
Børn og vorne Folk vejlede — til dit Lys, din Salighed!

Man ſeer her at Apoſtrophen indtager 4 Vers, altſaa over den halve Strophe, hvilket dog viſt er urigtigt, da Strophen derved faaer for liden Indhold. Desuden er 2 og 3 Vers enten Gjentagelſe af det første og andet, eller ogſaa af liden eller ingen Meening; thi komme de Unges Bønner fra Hjertet, ſaa forſtaaer det ſig, at de ikke forſmaaes af GUd. Her er da enten Tavtologie eller Tomhed. — Gaaer i det andet Vers, burde være gaae, da Nominativet ſtaaer i Fleertallet. — En Spæd i 5te V. er neppe rigtigt; ſkulde Ordet bruges, ſaa burde det hedde: den Spæde for at tilkiendegive Begrebets Almindelighed, ogſaa fordi vi overalt nødig bruge den ubeſtemte

Artikel

Artikel foran et Adjektiv der staaer substantivisk. Men Ordet selv er nok ikke det rette. Spæde Børn (efter den Bemærkelse som den almindelige Talebrug giver Ordet) kan dog umuelig have Guds Kundskab, den kan da heller ikke styrkes hos dem. Vorne Folk er al for plat et Udtryk, der kunde fordærve den bedste Strophe. Saadanne Ord findes mange af her i Samlingen, for Ex: erlange Himlens Glæde — Riis, bemærkende virkelig det man tugter Børn med; — Guds Faddergave — Kirkens Præst — Kirkegaarden — Skumpelskud — vel tilpas — qvæste med Riis — Muldvarpen — Snyltegjeste — en Slagterdag — Satans Hovedhynde — Steen og Stok — Dommens Klokke klemter, og saa fremdeles. Den hele tolvte Sang er fuld af saadanne trivielle Ord og Talemaader tagne af Søen og Skibsfarten; thi igjennem alle dens 10 Strophер allegoriseres uophørlig med disse Ting; hvor især i 2 Stroph. „Vor Legems Skrog er tynd og læk," og i 9 Str. „Guds Kirke er den større Baad." Kort denne Sang maa qvæle indtil sidste Gnist af Andagt hos den Syngende, om det end var en Søemand.

Det bedste Stykke i hele Samlingen er uden Tvivl nok det allersidste, en Morgensang, men ogsaa den er ikke Psalme, den nærmer sig til Oden og har i de første 6 Strophер idel Billeder, som rigtig nok ere ganske behagelige at læse, men ei at synge som Psalme. Den har desuden hist og her sine mangelagtige Steder, hvoriblant et, som kunde ilde mistydes; det er 3die og 4de Vers i 12te Strophe.

De elleve Omarbejdelser af gamle Psalmer ere heller ikke meget lykkelige; kort, dersom den større haandskrevne Samling ikke indeholder Sange af meer Fuldkommenhed end denne, saa torde vel kun faa af dem bearbejdes af Psalme-Kommissionen.

Numa Pompilius Roms anden Konge, af Florian. Oversat ved Jens Kragh Høst. Første Deel 180 S. Anden Deel 218 S. i 8vo. Kjøbenhavn 1792. Trykt hos Møller og Søn.

Dette Værk er, som Fenelons Telemak, et episk Digt i los

Stil. Denne Foredragsmaade har sine store Fordele i en Mesters Haand. Han kan give Digterevnen Tøilen som i det metriske Epos, og kan tillige være udførlig som i Romanen. Men Mesterhaand maa dertil; thi i Begynderens, i Fuskerens Haand, bliver det Poetiske til Svulst og det Udførlige til Væv. Ikke Fenelons Lige, men gaaende med ikke lidet Held i hans Fodspor, har Florian vovet at betræde hans Bane. Som det bør sig for den alvorlige Epopee, er Helten en virkelig historisk Person, og som det bør sig for det attende Aarhundredes hvisstolte sidste Decennier, er han ikke Erobrer; men som det ogsaa bør sig for et Digt der skal læses af, der skal interessere og gavne Mennesker: Helten er Menneske. — Planen er, at den ypperlig men i Templet i Eensomhed opdragne Numa, lader sig indtage af Elskovs Fortryllelse, af Hæderens Glimmer, men endskjønt henreven af dem, vender tilbage til Fornuft og Dyd, ved Overtalelser der virke baade paa hans Hjerte og hans Forstand. Alt hvad Historien om hine halv fabelagtige Tider giver Efterretning eller Vink om, har han brugt, og Forbindelserne ere opfundne med Rimelighed, som rigtig nok brydes lidt an paa, ved et Kolorit laant af senere Tider, men dog i det Hele kan tages for Fyldest. Fabelen om Egeria er historiseret got, skjønt lidt romantisk, og Numas store Prædilektion for den udvortes Gudsdyrkelse er heel viseligen motiveret ved den Opdragelse Digteren har givet ham. Digtet har en Mængde Karakterer, som ere tegnede med Korrekthed og godt underholdne. Kontraster mangle ikke, og egentlige Idealer har Digteren været for fornuftig til at opstille. Sæderne ere upaaklagelige: Lasten fremstillet først trodsende, siden straffet formedelst Følgerne, Dyden overvindelig men uudryddelig, stor ved Standhaftighed og siden i fuldeste Glorie ved afgjørende Sejrvinding over Hjertets hedeste Ønsker. Egerias Lærdomme ere saare gode, især er det ypperligt hvad hun fra 2 D. S. 156 af siger om Krigsstanden. Det er Fornuftens eget Budende. Kort, Bogen er en meget god Bog, og værd at anskaffes af hver som elsker fornuftig Læsning, for at læses flere Gange.

Den

Det ſom kunde ſtøde een og anden Læſer er Stilens Ordrighed, ſom er ikke behagelig for den der er vant til gode danſke, tydſke og engelſke Bøgers Læsning. Denne Redundans i Ord har hidtil været de franſke Bogſkrivere egen, og findes da naturligviis ogſaa her; ſom ogſaa af dette Bogens Fødeſted kan forklares, at Elſkerne i Værket faae det ſaa ſnart og have det ſaa umaneerlig heedt; ligeſaa at Sorgen viſer ſig ſaa overſpændt. Af ſamme Grund er nok ogſaa S. 62 og f. Æren ſaa ilde blandet med Hæder, ſaa Lyſt til glimrende Roes priſes ſom en høj Dyd hos Mennesker. Undtager man diſſe Bogens Arveſynder, ſaa ſynes ikke at være ſynderligt i den man kunde ønſke forandret, det maatte da være det Sted 2 B. S. 24., hvor Numa med megen Deklamation overtaler Sabinerne at lade være, hvad de ingenlunde have i Sinde. Den hele Tale er til Unytte.

Overſættelſen kan læſes uden Ærgrelſe; man ſeer at Overſætteren har begge Sprogene i ſin Magt, og kun hiſt og her møde Ord, ſom enten ere ikke rigtig valgte, da de uden at være udanſke, dog ikke ſvare til Begrebet de juſt her ſkulle udtrykke, eller ere halvtydſke, heeltydſke, eller endog af andre fremmede Sprog. Endeel af diſſe Ord høres rigtig nok i Kjøbenhavns Kjødesløſe daglig Tale, men have derfor ikke Ret til at ſtaae i en Bog, allermindſt naar ægtdanſke Ord haves: hvorved tillige ikke bør glemmes, at det ingenlunde er nødvendigt, at der hvor Originalen har et Subſtantiv f. Ex., Overſættelſen juſt der ogſaa ſkal have eet, og at man falſkeligen beraaber ſig paa Korthed, naar man for at udtrykke et Begreb, ſom Originalen giver med eet Ord, laaner et fremmed eller ſelv gjør et Ord, iſteden for at bruge to tre Ord, ſom Sprogbrugen foreſkriver at ſkulle bruges i dette Tilfælde. — Af danſke Ord ſom ikke ſynes at ſtaae paa det rette Sted, ere blandt andre diſſe: S. 7. opfødt udtrykker her ikke det franſke nourri. Vilde man ikke bruge fødet, ſaa maatte det omſkrives med: frembragt Føden eller deſl. — S. 12. Iverſyg, dette ſynderlige Ord har rodfæſtet ſig i Sproget iſteden for det ægte Ord nidkjer, der i ſin Tid netop ſvarede til det franſke jaloux. Her kan dog iverſyg neppe bruges. Ventelig ſtaaer i Origi-

nalen Jalouſe & glorieuſe du nom de mere, elle ne voulut pas &c. &c., og det kunde gives: Modernavnet var hendes Stolthed, og hun vilde paa ingen Maade dele det med nogen, derfor maatte Alt — være hendes eget Arbejde. — S. 15. hugger og faaer ſelv Hug ſkal bemærke, at han hugges med Kaarde eller ſligt. Men at faae Hug hedder altid at faae Prygl. I hvad der kan ſtaae i Originalen, ſaa burde her ſtaae: ſaarer og ſaares. S. 16. forblødet ſtaaer ikke got iſteden for: Blodet har forladt ham, endſkjønt man i daglig Tale ſiger paa ſin Tydſk: han forblöder ſig. Supinet kan alt forlet tages i den Mening, at noget er gjort blödere end det burde. S. 42 og flere Steder bruges Kjeder iſteden for Lænker. Gandſke Synonymer bør dog Ordene ikke være, og Lænke har det for ſig, at det klinger mindre tydſk. Bedſt var det nok at beholde Kjede ſom figurlig Udtryk: f. Ex. Blomſterkjeder, Venſkabskjeder ꝛc. ꝛc., og Lænke for det Virkelige. — S. 57. man udmærker den ſtore Romulus der ſtaaer paa en prægtig Vogn ꝛc. ꝛc., burde nok være: Den ſtore Romulus udmærker ſig, ſtaaende paa en prægtig Vogn. Thi at udmærke nogen, er efter Talebrugen at give ham det han udmærker ſig ved. — S. 67. Hun tilſtaaer ſig ikke ſelv ſin Kammer. Her mangler nok Præpoſ. for. — S. 71 og flere Steder bruges hvordan iſteden for hvorledes, hvilket vel er kjøbenhavnſk men ikke grammatikalſk rigtigt. — S. 77 og flere Steder ſtaaer Sønneſøn, ſom er en beſtemt Slægtſkabsgrad iſteden for det ubeſtemte Afkom, Efterkommer ꝛc., og derved kommer Uſandhed i Udtrykket; thi hverken var Romulus Sønneſøn af Æneas, eller den her forekommende Turnus, af Virgils Turnus. — S. 88. hin Side kan nok ikke ſom det tydſke jenſeits bruges uden Præpoſ. paa. — S. 89. rykke op burde efter Militair-Sproget være bryde op. — S. 108. Da Telte ikke have Dørre, ſaa kan de nok ikke heller have Dørtærſkel. Her kunde ſtaae: Nu er han der, men vover ſig ikke ind. — S. 113. Hug burde her være Stød. Da det franſkt Coup bruges i ſaa mangfoldige Bemærkelſer, ſaa bør nok altid ved Ordenes Valg agtes paa Sammenhængen det ſtaaer i. — S. 116. Klippeſtumpe er for uædelt et Ord at bruges i en Lignelſe,

der

der ikke sigter til at nedsætte Gjenstanden; som ogsaa Epithetet uhyre neppe passer til Stumpe. — S. 140 jeg beslutter mig er ikke rigtig dansk. Det hele Ord staaer desuden ganske til Overflod; thi Meningen er tilfulde udtrykt ved: og nødig prøver jeg Styrke med dig. — S. 150 opløfter et Skrig siges nok ikke i Dansken, man giver et Skrig af sig, man udstøder et Skrig ꝛc.

2 B. S. 9 og mange flere Steder: taaner et Gjekkast. Vi Danske give Gjekkast naar saa skal være, ellers slaaer vi Øine til Folk eller ligefrem, see til dem. — S. 20. Fadermørdere kan Parricides nok ikke altid oversættes med. Ilde er det at vi ikke have et Ord af den Omfang, som hint franske, men bedre er dog Omskrivelse end urigtigt Ord. S. 35 den liden Raabuk, burde nok være lille, da det har bestemt Artikel foran. S. S. sætte over en Strøm, maaskee fransk, franchir, burde nok være springe da sætte over, naar der tales om Vand medfører Idee om Baad. — S. 37 forliste sit Blod, Sprogbrugen fordrede her nok mistede. — S. 54 jeg har svunget mig er maaskee Trykfeil for springer. — S. 123 beklagede er her neppe Ordet. Romulus harmedes over sine Soldaters Tab, havde maaskee bedre udtrykt det. — S. 146 skatter er: giver Skat, men aldrig: agter, sætter Priis paa, ihvor mange kan have brugt Ordet i denne urigtige Bemærkelse, som blot det tydske schätzen uden al Nød har forført vore Skribenter til. — S. 149 tilvoxe sine Fyldigheder giver nok ingen Mening. — S. 165 sin øve for Barnet; burde nok være Kjele for Barnet, maaskee der staaer Hafen i Originalen, men dette Ord hedder vist ikke altid smigre. — S. 185 frodig siges nok ikke uden om Planternes Vext, at takke frodig er da urigtigt, det bør hedde glad. Held gjøres her til Fælleskjøn, men er nok almindelig vedtaget at være af Interkjønnet. Til saadanne danske Ord, der ere urigtig brugte, bør ogsaa henregnes, at Hælhjem istedenfor Tartarus og Norner istedenfor Parcer lægges Rommere i Munden, og at flere Steder tales om Bataillioner, hvilket Ord har rigtig nok vundet Borgerret i Dansken, men umuelig kan bruges allevegne hvor i Fransken staaer Bataillons, hvilket i det poetiske Sprog altid kun bemær-

ker en Krigsskare, og ikke den bestemte Afdeling i en Armee, som i tydsk og dansk udtrykkes derved; ligesom Capitaine siger i højere Stil noget ganske andet end det vi kalde en Kaptain.

Hr. Oversætteren maa have gjort sig meget bekiendt med det tydske Sprog, da her jevnlig findes franske Ord oversatte med saadanne, hvis Tydskhed strax falder i Øjnene. Saaledes strax i 1 B. S. 7. Forrang o: Vorrang. Rang havde her ogsaa været nok. — S. 10 og mange flere Steder findes fare fort istedenfor blive ved. S. 17 og flere Steder det lede Ord beskjeftige, hvilket nu endelig vil paatvinge sig Sproget, da vi dog ligesaa lidet trænge dertil, som til: at have nødig, hvilket sidste desuden giver en falsk Idee, da nødig i Dansken ikke betegner det tydske nöthig, men ungern. Det forekommer i denne Oversættelse mange Gange, hvor dog behøve, trænge til, have behov, være fornøden kunde sige det samme. — S. 18 og flere Steder Gravmæle o: Grabmahl. Gravminde er Ordet. — S. 30 murke bar hedde knurre. — S. 84 Haandmænge o: Haandgemeng, behøve vi ikke, da Trefning eller Slag, paa dette Sted i det mindste, fuldelig udtrykker Meningen en vedir aux mains, som ventelig staaer i Originalen. — S. 132 Aftag o: Afbzug. Bortgang eller Bortmarsch havde sagt det samme. — 2 B. S. 20. Luen knadrer o: die Flamme knattert. Vi siger Luen brager. — S. 134 afvæbne, og S. 157 afkræfte gjorte efter entwafnen og entkräften, gjøre vist mindre god Virkning end den i Sproget liggende Omskrivelse kunde gjøre.

Endog ganske tydske Ord have indsneget sig, saasom: Murmelen af en Bæk o: das Murmeln eines Bachs (hverken mere eller mindre end en surrende Bæk). S. 51 snel, schnel; dansk, hurtig, rask. — S. 133 æng, tydsk, eng; dansk: trang, snever.

Af andre fremmede Ord findes her uden Nødvendighed: S. 58 Echoerne o: les Echos, som fuldelig udtrykkes ved Singularet: Gjenlyd, Gjenskrald (hvoraf jo ogsaa om saa skulde være, kunde bruges Pluralet.) S. 129. Capitulation. Overgivelse, Forlig havde her meget godt udtrykt Meningen.

Det

Det Ord vanhelde som her findes 1 B. S. 23, vil neppe gjøre Lykke, da det nok ikke er rigtig sammensat.

Dette er omtrent hvad mod Oversættelsen kan indvendes, hvilket dog ikke hindrer, at jo det Hele kan gives Karakteer af god Oversættelse. Øjensynlig sees at megen Flid er anvendt paa den, og at som sagt Hr. Høst har Sprogene i sin Magt, og ikke som vore andre Oversættere lader staae til, givende Baden og Sporon en god Dag.

Fransk chemisk Nomenclatur paa dansk udgiven med Anmærkninger af H. Tychsen. Kiøbenhavn. Hos Gyldendal. 30 S. i 8.

Kun faa Skrifter indeholde paa saa faa Sider saa meget, som dette saare nyttige lille Arbejde, der er et talende Beviis for at dets Forfatter holder nøje Skridt med sine samtidige Videnskabsbrødre, og ej, som desværre saa mange andre berømte Videnskabsmænd, bliver staaende ved det gamle, fordi det nye ej passer i det System, de ere vante til; og enhver dansk eller norsk Chemist venter vist med Glæde efter den nye Udgave af Forfatterens chemiske Haandbog, som han i Fortalen hertil har lovet beriget med de nyeste Opdagelser og Theorier, tilligemed disses Prøvelse.

Imidlertid vil den der allerede kjender noget til Chemien (thi for blotte Begyndere er dette Skrift ikke) dog for det første kunne faae ret gode Begreber om Chemiens nyeste Forfatning, af denne systematisk ordnede og med saare lærerige Anmærkninger forsynede Fortegnelse paa de nye Navne, som de franske Chemister have været nødte til at opfinde for de nye Gjenstænder, deres flittige og af Genie vejledte Undersøgelser have lært dem at kjende.

Dog tilstaaer Recensenten, at han i mere end een Henseende afviger fra den lærde Forfatters Meninger. Saaledes synes Hr. Forfat. i Fortalen at troe, at Antiphilogistikernes Theorie strider ikkun imod den Stahlianskphilogistiske Lære, og at denne endnu gjerne, dog forbedret og rettet, kan antages; men den nyere allerede af saa mange duelige Chemister og især af Gren rettede og forandrede

Lære

Lære om Phlogiston, kan ligesaa lidet som Stahl's bestaae, dersom Lavoisier's Lære, at Phlogiston er en Ting, et non ens, tillige skal antages. Dersom Phlogiston og det antiphlogistiske Systems Sandhed da skal paa eengang antages, maae man tillægge Phlogiston saadanne Egenskaber at det ikke mere bliver det Phlogiston, Antiphlogistikerne kiæmpe imod, og om hvilket de siae: „stabilire nunc liceat: quod nullum a corpore combustibili, comburendo, aufugiat principium; quod nullum quale perhibitum fuerit phlogiston, in natura existat; quod phlogiston mera sit contemplatio; — pace dulci quiescat, & æterna oblivionis nocte decenter & silenter reponatur;“ — kort, man maae beholde Ordet Phlogiston, men til at udtrykke en ganske anden Idee, end den Chemisterne hidtil have brugt det til. Nogle Chemister, blant hvilke Forf. efter S. 8 synes at være, have beskyldt Antiphlogistikerne for at have beholdt Ideen af Phlogiston, men kuns forandret Navnet til Kullprincip (Carbone) men de Ting, hvori Phlogiston og Carbone stemme overeens ere saadaan, de Ting derimod, hvori de ere hinanden aldeles ulige saa mange, at man vel neppe kan holde med denne Mening.

Recensenten troer da at eet af Systemerne, enten det phlogistiske eller det antiphlogistiske, eller ogsaa begge maae reent falde, og at man ej kan tilvejebringe nogen Forening imellem dem. Hvilket af dem vor grandskende Forfatter i den nye Udgave af sin Chemie end vil give sit Biefald, lader dog hans Skarpsindighed og Lærdom os haabe, at enhver dansk Chemist, han høre til samme chemiske Sect, som Forfatteren, eller ikke, vil deri finde rig Overflod paa interessante Facta, Betragtninger og Sammenligninger.

Haandbibliothek for det smukke Kjøn. Originale prosaiske og poetiske Arbejder. Første Bind. Et Tillæg til Nytaarsgave for Damer for 1794. Kjøbenhavn. Paa Hofboghandler Poulsens Forlag. Trykt hos Morthorstes Enke. 186 S. foruden 2 S. Forerindring og 2 S. Reg. o: Indholdsliste. i lille 8.

Oprindelsen til denne Bog fortæller Hr. Poulsen i sin For-

Forerindring, hvoraf da ſees, at en ubekjendt Perſon, der troede at Nytaarsgaven vilde have været endnu behageligere, om den havde indeholdet ligeſaa mange gode proſaiſke Artikler, ſom den nu har poetiſke, har tilſendt ham en Samling af til dette Øjemeed paſſende Stykker, udtegnede af vore claſſiſke Skribentere, om Hr. P. vilde paatage ſig Trykkeomkoſtningerne. Samlingen er udvalgt af Frimanns Almues-Sanger, af Lütkens Repertorium, af Sneedorffs og Suhms Skrifter, af Storms Fabler, og nogle af vore periodiſke Skrifter. I diſſe ſidſte har han fundet endeel Sager paſſende til ſit Øjemeed, af unævnte Forfattere, og iblant nævnte Romancen Skjøn Sigrid og Helt Othar af P. A. Trøjel; Fortællingen Mariane af Odin Wolff. Af de Schulziſke Poeſieſamlinger er taget en ulykkelig forført Piges Sang ved Midnat af Frankenau. Smaaforandringer har Samleren gjort, hvor han troede dem nødvendige til ſin Hensigt. Samlingen beſtaaer, foruden nys anførte Stykker af Frankenau, Trøjel og Wolff, af følgende: Coelies Hiſtorie S. 1-75, en Broders Nytaarsgave til ſin Søſter S. 75-85, Hiſtorie om et ſygeligt Fruentimmer, ſom ſelv vilde opamme ſit Barn, uagtet den dermed forbundne Ulejlighed og Smerte S. 85-92, om qvindelig Bluſærdighed S. 92-8, om Fruentimmerpragt S. 98-101, Smildhed S. 101-3, Uſkyldighed S. 103-5. En Characteer-Tegning S. 105-11. Bagtalelſe 115. Hyklerie ſ. S. Ægteſkab og Elſkov S. 116 f. Characteer af en god Moder S. 117-23. Om Bade S. 123-6. Bidrag til Menneſkekundſkab S. 126-8. Hvori beſtaaer det qvindelige Livs Værdighed S. 128. Forſængelighed S. 128-30. Hofmod S. 130 f. Snakſomhed og Paaſtaaenhed S. 131 f. Mændene har Fortrin for Qvinderne S. 132 f. I hvilken Livets Stilling er Qvindekjønnet underkaſtet den ſtørſte Fare? S. 133-6. Hvad er Virkningen af al for ſtor Lyſt til Pynt og Pragt S. 136 f. Raad til Mødre, iſær af Middelſtanden S. 137 f. Den smme Moder, en Fabel S. 138-40. Korte Regler for Opdragelſen S. 148-64. Hiſtorie om et Barn paa to Aar og ſem Maaneder S. 164-70. og endelig: Livet og Døden S. 185-8. hvortil Hr. Poulſen endnu

med

med Forf's Samtykke har føjet Pastor Hjorts Folkesang, Marthe, og hans Spindevise: Isb hurtig min Teen. Upaatvivleligen indeholde de valgte Stykker, som og deres Forfatteres Navne give Haab om, noget got, og det er at troe, at de nu, skjønt tagne af temmelig bekjendte Værker, ville finde flere Læserinder end før. Ikke desmindre havde det dog været at ønske, at Valget havde været noget strængere, at der havde været søget mere for behagelig Afvexling, da Tonen for det meste falder for alvorlig, og endelig at Samleren havde, forstandigen læmpende sig efter Tiden gjort end flere Forandringer, især i Hensende til Sproget, der undertiden er en Smule gammelagtigt og ukorrekt. Men især undrer Recensenten sig over, at Samleren har kunnet optage det Stykke om Mændenes Fortrin. At disse ere større og stærkere er uimodsigeligt, at de ere klogere lader sig neppe gotgjøre, men at alle qvindelige Legemsyndigheder ere Ufuldkommenheder i Ligning mod en velskabt ung Mand, det er, Winkelmann selv sige hvad han vil, en Usandhed, som og strider imod alle Folkesæds Begreber; hvilket selv Sprogenes Benævnelse viser, kalder dog Samleren selvhint Kjøn det smukke. Men sat endog, det var Sandhed, er dog vel det første, en Skribent bør tragte efter, det at blive læst, men hvo vilde tage den qvindelige Forsængelighed, der dog neppe her turde ansees større end vort Kjøns, det ilde op, om den med Uvillie slængte den Bog hen, der fortalte sligt. Ligesaa upassende og høist urigtig finder Recens. den Sætning: at efterstræbte eller anmasse sig Lighed med det værdigere Kjøn, er at rebellere mod Naturen, hvilket aldrig kan skee ustraffet. — Recens. ønsker i øvrigt Bogens Afsætning, og en ventelig Følge deraf, Fortsættelse, dog dette kun under fremsatte Betingelser. I saa Tilfælde leverer Samleren maaskee noget af sit eget Arbejde, hvilket da vel giver ham lidt mere at bestille, end han denne Gang synes at have havt.

J. K. H.

*** *** ***

I den jenensische allgemeine Litteraturzeit. No. 59. re-

censø-

censeres: a) Todes samlede poetiske Skrifter 1ste Deel, og siges om ham, at han „behauptet insonderheit unter den dänischen Dichtern durch eine seltene Leichtigkeit und Geschmeidigkeit der Darstellung einen Rang. b) Nyt-Aars-Gave for Damer for 1793, hvorved Recens. ønsker, at Udgiveren brugte lidt strængere Kritik, og roser for Resten Pavels's Sang: Bondekonen ved sin Mands Grav. c) Qvistgaards Oversættelse af Addisons Cato, med Roes over den forudskikkede Biographie af Addison. d) Nordahl Bruns mindre Digte, „Dieße Sammlung, hedder det, enthält, bey wenigen schwachen Stücken, eine beträchtliche Anzahl guter und einige vortrefliche." e) Bremenfelderne, som Recens. beskylder for dürftige Anlage, Mangel an Ordnung und Zusammenhang, gänzliche Abwesenheit einer auch nur erträglichen Characterschilderung o. s. v.

I No. 62. anmeldes Videnskabernes Selskabs Skrifter IV Deels 3die og 4de Stykke.

I No. 63. a) Rector Boyes Statens Ven, som faaer tilbørlig Roes. b) Jansens og Dr. Bottchers Afhandlinger om Posternes Gang over Belterne. c) Jonges Geographie. 7de Deel.

Subskriptions-Plan.

Charlottes Tildragelser, en original dansk Fortælling af H. J. Birch, Sognepræst for Middelfart og Causlunde.

I ovenmeldte Fortælling agter jeg at skildre danske og norske Folk af alle Stænder efter deres Karakteer og Sæder, efter deres huuslige og borgerlige Lykkelighed, og deri at indklæde mine Tanker og Erfaringer om de vigtige og i vore Dage saameget omtvistede Materier: Religionen, Opdragelsen, Frihed, Lighed, Regieringsformerne, Folkephilosophie og Folkelykkelighed, alt med den Sandheds-Kjerlighed og Frimodighed, som bør findes hos en Religions-Lærer og Borger af det lykkelige Danmark. — Bogen skal være en nyttig Moer-

skabs

skabs-Løsning for Folk af alle Stænder. Jeg skal stræbe at skildre Menneskene og mine Landsmænd som de ere og som de kunde og burde være for at være lykkalige. Jeg skal vogte mig for at fremstille overspændte Begreber om Menneskene og Menneske-Lykkalighed, hvilke saa ofte forekomme i de Skrifter, som Frankrig, England og Tydskland have leveret i dette Fag. Min Charlotte skal ikke være nogen Clementine; men et Fruentimmer, som kan efterlignes af enhver, som elsker Forstand og Dyd. Under de andre Personer og Karakterer skal jeg skildre Lasterne med deres hæslige og fordærvelige Følger, og Dyden i sin Skionhed og Elskværdighed med sande og levende Træk. Det skal være min yderste Bestræbelse ogsaa ved dette Skrift at kunne gavne og fornøje. — Skriftet bliver i 2 Dele i 8vo med smuk Tryk, got Papiir og smukke Vignetter, hver Deel koster 1 Rdlr. paa Trykpapiir og 8 Mk. paa Skrivepapiir for dem, som lade sig tegne inden Paaske. Den første Deel gives strax under Pressen. Siden koster hver Deel 1 Mk. 8 ß. meer, og ingen flere Exemplarer trykkes paa Skrivepapiir end til Subskribenterne. Da jeg er saa langt borte fra Hovedstaden, udbeder jeg mig den Godhed af de Herrer Professorer og Digtere Kall, Tode, Rahbek, Abrahamson, Storm, Haste Hejberg, Riber Madame Boye og mine andre Venner og Velyndere, og de Herrer Directeurer for Klubber og Selskaber, saavelsom alle de Herrer Boghandlere i Hovedstaden og i Provindserne, de Herrer Amanuenses hos Biskopperne, de Herrer Præster Hr. D. Birch paa Brahetrolleborg, Hr. Bekman i Aarhuus, Hr. Boyesen i Lintrup, Hr. Zartman i Viborg, Hr. Hornsyld i Randers, Hr. Panum i Stege, Hr. Klokker Rosengaard i Odense, Hr. Klokker Milling i Aalborg, Hr. Boghandler Dyrendahl i Christiania og de Herrer Postmestere, at samle Subskribenterne og at tilsende mig Listerne strax efter Paaske, da de for deres Umage erholde det 11te Exemplar. Subskribenternes Navne trykkes foran i Bogen. Middelfart, den 28de December 1793. H. J. Birch.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1794.

No. 12.

den 19de April.

Andagtsbog for Fruentimmer især for den mere oplyste Deel af Kjønnet, ved F. G. Marezoll. Kjøbenhavn 1794 (d: 1793). Første Deel 340 S., foruden 11 S. Fortale og 4 S. Indholdsliste. Anden Deel 340 S., foruden 2 S. Indholdsliste, i 8vo. Trykt og forlagt af Schultz.

Uagtet der ved den Mængde Opbyggelsesbøger, ogsaa vor Literatur kan fremvise, maaskee torde synes, som vi havde nok og meer end nok af deslige Skrifter, saa kunne dog formedelst hine de flestes Ufuldkommenheder og uhensigtsmæssige Indretning, ingenlunde saadanne Værker med Føie erklæres overflødige, der bedre end de mange, opfylde deres gavnlige og prisværdige Hensigt, men især kan man paa ingen Maade klage over Forraad paa Opbyggelsesskrifter for særskilte Menneskeklasser, uagtet der er tilstrækkeligen klart, at den Gavn, Bøger af denne sidste Art, naar de forfattedes med fornøden Kundskab om Menneskет, maatte skaffe de Læsere, de egentlig vare bestemte for, upaatvivlelig bleve større, end den, der flyder af dem, som ere for Alle, da i hine kan og maae haves Hensyn til specielle Tilfælde og Stillinger, som i disse ikke kunne andet end savnes. F. G. Marezoll, hidtil Universitetspræst i Göttingen, erkjendte saaledes, at det andet Kjøn, især dets oplyste Deel, fattedes et for det egentlig bestemt, efter dets Tarv indrettet, Opbyggelsesskrift, og besluttede

at afhjelpe dette Savn. Allerede fordeelagtigen bekjendt ved ſine efter ſin Vens Zollikofers Mønſter og i hans Aand ſkrevne Prædikener, ſtog han endnu langt høiere i Roſ ved hin prisværdige Beſlutnings denne ganſke fortræffelige Udførelſe, og, paa Grund af den Nytte, Bogen retteligen brugt uudeblivelig maa frembringe, er hans Fortjeneſte ved dette Arbejde ſtor, ikke blot af dem, Bogen umiddelbar blev til for, men og af vort Kjøn, paa hvis Tilfredshed her og paa hvis Vandel hines Aands og Hjertes Dannelſe og Styrelſe har den ſtærkeſte Indflydelſe. Glædeligt maa det være, at iblant den Hob Middelgods, man henter hidind fra Tydſkland, og omklæder i en Dragt, der bæres med Navn af Danſk, dog ogſaa undertiden komme ſlige ypperlige Produkter til ſyne, ſom nu f. Ex. dette Marezolſke almindeligen erkjendes at være. Men ſaa var det og at ønſke, at Forlæggerne til deſlige gavnrige Værker vedbørligen opmuntredes til flere lignende Foretagender. Og Recenſenten gad nok vidſt, om ikke det fortjente Navn af flau ſte Tydſkerie, ifald der fandtes Nogen, Høj eller Lav, ſom i Stedet for at henvende ſig ſtrax til Hr. Schultz i Høibroſtrade, først lod ſamtlige Børſens Boglader gjennemſtøve efter den tydſke Marezoll, og ſaa endelig kun i Nødsfald tog til Takke med ham paa Danſk.

Provſten i Hirſchholm, Hr. Fred. Karl Gutfeld, har ledſaget Overſættelſen med en Fortale hvori herſker ægte Veltalenhed og et uſædvanligen korrekt Sprog. Efter at have berørt de Ufuldkommenheder, der foraarſage at de fleſte ældre Andagtsbøgers fromme Øjemærke ikke opnaaes, anbefaler Hr. G nærværende Skrift, ſom det der fortjener et fortrinligt Sted iblant dem, ſom ſvare til deres ſtore Henſigt. „Ædel Varme, ſaaledes udtrykker han ſig, for Religion og Dyd, og praktiſk Chriſtendom — udbredt Kundſkab om Verden og Menneſket — ſtore frugtbare Sandheder og viſe Forholdsregler, fremſatte i et Foredrag, der ved kunſtløs Ynde, ved rørende Simplicitæt vældigen taler til Hjertet og henriver det — hvo finder ikke alt ſamlet i denne ſande værdige Opbyggelſesbog?" — Han vender ſig derpaa først til Huſtruer, ſaa til de blomſtrende Piger, endelig til de Aldrende, og viſer,

ſer, hvad Nytte de hver Klaſſe for ſig kunne vente af Bogen. Altſammen ſiges det ſyndigt og ſkjønt. — Lægger man nu til denne Gutfeldſke Anbefaling den danſke Tilſkuers, i ſit 96de No. i Fjor, ſaa torde det vel, ſom man haaber, være overflødigt her at opholde ſig mere ved Skriftets herlige Fuldkommenheder; Recenſ. vil derfor blot udtegne Indholdet, at dog Forældre, Lærere Mænd, ja ſelv Fruentimmere — thi ogſaa de læſe nutildags lærde Efterretninger — heraf kunne ſee, hvad de have at vente i Bogen, og det Fruentimmer der ſaa, efter at have læſt blot Indholdet af hine Mænds Anpriisning ikke faaer Lyſt til at læſe Marezoll ſelv — nu ja! for hende ſkrive kanſkee Meisner, Kotzebue eller Große, neppe Marezoll, Gutfeld eller Rahbek.

Bogen begynder med en Indledning, hvori anſtilles Betragtninger over Qvindekjønnets Beſtemmelſe, Anlæg til Fuldkommenhed og dets Dannelſe, ſamt Grundtrækkene af en fuldkommen qvindelig Karakter. Første Deel har tre Afdelinger. Den første af dem beſtaaer af 5 Øvelſer i Eftertanke over Qvindekjønnets Beſtemmelſer i det Hele, nemlig: 1) Denne Eftertankes Nødvendighed og Nytte; 2) over Qvindekjønnets Beſtemmelſe til det huuslige Liv og Ægteſkabsforbindelſe, til Børnenes Pleje, og første Dannelſe, ſamt i Henſeende til Selſkabelighed og Pligterne i Omgang, og 5) over den qvindelige Beſtemmelſes Vigtighed og Storhed. Den anden Afdeling fremſætter i fjorten Morgen- og Aften-Andagter Opmuntringer til de vigtigſte Dyder og Advarſeler mod de meeſt herſkende Feil hos Qvindekjønnet. De Dyder, her i de første syv Morgen-Andagter opmuntres til, ere: Arbeidſomhed, Taalmodighed og Sagtmodighed, Standhaftighed i gode Forſætter, Selvbeherſkelſe, og den ſande nyttige Følſomhed. Gjenſtande for Aften-Andagterne ere. Ligegyldighed for Religionen, Adſpredelsesſyge, den uægte Virkſomhed, Egenſind og vranten Uforligelighed, Kilderne til Foranderlighed og Ubeſtandighed i det Gode, Midler til at ſeire over Sandſeligheden, og det falſke ſkadelige Følerie (Tillægsordene: falſk, ſkadelig ere aldeles overflødige, naar man endelig ſkal bruge det Ord: Følerie!). De syv ſidſte Morgen-Andagter handle om Modens Ind-

ſlydelſe paa Religions- og Andagtsøvelſer, paa qvindelige Dyder og Laſter, paa den huuslige Lykſalighed, om den falſke Undſeelſe, Ødſelhed og Pragtlyſt, Forſængelighed, og om Forførelſe. I Aften-Andagterne vises Grunde og Midler imod alt dette. Tredie Afdeling er Betragtning over nogle vigtige Hindringer for den qvindelige Dyd og Midler til at befordre den. Her læſes da om Smigger, om den Konſt at forſtille ſig, om Forſkjellen imellem den Lyſt at vilde (ville) vide meget, og virkelig Lærvillighed, om de uundværligſte Kundſkaber for Qvindekjønnet, om den gode Smags Beſkaffenhed og Indflydelſe paa Dyden, om det qvindelige Hæng (?) til Sværmerie, om hvorfor Qvindekjønnet har ſaa ringe Tanker om ſin Beſtemmelſe, om nogle for Dyden ſærdeles gunſtige naturlige Anlæg hos Qvindekjønnet, om Naturglædernes Indflydelſe paa Qvindekjønnet, om hvorvidt det er Qvindekjønnet tilladt at rette ſig efter Moden, om Ødſelhed med Tiden, om Gjerrighed, og om den qvindelige Selſkabelighed. Den anden Deel har fem Afdelinger, hvoraf den førſte er for den unge Pige, hvis Forſtand begynder at udvikle ſig, den anden for Jomfruen, den tredie for Huſtruen og Huusmoderen, den fjerde for Moderen, den femte for Enken og den bedagede Kone, alſammen efter forudſendte almindelige Betragtninger, med Henſyn til enhver Klaſſes forſkjellige Trang og Fordringer.

Om Overſættelſen, ſom ikke er af Provſt Gutfeld, i hvorvel Recenſenten i Kritik og Antikritik ſagde ſaa — kan man vel ikke andet end ſande Hr. G's Ord i Fortalen, at den paa enkelte Steder vel kunde have været lidt heldigere. Saaledes ſtrax i Begyndelſen: Naturen har ikke ſparet Yndigheder, for: ſparet paa, hvilket er noget andet. Paa ſamme førſte Side tales om „Jagttagerens haabefulde Øje," da dog haabefuld egentlig bruges om det, man tør haabe meget af. S. 7., Sands for Naturens Skjønheder" nok bedre: Følelſe, „vige af den Fuldkommenhed, for: vige af fra. Skulde nødvendige S. 10 ikke have været: nyttige o. m. ſl. Forvende S. 310 er vel en Trykfejl for forevende d: bruge ſom Forevending. Hiſt og her torde vel og herſke nogen Stivhed. Ikke

ke desmindre er Oversættelsen paa ingen Maade saadan, at man for dens Skyld ej bur de anskaffe sig Bogen paa dansk.

I der Haab, at Forfatteren ikke blot forstaaer at beskrive den gejstlige Talers Bestemmelse (*), men og selv kan opfylde den, glæder det Recensenten at kunne slutte denne Anmeldelse med den Efterretning, at Marezoll er bleven valgt til Præst af den tydske Meenighed ved Petri Kirke i sal. Doctor Münters Sted.

1) Doctor og Hofraad Faust's Udkast til en Sundheds-Kathechismus, forsøgt med en Fortale af Nicolai Bötcher, Medicinæ Doctor. Oversat af det Tydske. Kjøbenhavn 1793. Trykt paa Liunges Forlag. 67 Sider i 8.

2) Forsøg til en Sundheds-Katechismus efter det Tydske af Hofraad og Doctor B. C. Faust i Bückeburg, heelt igjennem omarbejdet og mangfoldigt forøget af Dr. Joh. Clem. Tode, Professor i Lægevidenskaben og Hofmedicus. Kjøbenhavn 1794. Paa Andr. Nitschkes Forlag. 70 Sider i 8.

At Landalmuen trænger til en medicinsk Vejledning i paakommende Sygdomme, baade i Henseende til at lære at kjende samme, saavel til at vide det derved udfordrede nødvendige Forhold, hvori den oftest løber an, er ganske upaatvivleligt. De fleste Landfolk ere langt fra Lægen, søge ham sjelden mere end eengang i en Sygdom, og have ej stedse den tilbørlige Fortrolighed til ham, men villigere overgive sig til Kjerlinger og Qvaksalvere, der ofte forværre Sygdommen og stedse bedrage dem. Et Skrift derimod, naar det er nedskrevet i den lave og forstaaelige Stil troe de langt hellere, og følge snarere de deri foreskrevne Forholdsregler, end om en Læge vilde bruge al sin mundtlige Veltalenhed. Det bliver derfor stedse nyttigt, at denne og flere saadanne enfoldige Bøger komme i deres Hænder, da de dog hos mange lægge Grunden til de skadelige Vaners Afskaffelse i Sygdomme.

(*) Hr. Marezolls nyeste Skrift er: Ueber die Bestimmung des Kanzelredners. Leipzig, 1793. i 8vo. 1 Rthlr. 8ß.

Egentlig er denne Doctor Faust's Bog skreven for Skolerne, og altsaa ikkun for Ungdommen, som man nu-omstunder arbejder saa meget for, paa det at denne skulde faae nogle enkelte Ideer om Sygdomme og deres diætetiske Behandling, og i den Henseende maae man tilstaae, at Indholdet er nogenledes tilstrækkeligt; men denne Omstændighed have ingen af ovenbenævnte Oversættelser angivet, hvorfor Kjøberne maaskee ville falde paa den Tanke, at de i denne skulle finde en fuldstændig Lægebog, ved hvis Hjelp de kunne helbrede de almindeligste Sygdomme; men heruti ville de meget bedrage sig, da heri findes aldeles ingen Beskrivelse over Sygdommene, eller deres særdeles Characterer fremsatte, det diætetiske Forhold ikkun paa det allerkortes te angivet, og ingen Lægemidler ved de særdeles Sygdomme benævnte, men ikkun i Almindelighed opregnede, og det endda med denne Erindring: At en Læges Raad derom bør indhentes. Dette er at sige noget for et Syns Skyld, og dog at sige intet.

Da hverken Sygdommenes særdeles Kjendemærker ej heller de allerenkelteste Lægemidler ere benævnte i denne Bog, er det aabenbart at den vil gjøre liden eller ingen Nytte uden for den Cirkel, for hvilken den fra Begyndelsen er skreven, og følgelig at, foruden de vidtløftigere Lægebøger, der allerede ere udgivne, men som Almuen ej kan bruge, trænge vi endnu til een, der baade fremsætter de almindeligste og vigtigste Kjendetegn af Sygdomme, saavog de allermest enkelte og indenlandske Lægemidler, foruden det almindelige og særdeles Forhold i Sygdomstilfælde. Omtrent saadan een har Hr. Prof. Tode lovet i denne Bogs Fortale at ville udgive; og Recensenten vil ønske ham megen Lykke dertil.

Vi ville nu kortelig vise Indholdet af denne lille Bog og tale lidet om begge Oversættelserne.

No. 1 er en ordret Oversættelse, som hverken har faaet Tillæg eller tabt noget. No. 2 derimod har paa mange Steder faaet Tillæg og paa nogle er omarbejdet, ogsaa paa mange Steder sees Originalen ligefrem oversat, men ikke, som der staaer paa Titelbladet: heelt igjennem omarbejdet og mangfoldigt forøget; dette er en Smule tydsk Pral.

Ind-

Indholdet er overalt kort, og handler 1) om Sundheden og dens Kjendetegn. Dette er bedre udsat og forklaret i No. 2. 2) Om smaa Børns Pleje. Heri er meget forbedret i No. 2, og Forbedringen viser den svede og tænkende Læge. Vaskningen med koldt Vand hos Børn er alt for ubestemt udført i No. 1. 3) Om Luften Har intet vundet. 4) Om Reenlighed. Har i No. 2 vundet i Henseende til Husets Reenlighed. 5) Om Hovedets Tildækkelse og om Halsbind. Denne Artikel er bedre udført i No. 2. 6) Om Klædningen. No. 2 er her forsøget; dog er ikke al den Skade benævnt, som Corsetter og Snørelive foraarsage; derimod er det mere passende, som siges om Skoe og Støvler. 7) Om Brød og andre Spiser Er en blot Oversættelse paa begge Steder. I Originalens 81de Spørgsmaal siges: Alles muß gekaut und durch die Speichel dem Cörper ähnlich gemacht. Recensenten veed ikke, om en tydsk Almuesmand forstaaer denne Talemaade, men jeg veed sikkerlig, at ingen Dansk forstaaer den, naar man, hvilket begge Oversætterne have gjort, skriver: Maden maae være vel tygget og ved Spottet gjort Legemet ligt; med mindre han er lidt bevandret i Physiologien. I Originalens 83de Spørgsmaal staaer om Kartufler: Man muß auch darauf sehen, daß sie nicht in einem dumpfichten, naßen Keller stockicht geworden und ausgewachsen sind. Dette oversættes i No. 1: "At de ikke blive grødede i en sumpig og vaad Kjelder,,; hvilket vel lader sig høre, da de ved Udvorningen blive møre og grødagtige; men naar der i No. 2 oversættes: At de ikke blive avlede i en sumpig og vaad Kjelder; saa er dette Udtryk i mere end een Henseende urigtigt. 8) Om Drikke. Her er i No. 2 tillagde nogle Spørgsmaale om Øl, ligesom der i den 9de Art. om Vin, er en bedre Bestemmelse om Vinens Brug. 10) Om Brændevin. Hvorledes Hr. Forf. af No. 2 her kan komme til at tale om Mavens Suurhed, den engelske Syge, grønne Stoelgange, Fisk, Flesk og Svinemad, begribes ej lettelig, da han ingen Aarsag selv angiver. Her er Forsøgelsen gaaet for vidt. 11) Om Tobak. 12) Om Menneskenes Boliger. Her er en reen Oversættelse paa begge

Steder. 13) Om Søvnen. I det 118de Spørgsmaal ſpørges: Maa man ligge høit med Bryſtet og Hovedet i Sengen? hvortil No. 1 efter Originalen ſvarer: Nej, Bryſt og Hoved maae ikke ligge høiere, end den øvrige Deel af Kroppen; derimod ſvares i No. 2: Jo, Bryſt og Hoved maae ligge noget høiere m. m. Recenſenten tager det ſidſte Partie, ſom det fornuftigſte. 14) Om Værelſernes Varme. Her er ingen Omarbejdelſe eller Forøgelſe i No. 2, tvertimod har Overſætteren ganſke udeladt den i Originalen givne meget vigtige Lærdom om Brændets Beſparelſe. 15), 16), 17) Om frøone Lemmer, om Tordenvejr, om Arbejdſomhed, ere en blot Overſættelſe uden Forøgelſe. Dette var den første Afdeling; den anden handler 18) om Sygdomme, Læger og Lægemidler. I No. 2 ſees mange Spørgsmaale tillagde, der for den almindelige Mand ere meget gode og paſſende, i Henſigt til at afvende hans ugrundede Tillid til Qvakſalvere og Qvakſalverier. 19) Om Forholdet i Sygdomme og Febre. Denne Artikel er meget forbedret og forøget med gode Tillæg og Raad. Her ſees i No. 2 en Artikel om allehaande Lægemidlers Brug, hvor nogle af Tillæggene gjerne kunde været udeladte, da de for en Deel ikke kunne bruges uden efter en Læges Anordning. 20) Om almindelige og paa et ſærdeles Sted herſkende Sygdomme. 21) Om ſmitſomme Sygdomme. Her er i No. 2 tillagt en Artikel om Fnat, hvori vel ſiges, at ingen bør have Omgang med de Fnattede, og at Svovelſalven er farlig, men der ſiges ej hvorledes Fnattet ſkal forekommes og afhjelpes. 22) Om Kopper. 23) Om Meslinger. Her ſees et Tillæg om Skarlagensfeberen. 24) Om Koppers og Meslingers Udryddelſe. Denne Artikel er i No. 2 aldeles forbigaaet. 25) Om Blodgang. I No. 1. har Overſætteren været for kroe, da han vil, at Almuen, for at forekomme Blodgang, ſkal ſpiſe Vindruer, og raader i denne Henſeende til Vinrankers Plantning. Men vi have jo andre gode Frugter, ſom gjøre ſamme Nytte, ſom Vindruerne, der hos os ej kunne opnaae den Modenhed, ſom i de varmere Lande. 26) Om Forholdet efter Sygdomme. 27) Om Skoler.

De

De *Epidemia ſcarlatina* in Norvegiæ oppido Fredrichshald annis 1787 ſq. obſervata, *Specimen Inaugurale*, quod pro ſummis in medicina & chirurgia honoribus impetrandis illuſtri & experientiſſimo Medicorum ordini univerſitatis Göttingenſis examinandum propoſuit *Friderichus Chriſtianus Nelle*, Norvegus, antea legionis equitum levioris armaturæ, jam ditionis Holbeccenſis Siælandiæ Medico-Chirurgus regius. Impreſſum Havniæ typis Sebaſtiani Popp. 8vo. 1793.

Det lader til, at ikke alle vore Haandlæger ere blevne eenige i at foragte den medicinſke Doctorgrad, endſkjønt de ringeagte de medicinſke Doctores, da man dog nu og da ſeer en og anden at beſtræbe ſig for at bekomme denne academiſke Grad baade per fas & nefas. Aarſagen hertil kan man ikke ſaa ſtrax gjette ſig til; thi paa den ene Side paadrage ſlige Doctorandi ſig de ariſtokratiſke Haandlægers Had; og de kunne efter ſligt et Skridt ikke vente mere Underſtøttelſe fra den Kant i deres tilſtundende Anſøgninger; paa den anden Side er der ved denne Grad ikke noget vundet for en Regiments-Chirurgus, i Henſeende til den udvortes Ære, da han efter vort chirurgiſke Academies Fundats har lige Rang og Sæde med en medicinſk Doctor, og hans Kone tillades at kaldes Frue; der bliver altſaa intet andet tilbage af alt det, der kan udtænkes, uden en uimodſtaaelig Kloe efter, at ville anſees for, at være lærdere end ſine Jevnlige, af hvilke han maaſkee forhen har været foragtet, og for at bevise dette, fremkommer med en latinſk Disputats, hvor hans Navn paraderer paa Titelbladet.

Der gives upaatvivlelig de Haandlæger, der baade ſelv kunne ſkrive en Disputats paa latin, naar Sproget ej er blevet dem alt for modbydeligt, ja endog ſelv forſvare den under en goddædig og veltalende Præſes, der ikke lader ſig kyſe af Opponenterne; men dette er, deſto værre! ej Tilfældet her. Uden i mindſte Maade at tvivle om Hr. Doctorens chirurgiſke og medicinſke Færdigheder, da man ingen Beviſer har, der viſe det Modſatte, veed man dog nu, efter Hr. Doctor Seips Vidnesbyrd, at der i mange Aar ikke har været Skarlagensfeber i Friderichs-

hald, men at Materien til denne Disputats maae være tagen af Luften, hvorom der handles i Fortalen; herforuden kan man høiligen tvivle paa, at en Haandlæge, der ikke engang forstaaer at skrive en ordentligen sammenhængende Stil i sit Modersmaal, ja endog røber en Mangel i den Videnskab, hvortil han bekjender sig,*) kan have skrevet nærværende Stridsskrift. I hvor megen Overtalelse man vilde bruge, skulde man neppe faae et eeneste Menneske til at troe dette; men meget snarere vil enhver holde det for troeligt, at en godhjertet Doctor medicinæ, legitime promotus, har skrevet denne Disputats, og at en tjenstfærdig Magister eller Doctor Philosophiæ har anbefalet den til det bersmmelige Göttingske medicinske Facultet.

Paa denne Maade synes det ikke umueligt, at faae Lars Tjener og Christian Kudsk, ja en ussel Ledvogter til at blive proclamert som Doctor Medicinæ i Göttingen, naar han ikkun seer sig i Stand til, at betale alle vedkommende tjenstvillige Aander det tilbørlige Honorarium.

En Skam er det for vore Tider, at saadant skal gaae i Svang, at endog de Lærde selv ville lade sig bruge som Redskaber til at narre og beskjemme et Facultet, at sætte Publicum en Vornæse paa, og at hjelpe Stympere til at sidde ved Siden af brave Mænd.

Disputatsen selv er vel samlet, ordnet og upaaklagelig.

Kjøbenhavns Universitets-Journal. 3die og 4de Hefte.

De første to Hefter af denne ny Journal bleve anmeldte i No. 42 af disse Blade for forrige Aar. Med det 4de Hefte sluttes første Aargang, bestaaende i alt af 144 S. i 4to. I det 3die Hefte handles først udførlig om de i Følge Universitetets nyeste Fundation af 7de Maji 1788 beskikkede ordentlige Professorer. I denne Anledning fældes S. 98. en haard og vel ikke ugrundet Dom om denne nyeste Fundats, ved hvis Affatning man

*) See Obductions-Attesten der er indført i det politiske og physiske Magazin for Julii Maaneden S. 117, 1793, og disse Efterretninger No. 31 for 1793, S. 494.

man tænkte alt for facultætsmæssig, gav det theologiske Facultet en overordentlig Professor, og det havde i Forvejen 4; gav det juridiske to overordentlige; tænkte derimod intet paa Naturvidenskaberne, intet paa Cameralvidenskaberne, intet paa Statsphilosophie og Politik. „Kort: „ i Henseende til Videnskabernes Tarv blev Universitetet „ næsten paa samme Fod som ved Fundatsen af 31te „ Martii 1732."

II. Om Collegierne ved Universitetet; og a) Walkendorfs Collegium. S. 118. ivrer Hr. Forfatteren imod de Kongebud som har forringet Walkendorfs Collegium ved den Foranstaltning at det maa afgive trende af sine Pladser til Landmaalerassistenter, saa man seer, han holder stærk paa Fundationers og Legaters evige Hellighed og Ubrødelighed. Han paastaaer S. 118, at der ikke er Ret, at en Mand efter sin Død (?) kommer til at bære uproportionerede Byrder mod andre.

III. Nogle smaae Stipendier under Hr. Professor Riisbrighs Ephorie.

IV Sommerforelæsninger ved Universitetet.

V. Liste paa de Candidater som i October Maaned have underkastet sig den philosophiske Examens Prøver.

VI Bedømmelse over vigtige danske Skrifter, nemlig: Hr. Dor Bastholms Opfordring, Hr. Birchs Billedgallerie, Professor Sahls Udgave af Sophocles (recenseret af Professor T. Baden), Biskop Balles Pligtanker; og endelig Bogen om Folkeforførere. (Mon og alle 5 være vigtige?)

VIII Correspondents. Under denne Rubrik meddeler Hr. Forfatteren en ubetydelig Skrivelse han har faaet fra Professor Wilse, og ledsager den med sine Anmærkninger. Heftet sluttes med Anmeldelse af Gehejmeraad Holmskjolds og Doctr. Münters Dødsfald, og Hr. Magister T. Badens Beskikkelse til overordentlig Professor, samt nogle Erindringer i Anledning af Recensionen over de to første Hefter af Journalen i disse Blade.

I det fierde Hefte er det vigtigste, en historisk Efterretning om Kjøbenhavns Observatorium og dets Astronomer fra 1636 til 1777, meddeelt af Hr. Justis-

ſtitsraad og Profeſſor Bugge. Hr. Juſtitsraaden har leveret mere end Overſkriften lover; han har forudſkikket en omſtændelig Beretning om Tycho Brahes aſtronomiſke Obſervationer, ſom per varios caſus, per tot diſcrimina dog endnu ere i Behold paa det Kongelige Bibliothek. (Hr. Juſtitsraaden taler ikke om det Qvartbind med Tychos originale Obſervationer, ſom ſkal have været paa den Langebekſke Auction, og bleven kjøbt til Univerſitetsbiblioteket for 50 Rdlr. Maaſkee det er den Original, ſom her S. 154. under No. 7. anſættes ſom forloren). Om Hr. Juſtitsraad Hvaſſes Forehavende at udgive de Tyge-Brahiſke Manuſcripter i Tryk, ønſker Hr. Profeſſor Baden i en Note S. 155. nøiere Oplysning. Recenſenten veed blot dette, at Hvaſſ for 15 Aar ſiden fortalte, at et Selſkab Boghandlere i Engeland for 16 Aar ſiden havde havt i Sinde, at udgive Ptolemæus, Copernicus, og Brahe under eet, og at de den Gang vare traadte i Correſpondents med ham angaaende de Brahiſke Manuſcripter. Men nyere Data om Juſtitsraad Hvaſſ's litterariſke Sysler, om han ellers ikke, hvilket man næſten maa formode, har opgivet den hele Idee, kunde vel ventes fra nogen af dem ſom Hvaſſ correſponderer med her i Byen.

No. V. Fremmedes Kjendſkab til danſke Lærde og danſk Litteratur er, næſt efter Juſtitsraad Bugges Bidrag, nok det beſte i 4de Hefte, og denne intereſſante Artikel ſkal blive forſat en Gang om Aaret. Reſten af dette Hefte beſtaaer i Recenſioner, Kongel. Reſcripter, Efterretninger om Udenlandsreiſende og Hjemkomne, Promotioner og Examina, o. a. m.

Aletophilus om Frankrig. Kjøbenhavn, 1792. Trykt hos Svares Enke. 58 S. i 8vo.

Uagtet der ſtaaer paa Titelen: „Skam og Skjendſel vorde den der tænker ilde derom," ſaa kan man dog ikke med frelſt Samvittighed anprise dette lille Skrivt ſom got. Det ligner fra to Sider vor uforglemmelige Reſſers fyrrerlige Ildebrand. Amtschirurgen ſkrev ſin Hiſtorie i ſamme Orden og med ſamme Foreſtillingsmaade, ſom Han var vant, i og uden for ſine Kalds Forretninger, at for-

forvælle den, og Hr. Aletophilus (han maa selv bedst vide om han har lovlig Adkomst til Navnet) ræsonnerer her om den franske Folkefærd, som han ventelig er vant at resonnere derover til Klubs, eller i mindre Sirkler. At han virkelig taler saaledes om Franke-Folkets Foretagender, bliver rimeligt derved, at man har hørt alt det der staaer i dette Skrivt, ad latierarem usque, allevegne hvor nogen virkelig eller foregiven Antigallikan førte Ordet. Den anden Lighed vor Sandhedselsker har med Ildebrandsmanden er Stilen, med den Forskjel, at Reffers Stil kommer os til at lee, men Aletophils nøder os til at ærgres og kedes indtil Gaben. Sproget hædres just ikke af ham, men da han har dette tilfælles med saa saare mange originale og andenhaands Forfattere, saa er det hartad ikke værd at paaanke.

Ikke kan det nægtes, at i disse tre, fire Skpr. Aviser jo findes en 3, 4 Hvedekorn, men — man veed hvad nu følger.

Det var dog værdt at undersøges og med Tydelighed at udføres, hvad Aarsagen er, at det, der skrives med Hensigt til at nedsætte det gigantiske Skuespil Frankrig opfører for os, altid er saa magadelig skrevet, saa let at gjendrive, saa persifleerligt (sit venia verbo) og det fra Burke af lige indtil vor Aletophilus, trykt hos Svares Enke i Store Kannikestræde,

For unge Fruentimmer, som ville gjøre sig og deres tilkommende Mænd lykkelige. Skrevet (paa) Engelsk af Grevinde Carlisle. En Nyt-Aars Gave for Damer. Kjøbenhavn, 1792. Trykt paa P. M. Liunges Forlag hos Sebastian Popp. 47 S. i 12mo.

Ogsaa, ligesom Marezoll, en Bog værd at læses og ejes af dem, den er skrevet for, da den leverer gode Regler for disses Forhold imod Ægtefællen, Venner, i den store Verden, imod Betjente, o. s. v., kun var det at ønske, at deri herskede mindre Ensformighed, da den næsten heel igjennem bestaaer af aphoristiske Imperativer. I Oversættelsen kunde man ønsket ikke at finde: S. 1 et Tidspunkt. S. 2 Beskæftelser; s. S. egnelig. S. 3 et stærk Herredømme. S. 4 et knurvuret Lune. S. 8 hemmelige Frembringender. S. 11 Fraholdelser. S. 12 de nedrigere

gere Stænder, o. m. fl. Recens. troer og, at den Betragtning: om qvindelig Delicatesse, som den tydske Oversætterinde har tilføjet sin Oversættelse, fortjente at læses i vort Sprog.

*** *** ***

I No. 60. af den jenensiske allgemeine Litteraturzeit. bedømmes Hr. Kammerherre Suhms samlede Skrifter VIII–XI Deel, som sædvanlig, det er tildeels temmelig haardt og ubillig, dog har Sandheden afvunget Recensenten følgende Dom over de historiske Afhandlinger, som tilforn har været aftrykte i Videnskabernes Selskabs Skrifter: „Ihr Werth an sich ist so entschieden, daß es hinreicht, nur die Titel anzuführen, um die Leser zu überzeugen, wie viel Belehrung sie hier erwarten dürfen.“ Det 3die og 4de Stykke i X Deel har især Recensentens Bifald; „sie sind, heißt es, ungemein interessant, und enthalten einen wahren Schatz belehrender Anekdoten, gelehrter Nachrichten, besonders von dänischen Schriftstellern, und freymuthiger, mit liebenswürdiger Offenherzigkeit und Gutmüthigkeit vorgetragener Bemerkungen“ o. s. v. Vignetterne, siger Recensenten ganske rigtig, ere flet tegnede og ligeledes flet stukne.

I samme No. roses Hr. Magister O. D Blechs Dissertatio de carmine epico Apollonii Rhodii; for sit skjønne latinske Sprog og den med Smag og kritisk Indsigt udkastede Characteristik af Argonautica.

I No. 61. anmeldes a) det Birchiske Billedgallerie. b) Prof. Rahbeks danske Tilskuer, 2den Aargang, som anbefales til at gjøres et Valg af for det tydske Publicum. c) Samleren 4de og 5te Bind, som siges at være falden i bedre Hænder, siden Secretair Ekkard blev Bestyrer. d) Prof. Badens Opuscula latina, roses for den gode Stil, og for det meste interessante Indhold.

I J. G. Canzlers Allgemeines Litteratur-Archiv für das Jahr 1793, 2ten Bandes erstes Heft, recenseres

seres 2det Bind af de Nye Samlinger til den danske Historie. Recensionen endes saaledes: „Wer wünscht „nicht mit Recht die ununterbrochene Fortsezung dieser „Samlungen, welche im Ganzen immer eine ziemlich „reiche Ausbeute geben! In Deutschland will ich suchen, „einige bisher von Andern unbemerkt gebliebene Stücke „durch Uebersezungen bekannter zu machen."

I Gothaſche gelehrte Anzeig. No. 17. anføres en Beregning, i Følge hvilken Frankerige for indeværende Aars Feldtog ikke skal have mere end 400000 vaabendygtige Mænd; og derpaa erindres: „unſere Leſer werden dieſen „unbegreiflichen Unſinn ſogleich vollkommen begreiflich „finden, wenn wir Ihnen ſagen daß dieſe Berechnung „aus dem politiſchen Journal des Hrn. von Schirach, „Januar 1794, entlehnt iſt."

I No. 87. af allgem. Litteraturzeit. siges om det 1792 udkomne Tillæg til Ikkun Tanker og Atter ikkun Tanker at Forfatteren ingen Talenter har til at være Skribent, og de hans Venner som har opmuntret ham til at blive ved at udgive sine Tanker i politiske Materier, maa have gjort det for Løjer. — Om Professor Taubers Tale: Sang og Tegning som Forædlelses-Midler for unge Mennesker hedder det derimod i No. 83.: „Forf. gjennemgaaer sit Emne med philosophisk Skarpsindighed, fin Følelse, og megen Litteraturkundskab."

I No. 92. af allgem Litteraturzeit roses meget den af Biskop Balle udgivne evangelisk-christelige Psalme-Bogs 1ste Hefte; imidlertid ønskes dog, at de indsigtsfulde Mænd i Psalme-Commissionen nok engang vilde gjennemgaae adskillige af disse Sange for at borttage nogle crasse theologiske Forestillingsmaader, som baade gemeen Mand og den mere oplyste Christen gjerne kan undvære, f. Ex: i No. 77 Strophe 2, de to sidste Linier.

I Stockholms-Posten No. 56 staaer under Rubrik af Danmarks Lykkelighed under nærværende Regjering ꝛc. et Udtog af den i Minerva for Januar indrykkede Thaarupske Tale paa Kongens Fødselsdag.

Sub-

Subskriptions-Plan.

Haandbog for Præster og unge Gejstlige af H. J. Birch, Sognepræst for Middelfart og Causlunde. Anden Deel.

Da mange baade mundtlig og skriftlig have anmodet mig om at udgive den Anden Deel af min Haandbog for Præster og unge Gejstlige, agter jeg at give den strax i Trykken. Denne Anden Deel skal indeholde: 1) Anviisning til at kathekisere, oplyst med Exempler af den nye Lærebog o. s. v., og hvorledes Skolevæsenet bedre kan indrettes i Kjøbstæderne og paa Landet. 2) Fest- og Høitids-Taler. 3) Passions-Taler. 4) Foraars-Høst- og Vinter-Taler. 5) Indtrædelses- og Indsættelses-Taler. 6) Intimations-Taler. 7) Taler ved Jubel-Brylluper, Vornes Daab og andre Leilighedr. 8) Taler for Malificanter samt Texter og Themata til disse Taler. 9) Berømte Theologers og Præsters Levnet, saasom: sal. Hr. D. Professor Rosenstand Goiskes, D. Haubers, D. og Kanzlers Kramers, Sturms, Zollikofers, Feddersens, Ahlemans, Paykes, og andre særdeles merkværdige og interessante Levnetsbeskrivelser. — Da endeel af de Herrer Subskribentere til den 1ste Deel ere deels forflyttede, deels døde, indbyder jeg herved til ny Subskription for denne 2den Deel, og forventer samme gunstig Understøttelse, som for den 1ste Deel, hvorfor jeg til det ærede Publikum og mine Medbrødre aflægger min ærbødigste Taksigelse. Prisen for denne Deel bliver for Subskribenterne paa Trykpapir 1 Rdlr. og Skrivpapir 7 Mk.; men siden 1 Mk. 8 ß. mere. De, som ikke eie den 1ste Deel, kan erholde den hos Hr. Agent Gyldendahl i Kjøbenhavn. Subskriptionen modtages indtil Paaske hos Hr. Agent Gyldendahl og de øvrige Herrer Boghandlere i Hovedstaden, hos Biskoppernes Amanuenses, hos de Herrer Præster Hr. Doctor Birch paa Brahetrolleborg, Hr. Beckman i Aarhuus, Hr. Boyesen i Lintrup, Hr. Zartman i Viborg, Hr. Hornsyld i Randers, Hr. Panum i Stege, Hr. Klokker Rosengaard i Odense, Hr. Milling i Aalborg og Hr. Dyvendahl i Christiania.

H. J. Birch,
Sognepræst for Middelfart og Causlunde.

Kiøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 13.

den 26de April.

Deutsches Magazin, herausgegeben von C. U. D. von Eggers, der Rechte Doktor und Professor zu Kopenhagen. 5ter Band Januar bis Junius, 6ster Band Julius bis December 1793. Altona bei Johan Friederich Hammerich. — Hele Aargangen gaaer i fortløbende Sidetal, og har 1470 S. 8vo.

Dette Maanedskrift gaaer sin jævne Gang frem, Hoved-Arbejderne ere de samme som i de forrige Aargange, og man sporer ogsaa en vis Eensformighed i Materiernes Valg og i Foredraget. Ligesom i de forrige Bind findes her ved Siden af et vigtigt Document eller en vel grundet Bemærkning angaaende den franske Revolution, samt et godt statistisk Bidrag, af Hr. Udgiveren, snart en philosophisk Opsats, i Vers eller i Prosa, af Hr. Magister Schmidt Phiseldeck, snart et Fragment af Fru Bruns lidt vel følsomme Schweizerreise, og det ligeledes stundom i Vers, stundom i Prosa. Naar man nu hertil lægger nogle philosophiske Afhandlinger af Hr. Mag. Olshausen, nogle Poesier af Hr. Secretair Sander og nogle Compositioner af Hr. Secretair Grønland, saa har man i Aar som i Fjor nævnt de fleeste Contingenter til dette Magazin.

Januarhæftet begynder med Mirabeau's vertrauliche Urtheile über die französische Revolution, tagne af Lettres du Comte de Mirabeau a un de ses amis (den nu afdøde

Mauvillon) durant les annees 1786-90. Et ret intereſſant Stykke for hvo ſom ikke eier diſſe Lettres; kun burde ved ethvert Sted af Vigtighed, ſom er extraheret, været beſtemt angivet af hvad Datum det extraherte Brev var; man kan, for Ex. S. 12. ikke ſee, om Mirabeau's Ord: „an eine groſſe Revolution ohne Blutvergieſſen habe ich nie geglaubt" ſkrive ſig fra Auguſt 1789 eller fra Auguſt 1790. Det ſtørſte Stykke i dette Hæfte er den ſvenſke Hofrets Dom over de Medſkyldige i det ſvenſke Kongemord, taget af den trykte Hofretsprotocol. Die Schiffart af Hr. Mag. Schmidt er en kort ganſke paſſende poetiſk Allegorie over Seiladſen igiennem Livet. Das eine Gröſte, en Compoſition af Hr. Secretair Grönland. ſom Rec. der ikke er Muſicus, ikke kan bedømme, Ordene ere af Grev F. L. Stolberg, og de lyde ſaaledes:

Ländliche Ruhe, Freundſchaft, Liebe kränzen uns
mit Blumen der Freude;
Freiheit giebt uns Mann-ſinn;
Aber göttlich zu leben :,:
iſt das eine Gröſte :,:

Det er heel dunkelt, hvad Hr. Greven vil ſige med ſit göttliche Leben.

I Februarhæftet udmærker ſig en philoſophiſk Afhandling af Hr. Magiſter Olshauſen, med Overſkrift: Kann denn wirklich der Determinismus mit der Moral beſtehen? hvori meget godt og grundig viſes, at man for at kunne forklare ſig den menneſkelige Sjæls moraliſke Frihed, og ikke ſee ſig nødt til, formedelſt Cauſalitæt og Determinismus, at nægte Imputabilitæt og Moralitær, ikke vel kan andet end tye hen til den kritiſke (d: den kantiſke) Philoſophie. I Lindor und Cora, en poetiſk Fortælling af Hr. Magiſter Schmidt, ſkinner tildeels Efterlignelſen af Voſſ's herlige Luiſe alt for tydelig igiennem. Etwas über Menſchenkentnis, aus dem ungedruckten Tagebuche eines reiſenden Deutſchen, er noget af det vigtigſte i dette Hæfte; det indeholder pſychologiſkintereſſante Karakteerſkildringer.

Märzheftet begynder med 1) Bericht von einer zu Hierapolis gehaltenen groſſen Verſammlung der Prieſter der groſſen Göttin; ſom er en philoſophiſk

Drøm

Drøm om den gejstlige Stands Afskaffelse. 2) Nord-Afrikens und Kleinasiens Religionen, en med Flid og Orden forfattet Afhandling af Hr. Ch. Kellner; og under No. IX Neue Briefe über Carlsbad vom Jahre 1792, som ere godt skrevne, og som især ingen der agter at reise til Badet der, bør lade ulæst.

Aprilhæftet er et af de beste. Deri fortsættes de instructive Breve om Carlsbad. End videre er der Prolog af Hr. Secretair Sander, holdt den 29 Januar i det holstenske dramatiske Selskab. Beviis af Hr. Prof. von Eggers, at Kongen af Danmark, som Hertug til Holsten, ikke kan vegre sig ved at afgive sit Contingent til Rigskrigen imod Frankerig. Condorcets Tale om den ny franske Constitution.

Det eneste vigtige i Majheftet er, foruden Slutningen af Condorcets Tale, Fragment aus dem Tagebuche meiner Reise durch die Schweiz, af Fru Brun; en ret malende Beskrivelse over det forfærdelige Vandfald som Rhinen danner ved Laufen. Fragmentet begynder med en Parallele imellem Genf og Costnitz. „Rhinens Løb ved Costnitz er aecurat ligesom Rhinens ved Genf. Begge Steder er Indgang til Schweitz og Udgang deraf. Men ved Genf træder man straxs ind i det Allerhelligste, og tilbeder for Evighedens Formur (Montblanc), der høit op over Æther forkynder Aneise om Udsdelighed. I Costnitz derimod er alt frit og aabent" o. s. v.

I Junii Maaned er først en Oversættelse af det Condorcetske Udkast til den franske Constitution; dernæst en meget vel og grundig skreven Afhandling af Hr. Florencourt i Brunsvig, hvori vises at det tydske Riges Forfatning lægger Hindringer i Veien for den indenlandske Handels og Manufacturers Opkomst. Hans Grunde ere følgende: a) Ikke allene er Tydskland som eet Rige betragtet, et Monarkie, men i de fleste enkelte Stater har den monarkiske Regieringsform Sted. Men nu er, efter Montesquieu's Bemærkning, i Monarkier Æren Drivefjæren i Maskinen; ikke den sande den philosophiske Ære, ikke den gode Mening som mine Medborgere have om mig; nei, den gode Mening som Monarken har om en, og som lægges for Dagen derved, at han tildeler Titler,

Værdighed, Embeder. Den Ære jage alle efter. „Fra de høieste til de laveste Classer er hos os, siger Florencourt, ingen agtet og ingen ret tilfreds med sin Skjæbne, førend han af Fyrsten er stemplet som et agtværdigt Lem af Selskabet.“ „I de tydske Stater, som mere nærme sig den republicanske Regjeringsform og hvor denne falske Æres Talisman ikke er i Stand til at virke saa mægtig, drives en mere udbredt Handel, og fremstaae langt mere blomstrende Manufacturer, end i de smaa tydske Monarkier. Her stræber alle og enhver blot efter Statsbetjeninger og efter Titler. Selv Rigdom agtes ikke, naar hine mangle. Adelsmanden overlader sit Gods til en Forvalters eller Forpagters Udsuelser, forsømmer sine Bønders Vel og sine Indkomsters Forøgelse, og skynder sig til Hovedstaden, hvor han sælger sin Frihed for en Nøgle eller en Stierne.“ C'est tout comme chez nous. b) At Tydskland er stykket ud i saa saare mange independente Stater, er en Omstændighed, der ogsaa ikke lidet skader den indenlandske Handel, da der desaarsag hverken tænkes paa Canalers Gravning, Landevejenes Istandsættelse, eller andre slige Lettelser for de Handlende. Rec. finder saa mange gode Bemærkninger, at han fristes idelig til at afskrive; som nu følgende Sted: „Da Colbert lod nogle gamle værdige Kiøbmænd komme til sig, og udbad sig deres Betænkning om hvorledes han vel best kunde befordre Landets Handel, betænkte de sig lidt og svarede derpaa kortelig: Laissez nous faire. Og sandelig, der ligger mere Klogskab i dette Raad end det ved første Øiekast skulde lade. En aldeles fri Handel, saavel i Henseende til Udførsel som Indførsel, fri for alle Paalæg og Monopolier, fri saavel i Henseende til Tingene der blive ind- eller udførte, som i Henseende til Landet, hvorfra eller hvortil de føres; ubetinget Tilladelse til at anlægge Fabriqver naar, hvor, og hvordan man vil; ere lige saa sikre Midler til at giøre et Land blomstrende og ophielpe Industrien, som de modsatte Maximer f. Ex. udelukkende Privilegier, Forbud imod raa Producters Udførsel o. s. v. er den rene Vei til at dræbe al Flid. c) En tredie Hindring for den tydske indenlandske Handel og Vindskibelighed ligger i den religiøse Forfatning saaledes som den

er

er fastsat ved den westphalske Fred. (I Mark-Brandenborg og Pommern kan f. Ex. ingen Catholik sætte sig ned som Skomager eller Skræder). d) Laugene er ogsaa et ikke lidet Baand paa Vindskibeligheden; og endelig e) saaer Handelen de føleligste Stød ved de mangfoldige Toldsteder hvor Kiøbmanden reent udplyndres.

Vaucluse, meget interessant beskreven af Fru Bruns, Naturscener med saa megen Held malende, Pensel, forhøier endnu dette Hæftes Værdie fremfor andre dets Sødskende.

I Julius endes først Brevene om Carlsbad; dernæst meddeles Ueber den wahren Weg zur Freiheit, et Sted af Voltaires Levnet ved Condorcet, hvori vises, at det er uomgjængeligt nødvendigt at Oplysning, almindelig Udbredelse af rigtige Begreb, maa gaae i Forveien før Frihed kan slaae Rødder i noget Land. (Rec. er ikke meget fornøjet med dette Stykke, da her bruges omtrent samme Argumenteringsmaade, som den i Kraft af hvilken man paastaaer, at Bonden ikke bør forundes Frihed, før han bliver saa oplyst at han kan gjøre værdig Brug deraf. Efter Recensentens Skjønnende maa Friheden gaae i Forveyen; i Forstningen misbruges den, men siden læres efterhaanden ved Oplysningens Hjelp dens rigtige sande salige Brug). Ueber höchstnöthige Verbesserungen der Landschulen, in Rücksicht auf das Seminarium in Kjel, af Hr. Pastor F. W. Wolfrath, indeholder en ikke glædelig Udsigt over de Mangler som endnu, uagtet det priselige Kjelske Skoleholderseminarium, trykke Skolevæsenet i Hertugdømmene, Mangler som der ogsaa i Danmark behøves at raades Bod paa, før Blaagaards eller Trolleborgs Seminarier skal kunne stifte al den tilsigtede Nytte. Hr. Wolfrath angiver to Sætninger som han vil gjennemgaae. Den første er denne: Uagtet der er en kongelig Forordning for, at Skoleholderembeder skal besættes med Seminaristers fremfor med andre, saa kan dog kun det mindste Antal af Landsbyeskolerne blive besat med Seminaristers Den anden Sætning er: Om endog enhver Landsbyeskole fik en meget duelig Lærer fra bemeldte Institut saa vilde dog disse Skolers indvortes Indretning lægge saa-

dan en Lærers Virksomhed næsten uoverstigelige Hindringer i Vejen. Den første Sætning udvikler Autor udførlig, og viser at saa længe Skoleholdernes Indkomster de fleste Steder ere saa usle som de ere for nærværende Tid, vil det altid være sjeldent at der nogen Seminarist, som har anvendt Tid og Penge paa at gjøre sig bequem til at være Ungdommens Lærer, tager imod en Post, hvori hver den som ikke tillige har lært noget Haandverk eller ikke kan drive nogen anden Haandtering, staaer Fare for at sulte ihjel. Derfor skeer det ogsaa hyppig, at Kirkevisitatorerne, naar de i Følge allerhøjeste Befalning henvende sig til Seminarium for at faae en vacant Skoleholderplads besat, erholde til Svar: „Saa ringe et Levebrød var der ingen Seminarist der vilde tage imod." Følgen er, at man ligesom tilforn maa tage til takke med hvem der melde sig, som da i det høieste er afskedigede Domestiker eller Skriverkarle, der til Nød kan regne og skrive, men forresten ingen Verdens Ting forstaaer. Forf. giver i det følgende Forslag til at tilvejebringe bedre Lønninger for denne saa saare vigtige Classe af Borgere, og holder ogsaa for det var godt, om kyndige og duelige Landsbypræster opmuntredes til selv paa egen Haand at oplære unge Mennesker, der ikke havde Raad og Vane til at ligge ved Seminariet; og disse saaledes paa Landet dannede, af Provsten overhørte og dygtig befundne Subjecter, kunde man besætte de ringere Skoleholderembeder med, da de fordeelagtigere Pladser kunde være for de mere systematisk og mere fornemt oplærte kjelske Seminarister. — Den anden Sætning angaaende Skolevæsenets indvortes Bræk og Brøstfældighed lover Autor at gjennemgaae en anden Gang. — Endnu er der i dette Hefte Begyndelsen af en meget vigtig og ret ypperlig Afhandling, som er af Hr. Professor Eckerman i Kjel og har til Overskrift: Ueber die Ehe, in Rücksicht auf Sittlichkeit und Glückseligkeit der Menschen. Forf. viser at Fornuften virkelig byder at indgaae ordentlige ægteskabelige Forbindelser, og at det ikke er overeensstemmende med Menneskets naturlige Kald og Bestemmelse, i steng at tilfredsstille de sandselige Lyster og Begjærligheder. Denne saa net som grundig skrevne Afhandling fortsættes og sluttes i

August.

Auguſthæftet, hvor Forf. driver paa de ſtore Fordele af det ægteſkabelige Baands Uopløſelighed, paa Nødvendigheden og Nytten af den huuslige Opdragelſe fremfor i offentlige Opdragelſesanſtalter, paa de mange Bevægegrunde til Dyd og Sædelighed, paa de mange Anledninger til ſand ædel Fryd, til blid huslig Glæde, ſom Ægteſtanden frembyder, og overhovedet holdes her en meget god Lovtale over Ægteſkab, ſom vel kan tjene til nogenlunde at ſvække det fatale Indtryk ſom Brudevielſen i Minerva for Februar 1793 kan have efterladt i en Læſers Gemyt.

I ſamme Hæfte er ogſaa „eine Kurze Ueberſicht der Literatur in Rusland" ſom virkelig er vel kort, og Literaturen der til Lands maa være ſaa ubetydelig ſom den vil, ſaa er den dog her alt for løſelig affærdiget. „Ueber Hrn. von Kozebue's Buch Vom Adel" af Hr. Heinzelman, indeholder nogle treffende og ret pertinente Anmærkninger over den ubetydelige Kozebueſke Rhapſodie og de deri forekommende Urigtigheder.

Septemberhæftet udmærker ſig iſær ved Hr. Profeſſor Hegewiſch's Udtog af Prieſtleys Afhandling om den philoſophiſke Nødvendighed og af hans desangaaende med Doct. Price verlede Skrifter. „Prieſtleys Foredrag, (er et Ord ſagt i rette Tid i Forerindringen) har en Klarhed og Tydelighed, hvorved de abſtracteſte Begreb endogſaa blive let forſtaaelige for den, der ellers er bange for Metaphyſiken for dens vanſkelige Sprogs ſkyld. Det var meget at ønſke, at vore tydſke Philoſopher, iſær de af den kantiſke Skole, heri vilde tage Prieſtley til Mynſter. Ved unødig at ſkabe den Mængde Konſtord, frembringe de et nyt Sprog, der fordrer ſaa megen Tid at faae lært, at blotte Liebhabere derved kyſes bort. Prieſtley kan tjene til Beviis paa, at man uden konſtig Terminologie kan tænke dybſindig i det ſædvanlig gangbare Sprog." I Afhandlingen ſelv fremſætter Prieſtley ſit Syſtem med følgende Ord, S. 1091: „Jeg paaſtaaer at der for Villien gives lige ſaa faſte Naturlove ſom for enhver anden Kraft i Sjælen, og ſom for enhver anden Kraft og Indretning i Naturen. Jeg paaſtaaer at enhver Beſlutning, enhver Villens Beſtemmelſe er en Følge

af en foregaaende Aarsag, af en Bevæggrund, og at enhver Bevægelsesgrund har sin visse og bestemte Indflydelse paa vor Villie. Enhver Beslutning, ethvert Valg, enhver Bestemmelse, dependerer af foregaaende Bevægelsesgrunde, og denne bestandige Dependance imellem Villie og Bevægelsesgrunde er det, hvad jeg kalder moralsk Nødvendighed." „Naar dette, som et Factum, tilstaaes, saa følger deraf, at der i den moralske og aandelige Verden, ligesom i den materielle, er en nødvendig Forbindelse imellem alle forbigangne, nærværende og tilkommende Ting, at de ere forbundne med hinanden som Aarsager og Virkninger. Følgelig har der ingensinde noget kundet skeet anderledes end det er skeet, og Intet kan for Fremtiden skee anderledes end det virkelig skeer. Alle Ting, de forbigangne, nærværende og tilkommende, ere netop det, som Naturens Ophavsmand vilde at de skulde være."

I October er et af de beste Bidrag fra Hr. Pastor Wolfrath, nemlig en udførlig Efterretning om et stakkels enfoldigt Qvindfolk, som for Barnefødsel i Dølgsmaal blev dømt til at komme paa Livstid i Tugthuset. Man seer med Tilfredshed, at den oplyste og retsindige Hr. Wolfraths kloge og særdeles vel skrevne Responsum synes ikke lidet at have bidraget til Dommens Formildelse. — Det i nærværende Hefte indrykkede bekiendte Poem: die vollendete Verfassung der Westfranken, seer man hverken hvorfor Hr. Udgiveren, som han selv fortæller, kunde finde Betænkelighed ved at lade aftrykke det 1791, ikke heller hvorfor han nu vil komme dermed, da det nu næsten ikke kan medføre nogen anden Interesse end den der er ved at studere Oldsager. Hvad Betænkeligheden i Aaret 1791 angaaer, saa synes den at stride mod den paa hver Maanedshæftes Omslag givne Forsikring: „Die Einsender können auf ungestörten Genuß einer vernünftigen Preßfreiheit sicher rechnen." En Skrivefrihed, hvor saa lovkyndig, saa vel underretted, og saa frimodig en Mand, som Hr. Udgiveren dog ellers har vist sig at være, ikke fordrister sig til at lade sligt et Carmen aftrykke, den maatte man næsten falde paa at troe, var ikke værd at gjøre synderlig meget Væsen af.

Novem-

Novemberheftet begynder med den nyeste franske Constitution. I en Reise von Leipzig nach Halle im Augustmonat 1786, aus dem ungedruckten Tagebuch eines reisenden Deutschen, gives en meget fordeelagtig Beskrivelse over det halliske Pædagogii Indretning. Man finder ogsaa i dette Hefte et Par interessante Anecdoter, angaaende den ulykkelige Dronning Maria af Skotland, men der siges hverken hvorfra de ere tagne, ej heller hvem der har leveret dem til Magazinet.

I December-Maaned haves en fuldstændig og uforfalsket Samling af Acterne i Charlotte Corday's Sag; oversat af Hr. Magister Schmidt genant Phiseldeck. Hr. Udgiveren erindrer med Rette, at ihvordan man end dømmer om Handlingens Moralitet, saa viser den dog en i høieste Grad mærkværdig Character, og Begivenheden er et Factum uden Lige i Historien.

Denne Maaned og med det samme Aargangen endes med et Forslag af Hr. Pastor Wolfrath i Rellingen, om at faae Landet renset fra de Almuen udplyndrende og udsuende Tiggere, som idelig strømme ind over Grændserne, og som ganske forstyrre den saa vimelige og muelige Plan, at et hvert Sogn ernærer sine egne Fattige. Nogle Mand lette Tropper paa Grændserne af Holsten meener han vare tilstrækkelige til at holde den Landeplage ude af Landet; og saa maatte da alle Skippere tillige have strænge Ordre ikke at tage Tiggerpak ombord, og hvis der hændelsevis dog alligevel var snegen sig en og anden ind, da strax sætte dem over igjen til den anden Side af Elven. Forf. besvarer forud den Indvending som nogen maaskee kunde falde paa at gjøre ham, i Anledning af den Post han anviser de Militaire; „at det ikke sømmer de Militaire at være Stodderkonger.“ Han svarer: Soldaten skal jo beskytte Landet imod Fiender; og er det ikke farlige Fiender, der under Skin af Ret, og under Mine af forbarmelsefordrende Elendighed snige sig frem, hemmelig gnave paa Landets Marv, og skade saavel Almuens Formue som dens Sikkerhed, Sundhed og Sædelighed?

Underretning om Radesygens Kjendetegn, Aarsager og Helbredelse af C. C. Mangor, M. D. og Stadsphysicus i Kjøbenhavn. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos J. F. Schultz.

Det synes underligt, at en Mand, som boer i Kjøbenhavn, skal kunne skrive om Radesygen i Norge, og at alle vore norske Læger, foruden Dr. Arboe, hidindtil have taugt stille, eller i det høieste skrevet noget ufuldstændigt derom. Fra Kilden selv skulde man dog nok øse det klareste Vand, og ved de Syges Omgang og Behandling skulde en Læge vel kunne skrive tilforladeligst om en Sygdoms Beskaffenhed og Helbredelse. Imidlertid veed man dog, at Hr. Forfatteren engang, endskjønt ikkun paa en kort Tid, har havt Leilighed til at indhente og samle Kundskab om denne Sygdom, og derfor, efter en modnere Indsigt i den udøvende Lægevidenskab, nu kan frembringe noget bedre, og sige noget mere herom, end alle andre der hverken have seet eller havt Leilighed til at helbrede Sygdommen. I denne Henseende er det ventelig, at han i Fortalen ønsker at indhente de oplyste Nordmænds Betænkninger, og beder enhver god Mand i Norge, som finder nogen Mangel enten i Levemaadens Beskrivelse, eller i forglemte Tilfælde eller andre Ting, om det endog ikkuns angik Tydelighed og mere Bestemthed i Udtryk, at meddeele ham sine Tanker derom.

Bogen selv er inddeelt i 5 Capitler, af hvilke det første handler om Radesygens Beskaffenhed og Kjendetegn; det andet taler om Aarsagerne; det tredie viser Lægemidlerne; det fierde Lægemaaden, og det femte Sygens Forebyggelse.

Sygdommen siges i det første Capitel at have udbredet sig over hele Norge, men især i Christiansands-, Bergens- og Trondhjems Stifter, mest ved Søekanten; at Sygdommen er maaskee 5 til 600 Aar gammel, men at den mest har tiltaget efter Aaret 1740.

Ved de mange Navne, hvormed denne Sygdom betægnes i Norge, ville vi ikke opholde os, ej heller ved den Forskiel som vises imellem denne Sygdom og Fransoser, hvormed Radesygen undertiden kan være blandet.

Syg-

Sygdommen selv inddeeler Hr. Forfatteren i fire Hovedforandringer eller Tidsrum, efter de fire Forskjelligheder, som han finder i dens Tilstand. I de tvende første sees intet udvortes paa Kroppen, uden at Ansigtet bliver rødere eller blegere, tilligemed en Hovenhed, og undertiden tykke Been. I det tredie Tidsrum udbryder Sygdommen med kjendeligt Udslag paa Legemet, der først viser sig som Ringorme, eller fugtigt Fnat, eller som Knuder under Huden. Hertil kommer omsider en Hæshed, Saar i Halsen, en stinkende Aande, m. m. Omsider udbryde Knuderne i Saar, der give en skarp og vandagtig Vædske fra sig, der længere hen i Sygdommen bliver stinkende. Disse Saar udbrede sig ej stedse lige hastigt, og kunne vise sig paa alle Legemets Deele; dog ofte mere paa een end paa en anden Deel. Ere de paa de hemmelige Deele allene og i Halsen tillige, da er den veneriske Sygdom ofte blandet dermed. I det fierde Tidsrum forværres disse benævnte Tilfælde. Paa Nogle bliver Huden under Øinene tyk og haard, Nogles Lemmede blive stive, der paa kommer en Hede, Tørst og Feber m. m., og Elendigheden ender enten med Blodspytten, eller Svindsot, eller en Vandsot.

Radesygens Aarsager opregnes fuldstændigen i det andet Capitel. Hovedaarsagen til denne Sygdom siges at være een eeneste, nemligen Skarphed i Blodet, og Sejhed i adskillige Vædsker i Legemet, der udbryder paa alle de forhen benævnte Maader. — Men hvilken Art af Skarphed? dette har Hr. Forf. ikke bestemt, hvilket dog var overmaade nødvendigt, for at kunne bedømme og bruge de rette Hjelpemidler. Nyttigt havde det været, om han her havde opregnet og paa en sand theoretisk Maade vejet og prøvet de af andre Skribentere angivne Aarsager, for at antage den sandsynligste og retteste. Ved at bedømme Hr. Doctor Arboe's Bog om denne Sygdom, hvori en blandet Aarsag, eller med hans egne Ord, en egen Art skjorbutisk Urenhed angives at være tilstæde, yttrede Recensenten sin rimelige Formodning, at Hovedaarsagen var en hørsk Skarphed i Vædskerne, og herom troer han endnu at have en fast Overbeviisning. Den af Hr. Doct. Arboe og Hr. Forf. angivne Levemaa-

de

de hos de Indbyggere, der ere befænget med denne Sygdom, tilkjendegiver det tydeligen, at de tilfældige Omſtændigheder, fornemmelig Spiſevarene, maae opvække denne Aarſag. De her opregnede Spiſer, ſaaſom fede Fiſk, fede Levere, fede Indvolde, nydte uden Eddike, Sennep, Peberrod eller andet, der kan dæmpe Fedmen og hjelpe Fordøjelſen, ere allene i Stand til at opvække denne Skarphed, endſkjøndt de ſpiſes friſke; men naar de ſamme, ſom her ſiges, ofte nydes vindtørrede, halvſaltede og halvraadne, ſaa kan intet Tvivlsmaal derom være tilbage. Hertil kommer endnu den Omſtændighed, at da Indbyggerne føde deres Svin og Kreer med raadne Fiſk, ſaa bliver Fleſket og Kjødet af diſſe Dyr ildesmagende og letteleg harſk, hvilket ogſaa ſiges om Melken og Smørret. Her ere altſaa en ſtor Mængde af tilfældige Aarſager, der kraftigen kunne opvække denne benævnte Harſkhed i Blodet og Vædſkerne, allerhelſt, naar de til diſſe ſlette Spiſer hverken nyde ſyret Brød, eller de bekjendte Havefager, der burde hjelpe Fordøjelſen. De øvrige tilfældigere Aarſager ere her med ſtørſte Nøjagtighed antegnede. Til diſſe henhøre en ſmudſig Klædedragt, lave og fugtige Huſe, Haandteringerne, da Fiſkerne ere mere plagede med Sygdommen end Landbeboerne, raae og fugtig Luft ved Søekanten, Sindsbevægelſer, fornemmelig Bedrøvelſer, m. m. En vigtig Aarſag til Sygens Udbredelſe er Smitten. Rettelig holder Hr. Forfatteren for, at denne Sygdom ſmitter, naar den har opnaaet en betydelig Grad. — De overtroiſke Aarſager, ſom af Almuen antages, bliver her ret godt oplyſte og gjendrevne.

Det tredie Capitel indeholder **Lægemidlerne** baade paa latin og danſk med den hoſſatte Apothekertaxt. Her ſynes at være begaaet et Hyſteronproteron, da man gemeenlig ſætter Lægemaaden førſt, og derefter Lægemidlerne; thi diſſe kan Læſeren ej benytte, førend han er underrettet om Benyttelſesmaaden.

I det fierde Capitel viſes **Helbredelsesmaaden** i alle fire Tidsrum. Denne er meget tydeligen og godt fremſat, ſaa enhver Uerfaren i Videnſkaben baade kan forſtaae og følge den; men om den er den bedſte, maae de Lægers Erfaringer bevidne, ſom herefter ville følge den.

Naar

Naar Recenſenten vil beſtemme denne Methode analogiſk og i Sammenligning med andre Sygdomme, der ere af ſamme Claſſe, ſom Radeſygen, da maae han tilſtaae, at han ikke kan ſætte ſaa megen Tillid til Extracten af Skarntyden og Bukkebladene, der viſt nok kunne være gode Lægemidler i Sygdommens første Tidsrum, men meget mere til Antimonial-Midlerne, der ſtedſe vise ſig fortrinligſt virkſomme i denne Claſſe i Sygdomme. I Stedet for de dyre Piller af Cicuta og Bukkeblade vilde han derfor anbefale en Afkogning af Urterne ſelv, og i Stedet for det udenlandſke Qvajactræe og Saſſafras vore indenlandſke Rødder af Løvetandsrod, Skræppe- og Burrerod; thi man bør betænke, at det er den ringeſte og fattigſte Folkeclaſſe, der er beladt med denne Sygdom, og at en langvarig Helbredelſe ſtedſe overgaaer dens Kræfter. Om Qvikſølvmidlerne har han den Mening, at de ikkuns der ere nyttige, hvor den veneriſke Gift er forenet med Radeſygens Skarphed, og troer, hvilket Erfaringen nok ofte har viiſt, at de i mange Tilfælde ere ſkadelige, og i Følge heraf anſeer han de her foreſkrevne Pilulæ og Pulvis alterans, og de af Hr. Dr. Arboe anbefalede blodrenſende Piller, at være af mindre Virkſomhed end de blotte Antimonial-Midler, af hvilke Sulph. Ant. Aurat. nok bliver det virkſomſte. Men Erfaringen bør heri blive den bedſte Læremeſter, og vore norſke Videnſkabs-Læger ere de Mænd, fra hvilke vi bør vente Viished om en Sag, der endnu ei nokſom er opklaret.

Endelig underviſer det femte Capitel om **Sygens Forebyggelſe**. Dette vigtige Capitel, der indeholder en ſtor Mængde af de nyttigſte Forholdsregler i det daglige Liv, bør ofte læſes, erindres, eftertænkes og efterleves, da hermed uden Tvivl kan udrettes langt mere til Sygdommens Formindſkelſe og Afvendelſe, end med alle Lægemidler.

Maanedsskriftet for Damer, udgivet af D. F. Staal. Første Binds tredie Hefte. Kjøbenhavn, 1794. Paa A. Soldins Forlag. Trykt hos M. Seest. 84 S. foruden Listen paa 143 Danske Subskribenter, deriblant 30 af det smukke Kjøn, samt en Indholdsliste i 8vo.

Ligesom man i de foregaaende Hefter maatte døje v. Kozebue, saaledes begynder dette, der slutter Første Bind, med: Frierie fra det XI Aarhundrede. Efter (af?) Meißner. S. 189-99. Forfs. Maneer er for bekjendt til, at den her skulde behøve at characteriseres. I Oversættelsen kunde et og andet været bedre. S. 195: „Hjertet slaaer hende," for hendes Hjerte slaaer; s. S. „Gevant" er neppe ægte Dansk. S. 197: Under Straf af Felonie o. s. v." Det skulde heraf næsten synes, som Felonie betydede et physisk Onde d: Straf, da det dog er et moralsk d: Forbrydelsen, som bør straffes. Men Skylden ikke være Oversætterens? s. S. „Datteren sømmer Lydighed," nej! Datteren sømmer sine Torklæder; men: Lydighed sømmer Datteren. „Formæhle" S. 192 bør skrives uden h, ligesom Aner, Løn o. s. v.; ligeledes „hærsker" S. 195 hersker, da det kommer af Herre. En anden Recens. vilde maaskee og laste, at Hr. Staal S. 191 bruger hvordan, ligesom Hr. Liebenberg S. 203 saadan, som Adverbium, men nærværende Recens. troer, at Sprogbrugen, qvem penes arbitrium est & jus et norma dicendi, ikke iagttager den Forskjel imellem saadan og saaledes, og at altsaa Vellyden her for det meste maa afgjøre det. Glenten. En nydelig Fisker-Idyl efter Bronner, smukt oversat af Liebenberg — Elegie af Z. S. 204-6. De to Genetiver: „Uskylds Morgenrødes Ild," falde noget haardt. „Dydens Huldgudinder." Hvilke ere de? Overalt synes Hr. Z særdeles hengiven til fremmede og søgte Ord: s. Hesper, Cythere, Østenrøden, for: Morgenrøden, Evakjønnet, for: Qvindekjønnet, Plutus. Kanskee tænker han som Skriver i Harlekin Patriot: „Jeg veed, bekjendte Ting kan aldrig klinge lærdt!" — „Hvert Tone, hævede," burde været: hæver. — Recens. ønsker Hr. Z. Lønnen for dette

hans

hans „Harpes Klang," i Elinas Foren, da han neppe derved vinder „Digternavn." Ikke betydeligere er: Strax efter den bekjendte Juleleeg. Amor kommer ꝛc., ligeledes af Z. S. 207: „Sigtende sin Piil." Man sigter med en Piil. Alene og Elene rime ikke. — Valeria. En italiensk Novelle (ɔ: Fortælling) S. 208-43, af Florian (*), hvilket — dog ikke ganske dvages — saaledes som skeet er ved Hr. .... Oversættelse i deutsche Monatschr. .... — men tilstaaes paa Omslaget og i Indholds-Listen. Saa høj Priis nu Recens. sætter paa den elskværdige Florians Arbejder i det Hele, saa kan han dog ej nægte, det synes ham, som nærværende Stykke, ikke er iblant dem, der kunne fortjene en Oversættelse; thi ingenlunde er hans Troe den, at en Forfs. Navn kan hellige alt hvad der kommer fra hans Haand. Oversættelsen er da heller ikke saa saare at rose. S. 216: „Jeg klagede ham mine Lidelser," rigtigt: Jeg klagede mine Lidelser for ham. S. 220: „han havde svinget sig:": svunget sig, hedder det. S. 222: „Min Sundhed begyndte om kort Tid at tage af." Skulde det ikke være: kort Tid derefter? S. 228: „hans Hjerte syntes igjen at tilegne sig mig," ɔ: at høre mig til. S. 231: „hvilken Vørd." S. 237: „Benytte Lejligheden," for: benytte sig af. S. 239: „Jeg var forloren, indgav Kjærlighed mig ikke o. s. v." for: havde Kjærlighed ikke indgivet o. s. v. Forstille sig eens Smerte S. 232 er vel en Trykfejl. — Det forbandede Slægtskab! af Benekens Jahrbuch für die Menschheit 1ster Band 1790). S. 244-54: Om den Ting, at en Mand ved at ægte en Pige, mangen Gang ægter hendes hele Slægt. Ret godt oversat, men har Vare, saaledes som her S. 247, Vare i Fleertallet? Recens. finder det i det mindste ikke i Badens Sproglære iblant de Ord, som blive uforandrede i Pluralis. — Den Ulykkelige til Søvnen. Et vakkert Stykke af β V. E. (hvilket Mærke ogsaa findes under den skjønne Elegie i Minerva for Januar, samt nogle Poesier i danske Tilskuer.) Kun vilde Recens. vide, med hvad Ret Søvnens Fred her kaldes ukjendt? — Rok et Stykke Poesie, men

(*) Nouvelles Nouvelles, see udenl. Litt. I. B. S. 154. (K. L. R.)

men af en anden Art er: Skaal til Koner, af Digteren J. Zetlitz (S. 257-61) som vist ikke havde havt nødig at nævne sig. Men er det ikke at bruge den poetiske Selvraadighed vel meget, naar Digteren synger:

Hun sikkerlig havde sin Aarsage,
Som jeg jeg gjetter, men hver umage
Sin Gjættekraft!.?

Owa-toas Minde. En original Idylle S. 262-71. Mangler ikke Interesse. At Scenen er sat til Otaheiti, Kronen iblant Sydhavets Øer, troer Recens. er ligesaa lidet at laste, som det ikke er almindeligt. Et Par Smaapletter, men som næsten ikke vanhelde det skjønne Malerie, synes at være: den eensformige Begyndelse baade S. 262 og 265. „Krigen var endt" og „Tre Maaneder endte," samt S. 264: „hendes Brudgom og Fader," for: „og hendes Fader," da det er to forskjellige Personer. Endelig: Sommerfuglen og Rosen, en Fabel efter Gieseke. — Naar det i Subskriptions-Planen fortælles, at „adskillige af de Skjønnes Yndlings-Forfattere have allerede leveret Bidrag," da vil Recens. overlade til de Skjønne selv at bestemme Rigtigheden heraf. J. R. H.

*** *** ***

I No. 65. af allgem. Litteraturzeit. er en udførlig og alt for høiard Bedømmelse over baade den tydske og den danske Oversættelse af Hr. Justitsraad Thorkelins Karakteristik af Kronprindsen. I Anledning af den tydske Oversætters Dr. Reinhards Yttrelser i Fortalen siger Recens. blant andet: „wir wissen es uns, bey der bekanntlich allen Schmeicheleyen abgeneigten Denkungsart des mit Recht verehrten dänischen Kronprinzen, nicht zu erklären, wie es zugegangen seyn könne, daß der Uebersezer, wie öffentliche Blätter versichern im Namen des Kronprinzen eine Gnadenbezeugung erhalten habe." — „Den danske Oversættelse, hedder det, er elendig. Man seer af den, saavelsom af Indledningen, at Forf. er en Stakkel. Endogsaa de groveste litterariske Bommerter har han ladet blive staaende."

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 14.

den 3die Maji.

Skrifter af Naturhistorie-Selskabet, 3die Binds 1ste Hefte. Kjøbenhavn. Trykt hos Hofbogtrykkerne N. Møller og Søn, 1793. 8vo. 194 Sider, med 15 Kobberplader.

Med samme Valg af vigtige Afhandlinger, med samme Blanding af forskjellige Materier, med lige Iver for at gjøre Naturproducterne mere bekjendte, som har udmærket de forrige Dele, vedbliver Selskabet for Naturhistorien at udgive de i samme oplæste eller dertil indsendte Afhandlinger. De udgjøre et Værk, som og udenlands er bekjendt. De ere af Vigtighed for enhver Naturkjender, og de svare fuldkommen til det Haab man fatter ved at see Fortegnelsen paa de Mænd Selskabet bestaaer af og de Love det paalagde sig at følge. Skulde Recens. indvende noget imod det Hele, da var det, at vort eget Lands-Producter blive sieldnere afhandlede her end man kunde vente, da disse dog ere Selskabets nærmeste Gjenstænde. Dette Hefte indeholder følgende Afhandlinger:

1. Tre smaa Afhandlinger af Chr. Fredr. Schumacher, Adjunctus og Reserve-Chirurgus ved det chirurgiske Academie og Lærer i Mineralogien ved Naturhistorie-Selskabet. Disse ere:

1) En Tungspats Beskrivelse og Undersøgelse. Den er fundet imellem Frederitz og Vejle, og meget nøje undersøgt baade chymisk og efter de udvortes Kjendemærker.

2) Om Bobartia, beſkreven af Ridder Linné i hans Flora Zeylanica. Planten findes (fandtes (*)) i det grevelig Moltkiſke Bibliothek, hvor den var kommet med Hermans Herbarium, ſom var kjøbt dertil efter Apotheker Gynter. Dette Herbarium var af Herman ſamlet paa Zeylon, og efter at det var kommet i Gynters Eie, beſtemt af Linné, ſom derefter havde ſkrevet ſin Flor. Zeylan. Da Exemplaret kun var maadeligt og Linné kun har taget en kort Beſkrivelſe derover inden det blev bortſendt, formoder Hr. Sch. at han ved en Feiltagelſe har citeret urigtige Synonymer. I det Bankſiſke Cabinet kom Forfatteren først efter at det var en ganſke anden Plante, og ved at ſammenligne den med denne fandt han at det var Thunbergs Moræa ſpatacea.

3) Beſkrivelſe af (over) et hidtil ubeſkrevet haardvinget Inſect. Attelabus longimanus. For haardvinget Inſect kunde Forfatteren gjerne have brugt Ordet: Smalnakke, ſom er et ganſke godt Slægtnavn til Attelabus. Hos Fabritius (Entomologiæ ſyſtematicæ emendatæ & auctæ Tom. I. Pars. II. Pag. 385) findes et andet Inſect under ſamme Navn. En nøiagtig Beſkrivelſe baade paa Latin og Danſk giver Entomologerne nøie Bekjendtſkab med denne nye Art. — Udtrykkene i diſſe Afhandlinger ere ikke altid de rigtigſt danſke, f. Ex. Ædeværktøi for: Æderedſkaber, ſaget (ſerratus) for: ſavtagget. Stilen hiſt og her lidt tung, f. Ex. en Handlende med Ting henhørende til Naturhiſtorien. Moræa ſpat. og Attel. long. findes her godt afregnede.

II. Beſkrivelſe over et nyt Slægt af de toſkallede Konkylier, forhen af mig kaldet Chæna, ſaa og over det Linneiſke Slægt Mya, hvilket nøiere beſtemmes og inddeles i tvende Slægter, ved Konſtforvalter Spengler. Efter at Hr. Konſtforvalteren i de forrige Dele har beſkrevet de fleerſkallede Conchylier, Pholas lepas og Teredo, (Chiton kan ſnart ventes), gaaer han over til de Toſkallede. Slægten Chæna, ſom han alt forud tilligemed Profeſſor Rezius i Lund har antaget, er den første. Til dens Beſtemmelſe bruger han den udvortes Dannelſe, da

(*) Den er nu ſolgt med det hele hermanſke Herbarium til Engeland, og ejes nu af Sir Joſ. Banks.

da Baasen, som sædvanlig giver Slægtmærker, mangler. Af denne Slægt afstegnes og 4 Arter: Mumia, cuneiformis, rostrata og Cymbium. Slægten Mya deles i 2 Slægter: Mya og Unio efter Prof. Rezii Exempel. Den første inddeles i 4 Afdelinger og beriges med en Deel nye Arter. De her beskrevne ere: M. truncata, arenaria, anatina, anserifera en nye Art fra Nigvebar, guinensis, lactea en nye Art fra Guinea, angulata nye hos Chemnitz, papyracea nye fra Nigvebar, orbiculata, atlantica fra Sydsøen, nye hos Chemnitz, donacina nye fra Sydsøen, rostrata nye og overmaade sielden, den er fundet paa en madrepora prolifera i Havet ved Bergen, glycymeris beskrives meget nøiagtig da Skribenterne have været uenige om den, norvegica nye fra Trondhjem, siliqva nye fra Newfoundland.

Af Flodmusklingerne (Uniones) kiendte Linné kun 2 Arter: Pictorum og Margaritifera, her forsøges de med følgende: auricularis den ostindiske Perlemusling, som før er blevet ansect for den samme som Margaritifera; Forfatteren besidder denne Musling forsteenet i en med Glimmer blandet Sandsteen fra Utterseen i Schweitz, hvilket er saa meget mere mærkværdig, som man saa sielden finder Originaler til Petrifikater. Violaceus, nye fra Nordamerika, kommer nær til Tellina; crassus, tumichus meget sielden, den findes kun i Ferskvands Søer i Sielland; Conus, radiatus, Delphinus, Gibbus, den sidste nye fra Trangvebar; Vestudinarius ogsaa nye fra samme Sted; corrugatus. Alle disse ere af Kunstforvalterens egen Samling; forresten er Sproget ikke det beste, og hist og her savner man den Orden man kan fordre især i Skrifter som nøiere skal oplyse os om Naturlegemernes rette Plads. Af Mya findes anserifera rostrata og norvegica godt afstegnede. Til Unio er ingen Afstegning, skjønt en Deel deraf ere nye og een deraf endog indenlandsk.

III. Nogle Forsøg, betreffende Infusions-Dyrenes Oprindelse og Aarsagen til Vandets Forraadnelse, af Professor P. C. Abildgaard.

„ Uden dyb Randsagning ", siger Forfatt. til denne Afhandling, „ finder ethvert tænkende Menneske ved hvert

„ Skridt Anledning til andægtige Betragtninger, og „ havde Naturhistorien ingen anden Nytte, vilde det „ uden Tvivl være gavnligere for det borgerlige Selskab, „ at de mange gode Hoveder, som i alle Lande beskiæf„ tige sig med disse Ting, foretog dem noget andet som „ havde nærmere Virkning til Selskabets Fordeel." Recens. er heri fuldkommen enig med Forfatt. og har glædet sig meget over, i Afhandlingen selv at finde Beviser paa Forfatterens Sætninger. Først giver Prof. en litterarisk Historie om Forstørrelsesglas og Infusionsdyrene, og nævner derved de vigtigste Forfattere, blandt hvilke Rec. med Forundring har savnet Terechovsky, hvis Afhandling om disse Dyr rober saa mange Kundskaber og saa megen Skarpsindighed og Flid (*). En Deel af denne Forfatters Forsøg giver samme Resultater som Professorens, andre derimod stride derimod.

Efter at have erfaret, at i det reneste Vand ogsaa fandtes de færreste Infusions-Dyr; men at man derimod fandt dem i Mængde naar der paagydedes vegetabilske Dele, faldt Profess. paa den Formodning, at Æggene til disse Dyr ikke vare oprindelig i Vandet men i Planternes Rør; han anstillede derfor en Mængde Forsøg og troer at have fundet mere Vished heri. I Slots- eller Roeskilde Vand fandt Prof. meget sjelden noget Infusions-Dyr, derimod hyppig i de urenere Vande, f. Ex. af Peblingesøen; men det som især bestyrkede hans Formodning, var, at i Paagydninger af det reneste Vand paa udenlandske Vexter, f. Ex. Arundo Bambos, Calamus Rotang og en ubekjendt Lilie-Art, fandtes Dyr som ikke før vare fundne. Recens. maae tilstaae, at disse Forsøg synes at være for faa og for eensidig betragtede for at kunde afgjøre om Prof. Theorie er den rigtige. Iblandt 16 Dyr, som han fandt i een af disse Infusioner, fandtes kun een som Müller ikke havde kjendt, og det var dog meget mueligt, at iblandt saa mange, eet kunde have undgaaet

(*) Denne Afhandling udkom 1775 i Strasborg under Titel: Dissertatio zoologico-physiologica de Chao infusorio Linnæi. Den er siden forfærdiget oversat i Samlungen zur Physik und Naturgeschichte 2t. B. 2t. Stück, Leipzig 1780.

undgaaet hans Opmærkſomhed; i de øvrige Infuſioner ligeledes kun een nye. Overalt er 4 forſkjellige Forſøg, ſom ikke engang ere gjentagne, for lidet for at ſlutte noget afgjort. Aarſagen til den Forſkjellighed af Dyr naar man bruger kaagt eller reent Kildevand, ſom dog ſynes at ſtride imod Forfatterens Mening, er ikke angivet. Da overalt ved alle Forſøg Vandets Forraadnelſe fulgte ſtrax efter at diſſe Dyr viſte ſig, da det efter chymiſke Grunde ſyntes utroeligt at Vandet ſom Vand kunde raadne, blev Forfatt. bragt paa den Formodning, at diſſe Dyr vare den eneſte Aarſag til Vandets Forraadnelſe. Denne Mening er nye, og det ſynes virkelig at den ved de af Forf. anſtillede mange Forſøg har faaet megen Rimelighed. Den ſlimelige Hud, ſom overtrækker forraadnede Væſker, fandt han beſtod af døde Infuſions-Dyr, og naar den tørres og brændes giver den en Hornlugt, hvilket og beviſer dens dyriſke Natur. Naar nu Vandet kunde ſættes i den Tilſtand, at Infuſ. Dyrenes Tilværelſe deri kunde forebygges, vilde man derved finde et Middel mod Vandets Forraadnelſe. Man maatte derfor have af det reneſte Vand, og dette maatte bevares i vel tilproppede Glas eller Steenkar, eller det maatte i Trækar blandes med noget ſom modſtod Infuſions-Dyr. Det har længe været bekiendt, at de mineraliſke Syrer viſte denne Virkning. Af diſſe anbefaler han iſær Salpeter-Syren, da den liden Mængde der behøves, ikke gjør Vandet ſkadeligt eller ubehageligt at drikke, og kan desuden rettes med Ludſalt. Heraf kan forklares hvorfor brændt Kalk (efter Engellændernes Maade) forebygger Vandets Forraadnelſe; hvilken Methode dog er beſværlig, da Kalken maae ved Luftſyre ſkilles fra Vandet for at det ikke ſkal være ſkadelig for Sundheden. Ligeledes forklares det heraf, hvorfor Vandet ikke raadner ſaaſnart naar det er ſat paa Tønder, der forud ere fyldte med Dampen af Salt med paagydet Vitriolſyre; hvilket Middel formedelſt Saltſyrens Flygtighed dog ei er tilſtrækkelig. I Henſeende til den raadne Giæring, ſom Forfatt. formoder og kunde foraarſages af diſſe Dyr, anſtillede han adſkillige Forſøg, og fandt vel at deri og var en Mængde deraf, men om denne Giæring ikke kan frembringes uden diſſe, og om dyriſke Materier ſelv ikke kan

raadne uden Infusions-Dyr, brister han sig ikke til at afgjøre, dog har han ved Forsøg overbeviist sig om at Infusions-Dyr trives bedre uden Forraadnelse, og at denne tilsidst dræber dem. De tvende nye Arter, som han fandt i Infusionerne paa udenlandske Vægter, findes her aftegnede, de kaldes: Vorticella punctata og Kerona octoceros.

IV. Beskrivelse og Afteegning af tvende nye Infusions-Dyr, som findes i de danske Vande, af Samme. — De tvende Dyr, som Profess. beriger vor Zoologie med, er en Cercaria, som han kalder den skrævende (Varicans), og en Buriaria kaldet den snablede (rostellata) Besynderligt er det, at ugtet den Mængde der gives af disse Skabninger, og den Lidenhed, som gjør deres Opdagelse saa vanskelig, og ugtet Forfatteren tvende Sommere har søgt efter dem, har han dog kun fundet 2 som vare undgangne vor Müllers Opmærksomhed.

V. Om nogle, efter Synende, sig parrende Polyper, ved T. Rothe. — Ved omhyggelig at betragte adskillige i et Glas staaende Polyper, fandt han, at tvende holdt sig i en Stilling, som ikke allene robede denne bildende Drivt, men endog en Vellidens Tilstand. Meget smukt og Æmnet værdigt er Etatsraadens Raisonneren herved og hans sidste Ord ere saa vigtige, at Rec. ikke kan undlade at anføre dem: „Fader Linné! Du „ den sjeldne, herlige Mand, ved din bakonske og leib„ nitsiske Ævne til at skimte det i Naturen, hvilket indtil „ da var skiult, og hvilket siden erkjendtes ved Sand„ sen, imod at dets Tilværelse forhen kun ved stær„ keste Granskning kunde gjettes. O hvor holder jeg fast „ ved dit Axiom — Alt levende oprinder af Æg! — „ hvor kjerere er det mig, end Læren om Svampenes „ Oprindelse ved Forraadnelse — end Læren om alle or„ ganiske Legemers Oprindelse ved Cristallisation — om „ Følelsers og Tankers Oprindelse ved Lysmaterie — om „ Irritabilitets og Siælelevenheds Sammenløb i eet. „ Saadant kunne Mænd, ellers saare herlige Lærere, „ meddele os som Sandhed! hvor bedre er dog Linnés „ Lære! hvor stemmer den overeens med den værdige og „ dybt ind i Naturen skuende Mands, Lüks skjønne „ Ord:

„ Ord: At alle de phyſiſke Phyſiologier, og viſſe over-
„ ſpendte Geogonier, ved hvilke man lader den ved Soel-
„ ſtraaler varmede Dynd frembringe Levenhed, er Male-
„ rier, dem Indbildningen anbragte paa Ukyndigheds
„ Dug.“ For Kjendere vilde det have kjert, om det var blevet beſtemt af hvad Art diſſe Polyper vare, og om Tingen var blevet oplyſt med Figurer.

VI. Afhandling og Beſkrivelſe over nogle tilforn ukjendte Arter af Rhoria, indſendt af Hr. Prof. og Ridder C. P. Thunberg. — Denne Planteſlægt, ſom først er bleven optaget af Profeſſor Vahl i diſſe Skrifters 2det Binds 2det Hefte, bliver her forøget med adſkillige nye Arter, ſom Profeſſ. Th. paa ſine Reiſer i det ſydlige Afrika har opdaget. En Deel af Arterne, ſom denne Slægt beſtaaer af, ere før blevne henregnede til Carthamus, Atractylis og Corteria, til hvilken ſidſte Linné henregnede de Arter han kjendte. Atractylis ligner denne i Carollo og Blade, men den har Calyx ovatus og et Involucrum pectinatum, da derimod Rohria har en Cal. imbricatus ſqvamis lanceolatis. Gorteria har et Receptaculum nudum og en Calyx monophyllus. De voxe alle paa det Gode Haabs Forbjerg paa tørre Marker. De her beſkrevne ere: Rohria lanceolata (Vahls revoluta) aftegnet, ciliaris, ſqvarroſa aftegnet, ſetoſa, hiſpida aftegnet, Monanthos aftegnet og nye, Carthamoides aftegnet, uden Tvivl Vahls R. armata, decurrens nye og aftegnet, cruciata, cuneata nye og aftegnet, obovata, incana aftegnet, grandiflora Vahls ilicifolia, ſpinoſiſſima aftegnet og nye, palmata ligeledes. Denne Afhandling er viſt et vigtigt Bidrag til Syſtemets Fuldſtændighed, og da den indeholder det hele Slægt Rohria, giver den mere end Titelen lover.

VII. Om norſke Petrefacter, eller forſteenede Ting, af Profeſſor og Doctor Strøm. — En meget kort Afhandling, ſom viſer at Petrefacterne ere meget ſieldne i Norge og indſkrænke ſig til Echiniter, Entrochiter, Trilobiter, Pectiniter, Ætites, Orthoceratites, forſteenede Rokker (ſom maaſkee ere Trilobiter) Cornu ammonis og Chamiter. Trilobitternes Original menes Forfatteren ligger endnu ſkjult paa Havets Bund. Skulde

vel alle Originalerne til de Petrifikater vi kjende, existere i den nu værende Skabning? Naar man betragter den store Mængde Forsteenninger, hvortil vi ikke kjende Originaler og v. v., da synes det virkelig rimeligt, at Originalerne til de fleste ikke findes mere, men have existeret før en Revolution paa vor Klode.

VIII. Holocentrus lentiginosus beskrevet af M. Vahl. Denne Fisk, som i alle sine Dele meget nøjagtig er beskreven og sammenlignet med de Slægter som komme den nærmest, nemlig Perca, og Bodianus, er af Hr. Pipping fanget ved Isle de France. Den findes hidindtil ikke hos nogen Autor naar man undtager Seba, hvis Tegning dog afviger noget fra denne.

IX. Fortsættelse af Brevvexlingen imellem Capt. Born og Etatsr. Rothe om de færøeiske Basalt-Bjerge. Etatsraaden vedbliver at fremlegge for Selskabet de af ham givne Spørgsmaale om Basaltbjergene og Besvarelserne derpaa, som vist ere meget vigtige og interessante for Geologen. Det er Rec. Pligt at fremsætte det vigtigste heraf: Der findes hele Bjerge af cristaliseret og ukristaliseret Basalt, og Massen er i disse forskjellig. Basalten er ikke porøs men ofte sprækket, naar Cristallerne ligge aabne for Luften angribes de af Rust, naar de ligge i Vandet derimod ikke. Basaltens Leie er forskjellig, og Capt. beklager at han ikke har Indsigter nok til fyldestgjørende at besvare Spørgsmaalet derom. I Forbjerge, som ere 1, 2, 300 Favne høje, ligger ofte 3 Lag Basalt med andre Steenarter imellem. Een af disse Klinter findes her aftegnet tilligemed en 60 Fod høj sandsteenagtig Pyramide med et spiralformigt Baand af smaae Basalter. Denne skal for nogle Aar siden have staaet højere oppe paa Fjeldet end nu. Paa Stedet kaldes den Tinden. Basalten strækker sig langt ud i Søen og hele Øer bestaae deraf. Paa een af disse (Myggenæs Holm) findes den Besynderlighed, at Sulerne (Pelecanus Bassanus Lin.) udlægge Æg der og ikke paa noget andet Sted deromkring, Cristallerne, som sidde øverst paa Fjeldene, ere udvendig gulgraaeagtige, noget ovenfor Søen sorteblaae og tæt ved Vandet eller under det ere de sorte; lagvis i modsatte Directioner mod hinanden liggende Cri-

staller

ſtaller har Capt. aldrig fundet. Spor til Kratere derimod ofte.

X. **Om Skrifter i Inſect-Læren af Profeſſor Joh. Chr. Fabritius.** Denne Afhandling er af megen Vigtighed for Entomologerne. Den gjennemgaaer kritiſk de nyere tydſke Skribenterne i Entomologien, og lægger den ſørgelige Sandhed for Dagen, at de ſande Gudes Forhold mod de Slette er meget ringe. Roeſel ſættes øverſt, baade for hans fortræffelige nøiagtige Kobbere og for det Præg af Sandhed hans Skrifter bære. Forfatterne til de wieuſke Fortegnelſer (Schiffermüller og Denis) bleve desværre afbrudte fra et Arbejde, ſom viiſte „Naturgrandſkerens Aand og Jagttagerens ſkarpe Øje.“ Langt efter diſſe ſtaaer Eſper, ſom dog har gjort ſig fortjent af den tydſke Entomologie. I Naturforſkeren findes mange ſmaae gode Afhandlinger i Inſectlæren; men hos de øvrige tydſke Forfattere finder Prof. „en uudſtaaelig Ødſelhed med Ord, Uvished i Beſtemmelſen af Klaſſer og Ordener, vaklende Characterer til Slægter og Arter.“ Saaledes i Schneiders neueſtes Magazin für die Liebhaber der Entomologie, ſom egentlig har givet Profeſſoren Anledning til denne Afhandling og ſom meget nøie criticeres, heri paaſtaaer Profeſſoren, at det almindelig antagne Mærke for forſkjellige Arter i deres Foreening til Forplantelſe, ikke kan gjelde hos de nedre Klaſſer, f. Ex. hos Inſecterne. Men hvori beſtaaer da Forſkjellen, eller gives der virkelig ingen? — Afhandlingen endes med nogle vigtige Lærdomme for vor Tids ſaa hyppige Fauniſter. Enhver Elſker af Inſectlæren maatte ønſke denne Afhandling fortſat og udbredt over andre Nationers Forfattere i dette Fag, ſkjønt den ikke ſynes aldeles at paſſe til det Værk den findes i.

XI **Udtog af Hr. Paulſens Dagbog paa hans Reiſe i Island fra Begyndelſen af Majmaaned 1792,** (fortſat). Naar man læſer denne Journal uden at ſee hen til Samlingen den findes i, og uden at tænke paa Beſtemmelſen af den Reiſe ſom foranledigede den, da kan Geographen og den Naturkyndige læſe den med Fornøielſe; men naar man derimod veed, at Forfatteren reiſer for det naturforſkende Selſkab, at Naturhiſtorien er hans Maal,

og altsaa alle hans Vyner og al hans Tid bør helliges denne, at det er Island han undersøger, et Land som, Konigs og Mohrs Flid uagtet, endnu giemmer meget for den flittige Naturkyndige især af Mineralier og Molusca, da synes dette Udrog ikke at tilfredsstille Forventningen. Planternes Blomstrings- og Fuglenes Æglegnings-Tid har Hr. Paulsen temmelig flittig iagttaget, og Ornithologien faaer i den Geeen deraf, som mindst er oplyst, adskillige Tillæg; men naar man undtager disse Anmærkninger, noget almindeligt om Fiskerierne, nogle metheorologiske Observationer og nogle Sygehistorier, som ligesaa lidet synes at være her paa deres rette Sted, som Doctor-Embedet overeenstemmende med Hr. Poulsens Sendelse, findes forresten meget lidet interessant heri; thi Steenvikkrens Spøg med Katten ꝛc. interesserer ikke mange Naturelskere. Om Kryptogamister, Insecter og Vermes findes inter.

Duellen eller den første April. Komedie i en Akt. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Hof- og Universitets Bogtrykker J. F. Schultz.

I en Fortale til dette Stykke beretter Forf., det har været indleveret til Theaterdirektøren og forkastet, fordi det deels skal indeholde adskillige usømmelige Ondskaber og deels være en elendig Kopie af Hr. Translatør Heibergs Virtuos. Disse Beskyldninger er vel neppe grundede, men ligesaa lidet kan Recens. paa den anden Side overtyde sig om, at Forf. har opnaaet sin Hensigt med at gjøre Duellen latterlige. For at angribe saadant Daarskab med Eftertryk, maatte Følgerne deraf ikke udledes af tilfældige uvæsentlige Beskaffenheder, men af Omstændigheder, der grunde sig i Tingens Natur, og væsentligen angaae Sagen selv. — En anden Uskik, Forf. har vildet rævse, er den i Svang gaaende Mode, at danske Familier antage tydske Hovmestere til deres Børn; men for at gjøre dette med Virkning, maatte saavel Hovmesterens Uvidenhed og Naragtighed som hans Elevers forstemte Hoved og Hjerte været sat i et langt stærkere Lys, end de virkelig ere. — Stykkets Plan er følgende: En vis Major Fulman har

en

en Datter, Karoline, som han har forlovet med en Student, Vernerod, fordi Heisa, en Kiøbmand og Ven af Vernerod, med dennes Minde har indbildt Majoren, at V. var Ejer af 30000 Rdlr. En Junker von Ahnen, der frier til K., og Vindsak hans tydske Hovmester, kiende V. fra Kiel, hvor de have studeret sammen, og fortælle Majoren, at han er bedragen. Forbittret herover ophæver han Forlovelsen, viser V. bort og antager Junkerens Tilbud, som foregiver at være i Besiddelse af en betydelig Formue. Men Heisa, der ved forstilt Taabelighed har vidst at gjøre sig aldeles umistænkt i denne Sag, og desuden er yndet af Majoren, fordi han forstaaer at moere ham, stræber af alle Kræfter at redde sin Ven og Karoline. Han søger derfor ved paatagen Eenfoldighed ogsaa at gjøre Vindsak troeskyldig, fortæller ham, hvor opbragt han er mod Vernerod, fordi denne har bildt ham ind, han var rig, og forslaaer et Middel baade til at hævne sig selv og forvilde Junkeren om Karolines Besiddelse: en Duel paa Pistoler; men paa det den kan gaae af uden nogen Blods Udgydelse, raader han tillige at lade Junkerens Pistol stærkt, men med løst Krudt, da Vernerod har et vist epileptisk Tilfælde, der overfalder ham hver Gang han hører et stærkt Knald. Medens han da er besvimmet, skal Junkeren og Vindsak pro forma flygte, Heisa vil da kiøre bort med Vernerod, Junkeren og Hovmesteren vende tilbage og Spillet er vundet. Majoren, inderlig glad over, at man vil slaaes om hans Datter, antager Forslaget og Junkeren ligeledes. Vindsak begiærer et Dokument opsat, hvori Majoren forbinder sig til at give Sejerherren sin Datter med 20000 Rdlrs. Medgift, og hvis han bryder Kontrakten, 10000 Rdlr. i Straf. Birkedommeren bringer Dokumentet, og da Majoren just opholdes af nogle Bønder, der hændelsesviis komme til paa samme Tid, skal han tillige være Vidne. Af Frygt vender han Ryggen til Kampppladsen, Alting skeer efter Aftale, men da Junkeren og Vindsak ere borte, kommer Heisa og Vernerod ind og fortælle at Junkeren er saaret og den sidste Sejerherre. Hans Navn bliver da indført i Dokumentet. Majoren kommer til og finder da han finder H. og Vernerod istedet for Junkeren og Vindsak,

som

som han ventede. Disse komme tilbage, den hele Ligt opdages, men ifølge Kontracten nødes Majoren til at give Vernerod sin Datter og von Ahnen og Vindsak drage bort med uforrettet Sag. — Dialogen er i det Hele temmelig flydende, men nogle af Charactererne ere ikke lykkedes. Vernerod f. Ex.: der skal være en ædel ung Mand har fornedret sig til et Bedrageri for at faae den han elsker, et Bedrageri der ikke gjør hans Forstand nogen Ære, da han desuden maatte kunne indsee, det snart vilde røbes, Birkedommeren er, Gud veed hvorfor, gjort til en halsbergsk Pedant o. s. v. Hele Catastrophens Udfald beroer unægtelig derpaa, at Majoren ikke bliver nærværende ved Duellen, og dette afgjør en Hændelse! — Nogle enkelte Ord og Udtryk, som f. Ex. Spidsfindikus P. 15. L. 17. og uendeligt gjerne P. 27. L. 23. ere nok ikke saa gangbare antagelige. — Recens. troer for Resten ikke, man med Billighed kan nægte Forf. Anlæg til dramatisk Digtekunst, naar det ved Læsning og Flid tilstrækkeligen bliver uddannet.

*** *** ***

At ved den ulykkelige Slotsbrand den 26de Februar ogsaa Videnskaberne led et ubodeligt Tab, kan skjønnes af følgende korte Udtog over noget af det vigtigste Literaire, som blev et Rov for Luerne:

a) Det Kongelige Haandbibliothek, bestaaende vel af 30 tusinde Bøger, tildeels Kobber- og andre Pragtværker og Forærings-Exemplarer fra Forfattere.

b) Den Wandalske, til Justitsraad Scavenius solgte, Samling af dansk Litteratur, om hvis Beskaffenhed og Værd Publicum kan dømme af den derover udgivne Fortegnelse.

c) Hans Durchlauchtighed Prindsen af Augustenborgs udvalgte og kostbare Bibliothek.

d) Professor Schows Collectanea paa hans 14 Aars Udenlandsreiser.

e) Conferentsraad Nielsens skrevne Udarbejdelser, som havde kostet mange Aars Flid og Møje.

Hans

f) Hans Kongel. Højhed Arveprinds Friderichs Anlæg til et Museum, bestemt især til hans ældste Søns videnskabelige Opdragelses Fremme. Hvorvidt man allerede, før denne fatale Dag, var kommen med dette Anlæg, og hvor omhyggelig der var sørget for de flere af Naturhistoriens Grene, sees klarligen i den nøjagtige Efterretning, underskreven H. S. Holten, som staaer indrykket i Martii Maaneds Minerva. Men denne efter sit Øjemeed fuldstandige Underretning melder blot om den naturhistoriske Apparat, og da den unge Prinds ikke udelukkende anføres til een enkelt Videnskab paa de andres Bekostning, saa slutter lettelig, at i Hans Højheds Samling forefandtes flere Kostbarheder, som der vel i Minerva sigtes til, men som ikke navngives. Anmelderen veed for Ex., at der var en Samling af gode Landkort, Anlæg til en Kobbersamling, tjenlig, for derved at dannes til Konstsmag, Lipperts Dactyliothek en Foræring fra Dronning Juliana Maria, nogle physikalske Instrumenter. Af dette sidste Slags vare adskillige bestilte som til Lykke og Held ej endnu vare ankomne, saasom Luftpompe, Mikroskoper o. a. m.

Det Haab, som yttres loco cit. i Minerva, at den ædle Fader (hvis Gavmildhed har understøttet og endnu understøtter saa mangt et litterariff Foretagende, der ikke var ham umiddelbar saa nær angaaende, som et der har Indflydelse paa hans Børns Opdragelse,) ikke vilde afslade at samle til et Museum, fordi en ublid Skjæbne kulekastede den første Grundvold dertil, gaaer rigtig i Opfyldelse. Hans Kongelige Højhed har for 3500 Rdlr. tilkjøbt fra Hr. Etatsraad Rothes Naturalie-Samling, bestaaende af 3000 Stykker Ertzer, Stene, Jorder, Salter, vulcanske Producter, Forsteninger. Af disse ere henved 300 Zeolither af forskjellig Form, og liesaa henved 200 Calcedoner; næsten alle fra Island og Færgerne. Samlingen indeholder ogsaa over 800 Arter af Conchilier, og over 200 Zoophyter.

*** *** ***

I No. 64. af allgemeine Litteraturzeit. recenseres Hr. Translateur Heibergs Skuespil 1ste og 2den Deel, og begynder Recensionen saaledes. „Forfatteren til disse Skuespil besidder unægtelig ægte komisk Genie; hans Characterer ere skildrede efter Naturen (treffend) og godt vedligeholdte; Situationerne ere anlagte med Klogskab og Lethed; Dialogen er levende, og Dictionen for det meste altid passende. Forbandt han nu med sine øvrige overlegne Anlæg, en større Finhed i Smagen og i den moralske Følelse, saa vilde han kunne give sine theatralske Arbeider en høj Grad af Fuldkommenhed. Denne Mangel skader ikke allene det Indtryk, som alle Stykkerne, seen et helt betragtet, gjør paa den mere cultiverte Deel af Publicum, men er tillige Oprindelsen til enkelte Ufuldkommenheder, der endog falde den mindre skarpseende Jagttager i Øinene, o. s. v. Blant disse Ufuldkommenheder nævner Rec.: „gewisse Lieblingsspäße, die nicht von der feineren Art „ sind; der Uebelstand, daß Personen mit Naturfehlern „ auf die Bühne gebracht werden, um durch diese Fehler „ daß Komische zu erhöhen; Wiedersprüche in den Nüan„cirungen der Characterе und Situationen" u. s. w. Ved at opregne de enkelte Stykker i hvert Bind, roser Recens. især Heckingborn og de Vonner og Vanner, og anbefaler dem til at oversættes paa tydsk.

I samme No. recenseres ogsaa Hr. Professor Rahbeks Prosaiske Forsøg, 3die Samling. Om Bomhuset siges: „Die Geschichte selbst ist nicht vorzüglich anziehend — — — — — — — aber einzelne Situationen sind vortreflich, besonders die, wo des Fürsten Maitresse handelt." — „Der Anfang der zweiten Geschichte (Carl Melnek) verspricht viel vorzügliches von Seiten der psychologischen Darstellung", o. s. v.

End videre anmeldes i samme No. Hr. Rector West's Oversættelse af Sacontala og Hr. Informator Rønnes Tidsfordriv for Børn, begge Dele med Roes. Om Rector West's Indledning hedder det: „Vorzüglich haben

ben uns des Verf. Bemrkungen über den Grad der Aufklärung und moraliſchen Cultur verſchiedener wilden Völker gefallen. Er ſagt über dieſen Gegenſtand viel treffendes, mit einem von Vorurtheilen durchaus freyen Forſchungsgeiſt. Auch ſein Urtheil über das Stück ſelbſt und deſſen Werth ſcheint uns richtig und fein beſtimmt zu ſeyn. Die Sprache iſt faſt durchgehends ſchön und voll Würde. Von Seiten des Typographiſchen zeichnet ſich dieſes mit lateiniſchen Lettern gedruckte Buch ebenfalls auf eine vortheilhafte Art aus."

I No. 65. af allgem. Litteraturzeit. recenſeres Naturen, betragtet efter Bonnets Maade ved Tyge Rothe, 3die og 4de Deel, og begynder Recenſionen ſaaledes: „Med den ſamme philoſophiſke Skarpſindighed, den vidtomfattende Aand, den meddelende Hjertets Fylde, ſom den værdige Forfatter har lagt for Dagen i de foregaaende Dele af dette ypperlige Verk, henvender han ſig nu til Hiſtorien om vor Jords Dannelſe."

† † †

Den 8de Martii døde i Altona den 82 Aar gamle Prof. Chriſtopher Andreas Meyke. Hans Skrifter opregnes i Meuſels gelehrte Deutſchland.

Den 15de Martii døde i Odenſe Hr. Prof. Ole Nicolai Bytzov. Hans Levnet og Skrifter haves i Worms lærde Lexicon.

Den 16de ejusd. døde Præſten ved Helligaieſtes Kirke i Altona Heinrich Zeiſe 76 Aar gammel, og den 18de døde i det Pinnebergſke Hr. Paſtor Jehne, (conf. Staw. Holſt. Provincialberichte 1794. 1ſter B. 2tes Heft.)

Den 20de ejusd. døde i Kiøbenhavn Johan Henrich Lützow, Tøjmeſter og Capitain i Søe-Etaten, 47 Aar gammel. Han var Medlem af det Kongelige genealogiſke og heraldiſke Selſkab, og ſkrev a) Efterretninger om danſke Søe-Officierer, 1ſte Hefte. b) Spans Levnet. c) Hiſtoriſke Samlinger, 2 Hefter.

Den

Den 21de Martii døde Regiments-Feltskjær Ferdinand Martini, 60 Aar gammel. Han er bekjendt som flittig Skribent. Af hans mange chirurgiske Skrifter gjorde ingen hundrede Parten den Sensation, som hans oeconomiske i Sorge udkomne Brieſa ans dem engliſchen. (conf. Phyſicalſk-oeconom Bibliothek for Martii S. 367.)

Først i indeværende Aar døde den lærde Provst L. Næraae i Svendborg. Hans Levnet staaer i det Wormske Lexicon. Foruden de sammesteds anførte Skrifter har han siden udgivet den fynske Geistlighedshistorie, og endsaa forfatter nogle Recensioner i de Fyenske litterariske Progresser.

(Indsendt)

Edsberg i Smaalenes Amt i Norge, den 20de Februar.

Den 18de Februar, en klar Dag, undtagen lidt skyet om Morgenen og henimod Aften, med stille Veir og Øsen-Vind (Barom. 28″ Reaumurs Therm., først 8″ siden 6″ under Frysepunkten) begyndte Klokken 4¾, da Solen vilde gaae ned, en smal rød Pyramidalstraale at stige lodret op over Solen, dens Basis udgjorde omtrent 6″ paa Horizonten, og inden et Qvarteer naaede dens Spidse en Høide af 40″, siden tog den af i Høide indtil den et Qvarteer derefter forsvandt, altsaa vedvarede en halv Time. Himlen var, nederst ved Vest-Horizonten, af en gulgrøn Klarhed, men en 7″ ovenfor tog en skyebedækket Himmel fat, hvis underste Rand og et godt Stræg over Solens Nedgangspunkt prydedes med et skinnende Rødt, den formente lyse Straales Glands og Rødhed overgik samme, altsaa desmere frapperede paa de ovenfor værende blaagraae Skyer. Aar 1782 indberettede jeg Hr. Begvelin i Berlin 6 saadanne Luftsyner, som jeg i denne Egn havde iagttaget, hvilke jeg holdte for et Slags Solulve (Parhelia), men han holdte for Zodiacal-Skin, dog ingen saa prægtig og skræksom som denne. J. M. Wilse.

* * *

(Med dette Nummer følger et Tillæg.)

Tillæg

til

No. 14.

af

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

Conferenzeraad Fleiſchers Forſvar mod det Phyſikalſke, Oeconomiſke og Medico-Chirurgiſke Bibliothek.

En Deel har jeg ſkrevet ſaavel i det Oekonomiſke og Landvæſensfaget, ſom og i Naturhiſtorien, og har havt den Lykke at være bleven recenſeret baade inden- og udenlands med en Skaanſel, ja en Agt, ſom mueligt for en Deel har været ſtørre, end jeg, naar Villien til at gavne undtages, kan have fortient. Enhver af alle diſſe ſindige og brave Mænd, ſom deri har havt Deel, aflægger jeg min ſkyldigſte og forbindtligſte Taksigelſe.

Ikke ſaaledes er jeg bleven begegnet af een, der for nyelig har paataget ſig Kunſtdommer-Embedet i et periodiſk Skrift under Navn af Phyſicalſk, Oeconomiſk og Medico-Chirurgiſk Bibliothek. Hvo den gode Mand er, veed jeg ikke, det er mig og aldeles ligegyldigt. Han forſikrer, at han ikke har gjort det af perſonligt Had eller Sligt, kan vel være; dog overlader jeg til enhver eftertænkſom Læſer at dømme af hele Skrivemaaden, hvad deraf kan troes. At en Recenſent antegner, hvad Fejl han finder i et Skrift, agter jeg billigt, dog maae han for det første være meget vaerſom, og ſikker paa, at det og virkelig er Fejl, at ikke han, ſom vil rette og lære andre, ſkal ſiden komme til at ſtaae til Skamme, naar man viſer ham, at han ſelv har fejlet; men dernæſt mener jeg, om der end ere virkelige Fejl, at de da, naar der ellers var noget got ved Bogen, bør viſes paa en mild og ſkaanende Maade; thi ellers kunde man friſtes til at antage det for Kaadhed; og det bliver endnu efter min uforgri-

belige Meening en lige saa vigtig Pligt for den retskafne Recensent, ogsaa at vise, hvad der i Skriftet kan være at biefalde; thi hvor disse Poster ikke iagttages, men man kun jager efter og glæder sig ved at antreffe noget, som man troer at være fejl, og at kunne faae under Critiqvens Svøbe, der kan jeg ikke andet end tænke paa vor berømmelige Hejbergs Recensentværksted.

At jeg skulde være fejlfrie, har jeg aldrig tænkt, og at jo mangfoldige af mine Landsmænd skulde besidde langt større Indsigt i Naturvidenskaben end jeg, har jeg baade troet, og i mine Skrifter mere end een Gang sagt; men at alt, hvad jeg har skrevet, skulde, som denne Recensent vil foregive, vrimle af Fejl, og være, som han behager at kalde det, Nonsens, troer jeg dog ikke; og haaber ej heller, at de Fordomfrie, som læse baade hans Recension og mine Skrifter, vil troe; langt mindre, at det er Fejl, hvad Recensenten behager at udgive derfor. Jeg havde altsaa ikke for min egen Skyld villet sætte Pen til Papir for at forsvare mig, da de Mænds Vidnesbyrd, som jeg til Slutning i min Naturhistories 6te Deel har anført, kunde være mig Beroligelse nok, især naar jeg dertil lægger vor udødelige Suhms for mig saa ærefulde Dom i hans samlede Skrifters 10 B. S. 89, og jeg tillige betænker, at jeg snart stunder til at gaae ud af Verden, og stilles for en Dommer, der kjender baade enhvers Flid og Hensigter; men for min agtbare og brave Forlæggers Skyld, der anvender saa megen Bekostning paa mit Værk, synes det mig uforsvarligt at tie; thi hvad maatte Folk, der selv ikke har Indsigt i Tingene, dømme, naar denne Recension faldt dem i Hænderne? hvo vilde da kjøbe et Værk, som efter dens Forsikring vrimlede af Fejl, og var ganske uden al Nytte? Dette og intet andet har bevæget mig til at vise med faa Ord, at ikke alt, hvad denne gode Herre har behaget at give Titel af Fejl, virkelig er det; men at det og er mueligt, at han selv har kunnet dømme fejl. Naar jeg nu har gjort det, forsikrer jeg ham herved høitidelig, at jeg ikke oftere i denne Materie skal spilde Tiden med at sætte Pen til Papir, men gjerne overlade ham den for visse Karakterer saa stolte Glæde, at kunne laste og sætte ud paa den Mand, som andre har kunnet ynde og rose. Af hvilke fortrinlige Indsigter maa

da

da ikke denne nye Lastende være! Altsaa for denne eene Gang til Sagen:

Min Recensent forundrer sig da strax over: at jeg har sagt i en Fortale: Kan vel være, at Kraken er en Polyp! Flere har sagt det for mig, ogsaa Pontoppidan selv vid. Norg. Nat. Hist. 2 B. S. 343 og 351, og jeg seer intet urigtigt deri. Har Recensenten læst de skarpsindige Forfatteres Meninger om Nicolas Pesces Endeligt, og hvad de troe om Havpolypperne? videre lastes, at Ananas-Ederkoppen er et heelt Qvarteer lang; jeg har jo nævnet hvo der har sagt og paastaaet at have seet den saaledes; med Tirius faaer Recensenten da afgjøre Sagen, om han troer den fejl; hverken jeg eller Recensenten selv har vel seet den. Hvad der lastes i 4de Deel S. 148 om de 5 Jordarter behage man kun, ligesom det foregaaende der kriticeres, at læse paa Stederne selv i sin fulde Sammenhæng, og enhver vil da see, at her lastes uden Aarsag, kun for at laste; jo vist kjender jeg de flere saa kaldte Jordarter, men om jeg vilde have nævnet dem paa dette Sted, troer jeg det havde været upassende. At Lavoisier's Forsøg er svækket ved Gerhards og Lejdenfrosts Forsøg tør jeg paastaae ej allene Aar 1791, men og endnu 1794; den Fordomfrie han læse paa det anførte Sted Grundene derfor, og da dømme! At jeg har vovet at kalde Blumenbachs Dannelses Drift en Gisning, skal være en Hovedforbrydelse; jeg har talt derom ved Materien om Krystallernes Dannelse; ingen kan mere fornuftig ære og agte den lærde Hofraad, som er Autor dertil, end jeg; men ventelig vilde han end ikke blive saa vred derover, men maaskee selv holde Meningen for en endnu ikke uimodsigelig beviist Theorie, om han skulde dømme i Sagen; rimelig troer jeg Gisningen er, men der hør meget til, inden man kan udgive sligt for gjeldende Sandhed. Det lastes, at jeg i 4 B. S. 245 ikke har sagt, at Jernet farver guult; jeg har strax foran, saavel som paa flere Steder talt om Jernets Farve-Egenskab, men monne Recensenten tør nægte, at det er Blyet, som i ommeldte Tilfælde giver den gule Farve? Hvad jeg har sagt om Diamantmoderen (thi jeg weed ikke, at Danske skrive Diamanth) beder jeg lat efterlæse paa Stedet selv 4 B. S. 277. Jeg har viist, at adskillige foregive at have havt og seet den, men at det har uden

Tvivl været fejl; Recensenten siger nu her, at han selv har seet den; kan vel være, men det har han ej før ladet mig eller Publikum vide; jeg kunde da ej gjette det, og nu troe man ham paa hans Ord, om man vil. Videre exclamerer han over, at jeg har sagt, at Zeoliten meget ligner den Islandske Dobbelspat; har jeg fejlet heri, saa har mange flere, der i dette Fag ere større Mænd end baade Recensenten og jeg, ligeledes fejlet; jeg vil kun nævne ham vor egen kyndige Johan Zoega, thi saaledes har han skrevet til det Naturforskende Selskab i Berlin, som det igjen har ladet trykke uden at bemærke nogen Fejl derved: der Zeolith hat mit dem Isländischen Dobbelspath viele Aehnlichkeit. Man læse nu i øvrigt, hvad jeg videre paa samme Sted S. 462 har skrevet om Zeoliten, og see, om jeg har ladet det blive ved denne Lighed, eller nærmere beskrevet den! men sligt tier Recensenten her og paa alle slige Steder af god Intention med. Men nu kommer endelig i samme min 4de Deel, thi med den har Recensenten egentlig villet prøve Styrke og slaae sig til Ridder paa, 2de, som han holder for utilgivelige Hovedfejl; jeg vil besvare dem, og da Læserne selv deraf kan dømme om Resten, vil jeg, for at undgaae Vidtløftighed, lade en Deel andet fare, som denne gode Mand ubeskjet og uden Competence har sagt om Hensigten og Planen i mit Skrift, der tydelig sees allene at være sagt af Intention for at skade. Den første af disse grove Fejl staaer da i min 4 D. S. 256 saaledes: Qvarzen lader sig ved Medvirkning af det brændbare Væsen opløse i Syrer, og med Tilsætning af en Vitriolsyre gaaer over til — Alun. Dette, siger Recensenten, er vist fejl. Nu vilde man behage at høre, hvad den noksom bekjendte og for sine Indsigter i dette Fag berømte Hr. Andreæ i Hannover siger derom: „Aus neuen Erfahrungen wissen wir, das Qvarzerde mit Hülfe des brennbaren Wesens auslöslich in Säuren ist, und mit Vitriolsäure zu Allaun wird." Nu overlader jeg til enhver, der forstaaer Tydsk, at oversætte dette. Skulde da Recensenten have bedre Indsigt og Erfarenhed end denne gode Mand, faaer han afgjøre Fejlen med ham, thi jeg har udtrykkelig i mit Skrift vist, at det er ham, der siger det, og hans Skrifter blive dog nok i dette Fag ikke af de urette eller slette at compilere af; men inden

Recen-

Recenſenten binder an med ham, vilde han agte, at denne Lærde ſiger: Aus neuen Erfahrungen wiſſen wir, og at diſſe Ord ſtaae i hans Neue Zuſätze til hans Briefe aus Schweitz, i Udgaven Zürich ꝛc. Aar 1776. Her bliver da nok min Fejl ikke ſaa ſtor, at en Candidat til Apotheker-Examen ſkulde rejiceres derfor.

Og nu den 2den: S. 944 har jeg ſkrevet: overmaade mærkværdigt er det ellers, at Jorden, ſom ved chemiſke Operationer faaes ud af Flußſpaten, kan med og uden Varme oplöſe Glaſſet; den er det allereeneſte Middel i Naturen, ſom man hidtil veed beſidder denne Egenſkab hvortil dens til Dampe forvandlede Syre vel uden Tvivl maa bidrage, og ved Hjelp deraf er det og (dette og er ved en Trykfejl her udeladt) at man faaer den ſaa kaldte Kieſelſteensſaft. Nu ſiger Hr. Achard, ſom viſt nok i dette Fag har gjort flere Experimenter end Recenſ. eller jeg, og ſom han vel ikke heller vover at dömme ſaa ukyndig i Chymien ſom mig. — Han ſiger i Journal de phyſique pro Julio 1783, overſat ligeledes af den i dette Fag mere end-jeg bekjendte Legationsraad Lichtenberg paa Tydſk, Ord til andet ſaaledes: „Die Eigenſchaft der Flußſpatherde, das Glas ſelbſt ohne Wärme aufzulöſen, iſt allerdings merkwürdig, weil ſie die einzige bekannte Subſtantz iſt, die dieſes thut.“ Man overſætte nu, og ſee, om jeg har givet det urigtigt paa Danſk, og i anden Fald vilde Recenſ., om han vover det, anlægge Sag mod hine benævnte brave Mænd. At denne ſaavelſom flere Syrer kan oplöſe Kieſeljorden, troer jeg ikke, at Recenſ. nægter mig, og at man ſaaledes og deraf kan faae Liquor ſilicum, ſom jeg ellers veed almindelig at erholdes ved en overvægtig Blanding af Lundſalt, naar man dermed ſmelter hiin Jord.

Endnu et Par Ord om det betydeligſte denne ſamme Hr. Criticus har havt at indvende mod den 6te Deel af Naturhiſtorien. Havde det faldet den gode Herre ind, at alle endnu ikke ere enige i at henregne Svampene til Vext-Riget, kunde han have ſparet, hvad han behager at erindre i Henſeende til det, jeg har ſagt om Cactusſlægten. Men man ſeer, hvor begjerlig han har været efter at opſnappe alt, hvad muligt. Man ſee flere Beviſer derpaa i det han ſiger, at jeg §. 108. har defineret en Plante ſaaledes: Ethvert Lem af det her omhandlede Rige.

Man læse Stedet selv, og da see, hvor ubilligt recenseret, og om man kan andet end ynkes over hans udviste —— Intension! dog nu forekommer atter en grov Fejl, som han vil have opdaget: med megen Tilforladenhed siger han, at hvad jeg 6te B. S. 1177 har kaldet stor Cardemomme, Meliquetta, er den saa kaldte Allehaande Myrtus Pimenta. Hvo mon der dog har kunnet binde Hr. Recensenten dette paa Ermne? Hvor kan han troe, at der ej skulde være Forskjel paa Linnæi 116 og 529 Planteslægt, paa een, der voxer i Ostindien og America, og den, der fornemmelig findes i Africa, skjønt og vel i Ostindien, men ikke, saavidt man endnu veed, i America, mindst paa Jamaica, hvoraf den anden dog saa ofte fører Navn af Pip. Jamaicense og Jamaica-Pepper? Nej! Maleqvette eller Maleqvetta er, som jeg har kaldet det, Paradiskorn, eller som det og kaldes Elettari; min Criticus behage først at læse Hovedskribenterne, som jeg har læst, førend han vover sig til at afsige en saa uretviis Dom, der kunde fortjene pro meliori informatione. Vil han eftersee foruden Des Marchais Voyage 1 T. p. 151 Rheed. pr. alab. 11. p. 9 t. 6. og Linnæi System. Veget. p. 49. samt hans vollstænd. Planteg. Syst. 5 Bind P. 15, saa lærer han, hvor let det er baade at tage fejl, og at dømme fejl.

Nu forbigaaer jeg hans øvrige invidiøse men intet sigende Anmærkninger, og med to Ord allene besvarer det smukke Spørgsmaal: for hvem jeg har skrevet? Jeg vil ikke sige, at hvor kyndig han end lader at være, har dog ovenstaaende Svar paa hans Anmærkninger vist, at han kunde lære adskilligt deraf, som han ikke har vidst før; men jeg svarer, og har før sagt det, at jeg har skrevet for dem, der ønske at kjende Herrens Gierninger i Naturen, og ikke har Evne til at kiøbe, eller Leilighed til at læse saa mange kostbare og vidtløftige Værker, som jeg har anskaffet mig, læst og øst af; og dette maa tillige være Svaret, hvorfor jeg meest og udførligst har skrevet om fremmede Landes Producter. Hvad Prisen paa mit Skrift angaaer, troer jeg ikke at det kan klages over Forlæggeren, naar betænkes hvad andre, jeg vil for Ex. kun nævne Blumenbachs Haandbog bestaaende foruden Registret af 598 S. i liden Octav, koster i Ligning imod hver Deel deraf.

At

At jeg har kaldet Recs. Anmærkninger invidiøse, vil neppe nogen finde upasseligt, som læser dem igjennem; han siger, at jeg ved Forskjellen imellem Planter og Dyr har glemt Avlercredskabernes korte Varighed hos de første; er dette sandt? Man læse da 3 Bind fra Pag. 944 til 48, og see, om jeg ikke har angivet den som den fornemste og næsten eeneste karakteriserende! og hvad siger da hans Daddel? dog jeg vil forbigaae mange deslige og kun anmærke een, der for enhver, der seer den, og Stedet selv i mit Skrift med Eftertanke, nokſom viser, af hvad Aand der er skrevet: Den bekjendte Strid, siger Rec., hvad Jorden bidrager til Planternes Vext, lader Conferentsraaden Moses afgjøre. Nu læse man selv i 6te B. fra Pag 269 til 275 (thi Rec. har ikke engang citeret rigtig) og da dømme enhver sindig Mand, hvad man kan holde slig en Recs. Anmærkninger for! har jeg ikke driftet Qvæstionen og Argumenterne nok, saa gjøre Rec. det bedre, om han kan! men enhver seer, at jeg ikke, som man af Anmærkningen skulde slutte, har ladet det blive ved Mosis Ord allene. Men min Ærbødighed for Mosis og øvrige vore hellige Bøger, seer jeg nok, er denne Lærde anstødelig, og dog skammer jeg mig ikke ved her endnu engang offentlig at bekjende samme, og troer uagtet den anbragte Spot, at Christus efter sin Alvidenhed har kjendt en Moccia og flere, der maaskee ere specifice lettere end Vandet. Hvor stor Lyst kan dog nogle have til at ville forringe andre! Vor brave Dr. Bøtcher har da og af samme Recensent maattet erfare det, som jeg seer, at Prof Tode og har anmerket i hans Iris pro Februar 1794 Pag. 206. Mærkeligt, at denne Lærde ikke engang har værdiget at nævne Recensionen over mit Skrift, jeg kunde maaskee ellers have sparet Umagen.

At Hr. Rec. i øvrigt kalder mit Skrift en Compilation, tilgiver jeg ham meget gjerne, den store v. Hallers Værk blev og kaldet saaledes. Og hvo kan vel skrive i det Fag uden at compilere? visselig den ønskede jeg at kjende. Men vilde Rec. gjøre mig en Tieneste, da skulde den bestaae deri: Under hans Navn at sige mig, hvilke de Skrifter ere, som jeg efter hans Sigende har gjort slet Valg i at bruge, og henvise til Stederne, hvor dette er skeet, samt hvilke de bedre ere, som kunde været brugte. Thi uden at prale, kan jeg forsikre ham og Publikum,

at

at jeg har lagt mig efter i hver Materie at kjende de beſte Forfattere, at jeg har læſt dem med Agtſomhed, confereret adſkillige med hinanden, og gjort mig Umage for at vælge de beſte og paalideligſte; men muligt jeg dog kan have feilet, og heri ønſkede jeg baade mig og Publikum bedre oplyſt. En Bonnets, vor ſkarpſindige Rothes, og en Sanders Skrifter kjender jeg viſt ſaa godt, at om Rec. og jeg ſkulde ſamlede examineres i dem, maaſkee jeg da ſkulde faae ligeſaa god en Karakter derfor ſom han. At ſkrive, hvad der ſaa nylig tilforn er ſkrevet paa Danſk, og er i de Fleſtes Hænder, har forbudet mig at betjene mig af vor agtværdige Rothe; hvad der har holdt mig fra mere, end jeg har gjort, at betjene mig af de andre — thi kjendte Rec. ſaa meget til Indholdet i deres Skrifter, ſom ikkun jeg, da vilde han kunne ſee, at jeg og paa ſine Steder har benyttet mig af dem, men hvad der har holdt mig fra at gjøre det mere og oftere, troer jeg ikke, at jeg bør gjøre ham eller nogen Regnſkab for. Jeg kunde ſlutte med et billigere Spørgsmaal til Rec. end det er, hvormed han ſlutter ſin Recenſion over det 5te Bind, men jeg vil ikke; det et mig nok at have viiſt, hvad Uret han har gjort mig og min Forlægger.

Slagelſe den 27 Martz 1794.

Fleiſcher.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 15.

den 10de Maji.

Den til Skolernes Brug udgivne Almindelige Historie, omarbejdet og forkortet, samt fortsat til den nærværende Tid, og med synchronistiske Tabeller forsynet ved Henrich Petersen, Sognedegn til Torværd Menighed. Kbh. 1793, paa Forfatterens Forlag. 8vo. 126 S.

Da Hr. Prof. Kall har lovet at varetage for de historiske Feil i dette Udtog af hans Historie, og vi sikkert vente dette Løftes Opfyldelse, saa giemme vi, til hint Synderegister kommer os til Hjelp, at forhøre Hr. Petersens mod den historiske Muse begangne Forbrydelser, og vil derfor kun denne Gang besøge os med Formen og Hensigten af dette Excerptarbeid. Vi fremstevne til den Ende Degnen Henrich Petersen fra Torværd for vor literaire Tribunal til at gjøre Rede og Rigtighed for sin til Skolernes Brug omarbeidede Verdens-Historie, og i Følge Rigtighedens Aflæggelse til enten at orneres med Encomio eller erklæres immaturus.

Vi høre ham altsaa strax i Fortalen at aflægge denne Rigtighed for sit Arbeids Hiemeed. „Den til Skolernes „Brug udgivne Lærebog i Historien kan efter sin Plan „ikke være et Arbejd allene for Hukommelsen. Dens „Hensigt er tvertimod vigtigere. Den skal bibringe „Ungdommen et lærerigt Begreb om det menneskelige „Kjøns almindelige Historie, og til den Ende foreskriver

„et

„ et ſmukt Gallerie af de ſtørſte Begivenheder og ſom „ meeſt have bidraget til at give Verden ſine forſkjellige „ Skikkelſer. Den fordrer altſaa Lærlingernes Skjøn„ ſomhed, ligeſom den igien opvækker, underholder og „ ſkierper deres Forſtand. Fra denne den ſande Syns„ punkt betragtet er denne Lærebog fortreffelig for dem, „ hvis Forſtand er moednet til at fatte den; men af „ ſamme Aarſag (hvilken?) ſynes den mindre paſſende „ for dem, hvis Alder og Fatteevne endnu ikke ſvarer til „ dens Henſigt. (Det gjør Petersens ej heller.) Dette „ bragte mig paa de Tanker, om det ikke kunde være „ nyttigt for Ungdommen naar den blev forberedet ved „ et Udtog af Lærebogen, og ſom netop indeholdte det „ ſom kunde og burde betroes Hukommelſen.“

Saa mange ere Ordene. Nu ſkjenke vi for det første Hr. Peterſen de Sprogfejl: den ſkal bibringe . . . og til den Ende foreſtiller, hvor Subjektet til foreſtiller fattes: heller ikke vil vi denne Gang forlange han ſkal vise os hvorledes det er mueligt, at et Skrift, der fordrer Skjønſomhed, og er altſaa utydeligt, kan tillige ſiges at opvække og underholde Forſtanden (to Ting der ere ligeſaa lidet forenede i eet Skrift, ſom farting and hickuping tillige og paa engang i eet Subjekt); men vi vil holde os ved den ſande Synspunkt af hans og Pr. Kalls Hiſtorie. Da Kalls, ſom han ſiger, er alene for dem der har moednet Forſtand, ſaa vil vi ſee hvad han har gjort for dem der har umoeden: vi vil ſammenligne hans Udtog med Lærebogen for at ſee hvad det er der netop kan og bør betroes Hukommelſen.

Var det ikke for Rummets Fyld at ſpare, ſaa vilde vi fremſætte et Tidsrum af Kall og det ſamme af Peterſen, for at gjøre det ſkinbarligt, at Peterſens hele Konſt beſtaaer kun i at have udeladt Prof. Kalls Tidsrums Anmærkninger, forbigaaet een eller anden Sprog-Periode efter Behag, ſamt hiſt og her indknebet Stilen; og at al denne Snak om moden og umoden Forſtand; om det der kan og bør, og det der ikke kan og bør betroes Hukommelſen, var aldrig i hans Tanker da han udſkrev ſit Udtog.

Ventelig er Hr. Peterſen ikke tillige Skoleholder men blot Degn, og har da ſaa overflødig Tid, at det ikke kom

kom ham an paa at udskrive Kalls Historie i et, som han meente, heelt gavnligt Udtog. Dette viste han maaskee een eller anden boglærd Mand, der forstaaer at bedømme det modne og umodne, det orthodoxe og kiettervurne; og denne gav ham maaskee det Raad at udgive Bogen og faae den autoriseret til Skolebrug. Dog ligemeget hvo der stod Hr. Petersen bi. At lære hvad der kan og bør betroes Hukommelsen er for vigtigt til at spare Rum for; og tilmed vil Hr. Petersen neppe troe os uden han seer haandgribelige Beviser: Nolens volens, jeg maae dokumentere.

For Kortheds Skyld vil jeg da fremsætte første Tidsrum fra Skabelsen til Syndfloden af Kall og Petersen. Det lyder Ord for andet saaledes i Hr. Pr. Kalls og Petersens Navn:

Prof. Kall.	Degnen Petersen.
Nesten fire Tusinde Aar før Christi Fødsel skabte Gud Verden. I en Tid af sex Dage skabte han Lyset, Luften, den faste Jord og Havet, Vexter og Frugter; Soel, Maane og Stjerner til Lysning for Jorden, samt alle Slags Dyr: altsammen vidnede om hans uendelige Magt og Viisdom, altsammen var det fuldkomment tjenligt til hans vise Hensigters Opnaaelse.	Næsten fire Tusinde Aar for Christi Fødsel skabte Gud vor Verden. I en Tid af sex Dage skabte han Lyset, Luften, den faste Jord og Havet, Vexter og Frugter, Soel, Maane og Stjerner, samt alle Slags Dyr: alt var fuldkomment og vidnede om hans uendelige Magt, Viisdom og Godhed.
Efterat nu Gud havde indrettet Jorden til Beboelse og Nytte, indsatte han Menneskene til at være dens fornemste Indvaanere og Herrer. Fornuften og dens frie Brug blev et Fortrin, som disse allene iblant alle levende Skabninger skulde besidde. Adam og Eva, de to	Iblant de levende Skabninger vare Mennesker de fornemste og skulde være Jordens Herrer. Det Fortrin hvormed de vare udmærkede bestod i Fornuft og Frihed. Adam og Eva, de første Mennesker, bleve skabte saaledes, at de ved Viisdom og Hel-

Prof. Kall.

to første Mennesker, bleve skabte saaledes, at de ved Viisdom og Hellighed havde en Liighed med Gud, vare udødelige og kunde uhindrede og uden ringeste Møje nyde alt det som Jorden frembragte. I denne Tilstand skulde og kunde de uafladeligt befordre deres egen Lykkelighed, og da tillige med samme Guds Ære. Aldrig at glemme Skaberen og hans Velgjerninger, var en Pligt de stedse burde efterkomme, men især paa den syvende Dag vilde han at Menneskene, frie for alle Forretninger, ganske skulde opløfte deres Hjerter til ham.

Dog de skilte sig snart ved denne dem medskabte Fuldkommenhed. Gud havde indrømmet dem til at boe en overmaade behagelig Egn i Asien, hvilken man siden har kaldt Paradiis, maaskee i det nu værende Persien. Omendskjønt han nu kunde have paalagt dem de tungeste Befalinger og Lydigheds Prøver, saa nøjedes han dog med at forbyde dem en eeneste Ting, som de meget let kunde iagttage, nemlig dette, at de blant mangfoldige fortræffelige Træfrugter skulde allene afholde sig fra at spise af et vist Træ. Dog de

Degnen Petersen.

Hellighed havde en Liighed med Gud, vare udødelige og kunde uden Møje nyde alt hvad Jorden frembragte. Deres Bopæl var Paradis, en behagelig Egn i Asien.

Dog de tabte snart den dem medskabte Fuldkommenhed og bestemte Lykkelighed. Som en Lydigheds Prøve havde Gud paalagt dem den lette Befaling at afholde sig fra at æde af et vist Træe, og dog lode de sig af en ondskabsfuld Aand forlede til at overtræde dette Forbud.

Her-

Prof. Kall.

de lode ſig af en dem ubekjendt ondſkabsfuld Aand, ſom tiltalede dem i en Slanges Skikkelſe, forſøre til letſindig og utaknemmelig at overtræde dette Forbud.

Derved forandredes nu hele deres Tilſtand. Den første Synd frembragte en Færdighed til flere: der opkom hos dem uordentlige Begjerligheder; de bleve dødelige, og Gud tilkjendegav dem, at deres Liv ſkulde være fuldt af Møjſommeligheder. De maatte derpaa forlade Paradiſet; og deres ulykkelige Fald bersvede tillige alle deres Efterkommere de dem tiltænkte Fordele.

I denne bedrøvelige Tilſtand ſørgede Gud ſtrax for Menneſkene ved at give dem Forhaabning om igjen at blive taget til Naade og faae deres Tab oprettet. Gud foreſkrev den nu og adſkillige Leveregler, da de ej heller ganſke havde tabt Kundſkaben om Gud og deres Pligter, han lærte dem formodentlig ſelv at frembringe Offer af Frugter og ſlagtede Dyr, paa hvilke ſidſte de faae den Straf, de ſom Syndere havde fortjent. Cain og Abel vare deres første Sønner. Den første dræbte

Degnen Peterſen.

Herved forandredes deres hele Tilſtand, og de tabde for ſig og Efterkommere de dem beſtemte Fordele. Der opkom hos dem uordentlige Begjerligheder, de bleve dødelige og maatte forlade Paradiſet.

I denne bedrøvelige Tilſtand ſørgede dog Gud for at give dem Haab om ſin Naade, og at deres Tab ſkulde blive oprettet.

Hvor haſtig Fordærvelſen udbredde ſig, og hvor let Overgangen var fra den første Synd til den afſkyeligſte Forbrydelſe, viſer Kains Mord paa hans uſkyldige Broder Abel.

Prof. Kall.

dræbte sin Broder fordi Gud havde optaget dennes Offer naadigere end hans. Saa let var Overgangen fra den største Ulydighed mod Gud til een af de afskyeligste Forbrydelser.

I Asien formerede Menneskene sig overmaade stærkt. De levede ogsaa tildeels henimod Ni hundrede og flere Aar, hvortil Luftens og Fødens Godhed, Maadelighed i Mad og Drikke, og frem for alt det guddommelige Forsyn bidroge det meste. Deres fornemste Forretninger vare Agerdyrkningen og Qvægavlen. Dog opfandt de ogsaa allerede nogle Konster til Livets Bequemmelighed og til Fornøjelse; saasom Instrumentalmusiken og den Konst at smelte Metallerne. De byggede de første Stæder; men mange af dem boede, som omvandrende Hyrder, med deres Hjorde under Telte. Fædrene styrede og regjerede hver sin Familie, understyttede ved den Magt og Myndighed, som deres Afkoms naturlige Ærbødighed for dem forskaffede dem.

Men det varede ikke længe førend Menneskene begyndte saa aldeles at udarte, at ingen

Degnen Petersen.

Menneskenes Levealder, som ofte nærmede sig til tusinde Aar, og som var en Virkning saavel af Luftens og Fødens Godhed som af Begjerlighedernes Maadelighed, beviser: at Folkemængden maae have været overmaade stor og langt overgaaet vore Tiders.

Endnu gaves der ikke egentligen Folkeslag, som formedelst besynderlige Sprog, Eiendomme og borgerlige Indretninger vare adskilte fra hinanden. Menneskene levede tvertimod i en almindelig Forbindelse med hinanden. De lagde sig efter Agerdyrkning og Qvægavlen. De opfandt ogsaa nogle Konster til Bequemmelighed og Fornøjelse; saasom Instrumentalmusikken og Metallernes Forarbejdelse. De byggede de første Stæder, og Fædrene vedligeholdte Orden og Rolighed enhver i sin Familie.

Da Menneskene tilsidst aldeles udartede, og de frommere Adams Børn lode sig

af

Prof. Rall.

ingen Forbedring mere kunde finde Sted. De forgiemte Gud, troede at de levede i Verden allene for at tilfredsstille deres Begjerligheder, og begik mange Voldsomheder imod hinanden. De frommere Adams Efterkommere bleve af de øvrige forførte til ligesaadan Ryggesløshed Gud forundte dem længe Frist til Bedring, formanede og advarede dem, men forgjeves. Han besluttede altsaa at ødelægge alle Mennesker, saa nær som de faa, som vare vedblevne trolig at dyrke ham.

Disse faa vare da Noach og hans Hustrue, samt hans tre Sønner og deres Hustruer. Gud befalede Noach at bygge et stort Skib, i hvilket han skulde redde sig og sine og et vist Antal af hvert Slags Dyr, som da fandtes paa Jorden, fra den meget stærke Oversvømmelse, som Gud vilde lade komme. Noach adlydede, og alle Mennesker og Dyr, som ej vare i Skibet, mistede Livet i denne skrækkelige Vandflod, som man plejer at kalde Syndfloden.

Degnen Petersen.

af de øvrige forføre til lige Ryggesløshed, besluttede Gud at ødelægge alle Mennesker saa nær som de faa, der vedbleve trolig at dyrke ham.

Disse vare Noach og hans Hustrue tilligemed hans tre Sønner og deres Hustruer. Gud befalede da Noach at bygge et stort Skib, i hvilket han skulde redde sig og sine tilligemed et vist Antal af hvert Slags Dyr, som fandtes paa Jorden. Alle de øvrige Mennesker og Dyr mistede Livet i Syndfloden.

Da Hr. Petersen har i sit Udtog beholdt det som netop kan og bør betroes Hukommelsen, og det udeladte altsaa er det der ikke bør betroes den, saa vil man ved Sammenligning see, at det der i første Tidsrum er kon-

trehand for Hukommelſen er 1) at Gud var ſaa god at indrette Jorden til Beboelſe før han ſatte Menneſker derpaa. 2) At Menneſkene befordre deres egen Lykſalighed ved at befordre Guds Ære. 3) At de iſær paa ſyvende Dag ſkulde, fri fra Forretninger, oploſte Hjertet til Gud (det havde vi ej ventet udeladt af en Degn. Dog han kan tvertimod oploſte ſit Hjerte de ſex Dage, og har Arbejd den ſyvende). 4) At Paradis maaſkee ligger i det nu værende Perſien. 5) At Gud tilkjendegav Menneſkene deres Liv efter Faldet ſkulde blive mæſſommeligt. 6) Hvo Kain og Abel vare, og 7) Hvad det er ſom kaldes Syndfloden.

Nu maae de, hvis Troe (beregnet i Sennepskorn) beløber ſig til hele Skiepper, bilde ſig ind at Peterſen, da han ſatte ſig ned og ſammenſmurte dette Tidsrum, har i Forvejen overlagt hvad der bør og hvad der ikke bør betroes Hukommelſen; hvad det er for den grønne og hvad for den fuldmodne Forſtand. Naar vi undtage No. 4, ſaa er alt det øvrige udeladt enten af Skjødesløshed eller af Eenfoldighed, og ingen af Delene gjør Peterſen og hans Raadgivere Ære. Thi (i alle Hiſtoriographers og Degnes Navn) bør man ikke vide hvo Kain og Abel vare naar man i Hiſtorien fortæller os at de ſloge hinanden ihjel? Bør man ikke ſige hvad en Syndflod er, naar man fortæller Børn at den ødelagde Verden? Kan man andet end troe at Peterſen har hen i Vejret gjort dette Udtog for at dræbe den for mange Degne ſaa byrdefulde Tid, og, ſaa uſelt ſom det var, bildte hans lærde og agtværdige Mænd ham ind at det var herligt, og derved fik han Mod til at forſvare det ſaa kiækt ikke allene i Aviſerne; men ogſaa i:

Til Publicum i Anledning af den udgivne Verdens-Hiſtorie m. Tabeller; og S. T. Hr Profeſſor Abraham Kalls Erklæring imod ſamme, fra H. Peterſen, med Motto: den retfærdigſte Stolthed er nedrig naar den gjør det uden-for ſig ſelv foragteligt, ſom ikke fortjener Foragt; og den retfærdigſte Selvagtelſe er utaalelig naar den nøgter andre den ſkyldige Agt. En ædel Sjæl høſter intet uden Fornøjelſe

elſe af at betragte andres Fortjeneſte. Zimmerm. Kbh. 1793. hos Mathias Seeſt. 8 S.

hvor han med en ubeſkrivelig Driſtighed vaaſtaaer at „hvis det var muligt at ſamle Stemmerne hos alle „ offentlige og private Lærere i Rigerne, er jeg vis paa, „ at iblant dem ikke ſkulde findes en eneſte, ſom jo til„ ſtod at baade han og hans Lærlinger har været mere „ forlegne med denne end med nogen anden Lærebog — „ og hvorfor? — fordi den baade i Henſeende til Ind„ holder og Formen, baade i Henſeende til Hukommel„ ſen og Forſtanden er ufattelig, i det mindſte for den, „ ſom uden anden Forberedelſe ſkulde lære den.“ Hvis alle Skolelærere fra begge Riger vare ſamlede paa eet Sted, og vare alle forſynede med et tilſtrækkeligt Antal Exemplarer af Peterſens Udtog, ſaa er jeg vis paa, at hvis han ſtod midt iblant dem og lod ſig forlyde med diſſe Ord, vilde han blive ſaa tildækket af Exemplarerne, at han lige efter Bogſtaven kom til at ligge paa ſine egne Gjerninger. Hvorledes tør han paadigte Skolelærerne ſine egne Dumheder? Hvad Fuldmagt har han til at tale i alles Navn? Hvis der ſande Synspunkt (Hr. Peterſens Livord, der ſtedſe ſvave omkring ham ligeſom Kringlen om Kollega Klim). Hvis hans Synspunkt er rigtigt, at der af Prof. Kalls Hiſtorie behøves et Udtog; troer da han og Konſulent, at Skolelærerne ere ſaadanne Fødensd og tankeløſe Dagdrivere, at de ikke uden Anviisning af Degnen i Torværd kan faae det Indfald at lade Begyndere ſpringe Tidsrumsanmærkningerne forbi, og alene læſe Begivenhederne (thi andet er jo Peterſens Fingerarbejd ikke)? Troer han at de behøve at ſende deres Exemplarer af Kalls Hiſtorie til Torværd for at faae de Stykker, der allene ere for de Tunguemme, af Degnen indſtregede?

Endelig gjør han et Spørgsmaal, ſom viſer at han enten ikke har ſeet Schröcks Hiſtorie eller Hr. Peterſen maae undertiden ſnakke over ſig. Da Schröck har vidst at hans Lærebog ikke ſkulde bruges uden foregaaende Forberedning, , hvorfor har da Prof. Kall udeladt denne „ Forberedelſe, uden at være betænkt paa nogen anden,

„ og hvorfor har han bebyrdet Ungdommen med en Lære-
„ bog, hvortil ſavnes de Hjelpemidler, ſom ſammes
„ Plan udfordrede, og ſom dens første Forfatter har
„ leveret?“ Eenfoldige Mand! Kalls og Schröcks ere jo to forſkjellige Lærebøger, og de ſelv ere Mænd af forſkjellig Tænkemaade. Fordi der af Schröcks Bog behøvedes et Udtog, følger deraf at af Kalls behøvedes ogſaa et Udtog? Og om ſaa var at deres Lærebøger vare i dette Stykke eens, kan da Kall ikke i den Sag om Udtogs Udtog være af anden Tænkemaade end Tydſkeren? Ere ikke Sognepræſt og Degn begge Kirkebetjente? Men endog qva Kirkebetjente gjelder jo ikke alt om den ſidſte hvad der gjelder om den første! Fortrædeligt er det at have med Folk at beſtille for hvilke alt indtil det allerringeſte ſkal gjøres haandgribeligt: ſom ſlet intet kan begribe, og ere dog af Ærværdige indbildte at de kan begribe alt. Saadan have vi befunder Degnen Peterſen. Han ſendes bort fra vor Tribunal ſom immaturus.

Abraham Kalls Skrivelſe til Højædle og Højærværdige Hr. Nicolaj Edinger Balle, Biſkop over Sjellands Stift hvori forklares paa hvilken Maade hans til Skolernes Brug udgivne Verdens Hiſtorie, er bleven forhutlet af Degnen i Torvevd Henrich Peterſen, med mere denne Mands øvrige Adfærd angaaende. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos Schultz. 30 S. i 8vo.

Hr. Profeſſoren fortæller i denne Skrivelſe hvorledes han kom til at ſkrive ſin hiſtoriſke Lærebog, hvorledes Planen blev ham forelagt af Hs. Excellence Gehejmeraad Guldberg, ſamt hvorledes han har benyttet ſig af Schröcks og Guldbergs Værker. Nødſaget af Henrik Peterſens Adfærd fortaller han os ogſaa, hvorlunde denne ſamme Peterſen allerede for 14 Aar ſiden havde i Sinde at forfuſke Lærebogen, blev den Gang ſat til rette, men har nu forglemt, kaſtet bag ſig og traadt diſſe 14 Aars gamle Formaninger med Haan og Spee under Fødder. Et af Profeſſoren gjennemſeet Udtog ſkulde juſt tilligemed en nye Udgave af Lærebogen komme ud, da Peterſen traadte frem

med

med ſit. Profeſſoren anmeldte dette gjennemſeete Udtog i Aviſerne, og erklærede tillige ikke at have ſeet Petersens. Derover vreed gik Petersen ind med Klage i Cancelliet, ſom af Profeſſoren der blev beſvaret. Men Petersen blev ved at larme der hvor han kunde, nemlig i Aviſerne; og Profeſſoren, der i Følge ſit Privilegium og Forordningen af 7de Januarii 1741 var berettiget til at ſtandſe Udbredelſen af Petersens Arbejd, lod ſig den Gang nøje med at beſvare ham ligeledes i Aviſerne. Ja, da han vidſte Petersens huuslige Omſtændigheder, tilbød han i en Skrivelſe, at forſkaffe ham gratis ſaa mange Exemplarer af et andet rigtigt Udtog ſom beſvaredes for at indhente Trykomkoſtningerne af hans mislykkede Hiſtorie ꝛc. Dog Degnen der havde Raadgivere, hvis Underſtøttelſe han ſtolede paa, foragtede Profeſſorens Miſkundhed, og blev ved at larme offentlig i Aviſerne, en Gang grovere og frekkere end en anden. Han forlangte af Profeſſoren ſine hiſtoriſke Fejl offentligt opgivne, og, hvis han overbevi-ſes, vilde han rette dem. Nu det var at lokke Profeſſoren ud til at ſlaae en Leg af med Torverds Degn i Publicums Paaſyn. Hverken kunde Petersen ſelv bedømme Fejlene; heller ikke kan man troe han vilde overbeviſes. For at faae Ende paa Degneſagen antog altſaa Profeſſoren Degnens Biſkop til Voldgiftsmand, fremſætter for ham Udtogets Fejl, og overlader til ham den endelige Dom, om den opgivne Fejl bør af Petersens Bog ſom Fejl udſlettes eller ſom Ikke-Fejl blive ſtaaende. Paa den Maade blive her 31 betydelige Fejl af de første 10 Blade fremſatte, (den hele Bogs Fejl vil efter en løſelig Beregning ſumme op til halvandet Hundrede). Enhver ſom denne Sag intereſſerer, vil viſt ſelv eftерſee diſſe 31 Fejl med deres Grunde i Skrivelſen. Enhver kan læſe dem der i Mageligheb. Men hvad Slid og Fortrædelighed det har koſtet Profeſſoren at renſe denne Stald, det kan allene en Recenſent bedømme. Jeg for min Part beder heller 20 Roſenkranze end giver mig af med ſaadant et Skrift. O Henrich Henrich vær dog næſte Gang mildere!

Endelig kan vi, Gud give jeg maae ſige ſandt, Natte Peterſeniana med

Guld-

Fuldſtændig og documenteret Oplysning om det ſom i Anledning af den udgivne Verdens Hiſtorie med Tabeller har tildraget ſig imellem S. T. Hr. Profeſſor Abraham Kall og Forfatteren Hr. Peterſen. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Seeſt. 16 S. i 8vo.

Naar man har læſt foregaaende Regiſter over Hr. Peterſens Gjørligheds-Synder, ſaa vil denne Oplysning ganſke forfejle ſit Øiemed. Efter at have gjennemlæſt Peterſens Udtog, Aviscorreſpondencen, Prof. Kalls Skrivelſe ꝛc: ſaa er det næſten umueligt at gjøre ſig andet Begreb om den hele Peterſenſke Sag end dette:

Hr. Peterſen vidſte for 14 Aar ſiden at hans Foretagende var unyttigt og overflødigt, og uden Profeſſor Kalls Tilladelſe ulovligt. Han kunde ikke være ukyndig om Profeſſorens Privilegium. Dersom nu hans Hensyn var reent og det var ham om at gavne med ſit Arbejd, ſaa havde han forevriſt Profeſſoren ſit Udtog, faaet hans Tilladelſe til at udgive det, og raadført ſig med ham i Stedet for at raadføre ſig med de mange lærde og agtværdige Mænd (ſee hans til Publicum S. 7) ſom have opmuntret ham til at udgive 8 Ark Hiſtorie med 150 hiſtoriſke Feil. Han vidſte det er Uſandhed at alle offentlige og private Lærere og Lærlinger i Rigerne ere forlegne med Profeſſorens Hiſtorie. Han, eller i det mindſte hans lærde Raadgiver, vidſte det er Uſandhed, at Profeſſor Kalls Bog har i 16 Aar ſavnet Forsgelſe og Forbedring. Han ſom har grebet til ſaa megen Uſandhed for at forſvare ſig, kan man troe andet end at det har været hans Hensigt, eller andres, ſom have brugt ham, at tilføje Profeſſor Kall Ubehageligheder?

Om end intet af alt dette var ſandt, om Peterſens Hensyn end var ganſke uſkyldig; ſaa var det dog Profeſſorens Pligt paa Embedsvegne at ſtandſe Udbredelſen af et ſaa miſlykket hiſtoriſk Arbejd.

I Slutningen af denne Oplysning lover Hr. Peterſen os en Udſigt over Menneſkehedens Hiſtorie i Europa. Venteligt tager han Ordet Menneſkehed, eller, ſom han kalder det Menneſkelighed, i en beſynderlig Bemærkelſe. Thi ligefrem taget kan Religion, Statsbeſtyrelſe, Kultur,

Kultur, Moden, Sædelighed, Sygdomme og Videnſkaber ꝛc., henregnes alle til Menneſkehed; og over alle diſſe vil nok Hr. Peterſen ikke kunne brede ſig ud.

*** *** ***

Onsdagen den 29de Januar høitideligholdte det Kongelige norſke Videnſkabers-Selſkab i Trondhjem Hans Kongel. Majeſtæts Fødſelsdag, da først Selſkabets Director og Vicepræſes Biſkop J. C. Schønheider holdt en Tale om „aabenbaret Religion, ſom Folkelykſalighed," og dernæſt Secretairen, Sognepræſt til vor Frue Kirke, Hr. H. J. Wille gjorde Rede for de indkomne og bedømte Afhandlinger om de af Selſkabets Præſes Hans Kongel. Høihed Arveprinds Friderik udſatte Landhuusholdnings-Præmier. Til denne Høitidelighed var indbudet ved et Programma, hvori Hans Højærværdighed Biſkoppen taler om nogle Fyrſters, ſom en Alfreds og Carl den Stores, Fortjeneſter af Videnſkaberne, om de mange lærde Selſkaber i Italien, ſom under Navn af Academier for en Deel fremmede Videnſkaberne, og ſom have tjent til Mønſter for de i vore Dage blomſtrende Videnſkabers-Selſkaber; og endelig „om den Aand der maa være i en Nation, der attraaer at have et faſt Sæde for alle Videnſkaber inden ſine Grændſer." Særdeles godt er det hvad Hr. Forf. i denne Henſeende ſiger: „Aand er Liv og Raſkhed i Forſtandens og Villiens Evner til at foretage alt hvad der ſigter til det attraaede Gode. Det er Aand naar man hungrer efter Oplysning om vigtige Sandheder ſaavel i den legemlige Naturs Erkjendelſe, ſom i den intellectuelle (tænkelige) og moraliſke Verden, ja ſelv Bekjendtſkab med Guddommens Veje; og derfor med Jagttagelſer og Forſøg granſker Skabelſens Anordninger og Aarſager, dyrker Tænkſomhed, ſkjærper ſin Dømmekraft, ſøger dertil gavnlig Underholdning. Det er Aand naar denne Hunger og Tørſt leder efter Tilfredsſtillelſe, Lærdes Vejledning, Bøgers Undervisning; og naar de ſom af deres Kundſkab og Erfaring kunne give de Søgende nogen Tilfredsſtillelſe, lyſtes ved at meddele den. Der brænder denne ædle og frie Ild i Folke- og Ungdoms-Lærerne; og

i Lær-

i Lærlingene opelſkes den Gniſt ſom de medbringe; Skolerne blive da Anførelſe til ſande, Menneſket dyrkende og forædlende Videnſkaber, ikke blot Trældom i døde Tungemaal og tankeløſe Ord." o. ſ. v.

Med denne Anmeldelſe forbindes paſſende følgende Nyhed oppe fra Chriſtiania:

Efterat et Selſkab i Chriſtiania forrige Aar 1793 havde opkaſtet det Spørgsmaal: „Hvorledes et Univerſitet i „ Norge kunde indrettes til ſtørſte Nytte for Landet, med „ Hensyn til Tidernes Cultur og Videnſkabernes Tilſtand," og udſat 2de Præmier, en paa 200 Rdlr., og en paa 100 Rdlr. for de bedſte Afhandlinger over denne Materie, ere i alt 14 Afhandlinger, ſom egentlig ſkrevne for Prisen, til Selſkabet indkomne. Omendſkjønt nu vel ingen af diſſe har været ganſke fyldeſtgjørende, eller ſaaledes affattet, at Selſkabet driſter ſig til i alle Henſeender at gisre dens Meninger til ſine, ſaa have dog iſær 2de deriblant ſaaledes udmærket ſig ved Fuldkommenhed i Plan, Udførelſe og Foredrag, at Selſkabet ikke har taget i Betænkning at tilkjende dem Prisen. Den ene af diſſe med Deviſe:

. . . in labrica ſi fallax regula prima,
Normaqve ſi fallax rectis regionibus exit,
Et libella obliqva, ſi ex parte claudicat hilum,
Omnia mendoſa fieri, atqve obſtipa neceſſum eſt,
Prava, cubantia, prona ſupina atqve abſona tecta,
Jam ruere ut qvædam videantur velle ruantqve
Prodita judiciis fallacibus omnia primis.

Lucret.

var forekommet Selſkabet at være den, hvori Spørgsmaalet grundigſt og udførligſt er bleven beſvaret. Ej alene har Forfatteren ſøgt at gaae de Tvivl og Indvendinger i Møde, ſom kunde gjøres imod hans Meninger; men han har ogſaa med megen Flid opſøgt og fremſat de Grunde, hvorved ſamme kunde beſtyrkes. Med et grandſkende Øje har han overſkuet ſin Materie og en hvis philoſophiſk Aand ſynes at have ſtyret hans Pen i dens Udarbejdelſe. Og det, ſom egentlig er denne Afhandlings Fortrin: Almindelig videnſkabelig Cultur har ved den Indretning,

retning, som derudi foreslaaes, været det, hvorpaa Forfatteren især har rettet sit Øje, som en Hovedsag. I Betragtning heraf har Selskabet tilkjendt denne Afhandling sin første Præmie, eller 200 Rdlr. Ved den medfølgende Seddels Aabning befandtes dens Forfatter at være Hr. Christian Pram, Secretair og Archivar ved General-Land-Oeconomie og Commerce-Collegium i Kjøbenhavn.— Den anden med Devise: Amicus Plato, amicus Socrates, magis amica veritas, contrasterer i adskillige Henseender med den foregaaende; men saa, at Contrasten selv ofte geraader den til Fordeel. Man synes ved dens Læsning strax at spore en Forfatter af megen Kundskab og Erfarenhed. Gavnligheden af hvad han foreskriver synes han længe siden at have afgjort hos sig selv; thi han er grundig uden at være vidtløftig; han foreskriver mere end han raisonnerer, og hans Forskrifter synes at have en Paalidelighed, som man ikke kan undslaae sig for at overlade sig til. Paa Grund heraf har Selskabet tilkjendt denne Afhandling sin anden Præmie, eller 100 Rdlr. I den medfølgende Seddel fandtes skrevet: Med inderlig Glæde skjenker Forfatteren til denne Afhandling, Christian Ulrich Detlev Eggers, Doctor og Professor i Lovkyndigheden ved Kjøbenhavns Universitet, det Kongel. Norske Videnskabers Selskabs Medlem, den af ham mueligen vindende Præmie, til det Norske Universiter; saaledes, at Pengene strax indsættes i den Kongel. Casse, og gjøres der frugtbringende til Universitetets Bedste, indtil Capitalen med Renterne kan udbetales, naar der gjøres Begyndelse med Bygningerne. — Iblant de øvrige Afhandlinger ere der vel adskillige, som indeholde mange meget gode og brugbare Ideer, hvorved især udmærke sig: den med Devise: „Apostl. G. V. 38-39," i hvilken er sagt meget ypperligt om Videnskaberne selv, og hvad deres Tarv udfordrer, samt om Maaden at foredrage og studere dem paa. Den Tydske med Devise: Vitæ, non scholæ discamus, hvori vigtige Grunde anføres, hvorfor Universitetet burde anlægges i Christiania, og som i et skjønt og concentreret Foredrag fremsætter flere nyttige og til Sagen egentlig henhørende Forslag, end dens Størrelse kunde synes at love. Den med Devise: Sic vos, non vobis, hvori gives

mang-

mangfoldige nyttige Vink, og hvormed fulgte en ſmuk illumineret Tegning til Model for Anlægget af Univerſitetets Bygninger og øvrige Tilliggende efter Forfatterens Plan. Den med Deviſe: Magnis tamen excidit aufis, hvis Fortjeneſte iſær ſynes at beſtaae i det, den indeholder om Univerſitetets Oeconomie- og Finantsvæſen, om Kilderne til dets Indkomſt, og Maaden at hæve den paa. Den med Deviſe: Nili utile eſt, quod agimus, falſa eſt gloria, ſom udmærker ſig ved grundige Forſlag om hvad for Videnſkaber der med Hensyn til Nationens Tarv ved en norſk Høiſkole bør dyrkes og læres, og i hvad Orden, ſamt om Bibliothekets Anſkaffelſe, Indretning Beſtyrelſe og Anvendelſe; og endelig den med Deviſe: Gloria ex amore patriæ, hvori Grundene for Univerſitetets Anlæg i en middelmagdig ſtor Bye meget godt ere udviklede. — Men i Sammenligning med de tvende belønnede Afhandlinger har dog, efter Selſkabets Skjønnende, ingen af diſſe kunnet komme i Betragtning til at erholde nogen af de udſatte Præmier; hvorudover Forfatterne ſaavel til diſſe, ſom de øvrige ubenævnte, kunne hver efter ſin Deviſe, lade deres Afhandlinger tilligemed de forſeglede Sedler tilbagehente. Hvorhos dog Selſkabet maa yttre det Ønſke, ogſaa at kunne beholde de 6, ſom foruden Preis-Afhandlingerne her ere anmeldte, for at lade dem paa ſin egen Bekoſtning trykke, med eller uden Bekjendtgjørelſe af Forfatternes Navne, ligeſom Forfatterne ſelv behage at faſtſætte. — I øvrigt vilde det høiſtærede Publicum, ſaavelſom Forfatterne, undſkylde, at man ei til den i Indbydelſen beſtemte Tid har kunnet blive færdig med Bedømmelſen, hvortil dels Afhandlingernes Mængde, dels andre Forretninger og indtrufne Forhindringer har været Aarſagen.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 16.

den 17de Maji.

Beata rurís otia fungis danicis a Theodoro Holmſkiold impenſa — **Topſvampene, ſom indbefatte Rolle- og Greenſvampene, med en kort Forklaring over deres indvortes Bygning.** Coryphæi Clavarias Ramariasqve complectentes cum brevi ſtructuræ interioris expoſitione. Hafniæ. Typis N. Möller 1790. Folio.

Vi Danſke have ingen Mangel paa prægtige naturhiſtoriſke Verker. Vi kan fremviſe Regenfuſſes Conchylieverk, Flora danica, og Zoologia danica. Blant danſke naturhiſtoriſke Verker er dette Verk, ſom her anmeldes og ſom afhandler den Linnæiſke Svampe-Slægt Clavaria, viſt nok det prægtigſte. Papiir og Tryk ere ſkjønne; et Par nydelige illumineerte Vignetter, og iſær Plante-Afteegningerne, ſiden enhver Forfatteren bekiendt Art af ovenmeldte Slægt findes afteegnet paa en ſærſkilt Plade, gjør dette til et ſandt Meſterværk. Den Kunſtner, ſom har givet Verket denne betydelige Deel af ſin Værd, er den ulykkelige Meander, en Danſk født af ſvenſke Forældre, en Mand, der fortiener vor erindrende Agtelſe ſom Kunſtner, og vor Medlidenhed ſom Menneſke. Han døde i Peſthuſet, et Offer for Utaknemmelighed.

Skriftet begynder med en Fortale, af hvilken vi ſee, at Verket, da denne blev ſkreven (1790), allerede havde været færdigt i 23 Aar. Det var i Begyndelſen klot

beſtemt til at forœres bort, men nu ſælges det. Foruden dette Verk havde Forſ. allerede den gang Kobberne til et andet om Kop- og Foldſvampene (Peziæ og Helvellæ) færdige. Forſ. Død gjør det vel uviſt om de vil udkomme eller ikke. Det var viſt nok at ønſke. Siden dette Verk ſaa længe havde været færdigt, da Fortalen blev ſkreven, ſaa maatte naturligviis endeel Botaniker efter den Tid have omtalt endeel af de Planter Forſ. havde beſkreven Diſſe findes anførte i Fortalen.

I Indledningen findes den Deel af Botanikens Hiſtorie, ſom angaaer Topſvampene, indtil Haller og Linné. Herpaa anføres Forſs. Inddeling. Den linnéiſke Slægt Clavaria ſom han med et Navn benævner Topſvamp, inddeler han i tvende Slægter: den første, Clavaria, Kolleſvamp, er enkelt, tykkeſt mod Spidſen, og der hvor den er tykkeſt, findes Frøegiemmerne hyppigſt. Follicoſæ kalder han den Afdeling af denne Slægt, ſom har Frøegjemmer, der ere ſynlige for det blotte Øie. Den anden — Ramaria — Greenſvamp, er deelt i Grene, hvilke mod Toppen blive tyndere. Frøegjemmerne ere uſynlige og for det meſte paa Bigrenene. Diſſe tvende Slægters Naturhiſtorie, deres Voxetid, Gavnlighed og Skadelighed. Clavaria militaris og æquivoca, ſaavelſom Ramaria farinoſa holder han for ſkadelige. Maaden at tørre dem paa. Herpaa følger enhver Art ſærſkilt beſkreven — Clavaria capillaris — den haarſtenglede Kolleſvamp — i Batſch elench. fung. contin. prim. p. 235 tab XXVIII fig 164 findes en Clavaria gyrans, ſom ſynes at være den ſamme — Clavaria fragilis — den ſprøde — Cl. alba, longe petiolata Hall. Den ene Plade, ſom indeholder en gul Varietet af fragilis, ſynes at være overflødig, helſt da den i intet uden i Farven adſkiller ſig fra den rette. Clavaria piſtillaris — den ſtøderdannede (dette Ord vil ikke klinge ret i Anmelderens Øre). Clavaria fiſtuloſa, den pibede. Teres fiſtuloſa Schmid. Icon. Plant. tab. XV. — Clavaria ophioglosſoides L., den ſlangetungede. Clavaria mitrata, den hættede. Capite obvoluto, ſtipite tomentoſa, granulato, en grøn og en brun Varietet. Clavaria galeata, den hjelmede. Capite hemisphærico, glabro, galeato, ſtipite

ſtipite inæqvabili badio. Clavaria tremula, den bævende. Capite plano verrucoſo, ſtipite flexuoſo, ſulcato. Til den citerer Forf. i Fortalen Phallus marcidus. Flor. dan. tab. 654 og Phallus lubricus. Flor. dan. tab. 719. Diſſe tvende ſynes ei at være de ſamme, og Forfs. Cl. tremula ſynes ei engang at være en Clavaria. Hofmann har i Veget. crypt. 2. t. 6. kaldet den Peziza cornucopiæ. Clavaria contorta, den dreiede. Capite monſtroſo, flexuoſo, una cum ſtipite contorto, angulato. Clavaria æqvivoca, den tvetydige. Capitibus pluribus, in uno ſtipite verticibus villoſis. Clavaria capitata, den knapdannede. Capite hemiſphærico, conico, radice tuberoſa. Flor. dan. tab. 540, hvor Roden er anderledes foreſtilt end her. Clavaria militaris L., Stridskølleu. Endnu førend Hills Beſkrivelſe over denne Plante, hvilken, ſom bekjendt, voxer paa Larven og Puppen af en Inſekt, (Forf. troer at det er Larven af Phalæna noctua umbratica og oleracea) var bekjendtgjort i Philoſoph. tranſac. 1763, fandt Forf. den ved Sorøe. Han forklarer dette Særſyn derved, at Larven til Inſektet nærer ſig af Planten kort førend den forvandles, og ved at faae Kjødet faaer den ogſaa Frøet i ſig; endeel af dette bliver indtil Forvandlingstiden i Legemet, i denne Tid døer Larven, enten, ſom Forf. holder for det rimeligſte, derved at Svampen virker ſom en Gift, eller at Frøet ved ſin Udvikling dræber det. Cl. digitata L., den fingrede. Cl. Hypoxylon, den træede. Den anden Afdeling, ſom indeholder den Slægt Ramaria, Greenſvamp, begynder med R. medullaris, den marvede. Stipite tereti, cute pellucida, gelatinoſa. Cl. humilis. Gleditſch, den gallertagtige (tydſk) eller bævende. Stipite tenero, ramis ſimplicibus annulatis. R. ornithopodioides, den fuglefodede. Schaff. tab. 170. Stipite tereti, ramis gracilibus, apicibus ſubulatis. R. muſcoides, den moſſede. R. faſtigiata, den butendede eller toppede. R. criſtata, den kammede. Cl. candida. Gleditſch. Ramis planiuſculis, coſſatis, ſimplicibus apicibus concretis. R. farinoſa, den pudrede eller melede. Ramis truncatis, ſuperficie farinoſa; voxer ligeſom Cl. militaris paa Puppen af en Phalæna noctua. R. fimbriata,

briata, den feyndſede. Ramis clavatis, radice protenſa, reticulata. R. ceratoides, den hjortetakkede. Flor. dan. tab. 405. Stipite tereti, ramis cornua cervina ferentibus. Denne Art varierer meget i Udſeende. R. palmata, den palmede. Ramis fulcatis, latiuſculis, apicibus flabelliformibus. R. amethyſtina, den violette. Schæff. tab. 172. I Tegningen har den en meget ſkjøn og uden Tvivl alt for ſkjøn Farve. R. coralloides, den koralformige. Cl. coralloides L., dens fire forſkiellige Varietæter, nemlig alba, purpurea, lutea og apicibus purpureis ere afteegnede paa fire forſkiellige Plader. Saadanne overflødige Kobbertavler gjøre Verket koſtbarere uden ſynderlig at forøge dets Gavnlighed.

I Göttinga. gelehrte Anzeig. 44 St. den 17 Marz 1794 roſes dette Verk meget. „Rec.," heder det, „paatager ſig med ſynderlig megen Fornøjelſe, at bekjendtgjøre et nu fuldendt Verk over Clavarierne, hvilket, „ſaavel med Hensyn til dets udvortes, ſom indvortes „Fortrin, kan ſættes ved Siden af de beſte botaniſke „Monographier. Tryk, Papir, Teegning og Malerie „foreene ſig for at gjøre det til et Meſterverk. Alt dette „er udført med ſtor Omhyggelighed og Finhed, ſaa at „man endog har vogtet ſig for det Indtryk, ſom Kobberpreſſerne efterlade paa Papiret, og derved forøget „Illuſionen ſaameget, at man virkelig troer at ſee en „ſand Originalteegning."

xσ.

P. S. Ni meget ſkjønne Kobbere med fortreffelig Illumination ſom foreſtille den indvortes Struktur af de fleſſe Clavarier og Ramarier, ere vel færdige, men har ei fulgt med de hidtil færdige Exemplarer af Skriftet, ſiden Texten til diſſe endnu ei er trykt.

Udkast til en Lærebog i Botaniken af Carl Ludvig Wildenov, Doct. i Medic. ꝛc., oversat efter den tydske Udgave og forsøget med Anmærkninger og et Tillæg om Botanikens Skjebne i Danmark af **Henrik Steffens**, med otte Kobbere og en Farvetabel. Kjøbenhavn 1794. Trykt paa C. L. Buchs Forlag hos Sebast. Popp, 384 Sider. 8vo.

Naar man betragter de adskillige Oversættelser af naturhistoriske Værker, som den nyere Litteratur har beriget os med, da maae man glæde sig over dette Beviis paa denne Videnskabs Ynderes tiltagne Antal; men sørge maae man naar man betragter den totale Mangel paa originale danske Haandbøger. Indtil vi see disse maae vi da bruge Oversættelser, og endda være glade over at Blumenbachs og Wildenovs heldige Arbejder fortrænge Büschings og Rafs Smørrerier. En Haandbog i Botaniken manglede vi hidtil ganske; thi Ingen passer ikke mere til Botanikens nuværende Udseende, skjønt den i sin Tid var en meget vigtig Bog. I Blumenbachs Naturhistorie afhandles Botaniken meget concentrert, i Fleischers Naturhistorie, som ikke just er nogen Haandbog, seer den præliminaire Botanik saa forvirret ud, at Recens. ikke veed for hvem den kunde være nyttig; og Rousseaus Botanik for Fruentimmer, en til sin Hensigt fortræffelig Bog, er mere for dem, som vil moere sig ved Planternes Betragtning, end for dem, som grundig vil studere denne Videnskab. I Valget troer Rec. at Hr. Steffens har været meget heldig; Wildenovs Navn har temmelig Celebrite blandt Botanikerne, ligesom hans Værker blandt deres Skrifter. Af Haandbøger veed Rec. ingen, som med saa megen Korthed lærer saa meget, som følger saa rigtig en Orden og som holder saa lige Skridt med Videnskabens nuværende Tilstand. I den sidste Henseende har endog Oversættelsen adskillige Fortrin for Originalen, da den retter nogle af dens Fejl og udfylder nogle af dens Mangler. Terminologiens Fordanskelse (uden Tvivl det vanskeligste Arbejde i hele Værket) er for det meste temmelig heldig. Foruden Buchhave, Olavius, Tyrholm og Lodde, har Prof. Viborg og Hr. Rafn lettet Over-

sætteren dette Arbejde. Endnu kunde Hr. St. med Nytte have brugt Hr. O. Wolffs Oversættelse af Rousseaus Botanik, som undertiden bedre har udtrykt en og anden Terminus end den findes i nærværende Værk. Mange af disse Kunstord vil synes stødende for uvante Øren, og ere det virkelig og; men æstetisk Skjønhed er ligesaa vanskelig at forene med Udtrykkenes Præcision, som det er umueligt i dette Tilfælde at tilfredsstille alle. Recensenten har, ved kritisk at gjennemgaae dette Hr. Steffens's Arbejde, ofte følt hvor uendelig lettere det er at opdage Fejl end at undgaae dem, at udsætte paa en Ting end at rette den, og vil derfor kun udmærke de Urigtigheder i Meening eller Udtryk han troer at have fundet og at kunne bevise. Indledningen begynder med Legemernes Inddeling i enkelte og sammensatte; hiines Egenskaber forklarer Physiken os, men „Naturhistorien", siger Forfatteren, „gjør os bekjendt med Legemernes udvortes Skikkelse;" denne Definition er Rec. ikke ganske fornøjet med; først skulde det vel kun være de sammensatte Legemer som Nat. Hist. befattede sig med, dernæst tages nok Nat. Hist. her i en alt for indskrænket Bemærkelse, og er den rigtig, har Wildenow ikke holdt sig stricte sit Løfte efterrettelig; thi Planternes Physiologie, deres Nytte og Indflydelse i det Hele, hver enkelt Deels Hjemsted og s. v., hører altsaa ikke hertil. Pag. 3 siges videre, at „Botaniken er den Videnskab, som lærer os at adskille enhver enkelt Plante fra alle Jordkloden øvrige Planter;" enhver altsaa, som har gjort sig bekjendt med de botaniske Termini, som har havt Leilighed til at see en Deel Planter og Hukommelse til at erindre deres Navne, er efter denne Bestemmelse en Botanikus, om han har linneisk Aand til at overskue det Hele, eller Bonnets Skarpsindighed til at spore Naturens Viisdom i de enkelte Dele, det gjør ikke til Sagen. Mange Kunstord, som udtrykke Legemernes Overflades Beskaffenhed, ere anførte i Indledningen, da de dog mere henhøre under den følgende Afdeling: Terminologien. Jevn (glaber) kaldes, efter Forfatteren, en Overflade hvor man ingen Haar seer; denne Definition er ikke rigtig, da jevn er modsat skarp, scaber, hvor man kan føle smaae fremragende Puncter. Terminologie. Radix

fusci-

fuſciformis overſættes ved kegledannet, dette var meget rigtigt, derſom man var vant til at foreſtille ſig en Kegle ſtaaende paa Spidſen; omvendt kegledannet er for langt, ſkulde tapformigt ikke være bedre (*); om Rad. pendula ſiges at den hænger ved 2 Trevler, den Diſtinction behøvedes ikke. Overſætteren har til diſſe Termini lagt nogle flere, hvoriblandt den hindede (tunicata) kunde have været udeladt, da den forekommer Pag. 53. Pendunculus kaldes Pag. 10 og derefter, Kronſtilk, hvorfor ikke Blomſterſtilk? i Tilfælde at Blomſteret har Bæger men ikke Krone, kunde det første Udtryk ikke paſſe. Paa ſamme Side overſættes ſimplex ved enkelt, udeelt var efter Recenſ Meening bedre, da dette er modſat grenet, og en enkelt Stængel betyder at der ikke kommer flere fra een Rod. Omſlynget (volubilis) Pag. 14, hedte nok bedre ſlyngende eller omſlyngende. Convallaria polygonata er ingen godt Exempel paa tvægget, dog citeres den Pag. 15. Enodis overſættes Pag. 16 med lige; uleddet udtrykte bedre Meningen, da en Stængel gjerne kan have Led og derfor være lige. Herbaceus udtrykkes paa ſamme Side ved urtet Dette Ord ſynes Rec. ikke er godt dannet, planteagtigt er nok mere dansk. Folium haſtatum kaldes Pag. 23 ſpyddannet; Overſættelſen er rigtig nok, men udtrykker ikke Bladets Figur; harpunformig var nok bedre. Ligeledes er fol. runcinatum rigtig overſat ved høvldannet; men kan noget Menneſke finde Lighed imellem dette Blad og en Høvl? Figuren, ſom anføres til dette Blad, er ogſaa ſlet. Triplinervium Pag. 29 er ikke rigtig beſkrevet, Trinervatum naar 3 Kar have deres Oprindelſe neden for Baſis, da Karrene i dette Blad have deres Oprindelſe oven for Baſis af Bladet. Folium planum ſiges Pag. 35 at være et tykt Blad, hvis Overflade udgjør en jevn Plan; har da Aira cæſpitoſa, ſom anføres til Exempel, et tykt Blad? Ariſta kaldes Pag. 42 Ireſkjægget, af Bønderne kaldes det Hvippe; Pag. 55 kaldes Ariſta blot, Skjægget. Det er, ſiger Forfatteren, en traadagtig Spidſe paa Græſſenes Blomſter,

(*) Andre have overſat denne Terminus ved teenformigt, og i Prof. Todes Ugeblad kaldes den meget ubequemt: rokkelig.

og dog anſøres Genm rivale til Bevis herpaa. Pag. 90 bruges det Ord overſkrætte, ſom Rec. maae tilſtaae han ikke kjender. Paa ſamme Side kunde Forſtørrelſe have været udeladt, da den dog ikke gjør noget til at Blomſterſtovet ſpringer naar det bliver vædet. Piſtillum kaldes Pag. 91 og derefter, Frugtbøren; hvor Overſætteren er kommet til dette beſynderlige Navn kan Rec. ikke begribe; vi have desuden hos Oeder, Olavius ꝛc. bedre Navne dertil, f. E. Frugtrør, Frugtnaal, Støvvej. Pag. 93 kaldes emarginatum randet, den ſamme Terminus er Pag. 22 kaldet udrandet. Pag. 97 kaldes Theca Smaaeæſken, Rec. ſynes at Buddiken var bedre. Pag. 111 overſættes Tuberculum ved Tuberklen, hvorfor ikke Vorten? Syſtemlæren; efter at Forfatteren først har gjennemgaaet de vigtigſte naturlige Familier, forklaret Klaſſer, Ordener og Slægter, kommer han til de forſkjellige Syſtemer. Cæſalpins, Moriſons, Hermans Rays, Rivins, Tourneforts, Gleditſchs, Hallert og Linnés ere de vigtigſte; derpaa følger Linnés naturlige Familier. Calamariæ kaldes Rørarter, og beſtemmes ved: „græslignende Planter, ſom have et Halm uden Knuder;“ Schranck (i hans bayeriſche Flora) kalder dem Halvgræſſer og beſtemmer dem ved: græslignende Planter, ſom have et Straae fyldt med Marv. Denne Beſtemmelſe kunde have været tillagt. Luridæ kaldes Pag. 149 uſikre, bedre: bedsvende. Dumoſæ kunde vel faae et bedre Navn end marvede. Sepiariæ burde ikke kaldes Buſke, da Fraxinus, ſom er et anſeeligt Træe, hører deriblandt. Tilſidſt tillægges af Overſætteren Juſſieus Inddeling. Den tredie Afdeling afhandler Botanikens Grundſætninger paa en meget grundig og tydelig Maade; i ſamme Afdeling blive 40 forſkjellige Farver beſtemte og oplyſte med en Farvetabel. Denne er vist meget nyttig for at have beſtemte Udtryk naar man er nødt til at tage Farverne til Hjelp; imod Tabellen finder Rec. følgende at erindre: Glaucus (graaegrøn) har faaet for lys en Farve og falder ikke nok i det graae. Luteus (guldguult er ikke reent nok. Lateritius (teglfarvet) falder for meget i det røde. Coccineus, ſkarlagenfarvet, ikke ſmuk nok, og ligner formeget croceus. Sangvineus, blodrødt,

blodrødt, er slet ikke godt tegnet, er ikke mørk nok, alt for mat og blaaeagtigt; violaceus, violet, er for lidet blandet med rødt; Farven paa ater, er, i det mindste paa det Exemplar Rec. kjender, for tynd; niger kunde have været kaldet kuldsort bedre end almindelig sort. Pag. 194 siges at Roden aldrig er grøn, hos Roer og Reddiker er den det dog undertiden. De fyldre Blomster, siger Forfatteren, ere for Botanikeren det samme som et puklet Dyr for Anatomikeren; denne Lignelse holder ikke ganske Prøve; en enkelt og fyldt Rose har nok ikke samme Forhold, som et velvoxent Menneske og en Æsopus; en Castrat og en Blomst, hvis Befrugtnings-Dele ere voxne ud i Blade, har mere Lighed med hverandre. Pag. 204 siges om de besynderlige Monstrositeter, at 2 forskjellige Blomster ere fundne paa een og samme Plante, at de kun eengang ere bemærkede, herimod maa Rec. anmærke, at Professor Blumenbach fortæller (s. hans Naturh. Pag. 444) at han besidder et Exemplar af en Ranunculus bellidiflorus fundet i det Zürichske og fuldkommen lignende den Gesnerske. Pag. 210 anføres urigtig Ophrys nidus avis blandt Snylteplanterne.

Plantenavnene udgjør den næste Afdeling. Reglerne for Navnene anføres her tilligemed de Fejl man ved at danne Navne maae vogte sig for. Meget rigtig igjendriver Oversætteren Wildenovs Paastand, at den største Belønning for en Botaniker er at en Planteslægt opkaldes efter ham. Erharts, Wolfs og Medikus Forslag om at danne Plantenavne igjendrives her meget rigtigt. Hvorpaa følger Physiologien. Denne Afdeling har megen Fortrin for de hidtil bekjendte Physiologier i botaniske Haandbøger; Læren om Planternes Vext, deres Føde, Uddunstninger, Vædskernes Gang igjennem Karrene, disses Forskjellighed ꝛc. har ved de nyere Opdagelser, især Hedvigs, gjort saa megen Fremgang, at den har faaet et ganske andet Udseende. De antiphlogistiske Chymisters Theorier ere og anvendte, og et virkelig Fortrin for Originalen har Oversættelsen heri, da Hr. St. ved Noter har rettet alle de Steder hvor disse ikke rigtig vare anvendte eller fejlagtig udtrykte. Den 6te Afdeling indeholder Planternes Historie, det er at sige: Klimaternes

Indflydelse paa deres Vegetation, de Forandringer de rimeligviis have undergaaet, hvorledes Naturen sørger for deres Ophold, deres Vandringer, og endelig deres Udbredelse over Jorden. En meget interessant Afhandling. Endelig indeholder den sidste Afdeling Videnskabens Historie. Forfatteren inddeler den i otte Epoker, og nævner i hver de vigtigste Botanikere og deres Fortjenester af Videnskaben. Den første Epoke gaaer fra Videnskabens Opkomst til Brunfelds 1530, den 2den til Cæsalpin 1583, den 3die til Caspar Bauhin 1593, den 4de til Tournefort 1694, den 5te til Vaillant 1717, den 6te til Linné 1753, den 7de til Hedwig 1782 og den 8de til 1793. Af Danske ere König og Weber, men især Rothbøl og Vahl nævnte med Ære. Bogen sluttes med en original Afhandling om Botanikens Skjebne i Dannemark, som er skreven med Flid, Upartiskhed og Sandhedskjærlighed; men som man kunde have ønsket mere udbredt over een og anden Deel deraf. Den lægger tydelig for Dagen den ikke opmuntrende Sandhed, at denne Videnskabs Skjebne har fra Otto Sperling til Holm og fra Holm til vore Dage ikke været synderlig blid, og ender med følgende Linier, som Recens. troer sig skyldig at anføre for de Sandheder de indeholde: „Blandt de Vanskeligheder, som lægges Botanikens Studium i Vejen i vor Fødeland, saavel som i det hele øvrige Europa, er især den, at de, som studere Botanik, intet Lovebrød kunne vente. At opofre sig til dette Studium er at synde mod de tre Fakulteters Privilegium paa at gavne Staten som Videnskabsmænd, det er en Forbrydelse, som ej kan straffes ringere end med den sjenligste Fare for at døe af Hunger. Frygt for denne Straf var det, der bevægede Zoega og Holmskjold til at forlade dette Studium, og Holm, som vilde byde de Hindringer Trods, dette Privilegium lagde ham i Vejen, tvang man til at blive Oekonom. Imidlertid er denne Hindring alt for indvævet i vor hele politiske Forfatning, til at man snart kan haabe den vil blive hævet."

Til Slutning maae Rec. dog anmærke, at man savner en Fortegnelse over Trykfejlene, som man finder uti-

utilgivelig mange af; illigemaade savnes et dansk Register, derimod findes et latinsk Register og en Forklaring over Kobberne.

Den fromme Søefarer. En Haandbog til fornuftig Opbyggelse og nyttig Underholdelse af Heinrich Harris, Sognepræst til Sieverstedt. Skibet er opfundet for at søge Næring og nyttige Ting, men din Forsyn, o Fader! styrer det. Saadant Troe er Velsignelsen vel værd, hvorved saa meget Godt skeer, Viisd. B. 14 C. Efter Evne fordandsket af Georg Hermann Overbeck, Cantor i Flensborg. Med allernaadigst Kongelig Privilegium. Flensborg, 1792. Trykt og forlagt af Gerh. Christoph. Jæger. 232 S. i 8vo.

Det er en skjøn Idee, at skaffe den ringe Søemand en Læsebog af blandet Indhold, gudelige Betragtninger, Sange, smaae Historier ꝛc., alt med Hensyn paa Standen. Og Tak være Hr. Harris for dette hans Bidrag til saa værdig en Hensigt. Bogens Indhold er gudelige Betragtninger, Sange, Bønner, historiske smaae Stykker, saasom om Columbus, Magnus Hejnesen, Hvitfeld, Hornbekkerne, Jens Munk; — et medicinsk Capitel; Betragtninger om Overtroe ꝛc. — Oversættelsen er jammerlig, fuld af Ord og Talemaader som disse: at beraabe sig til et vigtigt Skridt, egene (egne), i enkelte Fælle (Tilfælde), fyriae Dager (Ildrager), vrinder (vrimler), Kystbevarere (Kystbeboere), sange (synge), Forsvosbelser med den store Verden, Fuglens Flokt i Luften, Imodparten (det Modsatte), udkydske (ukydske), rustige unge Karle og Piger, uraadfærdig (raadvild), Raadfærdighed. Oversætteren siger i sin Fortale: „Det gaaer mig med det kjære danske Sprog, hvilket jeg nu i flere end 30 Aar, næsten ved daglig Flid har øret og dyrket, ligesom en Beyser der med al sin Omhyggelighed dog ikke aldeles har kunnet indtage den Person han elskede saa inderlig, og nu til Belønning for sin Troeskab i det mindste venter at hun og hendes Familie ikke skal være vreed paa ham, naar han fremdeles forsøger at blive (vorde) lykkelig, om han end

aldrig

aldrig fik hende." — Endnu en Prøve af Oversætterens Dansk maae vi hidsætte:

Omringet af din Naade
At nyde Hvilens Baade,
Det skeer' dit Navn til Priis.
Mit Liv, hvor jeg det ender,
Er det i dine Hænder.
Tag Fader da min Aand til Lis! Amen.

Hvor Forfatteren taler om den afskyelige Slavehandel har Oversætteren tillagt i en Anmærkning S. 183. følgende Ord: „Tak skee dig ogsaa min salige Ven, Hr. Dethlefsen, at du dertil i din Deel paa St. Thomas har gjort saa menneskevenlige Forberedelser." π.

Forslag til nogle Forbedringer i Hauge og Træefrugtdyrkningen, samt nyttige inden- og udenlandske vilde Træers Opelskning, hvorved Tømmer- og Brændemangel kunne forekommes, tillligemed en Fortegnelse over de Arter Frugttræer og andre nyttige Træer og Buskplanter, som for nærværende Tid findes ved Nyegaard i Nærheden af Haderslev, hvilke overlades Lysthavende for de vedsatte Priser; af C. J. Schmidt. Haderslev, 1793. 105 S. i 8vo.

Forfatteren har ved sine Skrivter, hvoriblandt det i Landhusholdnings-Selskabets Skrivters 3die Deel fortrinligen viser sig, ved Anlægget af den Friderikshergske Frugttræeplantage, der blev Moder for andre i Landet af samme Art, ved sit nu havende Anlæg paa Nyegaard, og ved sin Iver for en Landet saa gavnlig og vigtig Sag som Havedyrkning og Træeplantning, erhvervet sig et udmærket hæderligt Navn i vor ekonomiske Historie. Ham være Tak for dette nye Bidrag til denne gode Sags Befordring. Først vises Havedyrkningens Nytte i Almindelighed, Landets Mangel paa Bygningstømmer, andet Gavntræe og Brænde m. m. Nødvendigheden, Muligheden og Maaden til at frembringe der til Landets Brug fornødne Fyrre- og Grannetræe i Landet selv, og slige Anlægs Ufadelighed for Agerdyrkningen. Dernæst gives en Fortegnelse paa de i Forfatterens Planteskole nu forefindende

dende Frugttræer og andre nyttige Træer og Buskvæxter, af hvilke en Deel ere betegnede med † til Tegn at nogle kunne overlades Lysthavende for de vedsatte Priser. Dette er ikke en tør Catalog, men Vexterne ere kortelig beskrevne med Anmærkninger om Nytten ꝛc. Til Slutning følger en Fortegnelse med en kort tabellarisk Beskrivning og botaniske Navne, efter Linnæi System, over Plantagens inden- og udenlandske Træ- og Buskplanter. Om disse Fortegnelser udskrive vi af Forerindringen følgende: „Jeg har ønsket, siger Hr. Forfat., saavidt mig var mueligt, at rette de mange Vildfarelser der hidtil har havt Sted i Frugtbenævnelsen, i det at een og den samme Frugt er givet mange forskjellige Navne, ja ofte derunder været begrebet en ganske modsat Art, for Ex: de store sorte spanske Kirsebær, ogsaa Herz-Kirsche kaldet, gives af nogle det ganske forkeerte Navn: Moreller, skulle med Rette hede Amoreller, da dette har sin Oprindelse af det latinske more, bitter, og naturligviis ikkun kan tillegges bittre eller sure Frugter, saa seer enhver Tænkende tydelig hvor umuelig det et endog den kyndigste og meest akkurate Træskolebesidder at undgaae den ubillige Beskyldning, at have bedraget i det han giver den virkelig begjerte, men ikke i Indbildningen liggende Art. Til saavidt muligt at opnaae denne Hensigt har jeg forfattet Cataloget med de mig bekjendte franske, engelske, tydske og hollandske Navne, og af hvert Sprog udtaget det meest passende, som et fast Art-Navn. Ligeledes har jeg af bekjendte danske Navne valgt det naturligste, og tillige givet de Sorter der ikke endnu ere saa bekjendte, de best passende Benævnelser. For at sikre Frugtelskere et til deres Smag og Hensigt rigtigt Valg, har jeg kortelig beskrevet enhver Art. Maatte dette ubetydelige Arbejde kuns bedømmes efter sin gode Hensigt, og bevirke den tilsigtede Nytte, gjøre mine Landsmænd opmærksomme paa deres egne Fordele, og udbrede noget Lys i et baade for vore Fornødenheder og Fornøjelser saare betydelige, men hidtil saa meget forsømt Fag; da vilde det glæde mine graae Haar, og jeg gaae ud af Verden med den glade Overbeviisning, at jeg dog ikke har været en ganske unyttig Tjener i min allergode HErres Tjenste." π.

*** *** ***

No. 72. af allgem. Litteraturzeit. er heelt og holdent opofret til den danſke Litteratur. Det indeholder Anmeldelſer: a) af Hr. Prof. Viborgs Efterretning om Veterinairſkolen, ſom Recenſ. leverer Extract af, og ſiger, at Publicum er Autor Tak ſkyldig for hans nøjagtige og omſtændelige Efterretninger. b) Af Hr. Prof. Todes Medicinalblade, der roſes for ſamme paſſende populaire Maneer, ſamme muntre moroende Tone, ſom man huer ſaa godt hos Autors andre Skrifter af ſamme Art. c) Morgenpoſten for 1792, „i det hele taget fortjener dette Ugeblad megen Roes." d) Hr. Prof. Rahbeks dramatiſk og litteratiſk Tillæg til Morgenpoſten 1792. „En omſtændelig og for det meſte meget rigtig „ og fin Kritik over Theater-Foreſtillingerne fra 19de „ Decbr. 1791 indtil 21de Decbr. 1792, med tilføjede „ Bemærkninger over de opførte Stykkers Digterværd og „ Oeconomie, iſær over enkelte Characterer og vigtige „ Situationer. e) Minerva for 1792. Om den ved hver Maaned tilføjede Udſigt over de politiſke Begivenheder, hedder det: „Den ſvarer aldeles til ſit Øjemed; „ den er en med Flid og Omhue udarbejdet Fremſtillelſe „ af de politiſke Efterretninger, og indeholder underti„ den, ikke almindelig bekjendte, Anekdoter. Artikelen „ Frankerig er, ſom naturlig, meget omſtændelig; og „ ogſaa der udmærker Autor ſig ved en ſjelden Upartiſkhed, „ ſamt ved en Frimodighed der rigtig nok beſt kan yttre „ ſig under den viſe danſke Regjerings Beſkyttelſe." f) Iris for 1792. Her hedder det om den hiſtoriſke Ueberſicht des Zuſtandes von Europa, at den er „mit Lebhaftigkeit und in einem gutmüthigen Ton geſchrieben, übrigens aber hat ſie keinen beſondern Werth." — „Die kurzen Anzeigen der neueſten däniſchen Schriften ſind nicht alle von gleichem Gehalt und nicht immer unpartheyiſch."

† † †

Den 22de i Martii Maaned døde Profeſſor Lauritz Smith, 40 Aar gammel. I ham tabte Danmark en

Mand

Mand af Talenter og en af sine meest yndede populaire Skribentere. Foruden hans Hovedverk, Bogen om Dyrene, hvoraf man har 2 Udgaver, som begge ere udsolgte og begge oversatte paa tydsk, har han skreven mangfoldigt baade anonymisk og under sit Navn. Hvad der af hans Skrifter var udkommen før 1784, findes hos Worm. Har siden taget Deel i Kritik og Antikritik, forsvaret Copmans, skrevet Prædikener, en Communionbog, om Tiendeydelse, om de jydske Leerkar, om Liturgien, om Bangven, om Fattigvæsenet, de liberrate humana a qve divina, samt oversat en Deel af Arkenholtzs engelske Historie. Han har siden 1784 været først Præst og Provst i Weyle, derpaa Sognepræst i Friderichsberg, siden Capellan til Holmens Kirke; fik den theologiske Doctorgrad fra Göttingen; og døde nu som Sognepræst til Asminderød og Slotspræst til Fredensborg.

(Indsendt)

Udi det Kongelige Litteratur-Selskabs sidste Udgave, eller det 12te Bind S. 249 confer. med Forberedelserne S XX. XXI. §. X. er bragt i Erfaring, hvorledes de 3 Biskopper i Holum Stift, nemlig: sal. Hr. Biskop John Teitsen, afg. Arne Thorarensen, og nu værende Sivert Stephensen, alle beskyldes for Efterladenhed i at afgive til Selskabet de aarlige Tabeller over Fødde, Døde, Confirmerede og Copulerede i Holum Stift, fra det Aar, som Hr. Doctor Finsen begyndte at udgive dem for Skalholts- eller Syder-Stiftet; hvorfor jeg finder mig beføjet at bekjendtgjøre for Publicum: 1) at hvad Hr. Biskop Teitsen angaaer, da er mig det ubekjendt, om den høysal. Mand nogensinde er bleven anmodet om at afgive saadanne Tabeller. 2) Afgangne Hr. Biskop Thorarensen, som af Forfatteren til Tabellerne 1791 ikke heller bliver skaanet for sanktme Beskyldning, fortjener den destomindre, som følgende Post af hans Skrivelse til Selskabet viser hans Tienstfærdighed i at forskaffe fuldstændige Efterretninger om bemeldte Mandtal. Her er Posten! „Til tjenstyldigst Gjensvar her paa maatte behageligst tjene: at mine Generalister over Fødde og Døde m. v. for Kirke-Aarene 1779-

1785

1785 inclusive, saaledes som de nu og indsendes i Cancelliet, har jeg ladet afskrive og hermed communicerer in extenso; skulde Selskabet behage enten at lade deraf giøre en kortere Extract, eller i en forandret Plan omgiøre og udgive dem, troer jeg mine i det mindste kunde afgive Materialier nok dertil, jeg kan og ikke bringe til Veje flere eller bedre Oplysninger for Tiden, end de samme medfører. Endelig anmærkes, at den Forskiel, der kunde findes imellem disse nye, og de tilforn udgivne og til Kirke-Inspections-Collegium indsendte Lister, maa mestendeels hidledes derfra, at man tilforn haver regnet efter de civile, men nu efter Kirke-Aarene."

Saa er jeg da ligesaa, om ikke mere forsømmelig end mine Formænd, eller, som bedre lader sig forstaae, ligesaa uskyldig som de, naar betragtes, at jeg skrivtlig haver tilbudet mig i Correspondence med et af Selskabets i Kiøbenhavn tilstedeværende Lemmer 1790, at oversende Listerne til Indrykkelse i dets Skrivter, og imidlertid givet Anviisning paa de Herrer Berling, til hvilke jeg, efter min Ankomst til Holum Stift, aarlig havde tilstillet Tabellerne, ligesaa fuldstændige som det forrige Kongel. General-Kirke-Inspections Collegium, ingenlunde tvivlende om deres redebon Tjenstfærdighed i at meddeele Selskabet dem til nødvendig Underretning. — Man vilde maaskee indvende, at for hvert Aar fra 1770 var de ikke hos dem at bekomme. Jeg veed ikke andet visseere, og om de end ikke havde dem, saa havde dog Kirke-Inspections-Collegium dem fuldstændige for hvert Aar, meget mere tilbage i Tiden end til 1768 eller 69. Her kunde man øse ligesaavel af Brønden som her fra Stifts-Kisten. Saa vil nu denne Liste-Forfatterens Overilelse paa Biskoppernes Bekostning, henregnes til hans Nidkiærhed for publique nyttige Opdagelser, som den, uden Modsigelse, høifortjente Mand, dog neppe eller ikke behøvede til sin værdige Roes, eller at lade al Brevvexling med Biskopperne, i denne fortrædelige Liste-Sag fare.

Stephensen.

Holum Bispegaard, den 8de Februar 1794.

Kjøbenhavnſke
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 17.

den 24de Maji.

Wielands Oberon, et Heltedigt i tolv Sange, paa Danſk ved Frederik Stoud. Udgivet ved Selſkabet til de ſkjønne Videnſkabers Forfremmelſe. Kjøbenhavn, 1792. Paa Gyldendals Forlag. 312 S. i 8vo.

For hvem der elſker det Romantiſke, er dette wielandſke Digt et koſteligt Produkt. Den rige Opfindelſe, den vise Anordning, de Malerier der ere hartad thomſonſke, den Idealſkhed af Mands- og Qvindedyder, den fulde Tilfredsſtillelſe Læſeren faaer i alt det der har intereſſert ham, og da det flydende rige Sprog og de klangrige Vers, der paa alle paſſende Steder ere ſom Sang; alt dette forenet i eet Hæelt, gaaende Haand i Haand det ene med det andet, alt dette giver Digtet ſaadan høj Værd; og ſaare begribeligt er det, at en Digter, der føler at have Sjel med Kraft og Styrke i Nerver og Seener, falder paa at ville ſige det i ſit Modersmaal, hvad Wieland ſagde i ſit. Saaledes er det gaaet ſaa mangen Digter med Klopſtocks, Shakeſpears, Thomſons, Horatſes, Youngs Værker, men — ſligt et Forſøt, undfanget i Fryd, fødes til Verden med Smerte, og de fleſte der have givet ſig i Færd med ſaadanne Digtere have ſnart mærket, at det ikke lod ſig gjøre, at give dem ſaaledes i et andet Tungemaal, at jo det meſte af den fine Spiritus bortdampede. Det eneſte der kan gjøres, naar man vil holde baade ſin Original og ſit Sprog i tilbørlig Ære, er at vælge en velklingende ſo-

lut Stil til ſlige Overſættelſer, i hvad ſaa indvendes derimod. Man ſammenligne kun Zacharias og Bodmers Milton, eller Denis's og Wittenbergs Oſſian, el. r Brockes's og Vögelis Thomſon med hinanden, ſaa vil man finde Sandheden af det her Sagde. Nærværende Overſættelſe er metriſk, rimet, endog i Stanzer, altſaa tredobbelt lænkebunden; og Følgerne ere, at Originalen paa mange Steder kun er udtrykt ſaa omtrent, ja paa ſine Steder endog ſom indhyllet i Taage. Sproget, hvis Bøjelighed i Tilſkriften til Hr. Prof. Baden, roſes, har lidt paa mangfoldige Steder, og Verſene ere hiſt og her fejlagtige ligeſom Rimet. Hr. Overſætteren ſynes i bemeldte Tilſkrift temmelig vel fornøjet med ſit Arbejde, og det kan ikke nægtes, han jo har gjort uſigelig meget, og vidſt at overvinde en ſtor Mænde Vanſkeligheder, men desuagtet findes dog hartad ikke en Side, hvor man ikke møder et eller flere Steder ſom med Rette kunne paaankes. Følgende kan være Beviis nok paa dette.

I meerbemeldte Tilſkrift ſiges, at ſtundom i Overſættelſen er indført en anden Tanke, end den Originalen har; ja at Hr. Overſætteren hiſt og her har rettet Wieland, hvor denne ikke havde banet ſig ret ad. Dette er et voveligt Foretagende. Ganſke beſynderlig ſtærk maa den føle ſig, der tiltroer ſig at gjøre det bedre end en Wieland. Her ere nogle af diſſe Steder; S. 2:

Unglückliche, wohin
Bringt euch ein Augenblick? Kan Liebe ſo bethören.

Uhældige, hvorhen
Kan i et Øjeblik forbuden Elſkov føre.

Hyons og Amandes Elſkov var intet mindre end forbuden. Havde her ſtaaet, forblindet Elſkov eller ſaadan noget, ſaa havde Originalens bethören været udtrykt paa en Maade og ingen falſk Idee var bleven indført.

S. S. En Hule deres Seng, hvortil de møſſomt ſanke
Halvraadne Rør.

Ved Seng tænkes nok altid det man ligger paa, ligeſom ved Rør ikke tænkes Siv, undtagen naar man vil juſt gjøre botaniſk Forſkjel paa Sivarterne. Originalen har Lager i Steden for Seng, og Kluft i Steden for Hule. Schilf ſtaaer der ogſaa, og ikke Rohr.

S. 3:

S. 3: At blive splittet ad, som naar ved Torden og Lyn
Den vilde Storm to Broderskibe klover
Og udslukt, naar endnu for Haabets indre Syn
En Funke glimtede, som andre Smerter dover:
Det manglede endnu!

Disse Vers ere saare mørke. Originalen har samme Fejl, dog ikke i den Grad, da man her maa arbejde sig igjennem det indre (indvortes) Syn, og den tydske Funke og det ikke let begribelige, at en glimtende Gnist dover Smerter, og andre Smerter. Alt det veed Originalen intet af; der staaer:

Und ausgelöscht, wenn im geheimsten Sitz
Der Hofnung noch ein schwaches Flämchen brennet.

En Forandring, som i Tilskriften omtales og som Hr. Oversætteren synes at finde tilladelig, er paa samme Side:

O du ihr Genius einst, ihr Freund!
Verdient was Liebe gefehlt, die Rache sonder Gränzen?
Weh euch! noch seh ich Thränen in seinen Augen glänzen.
Erwartet das ärgste wenn Oberon weint.
Du Genius, som glad
Engang var deres Ven! Jeg seer din Taare flyde.
Fortjener Elskovs Fejl dit grændselose Had?
Kan Oberon for evig dem forskyde?

Her er saa meget i denne Forandring, som ikke passer til Digtets Indhold. Wieland taler om Hevn, her tales om Had. Hevne kunde den strenge Oberon sit Buds Overtrædelse, men hade kunde den gode Oberon ikke de to saa saare elskværdige Mennesker. Tautologie er nok ogsaa det grændseløse Had og den evige Forskydelse. Desuden Taaren som flyder, bebuder Medlidenhed og ingenlunde Had. Denne Taare forvirrer da Læserens Forestillinger. Ikke saa i Tydsken. Der er ingen Forvirring. Grændseløse Hevn tales om først, og nu græder Oberon, til Beviis paa, at den Hevn der gaaer over dem, ikke har sin Grund i Had. Tvertimod, de Ulykkelige, som Oberon maa plage saaledes, for at sætte deres Elskovs Bestandighed til fulde paa Prove, ere ham kjære; thi græder han. Og hvilke Ulykker forestaae dem, naar endog Oberon, denne mægtige Aand, bevæges til Graad derved! Ved dette fuldføres da nu Expositionen, for saavidt Digteren fandt for

godt at lade den give Idee om Fortællingens Indhold. Hans Hensigt var at lade os øjne hvad der vilde ſkee Helten og Heltinden. Mere detailleert gives os de mindre Omſtændigheder, men de ſtore Slag, der udgjøre den haardeſte Prove, de maatte Expoſitionen ikke fortælle, dem maatte vi ſom ſagt kun ane. Men græſſelige maatte vore Anelſer være: Erwartet das ärgſte, wenn Oberon weint. Overſættelſen derimod leder os paa en uret Vej. Efter den maa vi formode at finde Hovedperſonerne reent undertrykte omſider. En Digter har Lov at gjække Læſerens Forventning, men ikke at ſkuffe den. Da Overſættelſen ſtundom ikke er overhaands kræſen med Rimet, ſaa kunde gav og Straf her rimes i diſſe Vers:

Du, deres Genius, ſom gav
Engang dem Venſkabs Pant, nu Graad dit Øje væder:
Fortjente Elſkovs Fejl ſaa grændſesløs en Straf?
Det værſte maa ventes naar Oberon græder!

S. 4. Ogſaa denne Forandring er for ſtærk. Origin. ſiger:

Schwer war das Werk — —
Doch —
Hoft er zu ſeinem Ruhm ſich ſchon heraus zu ziehn.

Og Overſættelſen:

Han mener at han ſkal — —
Endſkjønt det Værk — — var ſaa ſtort
Og vanſkeligt, dog gjøre Kampen blodig.

Nu kunde i høieſte Nødsfald nok, at komme med Ære fra en Kamp, og at gjøre Kampen blodig, være omtrent ligebetydende Udtryk; men da her aldeles ikke tales om nogen Kamp, ſaa er denne Forverling ikke god.

S. 6: Der Löwen donnerndes Gebrülle
Tief aus den Bergen her, das durch die Todesſtille
Der Nacht noch ſchrecklicher von Felſen widerhallt.

Det ſkrækkelige Brøl af aſiatſke Løver
Som dybt af Bjergene fra Klipperifter klang
Om Natten tordnende igjennem Gravens Øde.

Aſiatſke er et meget tomt Ord, ſom endogſaa giver Udtrykket et Slags Pudſeerlighed. — Tief aus den Bergen her hedder: dybt ud fra Bjergene; thi Løverne vare jo ikke i Bjergene, kun imellem dem. — Klipperifter ere nok ogſaa for ſnevre, at Løver kunde boe i den. —

Og

Og nu Gravens Øde: hvor var denne Grav, som her med den bestemte Artikel omtales som bekjendt. Noget ganske andet, er: die Todesstille der Nacht.

S. 13: plötzlich ließen sich im Walde Reuter sehen
In grosser Zahl.

Pludseligen see vi Ryttere og Vogne
I Mængde.

Disse Vogne i den tætte Skov ere vist ikke godt indførte. Desuden hvad havde Vogne at bestille der?

S. 17: Carl
Befaler Vagten mig at gribe fat med Magt.

Denne tredobbelte Pleonasmus har det Tydske ikke; der staaer blot: Karl befiehlt der Wache, mich zu greifen, d: at tage mig eller at fængsle mig.

S. 19 og f. For at bryde Eensformigheden, lader Wieland i et Par Stanzer ikke Hyon tale, dog gaaer Foredraget saaledes frem, især i 54 St., at det ogsaa kunde være Hyons Ord, og saaledes maatte det være for Overgangens Skyld. Her i Oversættelsen derimod afviger det saa aldeles, at man forvildes i Læsningen; thi Versene: Doch al sein Trotz und seine Riesenstärke betrogen ihn bey diesem blutgen Werke, oversættes ved: Nu vil vi see, hvorvidt ved denne Dyst ham hjalp han Trodsighed, hans Kæmpevælde. Og siden: vor unge Kæmpe, Helten, vor Helt, hvoraf Originalen har intet. Den siger kun: Hyon, der junge Ritter, der Sieger ꝛc., alt dette kunde ogsaa høres af Hyons Mund, ogsaa som andre Udgaver have det: mein Ritter; thi det bruges i Tydsken i den spøgende Tone, endskjønt man taler om sig selv. Det indeholder altid som en Slags Bebrejdelse; men hverken kunde han tillægge sig selv Heltenavn, eller sige om sig: vor Ridder ꝛc.

S. 24: —— —— den gamle Ridder Scot
Som før paa Bane med Tristan og Lancelot
Mangt Eventyr med Tapperhed udførte.

Disse Vers sige, at hin Ridder var en Staldbroder af disse Tableronde Riddere, hvilket Historien neppe sander, ligesaa lidt som Originalen, der kun siger, at han udførte med Ære mangt Eventyr paa den vanskelige Bane Tristan og Lancelot ginge frem paa.

Der auf der Lanzelot und Triſtan rauher Bahn
Manch Abentheur mit Ehren abgethan.

O. S. ſiger Hyon til Karl:

Was du befohlen Herr, kann meinen Muht nicht beugen,
Ich bin ein Frank! Unmöglich oder nicht,
Ich unternehms, und ſeyd Ihr Alle Zeugen!

Overſættelſen giver de to ſidſte Vers ſaaledes:

Jeg er en Franker, og, umueligt eller ej,
Jeg tar det an og vil Kalifens Hovmod tvinge.

Forandringen i det ſidſte Vers er ikke lykkelig, thi den er ikke karakteriſtiſk. Hyon er en beſkeden Mand, og det faldt ham da neppe ind at ville tvinge Kalifens Hovmod; desuden kunde han jo uden Urimelighed ikke heller falde paa at love den Ting ſom han og alle holdt for ugjørligt; men at vove derpaa, det kunde han love, og mere staaer heller ikke i Originalen. Derimod at han tager ſine Pairs og Overmænd til Vidner paa ſit Løfte, det er i Koſtumet, og ſavnes her nødig.

Endnu ſamme Side findes en Interpolering, ſom neppe finder Bifald. Raſk og kjæk ſiger Originalen:

Und nun, Kraft dieſes Worts, mein guter Scherasmin,
Siehſt du mich hier nach Babylon zu reiſen
Entſchloſſen.

Overſættelſe:

I Kraft af dette Ord ſeer du mig her, min Ven
beſtemt, ſaa ung jeg er, til Babylon at drage.

Dette, ſaa ung jeg er, har ſaa ſaare megen Tomhed, at det er ubegribeligt hvorfor det ſtaaer her. Det kan neppe være et af de Steder hvor Overſætteren fandt ſig befojet at rette paa Wieland, thi her var dog virkelig intet at rette. Ikke heller kan det være for at fylde Verſet (hvilket ellers og kun var en maadelig Undſkyldning) thi havde Overſætteren i Steden for det tvetydige følgelig forkaſtelige beſtemt ſat et andet Udtryk, for Ex: i den Beſluttning eller ſligt, ſaa havde Verſet faaet Fødder nok.

Alle diſſe forandrede Steder findes i første Sang, og Digtet har tolv! ligeſaa har denne første Sang, blandt andre følgende tildeels urigtige, tildeels udanſke Udtryk, ſom man burde ønſke af Vejen. S. 1: En yndig Tryllelyd af Elphenbeuet ſkeer. Det er nok ganſke mod

Sprog-

Sprogbruget at en Lyd ſkeer. Den frembringes, udſtødes, høres. — S. 2: vilde bitre Bær paa Tjørnehækker baaren, burde hedde: baarne, eller ſkulde mod Formodning Bær være Singular, da baaret. — S. S: Naturen deres Fald, det ſynes, haver ſvoren. For ſtor Licens er nok, det ſynes i Steden for: ſaa ſynes det eller ſom det ſynes; burde nok ogſaa hedde ſvoret, da Ordet er Supin. — S. 3: ſiges om de to Elſkende, at blive ſplitter ad, ſom nok maa hedde ſkilte ad; og ſ. S: naar Stormen to Broderſkibe kløver, burde atter være ſkiller ad; om en heel Flode kunde ſiges: ſplitter ad, men aldrig kløver — denne Storm ſiges ellers at kløve diſſe Broderſkibe ved Torden og Lyn, hvilket endnu mere opvækker den her aldeles upaſſende Foreſtilling om at Skibene flekkes, Originalen har paa begge Steder, trennen — ſ. S: lad den poetiſke Deeltagelſe gaae rund, maae unægtelig hedde: rundt. — S. 4: i vore Tider ingen Nar, ſligt paa ſig vilde tage; giver en ganſke anden Mening end: vilde paatage ſig ſligt, hvilket er det Originalen ſiger. At her Originalens junger Ritter er bleven til en Nar er ingen ſmuk Forandring. Hiſt ligger i Udtrykket et fiint Gran attiſk Salt, her derimod forringes ved det hæslige Ord vor Idee om Hyon, og det ſaa meget mere da tillige ſiges: at Verden løb gal i Carl den Stores Dage, hvilket Wieland ikke har ſagt, ikke heller kunde ſige, naar han vilde gjøre ſin Helt intereſſant. Galſkab og Narreſtreger intereſſerer os ikke ſaa meget, at vi ſkulde læſe hele tolv Sange om dem. — S. 5: Heltens Fart gaaer paa Bagdæd løs er en leed Germanismus, ſom gjør ingen god Virkning. — S. S: næſte Vej, ſkulde nok være nærmeſte Vej. — S. S: forirre ſig, Biergan, Sanden, hedde egentlig: forvildes, op ad Bjerget, Sandet. S. 6: at Senerne i Arm og Been ſig rækkede, er ſaa got ſom det Modſatte af Originalens: ſich entſtrichen d: ſlappes. — S. 7: vilde Krat, ſom viſer ſig i grønne Luer brændt. Originalen taler om vildt Krat, der ved Ildens Skin ligeſom brænder i grønne Luer, og det er dog viſt noget ganſke andet end Overſættelſens Udtryk. — S. 10: naar J faaer lidet ſadt, maae hedde: ſiddet. — S. 11: ſaa foer han fort ſkal bemærke det danſke: ſaa-

ledes blev han ved. Dette udanſke Udtryk findes her tidt, hvorfor? kan ikke ſees; det ſtaaer ſomme Tider ſaare ilde, ſom S. 18: hvor det læſes ſaaledes: Hr. Hyon fort i ſin Fortælling foer. — S. 12: vi finde ham liggende paa Jorden knap ved Sinde. I Originalen ſtaaer: beſchmutzt und blutig auf der Erde. Skulde her forandres noget, ſaa maatte det dog være mere danſk, næſten uden Sands havde været Udtrykker. — S. 13: Rending ſtaaer her ventelig i Steden for Hoved; men neppe rigtigt. Thi vil man ogſaa ſige, at Reblingen paa en Baad bør egentlig hedde Rending, ſaa er det dog nok for ſøgt, at kalde et Menneſkes Hoved med det Ord, der bemærker den øverſte Rand ſom løber rundt omkring en Baad, da Tingene have for liden Lighed at de kunne bytte Navn med hinanden. Og ſtaaer Rending i Steden for Løb, ſaa har Ordet den tredobbelte Fejl, at det ikke er ſprogrigtigt, da det nok burde hedde Rend eller Renden, at det er tvetydigt, og at det giver Verſet Tomhed, da det taler om en Omſtændighed ſom ej behøvedes at omtales, følgelig er uintereſſant. — S. 15: det var ſom Sprogene ſig anden Gang forvirre. Ordet var nok: ſig blandede; og ſkulde hint bruges maatte det dog endelig ſtaae i Imperfekt. S. 16: er Aufruhr overſat ved Stormen, og der havde nok ingen noget imod, men ved denne Forandring har Stedet hvor den ſtaaer faaet en ſynderlig Fejlagtighed. Originalen ſiger: des Aufruhrs-Wogen legen ſich, og det er ganſke rigtigt ogſaa, men nu ere diſſe Bølger bleven i Overſættelſen, uagtet i Steden for det egentlige Aufruhr, er ſat det figurlige Stormen. Bølger paſſe nok overalt kun lidt til en Storm; dog beſtaaer den egentlige Fejl deri, at her er Billede i Billede, og det kan ikke andet end opvække Forvirring. — S. 18: hvor hans Fiende ſtolt af viſſe Sejer pruſter. Det ſidſte Ord ſom er kommet her i Steden for Originalens: ſich brüſtet, giver ſlet ingen, eller en burleſk Idee. — S. 22: Verbanter Fus overſættes her med fordømte Fod i Stedet for bandlyſte eller Landflygtige. — S. 23: ſtaaer Vandel i Stedet for Foretagende; og ſtrax derefter den uhørte Handel, ſom har intet i Originalen det kan ſvare til, og ikke heller kan være paſſelig i Carls Mund. — S. S: har

Øjen-

Gjentænder i Stedet for Kindtænder, og saaledes staaer allevegne. — S. S: Sprachs und schwieg, er her og flere Steder oversat med: talt og han taug, hvilket vist er ganske imod Sproget, da dette Partic. pass. intet har at hænge ved. — S. 24: I det at Taarene ham ned ad Kinden falder. I det at, burde nok hedde: imedens, falder maatte nok være Plural falde, eller Taarene maatte gjøres til Singular. — S. 25: min nærvolse Haand er urigtig. Nerver bruges i Tydsken rigtig nok tidt hvor der skulde staae Sener; ligesom tidt siges: Fus i Steden for Bein, men det er nok ikke Skik i Danske. S. S: og sov saa sødt som vi paa Silkesenge. Man seer her ikke vel hvad dette vi bemærker; da det dog ikke er saa almindeligt, at ligge paa Silke Sengeklæder. Originalen siger ogsaa kun: han sover saa got som var det paa Duun. Alle disse Urigtigheder findes i første Sang allene, og mange flere naturligvis i de andre elleve, hvor man møder: ufortært d: unversehrt — fløj i Stedet for flyede — sødt i Stedet for sotte — rullede afsted, i Stedet for pakkede sig, skruppede sig; Originalen har: trollte weg. — Sind i Stedet for Sandser — helset i Stedet for hilset — ruser bort, i Stedet for ilede bort — svinge et Stød mod en Harnisk — Lig fine Sommerluft, naar neppe Løvet bruser, tydsk: wenn sich kaum ein Blatt bewegt — vejrede, i Stedet for: fornam, tydsk: wittert. — Jeg kunde Jer maaskee en Brud udtyde, ganske uforstaaeligt. — Nar, i Steden for: Fyr, i Tydsken Fant; og saa fremdeles.

Endogsaa ganske tydske Ord bruges her, aldeles uden Nødvendighed, saasom S. 3: En Funke d: Gnist — S. 4: Pantoffel d: Tøffel — S. 7: Spalter d: River — S. 12: Knappe d: Vaabendrager, Væbner. Naar det tydske Ord bruges med dansk Plural-Endelse, giver det en pudseerlig Tvetydighed, for Ex.: Tolv Knapper hyllede i Flor med Liget kommer. — S. 17: zittre d: skjælve. — S. 23: Bart d: Skjeg. — Alle disse i første Sang: Mængde deraf i de elleve følgende; der findes: Gespænst d: Spøgelse — trumler d: trommer — qvælder d: vælder, udflyder — jukke d: klø — snel d: hurtig, rask ꝛc. og saaledes frem, i hundredetal.

Verſe- og Strophebygningen er i det Hele ganſke brav, ſkiønt man ogſaa finder Vers, der ere mere fejlagtige, en der burde findes i Vers, der (i tidtmeldte Tilſkrift) ſiges om, „at de ere bundne ved Riim, ved Strophe, ved mange fine Konſter“ — I første Sang findes S. 11 følgende Vers: I Jagen, Tourneren, Gieæſteveren, Suus og Duus. Her er slet-ingen Rhythmus. —

S. 23: Drag bort og vid, som sagt, saafremt der mangler nogen Punkt i Opfyldelsen.

Et uforsvarligt Overlöb; da ikke mindſte Spor af Standsning kan tænkes imellem Pronomet og tilhørende Substantiv. — S. 25: Og sov saa sødt som vi paa Silkesenge; Ser sibilerende Begyndelser i Eet Vers, de fire i Rad, er virkelig Kakophanie, og kan ikke undskyldes med, at det skal maaskee være et imiterende Vers, hvis Lyd medfører Idee om, at dysses i Søvn; thi her tales ikke om at dysses, men liigefrem om, at sove allerede. — Qvantiteten er mange Steder ikke nokſom holdet i Agt, hvorihlant især falder i Øret, at Abbeden skanderes v — v, da det dog burde være enten — v v eller — v —, og det bekiendte Riddernavn Triſtan v — som dog Wieland allevegne har rigtig, — v. Ogsaa i Rimene er sommetider Licens mere end tilladeligt er; saa rimes byder og Fødder — Løver og flyver ꝛc.

Trykfejl kunne disse paaankede Steder neppe være, da en stor Deel af dem staae i Riimendelser, og da i Trykfejls-Listen, som paa fire Sider er tilføjet (men for det meste kun vedkommer Skilletegn) intet derom meldes. Imidlertid kan dette dog være Tilfældet med nogle enkelte Steder; thi bemeldte Trykfejls-Liste er inret mindre end fuldstændig, i hvor smaaelig den gaaer ind i Distinctions-Fejlene. Saaledes staaer S. 7: Kindebeen: hvor Manuſcriptet unægtelig har havt, Skinnebeen ꝛc.

Disse mange Fejlagtigheder vilde man maaskee undskylde med Nødvendigheden, da nemlig Stavelsemaal og Riim og Indskrænkningen i Stanzer nødte Digteren til at begaae dem; men saa kan ogsaa derpaa svares, at dog vel Forstaaelighed, og troe Oversættelse og reent Sprog ere større, mere væsentlige Fordele ved saadant et Værk, end

Metrum

trum og Rim, om endog disse sidste havde al den Fuldkommenhed de bør have og uden hvilke de ere mere til Ubehagelighed end til Behag; og at det da, som sagt, havde været bedre, at Hr. Oversætteren havde valgt en velklingende Prosa, som i Eberts Young og Leonidas eller som i Vögelis Thomson, naar han vilde give os et saadant Digterværk i Dansk.

Caroline og Lambert. En Fortælling af Emanuel Balling. No 2. Kiøbenhavn, 1792. Trykt hos Holm. 244 S. i 8vo.

Denne lille Roman er skreven ej blot til Lyst. Tilligemed uskyldig Moerskab giver den god Underviisning, hvilken sidste er Hovedsagen, især i den første Halvte. Caroline er en Pige opdragen paa Lander, uden alt det der kaldes Levemaade; men ogsaa med et ganske uforskrevet Hjerte. Hun kommer til Hovedstaden og faaer en Mængde Friere; thi hun er smuk og har Penge. To af dem afviser hun strax med Haan, som de ogsaa virkelig fortjene; men forelsker sig imidlertid i en Student, der lærer hende Klaveerspil. Hun siger ham det, men han, som er veltænkende, afviser hendes Kjerlighed, (endskjønt han virkelig er indtagen af hende) fordi han er fattig. Bedstemoderen, som Caroline er hos, hører denne Samtale, lærer deraf at kjende det unge Menneske, og lover ham Caroline paa de Vilkaar, at han skal danne hende. Han gjør dette ærlig og med Held, og efter en lykkelig overstanden Bortførsel, og et tilintetgjort Anslag til en anden, forenes de og blive et lykkeligt Ægtepar. Forf. har ventelig troet at hans Fortælling blev for tør, hvis den blot indeholdt et got men uoplyst Fruentimmers Dannelse, og har derfor bragt de to Bortførsler ind; men man bør ønske dem ud af den, da de egentlig intet bidrage til Værkets totale Indtryk. De to Situationer, hvori de handlende Personer derved sættes, bidrage saa got som intet til deres Karakterers Udvikling, ikke heller til Hovedøjemedet, Carolines Dannelse. Thi at hun derved lærer, at der ere Mennesker, som under ædle Masker skjule Ondskab, det er saa lidet for saa store Anstalter. Og Lambert

bert (Elskerens Navn) vises ved disse Begivenheder vel som enthusiastisk i Venskab, men ogsaa lidt vel svag, baade deri at han kunde fatte saadant Venskab for et slettænkende Menneske, hvis Forstillelse han i Omgang med ham burde have opdaget, og deri at han endnu efter hans voldsomme Forbrydelse endnu hænger med Venskab ved ham, og derved næsten gjør sig og sin Pige ulykkelig. Da vi i Førstningen see ham at tænke og handle med saadan Styrke, saa kan vi desmindre finde os i denne hans Svaghed. Omendskjønt da baade den udførte og den anlagte Bortførsel skaffe os Bekjendtskab med en Husarlieutenant af en meget agtværdig Karakteer, saa kan dog denne Biperson, i hvor megen Fornsjelse den giver os, dog ikke formilde Forkastelsesdommen over de omtalte Begivenheder. — Af Karakterer ere udtegnede Carolines, Lamberts, Lieutenantens og Leonards (den falske Ven, der bortfører Caroline). Bedstemoderens og en Tantes ere ikke synderlig markeerte (*), hvilket ikke heller var saa meget nødvendigt. En Enke, der hjelper til Bortførselen, er tegnet lidt for afskyelig for den lille Rolle hun har i Historien. Foredraget er uden just at være skjønt dog ganske got, kun at de Underviisninger Lambert giver ikke have naturlig Samtales Tone, men Afhandlingens, og det stundom i saadan Grad, med saadanne almindelige Begrebers Fremsættelse, at en Pige, der var saa lidet vant at tænke som Caroline, umuelig har kunnet forstaae ham. — Tonen i det øvrige synker sommetider lidt for meget under den Anstændighed, som man venter af Folk der have Opdragelse og Levemaade, og som man er vant at finde i vore Tiders Skrivter. Det er for synligt, at den agtværdige Forf. ikke har havt Tid at anvende paa Stilen

(*) Dog er Tanten udmærket ved et Træk, hvis Opfindelse gjør Forf. Ære. Da Lambert ved sit høitblussende Venskab og Lieutenanten ved sin Ædelmodighed tilgive den ganske opdagede og ydmygede Leonard, ja blive hans Velgjørere efter hans første Forsøg, er Tanten den eneste der er betænkt paa en Forsigtigheds Anvendelse, der kan betrygge dem imod Leonards mueligе Bagtaleleser, hvis hans Fortrydelse ej skulde være alvorlig eller vedholdende. Klogskab altsaa bliver hendes Mærke.

Stilen den behøvende Flid, eller bag efter den fornødne Udpolering. Derfor er ogsaa mangt et Ord bleven staaende, som enten ligefrem er af et andet Sprog, og hvortil dog findes lige saa got et Udtryk i vort eget, eller som ligne danske Ord uden at være det.

Kritiken har da rigtig nok adskilligt at indvende ved dette Værk, men under Læsningen lader man det gaae upaaanket, for den umiskjendelige gode Hensigts Skyld hvori det er skrevet. Forlanger man ikke just det skal være en Encyklopedie for alle Fruentimmerpligter, saa vil man finde sig fornøjet ved det meget Gode og Fornuftige der staaer i Bogen, især i Lamberts syv Samtaler med Caroline; naar maaskee undtages den tredie, hvis Begyndelse, om at rette sig i Handlinger, Opførsel, Tanker og Tale efter Verdens Sind, kunde misforstaaes, fornemmelig da Forskjellen der siden omtales mellem det man bør følge og det man ikke bør følge er kun angivet med almindelige Udtryk, og ikke gjort beskuelig ved at individualiseres. God sund Menneskeforstand findes allevegne, og da de fleste af de talende og handlende Personer ere ædle og elskværdige, saa opmuntrer Bogen til det Gode, og man kan da nok raade Fædrene og Mødrene til at kjøbe den til deres Døttre: og sandelig ikke mange Bøger kan dette siges om med Sandhed og Sikkerhed.

En kort Historie om en Onanist, der har cureret sig selv. Skreven for Forældre og Opdragere, men især for hans lidende Medbrødre. Oversat. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos P. H. Høecke. 53 S. i 8vo.

Denne Bogs Indhold er, som det synes, en sandfærdig og oprigtig Fortælning om det, der er hændet sig for denne Skribent, og har forledet ham til denne Last. Han beskriver sin Udsvævelse og tillige sine paa Udsvævelsen fulgte Lidelser og Sygdoms-Tilfælde meget omstændeligen; derefter anføres de Midler, som han paa egen Haand forgjæves forsøgte efter Lægebøgers Vejvisning, da han undsaae sig for at tale til nogen Læge herom, og ved hvilke han omsider bekom sin Helbred, der dog for Recensenten synes utilstrækkelige. Tilsidst føjer han nogle Forholds-

regler

regler i Levevordenen dertil, og benævner de fordragelige og ufordragelige Spiser.

Denne Afhandling er saa vel skreven, at man med Grund kan anbefale den til at komme i alle unge Menneskers Hænder. Der gives, efter Recensentens Tanker, intet bedre Middel til at afholde Ungdommen fra denne Last, end en Bog af denne Art, hvori de, ligesom i et Spejl, kunne betragte dens Afskyelighed, men fornemmelig de derpaa følgende ubehagelige og smertefulde Tilfælde. De Opdragere, som ønske deres Lærlingers Velgaaende, ville derfor fortjene sig megen Taksigelse af Efterslægten, naar de ej, som en Læge iblant os tvertimod har villet paastaae at være bedst, søge at holde denne Sag hemmelig, i den Tanke, at Ungdommen ellers skulde lære, hvad den forhen ikke vidste, da saadant alligevel læres ved mundtlig Undervisning af deres Medaldrende; men tvertimod lade slige Bøger ligesom uformærkt falde i deres Hænder. De ville da med Begjerlighed læse den, og i Tide søge at undgaae det, der kan skade dem, og gjøre dem for deres Levetid ulykkelige. — Man kaster Brønden for sildig til, naar Barnet er druknet.

* * * * * * *

Et forunderligt Rygte fortæller, at det kongelige chirurgiske Academie ansøger om Tilladelse til at adjungere sig Hr. Regiments-Chirurgus Giesemann, uagtet han ikke længer er Reservechirurg ved Academiet, og altsaa i Følge den Kongelige allernaadigste Fundats er uberettiget hertil. Dersom saa er, og Academiet endog skulde faae udvirket denne Tilladelse, da var det dog at ønske, at Academiet vilde, for sin egen, Hr. Giesemanns, hans Medborgeres, og Videnskabens Skyld, opsætte at benytte sig heraf, indtil han havde faaet Tid til at forsvare sig imod de Beskyldninger, for en med Lære-Embedet upassende Uvidenhed, hvilke man offentligen paa Prent har gjort imod ham; paa det han ikke skulde faae Adjunct-Værdigheden, medens han endnu mueligen var underkastet en — vi haabe ugrundet — Mistanke hos en Deel af sine Medborgere, og paa det saaledes den Slags Ulejligheder kunde undgaaes,

som

som vare forbundne med Prof. Coopmanns's Ansættelse, saavel for ham selv, som for dem, der anbefalede ham o. s. v. Dersom det er sandt, som ogsaa offentligen er sagt: at Academiet skulde paa en egen Maade favorisere ham, saa er denne Opsættelse saa meget mere at vente, som han selv i Følge af det ovenfor anførte burde ønske den paa en Tid, da han ej allene ikke synderlig paa nogen Maade har offentligen udmærket sig, men da tvertimod, og end ydermere, en ikke ziirende Beskyldning er opkastet imod ham.

I No. 67. af allgem. Litteraturzeit. recenseres Den Tænksigt, som den christelige Religions Lærer havde med sine Bestræbelser, af Hr. Doctor og Confessionarius Bastholm „Mit vielen Kenntniß, bedder det, der jüdischen Geschichte und der Lage der Sitten und Cultur zur Zeit des Stifters der christlichen Religion, so wie mit einer nicht gemeinen Freymüthigkeit, wird hier der Zweck der Lehre JEsu entwickelt." — — — — — „In vielen, ja in den meisten Ideen stimmt der Verfasser natürlicherweise mit andern vernünftigen Lehrern der Religion überein; einige derselben aber haben wir bey ihm auf eine vorzügliche originelle Art ausgeführt gefunden, wohin besonders diejenigen gehören, welche sich auf das Verhältniß der christliche Lehre zu dem Judenthum beziehen. Mit desto grösserem Bedauern vermissen wir den erwarteten Scharfsinn bey manchen, unsers Bedünkens, irrigen Vorstellungen von der kirchlichen Verbindung; denn hier geht der Verf. nicht nur nicht weiter als andere Lehrer, sondern er sieht den aufgeklärteren unter ihnen noch beträchtlich nach."

I No. 68. af samme Journal følges lejlighedsvis følgende Dom over den altonaiske politiske Journal: „Das Journal, welches unter dem Titel eines politischen, seit einigen Jahren von Hrn. Schirach herausgegeben wird, ist wegen seines harten und anmaßlichen Tons, wegen seiner oft lächerlichen Großsprecherey, seiner possirlichen Prophetenrolle, seiner grossentheils erdichteten Correspondenz-Nachrichten, und wegen seines platten und unerträglichen Stils längst bey allen Leuten von Einsicht und Geschmack in verdienten Miscredit gefallen."

I sam-

I ſamme No. anmeldes Hr. Decanus **Wolffs Gavnlige og underholdende Læsning i Naturvidenſkaben**, og ſiges, at „det er en nyttig Samling af blandede Af„handlinger i Naturhiſtorie og Phyſik, for det meſte „tagne udtogsviis af andre Forfattere og det med Ind„ſigt og Flid."

I No. 71. anmeldes den første Deel af Hr. Prof. **Badens Horatius's Verker**, og ſiges, at „Skolesdiſci„pelen nok er bedre tjent med denne Overſættelſe end „Dilettanten. Mange Steder, og det netop undertiden paa de ſkjønneſte, bliver den for langt under Ori„ginalens Kraft og Eleganz, og det, ſom man tydelig „kan ſee, fordi Forf. havde de Læſere for meget i Sigte, „ſom det iſær er om gjøre at kunne tyde Ordene."

I ſamme No. roſes Hr. **Rasmusſens Indledning til flere Kundſkaber i Form af en Læſebog.** „Forfatteren, ſiger Recenſ., har allerede ved adſkillige gode Skrifter gjort ſig fortjent af Ungdommens Dannelſe, og hører, med de Herrer **Rønne** og **Nyegaard**, til det lidet Antal Forfattere, der forſtaae at behandle almeennyttige Kundſkaber paa en for Ungdommen fattelig Maade. Ogſaa den nærværende Samling ſvarer til dette Øiemed."

Bekjendtgjørelſe.

Af det danſke Krigsbibliothek (ſee forrige Aargang S. 768) er udkommet første Hefte, ſtor 9½ Ark, indeholdende, foruden Subſcribent-Fortegnelſen og Forerindringen, Hr. Prof. **Raverts** om Krigskonſten i Almindelighed og Taktiken i Særdeleshed. — Hr. Oberſt **Lønborgs** Beregning paa Fornsdenhederne i en beleiret Fæſtning. — Efterretning om den kongel. ſvenſke Flode 1771 f. — Militair Brevvexling om Paaklædning og Exercice. — Poeſier af Digterne Plum, Riber, Haſte, Sander og Schack Staffeldt, muſikaliſk opførte i Militair-Selſkabet paa Giethuſet.

Subſcription paa hele Aargange modtages endnu hos de Herrer Profeſſor Ravert og Kapitain Abrahamſon i Kjøbenhavn.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 18.

den 27de Maji.

Menſchliches Leben. Neuntes Stück. Gerechtigkeit und Gleichheit! von C. F. Cramer.

Klopſtock (Friedrich Gottlieb) Ueber ihn Von C. F. Cramer. Siebentes Stück Altona und Leipzig 1792. in der Kayenſchen Buchhandlung.

Commentar über den Meſſias, von C. F. Cramer, Viertes Stück (med ſamme Steds, Aars og Forlæggers Angivelſe.)

Der Tod, von C. F. Cramer (ſamme Sted, Aar og Forlægger.)

Alle diſſe fire Titler ere til een og ſamme Bog, efter det lune Hr. Prof. Cramer har at forene formedelſt Titler alt hvad han ſkriver til eet Værk. Den første Titel er den almindelige til alle cramerſke Skrivter, og det hvad ſædvanlig kaldes en Smudstitel. Den anden er Titelen til alle de Værker der kommentere Klopſtocks Arbejder. Den tredie er Titelen til Kommentaren over Meſſiaden iſær. Den fjerde til nærværende Stykke af denne Meſſiadens Kommentar, indeholdende 9de og 10de Sang, der ſynge om Frelſerens Død. Da enhvert af de cramerſke Skrivter kan kjøbes enkelt, deres almindelige Titel uagtet, ſaa er det dog ret got at der ſaaledes er trykt Titler til hvert Værk iſær, ja endog til hver Deel af de forſkjellige Værker Da diſſe cramerſke Kommentarer endnu ikke ere omtalte i diſſe Blade, ſaa er det ikke

til Overflod her at bekjendtgjøre dem. Man ſige hvad man vil, ſaa kan vel ikke nægtes, at dette Arbeide jo kan gjøre megen Nytte. Den der vil ſtudere Messiaden, ſom et Mønſter, eller rettere ſagt, ſom et Digt hvori alle Digtekonſtens Fuldkommenheder ere forenede, ſom en praktiſk, en levende Æſthetik, den finder hos Pr. Cramer ſaare god Vejledning og rige Hjelpemidler. Og denne Kommentar har endnu den ſjeldne Fordeel, at Forf. har kunnet konferere og virkelig har konfereret med Digteren ſelv, ſaa hans Forklaringer og Udviklinger have en Authentiſkhed hvilken ſavnes i de fleſte andre Kommentarer, der ſom oftest ikke ſkrives før efter Digterens Død. Dette Værk kan da anpriſes alle dem, der vil danne ſig til gode gehaltige Digtere eller til indſigtsfulde Læſere. Ogſaa den der udruſtet med de behøvende Kundſkaber har ſtudeert dette Klopſtoks Mesterſtykke, og troer tilfulde at have indſeet Digters de mange Fuldkommenheder, ogſaa han vil finde her adſkillige Oplysninger han ikke ventede, mange Bemærkelſer, der ſynes ſaa ligefrem, og ſom man dog ved med ſig ſelv ikke at have gjort før; endſkjønt man ogſaa finder et og andet hvori man ikke bliver enig med Kommentatoren, eller i det mindſte kan have Tvivl ved. S. 10 forklares unter med inter, og paaſtaaes det bør ikke hedde intra. Men det er dog rimeligt, at den ſidſte Bemærkelſe bør foretrækkes, da i det hele Digt altid Helvede foreſtilles ſom neden for Skabningen, og desuden unter naar der tales om Lyd neppe kan bruges anderledes end naar Lyd høres blandt Lyd. S. 14 vil Kommentaren undſkylde det proſaiſke Udtryk: und kömt ſo weit zu ſich ſelbſt daß er aufſteht. men hele Undſkyldningen er kun et Magtſprog; thi enten Stedet gik frem i kortere eller længere Perioder, ſaa maatte Simpliciteten aldrig udarte til ſaadant alt for proſaiſk Udtryk. Rigtigere havde det nok været at ſige ligefrem, her troer jeg, Kommentatoren, at Udtrykket er feilagtigt. — Oplysningen, ſom S. 21 gives over Lignelſen med Træet der i en ſtærk Storm ſtaaer bøjet til Siden, ſynes urigtig. Her tales ingenlunde om et altid bøiet Træe, men om den Bøining det faaer under Stormens Paavirkning, hvilket Udtrykkene: von Sturm wird ergriffen,

griffen, og: von brauſenden Zügen gebogen, nokſom tilkjendegive. Hele Jagttagelſen, ſom her anføres, kunde da nok blevet udeladt; der er i den desuden faldet en Fejl af Pennen, da der ſtaaer nach derjenigen Seite iſteden for: von derjenigen Seite weg. — Konjekturen ved zwölfgeſtämt finder neppe Bifald; Grunden til Ordets Dannelſe findes nok helſt ſaaledes: zwölfſtämmig maa kunne ſiges lige ſaa got ſom hochſtämmig; nu vilde det ikke findes urigtigt at ſige hochgeſtämt, det var kun en bekjendt Omvexling af Begrebene: det ſom har og det ſom har faaet høj Stamme. Og nu hindrer intet at jo kan ſiges: zwölfgeſtämt. At zwölf er et Talord ſiger intet, da Tallene jo ere (paa Komparationen nær) fuldkomne Adjektiver. — S. 27. Abraham vik, ſom her ſiges, neppe ſætte det han ſaae og hørte i Mamres Lund, mod Moſes Syn ved den brændende Buſk, men mod Sinais Rædſler, han nævner ſo udtrykkelig Horeb. — S. 40. Geh, Verworfner, in deinem Elend, omſkrives her ſaaledes: Geh du, der du in dieſem deinen Elende verworfen biſt. Efter Talebrugen ſynes det heller at bemærke: Du der du (einmal für allemal) verworfen biſt, geh und trage dein Elende. — S. 43. Den Alluſion ſom her formodes at kunne ligge i v. 499 og 500 (*) kan nok ikke antages at være i dem. Efterretning om Liſſabons Undergang kunde ikke naae til Digteren før langt hen i November Maaned, og kunde da neppe alluderes til i et Verk ſom endnu kom ud i ſamme Aar. Desuden er det nok klart at unterirdiſche Rache er Genitiv til Schlage og ikke til Todesſtimmen, hvilket end mere bekræftes ved v. 502, 503. — S. 48. rufende Wanderer forklares her rigtig med: der vor Entſetzen ausruft; men urigtig legges til: um Hülfe ruft. Rufen bruger Klopſtock tiere for lydende, ſaaſom i 8 S. v. 385. rufende Wolken. — S. 75. Zu ſinkend i Verſet: Wenn ich nicht zu ſinkend den Flug der Religion ſog, ſynes at give Kommentatoren Tvivl, da han har udmærket det ved

(*) Verſene anføres her efter Udgaven 8vo. Halle 1760 hos Hemmerde, hvorimod Kommentaren følger den ſidſte af Digteren paa mange Steder forandrede Udgave.

Spørsmaalstegnet. Der kan ikke være Tvivl om, at man jo om en Flugt kan sige den synker, naar nemlig den Flygende ikke har Kraft nok at hæve sig til den Højde han attraaer, eller at holde sig i den Højde han med Umage svingede sig til. Versét siger altsaa i den skjønneste Kortheds: Som Menneske er jeg for svag til de høje Flugter som min Gjenstand fordrer, jeg er sjunket flere Gange, men er jeg ikke sjunket for dybt, saa er det Kraft af det Høje der har holdt mig. — S. 104 Her forklares v. 256-59 om Martyrer, og da spørges hvi Digteren siger at de bleve schnellgetödtet, og svares at det skal bemærke, at de dræbtes i deres bedste Leveaar; men den Forklaring synes saare tvungen. Mange Martyrer døde ikke i Pinsler, men under Sværdet eller Øxen, og de kunde nok siges at være bradtdræbte. Da imidlertid dog ogsaa mange piintes til døde, saa manglede her den i Kommentaren saa tidt paapegede Klopstockske Bestemthed, der afskyer vaklende eller ufuldstændige Ideer. Man kunde da tillade sig den Konjektur, at Digteren her tænkte sig nogle af de første med høj Enthusiasmus opfyldte Christne, som døde midt i deres Andagt, enten som en naturlig Følge af Sjelens heftige Anstrængelse, eller som en overnaturlig Belønning for deres Dyd og Gudsfrygt. At denne Forklaring har Grund kvd sig vise af det hele Foredrag i disse sidste Vers. Scenen sættes i Hulerne (som Digteren ventelig har tænkt paa Katakomberne ved) og der siges de Christne at have sjunget Hermas's Psalmer naar de paa et Vink af Gud gik, bradtdræbte, over fra deres andægtige Brødres Chorer til de Fuldendtes højere Chorer. Alt dette lader ikke til at skulle sigte til Martyrer.

Foruden disse og lignende (i sig selv ikke overhaands vigtige) Steder, hvor man kunde afvige fra Kommentarens Mening, ere ogsaa for en opmærksom Elsker af Messiaden adskillige Steder man maatte ønske berørt og som savnes her, da dog ellers Kommentaren gaaer saa meget ind i de mindste Enkeltheder. Saaledes kunde nok være vist den Gradation i 9 Sang v. 123-25, hvor om Peder og Andreas siges: sie hielten und sahen sich kaum, dann giengen sie Hand in Hand und sahen sich kaum. Zuletzt enisan-

entſanken ihre Hände ſich und ſich verlieſten einander De holde hinanden i Hænderne, deres Hænder ligge kun i hinanden, Hænderne glide ned. Hvilken Natur i den Foreſtilling! — S. 41. burde Kommentaren gjøre opmærkſom paa den megen Konſt Digteren har igjen indført Abbadonna med i Fortællingen. En anden Digter havde ikke holdt ſig fra at give den faldne Engel mere Kundſkab om Jeſu Lidelſe; men Abbadona, ſom ſkyer de andre Frafaldnes Samqvem, bør intet vide, bør først hændelsesvis underrettes derom. Nu diſſe Hændelſer ere det der ere opfundne med ſaa megen Skarpſindighed. Abbad. havde ſeet Frelſeren i Nærheden af Jeruſalem, der tyer han altſaa til; han fandt ham hvor Natten var mørkeſt, han ſøger altſaa her ogſaa til det mørkeſte Sted. Han ſeer Golgatha, er endnu langt fra at ane, at finde den han ſøger her blandt de Henrettede. Formoder nu dog, at han maae være her, maaſkee juſt har valgt Retterſtedet at bede paa, ſom det gyſeligſte Vidne om Synden, ſøger ham altſaa under Korſene; bliver nu vaer Johannes, ſom han kjender fra Gethſemane af, ſeer at han med ſaadan Inderlighed hefter Øjnene paa een af de Korsfæſtede, ſeer nu ogſaa op og finder hvad han ſøgte. Saaledes veed Klopſtock at forekomme allevegne den mindſte Mangel paa Rimelighed. — Samme Side kunde man ligeledes ventet anmærket, hvormeget der ligger i de Ord: Ihm bebten ſeine Gebeine da er es that, hvilket ſiges om Abbad, da han paatager ſig en Lyſetsengels Skikkelſe. De faa Ord indeholde baade den Skræk han føler ved et Foretagende, ſom han troer ſelv at være et Bedrag; den bittre Følelſe, at han maa nødes til at paatage ſig en Skikkelſe, ſom han før havde i Virkelighed; og den voldſomme Anſtrængelſe man kan tænke ſig det maa koſte en Mørkets Engel at ſamle og holde ſaa megen Æther ſammen, ſom udfordres til at give ham et andet Udſeende, og Glands endda til. — Adſkillige Steder berører Kommentaren et og andet ſom kunde ſynes Feil, og undſkylder det med mere og mindre Held, hvoraf her ovenfor kan ſees et Par Exempler; men noget er dog hiſt og her forbigaaet, ſom man ogſaa kunde ønſke omhandlet, f. Ex. S. 8. er ikke omtalt det 103 v. i 9 S. Vergebens rang

sein Gefühl sich nun zur Stimme zu werden. Verbum ringen bruges ellers aldrig transitiv i denne Bemærkelse. Det er vanskeligt at tænke sig hvad der kunde siges til Forsvar for denne synderlige Licens. Det eneste var Formodningen om en Trykfejl, saa isteden for werden skulde læses heben eller saadant noget. — Saaledes savnes ogsaa en Undersøgelse over Helvedes Porte (hvis den ikke maaskee staaer i de forrige Dele af Kommentaren), om hvis Beskrivelse her ellers S. 56 findes noget lidet. Det man kunde ønske undersøgt er, hvorledes man efter Klopstock og Milton egentlig skal tænke sig Helvede. Den omtales som en Verden, en Slags Jordklode med store Have, Strømme, Fjelde, Sletter, endog med noget som en Soel der har sin Opgang og Nedgang (2 Sang. v. 340 f.). Den har ogsaa Bevægelse (9 S. v. 736 f.); hvorledes man nu kan tænke sig Porte paa den, Porte der kan lukkes med Portsløje (v. 748) det var nok værd at vises, da det er saare vanskeligt at faae sig en rigtig Forestilling derom.

Disse Desiderater ere her anførte, da baade Kommentaren og Digter fortjene al den Fuldstændighed dem kan gives. Meget er allerede gjort, ret saare meget, og de fleste Forklaringer, Oplysninger, Udviklinger m. v. læses med Fornøjelse, endog af den der allerede har tænkt sig det samme ved de kommenterede Steder, da næsten altid findes læsingsk Præcision og Rigtighed. Saaledes findes S. 13 en meget god Forklaring over et Epithet, der kunde misforstaaes, og en ligesaa god Udvikling af en Lignelses Passelighed. S. 86-89 er med megen Upartiskhed fremsat noget som Fornuften kunde gjøre stærke Indvendinger imod, og det Korte, som det er besvaret med, kan tjene til at undskylde overalt alle de Steder i det klopstockske Digt, hvor man kunde synes at den stramme Dogmatik var fulgt alt for nøje. — Meget brav er S. 90-129 udviklet det Tænkte, Kloge, Skarpsindige, Skjønne, der er i Beskrivelsen over endeel af de første Christne, som Digteren forestiller at være fødte just i hine højtidelige Timer, da Jesus var sin Død som nærmest. Man finder (en Digression om lærd Pralerie fraregnet) denne lange Kommentar ikke for lang, heller for kort,

og

og den ſlutter med en meget rigtig Bemærkelſe om Valget Klopſtock har gjort imellem alle dem han kunde have indført. — S. 154-157 har en meget inſtruktiv Oplysning om hvorledes Klopſt. har brugt een af Davids Pſalmer i den Tale han lægger denne hellige Digter i Munden, hvorledes Pſalmeſtederne ere valgte, ſammenſatte, hvad der er udeladt og hvorfor, og ſaa fremdeles. Ogſaa dette Sted i Kommentaren vil man finde for kort, ſom ſaa mange andre; men denne Korthed kommer ventelig deraf, at Værket ikke er blot og allene Kommentar men Bog at læſe over. Derfor gives her ogſaa mange Steder Anviisning hvorledes et og andet Ord ſkal deklameres, ſaa Verſet, hvori det juſt ſtaaer, faaer ſin fulde Ret. — Behageligt er endelig ogſaa det S. 81 ſagte: at naar Konſtdommeren i ſaa fuldendt et Værk ſom Meſſiaden ſynes at finde noget fejlagtigt, han da bør komme ihu, at ſaadan en Digter dog nok torde have Ret, da han ventelig ſeer dybere i Tingen end hans Læſer eller Bedømmer. En Forſigtighedsregel man burde anprise mange Skrivtdommere, naar de bedømme den øvede Skribents Værker, og atter mangen Skribent naar han bedømmer ſit Arbeides Bedømmere.

Fadæſa. No. 1. Fridericia 1792. Trykt i det kongel. privilegerede Adreſſe-Contoirs Bogtrykkerie. 104 S. i 8vo.

Det franſke Ord Fadaiſe gives af denne Autor en mere udſtrakt Bemærkelſe end det har i Franſken, hvor det kun bemærker Talen der ſkal være vittig og forſtandig, men er det ej. Her ſkal det bemærke fornuftſtridige Handlinger, ſom i hint Sprog kaldes Sottiſer og Betiſer. Skriftet er af blandet Indhold, alvorlige Afhandliger og ſpøgende Satirer. De ſidſte ſvare til Bogens Titel; thi ved meget liden Indhold er deres Vittighed noget vel baade flau og plat, Soluten ſom Rimene. De to første Stykker derimod lade ſig læſe, ſkjønt en heel Deel kunde indvendes imod Forfatterens Meninger og Grunde. Han vil at det aabne e, der har Tonen, altid ſkal ſkrives æ, og det var ikke ilde om man fulgte dem hans Exempel; men

mindre følgeværdigt er det, at han ſkriver Imperfektet kunde, vilde, ſkulde, uden d; og ganſke ubegribelig er den Grund han anfører derfor; han mener nemlig „at et „ſprogkyndigt Øre ikke kjender andet Præſens end kan, „vil, ſkal, og at derfor kunne, ville ſkulle, enten ſlet „ikke er i Sproget, eller ere Imperfekter.“ Man kan dog aldrig troe, at han holder kan, vil og ſkal for Præſens Infinitivi ogſaa. — At han foreſlaaer at bruge alle Vocalerne ſjo iſteden for tio i de af Latinen og Franſken tagne Ord, kan man lade beroe ved ſit Værd, da det virkelig lader ſom det vil blive Skik, ligeſom ogſaa det ikke er at forkaſte, hvad han tilraader om at udelade i foran anden Vokal, naar Stammeordet ikke haver ſaadant i, og at ſkrive altid j hvor i er Konſonant. Derimod gjelder det nok ikke, at vi bør ſkrive Dotter fordi Fleertallet er Døtre; thi da maatte vi ogſaa ſkrive Børn i Singul. fo de Plur. er Børn. Ligeſaa er det øjenſynligt uridtigt at vi ingen Diphtonger have, ſom han paaſtaaer, ſkjønt han dog er andet Sted ſiger: „ſæt at man med Tydſken „formerer en Diphtong af i, naar den følger efter en „anden Vokal.“ — Diſſe Strøe-Anmærkninger ere egentlig at anſee ſom Indledning til Forf. Forſlag om at udmærke den lange (ølyde) Vokal, ſom har Tonen, formedelſt en Circumfl x. Han viſer ganſke rigtig den ſtore Nytte dette vilde medføre, og lidet eller intet lod ſig indvende imod Forſlaget, hvis kun det var gjørligt; men det er det ikke. Hvorledes ſaaer man det indført, da det hos den der nu ſkal vænne ſig til at ſkrive ſaaledes, forudſætter en beſtandig Opmærkſomhed, ikke allene paa et enkelt Bogſtav, men paa alle otte Vokaler og vel at mærke under ſaa forſkjellige Omſtændigheder. See vi hver Dag, at vore Skriventer ikke gide havt Umagen at paſſe paa Orthographie og Grammatik, ſaa kan vi ſandelig ikke vente ſaadan Agtpaagivenhed af dem. — Det følgende Stykke ſkal viſe at den monarkiſke, ſom den ældſte Regjeringsform i Verden, er bedſt grundet i Naturen og ſtemmende med Fornuften. Hvo ſom har læſt og tænkt noget i denne Materie finder her juſt intet Nyt, kun det eneſte kan kaldes ſaaledes, at Forf. beviſer Monarkiets Naturlighed af Dyrenes Exempel, hvilket Bevis (ei at tale om

dets

dets Pudseerlighed) neppe er bindende, kan endog omvendes og hedde: umælende Dyr bør have slig Regjering, thi de have ikke Fornuft. Dog Forf. venter nok ikke et alvorlig Svar. Hans Exempler ere ogsaa for en stor Deel uefterrettelige. — Det tredie Stykke er imod Falskhed, især i Elskov: Forf. kalder selv sin Afhandling opkaagte Sager. Alt det øvrige i Bogen er Spøg og Satire, og begge Dele som her ovenfor sagt er.

Et Par Ord om Subordination og det sande militaire Genie. Kjøbenhavn 1792. Trykt hos Møller og Søn. 24 S. i 8vo.

Der er sagt en heel Deel Got i dette lille Skrivt, især om Subordinationen. Forf. fordrer med Rette tvende Ting, uden hvilke Subordinationen ikke kan vedbørlig vedligeholdes, i hvor mange Tvangsmidler endog anvendes. Befalinger bør gives tydelige og bestemte, og den Høiere bør altid behandle den Ringere med Høflighed og Fornuftighed. Begge Fordringer, som saa tidt tilsidesættes, ere dog saa billige, at det næsten synes overflødigt at understøtte dem med mange Grunde. Saa enig man da maa være med Forf. heri, saa afvigende vil dog nok de fleste Krigere være fra den hans Mening, at den Underordnede burde have Lov at gjøre Indvendinger imod den Befalendes Bydende. Det kan allene finde Sted i det ene af Forf. anførte Tilfælde, da Befalingsmanden spørger den Adlydende om dennes Mening. I hvert andet Tilfælde bør man nok uden mindste Indvending følge Befalingens Bogstav, da i en vel ordnet Krigsmagt aldrig den Lydende, men allene den Bydende staaer til Ansvar for Tingenes Udfald. Men det forstaaer sig, at saadan blind Lydighed aldrig bør begjeres i det der ikke i egentligste Forstand vedkommer Tjenesten. Under militair Genie forstaaer Forf. kun Krigerens Tænke- og Handlemaade, og siger noget lidet derom paa de sidste to tre Sider.

Brev til en Ven om Anciennetteten af en Dansk Subaltern Officeer. Kjøbenhavn 1792. Trykt hos Popp. 16 S. i 8vo.

Svar paa Subalternofficerens Brev til en Ven om Anciennetteten af en anden Subaltern. Kjøbenhavn 1792. Trykt hos Popp. 16 S. i 8vo.

Brevet siger et og andet for at vise hvor skadeligt det er, at Officerer skal forfremmes allene efter Anciennetet. Men tildeels har Forf. ikke nær sagt alt hvad derom kan siges, tildeels ere ogsaa de onde Følger han udleder af Anciennetteten ikke endda alle beviist at være Følger deraf. Han modsiger sig ogsaa selv; i Begyndelsen siger han sig at skulle intet have imod Anciennetteten, hvis kun et Menneskes Levealder var engang saa lang, og S. 12 finder han, at for mange unge Mennesker ansættes som Officerer; og tillige ivrer han paa flere Steder imod gamle Officerer i Armeen. Det lader sig dog ikke forene. — Fremdeles ivrer han saa meget imod Anciennetteten, og S. 9 imod dem der kunde ønske at foretrækkes andre, „ om endog deres Fortjeneste høit ophævede dem over „ disse. " — Han tilstaaer at en Armee bør have mange Officerer, og foreslaaer at alle Lieutenanter og Fændriker skal afskaffes. I deres Sted vil han have ret oplærte og vel besoldede Underofficerer. Disse maatte da være i meget større Antal end nu, og hvorledes de da skulde befordres til Officerer, naar dette hverken skulde ske efter Tjenestetaar eller efter Fortjeneste, det sees ikke lettelig, ikke heller har Forf. sundet for got at sige os sine Tanker derom. Overalt er der kun et skjødesløst Foredrag i Skrivtet, uden synderlig Orden og med al for liden Grundighed. I et Efterskrivt er imod Diateren Heiberg et Udfald, som ikke er med de fineste, men ogsaa siger slet intet.

Svaret siger kun lidet mere end Brevet, og er paa sine Steder endda usmint. Forf. vil at Anciennetteten, istedenfor at ophæves, burde gaae igjennem hele Armeen, eller hvis den endelig skulde ophæves, da Officererne ikke befordredes uden efter Examen, til hvilken Ende han ønsker Militair-Universiteter anlagte. Den gode Forf. synes

synes ei at vide hvad et Universitet er, som han ogsaa med dette sit Forslag har al for stærkt hængt med Tanterne ved Kjøbenhavn og glemt Provindserne. Hvad i dette Fag kan gjøres er for det meste gjort. De Forelæsninger, som holdes af en Binzer, Krebs, Nawert og flere, maa ikke have været ham bekjendte — Hans Foredragsmaade er for Resten synderlig i sin Art, ligesom Brevskriverens i sin.

Grundsätze einer richtigen Politik nach dem Phocion. von einen dänischen Bürger. Altona gedruckt von Eckstorff junior. Schleswig & Leipzig bey Rein-hold Jacob Boje 1793. 158 S. in 8vo.

Under en tilføjet Efterale findes Forfatterens Navn Jens Juul, Greve af Ahlefeldt-Laurvig. Anledning til dette Skrift er tagen af les Entretiens de Phocion sur le rapport de la morale avec la Politique, par l'Abbe Mably: hvilket ligeledes gaaer ud paa den Idee, at forbinde Politiken med Moralen. At de bør forbindes, at det er til Stærers sande Gavn, og at varigt Held kun paa denne eene Statsbestyrelses-Maade kan ventes, det beviser her; men om Statsmændene nogensinde i denne Verden blive saavidt kultiverte, at de vil følge denne Lærdom, derom kan meget tvivles. Skade er det, at her ingen Disposition, eller uegentlig talt, Kjøkkenseddel findes, der baade kan sige den nysgjerrige Læser hvad her er at vente, og tillige holde Opmærksomheden ved hvert enkelt Stykkes Øjemeed. Da Rec. paa Embedsvegne gjennemlæste Bogen gjorde han følgende Udtog:

Lyksalighed faaer først Sted paa Jorden naar Lidenskaberne ere under Fornuftens Herredømme; Politiken maae altsaa have til Hensyn at gjøre os Dyden eller Fornuftens Herredom elskelig. Dette maae være Lovgivningens Øjemeed. Dyd kan allene gjøre Stater varige, og huuslige Dyder mere end Heltens; disse Dyder bestemme de offentlige. De vigtigste Love ere de, som directe virke paa Borgernes Sæder. Exempler herpaa af de gamle Stater — store Rigdomme, vidtløftige Provindser ꝛc. bidrage ei til Borgernes huuslige Lykke, ikke heller ikke Staten.

Staten. Lastefulde Midler kan ofte tjene til en Stats tilsyneladende Lykke, men de geraade dog omsider Staten selv ufejlbarligt til Skade. Uretfærdigheds Statssystem er fuld af Modsigelser. Machiavel selv anpriser Dydens Maske. En uretfærdig Statsbestyrelse graver selv sin egen Grav, men den der stedse er Billigheds og Retskaffenheds System troe, bliver lykkelig til Enden.

De politiske Dyders Rang: Retfærdighed, Klogskab, Mod; men daarlig er den Lovgiver der befaler disse Dyder ligefrem, daarligt at befale den Fejge Mod ꝛc. Borgerne maae forberedes. Der gives Dyder som tjene de øvrige til Grundvold, og de ere Maadelighed, Lyst til Arbejd, Ære. Net grundigt vises disse Dyders Vigtighed saavel for Regenten som Folket; dog er S. 31-36 en Deel Materien uvedkommende iblandet; og S. 39-41 yttres en Sats, som Forfatteren efter dybere Grandskning uden Tvivl vil, om ikke ganske tilbagetage, dog sikkerligt meget formilde. Den lyder saaledes:

"Zwar ist jedes Gewerbe wodurch die wahren Bedürfnisse des Menschen erzeugt werden, schätzbar; sie „ sind uns aber durch den zu hohen Grad der Cultur gefährlich geworden; sie nähren zu sehr die Leidenschaften, und geben den Reichen, in deren Sold sie stehen, „ ein gefährliches Uebergewicht. Es würde höchst unweise seyn ihnen die Regierung anzuvertrauen. Die Natur hat sie ursprünglich zu eben so freyen Menschen gemacht als die übrigen, die Politik kan sie aber dafür nicht erkennen. Stimmt dieses gleich mit den obenerwähnten Grundsätzen nicht überein, daß Natur und „ Politik nie mit einander in Wiedersprüche stehen dürfen, so muß man auch nicht vergessen, daß die Gewerbe so wie sie heut zu Tage getrieben werden, auch keinesweges mit der Natur übereinstimmen, und daß „ wen sie selbst die Naturgesetze überschreiten, ihnen auch „ die Wolthat derselben nicht zu Statten kommen könne. „ Die Politik soll sie gar nicht gestatten. Da es aber „ schwer fallen möchte, die Menschen ganz auf den natürlichen Zustand zurück zu führen; so muß man ihren „ Nachtheil zu mindern suchen. Schent dieses vielleicht „ auch Manchen zu aristokratisch, so glaube ich doch, daß

„ es

„ es nur so scheint, inden es ja von jedem abhängt, die „ Beschäftigung zu erwählen, die ihm beliebt, und es „ überdies ja nur für seine Person und keinesweges für „ seine Familie gilt, wie es sonst leider gewöhnlich ist. „ Man kan nur diejenigen als fähige Bürger, Theil an „ der Regierung zu nehmen, ansehen die selbst Landbe„ sitzer sind; nur diese zwingt eigner Vortheil aufrichtig „ patriotisch zu handeln ꝛc. S. 41."

At Kultur har gjort vore Professionister farlige, at de staae mere i de Riges Sold end andre, at Politiken ikke maae erkjende dem for fri Mennesker, ere dog kun halvfordøjede og temmeligt ukjerlige Satser. Det kan aldrig være Forfatterens Meening, at Professionister skal udelukkes fra Kultur og opdrages som Fæe, for desbedre at kunne skikke sig under Aaget. "Man muß auch nicht „ vergessen, daß die Gewerbe so wie sie heut zu Tage ge„ trieben werden, auch keinesweges mit der Natur über„ einstimmen ꝛc." Men er det naturligt at arbejde for man æder, er det naturligt ved Flid at gjøre sig Naturproducterne saa nyttige som mueligt, og er det ikke Naturlovene imod at bortbytte for ofteste heel ringe Løn denne sin Flid til andre Stænder; saa seer jeg slet ikke af hvad Aarsag Professioniststanden kan siges at stemme mindre overeens med Naturen end Grevers Baroners, Præbendeherrers ꝛc. "Indem es ja von jedem abhängt die Be„ schäftigung zu erwählen die ihm beliebt!" O det er haardt saaledes at afvise Mennesker der trælle for os. I Fald ingen vilde gribe til Arbejdsstanden, fordi man vil have dem gjorte til Slaver og Fæe, staae da Baronier og Grevskaber og fede Sinecurer aabne for dem? og gjøre de ej det, er det da ikke ubarmhjertigt siden at afvise deres sure Klager med eet: hvi valgte I den Stand! Udlagte, kan disse Ord dog ikke betyde andet end: hvi sulte I ikke heller ihjel? Greven maae have henskreven disse Linier i ondt Humør; hans Hjerte har ingen Deel i dem.

Gjelder det ellers om Spørgsmaalet hvo der skal have Deel i Regjeringen, saa ligger Svaret nær ved Haanden: man lader den styre Skibet som kan og vil bedst. I Storm spørges kun om hvo der er kyndigst. At Grever, Baroner, Selvejere, Arvefæstebønder (die alle Landbe-

sitzer

ſitzer ſind) forſtaae Statsſager bedre end andre ſtuderte eller uſtuderte Indvaanere, hvo i Verden vil give det Bifald?

S. 41: Rigdommes Hobdyngen paa et Sted er ſkadeligt for Landet (usjere gjennemgaaet af Filangjeri). Religjonen omtales, ikke ſom en Dyd, men ſom en Følelſe med hvilken Politiken fylder Hullerne af de menneſkelige Ufuldkommenheder (maaſkee rettere: med hvilken Politiken erſtatter Kulturens Mangel hos Trællene). Af de deriverte politiſke Dyder (S. 57) er Fædrelandskjerlighed den første. Herhos en hiſtoriſk Digreſſion over Folkerettens Opkomſt og Klage over dens afmægtige Beſkyttelſe og Disharmonie med Moralen. En uretfærdig Politik skader i Længden. Smaa Staters Fordeele; og Fordeelen af den Indretning at hver Borger er Soldat. Om ſtaaende Hære meget ſundt og got. Det ſynes at være een Stemme, at diſſe levende Maſkiner ere Landets og Menneſkehedens Ruin. Rigdoms og Armods Nytte for en Stat. Hvorledes Statsſejl kan ændres og Politik forbindes med Moral.

I Efterskalen klager Forfatteren over et viſt Partie der udſkriger enhver for Revolutionsmager ſom tør vove at antaſte Sektens Fordomme. Ogſaa Greven har maattet udholde denne orthodoxe Sekts Anfald fra forſkjellige Sider. Han angiver ſig her ſom Forfatter til Schreibenejnes däniſchen Bürgers an den Kronprinzen (recenſert i diſſe Efterretninger No. 44. f. A.) og Gedankenejnes däniſchen Bürgers über Dännemarks gegenwärtige Politik (ſee diſſe Efterretninger No. 46 1793) men Hykle-Sekten har i diſſe Skrifter vildet finde Plan til Sammenrottelſe! (Orthodoxe ere dog hinanden lige, hvad enten de ere theologiſke eller politiſke. De kan lugte Kiætteren længe før de ſee ham). For at lette dette Partie den Umage, at opdage Forfatteren om han fremdeles ſkulde ſkrive noget, er det han her angiver ſig, og vil herefter ſtedſe hoſføje ſit Navn.

Kort

Kort Anvisning, hvorledes man uden en Læges Hjelp kan helbrede en Dryppert (Dryppert), og vogte sig for at blive anstukken tilligemed nogle Forskrivter mod Uformuenhed til Beblandelse. Oversat. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos P. H. Höecke. 62 S. i 8vo.

Det synes næsten at være til Overflod, at ville skrive eller oversætte en Tog om de Tilfælde som en ureen Beblandelse frembringer, da man nu hos os er saa rigeligen forsynet med Læger og Haandlæger, at de Trængende overalt kunne, uden synderlig Møje, finde Raad herfor; men naar man betænker, at Mange af Undseelse ofte søge at holde deres Sygdom hemmelig, i det Haab, at det torde blive bedre, og derved ofte paadrage sig store Ulejligheder, som undertiden aldrig kunne afhjelpes, kan der være nyttigt, at en Bog af denne Art kommer i Folkets Hænder.

Bogen indeholder trende Afdelinger, der indbefatte først den egentlige Drypperts Beskrivelse og Behandling; andet, nogle Regler, hvorledes man skal vogte sig for at blive besmittet; og tredie, nogle Recepter imod Uformuenhed til Beblandelse. — Den første Afdeling har igjen tolv Capitler, der indeholde: 1) Beskrivelse over det første Tidsrum af Drypperten og Kuren i dette Tidsrum; 2) det andet Tidsrum og Lægemidlerne deri; 3) det tredie Tidsrum og Kuren deri; 4) om en Efterdryppert og dens Kuur; 5) om den tørre Dryppert og dens Kuur; 6) om Fruentimmer-Drypperten og dens Helbredelsesmaade; 7) Forskjellen imellem en sand Dryppert, og de Sygdomme, som kunne ligne en Dryppert, samt Kuren heri; 8) det mandlige Lems unaturlige Stivhed; 9) Betændelse i Testiklerne; 10) Øjebetændelse; 11) den alt for snevre Forhud og 12) den spanske Krave. — Her findes en kort og tydelig Beskrivelse over disse benævnte Tilfælde, tilligemed Midlerne derimod, der ere affattede i Recepter, deels paa Latin, deels paa Dansk. Dog synes her at være flere end Nødvendigheden udfordrer.

Den anden Afdeling giver adskillige Raad og Forholdsregler til at forebygge Smitten, hvilke dog ikke alle ere gode og sikre, og altsaa for en Deel kunne have været udeladte.

lødte. Herforuden benævnes de forſkjellige Maader, ſom Giften kan forplantes paa foruden ved legemlig Beblandelſe, og iblant diſſe den, ſom ſkeer ved Kys og Drikkekar, hvorimod Hr. Prof. Tode for nogle Aar ſiden heftigen ſatte ſig op. Et overtydende Bevis herpaa har Recenſenten havt i ſidſt afvigte Vinter, hvor alle Tjeneſte-Folkene i en Bondegaard vare paa denne Maade blevne beſmittede, nogle mere andre mindre, af deres Husbonde og Madmoder, og, da nogle havde Smitten alleneſte i Mundvigene, var ſaadant det ſikkerſte Bevis paa, den ſamme var tilbragt ved at bruge fælles Drikkekar.

Den tredie Afdeling er ikke ſkrevet for ſvage Vellyſtige; thi ved at betiene ſig af diſſe Forſkrifter vilde de mere forſkaffe ſig Svækkelſe end Styrke, men for kolde og phlegmatiſke Mænd, ſom ere ſeendrægtige og dovne til at opfylde deres Ægteſkabspligter.

Alle de her benævnte Methoder og Forholdsregler kunne være gode og brugbare, ſaa længe den menneſkelige Slægt ſkal plages af dette Onde, og dette vil aldrig faae Ende, naar man ei tager Sagen fra en alvorlig Side, og af alle Kræfter ſøger at udrydde denne Menneſkeplage. At dette er mueligt, troer Recenſenten ſtadigen, og vil i den Henſeende ved en anden Leilighed tilkjendegive ſine Tanker, enten de ſaa finde almindeligt Bifald eller ej.

*** *** ***

I No. 71. af allgem. Litteraturzeit. kaldes Hr. Hagerups Lovtale over Tordenſkjold „eine intereſſante und lebhafte Darſtellung der Verdienſte eines berühmten däniſchen Seehelden."

I Göttingſche Anzeigen No. 43. recenſeres og roſes Hr. Magiſter Ramus's Inauguraldisputats: Commentatio de ſermonibus funebribus, qvi publice Athenis habebantur Hafniæ, 1793. 56 S. i 8vo.

I Stockholms-Poſten No. 66. er indført en ſvenſk Overſættelſe af No. 52. af den danſke Tilſkuer for forrige Aar.

Kiøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1794.

No. 19.

den 31te Maji.

I. Samling af Efterretninger om det, som ved Sjellands Landsting er foretaget i Aaret 1790, forfattet og udgiven af Adam Gottlob Kraft, Eier af Ødemarkgaard, virkelig Justitsraad, Vice-Landsdommer i Sjelland og Møen, samt Landstingshører og Skriver sammesteds. Sorøe 1790. Trykt hos F. G. Lillie, Akademiets Bogtrykker. VIII. og 415 S. 8vo.

II. Sjellandsfars Landstings Efterretninger for Aar 1791. I. Hefte. Januarii-Junii, ved A. G Kraft, virkelig Justitsraad o. s. v. Sorøe 1791. Trykt hos F. G. Lillie, A. B. 48. 40. 32. 24. 36 og 56 S. 8vo, foruden fire Sider Forerindring og Subscribent-Fortegnelse. II. Hefte. Julii-December, H. N. Nissen, off. ord. Lærer i Lovkyndigheden ved Sorøe Akademie, og Vice-Landsdommer i Sjelland og Møen, samt constitueret Landstingshører. Sorøe 1791. Trykt hos F. G. Lillie, A. B. 36. 40. 48. 39. 32 og 20 S. 8vo.

III. Sjellandsfars Landstings Efterretninger for Aar 1792 ved G. N. Nissen o. s. v. 403 S. 8vo. (Recensentens Exemplar haver hverken Titelblad eller Forerindring.)

I Fortalen til første Deel af denne med Bifald imodtagne Samling viser Forfatteren kortelig Nytten af

et ſaadant Blad, baade for at blive bekjendt med de mangfoldige forſkjellige Aarſager, der kunne have foranlediget Tviſtigheder for Retterne, og for nøjere at overveje Lovenes Forklaring og virkelige Anvendelſe i de Tilfælde, der forekomme i det daglige Liv. Med Henſyn til dette Maal har han meget oplyſelig fremſat Sagernes første Oprindelſe, ſamt af Parternes Procedure anført det vigtigſte, ſom egentlig vedkommer Sagen, fornemmelig det, ſom efter Deductionen er paaſtaaet fra begge Sider, og dernæſt tilføjet Dommen med ſine Afſigelſes-Grunde. For at gjøre Brugen af diſſe Efterretninger ſaa meget nyttigere, ſkulde til Aargangen i 3de Afdelinger tilføjes et reel Regiſter, der til den borgerlige Lovkyndigheds forſkjellige Dele ſkulle henføre de forekommende Sager, og efter Lovens Orden ſamt Forordningernes Chronologie anføre de Steder, der i forekommende Tilfælde ere citerede; men dette Regiſter er hidtil ikke leveret ved nogen Aargang, hvilket ſaa meget mere bør beklages, ſom den practiſke Juriſt først ved et ſaadant Hjelpemiddel kunde høſte fuld Gavn af Bogen. Aarſagen til denne Udeblivelſe, ſaavelſom til Standsning i Efterretningernes Udgave for de ſidſte Maaneder af Aaret 1790, forklares i Forerindringen til den anden Deel, at have været den uhældige Skjebne, ſom overgik Forfatteren; hvorfor og hans Efterfølger i Embedet, Profeſſor Nyſſen, paatog ſig at beſørge Udgaven for Eftertiden efter ſamme Plan og den vedtagne Orden.

Man finder nemlig under trende Afdelinger de læſte og protocollerede Kongelige Anordninger, Skjøder, Panteobligationer, Kautioner, Skiftetillysninger og Indkaldelſer, Stevninger, Forelæggelſer, Bekjendtgjørelſer og annullerede Documenter; dernæſt de paadømte Sager; ſaa de foretagne og orddeelte Sager, ſaavel de fra forrige Landstinge opſatte, ſom paa nye indſtævnte. I Efterretningerne for 1792 haver Udgiveren end ydermere paa behørigt Sted meddeelt Udtog af Højeſterets Orden, ſaavidt de fra Sjellands og Møens Landsting appellerede Sager angaaer, med Henviisning til de Steder i Landstings-Efterretningerne, hvor Sagerne og Landstingsdommene findes anførte; hvilket efter Recenſentens Eragtning

ning er meget passende, og kunde give Anledning til et endnu vigtigere Tillæg, om nemlig Udgiveren i hver Aargang ligeledes vilde anføre de af Højesteret siden afsagte Domme, for at Themikraterne i saadanne Tilfælde, hvor Landstingsdommene maatte være tilsidesatte, kunde søge at erholde nærmere Oplysning om Sagens Behandling for Højesteret.

De paadømte Sager ere særdeles vel og hensigtsmæssig extraherede, og de fleste af Landstinget afsagte Domme ere med deres Præmisser og Afsigelses-Grunde saa fortrinlig udarbejdede, at Recensenten ikke kan undlade at anbefale dette Værk, som et overmaade vigtigt Hjelpemiddel til den praktiske Jurisprudents. Kun i nogle Sager kan han ikke være enig med den afsagte Dom, og iblant disse angaaer hans Dissensus for det meste Omkostningerne, som f. Ex. Aargang 1792. S. 34; dog tilstaaer han gjerne, at denne overmaade vanskelige Gjenstand endnu i ingen, ham bekjendt, Lovgivning er bestemt med den Vished og Nøjagtighed, at jo Dommeren i mangfoldige Tilfælde kan blive meget tvivlsom hvilken Anordning egentlig skulde anvendes og hvilke almindelige Grundsætninger for Lovgivningen burde have Fortrinet, for paa den ene Side ikke at give den Trættekjære Medhold, og paa den anden Side ikke at realisere Digterens Fiction om Rettens Personer, der under Trætten fortærede den omtvistede Østers og efterlod Sejerherren intet uden Skallen.

For at bidrage noget til at gjøre denne vigtige Samling mere almindelig bekjendt, vil Recensenten af disse to Aargange, under fortløbende Nummere, uddrage det juridiske Resultat af de Sager, som forekomme ham at være de mærkværdigste, fornemmelig af saadanne, hvor Underdommerens Kjendelse er tilsidesat eller forandret. Han troer desuden, at dette temmelig vanskelige Arbejde saa meget mindre kunde ansees som overflødigt for den videnskabelige Læser, som vi, efter det ovenanførte, endnu savne de Registere, hvorved Bogens Brug ellers mangfoldig vilde lettes.

Aargang 1790. 1) Naar Injurier, endog Ordene Tyvekneqt, Skarn o. s. v. frembringes af Overilelse i

merie, og Injurianten erklærer, ikke at have meent noget dermed, ſlipper han for videre Straf end Omkoſtningernes Erſtatning, da Injurierne blive mortificerede S. 26-28. 2) Manglernes Erſtatning paa en Fæſtegaard kan efter Forordningen af 8 Jun. 1787 ikke fordres, naar Fæſtebonden kan bevisliggjøre, ikke at have imodtaget det efter Fæſtebrevet tilſvarende Inventarium S. 78, 82. 3) En undvigt Bondekarl henſættes 4 Uger i Forbedringshuſet, fordi han har brugt et falſk Pas S. 116. 4) Servitutsretten tabes ikke derved, at Ejeren paa urettelig Maade har brugt den; men denne tilpligtes at ſætte i Stand igjen hvad han derved har beſkadiget S. 140. 148. 5) En Fæſter fradømmes Gaarden mod Erſtatning for uopfyldte Pligter S. 154. 161. 6) En Fattigkaſſe taber ſin Ret til en Fordring, ſom i et ſluttet Skifte, uagtet ſkeet Indkaldelſe, ikke efter 5. 14. 29 er fordret S. 195-201. 7) En Fledføringscontract, ſom ikke er lovbudet til Tinge, kjendes ugyldig naar Arvingerne imodſige den S. 206-208. 8) Dommeren behøver ikke at vige ſit Sæde naar en Stævning alene for Navns Nævnelſe forkyndes ham og Fuldmægtig S. 238, 242. 9) En privilegeret Ejer af en ufrie Gaard, naar han ſamme efter Kongel. Skjøde med Frihed haver bekommet, oppebærer Leyermaals-Bøder S. 243, 249. 10. Skadens Beſtemmelſe, naar et Skib er paaſejlet, ſkeer ved Eed, naar Skibet er ſunken, med Tilføjning, at Summen ikke bør overſtige den Sum Vraget blev taxeret for. Det i Fragten lidte Tab erſtattes efter uvillige Mænds Eragtning S. 293, 303. 11) Overfald og Trudſler mod en Gadevægter paa ſin Poſt, ſtraffes med 2 Aars Arbejde i Forbedringshuſet S. 308, 312. 12) En Huusmand, hos hvilken foretages Inqviſition for ulovlig Kroehold efter Fr. af 2 Aug. 1786, forbryder til Godſets Fattige den hos ham forefundne Brændeviin og henſættes for ſit Overfald mod Inqviſitionen, uagtet han ſiden derved fik Hug, paa 6 Maaneder i Forbedringshuſet S. 336, 342. 13) Et Skjøde, hvorefter en Enke uden ſine Arvingers Samtykke har overdraget ſin Gaard og Tilbehør af Værdie 1800 Rdlr. til hendes Creditor for 1200 Rdlr. hun ſkyldte ham, kjendes ugyldigt, og overdrages Gaarden

hende

hendes Arvinger, imod at disse betale Gjelden 5. 3, 5. S. 361. 368. 14) De Penge, en Møller imod sin Villie havde fravunden en Møllersvend, som Erstatning for en Møllen tilføjet Skade, maatte tilbageleveres, imod at denne blev forbeholdt sin formeentlige Ret for den tilføjede Skade efter lovlig Omgang 5, 1, 5. S. 390-396.

Aargang 1791 Januar 15. En Mand, i hvis Fæstebrev var indført den Clausul, at han skulde have sit Fæste forbrudt om han handlede imod de deri ham paalagte Pligter, blev desuagtet ikke dømt fra Gaarden, men allene, fordi han havde overtraadt Forordn. af 1ste Febr. 1757. § 2. dømt i 10 Rdlrs. Bøder, Halvparten til Kongens Fiscum og Halvparten til Angiveren, som var Husbonden, samt efter Fr. af 1 Maj 1789. § 4. i 24 Rdlr. til nogen Erstatning for de Vederparten ved utidig Vidtløftighed under Sagens Drivt iførte Omkostninger. 16) Husbonde, som har slaget sin Hoveriebonde under Hovarbeide, maa enten frikjendes eller ansees lige med en Fremmed efter 6 7, 8, alt efter Omstændighederne. Februarii. 17) Anordningsmæssig Besætning, Inventarium, Føde- og Sædekorn maa leveres en Enke, der efter sin afdøde Mands Fæstebrev vedbliver Gaarden, uden at derfor kan begjeres Caution, at intet deraf skulde blive forringet, bortsolgt eller anvendt til andet Brug, uagtet det befandtes under Skiftet, at hun deels lod bortføre, deels solgte og deels fordølgede af Stervboets Tilhørende; hvorimod hun bør at betale Herskabets Tilgodehavende. 18) En Enke, som uredelig medhandler det af hendes Mand efterladte Boe, bør lægge ud de af hende forsvegne, fordulgte og siden forstevnte Creature og Vare, samt for Utroskab efter 5, 2. 86 og 89 bøde sine 3 Mk. 19) En Extract af en Kjøbmands Hovedbog, notarialiter attesteret, giver ikke mod en Bonde-Debitor endnu det mueligste Beviis, efter 5. 14. 51. 52; men da Bondens Navn ved 3 Bogstaver findes anført under en ældre Fordring i samme Bog, og den iforestaaende Fordring deraf syntes at være en Rest, maa Bonden efter 1 B. 14, 6, 7. og 5, 1, 6. fralægge sig Fordringen med Eed. Martii. 20) En Bonde, som med Stavshug har begegnet en vagt-

havende Corporal, som var commanderet for at betrygge Consumtionsintraderne, bør at arbejde i Kjøbenhavns Forbedringshuus i 4 Uger, samt af sin Formue udrede Actionens Bekostning efter lovlig Regning. April. 21) En Pige, som tilforn eengang var dømt og straffet for Tyverie, Betlerie og Lediggang, og siden ved en til Koestalden sat Stige var gaaet paa Loftet, og samme-steds med en Jernspade opbrækket en Casse, hvoraf hun tog 29 Rdlr. 4 Mk. 12 ß., maae betale de stjaalne Penge, og arbejde i Kjøbenhavns Forbedringshuus i 4 Aar. Maj. 22) En af sin Mand forladt Kone, som har betlet af Armod, og sigtes for at have stjaalet noget Hamp, en Psalmebog og omtrent et Pund Hørgarn, som hun ej kan oplyse, hensættes til at arbejde i Kjøbenhavns Forbedringshuus i to Maaneder. Junii. 23) Valdbyernes Privilegier efter Rescriptet af 11 Julii 1721, strække sig ikke til den Ret, at omrejse paa Landet efter Skind, hvorfor saadant Foretagende ansees som Forprang efter Fr. af 20 Aug. 1734 og 25 Aug. 1741. 24) Appellationen fra det Tryggeveldske Birk, som blev oprettet ved Rescript af 4 Nov. 1720, og hvis Rettigheder ved aabent Brev af 16 Jun. 1750 blev transfereret paa det bregentvedske Birk, gaaer altid Landstinget forbi og lige til Højesteret. Julii. 25) Forpagteren af en Præstegaard, som havde fraraadt Bønderne at møde ved et af det Kongl. Rentekammer foranstaltet Forhør, og for Retten i Mændenes Navn med høj Eed bekræftet, at de ikke skulde møde ved Forhøret eller hos Amtmanden, ansees med 20 Rdlrs. Bøder, foruden Omkostningerne og Mulct til Justits-Cassen. 26) En Byefoged, som har foretaget en ulovskikket Udmældelse til Skades Taxation, dømmes i 4 Rdlrs. Bøder til Justits-Cassen og 4 Rdlr. til Landstingshuset, samt med Requirenten, een for begge og begge for een, 20 Rdlr. i Omkostninger og 4 Rdlr. til Landstingshuset. August. 27) En Byefoged, som for en af Parterne, i Sygdoms Tilfælde, havde mødt ved Tingsvidne under en anden Ret, og der fremlagt sine af ham underskrevne Contraqvæstioner, med Forbeholdenhed af flere, bør vige sit Sæde, naar Sagen siden for ham ageres; og for den

herimod

herimod ſtridende Kjendelſe bøde 4 Rdlr. til Landſtingshuſet, ſamt betale Contraparten Omkoſtningerne for Overretten, og forfriſke Sagen paa egen Bekoſtning. 28) En Bonde, ſom ſaavelſom hans Kone, deels med trodſige Ord og Banden, deels med Gjerning, i at lægge Haand paa Fogden og ſtøde ham for Bryſtet, opſatte ſig mod Retten ved en Udlægs-Forretning, dømmes, han til at arbejde i Jern i Kjøbenhavns Fæſtning i 6 Maaneder, hun til at henſættes i Kjøbenhavns Forbedringshuus i 2 Maaneder, og at betale Actor ſit Salarium. September. 29) Et Handelshuus, ſom af en Skipper efter hans eget Eragtende havde imodtaget Vare, ſom efter hans Conoſſement vare adreſſerede til et falleret Handelshuus, maae, imod Fragtens Betaling, tilbagelevere dem til Commiſſarierne i det ſidſte Boe, og ſvare til alt det Tab, ſom Boet maatte lide, ifald Varene ſiden ikke ſkulde opløbe til den ſædvanlige Priis, mod Regres til Skipperen og andre Vedkommende; dog ophæves Omkoſtningerne ſiden alle Parter vare in bona fide. 30) En Muurmeſter, ſom ved haard og uforſigtig Behandling kunde anſees i nogen Maade at have medvirket til en fuld Svends pludſelige Død, dømmes i 10 Rdlrs. Bøder foruden Salarium til Actor. October. 31) En yngre 2den Prioritets Panteobligation, hvori er given ſpecificeret Pant, og ſom behørig er tinglyſt, foretrækkes en ældre, ſom giver første og eneſte Prioritetsret udi alle Eiendele, men ikke er tinglyſt eller anfører ſpecielt Pant, uagtet i hin ikke gives Panterettighed uden efter den Sum, den ſidſte lydede paa. 32) En ſandſynlig Angivelſe om forbudne Renter, ved hvis Indlemmelſe i Kapitalen ved Fornyelſe, den i Retten fremlagte Obligation er en Følge, bør ſvækkes ved Creditors Eed efter en nøje beſtemt Formular. 33) Et Fruentimmer, ſom ikke kunde fremviſe Beviis om ſit Opholdsſted, men i nogle Aar var gaaet omkring i Landet, og fortjent ſit Underhold ved at gjøre Fjæderblomſter, blev frikjendt for Tiltale, da hun var arreſteret i Steden for en anden Perſon, der havde begaaet et Bedragerie, og hendes Arreſt, Forflegning og Varetægt udredes af Amtet efter Øvrighedens Foranſtaltning. Nov. 34) Fyldings-Eed aflegges af en Bonde, hvis bortkomne

Qvie findes i anden Mands Værge, ſom paaſtaaer ſamme at være af ſin Opfødning, da de fleſte Vidner tydelig havde vundet, at den omtviſtede Qvie efter Lød og Aftegn var den første tilhørende. 35) En Bogbinderſvend, ſom medens han ſad arreſteret for paa Vand og Brød at affone idømte Bøder, udlod ſig med at ville, naar han kom over til Sverrig, faae ſig en Baad derfra ladet med Beeg, Tjere og Svovlſtikker, og dermed ſeile over til Helſingøer, for at ſtikke Ild paa Byen, og gjøre Begyndelſe med fem, og ſiden Formandene dog uden at navngive nogen, tilbydes ſine Frænder til Bevaring, ſaafremt de have Middel dertil. hvis ikke, ſættes han af Øvrigheden i Forvaring, indtil det af hans Opførſel kan ſluttes, at det Almindelige intet haver at befrygte.

(Slutningen følger.)

Hiſtorie af Danmark ved Peter Friderich Suhm. VIte Tome. Fra Aar 1147 til 1157. Kjøbenhavn. Trykt med Brødrene Berlings Skrifter. 299 S. i 4to (foruden 5 Ark Regiſter til foregaaende, og 1½ Ark Regiſter til denne Tome.)

Nærværende Tome kunde man med Føie kalde Danmarks Pines Hiſtorie, da Landet i dette Decennium laae nedſunken i Jammer og Elendighed, raſede ved Borgerkrige mod ſine egne Indvolde, og ſvækkede ſig derved ſelv ſaaledes, at det var alt for afmægtigt til at kunne forſvare ſig mod de vendiſke Søerøvere, der toge grumt affted med Mord og Brand. S. 95-96 berettes, hvorledes diſſe idelige Overfald af hedenſke Søerøvere gav Anledning til et Selſkabs Oprettelſe, der lignede de nu værende Maltheſerriddere. Nogle i Roeskilde ſlog ſig, under en vis Bethemans Anførſel ſammen i et Kaper-Selſkab, og vedtoge blant andet følgende Poſter: 2) førend de ginge til Søes ſkulde de ſkrifte og annamme Sacramentet. 3) De toge intet med ſig uden Vaaben og den nødvendige Føde. 4) De ſkulde være aarvaagne og ſparſommelige, og ſove ſiddende ved deres Aarer. 7) Byttet deltes lige imellem dem, og Styrmanden fik ei mere end Baadsmanden. 8) Forekom dem nogen Chriſten paa de erobre-

erobrede Skibe, da lode de ham løs, og gave ham Klæder. „Saaledes, erindrer Autor, sammenblandede dette krigerske Selskab Andagt og Mod, og oppustede den sidste ved den første. I Begyndelsen var det ikkun lidet, men inden kort Tid strakte det sig uden for Roeskilde til Bønderne, spredte sig ud næsten over ganske Sjelland, og ophørte ej med sin Iver, førend det hele Land var kommen til god Fred og Rolighed, hvilket ej skeete førend længe hen i Kong Waldemar den 1stes Tid. Disse Krigere gjøre det begribeligt, hvi Absolon kunde siden udrette saa store Ting, og det mest ved Sjellandsfarere; thi han fandt øvede Krigsfolk for sig, og føjede sine egne Krigsmænd til dem. Man maa og heraf slutte, at Sjelland var foldt af frie Folk, og at Vornedskabet er først efter denne Tid, ja længe efter opkommet."

De borgerlige Krige, som voldte Danmarks sørgelige Tilstand i denne Periode, var en Følge af Valgregjeringen og Arvefølgens Ubestemthed. Almuen eller det egentlige Folk var endnu i fuld Besiddelse af den Ret, at vælge hvad Konge den vilde, naar den vedblev det kongelige Huus. Nu var her efter Erik Emuns Død tvende Kronprætendentere, som vare de to næstfødskende Børn, Svend Grathe og Knud den 5te, begge Sønnesønners Sønner af Svend Estrithsen. Jyderne valgte Knud, Sjellandsfarerne og Skaaningerne derimod Svend, og nu gik neppe noget Aar forbi, at jo enten Svend satte over til Jylland, for at rive Landet fra Knud, eller Knud kom til Sjelland og søgde der enten ved at vinde Almuen eller ved at faae Erkebisp og Gjestligheden paa sin Side, at faae Overvægten over sin Medbeyler. I det blodige Slag ved Høje Tostrup 1150 var Knud ikke selv tilstæde og Svend flyatede af Striden inden den var endt. „Saaledes, siger Autor, dræbte de Danske sig for tvende Personer, der ej vare værdige at regjere over dem, af hvilke den ene ej torde vise sig i Slag, og den anden flyede derfra, og lod sine Mænd stride og vinde for sig." I Anledning af Kong Svends ulykkelige Felttog i Sverrig 1153 gjør Autor S. 156 følgende Anmærkning: „Den hele Historie viser, at de trende nordiske Riger, Danmark, Norge og Sverrige, have sjelden havt nogen Baade af de Krige, de

have ført med hinanden, og at de derfore ere beſt tjente med at leve fredeligen ſammen, da de virkeligen ere Brødre af een Herkomſt, eet Sprog, een Troe, og da de kunne være viſſe paa, at ingen underſtaaer ſig at angribe dem, naar de ere ſamdrægtige." Endnu maa vi ſammeſteds udſkrive følgende ſom forekommer Recenſ. at være en meget ſandſynlig og rimelig Conjectur: „Nogen Tid efter dette ſvenſke Tog opkom Uenighed mellem den ſkaanſke Almue og de kongelige Befalingsmænd, hvorover Almuen begav ſig bevæbnet til Thinget i Arnedal; thi i dette Landſkab satte Almuen ſig ſtrax med væbnet Haand mod alle Skatter og Byrder, ſaaſnart de ſyntes dem at blive utaalelige; ſaadan Afſkye bar den til Trældom, og ſaadan Pris satte den paa Frihed, hvilket viſer, at Skaaningerne beholdt længere de gamle Nordiſkes Tænkemaade end de andre Danſke, ligeſom og de Svenſke og Norſke gjorde, hvis Nabolaug maaſkee vedligeholdt dette Sinde-lav i Skaane."

Da Svend 1152 for nogen Tid var bleven ene Konge i Dannmark, fortælles S. 124, hvorledes „han forandrede ſine Sæder og forrige Opførſel. Saxo beſkylder ham for at han henfaldt til Stolthed, og at han foragtede ſit Fædernelands Skikke og Sæder, ſom grove og ubehøvlede, og ſøgde at forbytte dem med deres Naboers de Tydſkes. Naar betænkes, at Svend havde i ſin Ungdom tjent ved Keyſerens Hof, og at han ægtede en tydſk Prindſeſſe, ſamt havde nu nylig igjen været i Tydſkland, ſaa er det intet Under, om han hældede til deres Skikke, ſom vel og i nogle Ting vare bequemmere, behageligere og bedre end de Danſkes; men vel kan det være, at han er gaaet for vidt heri, og viſt er det, at han ej handlede klogeligen, eller greb det bequemme Øjeblik; thi hans Medbejler Knud var i Landet. Hvorom alting er, ſaa klædde han ſig ſelv paa ſachſiſk Vis, og bragte ſine Hof- og Krigsmænd til at klæde ſig ligedanne, paa det hans egen Dragt ej ſkulde falde ſaa meget des mere i Øjnene, og ſaaledes forlod han de gamle Skind- og Pels-Klæder, og opfyldte Slottet med ſtadſelige Opvartere. Han forandrede og Levemaaden ved Bordet, lod ſig der herligere opvarte, og

„ ind-

„ indførte nye Retter og Drikke, hvilket sidste især neppe
„ er rigtigt, da baade Vin, Mjød og Øl forhen vare be-
„ kjendte, og i Brug, ja han forandrede og Personerne,
„ som han brugte til Opvartning; thi han afsatte de Æld-
„ ste fra deres Hof-Betjeninger, og beskikkede Narrer
„ (Histriones) i deres Sted; Store og ædle Mænd maat-
„ te ej sidde i hans Raad, hvorimod han betjente sig af
„ nedrige og blødagtige Folk, og det i Mængde, tænken-
„ de ved de Stores Nedtrykkelse og Ringes Ophøjelse, at
„ vise sin Magt og Vælde, og at de Ringe skulde, fordi
„ han ophøjede dem til Ære og Rigdom, blive ham hen-
„ givne, da de havde hans Naade og ej deres Stand og
„ Slægt at takke derfor.— Det er klart, at Svend har
„ ført en Slags Overdaadighed ind, samt behageligere
„ Sæder, hvilke de følgende Konger dog ej afskaffede,
„ tvertimod vedligeholdte og fremmede. Det er ogsaa
„ klart, at han har været mere Folkets end Adelens Ven,
„ rimeligen fordi Adelen var udi Erik Lams svage Regi-
„ mente, og hans egen urolige, voxet til en saa stor Høj-
„ de af Magt, at Svend selv frygtede for den, og som
„ det synes af Udfaldet, ej uden Aarsag, hvorfor han især
„ vel haver udelukt Skialm Hvides mægtige Afkom, som
„ var Hertug Knuds Slægt saa aldeles hengiven, fra sin
„ Omgang; hertil kom, at Saxo skrev efter den adelige,
„ geistlige, myndige Erkebisp Absalons Forskrift, paa en
„ Tid da Adelen gik med stærke Skridt frem til Vælde og
„ Magt, hvorfor Svend maatte være meget foragtelig,
„ saavel i Absalons som i Saxo's Øjne. Derimod kan
„ vel ikke nægtes, at jo Svend er gaaet for vidt, og at
„ nogle af hans forhen opregnede Raadgivere have været
„ onde og nedrige Folk, og at det er hændet ham, som
„ de fleste, der ville indføre Nyheder og Forandringer,
„ at de ej holde Middelvejen."

At Svend, som ovenfor er meldt, blev ene Konge i Danmark, skeete ellers ved den berygtede Forening i Merseburg, da Keiser Friderich ved favre Ord lokkede Svend, som var hans gamle Krigskammerat, til sig, og der tvang ham til at tage Danmark til Lehn af sig, hvorimod Knud kun fik Sielland i Forlehning, og Waldemar blev Hertug i Jylland.

Naar

Naar nu foruden denne saa meget omtvistede Lehnssag, som Autor siger at Christiani grundigst har afhandlet, endnu henvises til den udførlige Efterretning, som S. 132-40 haves om den pavelige Legats Cardinal Brekespea Forretninger i Norge, hvor han 1152 indrettede Trondhjem til Erkesæde og forbedrede Kirkeskikkene, saavelsom til Forfatterens Gisninger S. 291-95 angaaende Stæderne i den saa kaldte Geographus Nubiensis, der omtrent levede og skrev under Kong Svend, saa er det, tilligemed hvad her ellers i Recensionen er peget paa, omtrent det interessanteste i denne Tome. Dog staaer endnu tilbage at anmelde den vidtløftige Afhandling, som findes fra S. 58 til 77, angaaende den ældste danske Stadsret, som Kong Svend 1150 gav Byen Slesvig til Taksigelse for den Bistand han nød af den i Krigen mod Knud. Hr. Kammerherren anfører af denne Lov, hvad han anseer for mærkværdigt og tjenende til Oplysning om Forfatningen under Svend, og slutter sit Udtog saaledes: „Saa herlige Friheder og Rettigheder gav Svend til Slesvig, hvoraf sees vore Kjøbstæders, Handels, Loves og Skikkes Forfatnings da værende Tilstand, og at den langt fra ej var saa slet, som en af vore egne nye Skribenter vil udgive den for, samt vor gamle Regjeringsform. De vare beskafne og indrettede efter de da levende Menneskers Tiders Tarv, og om vore nu ere bedre, saa er det intet Under efter saa lang Tids Forløb." — Denne Slesvigske Stadsret gjaldt ej allene i de sønderjydske Byer Ekkernførde, Sønderborg og Flensborg, og blev siden lagt til Grund for andre Stadsretter, fornemmelig i det Slesvigske og Holsten; men den gjaldt endogsaa i de nørrejydske Byer, Horsens og Ebbeltoft, og ventelig i flere Stæder, og det indtil Roeskilde 1268 og Ribe 1269 fik deres egne Stadsretter.

For Recensionen endes, maa endnu hidsættes den Characteristik over Svend, som forefindes S. 285, hvor hans Fejl vel ikke fordølges, men hvor dog tillige anføres hvad der kan tjene til hans Undskyldning. „Den hele „ Historie viser, at Svend kunde, naar ham syntes at „ hans Fordeel udfordrede det, baade være streng, saa og „ forstille sig, hvorfor det Islandske Fragment hos Lan„ gebek kalder ham en haard og svigefuld Mand, og Aar„ bøgerne

„ bsgerne af Corvey en meget haard og grum Mand;
„ imidlertid naar man nøje agter paa Fortællingen hos
„ Saxo selv, der dog, som hengiven til Valdemar og
„ Absalon, maatte nødvendigen være Svend imod, saa
„ skal man finde, at denne Konge har været tapper, hur-
„ tig, giort ej lidet til Rigets Beste ved at anlægge Fæst-
„ ninger, og ved at give Slesviger Stads-Ret, derhos
„ af Naturen været mild, naadig og gavmild, men ved
„ Knuds jævnlige Frafald, saa og det Knudske Parties
„ Troløshed, samt Nødvendigheden bleven tvungen til
„ at paalegge Skatter, at inddrive dem strængt, og en-
„ deligen at være falsk og grusom. Dersom han og Fa-
„ der vare ved ordentlig Arvefølge komne paa Thronen,
„ og havde regieret uden indvortes Uroe, saa troer jeg,
„ at de havde bleven regnede blant vore beste og dueligste
„ Regentere. Man maae og betragte, at han selv blev
„ overvundet og ihjelslaget, at hans hele Partie gik un-
„ der, at hans Fiende ej allene besteg Thronen, men end-
„ og efterlod den til sin Afkom; intet Under derfor, at
„ hans Navn blev sort hos Efterkommerne. Dette er og
„ vist, at mange af hans Gjerninger vare uforsvarlige,
„ især det Forræderie, han bedrev i Roskild. Imidlertid
„ blev det tilfældigviis nyttigt for Danmark, thi dersom
„ de tre Konger havde levet kjærligen og eenigen sammen,
„ og derved deres trende Stater faaet Fasthed og Varig-
„ hed, saa havde det været at befrygte, at Danmark al-
„ drig mere havde bleven samlet under eet Hoved, thi
„ Beliggenhed, forskjællige Love, ja Had skilte Jyder,
„ Sjællandsfarer og Skaaninger fra hinanden; hvilket
„ usselt Rige havde Danmark da ej blevet, et Rov og
„ Bytte for omliggende Folk.“

Over Forholdet i Hypokondrie og Nervesygdomme for Uerfarne i Lægevidenskaben, af Johan Caspar Stunzer. K. K. Raad og Livmedikus. Oversat. Kjøbenhavn, 1793. Trykt paa Liunges Forlag hos Jachar. Breum. 68 S. i 8vo.

At Hypokondrie, men fornemmelig Nervesyger, eller den
saa

saa kaldte Moderbesvær, ere i vor Tidsalder mere almindelige end forhen, er en Sandhed, som ingen tager i Tvivl. At det kan være nyttigt og gavnligt, at give en Bog i Folkets Hænder, hvoraf det kunde selv lære at kjende disse Sygdommes Natur og Beskaffenhed, er ligesaa upaatvivleligt, da det tillige af disse Sygdommes Haardnakkenhed kunde indsee, at Fejlen hertil ej saa ofte ligger i Lægens Ukyndighed, som meget mere i de Syges eget urigtige Forhold, der har foraarsaget, at denne Sygdom er bleven regnet iblant scandala medicorum.

Denne liden Bog afhandler og igjennemgaaer følgende Hoved-Inddelinger: Beskrivelse over den hypokondriske og hysteriske Sygdom; om Nervesygdommen bestaaer i Indbildningen eller er en virkelig Sygdom? Inddeling af de hypokondriske Sygdomme; om hvad der kan siges forud om Sygdommen; om Lægemaaden i Hypokondrie uden Materie; om den samme i Hypokondrie med Materie; om Leveordenen; Luften; Vejrliget; Næringen, Bevægelsen; Søvnen; Lidenskaberne; Udtømmelsen.

Denne gode Afhandling kan sikkerligen opfylde det med Udgivelsen havte Øjemed, da alle Ting ere tydeligen fremsatte, uden fine, og for de i Videnskaben Uerfarne utydelige Theorier, saaledes, at enhver kan læse og uden Møje forstaae dem.

Oversætteren synes ikke at have lært Anatomien, siden han paa adskillige Steder bruger urigtige Benævnelser, saasom: Kroe, Kraasene, m. m., hvilke Ord ere ganske fremmede i den menneskelige Sønderlemmelseskunst. Overalt bruges det ildelydende Ord Onder, i Stedet for de onde Ting eller slemme Tilfælde. Omhandling bruges nogle Gange i Stedet for Udførelse.

Fastings Erreminde i en Tale holden den 5 Januari 1792 paa de frivillige Harmonisters Akademie af J. N. Brun, og besvaret paa Stedet af S. T. Hr. Stiftbefalingsmand og Kammerherre von Hauch. Bergen 1792. Trykt hos Dahl. 2 Ark i 8vo.

Sal. Fastings Liv og Levnet gives her af den, der i

endeel

endeel Aar omgikkes ham fortrolig, man bør da haabe at Efterretningerne ere paalidelige, skjønt de ere fremsatte med oratorisk Pynt. Som Tale betragtet, har dette lille Arbejde sine Fortjenester, og det læses med Fornøjelse naar man undtager et og andet Sted, der synes at have for meget af Sokkus eller for meget af Kothurnen, forstaae: i Sammenligning med Tonen i det Hele.

Tilføjede ere et Par Strophер, som ere sungne for og efter Talen, og den Gravskrivt af Hr. Brun, som ogsaa har staaet i disse Efterretninger. En dansk Oversættelse er lagt til.

Mine Luner. No. 1. Om de nye Indretninger til Publikums Sikkerhed og Fornøjelse ved Komediehuset, den nye skjønne Lysekrone, og Dramaturgerne i egen Indbildning. Kjøbenhavn 1792. Trykt hos Christensen. 21 S. i 8vo.

Lune søges ganske forgjeves i disse Blade, men hvad man finder er saa aldeles Hverdags-Snak, uden det allerringeste der kunde hæve det, at man neppe begriber hvorfor det er kommet paa Papiret.

*** *** ***

Iblant de Bøger som i Intelligenzblat der Litteraturzeit. No. 48. anføres at være blevne forbudte i Wien, forekommer:

Schreiben eines dänischen Bürgers an dev Kron-Prinzen.

Ueber Dännemarks gegenwärtige Politik.

Friedrich, Graf von Struensee, oder das dänische Blutgerüst.

I No. 74. af allgem Litteraturzeit. anmeldes Ugeskriftet Borgervennen for 1792, og Hr. Ballings Prisskrift Husmoderen; om denne sidste hedder det: „verdient als eine von den wenigen warhaft zweckmässigen Volksbüchern allgemein empfohlen zu werden.“

I No.

I No. 115. af allgem. Litteraturzeit. recenſeres og roſes Hr. Paſtor Wedels Samlinger om Agerdyrkningen. „Die Ausführung iſt, hedder det, nicht uneben gerathen, und zeugt vom Fleiß und vieler Beleſenheit, auch von einer nicht gemeinen Aufmerkſamkeit auf die Praxis.“ o. ſ. v.

I No. 159. af allgem. Litteraturzeit. anmeldes Hr. Prof. Moldenhawers Prozeß gegen den Orden der Tempelherren, ſaaledes: „Var denne Bog udkommen en 10 Aar tidligere, vilde den have gjort mere Opſigt og glædet nogle Hiſtorieforſkere langt mere end den nu gjør. Imidlertid bliver det altid en vigtig og i høieſte Maade velkommen Fangſt, ſom i rette Tid blev gjort paa Franſk Bund, og ſom ved dette Skrift meddeles Publicum. Det er netop det Haandſkrift, hvoraf Dupuy i ſit bekjendte Skrift om Tempelherrerne har meddeelt vidtløftige Udtog, der af adſkillige Lærde med Grund længe har været anſeete for uefterrettelige og fordægtige,“ o. ſ. v.

(Indſendt)

I diſſe Efterretninger er nok i No. 12 Side 187 Linie 31 ved en Skriverfejl det Bogſtav u i Ordet ubetydelig ſat for meget; thi min Skrivelſe til Profeſſor Baden i hans Univerſitets-Journal er, endog efter hans Contra-Anmærkninger, nok en af de betydeligſte, ſom i lang Tid er forelagt Publikum, da den handler om: et heelt Folkes Sjælevel og om den bedſte Anvendelſe af Tønder Guld Legater.

J. A. Wilſe.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 20.

den 7de Junii.

Den ſyngende Søemand, indeholdende 25 ny ſmaa Viſer og Søemandsſange, til uſkyldig Tidsfordriv paa Søen, forfattede 1792. Tilligemed en Mindeſang om den allerførſte Norſke Oſtindiefarer, kaldet Prinds Carl, ſom af Hr. Conferenceraad Berent Anker blev udredet i Aaret 1791. Bergen, 1793. Trykt hos N. Dahls Efterleverſke. 44 S. i 8vo. (Sælges i Commiſſion hos Boghandler Malling i Kjøbenhavn.)

Vor berømte Digter Claus Friman er Forfatteren til denne Viſeſamling, der kan anſees ſom Pendant til hans Aar 1790 udgivne Almuens Sanger der er recenſeret i diſſe Efterretninger for 1791 No. 36. Saa ærefuldt det er, ikke rolig at henſlumre paa de vundne Laurbær, men heller med Driftighed i Sjælen at ſanke flere Blomſter til at flette i Digterkrandſen, ſaa hædefligt er det at anvende ſin Digterevne til en Claſſe Medborgeres Forlyſtelſe og Opmuntring, der i ſine mange ledige Timer hidtil, naar man undtager de Gernerſke Danſke Søemænds Viſer, ikke havde meget andet at nynne paa, end enten Hr. Brynnings Viſe (langſommelig Ihukommelſe) eller „Det var en Søndags Morgen.“

Af nærværende 25 Sange ere de fleſte ret gode og nogle vperlige. Her ſynges om Cort Adler, Reidar Griotgardſen, og Carl den Mørke; om Tyrken, Ruſſen, Engelsmand; om Nordſøen og Øreſund; det danſke Flag;

Enighed til Skibs, o. ſ. v. Tonen er nedſtemt efter deres Fatteevne, ſom Sangene ere beſtemte for, og Lignelſer, Alluſioner, Talemaader forekomme der hyppig af Søemandsſproget og dog ikke ſaa idelig, at ſo andre Læſere, ſom ikke ere Søemænd, ogſaa for det meſte kan tage Deel i Sangen og føle Fryd ved den. Ved nogle ere bekjendte Melodier angivne, hvorefter de kan ſynges. Skade at det ikke ſtaaer ved flere af dem, da en Viſe uden Melodie er ſom et Skib uden Seyl.

Det Misnøje Recenſ. kunde føle, deels ved at ſee Fanden endnu, til Overtroens Beſtyrkelſe, paa et Par Steder i dette Skrift at ſpille ſin Rolle, og deels ved at treffe hos denne ſin Yndlingsdigter Domme og Foreſtillinger, om viſſe ſtore Begivenheder og Perſoner, ſaaſom S. 4 og 22, der ere ganſke forſkjellige fra hans, glemmes aldeles, ja forvandles til høj Fryd ved de to ſkjønne Stykker No. 7. Det Danſke Flag og No. 30. Til Nordſøen, hvor han ſaa aldeles gjenfinder Hornelens ſtolte Sanger. Og end glemmer Recenſ. næſten atter diſſe to ypperlige Digte over Mindeſangen om Kammerherre Ankers Oſtindiefarer, ſom det i egentligſte Forſtand gjelder om, at Enden kroner Verket. Recenſ. kan ikke nægte ſig den Fornøjelſe at afſkrive nogle Stropher af dette ſande Meſterverk:

Gak, Bølgetræder, ſtolt og kjæk!
I Navnet ſelv du fører Skræk;
Hver Havtrold flygter for den Stavn,
Som bær et ſaadant Navn;
Om Ufredsmand ſig nærme tør,
Da viis dig, ſom en Nordmand bør!
Imens han havde Jern og Blye,
Ej var han vant at flye.

Saa vaje nu dit Hædersflag!
Det er i Dag din Afſkeedsdag;
See der, hvor alt det kuuler op!
Saa Sejlet nu i Top!
Til Roeret nu, du gamle Lots:
Styr vaerlig, ſtyr den bedſte Koes!
Ej hver Dag gaaer fra Moſſe-Bugt
Et Skib ſaa ſtolt og ſmukt.

Naa

Naar anden Vinter er forbi,
Da liſt dig paa din Klippeſti,
Tør Kigeglaſſet flittig af,
Og ſkue hen over Hav!
Naar Ankers Skib med Flag og Skud,
At ſtyre ind, dig fordrer ud,
Tre Gange da din Hue ſving,
Og ned ſom Hjorten ſpring!

Naar Langfærdsmanden ſaa paa nye
Indſtavnende til Reeders Bye
Sig melder med ſit Skud og Flag,
Da bliver der en Dag!
Har Ankers Sahl for Gjæſter Rum,
Den Dag da vil det ſpørges om,
Ej ſkjænkes vil med Niddings-Maal
Tilbagekomſtens Skaal.

Som buden Gjæſt i Vennerad
Ved Ankers Bord jeg aldrig ſad,
Og aldrig ſang jeg før til Roes
For Anker eller Moes;
Men kjendt at gjøre Mandens Navn',
Den Mands, der fremmer Folkegavn,
Mon dette var uværdigt Kald
For end den bedſte Skjald?

Ej Norges bedſte Skjald er jeg;
Jeg ſidder helſt ved Landevei,
Og ſpørger dem, ſom gaae forbi,
Om Nyt i Land og Bye;
Som Marmorſteen i Klippevæg,
Alt graaner nu mit Haar og Skjæg,
I Ungdoms Aar jeg havde Røſt,
Nu ſvækkes gode Bryſt.

Men nægter mig nu fordums Ild
Som før med Sang og Harpeſpill
At træde med i Skjaldedands
Og vinde ſøgte Krands,
Saa endnu dog, ſaa tidt jeg ſeer
At Hædersdaad i Landet ſkeer,

Saa ſtiger endnu Gniſten varm
I gamle Skjaldebarm.

Tag, kjække Mand, til takke tag!
Forſmaae kun ei mit Harpeſlag!
Ej trænger jeg til Guld af dig,
Ej du til Roes af mig —
Ved Moſſe-Værk du ſtøber Jern,
Men meer end det; — af Landets Børn
Du ſtøber Mænd, — I unge Bryſt,
Du ſkaber Liv og Lyſt. ꝛc.

Lommebog for den hæderlige danſke Bondemand, indeholdende adſkillige ham nødvendige Efterretninger og Opmuntringer, af en ham elſkende Autor. Kjøbenhavn, 1794. 60 S. i 12mo. Trykt og faaes tilkjøbs hos Joh. Rud. Thiele (for 5 ß.)

Den Idee er foetreffelig, at ville ſkaffe Bonden for en lempelig Pris et kort Udtog af de ham angaaende kongelige Anordninger, forbunden med korte Efterretninger og Hiſtorier om Begivenheder, ſom have tildraget ſig i en ham bekjendt Sphære, og oplivet med korte poetiſke Sentenſer eller paſſende Almuesſange; denne Idee har ligget til Grund ved nærværende Lommebogs Forfærdigelſe, men Skade at Udførelſen ikke har ſvaret dertil. Extracten af Forordningerne er det taaleligſte deri, men alt det øvrige er under al Kritik. Paa den første Side opmuntres Bonden til at takke Gud, blandt andet, fordi han har chriſtelige Lærere, „af hvilke ingen hidtil er befunden henvendt til Kjetterie.“ S. 8. ſtaaer følgende Vers:

Os andres Skjebne ſkal belære,
Forſigtige med Ild at være.
Opvoxende Tobak forſage,
Dens Pladſer Hør og Hamp indtage.
Er det ej jammerligt at ſee
En hungrig Staadder heraf lee?

Til Nød begriber man at Meningen af de to mellemſte Linier ſkal være en Opmuntring til den opvoxende Ungdom at forſage Tobaksrøgning, og heller at ſaae Hør eller Hamp i Jorden end beplante den med Tobak, men hvad

For-

Forfatteren vil sige med de to sidste Linier formaaer Rec. ikke at indsee. Ved at tale om Skolegang S. 23 siger Autor: for at opmuntre de Unge til flittig Skolegang, kunne I forære dem visse af de gudelige malede Billeder, som faaes hos Bogtrykker J. R. Thiele, saasom Ærekrands for Bondemanden, ligesaa for Pigen Susanna, Husvelsignelsen, Bordlæsningen, Stueuhret, Vægterverset," o. s. v. (Sagtens kan de være lige saa gode til at kline paa Veg eller Kistelaag, som enten Struense og Brandt i Castellet, Maria Theresia, det gevaudanske Dyr, eller andre ligesaa opbyggelige og smagfulde Bevis paa Culturens Tilstand hos Almuen). S. 33 siger Autor: „Det eneste Middel til Lyksalighed her og hisset bestaaer ikke i Kjærlighed, men i JEsu blodige Forsoning og vor Troe og Tillid derpaa." Det er sørgeligt at slige vaklende halvrigtige og halv falske Begreber endnu blive menige Mand indprentede. S. 32 kaldes Guds Ord uforbederligt; men mon Menneskens Kundskab om Guds Ord være uforbedrelig? Mon Luthers Oversættelse af Guds Ord være uforbedrelig? Mon den Augsburgiske Confessions Forfatteres Exegesis og Critik have været uforbedrelige? Da vel enhver maa benægte disse Spørgsmaale, hvad vil saa Forf. sige med sin Paastand, at man ikke maa konstle paa de himmelske Lærdomme? Rigtig nok konstler man Hr. Pastor! man konstler for at udfinde, hvad der virkelig er himmelske, og ikke blot hierarkiske, Lærdomme. Recens. giver den anonyme Autor eller Udgiver Prædicat af Præst, da det af adskillige Kjendemærker er klart, at han hører til den geistlige Stand, og kunde lettelig være den samme gode ærlige Mand, som 1790 skrev Aftenlæsning ved Bondearbejde, der er anmeldt i No. 2. af disse Efterretninger dette Aar. Det som staaer S. 30 er i denne Henseende alt for characteristisk til at det skulde udelades. „Naar Tilhørerne ere tarvelige og ædruelige, kan „ de overkomme alt, vel og yde Præsten sin Smaaredsel „ i Æg, Ost, og Kage, sin Tiende af Sæd og Qvæg, „ sine Offerpenge. Jeg har stor Formodning om, at „ Forordningerne desangaaende forhøje Priserne „ og bestemme flere Poster at yde af."!

Ovenfor er ſagt, at ſelv den juridiſke Deel af Bogen kun er taalelig, og det er den høieſte Roes den kan tilkomme; thi adſkillige nye og gjeldende, Landsfolkmanden angaaende Love, mangle, og derimod anføres en heel Deel ubrugelige Anordninger, der ganſke ere gangne af Brug, for Ex. S. 22, at hvem der lade deres Børn forſømme Skolen, ſkal ſtraffes med Fængſel paa Vand og Brød, vel endog ſtaae aabenbare Skrifte.

Af det tydſke lad dig forſtaae dertil S. 4, og den kjære Øvrighed S. 26, ſom og af adſkillige forekommende tydſke Exempler, maa man ſlutte, at denne Pieces Compilator har havt en eller anden tydſk Volksbuch for ſig.

Gid dette mislykkede Forſøg maatte give Anledning til, at nogen ſkaffede os et bedre Product af ſamme Art, og gid vi da ſaa endelig ved dette Seculi Slutning kom til Iverkſættelſen af det ſom ved Seculi Begyndelſe var Friderich IVdes Villie, dette nemlig, at Bønderbørnene, foruden det man ſaa omhygelig ſørger for at lære dem om Engle, Djevle, Syndefald, Treenighed, ꝛc. ogſaa tillige i Skolerne fik den nødtørftige Kundſkab om Landets Love.

Endnu kan Recenſ. ikke lægge denne liden Bog fra ſig uden at anføre, at man her nu endelig langt om længe ſeer Aftryk af Inſcriptionen paa Frihedsſtøtten uden for Kjøbenhavns Veſter-Port, hvoromd den ene Bonde i Peters Bryllup ſaa rigtig erindrede, at denne Indſkrift burde komme paa Prent, og den anden da forſikrer,

— — „ jeg vil kjøbe den med Glæde,
Og ſætte den ret pænt i Glas og Ramme,
Den ſkal da bramme øverſt i min Stue,
Og paa hver Hellig-Aften, ved hvert Gilde,
Saa ſkal min ældſte Søn ſtaae op og læſe
Det høit og tydeligt for mine Gjæſter," o. ſ. v.

Paa den øſtre Side af Støtten ſtaaer:

KONGEN
KJENDTE,
AT
BORGERFRIHED
BESTEMT
VED

RET-

RETFÆRDIG LOV
GIVER
KJÆRLIGHED
TIL
FÆDRELAND
MOD TIL DETS VÆRN
LYST TIL KUNSKAB (KUNDSKAB)
ATTRAAE TIL FLID
HAAB OM HELD.
Paa den vestre Side læses:
KONGEN
BÖD
STAVNSBAANDET
SKAL OPHÖRE,
LANDBOELOVENE
GIVES
ORDEN OG KRAFT;
AT
DEN FRIE BONDE
KAN VORDE
KJÆK OG OPLYST
FLITTIG OG GOD
HÆDERLIG BORGER
LYKKELIG.

Slutningen af Recensionen over Sjellands Landstings-Acter. (See forrige No.)

Aargang. 1792. Jan. 36) Arrest- og Udkastelses-Forretning mod en Fæstebondes Enke, som misligen behandler Boets Midler, ophæves, for saavidt Udkastelsen angaaer, naar ikke, efter Fr. af 8 Junii 1787. § 12, ved Arrestens Justification, tillige den Qvæstion om Enken bør have sit Fæste forbrudt, er paakjendt for Underretten. Febr. 37) En Proprietair, som ikke kan godtgjøre at have holdt Skifte efter en Fæstebonde, som var indgaaet i et andet Ægteskab, bør udbetale den Børnene af første Ægteskab efter deres Moder tilfaldne og Faderen af Proprietairen overleverede Arv, med Renter til Sønnen har fyldt sit attende Aar og Datteren er bleven

ven gift. 38) Skyldner, som er dømt til at betale noget, saafremt han ikke trøstede sig at aflegge sin Eed, kan, efterat den i Loven fastsatte Executionstid er forløben, ikke mere tilbyde Eed, men bør taale Execution efter Lovens Medfør. Martii 39) Tiendetagerne kunne vel i Almindelighed ikke tvinges at tage Tiende af en Ting istedenfor en anden, ligesom den tiendepligtige Jord kan ikke ved Besidderens Forandring blive tiendefrie; men Tiendegivere og Tiendetagende kunde og med fælles Samtykke substituere en Ting istedenfor en anden, eller give et Vederlag for Tienden, hvilken Forening siden bliver forbindende for begge Contrahenter. 40) Huusmænd, som ved intet Reversal ere forbundne til at efterkomme de for dem indførte Fæstebreve, kunne hverken kræves for Hoveriedage, eller for sammes Betaling i Penge; men Fæstebrevene ansees for ugjeldende for begge Parter, og de altsaa som uberettigede til at beboe deres Huse, forinden de ved modtaget Fæstebrev dertil have gjort sig berettigede. 41) Gjødskнings-Sæd, som tjener til Jordens Forbedring, er Huusmænd tilladt paa Bondens Jord, naar Fæstebreve ikke deri gjør Hinder. 42) En Underretsdom, som tilpligter en Mand, der havde bygget et Vandhuus formeentlig for nær hans Naboes Sidehuus, tilsidesættes i Mangel af det befalede Situationskort; dog bliver Klageren sin formeentlige Ret efter lovbefalet Omgang forbeholden. 43) En Underdommer, som med Reskriptet af 1 Septbr. 1787 tegner paa Stevningen og Forelæggelsen andet, end det, som hører til sammes Forkyndelse, og fremsætter Exception mod Sagens Indstævning, fordi Dommen skulde have overstaaet Fatalia Appellationis, hvilket dog ej saaledes befindes, og intet andet Forsvarsskrift har fremlagt, betaler, hvad han ellers burde betalt, om han sin Paategning ved ordentlig Indlæg havde fremsat. 44) Trende Bønderkarle, som ophidsede en Bonde, der fik Hug af Forvalteren, at slaae igjen, og hvoraf den ene sprang til for at gribe Forvalteren fra Ryggen i Haaret, hvori han dog blev hindret, ligesom og det entstandne Opløb blev stillet efter Forvalterens Formaning, dømt til Forbedringshuset paa 3, 2 og 1 Maaned, og til at betale Omkostningerne, som om

Sagen

Sagen var paakjendt for en Politieret. April. 45) En Auctionsforretning, som af Birkedommeren og en Procurator, efterat Principalen havde taget sin Fuldmagt tilbage, og den paagjeldende Skyldner fremlagt lovlig Qvitering, alligevel skulde foretages, for at skaffe Procuratoren hans Fordring for Salarium, Diætpenge, Befordring m. v. betalt, uden Undersøgelse eller Afkortning, ikke saavel af hans Principal, men af Skyldnerens Gods, uagtet denne af Principalen var qviteret, ansees som adeles lovstridig. Thi bliver Dommeren for Rettens voldsomme Tvang dømt i 60 Lod Sølv; Procuratoren tilholdt at tilbagelevere de Principalen afvunge Penge, som denne, som Fordringens Beløb, efter forgjeves at have tilbudet dem til Depositum indtil Sagens lovlige Paakjendelse, maatte betale for at standse Auctionen, samt at betale 20 Rdlr. i Bøder, den ene Halvedeel til vor Frelseres Kirke paa Christianshavn og den anden Halvedeel til Justitskassen, samt begge for een og een for begge, at betale til Skyldneren 100 Rdlr., som nogenledes Reparation for den tilføjede Tort og Ulempe, og Omkostningerne for Overretten med 16 Rdlr., samt 5 Rdlr. til Justitskassen for unødig Trætte, og 4 Rdlr. 5 Mk. til Landstingshuset, og end videre til Landstingshuset $\frac{1}{3}$ Deel af de idømte Bøder, nemlig Procuratoren 3 Rdlr. 2 Mk. og Dommeren 5 Rdlr. Maj. 46) En Underdommer, som havde afvist en Sag til lovligere Omgang fordi et Afridsningskort manglede, da dog Qvæstionen efter hans eget Eragtende ikke angaaer uden en Vandgrøfts forsvarlige Vedligeholdelse i Overensstemmelse med Conventionen, foretager sig denne Sag paa nye og egen Bekostning, og erlægger til Appellanten 10 Rdlr. udi Omkostninger, samt 4 Rdlr. til Landstinget. Junii. 47) Færgemændene i Helsingøer ere ikke pligtige til at give til Lauget hvad Belønninger de have bekommet for at hjelpe et Skib med levende Mennesker af Grunden, mod af Lauget at erholde en passende Douceur. 48) Udlæg gives efter Domhaverens Forlangende i paaviste Ting, endskjønt Skyldnerens hele Boe er pantsat til en anden, dog med Forbeholdenhed af de bedre Prioriteredes Ret. 49) I en Kjøbslutning, som Sælgeren gjør meget sandsynlig at være skeet efter Forevidende

og Fuldmagt af den, til hvem han ſendte Varene, bør denne ved corporlig Eed afbevise, at han hverken ſelv eller ved nogen anden har kjøbt eller givet Commiſſion at kjøbe; træſter han ſig ikke dertil, maae Sælgeren gjøre ſin Eed, at han til ham haver ſolgt Varene, hvorefter han da erholder Regningen betalt med Renter fra Indſtævningens Dato. Træſter han ſig ikke denne Eed at aflegge, frikjendes den Saggivne. Jul. 50) En Fæſtemøller, ſom overdraager en Møllerſvend Nytten og Brugen af den ham tilfæſtede Mølle, og ſelv med Familie tager ſin Boepæl andenſteds, haver ſit Fæſte forbrudt. 51) En Proprietair, ſom havde givet en under Godſet hørende Bondekarl fire Øreſigen, fordi han ikke, ſom trende andre, hilſede da han gik forbi, med de Ord: kan du Kjøter ikke hilſe, bøder trende ſex Lod Sølv med 9 Rdlr., ſom deles efter 1 B. 24 Cap. 4 Art. i lige Dele mellem Kongen, den Fornærmede og Herlighedseieren over Birkeretten; derhos mortificeres de udtalte utilbørlige Ord. 52) En Mand, ſom paaſtaaer at Skræderen har forſkaaren en omgjort Frakke og beholdt Bagſtykkerne, bliver, da han intet kan beviſe, dømt til at betale Skræderregningen 3 Rdlr. 2 ß., og Rente 4 p. C. fra Hovedſtævningens Dato, ſamt 20 Rdlr. Omkoſtninger for Byetinget, hvorhos Beſkyldningerne mortificeres. Dommen ſtadfæſtes ved Landstinget, og dømmes den Saggivne og Appellant at betale til Skræderen, der havde Beneficium, i Koſt og Tæring 6 Rdlr., ſamt 5 Rdlr. for unødig Trætte til Juſtitskaſſen, og 2 Rdlr. 5 Mk. til Landstingshuſet. 53) En gift Mand og en Pige af Bondeſtanden, ſom i endeel Aar have levet et forargeligt Levnet med hinanden, uagtet de forhen ere advarede at entholde ſig fra hinanden, ſaa at Mandens Huſtru derfor har forladt Huus og Hjem, henſættes i Kjøbenhavns Forbedringshuus, Manden i 8, Qvinden i 6 Uger, og betale, een for begge og begge for een, Sagens Omkoſtninger, da det manglende udredes af Amtet. 54) Trende Bondekarle, ſom havde rygtet Ruſerne i en Aaleſtade, og deraf bortraget 2 Lpd. 14 Pd. Aal, bør i Betragtning af Fr. 20 Febr. 1789. § 1. hver arbejde 3 Maaneder i Kjøbenhavns Forbedringshuus, og betale

Om-

Omkostningerne alle for een og een for alle. Auguſt. 55) En Muurſvend haver forpligtet ſig at opdrage en fader- og moderløs Pige, ſom ſit eget Barn, uden derfor at tage nogen Betaling, og blev af Byefogden dømt til at tilbagebetale den Mand, hun ſiden var kommen i Ægteſkab med, de Renter, han aarlig havde oppebaaret for en hende tilhørende Kapital, beløbende omtrent 6 Rdlr., med Forbeholdelſe af ſin Ret for anvendte Bekoſtninger paa hendes Bryllup og Udſtyr; men da Sagen blev appelleret til Landstinget, og Appellantens Forpligt herfaa fandtes indført i Byetings-Acten eller fremlagdes for Landstinget, blev Muurmeſteren frikjendt, paa Grund af, at han havde forklaret ſit Tilbud at opdrage Barnet, derhen, at han, ligeſom en Fader, uden Regnſkabs Afleggelſe og til Barnets Nytte vildet anvende hendes ubetydelige Rente, ſom ikke nær kunde tilſtrække til Barnets allerhøjeſte Nødvendigheder, og enhver maa, i Mangel af Beviis for det modſatte, agtes ſom ſine egne Ords Fortolker. 56) En af en Jøde beſvangret Bondepige, ſom om Natten i et fra de øvrige Værelſer langt fraliggende Bryggers ſødte ſmaaende et Pigebarn, der om Morgenen fandtes dødt indſvøbt i et Forklæde med blottet Hoved, under en Trappe i Bryghuſet, blev paa Grund af at adſkillige Omſtændigheder afbeviſte den Henſigt, at hun vildet enten ved efterladende eller gjørende Gjerninger ombringe ſit Foſter, henſat at arbejde i Kjøbenhavns Forbedringshuus i 6 Aar, ſamt dømt af hendes Formue at betale hendes Arreſt, Forſtegning og Varetægts- ſamt Actionens Omkoſtninger, da det Manglende udredes af Amtet efter Øvrighedens Foranſtaltning. Sept. 57) En Heſteſkjører er der uformeent at at aarelade paa Landet, naar ſaadant af ham bliver begjært, og han ikke giver Raad om Aareladens Brug. 58) Kjøberen af Kongens Gods, ſom efter Auctions-Conditionerne er pligtig til at underholde Broerne, ſom findes paa hans Grund, behøver ikke at bidrage til alfare Amts- og Landeveyes-Broer. Octbr. 59) En Bondekarl, ſom havde forført en Pige af omtrent 14½ Aar, med hvilken han havde dreven Løsagtighed, til at ſtikke en tændt Brand op i Gaardmandens Tag, hos hvilken hun var i Tjeneſte,

hvor-

hvorved baade Taget og en nærhos staaende Halmstak fængede Ild, som dog strax blev slukket uden videre Skade, bør have forgjort sin Hals og derefter brændes, samt betale til den Fornærmede 40 Lod Sølv, og til Kongen 40 Lod Sølv, og sin Boes Lod til Kongen; Pigen hensættes til Arbejde i Forbedringshuset 8 Aar; og betale de, begge for een og een for begge, de videre paa deres Arrest, Forflegning og Varetægt medgaaende Omkostninger, da det manglende udredes af Amtet. Novbr. 60) Tvende Underretsdomme, hvoraf den ene angaaer Renterne, den anden Kapitalen, kan, endskjønt Sagerne særskildt ere behandlede for Underretten, under eet paadømmes af Overretten efter Indstævningen, hvori og begge Parter vare enige. 61) En Fæster, som ved sit Fæstebrev haver forpligtet sig at holde Bygningerne i forsvarlig Stand, har ikke, formedelst en befunden Mangel, forbrudt sit Fæste, naar Husbonden ikke under Sigtelsen beviser at Huset ved Modtagelsen var i bedre Stand end ved det tagne Syn. Decbr. 62) En Bonde, som udi sit Huus haver havt St. Hans Gilde, og anskaffet det af Gjæsterne fortærede Brændeviin og Øl, men ikke for samme faaet mere end hans udlagte Penge, kan ej beskyldes for ulovlig Krocthold. 63) En under 11 Decbr. 1769 udstædt Panteobligation, lydende paa 4 p. C. Rente, hvoraf fra 11 Dec. 1772 til 11 Dec. 1773, og fra 11 Dec. 1774 til 11 Jun. 1789 er betalt 5 p. C. aarlige Renter, uden at Debitor mod denne Betaling nogensinde har gjort Erindring, ansees ikke for forbrudt, siden Creditor, som i Aaret 1784 havde faaet Udlæg i samme, fra den Tid af, at Debitor gjorde Erindring om Renterne, nemlig fra 11 Jun. 1790 af, ikke allene ej begjerte mere end 4 p. C. Renter, men lod ham endog tilbagebetale den formeget betalte 1 p. C. aarlig, for den hele Tid Obligationen havde været i hans Værge.

Hvad Recens. ellers har at udsætte mod dette Værk, forbeholder han til Recenstonen over Hr. Sekretair Schifters bekjendte Efterretninger, om hvilke han maae, efter Recensent-Samvittighed, sige det selv samme Onde, uden at kunde desværre derom sige noget af det Gode, hvorfor han har tillagt disse Efterretninger deres velfortjente Roes.

E. S.

E. S. Ved denne Leilighed forbeholder Recenſente ſig at ſvare paa Hr. Prof. Niſſens Fortale til Aargangen 1792, ſom tilligemed Regiſteret til den hele Aargang er tilſtillet ham, i Anledning af Titelens Anmeldelſe i No. 19 af diſſe Efterretninger, for ſaavidt nemlig bemeldte Fortale indeholder et Forſvar for enkelt Mands Navngivelſe og Pantebreves m. v. Bekjendtgjørelſe for Uvedkommende, tildeels imod diſſe Efterretninger 1792. S. 556. 557. Derimod ſkulle han ikke undlade her endnu at tilføje, at denne Fortale desuden indeholder en nærmere Oplysning om Forfatterens Plan og Hensigt med dette Skrivt, ſamt en Forklaring over Omgangsmaaden i at extrahere de paadømte Sager ſaaledes, at af Deductionerne ikke anføres uden det Væſentlige, men derhos intet Hoved-Argument forbigaaes, og Pagſtandene ſaavelſom iſær Landstingsdommene udførlig og de ſidſte næſten Ord til andet; hvilket alt ikke andet kan end bifaldes, ſom aldeles hensigtsmæſſig og paſſende. Denne Aargang er tillige tilføjet et alphabetiſk Regiſter over de paadømte Sager efter Parternes Navn, hvorimod det ſyſtematiſke Realregiſter opſættes til Samlingen af Rets-Tilfældene bliver noget ſtørre; men Recenſenten maae vedblive ſit Ønſke, at ſee hver Aargang tilføjet det af Juſtitsraad Kraft lovede Regiſter, dog med den Forandring, at Sagerne efter deres Gjenſtand hellere maatte anføres i en alphabetiſk end i en ſyſtematiſk Orden, da den ſidſte naturligviis er underkaſtet mere Vanſkelighed og Uvished. Saaledes bliver altſaa Aargangens fuldſtændige Titel følgende: Sjellandsfars Landstings Efterretninger for Aar 1792, ved H. N. Niſſen, off. ord. Lærer i Lovkyndigheden ved Sorøe Akademie, og Vice-Landsdommer i Sjelland og Møen, ſamt konſtitueret Landstingshører. La Societé a le droit de demander compte à tout Agent public de ſon Adminiſtration, af *Declaration des droits de l'Homme & du Citoyen* Sorøe, 1793. Trykt hos F. G. Lillie. XVI S. Fortale og Subſcribent-Fortegnelſe, og 411 S., Regiſteret iberegnet, ſt. 8vo. Aargangen 1793, ſom Recenſenten ogſaa allerede har modtaget, ſkal med det første blive recenſeret.

1) Den

1) Den sjeldne unge Herremand og Personerne fra Nessuarad. Et dansk originalt Skuespil i een Akt. Første Gang opført for Publikum paa det store danske Theater 1793. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Holm. 8vo. 24 S.
2) Det var omsonst. Et dansk originalt Skuespil i een Akt, eller anden Akt af Skuespillet den sjeldne unge Herremand og Personerne fra Nessuarad. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Holm. 8vo. 48 S.
3) Til den danske Tilskuer, fra Forfatteren af Skuespillet den sjeldne unge Herremand ꝛc. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Holm.

Disse Skrifter maae vi endnu anmelde for at faae Schmettoviana complette. At trække No. 1 og 2 over den dramatiske Lest er upassende. De have højere Fortjenester, dem vi ikke behøve at udbasune her. At vise Indholdet er nok.

Peder Christensen, Bondefoged, har i Kroen, hvor Bønderne vare forsamlede, talt imod Inspektøren og nogle Skytter fra Nessuarad, fordi de raadde Greven til at holde saa mange Skytter; hvilke, naar de komme med Heste og Hunde i Marken for at exerceres, skaane de hverken Eng eller Vang, Græs eller Korn. Grøfte, Diger, Ledde og Hytter maae omkastes. Peder Christensen maae lide meget for denne Sandhed. Især er en Leiesvend Mse. Glückfuch ham meget paa Halsen. Nogle Skytter give Klage over Peder Christensen, og de faae tilsidst Greven overtalt til at holde Forhør over den arme Foged; men Sagen falder ud, som den bør, til Peder Christensens Bedste. Klagerne blive mulkterede.

Af No. 2 er Indholdet dette. Nogle rebelske Bønder fra Naboegodset, glade over at de havde faaet deres Jorder, anstille et Gilde og indbyde dertil Grev Fermvtises Bønder. Bondefienderne forestille Greven hvor farlig denne Lystighed kan blive; hvor ilde optaget af Nabojunkerne, at der er Conspiration under ꝛc. Gildet bliv forbudt, Skytterne faae Ordre at samles, og alle disse Optøier gjøre Bønderne urolige. De veed ikke om det angaaer dem, og om Greven har fattet Mistillid til dem.

Ende-

Endeligt opdager Greven de mange Intriger og Kabaler der spilles omkring ham: Slangernes Hvislen og falske Angivelser ꝛc. Han gir Ordre til at anrette et stort Gilde for Bønderne, og Bondehaderne maae raabe: det var den gang omsonst.

Enhver, der har gjort sig bekjendt med Fædrelandets Daghistorie, kan selv gjøre og drage nyttige Lærdomme ud af dette naive Drama.

Til No. 3 gav Prof. Rahbek Anledning i et Stykke i Minerva over anonyme Forfatteres Navngivelse. Han yttrede der, hvor gavnligt det var at politiske Skribenter navngave sig. Det viste deres upartiske Iver for Sandhed. Det vilde ikke opegge Modpartiet, og det vilde bidrage til kraftigere og snarere at naae Maalet. Jeg for min ringe Part er ganske af Professorens Mening, især naar det der skrives kan paa en eller anden Maade angaae vore brave Pladsmænd. Men en Skribent træffer ofte paa sine politiske Veje et Slags Uforskammede, som det er vanskeligt ikke at komme i Haandgemæng med. Det er saadanne Vindspillere, Logrere og Krybere, som efter Kryberes sædvanlige Maneer slikke Støvet hos Overmænd, og ere stolte og uforskammede hos Lige- og Undermænd; saadanne som ere tilfals; som kan hykle ogsaa for Jævnsides saalænge de vil nytte dem, men naar Nytten er forbi, saa forvandles de til ublu Skikanører og Tølpere. Recensenten har en Klassifikation over disse Skabninger altid ved Haanden, færdig til Brug naar Noden kalder. Dog ogsaa dette tilstaaer han: bedre er det at gaae af Vejen for disse Folk, naar man kan øjne dem langt borte, end forderve en brav Sag ved at behandle dem efter Fortjeneste. Paa Embeds Veje møder jeg dem jævnligt.

I Slutningen af samme Afhandling lægger Prof. til: „O at saaledes den unævnte Forf. til den sikkerligt „ velmeente Comoedie: Den sieldne unge Herremand, „ reent ud havde taget Bladet fra Munden og uden „ Skye . . . havde frembragt for Vedkommende Nationens Mening ꝛc. ꝛc.," see Minerva Jan. d. A. S. 75-77. Disse i mine Tanker soleklare Ord har Nessuaads Forfatter nok ikke vildet forstaae. Han gjør Spørs-

maal

maal og Tvivlsmaal over Profeſſorens Mening, hvilken dog ſynes ſelvbuden at være denne: Gid Neſſuarads Forfatter fremdeles vilde fremſætte ſine velmeente Anliggender ſaaledes, at Modpartiet ikke blir opegget, men overbeviiſt; og gid han da, for at viſe han ſkrev ſine ira & ſtudio, vilde navngive ſig.

Dog hvad Navngivelſen angaaer, da ſeer maaſkee Neſſuarads Forf. der er heelt anbet under. Han kan maaſkee ſvare mig: Tu ſi hic fuiſſes aliter ſentiſſes. Derom kan jeg nu ikke dømme. Men i Sagen med Prof. Rahbek har han dog nok forfeilet ſtatum controverſiæ. At afgjøre hvo der har Ret, være desaarſag langt fra mig: maaſkee de have den begge. Et vitula tu dignus & ille.

(Indſendt.)

I Trondhjem er, den 19de April, døb Hr. **Peter Chriſtian Tyrholm**, Cancellieraad, Sorenſkriver over Guladals-Fogderie der i Stiftet og det Kongelige Norſke Videnſkabers Selſkabs Medlem, 67 Aar. Han dyrkede den Norſke Hiſtorie med megen Flid; har forfattet og i Minerva for Auguſt-Maaned 1788 Side 243 ladet indrykke: **Til Hans Kongelige Høihed Kronprindſen, ved Ankomſten til Trondhelaugen.** Cancellieraad **Tyrholm** ejede nok, uden Tvivl, de fleſte Haandſkrifter efter ſin Fader, den arbejdſomme, berømte og lærde Conſiſtorialraad, Provſt og Sognepræſt til Wandſøe Præſtegjeld paa Liſter, i Chriſtiansſands Stift, Mag. **Michael Tyrholm**, af hvilken paa det Kongelige Bibliothek bevares, en, Norge angaaende, til Statholder Hr. Rantzau indleveret Beretning. Skade er det dog virkelig at ſlige Mænds Samlinger adſpredes og komme hen i deres Eje, der hverken vil, eller gide, gjøre Brug af ſligt, ja ere misundelige nok til, paa ſlige Samlinger at lægge et evigt Skjul.

Af diſſe Kiøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 21.

den 14de Junii.

Procedure, tilligemed den af S. T. Hr. Assessor Bärens, som Dommer i Gjelds-Commissions-Retten, den 3 Octbr. 1793 afsagde Dom udi Sagen Jens Schow contra T. C. Conradi. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos Morthorstes Enke. 31 S. 8vo.

En Skrædermester saggiver en Brevskribent for 7 Rdlr. 5 Mk., som denne skylder ham til Rest paa en accepteret Regning; hvorpaa Brevskribenten udtager Contrastevning for det, som han formener sig at tilkomme for endeel for Skræderen skrevne Breve og Regninger, efter Forbring af 5 Rdlr., der endnu resterede paa bemeldte Regning, efter at han derpaa end videre beviisligen havde betalt 2 Rdlr. 5 Mk., hvilke Citanten paastod at skulle komme til Afdrag udi en anden af ham i Retten fremlagt Regning. Da den sidste Regning imod Contracitantens Benægtelse ikke var beviist, og Citanten ikke fragik at han havde forrettet noget Arbejde for ham, blev Skræderen tilfunden at betale Brevskribenten hvis Regning for i det mindste 8 Breve, løb i alt til 8 Rdlr., de resterende 3 Rdlr. tilligemed 3 Rdlr. 4 Mk. 14 ß. i Processens Omkostninger, da det i øvrigt stod ham frit for at sagsøge Contra-Citanten for hvad han end videre hos ham formener at komme tilgode, uden at det var nødvendig i saa Henseende ved denne Dom at give ham nogen Reservation. Skræderen, som har udgivet Pro-

cedUren, ſiger ſig at være uhældig nok, til enten aldeles ingen Grunde at finde for Concluſionen i Dommen, eller og ſaadanne, ſom vare alt for utilſtrækkelige til at overbeviſe ham, og ikke at vide nogen anden Maade end den, at forelægge Sagen for Publikum, hvorved han kunde faae at vide om hans Misfornøielſe med Dommen var grundet eller ikke; og det ſaa meget mere, ſom Gjelds-Commisſionens Domme ere, ſom bekjendt, inappellable. Tillige indſkjærper han, for det almindelige Beſtes Skyld, Dommerne, ſom domme uden Appel, en lærerig Sentents af Kong Jacob den Førſtes Tale i Parlementet 1609, af følgende Indhold: „En Konge, der fører „ Regjerings-Roret i en Ret, lader af at være Konge, „ og bliver Tyran, naar han lader af at handle efter „ Lovene. Alle Konger, ſom ikke ere Tyranner eller „ Meenedere, gjøre ſig en Pligt af at holde ſig inden „ Lovenes Grændſer. De, ſom overtale dem til det „ ſom ſtrider herimod, ere Øgler og en ulykkelig Peſt „ baade for Fyrſten og for Staten.“ Recenſenten indſeer ikke hvad i den anførte Dom kunde give Anledning til den rødſomme Foreſtilling om en Dommer, hvis Adfærd kan kaldes lovſtridig, følgelig ikke heller begriber at Appel til Publikum heri var fornøden. Thi endſkjønt han, for ſin Deel, ikke vilde have antaget Brevſkribentens Regning for liquid, ſiden der var Tvivl om Arbeidets Quantitet, og endnu mindre fulgt Skribentens egen Taxt paa ſit Arbejde, ſom forekommer ham ikke at ſtaae i Forhold med Arbejdets Qualitet, og følgelig at være underkaſtet Dommerens billige Moderation, iſær i deslige Gjeldsſager; ſaa vilde han dog aldrig fordriſte ſig, at foreſkrive en andens Overbeviisning Regler, hvor Lovene tie og altſaa ſynes at ville at ethvert Individuum ſkal handle efter beſte Skjønnende. Skulde Udgiveren faae diſſe Blade i Hænderne, ſaa tvivler han ikke paa, at han ved at betragte Sagen fra denne Synspunkt jo ſelv vil finde ſig overbeviiſt om, at han er gaaet for vidt i ſin Harme; og Recenſenten paa ſin Side vil være meget fornøjet, om han derved kunde tilbageholde andre fra at udgive upaſſende Klager over Dommere, ſom altid gjør mere Skade end Nytte.

Grunden

Grunden til en Proces, foranlediget ved Procurator Torms nye Model til en Regning, indeholdende en historisk Efterretning om meget slet Vejr for behagelige Lysttourer, om god Bevertning, samt at bræk̃e Karethjul i Stykker og istandsætte dem ꝛc. ꝛc. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos P. Horrebows Enke. 16 S. 4to.

Udgiveren, som formener sig fornærmet ved den her aftrykte Prokurator-Regning, synes, da han blev stævnet for Betalingen, at have indsendt samme til det Kongelige danske Cancellie med følgende paa den sidste Side aftrykte pro Memoria: „Overbeviist, at ligesaavel i Dan„mark, som i andre Lande, maae være Taxt for Ret„tens Gebyhr og Betjenteres Billighed, i de beskikkedes „Procuratorers Betaling, sender jeg allerunderdanigst „Hof- og Stadsrets-Procuraror Torms Regning til „mig. Jeg har erkyndiget mig om Landsloven, og man „siger mig, at den Procurator, som paa ubillig og „uchristelig Maade udsuer Undersaatterne, bør have „forbrudt sin Bestalling; dette overlader jeg til det „høikongelige Cancellie, paa den Maade Høisamme „selv befaler at iværksætte, og beder Høisamme at „haandhæve Retfærdigheds- og Billighedsloven imod „Procurator Torm.“ Da han altsaa havde incamineret Sagen paa behørig Sted, saa kan Recensenten ikke indsee nogen Nødvendighed i at bringe den til Utide for Publicum; og om end denne Vredens Yttring kunde undskyldes, saa bør det dog uden Tvivl lastes, som Misbrug af Trykkefriheden, at han S. 15. ved at erklære, at det gjør ham ondt at Hr. Secretair og Højesterets-Advocat Hofmeds Navn findes tilfældigviis paa Procurator Torms Regning, kalder denne et skurkagtigt Document. Regningen i sig selv forekommer ellers Recensenten at kunne underkastes mere end een Tvivl. Den løber i alt til 204 Rdlr. 3 Mk. 10 ß., og angaaer blot nogle Vidneforhører for Ballerups Ting og Hof- og Stadsretten, til Afbetjening under den for det høje Kongelige General-Land-Oeconomie- og Commerce-Collegio satte Voldgifts-Commission, hvorudi Procuratoren og mødte

for Dalton. Procuratoren beregner sig udi Salarium for trende Vidneforhører 80 Rdlr., for Qvæstioner til Vidnerne, som skulde afhøres i Helsingør, 5 Rdlr., og for 3 Breve til Voldgifts-Commissionen, Hr. Haagen og Assessor Thestrup samt 5 Møder for Commissionen, hvori dets begjært Anstand, 20 Rdlr. De øvrige 100 Rdlr. ere for det meste ansatte for Vognleje og Diætpenge til Ballerup og Jonstrup. Om og hvorvidt alle disse Reiser have været fornødne og indrettede paa det sparsommeligste eller ikke, kan her naturligviis ikke bestemmes; men dette synes at være afgjort, at den, der indvikles i en Proces, er meget at beklage, dersom han ikke kan erholde de til Sagens Førelse fornødne Beviisligheder uden med saa store Bekostninger. Skulde man derfor ikke ønske, at Lovens Bydende 16, 9 C. 12 A. almindelig maatte iværksættes ved en Taxt for Prokuratorernes Sallair og andre Omkostninger, hvorved tillige maatte fastsættes visse Regler, hvorefter saadanne Reisers Nødvendighed kunde bestemmes; ligesom saadant er udtrykkelig befalet ved nogle Underretter, og implicite ved Oberhofretten formedelst den Procuratorerne paalagte Forpligtelse at indlevere speciel Regning under hver Sag. Thi endskjønt en Procurator-Regning bliver hos os, som enhver anden Fordring, paakjendt af Dommeren, naar Parterne ikke derom kan forenes; saa indsees dog lettelig den store Uleilighed, som deraf flyder, at Dommeren ikke haver nogen anden Maalestok for Summens Bestemmelse end hans egen Erøgtning om det der kunde være billig i hvert enkelt Tilfælde.

Samlung der Reden, welche bey der Eröfnung der neuen Armenpflege und bey der Einweihung des Freyschulhauses in Kiel den 3ten Junius 1793 gehalten worden, nebst den dabey abgesungenen Chören und Liedern. Preis zum Besten der Armenanstalt geheftet 12 Schilling holst. Courant. Kiel 1793. Gedruckt von C. F. Mohr. 88 S. 8vo.

Iblant det meget Gode, hvorved Staden Kiel udmærker sig, bør og fortrinlig erindres det Selskab, som har forenet sig til ved frivillige Gaver at understøtte Stedets talrige

talrige Fattige, og at indføre en bedre Pleje for de Fattige, samt at forbedre Fattigvæsenets Bestyrelse i det Hele; et priseligt Foretagende, hvorom man med Længsel ønsker at see en fuldstændigere Indberetning i Trykken. Imidlertid være og nærværende Efterretning om Selskabets første Højtidelighed velkommen, baade for saavidt den giver os den glædelige Vished om Indretningens Consistents, som fordi den gjør os bekjendt med nogle aldeles hensigtsmæssige Taler, der indeholde rigtige og passende Tanker og Forslage om Fattigvæsenet i Almindelighed, fremsatte med den Hjerters ukunstlede Veltalenhed, som saa tidt forfejles af Prædikanter, der jage efter Tilhørernes Bifald, som en opfarvet Coquette efter Elsklinger ved Hjelp af en Lyskrones Glimmer. Nemlig efter at Selskabet i Stilhed havde fortsat sine Bestræbelser omtrent et Aar, blev Dagen bestemt, for at begynde med de Fattiges Forsørgelse, med Undersøgning og Sysselsættelse af dem der kunde arbejde, og med de fattige Børns Undervisning. Man besluttede med Rette at give denne Handling en Slags Højtidelighed, og frem for alting derved at tilbede den Gud, der giver Menneskets den salige Drivt til Velgjørenhed. Selskabets Medlemmer, saavelsom de Fattige og Børnene med deres Lærere gik om Morgenen i Kirken, og hørte en særdeles vel affattet, rørende og populær Prædiken af Professor og Hovedpræst Meyer over Sirck. XIV, 13. 14, hvori han udviklede Grundene til Forhaabning om den nye Indretnings Bedvarenhed, dem han sætter i de indsigtsfulde og virksomme Mænds Nidkjerhed som hidtil havde bestyret Værket fra Forstningen, i villige gavmilde Velynderes Understøttelser, og i de Fattiges Følgagtighed. Dernæst bleve Børnene, Drengene og Pigerne for sig, af nogle Medlemmer af Skole-Commissionen ledsagede til Arbejdssalen i Friskolen, hvor tillige Selskabet af de Fattiges frivillige Venner og de af dem iblant alle Stadens Corporationer indbudne Personer, vare tilstede. Her begyndte Indvielsen Klokken 11 med et Chor og en Sang (S. 26-28) med Instrumental-Musik; hvornæst Professor Jensen i en kort Tale (S. 29-39) forestillede Forsamlingen og Børnene Vigtigheden og Hensigten af denne Indretning; ligesom til

Slutning igjen blev sungen et Chor og en Lovsang (S. 40. 41). Om Eftermiddagen Kl. 3 holdt Selskabet sit første højtidelige Møde, hvorved, i Følge den Kongelige Anordning af 24 Maj 1793, det paa nye anbefalede Fattig-Directorium var tilstede. Mødet blev aabnet ved en ypperlig Tale af Selskabets Talsmand, Professor Niemann, hvori han fremsætter Grunden til Forhaabning om bedre Tider (S. 42-87); og derpaa bleve Selskabets Love oplæste og underskrevne af alle nærværende Medlemmer. Man havde ogsaa tænkt paa en Forlystelse for Friskolens Børn, men den maatte formedelst indtrufne Omstændigheder opsættes til næstfølgende 5te Juni, da de bleve beværtede paa en stor grøn Plads, hvor tillige var sørget for adskillige morende Lege. Her stillede de sig op, under Anførsel af Sønnen og Datteren af et Medlem af Selskabet, i en Kreds, da deres Velgjører, der havde beværtet og moeret dem, blev af nogle Medlemmer ført til dem, og omvandt ham med en Blomsterguirlande, samt overleverede ham en flettet Krands med et hvidt Silkebaand, paa hvilket fandtes nogle Vers vare aftrykte (S. 88). Overbevisningen, siger Selskabet, at Deeltagelsen i en for Menneskeheden saa vigtig Indretning er almindelig, har foranlediget denne Samlings Udgivelse, hvorved man da haaber at skaffe denne Anstalt tillige en nye Indtægt.

D. G Hegewisch an Deutschlands Patrioten. Anzeige von der Art, wie ein Censor in Leipzig ein ihm vorgelegtes Manuscript hat behandeln wollen. Kiel 1793. Gedruckt bey Carl Ernst Bohn. 72 S. st. 8vo.

Dette interessante, med Skarpsindighed, Varme og Frimodighed, men derhos med Beskedenhed og kjendelig Velvillie affattet Skrift, fortjener almindelig at anbefales ikke allene som et Mønster, hvorledes en fornærmet Forfatter bør paatale sin Ret, men og tillige som et fortræffeligt Forsvar for Trykkefrihed imod Censuren.

Forfatteren havde det Uheld, at den leipzigske Censor, Hofraad Wenk, forandrede nogle Steder i Manuscriptet

skriptet til en Samling af smaa Afhandlinger, som tilforn havde været indførte i periodiske Skrifter, og hvoraf den ene endog i den Form allerede engang tilforn lykkelig havde overstaaet Censuren, nemlig Afhandlingen om Christendommens Indførelse i Sverrig i Deutsches gemeinnützliges Magazin B. III St. 2. S. 40 o. f. Han saae sig derved nødt til at lade Værket trykke paa et andet Sted, hvor man ikke kjender til Censur, og godtgjør nu for det hele tydske Publikum paa en aldeles fyldestgjørende Maade, at hine af Censuren lemlæstede Steder ikke indeholdt det mindste, som efter de tydske Love og det sachsiske Rescript om Censuren af 9 Mai 1764 kunde være underkastet nogen Betænkelighed, end sige ansees at stride mod den almindelige Stadsrets Forskrifter i Henseende til god Ordens og Sædelighedens Vedligeholdelse.

Deraf tager han S. 42 o. f. Anledning til at forklare de uundgaaelige slemme Følger, som allevegne og til alle Tider maae flyde af saadan Censurvæsen. Som det eneste Middel imod dette overvættes litterariske og politiske Onde, opfordrer han alle tydske Patrioter med den mandige Stemme, hvormed de saa tidt havde sagt deres Fyrster Sandheden, at vise Nødvendigheden af en anden Indretning med Censuren, om den endelig ikke skulde kunne undværes. Censorerne maatte være fornuftige Mænd; de skulle besidde erkjendt Kundskab, Indsigt og Retskaffenhed; ikke enkelt Mand, hvor fortrinlig han end var, burde beskikkes til dette Embede, men et heelt Collegium, som efter Pluraliteten maatte decidere saavel over det hele Skrift, som over de med enkelte Steder foretagende Forandringer, og bekjendtgjøre Dommen med deres Underskrift i den trykte Bog.

Endskjønt meget vilde være vunden ved denne Indretning, saa vil dog uden Tvivl enhver, der veed at skjønne paa Menneskets naturlige, upræscriptible Rettigheder, og den Fuldkommenhed, som Mennesket ene og allene ved sammes Nydelse kan opnaae i det borgerlige Selskab, endnu langt mere bifalde de i Tillægget S. 58 o. f. ligesaa stærkt som skjønt fremsatte Grunde mod Censuren i Almindelighed. Forfatteren supponerer, at en tydsk Regent spurgte sine Mænd, om han ikke efter Tidernes Lei-

lighed burde foretage noget imod oproriſke Skrifter. De vidſte alle, efter Forfatterens Hypotheſe, paa en eneſte nær, ikke noget andet Middel end Cenſuren, og en lovlig ſkarp Cenſur; men denne ene Mand, der havde tænkt over Cenſuren og dens Følger, over Preſſetvangens Hiſtorie hos de forſkjellige europæiſke Folk, og over Trykkefrihedens Hiſtorie, hvor den gjelder, talede Frihedens Sag imod hver en uretmæſſig Indſkrænkning. Han ſagde at den var ulykkelig og tabt, ſom ſøgte Raad af ſin Frygt og Angſt; at det engelſke Parlament indførte Trykkefrihed ikke i Republikens Tid, men 1694, under Kong Wilhelm, da Jacob Stuart endnu havde et mægtigt Partie, da Religionshad raſede under de forſkjellige Menigheder, da Vantroen frembragte de første Skrifter imod den chriſtelige Religion; at denne viſe Beſlutning blev efter den berømte *Blackſtone* Commentaries on the Laws of England B. IV. Ch. 2. p. 152. 153. fremkaldet ved den Overbeviisning, at Preſſetvang under Cenſormyndighed ikke vilde ſige andet, end underkaſte al Tænkefrihed enkelt Mands Fordom, og at ſætte denne enkelte Mand til arbitrair og infallibel Dommer over hver eneſte Sætning i Videnſkaberne, i Religionen, i Stats- og Regjerings-Sager, der i nogen Maade kan omtviſtes; at *Blackſtone* end ydermere tillægger, that the only, plauſible argument heretofore uſed, for reſtraining the juſt freedom of the preſs, *that it was neceſſary to prevent the daily abuſe of it*, will entirely loſe its force, when it is ſhewn, that the preſs cannot be abuſed to any bad purpoſe, without incurring a ſuitable puniſhment, where as *it never can be uſed to any good, when under the controul of an inſpector*; at alle Landes Hiſtorie tydelig viſer, at et uoplyſt Folk ikke mindre kan forføres til Oprør end en oplyſt Nation; at den gode Sag altid maae kunne ſejre ved Hjelp af Grunde, og at den Sag ikke kan være god, til hvis Grunde man ikke tør have Tillid; at man bør regne overmaade meget paa Menneſkets naturlige Tilbøjelighed til Rolighed og Orden, ſom haver en urokkelig Støtte i den ſunde Menneſkeforſtand; at Regenten juſt ved Cenſuren løber Fare for at blive ſin Miniſters Træl, en Fare, hvis blotte Mueligheed maa

være

være i saa høj en Grad frygtelig, at Regenten aldeles burde betrygge sig imod samme, ved at give Nationen Trykkefrihed.

Men skulle alligevel den kraftige Talsmand ikke trænge igjennem, saa vilde Patrioten, som Censur-Embedet blev tilbuden, svare:

„ Giver Love, hvori det, I kalder strafværdigt i „ Skrifter, tydelig bestemmes (*); fastsætter Straffe „ for saadanne Skrifters Forfattere: saa vil jeg, saa„ fremt det kan forenes med mine Pligter efter mine „ øvrige Omstændigheder, eller saavidt det kan paalægges „ mig som Pligt, paatage mig Dommer-Embedet over „ saadanne Skrifter, dog ikke allene, men kuns som „ Medlem af et dertil anbefalet Collegium.

„ Men forskaaner mig med Censor-Embede. Dette „ maae jeg aldeles frabede mig, af trende Aarsager. Den „ første nedstammer fra min Følelse, der ikke tillader, „ at jeg beskikkes til min Nations Formynder, til For„ mynder for mine Medborgere i de Lærdes Republik. „ Den anden er end vigtigere. Jeg kan ikke tage imod „ dette Embede, fordi det efter min Overbeviisning stri„ der mod de Pligter jeg skylder Gud, Sandheden, „ det menneskelige Kjøn og min Nation. Ikke om„ sonst har Gud givet Mennesket Aanden, som kan „ kjende Sandheden; Mennesket skal granske efter den. „ Hvo, som antager, at Indsigt i visse Sandheder er „ skadelig, at det er Guds Villie, at skjule disse Sand„ heder for Mennesket og at føre dem i Hensende til „ nogle Ting bag Lyset, han gjør Gud til en Fader for

(*) Recensenten kan ikke undlade i denne Henseende at anbefale til sine danske Læsere tvende fortræffelige Skrifter, der i høj Grad forene Skarpsindighed, Frimodighed og Borgerdyd, nemlig J. C. G. Schumanns Versuch über Aufklärung, Freiheit und Gleichheit. In Briefen Halle 1793. 152 S. 8vo, og Professor Stuve über Aufruhr und aufrührerische Schriften. Braunschweig 1793. 132 S. 8vo. Han ønsker meget at de begge, især det sidste, maatte oversættes paa Dansk, hvilket de sikkert langt bedre fortjene, end de fleste af de Skrifter, som vore Oversættere i Almindelighed speculere paa.

„ Løgn. Men skal Mennesket forske efter Sandheden, „ saa maae det nødvendig være tilladt, offentlig at frem„ sætte og drifte Grundene for og imod hver en Sæt„ ning, der kunde udtænkes. Nu ville J, at jeg, som „ Censor skulle hindre denne offentlige Undersøgelse. Efter „ min Overbevisning maae jeg antage, at Forsynet, om „ den ved nogen Ting har sine Hensigter, ikke meente „ noget andet ved Bogtrykkerkonstens Opfindelse, end at, „ formedelst samme, Grundene for og imod enhver op„ tænkelig Sætning, skulle blive saa almindelig bekjendte „ iblant alle Mennesker, at de alle med Tiden skulde „ kjende Sandheden. Men J ville, at jeg, som Cen„ sor, skulde strabe an imod denne Forsynets Hensigt. „ Hvert Menneske haver af Naturen den Rettighed, at „ gjøre sig bekjendt med Grundene for og imod enhver „ optænkelig Sætning, at afveje dem ved sig selv, og „ selv at bedømme, paa hvilken Side han synes at finde „ Overvægten. Men J ville, at jeg, som Censor, „ skulle formene Menneskene at bruge denne deres natur„ lige Ret. Jeg er overbeviist, at Trykkefriheden er det „ sikkerste Middel, til at danne et fornuftigt, oplyst, dydigt, „ følgelig og et lykkeligt Folk. J ville, at jeg, som Cen„ sor, ved at hindre Folket fra at anvende dette Middel, „ skulle vedligeholde Folkets Udueligheed til at tænke, dets „ Fordomme, følgelig dets Elendighed. Hvorledes kunde „ jeg altsaa gjøre mig skyldig i saa grov en Misgjerning „ imod det menneskelige Kjøn og den Nation, hvis „ Medlem jeg er? “

Aldrig har Recensenten følt sin Lykke, at leve i Danmark, hvor han hverken nødes til at lemlæste andres Skrifter eller at lade sine egne lemlæste, saa bestemt og saa taknemmelig, end da han oversatte dette skjønne Sted; og ikke tvivler han, at nogen af Læserne, der ikke strax bortslængte Bladet, naar han saae, at det gjaldt Trykkefriheden og Menneskerettigheder, skulde have læst ud til Enden, uden at sympathisere i denne velgjørende Følelse, i denne Følelse, der støtter vor Konges Trone fastere, end hele Europas Krigshære. Skulde imidlertid nogen endog her blive ganske kold og følesløs, eller anse den som Talsmand indførte Patriot, som en Folkefor-

stynrer,

styrrer, saa vil han efter de selvsamme Grundsætninger have ham det bekjendte Ugeblad Folkevennen anbefalet; og derhos efter sin Overbeviisning atter prise Trykkefriheden i Danmark, formedelst hvilken det bliver mueligt, at Mennesker af saadant Sindelaug ligeledes finde Føde for deres Forestillinger og Visioner.

Polyxena. Et lyrisk Monodram af F. J. Bertuch, sat i Musik af Capelmester A. Schweitzer. Til samme Musik oversat af det Tydske. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos Hofbogtrykkerne Møller og Søn. 16 S. i 8vo, foruden 4 S. Fortale og Indhold.

„I en Tidspunkt," hedder det i Fortalen, „da vore „egne bekjendte Digtere arbejde med saa megen Held for „Theatret, kunde en Oversættelse, som endog i Om„fang er saa ubetydelig som denne, synes overflødig," og Recens. kan virkelig ikke andet end give Oversætteren Ret deri. Men hvad skulde vi da med denne Oversættelse? Hvorfor fik vi den? Jo, fordi „dette Stykke er det første i sit Slags." — Recens. vil ikke nægte, han troer, det maaskee var mueligt at skrive et Monodram, der kunde være skikket til Opførelse, men sandelig, da udkrævede saadant et Drama's Bearbejdelse en Digter af første Rang, den skjønneste lyriske Poesie og Lidenskabernes troeste og smagfulde Skildring; thi hvad skulde vel ellers erstatte den Mangel paa Handling, Monodramet medfører? — Om da nærværende Stykke opfylder disse Fordringer? Om det var en Oversættelse værd? Dette vil Recens. besvare ved at udtegne nogle Steder af Bogen selv. Man mærke, det er Polyxena, hvis Elsker er dræbt af hendes Broder, og som nu vil opofre sig paa hans Grav, for at undgaae et Giftermaal, hendes Faders Politik har bestemt hende, altsaa en meget ulykkelig Person, der taler, og det i et afgjørende Øjeblik:

Hvor? kjære Støv! skal jeg dig finde,
I hvilken Lund, ved hvilken Bred?
At kjærlig Graad, som jeg det soer,
Kan strømmevis paa dig nedrinde.
Og, ædle Skygge! skjuler

Du

Du dig ſaa nær herved,
Kom, viis mig dog et Spor
Til Skov, til Bred, til Huler,
Hvor du fandt Roelighed.
Hvor? kjære Stov! ſkal jeg dig finde,
I hvilken Lund? ved hvilken Bred?

Og der er endda en Arie, ſom altſaa kræver det ſtærkeſte lyriſke Udtryk! Recenſ. finder intet ſaadant i ovenanførte Stykke, med mindre det ſkulde være Graaden, der ſtrømmeviis nedrinder, hvilket virkelig er temmelig ſtærkt. I det Øieblik hun vil dræbe ſig, ſynger hun:

Her er det Alter, her jeg dig,
Min Elſkede! et Offer bringer,
See mildt, ſee kjærligt ned til mig.
O Himmel Glæde! høit jeg ſvinger
Mig til dig op; ej tryllet ved
Indbildnings falſke Salighed.
Her er det Alter o. ſ. v.

Derſom dette ikke er Proſa, er intet Proſa. — Da nu dette Stykke altſaa „ikke ſaa aldeles er," diſſe ere Overſætterens egne Ord i Fortalen, „eller nogen Tid ganſke kan blive ſkikket for Theatret," hvorfor da bringe det derpaa? Hvorfor ikke hellere bruge det paa Concerter, hvor Muſiken kunde gjøre Lykke, da man ikke fordrer mere der? Polyhymnia kan dog ikke med Billighed fordre, hendes Søſtre ogſaa ſkulle vige hende paa Theatret. — Overſættelſen er, ſaavidt Recenſ. kan ſkjønne, uden at have Originalen ved Haanden, god; i det mindſte er der ingen Germanismer i den og nu omſtunder er det allerede meget. Dog ſynes det Ord Skjøge S. 15 Lin. 3 at være for uædelt.

λβ.

*** *** ***

I Archenholz's Maanedsſkrift Minerva for Maji er S. 332 indrykket et Par Ord om den Schmettauſke Proceſs og om Skrivefrihed, ſom endes ſaaledes:

„Dannmark er nu (1794) det eneſte Land i Europa, hvor der er Trykkefrihed, hvis høje Værd vi lærte af Britterne, den Tid den endnu var Albions Palladium, ſom er

det

det sikkerste Kjendetegn til en stor Grad af borgerlig Frihed, der aldrig fremavlede Oprør, tvertimod ofte oplyste Folket om sine Pligter; og hvis Misbrug, som mange Aars Erfaring documenterer, i Danmark kun afstedkom overmaade lidet Ondt, og derimod bragde den de Danske betydelige Fordele."

„Skrivefrihed, der ved det 18de Aarhundredes Slutning i Engeland blev til en Uting og i Frankerig til et Uhyre, slog, til Verdens Forundring, sin faste Bopæl op dybt inde i Norden, i en Enevoldsregents Stater, og dens mangfoldige Velsignelser udeblev ikke. De strømmede ud over Folket, og vendte med ny Styrke tilbage til Folkets Bestyrere. Fra den Tidspunct af fik Danmark en anden moralsk og politisk Skikkelse. Fra Skrivefrihedens Begyndelse af datere de Danske deres tiltagende Cultur, deres voxende National-Velstand, og deres nærværende Nationalroes, der bestaaer ved sig selv, uden at tage Krige til Hjelp, og den ingen Helte og ingen Erobringer kan forsge."

„Da jeg ikke lever under det danske Scepter, desuden kjender mine Skranker som Skribent, og den danske Skrivefrihed følgelig for mig personlig ikke er nogen Velgjerning, neppe heller nogensinde bliver, saa kan jeg desmere umistænkt hylde en viis Regjering. Min Høyagtelse er Udtryk af en Philanthrops Følelse."

v. Archenholz."

Oversat efter Tidernes Lejlighed; dog saamænd ikke for at omvende den store Synder, Forfatteren i Folkevennen, der skriver imod Skrivefriehed, Publicitet og Oplysning, da jeg heel vel veed at det er umueligt, at en Blaamand kan omskifte sin Hud eller en Parder sine Pletter.

Kiøbenhavn, den 13de Junii 1794.

Redacteuren for disse lærde Efterretninger,
A. Nyerup.

I No. 75. af allgem. Litteraturzeit. kaldes Conferents-Raad Sporons eensstydige Ords Bemærkelse „et „ Verk fuld af philosophisk Skarpsindighed og fin Kritik, „ der fuldkommen fortjener at sættes ved Siden af andre „ Nationers beste Arbejder i dette Fag." I samme No. an-

anmeldes og roſes Hr. Prof. Badens Forelæsninger over det danſke Sprog, 2det Oplag; og ſammeſteds benævnes Magiſter J. Blochs Overſættelſe af Xenophons Sokratiſke Mierkværdigheder, „et af de ypperligſte philologiſke og philoſophiſke Arbejder, ſom i de ſidſte Aaringer har ſeet Lyſet i Danmark. Det geraader Forfatterens Indſigter, Forſkningsaand, og Smag til ſand Ære." o. ſ. v.

Subſkriptions-Plan
paa
en Overſættelſe af Gentuernes Love.

De Fortrin, vor Tid unegteligen haver for de forbigangne, ſkyldes ſden Opmærkſomhed og Flid, man har anvendt paa at kjende de Ting, der nærmeſt angaae os, Natur- og Menneſkekundſkab. For at erhverve diſſe Kundſkaber have Europæerne ikke indſkrænket ſig til den Deel af Kloden, de beboe; ikke til den Tids Lærdom og Videnſkaber, hvori de leve: de fierneſte Lande ere blevne gjennemreiſte og underſøgte i forſkiellige Henſigter; nu have Naturens, nu Menneſkeforſtandens Producter været Gjenſtanden for Underſøgelſerne.

For endeel Aar ſiden have Engelænderne, ej uden Vanſkelighed og Omkoſtninger, formaaet adſkillige af de lærdeſte Braminer til at overſætte Gentuernes Love af Sanſcrit-Sproget, ſom allene forſtaaes af dem, paa Perſiſk, af hvilket Hr. Halhed har overſat det paa Engelſk, og forudſkikket en oplyſende Fortale.

Denne Samling af Gentuernes Love, ſkrevne førend Europæerne ſtode i Forbindelſe med Oſtindien, hvorefter Hinduerne dømmes, der lærer os dette ældgamle Folks Sæder og Skikke, der oplyſer mange Steder i den Hellige Skrift; der altſaa er lærerig for Theologen, Politikeren, Juriſten og Philoſophen, nyttig for dem, ſom handle paa Oſtindien, og umdværlig for de ſig i Landet opholdende Embedsmænd, tilbydes herved Publikum overſat paa danſk, tilligemed Hr. Halheds Fortale.

Den engelſke Udgave er 50 Ark, den danſke Overſættelſe, trykt i ſtor Octav, vil omtrent udgjøre halvanden

det Alphabet, og Arket overlades de Subſcriberende, der tegne ſig inden Julii Maaneds Udgang, for 3 ß. Arket paa Tryk- og 4 ß. Arket paa Skrivpapiir.

Seer man ſig til den Tid ſkadesløs, begyndes ſtrax med Overſættelsens Trykning, ſom, beſørget af en Mand, der af Erfaring har lært at ſætte Priis paa Bogen, allerede ligger færdig til Preſſen, og Værket leveres Subſcribenterne til Efteraaret.

Subſkription modtages paa alle Stadens Boalader, af dem, ſom ville paatage ſig Umagen at befordre Verkets Udgave, og af Undertegnede, paa hvis Forlag det trykkes. Gotgiørelſen for Subſcriptionens Befordring, Verkets Modtagelſe og Betaling er den ſædvanlige.

Kjøbenhavn, den 16de April 1794.

N. Møller og Søn,
Hofbogtrykkere.

(Indſendt.)

Efter Manges Anmodning har Hr. Doctor Johan Chriſtian Koppe i Roſtok beſluttet at udgive: Juriſtiſcher Almanach auf das Jahr 1794 oder Jahrbuch der Rechtsgelährtheit von 1793. Men da han ſelv vil være Forlægger, har han indbudet til Subſkription. Foranlediget af et betydeligt Antal Subſkribentere for Danmark paa Schejds Opuscula, hvis Udgivelſe han af Frygt for alt for ſtort Tab dog har angivet, haaber han, at ogſaa mange danſke Lovkyndige maaſkee ville eje denne Almanak. Han har derfor og tilſendt mig nogle Subſkriptionslister paa ſamme. Paa hans Vegne indbydes altſaa herved til Subſkription hos mig, hvor Subſkriptionslisten, hvis Indforſel her vilde medtage for meget Rum, ligger til Eftersyn. Kun dette har jeg at anmærke: at Almanakken indrettes efter ſamme Plan ſom de af Doctor Koppe for Aarene 1791 og 1792 udgivne, og kommer iſær til at indholde: I) Ein Calender mit den Nahmen, Geburts-Jahr und Tag, wie auch dem Wohnort der jetzt lebenden deütſchen juriſtiſchen Schriftſtellen. II) Ueberſicht der juriſtiſchen Litteratur von 1793. III) Nachtrag zu den Ueberſichten von den Jahren 1791 und 1792.

IV)

IV) Nachtrag zu den Recenſionen von den Jahren 1791 und 1792. V) Nachtrag zu dem alphab. Verz. der meiſten jetz leb. Schriftſteller in Deutſchland. VI) Oertliches Verzeichniß derſelben. VII) Verzeichniß der jetzleb. Rechtslehrer auf den Univerſitäten und akad. Gymnaſien in Deutſchland. VIII) Jetzlebende Rechtslehrer ausländiſcher Univerſitäten. IX) Alphabetiſches Verzeichniß der in Dännemark lebenten Rechtsgelehrten nebſt einen Verzeichniß ihrer juriſtiſchen Schriften, eller i dets Sted Englands Rechtsgelehrte und ein Verzeichniß ihrer Schriften. X) Beförderungen, Belohnungen, Ehrenbezeugungen und Reſignationen im Jahre 1793. X·) Nachtrag zu dieſem Artikel von 1791 und 1792. XII) Juriſtiſchen Necrolog auf 1793. XIII) Nachtrag zu demſelben von 1791 u. d 1792. XIV) Juriſtiſche Männigfältigkeiten, oder kürze wiſſenſchäftliche Aufſatze, Anfragen ꝛc. Almanakken bliver 23 til 30 Ark ſtor; Priſen bliver 20 Gr. paa Trykpapiir, 1 Rthr. 2 Gr. Skrivpapiir. Subſkriptions-Tiden varer til 12te Julii, og kommer Almanakken ud til Michaeli Leipziger Meſſe.

Bärens Aſſeſſor,
boende paa Nørregade No. 48.

Under Titel: Haandbog i Regnekonſten, indrettet til Brug for Skolerne og for de Ældre ſom maatte behøve Vejledning agter undertegnede, hvis han bæres meb tilſtrækkelig Subſkription, at udgive en forøget Omarbejdelſe af ſin 1793 udgivne kortforſattede Regnekunſt. De ſammenſatte Opgaver i Regula De-Tri inddeles, efter vor Barths ypperlige Anviisning, i Multipler, Diviſim, Addendi og Subtrahendi. Til Slutning lidt Geometrie. Øvelſes-Exemplerne gives tildeels ſaaledes, at Læreren kan ved et Øiekaſt ſee, om Facit er rigtigt. Subſkribenterne, hvis Navne trykkes foran, betale 2 ß. for Arket. Siden forhøjes Priſen. Subſkription modtages af de Herrer Boghandlere Buch, Hegelund, Liunge, Malling, Poulſen, og hvem ellers, imod Godtgiørelſe af 2 Exemplarer paa 10, vil viſe ham den Godhed, ſamt hos Forfatteren, boende paa Amager-Torv No. 48.

P. Poulſen.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 22.

den 21de Junii.

En Liderligs Levnet. Et moralsk satirisk Malerie efter Chodowiecki og Hogarth af C. F. Bretzner. Oversat af Lorenz Reistrup. Kjøbenhavn, 1792. Paa Linnges Forlag, trykt hos Popp. 274 S. i 8vo. — Anden Deel. 1793. Samme Forlag, trykt hos J. R. Thiele. 286 S. i 8vo. — Tredie Deel. Samme Aar og Forlag, trykt hos Popp. 176 S. i 8vo. — Fjerde Deel. Samme Aar, Forlag og Trykker. 206 S. i 8vo. (Paa Titelen af hver Deel er en liden Vignet, stukken af Hr. Lahde. Den paa første Deels Titel er den smukkeste, da Tegningen har lidt mindst under Kopieringen).

Chodowiecki gav i een af Tydsklands Almanakker tolv Kobbere, som forestillede et ungt Menneske af Stand og Formue, slet opdraget, siden udsvævende, omsider førende et usselt Liv i Sygdomme, og endelig efterladende Enken og et sygeligt Barn i Armod og Elendighed. Længe for ham udgav den berømte Hogarth i England et Hefte store Kobbere, under Titel: The Rakes Progress, hvori en gjerrig Faders Søn anvender de arvede Midler, først paa Elegans, siden paa Udsvævelser og endelig paa Liderlighed, hvorved han bringes i Fængsel og til Slutning i Daarekisten. De adskillige korte Forklaringer over disse to Sviter af Kobbere (*), har Bretzner udført i en sam-

(*) Begyndelsen til Historien har et Hogarths Kobber af en anden Svite (le mariage à la mode) givet Idee til.

menhængende Levnetshiſtorie, og ſkilt ſig ikke ilde ved dette Arbejde. Henſigten med hele Værket er at gjøre det beſkueligt, hvor foragteligt, afſkyeligt og ulykkeligt et Menneſke gjør ſig, der lader ſig forlede at gjøre Forlyſtelſer til ſit eneſte Maal. Tillige har Forf. villet anbringe endeel Satire over adſkillige andre Laſter og Daarligheder, dem han med en temmelig Deel komiſk Lune revſer i de mange forekommende Biperſoners Characterer og Handlinger. Denne Deel af Bogen kunde dog helſt undværes, ej allene fordi diſſe Steder ikke juſt hænge ſynderlig ſammen med Hovedæmnet, men meeſt fordi en ſtor Deel af dem ere Almeenſteder uden ſynderlig Nyhed i Fremſtillelſen, ſom ogſaa fordi Tonen i dem ſtemmer ikke godt til Bogens Hovedhenſigt, der er ſaa ſaare alvorlig. Men det ſynes at være denne Forfatters, ſom ſaa mange Andres Skjødeſynd, at ville ſpaſe altid, og det ſkader Bogen meget. Strax oven paa et meget alvorligt Sted, kommer et ironiſkt, perſiflerende, vel ogſaa i Utide ſpøgende; og derved ſpilles ſaaledes Boldt med Læſerens Følelſer, at han tilſidſt ſlet intet føler, hvilket dog var Henſigten han ſkulde. Allerværſt falder det, naar den ſelvſamme Ting først behandles alvorlig, og da ſtrax oven paa perſifleres indtil Haan, hvorpaa blant andre S. 138 og f. ſammenlignet med S. 140 f. (i 1ſte Deel) giver en fæl Prøve. De to første Dele ere iſær ilde beladte med denne Fejl, ſom bliver ſieldnere i den tredie, og findes kun lidet af i den fierde. Denne fatale Tone er iſær ilde anbragt, hvor der tales om Religionens Ting; det kan ikke overſees, hvilken Skade det jo kan anrette, naar med Letſind, endog med Kaadhed, det omtales, ſom, om det endog kun er det Uvæſentlige, dog hører ſaaledes til Religionsvæſenet, at det er umueligt, den Spot jo hænger ſig i Foreſtillingen ved det Sande og Ærværdige i Religionen, ſom ſaaledes uden Forberedelſe, uden Advarſel eller beſtemmende Henviisning udøſes over Perſoner, Øvelſer, Skikke og Ting der have at beſtille med, eller foranlediges af Religionen og dens Dyrkelſe. Ligeſaa ſkadelig paa en anden Side er den ſpøgende Tone, hvori de fleſte her forekommende Ukydſkheds-Scener omtales. Ilde er det at denne ſkadelige Letſindighed er vor Selſkabstone, da Mænd og Qvinder, i Ungdommens Paahør

bør endog, ligesom gjøre sig en Pligt af, at tale om Skjørlevnet og Hoer med Spøg og Latter; men værre er det naar Bogskriveren efterligner den Vanart. Hvad man finder løierligt, eller bestemtere sagt, den Forestilling som kommer ind i Sjelen, forbunden med løierlige Forestillinger, den kan siden vanskeligen, og man kunde sige, aldrig forbindes med Afskyes Ideer: og hvad Værn har Sjelen da mod Lastens Tillokkelser? Man tør da ikke raade nogen forsigtig Fader eller Lærer, at lade denne Bog komme i den Unges Hænder. Bogens Hensigt vil forfeiles, maaskee Læsningen endog frembringer det Modsatte af hvad man bør tiltroe Forfatteren han vil have den skulde virke. For den satte Mand derimod, hvis Lyster ikke saa let opvækkes, og som veed at adskille Forfatterens Vittighedsspyder fra det Sande han har sagt, kan denne Bog være en behagelig, maaskee endog nyttig Læsning. Der er god Opfindelse i den, Begivenhederne ere mange og rimelige, Charactererne vel tegnede, og vedligeholdte, sommetider med ikke almindelig Menneskekundskab. Især er det en Fuldkommenhed, og som Forf. ikke deler med de Konstnere der ellers ere hans Vejledere, at han har ladet den Liderlige faae adskillige, alt stærkere og stærkere Anledninger til at gaae i sig selv og vende om fra Lasternes Bane, og ret godt har han vidst hver Gang at give de rimeligste Grunde for, hvi den Ulykkelige ikke brugte disse Lejligheder, men paa nye fordybede sig i Lasterne. Iblandingen af de elskværdige Characterer er ogsaa en Fortjenste hos vor Autor, der ikke bør gaae ubemærket, som ogsaa, at han ikke lod sig forlede af Blødagtighed eller misforstaaet poetisk Retfærdighed, at spare de gode Mennesker for den Ulykke, hvori de styrtes af den Liderlige. Havde de tre forførte Piger (som udførlig omtales) i Steden for at de to græmme sig til døde og den tredie drukner sig, opnaaet saa megen Lykke, som faldne Piger kunne opnaae, og som vist hver Læser ønsker disse tre uskyldige Piger, saa havde det været ganske mod Øiemedet, som endelig maatte vise os den Liderlige fra den afskyelige Side; ligesaa er det med den forførte og omsider i Tvekamp myrdede Yngling. Ligeledes viser det den tænkende Forfatter, at han har gjort sin ellers saa afskyeværdige Helt taalelig, ved at give ham

Smukhed, Raſkhed og iſær Følelſer af Menneſkelighed, ſom kun overdøves af de Lyſter han har ladet blive for uregjerlige. Man ſeer da, at Bogen blot ſom Roman betragtet, kan kaldes god, og den kunde da fortjene at gives os i en god Overſættelſe. At nærværende Overſættelſe ikke er ſlet, ikke à la Anders Høyſen, det kan man paaſtaae, men det var da ogſaa lidt nok til Overſætterens Berøm. Man kan ſige mere: han kan en heel Deel danſk, og det kan virkelig kun ſiges om faa af vore Overſættere. Naar han, ſom oftest, ikke bruger det rette danſke Udtryk, ſaa ſynes det mere at være Haſtværkets og Skjødesløshedens, end Uvidenhedens Fejl. Enkelte tydſke Udtryk lader det rigtig nok han ikke har forſtaaet, men det er ved vor Mangel paa gode danſktydſke Ordbøger tilgiveligt. Det der kunde komme mere paa hans egen Regning, ere de tidt forekommende haarde Conſtructioner og ildebyggede Perioder, ſom trætte en Læſer, der er vant til god dänſk Stil.

Blant de Steder, hvor Ordene ere danſke, men ikke rigtig brugte eller ſammenſatte, ere nogle af de mærkeligſte 1ſte Deel S. 33 arrigſte Streger. Arrig bruges i Danſken kun om Mennesker og Dyr, naar de let opirres til Vrede. — S. S: vortaf et Slag ſkal bemærke Apoplexie, men i Danſk hedder Slag, Epilepſie. — S. 55 og mange flere Steder: ſpore hvor det ikke ſiger at komme paa Spor af; for Ex. her ſtaaer: den unge Studerende „lagde ſaa god Grund, at han i den følgende Tid me„ get vel ſporede Frugterne deraf.“ — S. 224: han ſporede endnu Hunger og Tørſt ꝛc. ꝛc. — S. 62: forlagte Vare, ſkal ikke bemærke Vare man ikke kan finde, men Vare ſom ingen kjøber mere, gamle Vare. — S. S: den qvindelige Slægt, bør hedde: Qvindekjønnet. — S. 64: hylde et lidet Dække over Sagen, i hvad her kan ſtaae i det Tydſke, ſaa er dog Udtrykket ikke danſkt, endſkjønt hvert Ord iſær er det. Meningen er: for at ſige det paa den lempeligſte Maade, eller desl. — S. 66: omringet i en Cirkel af Venner, ſom lænke ſig til ham ꝛc. ꝛc. S. 70: ſpanſk Krave. Ingen ſkulde lettelig falde paa, at dette ildeberygtede Sygdomsnavn her ſkulde bemærke Præſternes Pibekrave. — S. S: „efter megen om Kummer

„ over

„ over hans Fraskillelse," burde dog vist være: over at de skulde skilles ad: eller over at hun skulde skilles fra ham ꝛc. ꝛc. — S. 70: Svanen omsatte vor Familie i den dødelige Roe, og S. 77: Nattergalen omsatte Karl i en sød Drukkenskab. Saaledes kan dog det tydske versetzen aldrig gives i Dansken, hvor Verberne sætte og bringe ere tilstrækkelige til at udtrykke hint tydske Ord. — S. 79: Straaelue; begge Ord ere danske, men Sammensættelsen er det ikke. Skulde endelig her bruges saadan Komposition, saa burde det være Halmlue. Det er jo bekjendt at det danske Halm og Straae altid bruges omvendt mod det tydske Halm og Straae. — S. 87: Overslag er et got dansk Ord, men giver ingenlunde Forestilling om en Bladekrave som her tales om. — S. 89: Livsnød og Nødtørft skal nok udtrykke det tydske: Lebensnöthen und Nohtdurft, men er uforstaaeligt for danske Øre. Her havde nok bedst staaet: i al Tarv og Trang. — Dog det blev for vidtløftigt at gjennemgaae saaledes de meest fejlagtige Steder af dette Slags. En dansk Læser vil strax see det urigtige i følgende Udtryk; S. 91: raabte med et af Forbitrelse glødende en kalkunsk Hane ligt Ansigt. — S. 120: at udvide min Kundskab ɔ: Sogning, Praxis. S. 127: en ildspyende Vesuv ɔ: ildsprudende. — S. 143: artig Pige ɔ: kjøn. — S. 144: skjøn ɔ: dejlig. S. 146: Vognene raslede saa hurtig hen, som om de vilde løbe bort for Døden. — S. 151: han fandt Sagen langtfra ikke saa trængende (dringend). — S. 153: ædle Herrers og Damers Levnet og Daad, og i 3die Deel S. 88: berømte Herrers og Damers Levnet og Gjerninger (Leben und Thaten) ɔ: Liv og Levnet. — S. 173: at gamle Matroner lade sig endog synes ganske spage. — S. 179: Undermand (Wundermann) man lader gaae Undergaver og Undergjerninger, men Undermand har alt for bestemt en Bemærkelse i det danske, at det kunde tage mod denne. — S. 242: at kaste sig hen med nogen borgerlig Kanallie (sich wegzuwerfen). — S. 245: efter denne slemme Skik, man kan umuelig gjette hvad her kan staae i Originalen, da Ordene i den eeneste Bemærkelse de kunne have, slet ingen Mening give her. 2den Deel S. 78: at vi ganske forkastede den eller fra-

sagde den al Nytte (abspråchen). — S. 84: sparsomme Kirkegangere, skal være: Folk der sjelden gaae i Kirke. S. 88: hun krydsede og korsede sig. — S. 91: vomme=re omkring skal være: ryddede tilside; (ligesom S. 112: oprømmet, opryddet; og 3die Deel S. 88: ryd=met op, ryddet op. — S. 97: som vare bragte til Fald d: vare besovede. — S. 98 og 102: du kjere barmhjertige Gud; du kjere gode Fadet; kjere gode Gud. — S. 105: det Forsæt ganske at bryde af med ham. — S. 111: Regnskuur d: Regnbyge, staaer her figurl. og burde oversættes: Taarestrøm, Taareflod eller desl. — S. 116: forkøles, skal bemærke: svales. — 3die Deel S. 4: denne Begyndelse (dieses Beginnen) d: dette Foretagende. Samme ubegribelige Fejl findes flere Gange. — S. 33: forstode d: forskyde. — S. 62: Gaa=selaller, i hvad der kan staae i Originalen, saa burde dog aldrig her staae Gaaselaller, maaskee der staaer: Gånse=flügel, Gånseflanke, eller saadant noget. — S. 67: stjul=ede ham med sine Kys. — S. 70: rykke frem med det (damit hervorzurücken) d: komme frem med det. — S. 79: Skovgud, da her tales om en hæslig gammel og ukydsk Mand, saa burde der unægtelig hedde: Skovtrold. S. 92: forslagen d tredsk. — S. 171: sex og tredive og en halv gode Skillinger; hvor dette, gode, kommer fra sees ikke, med mindre Originalen har havt gute Gro=schen, som siger noget ganske andet. — 4de Deel S. 33: en ødeleggende Hær fra Frankrig. Her tales om den Stoj endeel ridende unge Mennesker gjorde, og den lig=nes ventelig i Originalen med: das wutende Heer, en bekjendt Spøgelsesgruppe i Tydskland: omtrent det samme som hos os Kong Waldemars Nattejagt ved Wordingborg eller Kong Abels ved Slesvig. — S. S. harmelysteste d: uskadeligste. — S. 48: beskjenke ham med et altid op=dækket Bord. — S. 59: hvis ikke ogsaa hendes bekaar=ne Deel af Kummer havde ꝛc. ꝛc. — S. 77: Mord og Dødslag. — S. S: den Sorte d: den Onde. — S. 79: rasler det i øverste Etagie? (rappelts im obern Stockwerk) d: har J en Skrue løs? S. 83: Jeg hug=ger mine Stærer sammen d: jeg prygler, børster, skrup=per mine Stærer eller desl. — S. 89: at han skulde ta=

ge

ge det ondt op. — S. 98: paa en god Maade at drage Hovedet ud af Svælget og gribe til Flugten.

Af udanſke Udtryk ere følgende nogle af de mærkelige: 1ſte Deel S. 10: det enge Rum. — S. 26: beſkæfte-ſig: ſkal ikke bemærke: ſætte Skaft paa ſig, men at ſysle, at give ſig af med, gjøre til ſin Forretning ꝛc. ꝛc. Saaledes findes her ogſaa: geſkæftet, den beſkæftede Bondekone, hun var beſkæftet, paa mange Steder. S. 53; Riddergodsejer d: Herremand. — S. 67: Foretagelsesaand d: eſprit entreprenant. — S. 73: Sovekorn d: Schlummerkörner, findes flere Gange; vi bruge i Steden for dette Udtryk: Valmue. — S. 85: hun har godt Mundlæder d: har et godt Snakketøj, er ſkaaren for Tungebaandet ꝛc. ꝛc. — S. 95 og 97: reen og luttet d: reen og uforfalſket. — S. 99: kirſebærbruun i Anſigtet d: kirſchenbraun im Geſicht d. mørkerød. — S. 131: Ravneaadſel; det tydſke Rabenaas hedder paa danſk: Rakkermør. — S. 134: Ligefremhed. — S. 135: Tilvett vitsning d: Modſigelſe. — S. 143: og flere Steder: Tilſyneladelſen af den Perſon; ſkal bemærke: at den Perſon kom eller lod ſig ſee. Ligeſaa: lod ſig tilſyne d: kom ind. — S. 153: Andre af Beſkjere og Beklippeverdenen d: af Myntforfalſkerne (tydſk ventelig: Kipper und Wipper). — S. 163 og tiere: betragtelig d: betydelig. — S. 217: Udladenhed d: Overgivenhed. — 2den Deel S. 80: afſmagte d: toſſede. — S. 102 og 103: et ſlankt Menneſke. — S. 120: Viisheed d: Viisdom — S. 228 og flere Steder: forhaabenlig d: ventelig. — S. 245: i et Brev ſtaaer det bekjendte tydſke: E. E. d: Edeln, og D. W. Dr. d: djenſtwilliger Djener, her uforandret, da dog i Steden for det første burde ſtaae D. V., og i Steden for det ſidſte V. T. S. 284: Overblivſel d: Levning. — 3die Deel S. 19: Afſlagningen af en nye Klædning, d: en nye Klædning ſom blev nægtet. — S. 129: Lydningen af de indviede Klokker. — 4de Deel S. Lykkehøne d: Høne med Kyllinger, (tydſk: Gluckhenne). — S. 48: Lokkedaler d: Vexeldaler (Heckethaler). — S. 83: en Pryg ſuppe d: en Luſing. — S. 91: lee ſig tildøde d: lee ſig ihjel, fordærvet ꝛc. ꝛc.

Grammatiken er ogsaa mange Steder ikke holdt i den tilbørlige Hæder; her findes: mangen et, i Steden for mangt et — enthusiastiskere i Steden for mere enthusiastisk — lagt i Steden for ligget, og sat i Steden for siddet — hendes, i Steden for sit, og sin, i Steden for hans — om han ikke ogsaa ægtede hende, i Steden for: om han end ikke ægtede hende — ønskede ham til Lykke formedelst hans Faders Død — lært den menneskelige Natur at kjende — deres fremdeles Vel; hans hidtildags Ødselhed; et hendelsesviis Mode. — Løierligt er det ogsaa, at den bekjendte Psalme: Af Høiheden oprunden er; her anføres saaledes: hvor smukt lyser Morgenstjernen. — En betydelig Deel af Fejl under alle disse tre Rubriker gaaes her forbi, hvoriblandt nok en Deel Trykfejl, saasom: kunne indflyde nogen Kjerlighed — Cyprianis Gratier ꝛc. ꝛc.

Silke-Skoene. Et Syngestykke i 2 Akter. Omarbejdet efter det Franske ved Thomas Thaarup. Kjøbenhavn, 1794. Forlagt af J. F. Schultz, Hof- og Universitetsbogtrykker. 71 S. i 8vo.

Man maae ingenlunde regne nærværende Stykke blandt de sædvanlige Misfostre, hvormed vort Theater hjemsøges, derfor borger en Thaarups Navn, og vagter Rectroer, Indførelsen af deslige Dramer ingenlunde vilde være tjenlig for gode Sæder, da man, om de end ikke i og for sig selv vare umoralske, dog neppe vilde blive staaende ved dem, er det slibrige boccacciske Æmne dog behandlet med saa megen Delikatesse, at det meste Anstødelige deraf falder bort, og dette har man vel for største Delen den værdige Digters Omarbejdelse at takke for. — Edele en ung Kone, der nylig er bleven givt med en Skoemager Sock, kommer af en Fejltagelse ind til en Baron, Ritmester ved Dragonerne, med et Par Silkestøfler, som en Hofraads Frue, der boede ved Siden af Ritmesteren, havde bestilt hos hendes Mand. Ritmesteren giver sig ud for Hofraaden, og beder hende bie til hans Kone kommer hjem. Under Samtalen beklager Edele sig over, at hendes Mand havde nægtet hende et Par Silkesko til sin

Søsters

Søsters Bryllup. Ritmesteren lover at skaffe hende dem af Mester Sock selv, men beslutter tillige at revse hende lidt for de ufordeelagtige Tanker, hun havde yttret om Officererne, og skikker derfor uformærkt Bud efter Mester Sock. Denne kommer; Edele, som frygter for hans Mistænkelighed, skjuler sig bag et Gardin, og efterat han er bleven ført ind i det Værelse, hvor hun er skjult, nøder Ritmesteren hende under Trudsel af at trække Gardinet tilside, til at række Foden frem, som hendes Mand tager Maal af, hvilket giver Anledning til en høistcomisk Scene imellem Ritmesteren, hans Tjener og Mester Sock. Endelig gaaer denne, efter mange frugtesløse Forsøg paa at faae Underretning om hvem det er han har tager Maal af, men Edele kommer i nye Forlegenhed, da hendes Stedsøn, Hans, der i Fuldskab har ladet sig hverve til Dragon, træder ind tilligemed en Underofficeer. Ritmesteren reder hende ud deraf ved at stille sig an, som hun var kommen, for at bede Hans fri. Endelig efter at Ritmesteren har faaet Sock til at give sin Kone Skoene, under Paaskud af at han var bleven ucenig med den, de vare bestemte for, opdages Sagens rette Sammenhæng af Hans, der fortæller sin Fader, han har seet Edele hos Ritmesteren. Denne kommer til, erklærer sig; Edele frikjendes og Stykket sluttes med Ægtefolkenes Forligelse. — Oversættelsen er af Thaarup, & qvid plura? Kun maatte det tillades Recens. at udtegne et og andet, der vel er ubetydeligt, men som dog vanhælder; S. 6, for Ex. Lin. 3 hedder det:

For Solstraalen tindrer den haardfrosne Snee,
Pidskene smælde,
Bjælderne gjælde,
De synge, de huje, de lee;

Dette: de synge de huje, de lee, kan unægtelig ikke refereres til andet end Bjælderne. S. 15 L. 3 fra Enden siger Baronen: De er nok ikke længe gift? i Stedet for: De har nok ikke været længe gift? Forfremming S. 41 Lin. 14 er neppe noget godt Ord. S. 51 Lin. 11 finder man Tobaksrøg; og flere saadanne Smaating.

λ.

Maanedsskrift for Damer, udgivet af D. F. Staal. Andet Binds første Hefte. Kjøbenhavn, 1794. Paa A. Soldins Forlag. Trykt hos M. Seest. 102 S. i 8vo.

Et, i det Hele taget, godt Hefte. Det indeholder: 1) Zulbar, en Indianſk Novelle; efter (af) Florian, S. 1-24. Atter et af denne yndige Forfs. mindſt hældige Arbejder, ſe Uden. Litt. tat. 1ſte B. S. 153. Fortællingens Hensigt er at vise, at der hører intet videre til Livets Lykſalighed, end ret troe Venner, og et forborgent Opholdsſted. Imod Overſættelsen findes ikkun lidet at erindre: S. 15: „Bakis var forſtødt af Kongen," nok rigtigere: forſtødt. S. S. „at betle" synes tyſt for: at tigge. S. 16: Kongens af Baghnagners ældſte Søn." S. 24: „Løvemahne," for: Løveman.

2) Til en Veninde paa hendes Fødselsdag af γ. S. 25-27. Ret vakkert. Men rime „den" og Guddommen," og var ej „ſkands din Klage" bedre end „hæm din Klage."?

3) En Faders Afſkeed til ſin Søn af Z. S. 28-30 synes „Let ſlaaer vort Blod," at falde noget ſynderligt. Dette Stykke — ſom ellers ikke juſt er ſlet — hører dog neppe til et Skrift for Damer.

4) Det ſmukke Kjøns herſkende Lidenſkab, efter Meister. S. 31-6. Fruentimmernes første Beſtræbelſe er at behage; kun vil den berømte Forf., at de unge Piger i det mindſte ville ſee omkring ſig, hvorledes og hvem de have den Lykke at behage. — For det franſke „Lecture" havde Recenſ. hellere ſeet det danſke „Læsning."

5) og 6) Et Par Breve fra to (forſkjelligt tænkende) Piger til deres Elſkere paa Bryllupsdagen, ved Digterinden M S Buchholm. S. 36-43. For de øvrige Fuldkommenheder overſeer man ſmaa Inkorrectheder i Sproget; ſom: at gaae Banen frem; Hjertet ſtaaer urokkelig at nagles ved En, o. ſ. v. Endelig

7) Kjerligheden paa Landet, udaf A. Walls Erzählungen nach Marmontel. S. 44-102. En ſaare intereſſant og lærerig Fortælling, hvori rettes de overſpændte Begreb om Kjærligheds Væſen og Virkninger. —

Jeg

Jeg maa har i Præf. Infin. ikke at maa, ſom her S. 44, men at maatte. S. 72: „Et almindeligt Fruentimmer.“ Men ikke bedre: Et hverdags Fruentimmer. S. 82: „Man lærte og lærtes!“ S. 93: „Ugjængelige,“ d: ſom man ej kan gaae paa, har Recenſ. ikke hørt før. J. B. H.

Udſkrift af Kjøbenhavns Hof- og Stads-Rets Juſtits-Protocol i Sagen Lieutenant Buchwaldt, contra Søren Albech; item i Sagen L. B. contra Tømmermeſter Pjügner. Kjøbenhavn (1792) trykt hos J. R. Thiele. 23 S. i 8vo.

Recenſentens Exemplar har ingen Titel, men begynder med følgende Forerindring: „Man klager allevegne over „ at Fattigdom tager Overhaand, at Handelen ligger ſtille, „ at Næringsvejene finde flere og ſtørre Vanſkeligheder, „ og at den indvortes Credit er ſtandſet. Men efter„ ſtaaende Procedure om 800 Rdlr. efter en udiſputeret „ Pante-Forſkrivning, ikke kunde give nogen Oplysning „ til høiere Eftertanke, og ongefær gjøre begribelig, hvor„ for ingen tør betroe Penge udſat iblant Medborgere?“ Paa den anden Side fortælles, at Skriftet ſælges til Beſte for den fattige Militaire-Skole for 1 Mark, og at i Gothersgade No. 208. øverſte Hjørne-Sal kan afhentes en Præmie, beſtaaende i en Guld-Medaille af 50 Rdlr. og ligeſaa meget til den Militaire-Fattig-Skole og meeſt Huusarme i Roſenborg-Quarteer, om nogen i Danmark og Norge kan opgive af Protocollerne ſaadanne Udſættelſer, ſom findes ved efterſtaaende Sager, uden foregivende Grund. I den første Sag efter klar Pante-Obligation, begyndt den 13de Octobr. 1783, blev brugt 86 Udſættelſer indtil Sagen blev optaget til Doms den 31te Auguſt 1789, hvilke ſex og firſindstyve Udſættelſer her alle anføres efter Dag og Datum S. 3-11. Den anden Sag, en Politie-Sag, blev ved Requiſition incamineret den 8de April 1784, og efter eet hundrede fem og tyve Udſættelſer, ſom i lige Maade udføres S. 12-23, hævet den 28de Maji 1789 til Sag-Ejerens Præjudice; hvorhos Procuratoren blev dømt at give Lieutenanten 100 Rdlr. i Erſtatning, ſom

han

han dog kunde ſværge ſig fra. Diſſe i et Skrift offentlig fremſatte og af ingen imodſagte Facta, trænge vel ikke til nogen videre Forklaring; thi endſkiønt den første Sag blev vunden med alle ſkadesløſe Omkoſtninger, ſaa er denne Erſtatning dog ſtedſe ufuldkommen, imod den Skade, Bekymring og Frygt for Credit, Vedkommende leed, formedelſt denne Forhaling; og naar man betænker, at Rettergangsmaaderne i Staten ere for Privatmandens Ejendom, ſaa ønſker viſt hver Dannemand med Recenſenten, at ſaadan utilbørlig Forhaling jo før jo hellere maatte blive umuelig hos os, formedelſt en paſſende Forordning og ſammes alvorlige Overholdelſe. Om den tredie Sag ſiger Udgiveren, at den var forſømt af Procuratoren, ſom alligevel fik Dom over ham for 60 Rdlr. i Sallair; men hvorom meddeles ingen videre Efterretning.

Beviis paa Driſtighed i at ſtiæle paa Landet, og det beſynderlige, ſom derved kan forefalde. Kiøbenhavn, 1793. Tryk hos P. Poulſen. 16 S. i 8vo.

Velærværdige Hr. Caspar Frid. Bagger til Ølſtykke underretter Publikum ved diſſe Blade, at en Huusmand i ſamme Bye, ſom tilforn har taget noget Halm af hans Stakke, nu er udlagt for at have taget fem Sparrer; men at ſamme Huusmand truer Hans Velærværdighed med en Injurie-Proces, ſiden han formener at Tyveriet ikke kunde hannem overbeviſes, hvorimod Præſten agter at lade afholde Tingsvidne-Forhør imod ham, og deri at beviſe baade Halmtyveriet, og at han har ſøgt ved Brænderiin og Tillokkelſer, at forføre tvende Vidner til at blive Meen-Edere. Hans Velærværdighed forſikkrer, at have ſin Grund til at lægge denne Sag for Publikums Domſtoel; men Recenſenten er ikke ſkarpſindig nok for at kunne opdage den, og forſikkrer helligen, at der i det hele Ark ikke findes det allermindſte, ſom kunde intereſſere Publikum. At Indkomſterne ſkiænkes til Sognets Fattige, kan neppe blive tilſtrækkelig Undſkyldning for at lade trykke noget, ſom ikke tiener uden til Kræmmerhuſe; tvertimod havde Forfatteren bedre ſørget for ſig og de Fattige, om han havde ſkiænket dem de 3 a 4 Rdlr., ſom Trykningen kan have koſtet.

koſtet. I øvrigt vil Recenſenten for denne Gang ikke videre udmærke den Uſømmelighed, at ſigte navngiven Mand, ſkjønt kun Huusmand, dog lige ſaavel Borger ſom hans Præſt, paa Prent, for en Misgjerning, ſom ikke endnu er beviist; men han kan dog ikke forbigaae, at advare Hans Velærværdighed ikke at ſkrive noget igjen til Trykken i vred Hu.

Nyttig Advarſel til Publicum at vogte ſig for Bedragerie og ſkadelige Vinkelſkrivere. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos L. N. Svares Efterleverſke. 16 S. 8vo.

Udgiveren ſiger at være ruineret og have ſeet ſig nødt til at opgive ſin Boe formedelſt hans Creditorers Haardhed, efter at han fik det første Stød ved Tabet af en Fordring paa 600 Rdlr., deels efter Vexelobligation og deels efter accepteret Regning. Fordringens Tab tilſkrives en bekjendt Vinkelſkriver, ſom tilraadte Debitoren, at pantſætte ham pro Forma alt hvad han ejede, ſaa Udgiveren ikke deri ſkulle kunne gjøre ſig betalt i Mangel af rede Penge; men efter at Documentet, ſtilet at betales paa Anfordring uden Opſigelſe, var lovlig læſt til Tinge, gjorde Vinkelſkriveren Arreſt efter Obligationen, da den Indſigelſe ikke at have faaet Valuta, ikke kom i Betragtning, ſiden Obligationen viſte det imodſatte. Den ſaaledes forarmede bønfalder ſine Medborgeres Gavmildhed om et Laan af 500 Rdlr., ſom omtrent hans Gjeld løber til og hvormed han haaber igjen at komme i Stand. Summen kunde, efter hans Forſlag, uden Skaar i de Laanendes Kaſſe tilvejebringes, om end kuns 1000 Mennesker vilde forſtrække ham med 3 Mk. hver, eller 2000 med 24 ß.; og Bidragene imodtages af Boghandler Malling paa hans Vegne og noteres paa en dertil indrettet Liſte. Recenſenten maae tilſtaae, at han har nogen Tvivl om Fortællingens Rigtighed, ſiden han, ſaavidt vor Rettergang er ham bekjendt, ikke indſeer hvorledes Vinkelſkriveren kunde erholde en Fordring betalt uden videre Omſtændigheder, naar den udi Sagen begaaede Svig ſaa let kunde beviſes; han tør derfor ikke anbefale Anſøgningen

gen forinden Forfatteren har tilſtrækkelig documenteret ſit Foregivende.

An Seiner Königl. Majeſtät zu Dänmark und Norwegen allerunterthänigſter Erklärung abſeiten W. F. Grafen von Schmettow in Betref angeſchuldigten Misbrauchs der Presfreiheit. 8vo.

Det blev af Hans Majeſtæt Greven paalagt inden fire Uger at erklære, om han fandt ſig ſkyldig i en begaaet ſtrafværdig Misbrug af Trykkefriheden ved at have udgivet de patriotiſke Tanker; og om han vilde underkaſte ſig den paſſende Straf, eller tiltales af Generalfiſkalen. Det blev ham tillige bevidet, at Feltmarſkalken har tilkjendegivet hvorledes Greven i ſine Skrifter har foreſtilt Armeen unyttig, uduelig, ſøgt at gjøre Militærſtanden forhadt ꝛc. Item at adſkillige af Generalerne have paa egne og Underordnedes Vegne ved Beſværelſer lagt Misfornøjelſe over de i diſſe Skrifter indeholdte Grovheder for Dagen. Formedelſt ſtærke Anfreb af Gigt maatte Greven udbede ſig ſex andre Ugers Dilation. Neppe endda iſtand til at føre Pennen indſender han denne Erklæring, i hvilken han beviſer, at han hverken har overtraadt Reſkriptet af 14 Septbr. 1770, ikke det af 7 Octbr. 1771, heller ikke det af 3 Decbr. 1790. Men ligeſom andre Skribentere før ham have beviſt, at Skolemeſterne paa Landet bleve ej tilſtrækkeligt lønnede; at Regenternes Hoffer vare for ſtore; og begge Anmærkninger bleve værdigede Opmærkſomhed; ſaaledes har han beviſt, at efter vore Statskræfter og politiſke Forhold var Armeen meget for ſtor, de Gemenes og Subalternes Gage for ringe og at det var høiſt gavnligt at befrie Landmanden fra Soldattjeneſte i Fredstider.

Omſtændeligt beviſer han end videre, at han ikke er ſkyldig i Injurie. Definitionen over Injurie tager han af Weber über Injurien und Smähſchriften: efter hvilken Injurie er 1) en ubeføjet Handling, 2) hvorved andres fuldkomne Rettigheder fornærmes, og 3) ſom ſkeer forſætlig. Ingen af diſſe tre Stykker paſſer ſig paa Grevens Adfærd. Ogſaa beviſer han det er et ugrundet Argument

ment „at den der laſter en Indretning injurierer dens Ophavsmand.“

Da nu ingen er injurieret ved hans Skrift; da det endnu mindre er et delictum publicum; da det, end videre, er enhver inculpato tilladt at bruge defenſio pro avertenda inquiſitione, ſaa haaber han at fiſkalſk Proces ej blir tilladt mod ham.

Men ſlaaer det Haab ham feil; beder han at Sagen maae forhandles ſkriftlig og Dokumenterne indſendes til udenlands upartiſke Dommere.

Den Aabenhjertighed, den livagtige Følelſe af Ret og Sandhed, den uforſkrækkede Iver for den gode Sag kan ikke andet end gjøre denne brave Talsmand kjær og elſket af Fædrelandet. Havde Hyklere kun ikke naaet at ſætte ham i Misgunſt hos dem hvis Iver man maae troe er ligeſaa redelig.

Paa dansk er denne Erklärung, ligeſom alt det øvrige i denne Sag, udkommen, under Titel:

Allerunderdanigſt Erklæring til Hans Majeſtæt Kongen fra W. F. Greve af Schmettow, angaaende Beſkyldningen for Misbrug af Trykkefrihed. Af Herr Greven ſelv forfattet. Overſat af det Tydſke. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Seeſt. 8vo. 32 S.

ſom heelt vel lar ſig læſe.

*** *** ***

Om Folkevennen ſiges i von Schirachs politiſke Journal for Maji: „Dieſes Blatt iſt ſowohl in Beſtreitung des hier von einigen überſpannten Köpfen zuweilen ganz unſinnig gepredigten Demokratismus, als auch in verſchiedenen andern Fächern ſehr gut abgefaſt, und macht ſeinen Schriftſtellern wahre Ehre.“ Hvorved neppe nogen Læſer kan undlade at tænke paa det latinſke Ordſprog: mulus mulum ſcabit.

Om

Om Hr. Fabers Oversættelse af Knigges Omgang med Menneſker, ſiges i allgem. Litteraturzeit. No. 107.: „ſie iſt mit einer ſichtbaren Eilfertigkeit, oft auch mit weniger Beurtheilungskraft gemacht.“ Sammeſteds hedder det om Hr. Kammerherre Mørgenſtjernes Defenſe des Monarchies. „Med den monarkiſke Regjeringsforms gode Sag vilde det kun ſtaae ſlet til, hvis den ikke kunde forſvares bedre end her er ſkeet; thi med den beſte Villie af Verden har vor Riddersmand taget Sagen fra ſaa alde les ſkjæv en Synspunct, at netop ved ſaadant et Forſvar bliver den ſimple jævne Menneſkeforſtand ret vaer, at alle Monarkier bør afſkaffes, forudſat nemlig, at deres Retmæssighed ikke beroede paa andre Grunde. Han paaſtaaer, at en Nation oprindeligviis ikke har den Ret, at vælge ſig et Overhoved, at afſætte det, naar det ikke gjør ſin Pligt, eller at indføre en anden Regjeringsform; thi hos hamere Kongerne Guddommens Sendebud, en Gave fra Himlen, Gilds Statholdere, der i Følge mange bibelſke Sprog har Ret til at fordre blind Lydighed!!! — — — — — — Synderlig nok, han billiger den engelſke Revolution af 1688, og viser hverken, hvorved Folket den Gang fik den Reorganiſationsret, der oprindeligviis ikke tilkommer det, ikke heller paa hvad Maade det nu ſiden efter har miſt denne Ret. — Dog, hvor kan vi og forlange, at en ſaadan Gjenſtand paa en fyldeſtgjørende Maade kunde blive behandlet af en Forfatter, der paa hver Blad viser, at han ganſke invita Minerva paatog ſig dette Arbejde? Af en Forfatter der i Statsretten forkaſter Fornuftens Autoritet? Af en Hiſtoriker, der beſkylder Voltaire og Rouſſeau, for at være Ophavsmænd til de Afſkyeligheder, der beſmitte den franſke Revolution? Af en Philoſoph, der tilſkriver Adelen adſkillige medfødte Dyder af høiere Rang? — Nej! en ret dueli Kammerherre kan den adelige Forfatter gjerne være; men til at ſkrive over Materier af den almindelige Statsret, dertil duer han ſlet ikke.“

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske,

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 23.

den 28de Junii.

Corpus Statutorum Slesvicenſium oder Sammlung der in dem Herzogthum Schleswig geltenden Land- und Stadtrechte, nebſt den für dieſe Gegenden erkaſſenen neueren Verfügungen. Mit Anmerkungen begleitet. Erſter Band, die ſämtlichen Landſchaften betreffend, nemlich Eyderſtädt, Nordſtrand, Stapelholm und Fehmern. Schleswig 1794. Gedruckt bei Joh. Wilh. Serringhauſen. X og 814 S. 4to.

En fuldſtændig Samling af de ſlesvigſke Land- og Stadsretter bør ej allene anſees ſom et overmaade vigtigt Hjelpemiddel til Lovkundſkab for Dommere og Praktikere i denne Provinds, men den har desuden megen Intereſſe for den danſke Juriſt og Grandſkeren i Fædrenelandets Oldſager, for ſaavidt nemlig der findes en mærkelig Overeensſtemmelſe imellem vore ældre og en Deel af de ſlesvigſke Love, ſaa at diſſe endog paa ſine Steder kunde give mangfoldig Oplysning om hines rette Mening og Brug. Udgiverne, Oberretsraad, Baron C. C von Brockdorff og Oberrets-Auſcultant, F. L. von Eggers have altſaa uden Tvivl foretaget dem et nyttigt Arbejde ved at udgive alle diſſe forſkiellige Love ſamlede da de tildeels meget vanſkelige kunde faaes i enkelte Aftryk og ikke engang alle tilforn ere trykte; de have og tillige forøget Værkets Brugbarhed ved at tilføje efter hver ſærſkilt Ret efter Tidsfølgen de ſenere Kongel. og Hertugelige Anordninger,

hvorved noget deri kunde være forandret, lige indtil Aaret 1750, til hvilket den chronologiſke Samling af Forordninger for Slesvig og Holſteen formodentlig ſkal gaae tilbage, ſamt ved mange Anmærkninger, ſom indeholde deels Henviisninger til parallele Lovſteder eller ældre og nyere Anordninger, deels Forklaringer om et og andet, ſom ikke ſaa ligefrem forſtaaes uden Local-Kundſkab. Til deres Arbejde have de nydt al muelig Underſtøttelſe og Opmuntring af den ſlesvigſke Oberret, hvis værdige Cantzler, Geheimeraad Carſtens, elſker og ærer det kritiſke juridiſke Studium; ſaa at denne Samling billig kan antages ſom fuldſtændig, da Udgiverne have havt frie Adgang til Archiverne, og af deres egen Erfaring ved Oberretten beſt kunde ſkjønne, hvad deri maatte optages.

Det hele Værk vil udgjøre tre Bind omtrent af lige Størrelſe, hvoraf det nærværende indbefatter Landretterne, da de tvende følgende ſkulde indeholde Stadsretterne. Dog findes i dette Bind allene, de ſaa kaldte nyere, endnu gjeldende, Landretter, hvorved de i hver af diſſe Provindſer tilforn gjeldende Landretter bleve ophævede; ſaa at, for ſaa vidt diſſe og de nyere Landretters Hiſtorie angaaer, allene henviſes til Weſtphalen Monum. inedit., Gadendam hiſtor Jur. Cimbrici, Lackmann Abris eines Collegii über die Hiſtoriam Juris Patrii, og ſammes haandſkrevne Hiſtoriam Juris Patrii, Dreyer Samlung vermiſchter Abhandlungen, Heimrich Nordfriſiſche Chronik, Bolten Beſchreibung von Stapelholm, ſom bekjendte Skrifter, hvoraf Udgiverne ikke eragtede fornødent at igjentage noget. Af ſamme Aarſag udelades i den følgende Deel Statutum Lubecenſe, endſkjønt ſamme gjelder i Stæderne Tønder og Burg paa Fehmern ſiden dette Statut allerede findes ved Corpus Conſtitutionum Regio-Holſaticarum, i Corpore Statutorum, og er desuden aftrykt adſkillige Gange for ſig ſelv.

Den første Ret, nemlig den Eiderſtædtſke Landret, given af Hertug Johan Adolph den 14 Jan. 1591, er aftrykt efter den nyeſte Udgave af 1737, for ſaavidt denne ſtemte overeens med den første authentiſke Udgave af 1591, hvorimod denne er fulgt, ſaafremt der befandtes nogen væſentlig Forſkjel, ſom ej allene angik lige-

ligegyldige Udtryk. Udgiverne bemærke, at de saavel her, som ved de øvrige Land- og Stadsretter have nøie rettet sig efter deres Original, med mindre de fandt forældede Udtryk og Sprogfejl, eller Meningen kjendelig forandret ved nogen Udeladelse eller deslige; men Recensenten ønsker, at de endog i saadanne Tilfælde vilde gjøre Regnskab for den vedtagne Forandring, ved at sætte Originalens gamle Læsemaade allevegne under Texten, og at dette, som ikke ligegyldigt for Oldgranskeren, i den følgende Deel endnu maatte tilføjes for saavidt de her aftrykte Landretter angaaer. Privilegierne for Landskabet Eiderstædt ere udeladte, fordi samme allerede findes i de Slesvig-Holstreenske Provinzialberetninger; saa og de den Eiderstædtske Landret vedkommende Anordninger, som ere ældre end 1591. — Dernæst følger S. 212 til 389. 112 nyere Anordninger, som angaae bemeldte Landret fra 1595 til 1750; fremdeles Spadelands-Retten med Heimrichs Anmærkninger, en Slags almindelig Digret (Deichrecht) for Eiderstædt og de øvrige Slesvigske Mærsker, for hvilke den Eiderstædtske og Nordstrandske Landret gielder, som i Hertug Adolfs Tid blev vedtaget af 18 Mænd fra Strandene og Eiderstædt, S. 390-399, og S. 399-426 fire andre Anordninger Digerne vedkommende fra 1619 til 1738.

Den anden Landret, den **Nordstrandske af Hertug Johan den Ældre given 1572**, Dagen efter St Hans Dag, findes her tilligemed et dobbelt Register aftrykt S. 427-538, efter den Udgave, som Heimrich foranstaltede i Aaret 1670 og med hans Anmærkninger; hvilken Udgave tillige findes vedføjet den forommeldte Spadelands-Ret. Da denne Landret ej allene gjælder for Nordstrand og Pellworm, men tillige for Widding- eller Harsbüle- og Bockna-Herred (Harde), samt Sylt og Østerland-Föhr, saa ere alle senere, disse Districter vedkommende Anordninger aftrykkede fra S. 539 til 615. Disse Anordninger, i alt 40, gaae fra 20 Jan. 1590 til 11 Aug. 1745; man finder og iblant dem S. 560 til 580 den mærkværdige Fyrstelige Octroj for Hovedparticipanterne i det nye Nordstrand af $\frac{8}{1}$ Jul. 1652 i spaltede Columner paa Hollandsk og med Heimrich Walters tydske Oversættelse.

Stapelholms Land (Landſchaft) blev under 27 Jan. 1623 af Hertug Frederik meddeelt en ſaa kaldet Conſtitution, ſom beſtaaer af 22 Titler foruden en Slutning om Anordningens Overholdelſe. Den blev trykt i Slesvig ſamme Aar, og meddeles her efter denne eneſte Udgave S. 616 til 657, ſaavelſom 10 derhen hørende Anordninger fra 1606 til 1739 S. 657-680. Egentlig kan denne Lov ikke anſees ſom en fuldſtændig Landret; men den burde her dog indføres, da den i Stapelholm træder i Landrettens Sted.

Ved Hertug Johan den ældres Fehmarſke Landret af 21 Octob. 1558 blev den ældre Fehmarſke Landret af 1326 ophævet. Den ſidſte findes hos Dreyer i vermiſchte Abhandlungen D. 2. S. 1017 o. f., og den første ſammeſteds S. 1031 til 1049; dog er noget forſkjelligt i dette og det her leveerte Aftryk, hvilket paa ſine Steder anføres i Anmærkningerne. Denne Landret blev paa Indbyggernes Begjæring udtrykkelig confirmeret af Hertug Philip den 5 Julii 1589, af Hertug Johan Adolph Tirsdagen efter Nytaarsdag 1593, af Hertug Johan Frederik den 24 Jul. 1607, af Hertug Frederik den 21 Nov. 1617, af Kong Chriſtian 4. den 8 Aug. 1629, og ſiden i Almindelighed og med Indbegreb af Landets øvrige Privilegier ved hver Regjerings Forandring. Den er kuns kort og ufuldſtændig. Derimod er Antallet paa de ſiden udgangne Anordninger des større, ſaa at Udgiverne ikke vilde optage uden de vigtigſte; men Recenſenten havde dog ogſaa her helſt ønſket en aldeles Fuldſtændighed, ſaavidt Anordningerne endnu gjelde, eller i det mindſte en Fortegnelſe paa de udeladte. Landretten ſelv ſtaaer S. 680 til 690, og de 75 Anordninger, fra Onsdagen efter St. Mauritii 1494 til 15 Dec. 1750, S. 690 til 814. Iblant diſſe haves S. 695 til 701 Hertug Johan den ældres mærkelige hidtil utrykte Conſtitution hvorledes ſkulde forholdes med Arv paa Fehmarn, dateret Bordesholm den 12 Febr. 1563, ſom af adſkillige kaldes den nye Landret om Arv.

Over de tilføjede Anordninger ere tillige forfattede udførlige Fortegnelſer, ligeſom og paa behørige Steder anmærkes de Artikler i Landretterne, ſom dermed ſtaae i

Forbin-

Forbindelse. Overalt er Udgivernes Flid og Opmærksomhed umiskjendelig; hvorfor og de følgende Dele, hvis Indhold tildeels er endnu interessantere end den første, uden Tvivl ville finde en gunstig Imodtagelse.

Formularer til Kontrakter, Skjøder, Vexel- og andre Obligationer, Vexler, Opsigelser, Samfrænde-Skiftebreve, Afkald, Testamente, Reverser, Leie- og Lære-Kontrakter, Stævnemaal, Skudsmaal, Fæstebreve, Attester, Proklamata, Søe- og Handels-Dokumenter, Certepartier og Bodmeriebreve, samt adskillige Ansøgninger; tilligemed Underretning om det praktiske Forhold ved slige Documenter m. v. og Register over Indholdet. Sjette Oplag, meget forøget og forbedret, samt forsynet med en Indledning om Kontrakters Form i Almindelighed. Kjøbenhavn 1793. Forlagt af C. G. Proft. 498 S. foruden Fortale og 6 Sider Register. 8vo.

Nytten af en Samling af Formularer, for i Overensstemmelse med Loven og de Kongelige Anordninger tydeligst og best at kunne indrette de Breve og Dokumenter, der i Tiden skulle tjene til Grund og Beviis for Rettigheder, er upaatvivlelig, baade for læg Mand, der ikke haver lovkyndig Mand ved Haanden at spørge til Raads, eller ikke vil betroe sig til en Fremmed, eller ønsker at spare de ikke altid ubetydelige Omkostninger; som og for den Jurist, som begynder sin Praxis, og just ikke bør formodes strax at kunne undvære saadanne en lang Erfarenheds Hjelpemidler. At denne Nytte og af Publikum erkjendes, derom vidne de mange Oplag, som denne Bog haver opnaaet i en ikke meget lang Tid, og de Forbedringer, som ved hvert Oplag ere tilkomne. Saaledes ere ved nærværende Oplag Formularerne for det meste heel omarbejdede og derved gjorte mere brugbare, at alle unyttige og unødvendige Formaliteter og Klausuler ere udeladte; nogle nye Formularer ere indførte og endeel af de gamle udeladte der, hvor flere af een Sort Kontrakter syntes overflødige; paa flere Steder findes tillagt en Deel nødvendige Anmærkninger. Imidlertid paastaaer Udgiveren

veren ikke, allerede at have naaet Fuldkommenhed, men haaber at forbedre sit Arbejde ved en nye Udgave, især naar de Praktici, i hvis Hænder den maatte falde, vilde underrette Forlæggeren om de Mangler og Forbedringer, de Tid efter anden ved samme maatte finde at anmærke. Recensenten, som haver igjennemgaaet Bogen med megen Opmærksomhed, kan i det Hele anbefale den som vel udarbejdet og passende til Hensigten; ligesom og de tilføjede Anmærkninger for det meste indehølde en nogenlædes tilstrækkelig Underretning om de vigtigste juridiske Sætninger, som man maae vide, for at kunne bruge Formularerne endog uden at betjene sig af en Lovkyndigs Hjelp. Han vil derfor ikke allene ved nøjere at angive Bogens Indhold, hist og her tilføje en praktisk Anmærkning; men og tillige paa Publici Vegne igjentage Udgiverens Bøn til velsindede Praktici, at levere end flere Bidrag til et nyt Oplag til Forlæggeren. Thi han troer, at man i saa Maade virkelig kunde forebygge mange Processer, som ikke have deres Oprindelse uden af en uforsigtig eller underfundig Adfærd ved Kontrakters m. v. Affattelse, og denne Processernes Formindskelse har altid forekommet ham at være et af de vigtigste Øjemed for den philosophiske Lovkyndige, hvis Opmærksomhed dette ikke kan undgaae, at saadanne Processer ere i høj Grad skadelige for borgerlig Lykfalighed, baade i Henseende til Moraliteten og til Formue. Skulde end ydermere den ellers fornuftige Huusfader derved sættes i Stand til at besørge sine egne juridiske Anliggender, som ikke vedkomme Rettergangssager, uden en Procurators Mellemkomst, og Procuratorernes Antal derved noget forringes, saa synes saadant atter at være en Lettelsgjerning, som vi, frem for de fleste andre Nationer, kunde nyde formedelst vor Lovgivning, da vi ej regjeres ved Love, som ere affattede i et for menig Mand uforstaaeligt Sprog, og hældigviis ere befriede for en heel Deel overflødige Formaliteter, som findes i andre Lande.

Indledningen giver paa 32 Sider Underretning om Kontrakter i Almindelighed. Den er ikke fuldstændig nok, hvilket let skjønnes, naar den jevnføres med Systemerne; ikke heller er den paa alle Steder tilstrækkelig bestemt, som

ſom f. E. S. 24, hvor den almindelige Sikkerhed ſiges at fordre adſkillige Dokumenters iſær Panteobligationers Tinglysning, uden at det nærmere oplyſes paa hvad Maade den almindelige Sikkerhed her kommer i Betragtning.

1 Kap. **Om de toſidede Handlinger, hvorved Eiendom i levende Live overdrages:** S. 33-56. Formularer til Kjøbe-Contract paa Huus og Gaard, Auctions-Conditioner, Kjøbe-Contract paa et Jordegods, paa et Skib, en Skibspart; til Fledføringss- eller Alimentations-Contract; til Undertægts-Contrakt imellem tvende Bønder. (Recenſenten ſynes at et Forliigsinſtrument her ogſaa havde kundet finde Sted.)

2 Kap. **Om de eenſidede Handlinger, hvorved Eiendom i levende Live overdrages:** S. 57-78. Formularer til Skjøde paa Gaarde og Huſe i Kjøbenhavn, og uden for Kjøbenhavn; paa Jordegods; paa et Skib (her er udeladt den S. 47 i Kjøbe-Kontracten ganſke rigtig indførte Beſtemmelſe om An- og Tilſvar for Skibet, for ſaavidt Sælgeren vedkommer); til Mageſkifte-brev; til Gavebrev.

3. Kap. **Om de toſidede Handlinger, hvorved andre Rettigheder end Eiendom overdrages:** S. 79-146. Formularer til en Leje-Contract paa Gaarde, Værelſer (her kunde meldes om Indkjørſelen, ſamt om Omgangsmaaden, naar flere Partier ſkulle bruge et fælles Loft eller Vaſkekjelder) og Meubler; Forpagtnings-Contract paa Jordegods; til Certepartie; til Søe- og Handels-Contract; til Contract om et Skibs Opbyggelſe (denne Formular kunde med nogle Forandringer anvendes paa et Skibs Reparation); Handels-Contract imellem tvende Kjøbmænd, Fornyelſes-Contract, og naar en tredie optages i Selſkabet; Contract imellem en Handelsmand og hans Betjent, en Groſſerer og hans Betjent; Lære-Contract for Krømmerdrenge. (Her kunde endnu mangfoldige Formularer tilføjes, hvoraf Recenſenten allene nævner til Exempel, en Contract hvorved ſtiftes en Servitut; Leverance-Contracter; Licitations-Conditioner; Contract om Huusbygning og andet ſaadant Arbejde; Contract om en Fabrikes Drivt og Forvaltning; Lære-Contract for Haandværksdrenge o. ſ. v.)

4 Kapitel. Om de eensidede Handlinger, hvorved andre Rettigheder end Eiendom overdrages: S. 147-251. Formularer til Panteobligation paa Gaarde og Huse i Kjøbstæderne, samt paa Jordegods, ligesom og i Tilfælde hvor en successiv Afbetaling er vedtaget (her maae i Almindelighed tillægges Betalingsstedet. Desuden var det ikke overflødigt at nævne tvende Kautele ved 2den og s. v. Prioriters Pante-Obligationer; den ene at den paa første o. s. v. Prioritet stående Summe aldrig maae forhøjes uden Panthaverens skriftlige Samtykke, den anden at i Tilfælde der iblant de ældre Prioriteter nogen Summe var laant under Vilkaar af successiv Afbetaling, Panthaveren med sin Fordring maae træde i den forud prioriterede successiv afbetalende Fordrings Sted, saaledes som den efterhaanden vorder formindsket ved det bestemte Afdrag, og nyder for sin Fordring samme Rettighed, som hiin tilforn tilkom. Der gives og Tilfælde, at i en og den samme Panteobligation pantsættes Eiendom med forskjellige Prioriteter, hvilket tydelig maae angives, saa at en egen Formular dertil kunde behøves); til Panteobligation for Kjøbmænd (her kan tilføjes for Fabrikker, Bjergværker, hvor fornemmelig den Post om Værkernes Tilbehør og Beholdninger bliver at iagttage, for Skibe, hvor den Kautel, at Assurance-Noticen maae indleveres til Panthaveren, kommer i Betragtning m. v.); Panteobligation i Løsøre; til en simpel Obligation uden Pant med Caution (i saadant Tilfælde er det raadeligt at Cautionen paaperaabes i Obligationen, og at man under Hovedobligationen tilføjer en passende Formular til Cautionen, som af Cautionisten underskrives; til Veksel-Obligation; til Transport paa en Obligation; til tresserede Vexler (den tydske Formular er galt skreven, hvilket billig ikke burde finde Sted i saadan en Bog; saa er og den saa kaldede Sicco-Vexel udeladt); til Vexel-Protest, Reverser, Assignationer; til Bodmeriebrev paa Skib, Kjøbmandsgods og Vare (af alle saadanne Documenter, hvorhen og Certepartier, Connossementer m. o. kunde henføres, skulde ogsaa gives tydske Mønstre, formedelst den stærke Handel med Hertugdømmene); til Bilbrev, Bilbrev af Skibstømmermanden, Conpsse-

ment;

ment; til Skadesløsbrev, eller Kautionsbevis som Kautionist og Selvskyldner og simpel Kautionist, samt Kontra-Kaution (her tales allene om Penge; der burde altsaa være givet Formular til Kaution for et Factum, som for et Skjødes Indlevering, en Obligations Tinglysning og deslige); til Skudsmaal og Forlsvter for Trolovelse og Vielse; til Forbindelse at svare til laante Meubler; til en Kreditors Beviis for imodtaget haandfaaet Pant; til Fuldmagt for at hæve en Fordring; for en Medreder som en Skipper (her maae tilføjes Formularer til Fuldmagt og Instructioner for Factorer og deres Medhjelpere, som fare til Søes for en Handelsmand, hvorved mangfoldige Forsigtighedsregler bliver at iagttage, hvorpaa i den bekjendte Proces imellem de Herrer Etatsraader de Coninck og Reiersen med Uhrbrok og flere haves et lærerigt Exempel: see disse Efterretninger for 1792 S. 529-532); Fuldmagt at sælge et Skib (en Gaard, et Jordegods m. v.); Fæste og Arvefæste paa en Bondegaard (her burde være meddeelt Formular til Bøxelbrev for Norge); Kaldsbrev til en Præst og til en Degn.

5 Kapitel. Om de Handlinger, hvorved Ejendom eller andre Rettigheder paa Dødsstund overdrages: S. 251-265. Formularer til Testamente, som den, der ingen Livsarvinger har, kan gjøre med og uden Kongelig Confirmation (ved Legaterne er det altid raadeligt, nøje at bestemme, hvorledes dermed skal forholdes i Tilfælde, at een eller anden af de begavede Personer ikke deeltager derudi); til Testament imellem tvende Ugivte og Ægtefolk (ved disse, saa tidt forekommende Instrumenter, kan man ikke nokſom anbefale den mueligste Bestemthed og Tydelighed, da der kuns haves alt for mange Exempler paa langvarige Processer, som foraarsages endog ved den ringeste Tvetydighed).

6 Kapitel. Om de Handlinger, hvorved man søger at vedligeholde sine Rettigheder: S. 265-298. Formular til Beskikkelse, til Stævning til Hof- og Stadsretten for Gjeld; til Vidne-Stævning; til Begjæring til den saa kaldte liden Gjelds Commission i Kjøbenhavn; til Stævnemaal og Kaloseddel imod en Bonde til hans Fæstes Forbrydelse; til Proclama efter Loven, af Kom-

miſſarier, i et Opbudsboe; til Begjering om et Boes Antagelſe ſom Opbudsboe; til Udmeldelſe; til Anſøgning til Kongen om Opbuds-Kommiſſariers Bevilgelſe; til Begjæring til Skifteretten om et Fallitboes Antagelſe af Fallenten eller af Kreditorerne; til Anſøgning til Kongen om et Protectorium; til Avarie-Atteſt; til Maalebrev. (Af foreſtaaende Formularer ſynes alle de at ſkulle udelades ſom egentlig vedkomme Rettens Perſoner, da Samlingen ikke formodes at være beſtemt til deres Brug, og her ikke heller i mindſte Maade er tænkt paa Fuldſtændighed. Det ſamme gjelder om Stævningerne, ſom ingen læg Mand gjør vel i at forfatte ſelv, da han neppe tilſtrækkelig kunde iagttage de foreſkrevne Formaliteter, og derved tabe langt mere, end han betaler til Sagføreren. Derimod ſavner Recenſenten en Deel Formularer til Inſtrumenter, hvorved man kan vedligeholde og forfølge ſin Ret uden for Rettergangen, ſom til Fuldmagt til en Procurator, til Voldgift, til Anſøgning om Reſtitutio in integrum, og deslige).

7 Kapitel. Om de Handlinger hvorved de engang ſtiftede Rettigheder ophæves: S. 299-123. Formular til Afkald for een, ſom har opnaaet ſine 18 Aar; til Afkald, ſom en Mand kan give paa ſin Huſtrues Vegne; til Begjæring om en conſtitueret Curator; til Anſøgning for et Frueentimmer om at blive fuldmyndig eller myndig med Curator (her, ſaavelſom i forrige Tilfælde er glemt, at Dobeſeddelen maae tillige indleveres); til Begjering om at beſkikke en Kurator for en Arv; til andre Slags Afkald; til Mortificationsbeviis for en betalt Gjeld; til Ophævelſe af en Handels-Kontrakt (kan med fornødne Forandringer ogſaa bruges i andre Tilfælde af lige Beſkaffenhed); til General-Qvittering for en, der gaaer Fallit (her kunde været tilføjet Formular til General-Qvittering for en værende Mellemregning; fremdeles til Propoſitioner til en Fallents Kreditorer og diſſes Paategning); til Opſigelſe af Huusejere og Lejere; til Opſigelſe paa Kapitaler af Kreditorer og Debitorer; til en Kreditors Qvittering for betalte Renter; til Skifte med Samfrænder.

8 Kapitel

8 Kapitel. Formularer til Atteſter, Skudsmaale, Anſøgninger, ſamt Udtog af adſkillige Anordninger: S. 324-498. Den første Afdeling indeholder S. 324-341 Formularer til Atteſt, at en Enke eller Enkemand rigtig haver holdt Skifte og Deling; til Atteſt af en Birkeſkriver om Forlovspenge, ſamt Siat og Sagefalds-Bøder; til Kollats (Forfatteren ſkriver Kollatz) af en Biſkop til en Præſt; til en Skippers Teſtimonium; til en Mands Sundheds- og Alders-Atteſt og Konens Alders-Atteſt for at ſætte i Enkekaſſen; til en ædelig Angivelſe om Alderen; til Mandens Sundheds-Atteſt, naar den ikke af Medicus eller Chirurgus udſtædes; til en Informator (burde været borte); til en Huusjomfrue; til en Forvalter eller Foged; til en Fuldmægtig; til en Tjener, Kudſk o. ſ. v. Den anden Afdeling giver S. 341-386 foruden en almindelig Efterretning for Supplicantere, Formularer til Anſøgning om Confirmation paa et Teſtament; om at ſidde i uſkiftet Boe, hvor Børnene ere umyndige, eller naar begge Ægtefæller endnu leve og ſøge derom, eller naar iblant Børnene nogle ere umyndige; om Facultas teſtandi; om at vies hjemme i Huſet uden foregaaende Trolovelſe; om at tillades Ægteſkab i de forbudne Grader; om at blive naturaliſeret; om Oprejſning af Lejermaal for en Student; om Befrielſe for Lejermaals Straf for nogen i Bondeſtanden, og for andre; om et Kongeligt Embede (ſærdeles maadelig ſkreven) om Penſion af Poſtkaſſen for en Enke eller et Barn; om at indkalde Kreditorer; om Kommiſſarier; om at blive Intereſſent i Enkekaſſen (ſkal hedde om at gjøre Indſkud i Enkekaſſen); til Magiſtraten om en Tilſyns-Værge for en fraværende Arving; mangfoldige kunde endnu tillægges, hvoriblant nogle ſynes at være nok saa nødvendige, ſom nogen af de her anførte, ſom f. E. om Privilegier paa Fabriker o. ſ. v., om Mortification paa Documenter, om at en Sag maatte indſtilles m. m.). I den tredie Afdeling findes S. 387 til 498 Udtog af følgende Anordninger: 1) af ſtemplet Papirs Forordningen af 27 Nov. 1775 med Paaberaabelſe af endeel ſenere Anordninger paa behørigt Sted; 2) af Indfødsretten af 15 Jan. 1776 S. 421; 3) af For. af 14 Dec. 1775

om

om dem, der ikke kunne komme sammen i Egteskab, i e
Tabel, S. 425; 4) af For. af 8 Jun. 1787 angaaend
Forholdsreglerne ved en Fæstegaards Til- og Fratrædelse
Henseende til Fæld paa Bygning og Besætning, samt ve
Gaards-Forsidderes Udsættelse fra deres i Fæste havend
Gaarde, naar samme skeer, forinden Dom er falden, ve
Paakjendelse af Huusbondens Fordring i Fæsterens Stert
boe, saa og om Hørighed og Lydighed imod Jorddrotter
og om Syns- og Taxations-Forretninger, S. 438
5) af For. af 8 Jun. 1787, hvorvidt Fæstebønderne
Danmark kan af Huusbonden imod Godtgjørelse fratage
nogen Deel af deres fæstede Gaarders Jorder, samt hvo
vidt Fæstebønderne ere forpligtede at lade deres i Fæst
havende Gaarder udflytte S. 456; af Placaten af 2
Sept. 1786 angaaende en ny oprettet Kongelig Postkass
Pensions-Direction, S. 459; 7) af Placaten af 18 Jan
1788, hvorledes en Kreditor haver at forholde sig, for
vil nyde godt af den Ret over sin Debitor og hans God
som 1, 24, 26 og 5, 3, 18, samt N. L. 1, 22, 28 o
5, 3, 33 tillægger ham. S. 464; 8) af Placaten
2 Octb. 1754 om Huusværelsers Leje, S. 466; 9)
Placaten af 14 Jan. 1761 om Opsigelsestiden for Huus
ejere og Lejere, S. 468; 10) af Placaten af 7 Octb
1771 om Huusværelsers Leje S. 469; 11) af Forord
af 25 Martii 1791 om Skiftetidens Bestemmelse fo
Tjenestefolk i Kjøbstæderne i Danmark, S. 470; 12)
Sportel-Reglementet for Hof- og Stadsretten i Kjøbe
havn af 13 Aug. 1777, S. 471; 13) af Brandforsi
rings-Anordningen for Kjøbstæderne i Danmark af 2
Febr. 1792, S. 482; 14) af Brandforsikrings-Anord
ningen for Landet i Danmark af 29 Febr. 1792, S. 487
15) af Forord. om Brandvæsenet paa Landet i Danmar
af 29 Octob. 1792, S. 489; 16) af Forord. af 4 Aug
1788 angaaende alle Betjenteres og Pensionisters Fo
pligtelse at sætte ind i Enkekassen, S. 492 (her burd
Forordningen af 7 Nov. 1788 tillige været anført). Ve
denne sidste Afdeling maae Recensenten ellers i Almind
lighed erindre, at den formodentlige Hensigt, at lever
Bogens Kjøbere et Udtog af de vigtigste Kontracterne
Gjenstand eller Form vedkommende Anordninger, fo
saavit

saavidt de ikke allerede skulde være anført i Anmærkningerne til de særskilte Formularer, langt fra ikke er opnaaet. Thi her savnes meget, som man billig kunde ventet, som f. E. Forordningen, som bestemmer Grændserne imellem de forskjellige Kollegier, Anordningerne imod Vinkelskriverne, hvorimod andre Materier igien vidtløftigere afhandles, end her behøvedes; saa at denne Deel af Bogen ved et nyt Oplag vil trænge til en aldeles Omarbejdning.

Noget om Indstrandinger og Omgangen med samme. I Anledning af et i Aaret 1791 paa Baroniet R*** Forstrand indstrandet Skib. Viborg, 1793. Trykt i det Kongel. privil. Bogtrykkerie. 22 S. i 8vo.

Endskjønt denne liden Afhandling synes at være skreven med kjendelig Bitterhed mod enkelt Mand, kan Recensenten, som efter sin Pligt, aldrig holder sig uden til det almeennyttige, dog ikke undlade, at anbefale dens Indhold til Vedkommendes Opmærksomhed; og det saa meget mere, som deslige Misbrug ikkun sjelden blive paaankede. Forfatteren fortæller, at et temmelig stort Skib, med Jern og en Deel Tjære, strandede ved F. Sogn for Baroniet R***s Forstrand, at efter Forordningen af 21de Mart. 1705 §. 5. ingen Inqvisition blev holden, uagtet Rygtet fortalte, at de i Havsnød værende ulykkelige Skibsfolk havde kaldet om Hjelp; at Jernet, Tjæren, og Vraget eller Skibet, strax vare solgte, uden videre Oplysning, ved Auctioner, der deels ikke behørig vare publicerede, deels og vare ansatte paa en for fraværende Lysthavende ufordeelagtig Aarstid, uagtet Jernet kunde gjemmes uden at tage Skade i hvor lang Tid det skulde være, og Tjæren ligedan, naar Tønderne ikke ere læk, især da Baroniet i Nærheden af Stranden havde 7 til 8 Kirker, paa hvis Lofter Godset kunde have ligget i sikker Forvari g; hvorhos endnu anmærkes, at den ommeldte Stranding, over et heelt Aar, siden den passerede, endnu ikke var publiceret den 8de Decbr. 1792, tvertimod Forordningen af 12te Mart. 1790. For at forekomme saadan Omgangsmaade for Fremtiden, foreslaaes: 1) At Baroner saavelsom

som Grever i alle Tilfælde, hvor deres Pligter, som Amtmand, colidere med deres Fordeel, som Proprietærer, burde anſees lige ved andre Jordegodsejere, og derfor Indſtrandingen uopholdelig anmeldes for den ordinaire Amtmand; 2) at ved alle Strandkanter maatte beſkikkes Kongel. eedsvorne Strandings-Commiſſionairer, ſom forſtod i det mindſte Engelſk og Tydſk, og ikke ſtod i nogen Forbindelſe med Forſtrandsejeren, for i Raad og Daad at aſſiſtere de Strandede, naar diſſe ikke havde fra deres Redere Adreſſe til nogen anden i Nærheden Boſiddende, hvorfor dem kunde tillægges viſſe Procenter; 3) at ſaaſnart en Stranding var paſſeret, og af den beſkikkede Strandings-Commiſſionair den ordinaire Amtmand anmeldt denne da tilligemed Amtsforvalteren og en Forſtrandsejeren uvedkommende Betjent, ſkulde være forpligtede, uopholdelig at møde ved Stranden, hvor da i diſſes Overværelſe alle Akkordter med de Strandede, baade om Bjergningen, Godſet o. ſ. v., først maatte ſluttes. Hvorvidt de forommeldte Fakta ere grundede eller ikke, kan Recenſenten, ſom ikke er underrettet om Sagen, ikke bedømme; men Forfatterens Forſlag forekomme ham at være hensigtsmæſſige og at kunne iværkſættes uden grundet Paaanke; thi Kongen tilkommer unægtelig den Ret, at foreſkrive ſaadanne Regler for Forſtrandsrettens Udøvelſe ſom han finder meeſt overeensſtemmende med Folkeretten og det almindelige Beſte; og Greverne og Baronerne kunde ſaa meget mindre derved troe ſig fornærmede, ſom de næſten aldrig ſelv adminiſtrere deres Godſer, men overlade ſaadant til andre, ſom undertiden mere end Ejerne kunde være udſatte for den Miſtanke, at ville tilſideſætte Lovens Anordninger, for at tilſnige ſig uforholdsmæſſige Fordele.

*** *** ***

I No. 76. af allgem. Litteraturzeit. anmeldes Hr. Profeſſor Viborgs Efterretning om Trommeſygens Behandling hos Hornqvæget, ſom ſiges at være: „eine ſehr deutliche, dem Landmann verſtändliche Anweiſung.“

I No.

I No. 79. recenseres: a) den danske Oversættelse af Blumenbachs Haandbog i Naturhistorien; b) Naturhistorie-Selskabets Skrifter, 2det Bind; c) den physikalske Aarbog for 1793. (Denne sidste Bog er ogsaa anmeldt i Göttingsche Anzeigen No. 42.)

I Neue Qvartalschrift zum Unterricht und Unterhaltung aus den neueſten Reiſebeſchreibungen. 1793. 3tes Stück, findes, „Egedes erſte Reiſe nach Grönland," taget af hans i Kjøbenhavn 1790 udkomne Efterretninger om Grønland; og i Wielands neue teutſche Merkur for April 1794, et Fragment af Baggesens Reiſe, overſat af danſk.

(Indsendt)

I No. 17. af de Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger fortæller en Anonym et, i hans Tanker forunderligt, Rygte, saaſom: „Det Kongelige chirurgiſke Academie an„ søgte om Tilladelſe til at adjungere ſig Regiments-Chi„ rurg Gieſemann, uagtet han ikke længere er Reſerve„ Chirurgus, og altſaa, i Følge den Kongelige allernaa„ digſte Fundatz, uberettiget hertil." — Skjønt Anonymen tydelig tvivler om den Snak han ſelv frembærer, yttrer han dog Formodning, at den anſøgte Tilladelſe mueligen kunne allernaadigſt bevilges, og Gieſemann altſaa være berettiget til at blive Adjunct; han tilføjer da det kjerlige Ønſke: „At Academiet for ſin egen, Hr. Gieſemanns, „ hans Medborgeres og Videnſkabernes Skyld, vilde op„ ſætte at benytte ſig heraf, indtil han havde faaet Tid „ til at forſvare ſig mod de Beſkyldninger, for en med „ Lære-Embedet upaſſende Uvidenhed, hvilke man offent„ lig har gjort imod ham, paa det han ikke ſkulde faae „ Adjunct-Værdigheden paa en Tid, da han endnu var „ underkaſtet en — vi haabe — (hvor menneſkekjærligt) „ ugrundet Mistanke hos en Deel af ſine Medborgere."

Uagtet Piesen: die Degengvaſte, ikke nævnes, ſigtes dog upaatvivlelig til denne; ſandt er det, at Beſkyldningerne mod Hr. Gieſemann ere her fremſatte; men ſandt er

er det og, at disse Beskyldninger mangle al Beviis, at deres Svaghed, Forfatternes Hensigt og Usselhed ogsaa er blottet paa Prent, og Auctor til Litteratur-Artikelen i Minerva, der, som bekjendt, tillige er Redacteur af de lærde Efterretninger, har hensat Piesen blant andet Kram, hvormed een, eller rettere et Compagnie, har beriget Pasqvil-Faget. Er det nu, som man haaber tilstaaes, en almindelig juridisk Regel, at den der saggiver bør det lovligen at bevise, og at altsaa den Mand, som af en anden beskyldes, for Ex. for at være Tyv, ikke behøver at bevise, at han ikke har stjaalet, men at det paaligger den som gjør Beskyldning, at godtgjøre hvad han har sagt, saa tilkommer det de anonyme Fabrikantere af Pasqvillen die Degengvaste, at bevise deres Beskyldninger, og gjendrive hvad som alt offentlig er sagt for Hr. Giesemann, førend de kunde paastaae noget Forsvar fra ham. Dette foranførte maa ogsaa gjelde i Hensende til den, saa kaldte, egne Faveur, Academiet skal have viist imod ham.

Paa Grund af Anonymens Fremgangsmaade, der ganske er overensstemmende med den Jurisprudentz, som spores i die Degengvaste, opkommer en ikke ugrundet Mistanke om, at han maaskee er een blant Tingestens Fædre, og at Ondskab og Misundelse ligger under det Skalkeskjul: Omsorg for Videnskaben, Academiet og Hr. Giesemann; men Held disse! at Anonymens og Consorters Jurisprudentz ikke er den gjeldende. — Beklagelig var den Mand, som var forbunden at bevise en Hær af non Facta, hver Gang nogen af disse Herrer fik Indfald at opfordre dertil. I Fald derfor den af det Chirurgiske Academie ansøgte Tilladelse, at adjungere sig Hr. Giesemann, allernaadigst bevilges, vil Academiet ikke med Rette kunne opsætte at lade ham benytte sig her af, saa længe der ikke gives en tilstrækkeligere Aarsag end nogle i en Pasqvil fremsatte ubeviste Beskyldninger, der vanzire ikke Academiet, eller Giesemann, men deres egne Forfattere.

Af disse Kiøbenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 24.

den 5te Julii.

Dramatiſk og literariſk Tillæg. Førſte og andet Hefte. Udgiven af K. L. Rahbek. Kjøbenhavn 1792 hos Poulſen. Trykt hos Simmelkiærs Enke. 270 S. i 8vo.

Af Titelen ſees ikke, hvortil diſſe Blade ere Tillæg, det maa da ſiges, at de ere det til Ugeſkriftet Morgenpoſten, hvori før af ſamme Forfatter vare dramaturgiſke (ikke dramatiſke) Artikler; men ſom ikke kunde, for Rummets Skyld, gives hverken Fuldſtændighed eller Udførlighed nok. Det var at ønſke, at Hr. Prof. Rahbeks dramaturgiſke Arbejder altid vare ſaaledes udgivne for ſig; baade Kunſtner og Tilſkuer, ſom vil lære af dem, og ſaare meget kan læres af dem, kan eller vil ikke anſkaffe ſig hine voluminøſe Maaneds- og Ugeſkrifter, hvori de indtil da laae omſtrøete, men nogle faa ſaadanne Bind fulde af god, ſund, ſtundom meget fiin Kritik, kan man nok overkomme at faae ſig. Derfor er det da ogſaa behageligt, at ſee ved Slutningen af dette Bind, at Hr. Prof. ikke mere vil bruge hiin Maade at bekjendtgjøre ſine Bemærkninger (*); men ſige over vigtige Ting ſin Mening i de dramaturgiſke Samlinger, ſom man bør formode at være i hver Skuespillers og Skuespillerindes og i mange

(*) Hvad han ſiden har indført i Minerva er intet Brud mod dette Løfte, da det meſte er blot Anmeldelſer og kun ſielden diſſ og der findes et Stænk Dramaturgie.

Tilſkueres Hænder. Var denne Formodning ugrundet, ſaa maatte man gjøre ſig et løſerligt Begreb om hines Kunſtflid og diſſes Smag. — Ogſaa det kan man være glad ved, at Hr. Prof. ikke mere vil binde ſig til det Pligtarbejde at bedømme hvert Skuespils Foreſtilling. Man kan begribe, at det maa være et ſvart Hoverie, ſom kunde gjøre den decideerteſte Theaterelſker kjed af hele Theatervæſenet og qvæle den fyrigſte Nidkjerhed. Men til Sagen. Nærværende lille Bind indeholder Anmeldelſe og Bedømmelſe af de Skuespil (Syngeſpillene ere blot nævnte) ſom ere opførte fra den 2 Jan. til 31 Maj, og fra 17 Sept. til 28 Dec. 92. Skriftets Væſen tillader ikke at give Udtog deraf; og at udſkrive Regiſteret paa de omtalte Stykker var til al for liden Nytte. Det eneſte man kunde vente ved Bogens Anmeldelſe var da nok, at de Bedømmelſer bleve udmærkede, ſom iſær ere udarbeidede con amore, de Bemærkelſer paapegede der enten ved Rigtighed eller Nyhed tildrage ſig Opmærkſomheden, og maaſkee Tvivl fremſatte, ſom ved et eller andet Sted kunde opſtige.

Meget udførlig er underſøgt Hr. Heibergs Lyſtſpil: **de Vonner og Vanner** og Spillet ved ſammes Foreſtilling; og viiſt hvor meget godt Digteren har lagt i ſit Værk. Ved adſkillige Leiligheder tages denne ogſaa ret godt i Forſvar mod endeel Kritiker, ſom gjordes over Stykket enten af dem, der a la Kjøbenhavn (eller for ikke at være ubillig, à la tour le monde) dømme efter Næſen, eller af dem, der ved et eller andet Sted i Digtet fandt ſig trykkede paa et ømt Sted. Men tvivles kunde, om Mulatten David er godt forſvaret. Man har med Uret beſkyldt den ſtakkels David, at han var til Overflod, og da ſpurgt, hvad han beſtilte i Stykket? hvilket her beſvares med: han morer. Kunde dette være nok, ſaa vare jo alle overflødige Perſoner, alt hvad der afbrækker Handlingen; ja forſtyrrer det paaſigtede Indtryk, undſkyldt, aldenſtund det kun morede. Kan den lede Peter i Menneſkehad og Anger; kan Riimſmeden i Bruder Moritz der Sonderling undſkyldes med at de more? Kan de forrige Tiders Dobre Podolſky naar han ſværter Jeronimus's Næſe, eller Sganarells Hanſtwurſtiader i Don

Juan

Juan undſkyldes, fordi de modtages med en hvinende Latter fra Parket og Parterre, Loger og Gallerie, følgelig ſyntes at more? Havde ſælle David intet andet til ſit Forſvar ſaa maatte ſaare frygtes, at Kritikens Domſtoel afſagde Landflygtighedsdom imod ham. Men han holder ſig nok. Da hele Stykket er Karakteerſtykke, der ſkal gjøre Sandheder beſkuelige, iſtedetfor blot at fornøje med en intereſſant Handlings Foreſtillelſe, ſaa er den elſkværdige David her et velanbragt Lys, iblandt de ſtore Skyggepartier af menneſkelig Svaghed, Daarlighed, Naragtighed og Afſkyelighed, ſom Hr. og Fr. von Plagemann, Hr. v. Aberwitz, og de Hrr. Snydenſtrup og Piinham udbrede. Jespersen og Frk. Sommer ere ſom den overalt med Skjønſomhed fordeelte Lysning i Maleriet; men den gode David er ſom et velanbragt Lokal-Lys, der paa ſit Sted demper Mørket, hvor det kunde blive overhaands, og bidrager til det Heles Virkning. Jespersen og Frøkenen have dog endnu Rangs Adel, men David, en Mulat, der i de fleſtes Tanker endnu rangerer under Trælnegeren, en Baſtard, han viſer ſaadan Hjerte-Adel, at han bliver elſkværdig, endog agtværdig; og derved gives os, ej at begrunde, men dybt inderlig at føle de ſande Menneſkefortrins høje Rang over alle Konvenuensnaragtigheder. I et epiſk Drama er Epiſodperſonen god, naar ved hans Mellemkomſt Handlingen gaaer juſt ſaaledes (da den uden ham ogſaa havde gaaet til Maalet, men anderledes) og i det didaktiſke Drama er Biperſonen god, naar han bidrager til den Foreſtillings Præciſion, ſom er tilſigtet. Saadan en Perſon er Magiſter Træknub i Ewalds Pebersvende; Majoren i de noble Paſſioner og ſaa mange flere. Gjorde de intet uden at de fornøje, ſaa vare de en Fejl i Stykket; thi vor Fornøjelſe ſkal Digteren tilſtrækkelig ſørge for ved de fornødne Perſoners Adfærd og Tale. — Det laſtes at Aberwitz udſiger paa Skuepladſen: faſt ſom faſcht. Men det torde lade ſig retfærdiggjøre. Sønderdyſkerne ſige, ſom bekjændt, ſ foran p og t og i fremmede Ord foran hver Konſonant, ſom ſch. Nordtyſkerne, hvis Almue-taler plattyſk, affectere, for at viſe ſig fornemme nok til ikke at hænge ved plattyſk Dialect, at udſige deres ſ paa

ſamme Maade, og da de i Førſtningen maae bruge megen Opmærkſomhed for at komme i denne Vane, ſaa uden de ſelv vide af det anbringe de denne føle ſibilerende Tone allevegne, endog i Enden af Stavelſen, ſom her i faſcht, endog, naar ſ og Konſonanten ſtaae i forſkjellige Ord, f. Ex. des Königs Thron, ſiges: des Königſch Thron. Saadan Nar og Vindmager ſom Aberwitz kunde da ogſaa gjerne falde til ſamme Affectering, og Skuespilleren havde ikke faa Uret i at give ham dette Blumchen, naar han for Reſten kun tog ſig i Agt for ikke at bruge det Tonefald i Sproget, ſom er Jsderne eget.

Ogſaa de ſex Retter ere her meget udførlig gjennemgaaede, og baade Stykke og Spil nøjagtig dømt. Hr. Prof. er ſlet ikke fornøjet med Stykket ſelv, og bebreider Forfatteren fortegnede og ej ſouteneerte Karakterer. Imidlertid tilſtaaer han dog ſelv, at Skuespillerne have vidſt at bringe Eenhed i de Karakterer, ſom iſær hans Laſt falder paa. Forf. kunde da ſige til ſit Forſvar: jeg har ikke fortegnet mine Karakterer, jeg har ladet mine Perſoner efter den Tænkemaade, de ved Opdragelſe og Livets Omſtændigheder have faaet, tale og handle, alt efter den Forfatning de hver gang befinde ſig i. Jeg har ladet dem henrives af Affect hvor Lejligheden maatte frembringe denne, ladet dem derimod være ſatte, naar ikke Blodet kogte i dem; og overalt har jeg regnet paa gode Læſere og Skuespillere, der ſkulde føle og udtrykke alt dette. Saadant noget kunde anføres til Forf. Forſvar; og ſandelig den Lyſt hvormed Stykket ſees paa Skuepladſen, og læſes af dem der dog kjende endeel gode Dramer, torde mægtig underſtytte Forſvaret, og formilde den her fældte haarde Dom: at dette Lyſtſpil er om ikke ſlet, dog ſikkert maadeligt. Iſær taler det meget for Stykkets Værd, at den Hensigt Grosmann rimeligviis har havt med det, virkelig ſynes at blive opnaaet, den nemlig, at give os en beſkuelig Foreſtilling om hvorledes én fornuftig og faſt Mand bær ſig ad i meget vanſkelige Stillinger, ſom Ægtemand, Fader, Husbonde, Husherre, Embedsmand ꝛc. ꝛc. Det givne Øiemed undſkylder man lettelig med den Sinds Forfatning, denne drillede Mand er i, og mere og mere kommer i; og man kan neppe tænke hvad anden Maade

han

han skulde behandle den utaalelig trængende Frue Schmerling og hendes Appendix paa. Hofraadindens Omvendelse lader sig ganske naturlig forklare af hendes gode Hjerte, der vel er overhyllet men ej qvalt af Adelsdumheder; der altsaa kun behøver at vækkes for at virke. Overalt synes i dette Grosmanns Digt Menneskene at tale og handle, som Tyskeren siger, wie sie Leiben und Leben; og det turde nok være Hovedaarsagen hvorfor Stykket behager saa meget i sit Slags, som Götz v. Berlichingen i sit. For Resten findes her Hofraadens egentlige Karakteer fortræffeligen udviklet, og just ved denne Udvikling det beste Forsvar for Digteren.

Kotzebues Indianere i England ere ligeledes meget omstændelig gjennemgaaede, dog meest Spillet, og en heel Deel kan læres af det Hr. Prof. siger derom, hvad enten det er Roes eller Last. Ogsaa om Lessings Emilia Galotti findes her skjønne Undersøgelser og Bemærkelser, som overalt ved de fleste Stykkers Anmeldelse altid siges noget, hvoraf den larvillige kan lære. Hvilken fiin og rigtig Bemærkelse om Armbevægelsen S. 215; hvor skjønsomt lægges S. 231 Mærke til Hr. Rosings dybe Indsigt i sin Rolles virkelige Natur, som af mangen Læser, og af Tilskuere i tusindetal miskjendes (det er Johnsons i den sorte Mand). Ligesaa til Mad. Dahlens drifstige, men ganske af Naturen tagne Greb om Hothers opløftede Arm, og saa fremdeles. Fiin er Bemærkelsen S. 146, og just fiin fordi enhver synes han kunde ogsaa gjort den, da den dog saa sjelden gjøres, den, at det er utilgivelig Skjødesløshed, naar Birollerne enten besættes eller spilles slet, da deres Partier have saa megen Indflydelse paa Hovedrollernes Exekution. S. 137 og f. er saa got urgeret og udførlig oplyst den Synderlighed, at Hug og Spænd og Munddaske og deslige altid finder saa meget Bifald hos Hoben, medens det er saa ubehageligt for den der kan tænke og føle. Saaledes er ogsaa et andet Sted sagt et sandt Ord om Kysseriet paa Theatret, der ogsaa, naar det kun gjøres ret plumpt, applauderes dygtig, og alligevel har saa lidet opbyggeligt for Tilskueren, hvad enten han har Lyst at være med af Partiet eller ej. — En glædelig Efterretning gives her S. 134 og 261

at Hr. Lindgreen i Don Juans Sganarell ikke mere affekterer de platte Hansvurst-Streger, som før vanfirede hans Rolle, og som saa længe er talet imod. Vee det Stykke, der ikke kan holde sig uden slige sande Pøbelagtigheder, og kan det holde sig dem foruden, saa vise de jo kun a most pitifull ambition in the fool that uses it, siger Hamlet.

At Hr. Prof. Bemærkelser, Irretesættelser, Advarsler og Raad ere rigtige, det er alt sagt, og kan desuden sluttes af hans andre dramaturgiske Arbejder vi kjende; men det hindrer ikke, at jo nok kan haves Tvivl ved enkelte Steder, som man kunde ønske opløste. S. 38 lastes f. Ex. Kotzebue, at han i sit Stykke: den ædle Løgn, lader Meinau for at lindre sin faldne Kones store Nag, lade sig forsætlig angive for hende, som den der ogsaa har brudt Ægtetroskab. Man maa give Hr. Prof. Magt i at paa Skuepladsen dette er indelicat, men tvivles kunde, om Følgerne, hvis Eulalia blev i denne Troe, endelig maatte være een af de to angivne. At hun nemlig maatte give sig desstørre Bebreidelse hvis hun troede sig Aarsag til Mandens Utroskab, eller maatte fra Selvhad falde til Menneskehad. Kotzebue har ventelig regnet paa, at endog den med største Oprigtighed Angergivne endnu altid er og bliver et Menneske, og altsaa (som oftest sig selv uvitterlig) begjerlig griber alt der kan lindre Angerens pinefulde Følelse. At Eulalia følgelig, som har Mandens Tilgivelse, som har Fornuft nok at see, at den der aldrig mere begaaer den forrige Brøde, bør omsider ogsaa vinde den Sjælefred igjen, som Religion og Fornuft tilsige den virkelig forbedrede; at hun kunde nok finde een Beroligelsesgrund mere i den Tanke, at nu Manden havde gjort sig selv skyldig i samme Fejltrin som hun begik. Og udrettede Meinau end intet andet, end at hendes Tanker og Følelser vendtes en anden Vej; at lidt Aabryne gav hendes Hierte noget at bestille en Tid lang, saa Tiden desbedre kunde virke til hendes smerteligere Følelsers Bedøvelse; vandtes end ikke andet, saa naaede han dog endeel af sin Hensigt. Og sige vi ogsaa med Prof. R., at dette Middel var indelikat hos Meinau selv (hvilket han egentlig paastaaer), saa hindrer det ikke,

at

at vi jo alligevel kunne finde det naturligt nok udtænkt, især naar vi betragte, at en Mand, der ret varm og med Overbeviisning elsker sin Kone, og derfor endog tilgiver hende en Utroskab, er istand til de største Opofrelser, naar han seer den sande Fortrydelse og fuldkomne Forbedring, og skjønt han for altid har mistet sin Hjertefred, dog ærlig kan stræbe at skaffe hende hendes igjen paa hvadsomhelst Maade. At for Resten Moralen kan gjøre grundig Indvending imod denne ædle Løgn, det vil ingen nægte Hr. Professoren.

Ligesaa kan man have en Tvivl mod hvad S. 209 siges imod Ayrenhofers de noble Passioner. Stykket behager ventelig fordi fire Naragtigheder her figurere sammen, og jevnlig komme i det løierligste Sammenstød. Damen som i Ret og Alt vil være et Mønster paa Smag og er det modsatte, baade ved egen og ved Sædernes Forandringers Skyld, og nu gjør sig hvert Øieblik latterlig just i dens Øine som hun vil opvække Beundring hos. Denne Blomsterkrands, som med sin Finhed og Blødhed forbinder saa megen sand Grovhed, og hver anden Stund stødes saa ynkelig af Forstheims raa og buldrende Væsen. Forstheim, der over sin noble Jagtpassion er næsten selv bleven en Jagthund, og saa den naragtige Reitbahn, der ikke kan tænke og føle andet end Heste. Tager man nu Fornøjelsen til, man har af de tre gode Personer: Frøkenen, Majoren og Kapitainen, af den uventede Katastrophe, som dog ikke er saa ganske uforberedet, og af de mange snurrige Repliker, saa kan det nok forklares, at mange finde Behag i at see denne Farce, som Hr. Prof. kalder den, og som Stykke gjerne maa hedde, aldenstund man kan faae sig en uskyldig Moerskab deraf, som endda ikke er saa aldeles uden Nytte, da det sikkert paa den opmærksomme og deeltagende Tilskuer gjør det Indtryk, at han i det mindste tager sig for at vogte sig, ej at lade Lyst til det der blot fornøjer, blive alvorlig Syssel og Hovedidræt hos sig. — Ogsaa imod en liden Irettesættelse, som her gives Hr. Rosing, kunde man have en lige saa liden Tvivl. Det er kun Baronessen der kalder Majoren en sød Elsker; men den gode Dame, som tager saa jevnlig Fejl, gjør her ligesaa.

Majoren er en fornuftig Elsker, som rigtig nok er modfalden, da han slet intet Haab har; men han bliver altid en agtværdig Person, og bør da nok ogsaa gives saaledes.

Hr. Prof. siger her etsteds: hvor god maa ikke den Kunstnerindes Spil være, naar man saa smaaligen maa udpille det man finder at erindre derved; og det samme kan ogsaa siges om nærværende Skrift, da en agtpaagiven Læser ikke finder andet eller mere at yttre sine Tvivl om, end det her saade. Det er virkelig et meget got Værk, og synes man stundom at den panegyriserende Tone herster lidt for stærk, (især da Forf. i et andet Værk har erklæret sig saa meget imod, at man ikke maa rose fortjente Mennesker for ligefrem i deres Ansigt: paa Prent) saa fortryder en Skuespilkunstens Elsker dog vist ikke at have læst det med Opmærksomhed.

Første Hefte har et alphabetisk Register paa de omtalte Stykker efter Sidetal, hvilket ikke lidet forøger Værkets Brugbarhed; hvorfor man maa beklage at Andet Hefte ikke har det samme, men kun en Fortegnelse paa hvad Stykker findes omtalte i hvert Nummer, hvilken er til saare liden Nytte. Thi naar man nu vil see efter hvad om et Stykke er sagt, maa først hele Fortegnelsen sees igjennem, og maaskee flere gange, da i saadan tet trykt Række af Titler uden Afdelinger let kan overseés det omsøgte; dernæst maa man opsøge Numeret, som ogsaa er kjedsommeligt, da Nummeret ikke staaer oven over hver Side som hører dertil, og endelig maa endnu gjennemløbes det hele Nummer for at hitte omsider det man leder om.

Titelbladet til andet Hefte har Aarstallet 93, som synes urigtigt, da den sidste Forestilling der omtales er af 28 Decbr. 92. Thi endskjønt det sidste Nummer først udkom 7 Dage efter Nyaar, saa hørte dog det ligesom alle de andre til det forrige Aar.

Recensenten for det juridiske Fag er i afvigte Aar tilsendt et Udkast til en Instruction for Sognefogder i Anledning af Forordningen af 25 Martii 1791, paa 30 S. 8vo, med Anmodning at anmelde samme med sin Be-

dømmelse

dømmelse i disse Efterretninger. Denne Instruction skulde indeholde en kort Underretning om de Landvæsenet og Bondens Forfatning vedkommende Anordninger, som Sognefogderne enten i Medfør af deres Embede bør vaage over, eller til hvis Efterlevelse de kraftig kunde medvirke ved at indskærpe Bønderne deres Indhold. Recensenten har allerede fundet noget lignende paa det Kongelige Bibliothek under Titel: Udtog af den Kongl. danske Lov samt udgangne allernaadigste Forordninger, Reskripter og Ordres, forfattet i Anledning af Hr. Kammerherre og Amtmand von Holstens aarlig givne Erindringer og efter hans Approbation, til enhvers Efterretning og Efterlevelse i Søeborg og Tranekjær Amter. f. l. & a. 16 S. 8vo. Nærværende Arbejde fortjener Fortrinet for det ældre, formedelst at hint tillige strækker sig til de nyeste Anordninger, og synes overalt at være fuldstændigere. Det er inddeelt i 22 Paragrapher: 1) Søn- og Helligdage; 2) Børnedaab; 3) Ærbarhed og gode Sæder; 4) Lig og Begravelse; 5) de Fattige; 6) Tjenestefolk; 7) Veje og Broer; 8) Suppliker eller Memorialer; 9) Ager og ubillig Rente; 10) Kortspil; 11) Kroehold og Brændeviinsbrændere; 12) Haandværksfolk; 13) Land- og Forprang; 14) Maal og Vægt; 15) Jagt; 16) Sygdom iblant Mennesker og Qvæg; 17) døde Kreature og andre Aadsler; 18) Skovhugst; 19) Stutterie og Hesteavl; 20) Strandriderne; 21) Bondens Oekonomie; 22) Beslutning. Udførelsen er, efter Recensentens Tanker, meget god og passende til Hensigten; hvorfor han ikke kan andet end ønske, at denne Vejledning maatte offentlig bekjendtgjøres til almindelig Brug, efter at den mueligen endnu engang var igjennemgaaet for at tilføje det, som kunde mangle paa sine Steder, samt forsøget med et for Landet fornødent Tillæg om Forhold ved en begaaet Misgjerning.

En angergiven Procurators Forslag til at standse den juridiske Syndflod, samt et lille ABC. om vore Apotheker. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos Morthorstes Enke. 16 S. 8vo.

Forfatteren lader til at have skreven under en streng

(impetieux) Indflydelse af en sulten Mave; og endskjønt han for saavidt maa undskyldes, saa ønsker Recensenten dog hjertelig, at han finder andre Udveje end at gribe til Pennen for at udgive noget i Trykken, hvortil han ikke har mindste Kald. Vel har han Ret dertil, at Vinkelskrivernes, Lomme-Procuratorernes & Consorters Virksomhed bør mere endnu, end skeet er, indskrænkes; men hans Forslag, „at enhver Jurist, der fremlagde en Sag „ i Retten, skulle efter Sagens Beskaffenhed og den omtvistede Værdie, fremlægge en Sum, som f. E. ved „ Sum af 1 til 5 Rdlr. — 3 Rdlr., ved 5 til 10 Rdlr. „ — 4 Rdlr., ved 10 Rdlr. 3 Mk. — 10 Rdlr., 10 „ til 20 — 4 Rdlr., 20 til 50 — 2 Rdlr., 50 til „ 100 — 1 Rdlr., hvilke deponerede Penge skulde tilbageleveres den, der havde en god Sag, hvorimod „ Vederpartens Penge tilfaldt Retten," er hverken det virksomste Middel, ikke heller modent nok, her at kunne komme i nogen Betragtning. Og hvad det lille Hul paa ethvert Apotheks Dørre angaaer, hvorpaa han er saa meget vred, og i hvis Sted han vil ligesaavel om Natten som om Dagen have fri Indgang til Apotheket, ja om Vinteren endog i Nærheden af Apotheket et Værelse med fornøden Varme, for at sætte sig ned til han har faaet det fornødne; da synes Recensenten, at der ikke haves tilstrækkelig Grund til Paaanke, saalænge Apothekerne sørge for, som de virkelig gjøre, at der bestandig ligger nogen om Natten i Apotheket, som der strax kan kalde paa vedkommende, naar det behøves.

Von den alten cimbrischen und sächsischen Eidgerichten überhaupt, und von der dithmarsischen Nemede ins besondere von J. C. F. Hejnzelmann. Aus dem zweyten Hefte des siebenten Jahrgangs der schleswig-holsteinischen Provinzialberichten. Kjel, 1793. Gedrukt von C. F. Mohr. 36 S. in 8vo.

Denne Afhandling vidner saa meget om dyb Indsigt i de ældre nordiske og tyske Love, og om den sande kritiske Aand, ved hvis Hjelp denne Kundskab eene kan blive ret gavnlig, at Recensenten anmelder dens Indhold med særdeles

deles Fornøjelse, som et ikke uvigtigt Bidrag til vore egne Loves Historie, og som et opmuntrende Exempel at Modens Smag dog ej ganske afskrækker vore unge Videnskabsmænd fra nøjagtig historisk Grandskning.

Næsten i alle Tilfælde tillode de gamle cimbriske og de ældste sachsiske Love den Saggivne og Sagsøgeren at bevise, hin sin Uskyldighed og Søgsmaalets Ugrund, denne Beskyldningens og Paastandens Rigtighed, ved deres Eed. Men sjeldent blev en simpel Eed, aflagt paa de Helliges Reliquie, ansect for tilstrækkelig; som oftest udfordredes en eedelig Forsikring af et vist Antal Slægtninge, eller Naboer, eller Medborgere, eller andre troeværdige Mand, at Sagsøgeren eller Sagvolderen havde retteligen svoren. Disse Mænd kaldes lac amentales, juramentales, conjuratores, og i Henseende til Sagvolderen compurgatores; men i det nedersachsiske Sprog Nemende, efter det gamle Ord nömen, klage, og i den jydske Lovbog Næste eller nævn af Ordet nævne. Denne Eed Ret findes overalt i de gamle sachsiske, frisiske, frankiske og engelsachsiske Love, op ud til det sjette Aarhundrede, fremdeles i de slesvigske Statuter af 1156 i den jydske Lovbog, i den Flensborgske og Haderslevske Stads-Ret, i Sachsenspejlet i de ældre dithmarske Land-Retter af 1447 og 1538, i de gamle danske og svenske Love, som et almindeligt Bevismiddel; de stemme endog i deres Organisation saa nøje overeens med de gothiske og cimbriske Folkeslags bekjændte Tolvmænds-Ret, at de næsten kunde ansees som en Modification af den sidste. Nemedes-Mændene vare ikke Vidner men for Dommere, som skulde bestemme Processens Fakta uden at blande sig i det Juridiske; hvorfor Dommerens Kjændelse ikke bør blandes med deres Eragtning, veredictum. Deres Eed grundede sig paa moralsk subjectiv Overbeviisning og Troe, ikke paa objectiv Sandhed; de kunde ikke behandles som Meen-Eedere, naar den, hvis Uskyldighed de ved Eed havde bekræftet, alligevel siden befandtes at være Forbryder. Hvad de vedtog, havde bevisende Kraft, baade for Sagsøgeren og Sagvolderen; Dommeren byggede altsaa sin Dom paa deres Bestemmelse af Faktum, ved at anvende Loven paa det af dem udviklede Faktum. De vare enten tilforordne-

de

de som ordentlige Boesidder, saasom Sandmænd og Nævninger i den jydske Lov; eller de Udvalgtes kuns i paakommende Tilfælde, som de jydske Næste og de dithmarsiske Nemede. Overalt fremskinner her den ved disse Folk charakteristiske Idee, at overlade saa lidt som mueligt til Dommerens Godtbefindende, og at udelukke ham aldeles, hvor der ikke behøves uden sund Sands for at udfinde Sandheden. Nævningerne gjelde endnu den Dag i Dag i den engelske Proces; og efter at man i flere Aarhundrede har søgt aldeles at udrydde dem i mange Lande, saae vi dem ved Skuringen af det attende Aarhundrede igjen at fremspire i Frankrige.

Efter disse almindelige Betragtninger, har Forfatteren S. 12 o. fl. med megen Flid og Skarpsindighed samlet det, som forekommer om den dithmarsiske Nemede i denne Provinses gamle Landretter af 1447 og 1538; en vigtig og hidtil ej tilstrækkelig benyttet Kilde til de ældre sachsiske Loves Kundskab. Ogsaa her maatte Sagvolderen retfærdiggjøres ved Nemedes-Mændenes Eed, endskjønt han kunde føre Vidner; derimod var det ham tilladt, at overgive Sagen til en Nemede endog i Tilfælde, at Sagsøgeren allerede havde ført Bevis ved Vidner eller paa anden Maade, Landesbrøk Artk. 64. Dommeren havde følgelig ingen anden Grund for sig end Nemedens Eragtning. Dog synes Dommeren at have udnævnt Mændene, ligesom den, som vilde føre Bevis, kunde forkaste nogle, som han kunde bevise at have fiendtlig Sindelav mod ham, indtil 5, naar Nemeden bestod af 9 Personer. Antallet af Mændene var i Almindelighed 9, hvoraf Pluraliteten synes at have decideret; kun i vigtigere Tilfælde udfordredes 12 Mænd, hvilket kaldtes Vulleede. De forskjellige Arter, som anføres i den dithmarsiske Landret, ere: 1) Nemede af 2 Mænd i ubetydelige Sager, Art. 186. 195. 2) Nemede af 12, uden videre Bestemmelse af de Valgendes Klasse; 3) Schlachtnemede af den Bevisførendes Slægtninger, som siden blev den almindelige, den synes at være overensstemmende med Kjønsnævn i jydske Lov; og kaldes Kluftnemede naar Sagsøgeren og Sagvolderen vare af trende forskjellige Linier, og Sibblobsnemede naar de begge vare af een Linie,

nie, og Mændene derfor maatte vælges af nærmest følgende Linie; 4) Kerkenemede af Sognets Mænd, i Tilfælde, som angik hele Sognet, hvilken og undertiden maatte forbindes med Schlachtnemeden; 5) Burnemede af hele Bonde-Meenighedens (Bauerschaft) Mænd, naar det hele District maatte have Kundskab om Sagen; 6) Nemede af Naboerne, Art. 144; 7) Nemede af Huusfolk eller Tyende, Art. 85. 86; 8) den sammensatte Nemede, som bestod af 30 Vulleeder, i Tilfælde at nogen vilde overbevise Sagervideren et Drab uden i øvrigt at anhøre noget Beviis, Art. 36. 37. L. B. af 1447. Art. 75. 77. Saavidt man kan slutte rimeligviis, da Lovene ikke angive noget udtrykkelig, bestemte Dommeren, efter at Sogsmaalet var anbragt og besvaret, hvilken af Parterne skulde stæde Nemeden, og paa hvad Maade. Havde Sagsøgeren intet Beviis, saa kunde Sagvolderen retfærdiggjøre sig ved en Vulleede; men vilde han ikke stæde den, blev Sagen afgjort ved Sagsøgerens simple Eed. I første Tilfælde maatte Sagsøgeren lade Sagen falde, med mindre han i svære Forbrydelser vilde svække det første Beviis ved en sammensat Nemede. Havde derimod Sagsøgeren ført noget Beviis, saa stod det Sagvolderen frit for, at henskyde sig paa en Nemede; gjorde han det ikke, saa fik Sagsøgeren først den Rettighed at fuldføre sit Beviis ved den samme Nemede, som Sagvolderen kunde stæde, og vilde han ikke benytte sig deraf, maatte han enten paalegge Sagvolderen en simpel Eed, eller lade Sagen falde, da det allerede førte Beviis ikke blev eragtet fyldestgjørende, uden at være stadfæstet paa en eller anden Maade. Mændene maatte alle udtrykkelig stævnes til at aflægge deres Eed, Art. 65. Sagvolderen tabte naar den af ham stædte Nemede ikke ved Pluraliteten fandt ham uskyldig; han vandt, naar at den af Sagsøgeren stædte Nemede de fleste Stemmer ikke erklærede ham for skyldig. I øvrigt blev Nemeden ej allene brugt som Beviis under Hovedsagen, men ogsaa til at bestemme en tilsøjet Skade, eller noget andet Factum, der havde Indflydelse paa Hovedsagen, eller maatte afgjøres som en Bipoſt. Saaledes bestod denne Indretning til Landet tabte sin Frihed i Aaret 1559, eller rettere til den nyeste Landret blev forfattet.

fattet, i hvis 13 Artikel denne Omgangsmaade aldeles blev ophævet og Beviisførelſen lempet efter den romerſke Ret.

Forfatteren lover end videre S. 15 et ſtørre Arbejde under Titel: Syſtematiſche Ueberſicht der alten dithmarſiſchen Rechte, hvoraf nærværende Afhandling allene ſkulle være en Prøve. Recenſenten ønſker og haaber, at han dertil vil finde al muelig Opmuntring, da man unægtelig kan vente meget af dette Værk, baade ſom Forklaring over mange den nyere dithmarſiſke Land-Rets Forſkrifter, og fornemmelig ſom et vigtigt Hjelpemiddel til den gamle ſachſiſke Rets Hiſtorie.

Til Slutning vil Recenſenten endnu anmærke følgende i det ham tilſtillede Exemplar rettede Trykfejl, hvoraf nogle forvirre Meningen. S. 1. Lin. ultimo læs: rech: i Stedet for nicht; S. 7. Lin. 16. læs: nie i Stedet for wo; S. 11. Lin. 16 læs: Faktum; S. 12. Lin. 13. neden fra læs: Stämme i Steden for Männer; S. 14 Lin. 2: würde i Steden for wird; S. 27. Lin. 15: einen i Steden for neuen; S. 29. ſtaaer de tre Anmærkninger ganſke forkeert, da den mellemſte ſkulde være den første, den ſidſte den anden, og den første den tredie; S. 33. Lin. 10. og 9. neden fra læs: abermahls ſein Recht aufgeben; S. 36. Lin. 13. læs: 1559. i Stedet for 1554.

Friderich Hildebrandt, Doctor i Lægevidenſkaben, Profeſſor i Brunsvig og Aſſeſſor i Over-Sanitets-Collegiummet ſammeſteds, over (om) Sædens Udgydelſer i Søvne. — Overſat. — Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos S. Popp. 34 S. i 8vo.

Denne lille Afhandling er inddeelt i 3 Afdelinger, der indeholde: 1) Nogle almindelige Betragtninger over Sædens Udgydelſer; 2) Aarſagerne til Sædens Udgydelſer i Søvne, og 3) Midlerne for denne Udgydelſe. I den første Afdeling viſes, at den Sædsudgydelſe, ſom ſkeer i Søvne, ikke er naturlig, og ikke nødvendig; dernæſt, at Sæden for Legemet er af ſtor Værdie, da dens Forsdelſe drager en ubodelig Skade efter ſig. De Dele, ſom afſondre, ſamle og bevare Sæden, indtil dens Udgydelſe, blive kortelig

og tydeligen beskreyne, saavelsom Aarsagerne til Udgydelsen angivne, og de ved Sædeblærerne tilstædevarende Sugeaarer benævnte; siden angives Aarsagerne til den Svækkelse, der følger paa Sædens ofte igjentagne Udgydelse, fornemmelig hos dem, der endnu ej ere fuldvorne, m. m.

Den anden Afdeling gjør det sandsynligt, at man er desto mere tilbøjelig til de naturlige Sædudgydelser, jo mere Sædeblærerne ere opfyldte med Sæd, og jo mere de altsaa, formedelst deres Sammendragelseskraft, stræbe at trække sig tilsammen og at udrive Sæden. Dog er Overflødigheden af Sæden ikke den eneste Aarsag hertil; men ofte Nervernes Bevægelighed og sympathetisk virkende Anledninger, saasom: Tarmenes Ureenhed, sildige og nærende Aftenmaaltider, Askarider i Masttarmen, Vandblærens og Masttarmens Opfyldning, afførende Midlers Pirring, Forstoppelser i Indvoldene, især i Portaaresystemet hos Hypochondrister og Hæmorrhoidalsyge; fremdeles en Liggen paa Ryggen, et blødt og varmt Leje, lang Søvn, megen Sidden, hvortil kommer, som en vigtig Aarsag, Sædens igjentagne Udgydelse enten ved Parring eller Selvbesmittelse, da Sædens Tilløb bliver stærkere, og Sædeblærerne mere udvidede, da Sugeaarerne blive ligesom afvante fra Indsugningen; hertil kan man føje Phantasien.

Den tredie Afdeling anfører og forordner de for dette Onde passende Midler og Forholdsregler, med hvilke enhver, der er plaget af dette Tilfælde, vil finde sig tjent. Recensenten tør anprise denne Bog, som en grundig og nyttig Afhandling.

En let og fattelig Lægemethode for dem af begge Kjøn, der hemmelig lide af Fødselslemmernes og Nervernes Svækkelse, samt de sørgelige Følger, der have sin Oprindelse af Onanie og andre Aarsager. Af Forfatterne til de tyske Sundhedstidender. — Oversat. — Kjøbenhavn, 1793. Trykt paa Liunges Forlag hos S. Popp. 34 S. i 8vo.

Her er ingen Beskrivelse over Onanie eller Selvbesmittelse; her opregnes ingen Følger og Efterveer af denne Udsvævelse, da det er nok at vide, at enhver utidig, unaturlig

turlig og overflødig Udsømmelse af Sæden, drager hos begge Kjøn sørgelige Følger efter sig; Gjenstanden af Forfatterens Betragtning er allene dette Ondes Lægemaade. Han raader retteligen de Syge fra al Sinds Uroe og Engstelighed, der ikkun forværre Sygdommen, og derimod tilraader dem, med al muelig Roelighed at betragte deres nærværende Svagheder, og med Mod at fatte det Forsæt, ved en ordentlig Levemaade og Lægemidler igjen at forbedre deres Fejl. Disse to Ting er det egentligen, som han her igjennemgaaer, og i hvilke han giver Forskrifter. Her seer man altsaa ej allene en almindelig, men endog en mere bestemt og omsider en særdeles Levemaade foreskreven, efter de Syges særdeles Beskaffenheder. Derefter følge nogle Forebyggelsesmidler, og tilsidst endeel Recepter, som dog i mange Henseende kunde været bedre.

*** *** ***

I No. 809. af Gött. Anzeig. recenseres Hr. Professor Müntere Statutenbuch des Ordens der Tempelherrn, og begynder Recensionen saaledes: „Her har da endelig Hr. Doctor Münter meddeelt Publicum den vigtige Opdagelse, han for nogle Aar siden gjorde; Opdagelsen var stor og høist interessant, og Maaden hvorpaa Autor har nyttet den, egner og anstaaer fuldkommen den lærde, dybtkuende, og indsigtsfulde Forfatter." o. s. v.

Den afdøde Page-Informator Hornemans samlede philosophiske Skrifter ventes færdige fra Pressen i denne Sommer. Paa tysk blive de strax oversatte af en af hans fortrolige Venner, der adskillige Aar har opholdt sig i Kjøbenhavn, og som tillige er bekjendt med den kantiske Philosophies Sprogbrug. Denne Oversættelse, der udkommer paa Boghandler Hammerichs Forlag i Altona, ledsages af en Fortale af den berømte Professor Reinhold i Kiel.

Af disse Kjøbenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1794.

No. 25.

den 8de Julii.

Vejledning til det danske Monarkies Statistik ved Frederick Thaarup. 2den Udgave. Kjøbenhavn 1794. 767 S. i stor 8vo. foruden VIII S. Fortale, Rettelser og Tillæg.

Strax ved første Øjekast seer man at denne Bog ikke svarer til sin Titel, for saavidt den kaldes; anden Udgave; thi nærværende Skrift bestaaer af 49 Ark i stor Octav, og den af Hr. Prof. Thaarup forhen udgivne ikkun af 21 Ark i lille Octav. Ved Gjennemlæsningen vil man finde, at den saakaldte første Udgave ikke engang kan siges at være lagt til Grund ved Udarbejdelsen af nærværende Bog; thi den er baade i Plan og Udførelse aldeles afvigende fra den forrige. Det vil for Resten vel ingen være misfornøjet med, men Hr. Thaarup vil endog kunde gjøre Regning paa Læserens Tak, saafremt ikkun hans Arbejde herved har vundet. Derom tør Rec. forsikre Læseren; men han nødes at lægge til, at Hr. Thaarup kommer til at dele Takken herfor med Professor Schlegel, af hvis i Fjor udkomne Statistik han har benyttet sig i den Grad, som om han havde i Sinde at besørge en nye Udgave af denne Mands Arbejde i Steden for den af sit eget, som han havde anmeldet. De Læsere, som kjende baade Prof. Thaarups og Prof. Schlegels Arbejder, har formodentlig allerede gjort denne Opdagelse; men de, som ikke have Prof. Schlegels Skrift ved

Haanden, ville uden Tvivl fordre at Rec. fremlægger Beviis for denne Paastand. Her ere de:

I Hr. Thaarups første Skrift savnedes efter hans egen Tilstaaelse (s. hans Subscriptionsplan til nærværende Bog) Plan og Orden; her derimod er just fulgt den samme Plan, som i Prof. Schlegels Statistik. I Hr. Thaarups første Udgave bliver Colonernes politiske Beskrivelse forbunden med Hovedlandenes; i den anden gives først physisk Beskrivelse af Hovedlandene, dernæst læser man ligesom hos Schlegel en physisk og politisk Beskrivelse af Bilandene, hvorefter først Hovedlandenes politiske Beskrivelse følger. Dette vil man nøjere oplyses om ved følgende Steder tagne af disse trende Statistiker, hvor Planen for saavidt angives.

Schlegels Statistik S. 102.

De Danske Stater bestaae af to Kongeriger Danmark og Norge, to Hertugdømmer Slesvig og Holsteen, som maae betragtes som Hovedlande og desforuden af adskillige Bilande i alle fire Verdens Parter, nemlig Island, Grønland og Færøerne i Europa, Trankebar, de Nicobarske Øer og nogle Factorier i Ostindien, nogle Etablissementer paa Kysten af Guinea og de tre Eilande St. Croix St. Thomas og

Thaarups anden Udgave S. 16.

De Riger og Lande, der udgjør vort Fædreneland ere 1) Hovedlandene: Kongeriget Danmark, Kongeriget Norge, Hertugdømmet Slesvig, Hertugdømmet Holsteen. 2) Bilandene: Øen Island, Grønland, Færøerne. De ostindiske Etablissementer, som ere Trankebar paa Kysten Coromandel, nogle Handelsloger paa Malabar-Kysten og i Bengalen og Nikobarerne. Nogle Forter paa Guineakysten og de 3 Øer i

Thaarups første Udgave S. 5.

De Riger og Lande, der udgjøre vort Fædreneland, ere som bekjendt: Kongeriget Danmark, hvorunder henhører Hertugdømmet Slesvig. Kongeriget Norge. Hertugdømmet Holsteen, Øen Island, Grønland, Færøerne, 3 Øer i Vestindien, Trankebar paa Koromandelkysten og et Par Forter paa Guineakysten. Først ville vi tage enhver af disse Dele særskilt, og saa hvad Skrifter og Beretninger man har derom, dets Ind-

St.

St. Jean i Vestindien. Ved at afhandle Hovedlandene skal der først tales om enhvers physiske Mærkværdigheder i Særdeleshed, og siden under eet oplyses deres politiske Forfatning, men naar jeg kommer til Bilandene som alle staae i en Colonial-Forbindelse med Moderlandet Dannemark, saa forbindes Landets politiske Beskrivelse med dets naturlige o. s. v.

Vestindien St. Croix, St. Thomas og St. Jan. Ved at afhandle Hovedlandene, handle vi først for ethvert især om de Skrifter og Beretninger man har derom, dets physiske Mærkværdigheder, Størrelse, Producter, og derefter tage vi dem under eet for det Hele i Betragtning i Henseende til hver enkelt deling, dets Størrelse, dets Producter, dets Fabriker. Og derefter under eet for det Hele see Indretningen af Regjeringsformen og Collegialvæsenet, Oeconomie og Handelsvæsen o. s. v.

Green af deres politiske Forfatning. Ved Bilandene forbinde vi Landenes politiske Forfatning med deres naturlige.

I den første Udgave beskriver Thaarup Hertugdømmet Slesvig under Danmark, derpaa Norge (uden at tale særskilt om Finmarken), saa Holsteen. Derefter afhandles Colonierne i følgende Orden: 1) Island, 2) Grønland, 3) Færøerne, 4) De danske Øer i Vestindien, 5) De danske Eiendomme i Ostindien, 6) De Danskes Eiendomme paa Guineakysten. I nærværende Udgave afhandles ligesom hos Schlegel først Danmark, derpaa Hertugdømmene Slesvig og Holsteen samlede, saa Norge. Ligeledes beskriver han Kolonierne efter Schlegels Orden: 1) Finmarken, 2) Island, 3) Færøerne, 4) Grønland, 5) de ostindiske Eiendomme, 6) de danske Besiddelser paa Guineakysten, 7) de danske vestindiske Øer. Den Orden, som Schlegel har fulgt ved disse Landes Beskrivelse, har han ligeledes for det meste iagttaget. Hovedforskjellen er at Bjergværkerne afhandles under Producterne af Mineralriget, Agerdyrkningen og Skovvæsenets Tilstand under

Produkterne af Planteriget, Stutterievæsen, Oxenstaldning, Faareavl, Skæfferier o. s. v. under Produkterne af Dyrriget — det er aabenbar at blande det, som hører til Landets politiske Beskrivelse med det der hører til dets physiske. Dette tilstaaer han derfor selv i Fortalen (S. IV) at være fejlagtigt. Han har udeladt at tale om de Kort man har over de danske Stater, ligesom Schlegel, uagtet han havde angivet dem, ja endog temmelig udførlig fortalt de danske Land- og Søekorters Historie i den første Udgave af hans Statistik. Visse Materier, som Schlegel har omtalt, har han imidlertid undertiden aldeles forbigaaet, undertiden berørt, skjønt som oftest løseligen (thi Ensformighed i Plan er i den Henseende slet ikke iagttaget), som om Landenes Navnes Oprindelse, Historien af deres Forening med Dannemark, Beliggenhed, Grændser, Clima, Fjorde, Elve, Søer, Fjelde, Indbyggernes Charakter og Levemaade, hvormed Læseren neppe vil være tilfreds. Om Landets almindelige physiske Beskaffenhed anføres paa de fleste Steder noget, undtagen om Danmark selv, om hvilket det allene hedder: "Landet er overhovedet og næsten overalt lavt og jævnt." I Henseende til dets Clima er han ligesaa lakonisk. Landets Clima er tempereret og sund (sundt), endskjønt det formedelst Havet oftest er fugtig (fugtigt) og Veiret forænderligt. I Henseende til de meteorologiske Iagttagelser henvises til Schlegel og herpaa anføres en Bemærkning, at det kolde Klima har en betydelig Indflydelse paa Føde og Drikke saavelsom paa Klædning, en Bemærkning, som passer sig ikke paa Dannemark mere end paa andre nordlige Lande, og derfor neppe her staaer paa sit rette Sted. Men man seer at Forf. har ladet sig forlede hertil af den Rec. i de lærde Efterretninger, som bedømte Prof. Schlegels Statistik. — Istedet for at i den første Udgave Texten var fortløbende, saa har Hr. Thaarup nu efter Schlegels Exempel gjort Afdelinger og Afsnitter med Overskrifter, som angive hvad der handles om, allene med den Forskjel, at han betjener sig sjeldnere af § Tegnet, men derimod oftere af Bogstaver.

I Steden for at de litterariske Efterretninger i den første Udgave paa en chaotisk Maade vare kastede iblant hinanden,

hinanden, saa har Hr. Thaarup nu antaget Hr. Schlegels Orden paa en ubetydelig Forandring nær. Herom vil man overbevises ved følgende Sammenligning:

Schlegel	Thaarups anden Udgave	Thaarups første Udgave
S. 90. § 1.	S. 2. § 1.	S. 1.
Kilderne til Fædrenelandets Statistik kan, som de til enhver anden Statistik, inddeles i offentlige og private.	Kilderne til Fædrenelandets Statistik kan, som de til enhver anden Statistik, inddeles i offentlige og private.	Først vil jeg angive Kilderne til vort Fædrenelands Statistik overhovedet, og nævne de Skrifter, det være sig Reisebeskrivelser, Magaziner, Maanedsskrifter eller hvad Navn de nu have, naar de angaae det Hele af de Riger og Lande, der udgjøre vort Fædreneland, og ei blot berører et enkelt Land eller Rige deraf eller en enkelt Green af dets Statistik; thi disse Skrifter nævnes herefter paa behørige Steder.
Til de offentlige Kilder henføres Christian den 5tes danske og norske Lov, de Forordninger, Reskripter, Collegial-Resolutioner, som ere udgangne efter den Tid, de forskjellige Stænders Privilegier, Compagniernes Octroier, offentlige Stiftelsers Fundationer og Gavebreve, alle offentlige Acter og Documenter, som Traktater med fremmede Magter, Erklæringer, Øvrigheds-Personers eller befalede Commissariers Relationer, authentiske Lister paa Folkemængden, Fabriklister, Handels- og Told-	A. Til de offentlige hører 1) Lovbøgerne, 2) Forordningerne o. s. v. 3) Rescripterne og Collegial-Resolutionerne o. s. v. 4) De forskjellige Stænders og Stæders Privilegier, 5) Handels-Compagniernes samt Banco- og Assurance-Selskabers Octroier. 6) Offentlige Stiftelsers Fundationer og Gavebreve o. s. v. 7) Traktater med fremmede Magter. 8) Øvrigheds Personers eller befalede Commissariers Relationer o. s. v. 9) Authent. Lister paa Folkemængden, Fabriklister, Handels- og Toldlister	

Lister o. s. v., som ere enten udgivne fra Tid til Tid eller o. s. v.

Schlegels almind. Indledn. S. 62.

Til de private henføres statistiske Beskrivelser af hele Stater, af enkelte Provintser, Distrikter, Stæder, Efterretninger om een eller anden physisk eller politisk Mærkværdighed i Landet, Rejsebeskrivelser, offentlige Tidender, Journaler, Magaziner, saavel de som angaae flere Stater, som de der indskrænke sig til en vis Stat i Særdeleshed. De offentlige Kilder har, naar de kan haves, næsten altid Fortrinet for de private. Hvad de private angaaer, da bør de bruges med megen Forsigtighed. De indenlandske Efterretninger bør ordentligviis foretrækkes de udenlandske. Især er Scepticismus meget nyttig ved Rejsebeskrivelsers Brug.

Schlegels Dann. Stat. S. 91.

De private Kilder kan inddeles i ældre, som ere udkomne førend den nærværende Konge kom paa Tronen, altsaa førend 1766, og nyere,

m. m. 10) Statscalendere hører og til de offentlige Kilder (*).

Til de private Kilder henføres statistiske Beskrivelser af hele Staten, af enkelte Provindser, Distrikter, Stæder. Efterretning om en eller anden naturlig eller politisk Mærkværdighed i Landet, Rejsebeskrivelser, offentlige Tidender, Journaler, Magaziner. Naar offentlige Kilder kan haves, bære de Fortrin for private. Disse sidste, private nemlig, bør bruges med megen Forsigtighed. Indenlandske bør foretrækkes udenlandske. Ved Rejsebeskrivelsers Brug er Scepticismus og den nøjeste Kritik saare nødvendig.

Hr. Prof. Schlegel (**) inddeler den danske Statistiks private Kilder i de ældre, der ere udkomne førend den nærværende Konge kom

re,

(*) Ikke hos os, siden de ikke udkomme under offentlig Autoritet endskiønt de ere privilegerede; hvorfor der ogsaa indløber adskillige Feil.

(**) Hvorfor nævnes Professor Schlegel her og ikke før? — maaskee fordi man afviger lidet fra ham.

re, som ere komne ud efter den Tid. De ældere kan atter inddeles i dem, som ere udgivne førend Souverainiteten blev indført, og dem, som efter den Tid ere udgivne. Baade ved de ældere og nyere statistiske Skrifter bør man gjøre Forskjel imellem dem, hvis Forfattere ere Indfødte, eller i det mindste Boesatte her i Landet, og dem som ere skrevne af Fremmede.

paa Tronen, altsaa førend 1766, og nyere som ere komne ud efter den Tid. Jeg antager heller et andet Grændseskjel imellem den ældere og nyere Klasse, enten Skrivefrihedens Givelse eller O. Lütkens og Er. Pontoppidans Periode. Den sidstnævnte Afdeling vil jeg her følge, men for Resten med Schlegel beholde Underafdelingen af den ældre Klasse, nemlig: a) de førend og b) de efter Souverainitetens Indførsel udkomne Skrifter, ligesom man og maa gjøre Forskjel imellem dem, hvis Forfattere ere indfødte eller i det mindste boesatte her i Landet og dem som ere skrevne af Fremmede.

Den sidst anførte Forandring i at bestemme Grændseskjellet imellem ældere og nyere Skribentere, er dog neppe nogen Forbedring. Lütken var ingen statistisk, men politisk Skribent. Da Pontoppidan levede længe og skrev adskilligt til meget forskjellige Tider, saa er denne Tidspunkt ogsaa i Henseende til ham meget vaklende. Bestemmelsen er desuden ganske upassende for Hertugdømmene og for Colonierne. Skulde Grændseskjellet bestemmes efter Skribenterne og ikke efter Regjeringen, kunde det skee med større Føje ved Holbergs Dannemarks og Norges Stat, som den første Danske Statistik af Betydenhed vi have; men da gik man vel højt tilbage i Tiden, nemlig til 1729; thi da udkom den første Udgave.

Schlegel har gjort en særdeles Rubrik for Magaziner og Journaler, og inddeler dem i indenlandske og udenlandske (S. 100 og 101); ligesaa Thaarup, i Steden for at i den første Udgave saadanne Skrifter, som Pontoppidans økonomiske Balance og Apologie du Comté de Bernstorff, nævnes midt iblant Journalerne.

Schlegel inddeler Hertugdommenes ſtatiſtiſke Skrifter i almindelige, ſom angaae dem begge, og ſærdeles, ſom angaae eet af dem allene, og de ſærdeles atter i almindelige, ſom beſkrive det hele Hertugdom og ſærdeles, ſom beſkrive et enkelt Diſtrikt eller en Kjøbſtæd i ſamme. Ligeſaa Thaarup.

Da Hr. Prof. Thaarup ſaa aldeles følger Schlegels Plan; hvor kunde han da overtale ſig til at nedſkrive de Ord i Fortalen (S. II): „Hver af os (Schlegel og Thaarup) har ſin Plan," og herpaa opfordre Schlegel til at benytte hans, naar det er netop den Schlegel i Forvejen har angivet.

I Henſeende til Udførelſen har han ligeſaa ſlaviſk fulgt Schlegel, for ſaavidt dennes Værk ſtrækker ſig, nemlig ved Hovedlandenes phyſiſke Beſkrivelſe og ved Bilandenes phyſiſke og politiſke Beſkrivelſe, der udgjør den ſtørſte Deel af Thaarups Værk, nemlig til S. 443 og er, ſom ſiden nærmere ſkal viſes, unægtelig tillige den beſte. Recenſ. kan ikke dokumentere denne ſin Paaſtand paa ſamme Maade ſom hidtil er ſkeet, uden ved at lade aftrykke hele Prof. Schlegels og den ſtørſte Deel af Prof. Thaarups Værk; han maa derfor, for det meſte, lade ſig nøje med at opfordre Læſeren til ſelv at anſtille denne Sammenligning, men vil dog, for at lette ham Arbejdet, anføre de Steder, ſom ſvare til hinanden og tillige henviſe til Hr. Prof. Thaarups 1ſte Udgave, da man deraf vil nærmere erfare, hvor lidet nærværende Arbejde ligner det foregaaende. Nogle Steder tagne af de første Sider ere allerede blevne anførte.

Danmarks Produkter af Steenriget Thaarup S. 28-38 ſvarer til S. 119-125 hos Schlegel, naar man undtager den udførlige Relation af Aſſeſſor Hofgaard, om den Bornholmſke Cement, S. 31-35 ſom paſſer ſig i et metallurgiſk Magazin, men ikke i en Statiſtik, ſom er beſtemt til at være Læreboa, det lidet, ſom der fortælles om det nu indgangne Kjøbenhavnſke Tørve-Oplag, ſom ligeledes ikke ſtaaer paa ſit rette Sted, og endelig den Priiscourant af Hr. Hofſteenhugger Karlebye paa de Bornholmſke ſaa kaldte Diamanter. Om Mineralriget handles i Thaarups første Udgave ganſke løſeligen paa ikke fulde 1½ Sider (S. 22 og 23).

I §. 6. som handler om Planterigets Produkter er adskilligt tagen af Schlegels Statistik, som Begyndelsen, det der siges om Foderurter, Haveurter, Farveurter, medicinske Urter, Bær, Skovenes Tilstand; men det som anføres om Kornhandelen hos ham, og Høravlen og Tobaksavlen, adskilligt Skovvæsenet vedkommende er Hr. Thaarups eget. Herved ere da de Fejl tillige berigtigede som være indløbne i den første Udgave, hvor der S. 24 tales om Hørsæd, som en almindelig Sæd i Dannemark, og om Hør, Hamp, Tobak, at de avles i Mængde. Imidlertid ere andre Fejl komne i disses Sted. Saaledes anmærkes ikke, at Erter fornemmelig falde i Lolland; Lindser og Vikker omtales ikke, Friderichsberg Frugttræe-Planteskoel er nævnt; men Boetmanns Anlæg i Friderichsberg og Mansas paa Marienlyst, det nye ved Sorse o. s. v. forbigaaes, ligesom Pileplantagen i Odsherred og den større af Piil og Ask i Lidsie paa Kjøbenhavns Amt, uagtet alt dette nævnes i et bekjendt Skrift: Hansens Beskrivelse over de paa Friderichsborg og Cronborg Amter foretagne Indretninger S. 80-84. Det Slags Skarntyde, som bruges til at farve med, oversættes med Conium maculatum, uagtet Nic. Dorph Gunnerus, som Prof. Thaarup citerer, rigtig har kaldet den Chærophyllum sylvestre.

§. 6. (§. 7.) Produkterne af Dyreriget S. 58-78. Heraf handler S. 58-70 om Hesteavl og Stutterievæsen, Staldfodning, og Qvæghandel, samt Qvægsygdom og, er følgelig Hr. Thaarups eget. S. 70 om Faarene af Schlegel S. 131. S. 72-78 udskreven deels af Schlegel, deels af Schytte. Hos Schlegel S. 135 findes følgende Sted: „Østers falde (i Jylland) baade paa Vesterkanten ved „ Skagen, Fladstrand, og Landsbyerne Jerep og Aalbek, „ og ved Østerkanten imellem Øerne Fohr og Amrom, som „ ligge under Ribe Stift." — Man seer let at paa dette Sted Østerkanten bør sættes hvor der staaer Vesterkanten, og omvendt Vesterkanten, hvor der læses Østerkanten. Denne Trykfejl har givet Anledning til følgende Periode hos Thaarup: „Gode Østersbanker falde fra Fladstrand „ heel forbi Riffet; ligeledes paa Jyllands Østerkant „ imellem Øerne Fohr og Amrom."

§. 9. Hertugdommenes (astron.) Beliggenhed, Grændser, Areal S. 88 og 89 lige udskreven af Schlegel S. 160-162. I Thaarups første Udgave findes intet om Hertugdommenes astron. Beliggenhed og Grændserne angives S. 69 og 70 fejlagtig.

§. 10. Hertugdommenes Inddeling S. 89 og 90 ganske som den findes hos Schlegel S. 180 og 181, og Holsteens overmaade fejlagtige, som forekommer i den ældre Udgave S. 71 er forrasket. De Forbedringer, som Schlegels Inddeling kunde modtage, har Hr. Thaarup ikke indladt sig i.

§. 11. Physiske Beskaffenhed, samt Digevæsenet S. 90-100 udarbejdet efter Schlegel S. 163-167. Man sammenligne hermed den ældre Udgave S. 76-78.

§. 12. Produkter af Mineralriget S. 100-104 efter Schlegel S. 174-176, confr. Thaarups ældre Udgave S. 79 og 80. De vigtige Holsteenske Kalkbrud omtales meget løselig, uagtet man har gode og udførlige Efterretninger om deres Tilstand.

§. 13. Produkter af Planteriget S. 104-112, for det meste eget Arbejde.

§. 14. Produkter af Dyreriget S. 112-118, see Schlegel S. 177-180; dog er en Deel lagt til.

§. 16. Norges Beliggenhed, Areal, Grændser S. 131-133 Ord til andet taget af Schlegel S. 186-189, confr. Thaarups første Udgave S. 36 og 37. I Schlegels Statistik hedder det i Slutningen af §. 40., som handler om Norges Størrelse (S. 189): Hele-Norges Størrelse vilde altsaa beløbe sig til 7960 □ Miil. Af de Data Forf. angiver, nemlig: 3640 □ Mile for Aggershuus Stift, Christianssands Stift, Bergens Stift, Trondhjems og Romsdals Amter tilsammentagne 2082 □ Miil for Nordlandene og 1244 □ Miil for Finmarken, sees, at der er en Irring og at hele Norges Størrelse ikke udgjør 7960, men 6966 □ Miil. Denne Fejl er gjentagen af Thaarup; saa mekanisk har han udskreven Schlegel!

§. 17. Norges Inddeling S. 133 og 134. Her findes en god Tabelle over Landets Inddeling, meddeelt af den fortjente Mand Pastor Wille i Trondhjem.

Den

Den derefter følgende §., som kaldes §. 20., Norges physiske Beskaffenhed S. 135 og 136 er vel kort; den refererer sig til Schlegels Skrift S. 189-200.

§. 21. Produkter af Mineralriget S. 136-175. Det her siges om Bjergværkerne og Lovgivningen for saavidt den vedkommer samme, er hans eget Arbejde. Om Kongsbergs Sølvværk og de Sølvhaltige Blyeværker tales meest udførlig S. 136-147. Kobber- og Jernværkerne, som dog ere af langt større Vigtighed for Landet, opholder han sig kun lidet ved. Om Jernværkernes Tilstand er foruden Tabellen af 1781 som findes i den første Udgave tillige aftrykt en anden, der dog ikke er fuldstændig, af 1791. Efterretningerne om Wallse Saltværk ere ligeledes ufuldestgjørende, de ere de samme, der stod i den første Udgave.

S. 166-175 i denne §. er for det meste tagen af Schlegels S. 202-206. confr. Thaarups første Udgave S. 59 og 60. Det som Schlegel efter Pontoppidan og Strøm anfører om Trap, at den er en jernagtig Jaspis, som ved Christiania føres paa Agerne for at give god Agermuld, har han ligeledes udskreven S. 171. I det nyelig udkomne Stykke af hans Statistiske-Materialier S. 72 søger han at vise at det er urigtigt, og gjør i denne Anledning et heftigt Udfald mod Schlegel, uagtet denne ingensteds har givet sig ud for at være Mineralog, og uagtet han ikke har gjort andet end anført det som de berømteste Mænd der have beskrevet Norges Naturhistorie, en Pontoppidan og en Strøm have berettet og ingen tidindtil igjendrevet. I Rettelserne og Tillæggene til nærværende Bog S. VI tilstaaer han dog at denne Anmærkning i de Statistiske Materialier gjelder lige saavel om hans egen som om Schlegels Statistik.

§. 22. Produkter af Planteriget S. 175-190. Heraf er S. 175-184 for det meste tagen af Schlegels Bog S. 207-209 coll. S. 193. Thaarups vigtigste Tillæg er en Fortælling om H. N. Brondsteds Fortjenester om Havevæsenet paa 2½ Sider, tagen af den Beretning som Hr. Wilse har givet derom i det bekjendte Tidsskrift Samleren, som neppe staaer her paa sit rette Sted. — Under den Rubrik: Produkterne af Planteriget anføres ogsaa noget lidet om Silkeorme og Bier; man havde snarere formodet dette i den følgende §.

§. 23.

§. 23. Produkter af Dyreriget, S. 190-202. Hvor der afhandles tillige Agerdyrkning, Fædrift, Fuglefangst og Fiskerie, men ikkun meget løselig. Denne §. er eget Arbejde. (Fortsættelsen følger.)

Forslag til Bøjgde-Magaziners Oprettelse i Trondhjems Amt, af Th. Fieldsted. Trondhjem, 1792. 14 S. i 8vo.

I et Land som Norge, hvor Kornavlingen mange Steder neppe er tilstrækkelig til Indbyggernes Fornødenhed, hvor Kornhøsten af adskillige Aarsager, især maar Frost-Aar indtræffe, er saa usikker, er det en Sag af megen Vigtighed, om offentlige Kornhuse eller Bøjgde-Magaziner kunde vorde almindelige, saa meget mere, som det der har gjort den forløbne Tids Uaar meest følelige og trykkende, har været, at et misligt Aar har formedelst derved foraarsagede almindelige Mangel paa dueligt Sædekorn, draget flere efter sig. Agerdyrkeren maatte enten betjene sig af eget fra forrige Aar umodent Korn, eller til høje Priser har kjøbt, eller er bleven betroet Sædekorn, som enten har været for gammelt eller i Skiberummet har lidt Fordervelse, og desuden sjelden passede til Norsk Himmelegn og Jordart, og derfor endog i gode Aaringer gav liden eller ingen Høst. Lang Fraliggenhed fra Kjøbstæderne og vanskelig Transport har forøget Aarsagerne, hvorfor et Uaar, har avlet flere paa hverandre følgende mislige Aaringer, hvis Følger have været almindelig Trang, Almuens Armod, Manges Ruin og Hungersnød. Fjeldbøjgderne har især leedt, og det nordenfieldske Norge. Planmæssig Besparelse og Forraads Erhvervelse i gode Aaringer, er derfor det store, det høistnødvendige Middel til, saavidt muligt i Fremtiden at forebygge almindelig Nød. 1761 gav Gerhard Schønning Plan til Bøjgde-Magaziners Oprettelse. I seenere Tider opstod i Frosts Præstegjeld i Guldbrandsdalen, i Næs Præstegjeld i Hallingdalen og flere Steder slige Magaziner. Ved den for Norge saa gavnlige Kornhandels Forordn. af 6te Junii 1788 forøgedes Understøttelser i denne Henseende. Erhvert vel igjennemtænkt Forslag om Bøjgde-Magaziners Anlæg

og

og Indretning fortjener altſaa megen Opmærkſomhed, og at gjøres ſaa bekjendt ſom mueligt for dem der kan bidrage til dens Udbredelſe. Derfor anmælde vi herved Hr. Stiftamtmandens Forſlags Tilværelſe, og ved denne Lejlighed tillige henſætte Liſte over de Forſlage og Efterretninger, man forhen har paa Tryk om denne Sag, hvilket ikke er meget, nemlig: kort Beretning om endeel Uaar og Misvært, ſærdeles i Trondhjems Stift, af G. Schønning, i det Trondhjemſke Selſkabs Skrifter, 1ſte Deel, Kjøbenhavn 1761, S. 129-162. — Betænkning om offentlige Forraadshuſes Opretning og Indretning i Norge af G. Schønning, ſammeſteds S. 163-181. — Om det Froenſke Magazin, i H. F. Hiorthøys Beſkrivelſe over Guldbrandsdalen, 1785, 1ſte Deel, S. 158-164. — Plan til et Korn-Depoſit- og Lombard-ſamt hermed forenet Uld- og Lin-Manufactur og Spaehuus i Bøjgderne i Norge, af Auditeur Milche paa Toten, Minerva for Auguſt 1788, S. 129-140. — Om Bøjgde-Magazinet i Næs i Hallingdalen, i Minerva Febr. 1790, S. 239-243. — J. Joh. Petr. Sæbye's Diſputats: Problemata quædam de annona Norvegiæ incolis levanda. Havn. 1758. 4to, er Bøjgde-Magaziners Anlæg ej omtalt.

π.

A Letter from Mr. Olivarius, Profeſſor of daniſh Laws at the univerſity of Kiel, to his Countrymen the Danes, upon the Subject of Mr. Molesworth. Kiel, 1794.

Er Forſvar for Molesworth; ikke ſaa meget for hans Handling i at beſkjemme Dannemark, ſom for hans Character. Han kom fra et Land, ſom længe havde havt Frihed, Oplysning og Induſtrie, og var den Tid i diſſe Herligheder det ypperſte i Europa. Han kom til Dannemark, ſom ingen Trykkefrihed og følgelig heller ingen Oplysning havde; men ſom, i Sammenligning med Engeland, var et i Vankunde og Mørke og Ladhed begravet Land. Naturligviis maatte for denne Mand, der kom fra ſaa ſtort et Lys, det dunkle hos os ſynes dunklere end det virkeligt var. Utilbøjelig til at give os Roes, hvor vi i hans Tanker

ker fortjente det, var han ikke heller. Vidne er den Priis han giver den danske Lovbog, hvilken han roesde som den retfærdigste, korteste og tydeligste Lov han kjendte i Verden.

Hvor stor den engelske Frihed var i Molesworths Tid vises ved en Anekdote af Kammerherre Suhms Værkers 10de Bind, angaaende denne Molesworth selv. Anekdoten er maaskee det der har anlediget dette Arks Udgivelse. Den synes paa en Maade at henhøre til Dagens Krønike. Billigt zire vi derfor ogsaa vor Pagina med den.

Kongen af Danmark, fortørnet over Molesworth's Bog, lod sin Minister ved det engelske Hof forlange Molesworth afstraffet; men Kong William svarede, han ingen Bistand kunde give i denne Sag, da Trykkefrihed var konstitutionsmæssig og urokkelig i Engeland. Ministeren opbragt, var uforsigtig nok til at bryde ud i disse Ord: „ hvis nogen i vort Land vovede at skrive saaledes over „ Engeland, som Molesworth har gjort over Danmark, „ saa vilde hans Danske Majestæt, hvis Kong William „ forlangde det, strax sende ham Auctors Hoved." — „ Synes De min Herre, svarede William smilende, saa „ vil jeg fortælle Molesworth, hvad De siger, for at han „ kan føje det til anden Udgave af sin Bog."

Tvende Steder har Recens. fundet, som han ikke tør udgive for rigtigt Engelsk. S. 3: I am very happy to now find an opportunity &c., maaskee rettere: I am very happy to find an opportunity of shewing you now &c., og S. 5: the trueſt and moſt intereſting deſcription I ever met of it &c., rettere maaskee: the trueſt and moſt intereſting deſcription of it I ever meth with &c.

En kort Fortælling af en sandfærdig Begivenhed i Anledning af de skrækkelige Ildsluer over Christiansborgs Slot den 26de Febr 1794 Og et Par Ord til Recensenten af Kammerherre Morgenstiernes Oplysninger af Ulrich Nicolai Kiær. Kiøbenhavn, 1794. Trykt hos Morthorstes Enke 1 Ark i 8vo.

Ulrich Nicolai Kiær havde for 26 a 27 Aar siden i Drømme seet Ildsluer over Slottet, og en anden Gaard her i Staden! (Ja! Ja!) Han befrygtede HErren vor Gud

var

var vred. Han bad om Naade, og erfoer vel ogsaa Naaden, men ikke Kraft til at bekjende den. Han henhyder paa sig Joel III. 1. 2. Eders Sønner og Døttre skal prophetere. Vi have altsaa en Prophet iblant os.

Nu er der vel ikke stor Forbindelse mellem de skrækkelige Ildsluer paa Slottet og Recensionen over Kammerherre Morgenstiernes Skrift mod Paine. Dog, en Prophet, siger Horaz, har stor Frihed. Propheten Kiær udlader sig saaledes:

Aarsagen hvi Bibelen ikke viser sin guddommelige Kraft ligger i Satans Magt over Philosopherne. Til Beviis herpaa fremstiller han Recensenten i disse Efterretningers No. 10. dette Aar, som altsaa er besat af Satanas. Ogsaa er Satanas Skyld deri, at Recensenten sammesteds urigtigt har foresiilt Sidrachs, Mesegs og Abednegos Ulydigheds Sammenhæng. ꝛc. ꝛc. Propheten tiltaler Recens. tilsidst med disse Ord: „Elskelige Hr. Recens., „ elsker De Deres udødelige Siels Frelse og Redning her i „ Tiden og hisset i Evigheden, da vil jeg bede og forma„ ne Dem til at frygte HErren vor Gud, og idelig og „ uafladelig i Aand og Sandhed, at bede om Naade og „ Forbarmelse for alle Deres Overtrædelser og Redning fra „ denne Løgnens Aands listige og snedige Anfald."

At være besat af Satan er en haard Beskyldning. Men hvo vover at modsige en Prophet, som er legitime promotus?

Kammerherre Morgenstierne har nu ikke allene en Prophet til Forsvarer, men han har nu ogsaa her et Factum, hvormed han kan bevise sin Sats, at Satanas har stor Indflydelse paa Verden, og er rimeligviis den der afstedkommer Revolutioner. Dog: Fred være stedse mellem Kammerherre Morgenstierne og Recensenten!

Kort Indhold af det nyeste Udtog af Fødselsvidenskaben til Brug for Jordemødrene. — Forfattet af Dr. Mathias Saxtorph, H. K. M. Justiceraad, Professor o. s. v. Kiøbenhavn, 1792. Trykt hos Christian Fr. Holm. Motto: See, hør, tænk og gjør. 86 S. i 8vo.

At de Koner, der melde sig til at blive Gjordems-

dre,

dre (*), ligesom de fleste Koner af den ringere Stand, i Almindelighed ikke have megen Læselyst, og altsaa, da de ej ere vante til at tænke uden paa de Ting, der dagligen skee i det almindelige Liv, have gemeenlig en meget indskrænket Tænkekraft, og vanskeligen kunde fatte de beskuende Sandheder, med mindre de ere meget korte, og andre Midler komme de udvortes Sandser til Hjelp; at disse Koner derfor ved Forelæsningen bør have korte og tydelige Læresætninger, der ligesom indeholde Kjernen af den Videnskab, der foredrages, uden Overflødighed af Ord og vidtløftige Forklaringer, har Recensenten for længe siden troet, og derefter erfaret, at være Sandhed. Ham synes altsaa, at denne samme Erfaring maatte for længe siden have tilskyndet Hr. Forfatteren, foruden de forhen udgivne Lærebøger, der ere saa fuldstændige, at en Student, naar Instrumenternes Brug blev tilføjet, neppe behøver dem fuldstændigere, at udgive een, der, som denne, kan være mere passelig for disse Koner, end de første.

Vi ville nu ønske Hr. Forfatteren saavelsom Lærlingene til Lykke med denne kortere Lærebog; vi lykønske ham selv, fordi det nu er at formode, at han paa en kortere Tid, end hidindtil skeet er, kan igjennemgaae og forklare sin Lærebog, og paa denne Maade aarligen skjenke Fædrenelandet et større Antal af Gjordemødre, hvortil det er høist trængende; vi lykønske Lærlingene, der ved en kortere Undervisning herefterdags kunne spare baade paa deres Fødder, ved saa ofte og længe at igjentage den lange Vei, der skal føre til Maalet, saa og paa deres Hemme og Hukommelse, der gjerne ere for svage til at fatte og erindre en Videnskab, naar den i sin hele Udstrækning skal læres.

(*) Dette Ord, der har sin Oprindelse af en Gjord eller af at gjorde, er et bedre dansk Ord end Jordemoder, som allene ved en fordærvet Talebrug er indført.

Af disse Kjøbenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjobenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 26.

den 12te Julii.

Fortſættelſe af Recenſionen over Vejledning til det danſke Monarkies Statiſtik ꝛc. (See forrige No.)

Ved Coloniernes Beſkrivelſe har han endnu mere end ved Hovedlandene tilladt ſig at udſkrive Schlegel.

§. 25. Finmarkens Grændſer, Størrelſe, Inddeling, Klima, phyſiſke Beſkaffenhed S. 204-207. Ord til andet taget af Schlegels Stat. S. 224-226 coll. Tillæggene og Rettelſerne S. 597; ſee og S. 228 og 229.

§. 26. Produkter S. 207-216 tagen altſammen af §. 59. S. 226-228. §. 69. Om Agerbrug og Fædrift S. 241. §. 70. Om Jagt S. 243 og §. 71. Om Fiſkerierne S. 243-248 hos Schlegel, paa en liden Anmærkning nær, ſom findes S. 208, om Jorddelingen.

§. 27. Folkemængde S. 216, ſ. Schlegel S. 231 og 232. Folkeraallet for 1790 er et nyt Tillæg.

§. 28. Indbyggernes Karakteer og Levemaade S. 217-219, ſ. Schlegel S. 232-234.

§. 29. Beſtyrelſe, Love, Juſtitsvæſen S. 229-231, Ord til andet tagen af Schlegels §. 64 og §. 66. S. 234 og 235, ſamt S. 238 og 239, paa den Forklaring nær, ſom findes i Slutningen, af den Straf at ſtaae i Fjæren, ſom vel ingen Læſer ventede at finde i nærværende Bog.

§. 30. Indbyggernes Kunſtflid S. 221-224, deels af Schlegels §. 72, deels nye Efterretninger.

§. 31. Oplysning, Missionsvæsen S. 224-228 af Schlegel S. 240 og 241, see og Tillæggene S. 598-600.

Her har atter Hr. Thaarup udskreven uden at bruge mindste Skjønsomhed.

I Texten selv hedder det hos Schlegel:

Lapperne vare tilforn Hedninger. Biskoppen i Tronhjem Erik Bredahl var den første, som i Aarene 1643 til 1672 gav sig megen Umage for at indføre Christendommen iblant disse Folk; men efter den Tid standsede dette nyttige Foretagende. Under Kong Frederik den 4de begyndtes det paa nye med fordoblet Iver; i Aar 1714 indrettedes et Missionscollegium i Kjøbenhavn til Hedningernes Omvendelse, og Seminarier i Kjøbenhavn og Tronhjem stiftedes i dette Øjemeed. Thomas v. Westen blev udnævnt til Missions-Collegiets Vicarius i Tronhjem. Han var for Lapperne det Egede var for Grønlænderne. Han gjorde idelige Rejser i Finmarken, underviste Indbyggerne i Religionens Lærdomme, uddeelte Religionsbøger iblant dem, dannede gode og duelige Missionairer o. s. v.

Men i Rettelserne og Tillæggene S. 598 hedder det:

Den Roes, som Jessen, Leem og især hans udførlige

Thaarup S. 225.

Lapperne vare tilforn Hedninger. Biskoppen i Tronhjem Erik Bredahl var den første, som i Aarene 1643 til 1672 gav sig megen Umage for at indføre Christendommen blant disse Folk. Men efter den Tid standsede dette nyttige Arbejde. Under Kong Frederik 4de begyndtes det paa nye med fordoblet Iver. — I Aaret 1714 indrettedes et Missionscollegium i Kjøbenhavn til Hedningernes Omvendelse, og Seminarier i Kjøbenhavn og Tronhjem stiftedes i dette Øjemeed. Thomas von Westen blev udnævnt til Missions-Collegiets Vicarius i Tronhjem. Han var for Lapperne det Egede var for Grønlænderne. Han gjorde idelige Rejser i Finmarken, underviste Indbyggerne i Religionens Lærdomme, uddeelte Religionsbøger iblant dem, dannede gode og duelige Missionairer o. s. v.

Dog kan vel endeel afgaae i de store Lovtaler, som

Lovtaler

Lovtaler Hammond tillægger v. Westen, er ikke ganske fortjent. Der fandtes paa den Tid ligesaa lidet som nu Hedninger i Finmarken, men det saa kaldte Afguderie og Hedenskab bestod i en Overtroe, som her uden Tvivl fandtes i en noget høiere Grad end paa andre Steder hos Almuen; men en saadan Overtroe forjages ikke ved enkelte Prædikener, som dem v. Westen holdt paa sine Rejser til de forsamlede Finner. Man kan heraf slutte af hvad Slags den Omvendelse maae have været, som han har virket hos Finnerne, naar han roser sig af at have reven 750 Sjele i Østfinmarken og 1000 i Vestfinmarken ud af Satans Hænder paa sin første Reise i mindre end to Maaneder. Med Biskop Krog i Trondhjem blev han indviklet i langvarige Stridigheder, da han søgte at faae en Bispestoel oprettet for sig i Nordlandene og Finmarken, i hvilke Krog omsider fik Ret. Jessen, Leem, men især Hammond gjør over ham, naar man lægger Mærke til, at der fandtes paa hans Tid, ligesaa lidet som nu, egentlige Hedninger i Finmarken, men det saakaldte Afguderie og Hedenskab bestod i en Overtroe, som uden Tvivl fandtes her i en noget høiere Grad end paa andre Steder hos Almuen; men til slig Overtroes Forjagelse skal andre Midler end enkelte Prædikener, som dem v Westen holdt paa sine Rejser til de forsamlede Finner. Hvad Slags Omvendelse det maae have været som han virkede hos Finnerne, kan man slutte af, at han roser sig af at have reven 750 Sjæle i Østfinmarken og 1000 i Vestfinmarken ud af Satans Hænder paa sin første Rejse i mindre end to Maaneder. (Sværmer var han. Grundig oplyst philosophisk Mand var han ikke. Stolt var han.) Han vilde have for sig oprettet en Bispestoel i Nordlandene og i Finmarken. Dette med mere trak ham ind i langvarige Stridigheder med Biskop Krog i Trondhjem, i hvilke sidstnævnte omsider fik Ret.

Den Omstændighed at Prof. Schlegel ikke udtrykkelig har sagt, at ved det som anføres S. 598 ff. det der stod i Texten bliver tilbagekaldet, har givet Anledning

til, at Hr. Thaarup har, ved at sætte begge Stederne sammen, fremført ligesom i et Aandedræt de aabenbareste Modsigelser. Først hedder det, at der var Hedninger i Finmarken i v. Westens Tid, siden at der ingen var; først forsikres at Thomas v. Westen var det for Lapperne som Egede var for Grønlænderne, og strax derefter gotgjøres, at hans Fortjenester ikke vare sande, men usurperede.

I Thaarups første Udgave staaer intet andet om det norske Missionsvæsen end følgende: „I Nordlandene og „ Finmarken begyndtes (vore hedenske Brødres Omven„ delse) med Eftertryk først i dette Aarhundrede, for„ nemmelig ved Thomas v. Westens Nidkjærhed. — „ 1752 oprettedes i Tronhjem et seminarium lapponi„ cum, som dog siden 1774 igjen blev hævet. Til dette „ Missionsværk skal aarligen gives 2 Rdlr. af hver „ Hoved- og 1 Rdlr. af hver Annex-Kirke i Norge." (s. S. 200.)

§. 32. Politieanstalter S. 228 og 229, s. Schlegel §. 67. S. 239 og 240 cfr. S. 237.

§. 33. Kjøbstæder S. 229-231, s. Schlegel §. 61. S. 229-231.

§. 34. Handel S. 232-240, s. Schlegel §. 73. S. 249-256, cfr. Thaarups første Udgave S. 235-238.

§. 35. Skatter og Afgifter S. 240-245, s. Schlegel §. 65. S. 235-238. Afgifternes Beløb for Aaret 1789 er tilføiet. Schlegel burde her saa meget mere være citeret, siden han er den første der her bekjendtgjorte paalidelige Efterretninger om Finmarkens Skattevæsen.

Island. §. 37. Beliggenhed, Størrelse, Klima, physiske Beskaffenhed S. 251-256, Ord til andet tagen af Schlegel S. 263-269 paa et lidet Tillæg nær, som findes S. 254, tagen af Løvenørns Beskrivelse over de islandske Havne og Kyster. Herved ere da de grove Fejl blevne rettede som fandtes i Thaarups første Udgave S. 82, som at Island skulde ligge imellem 65 og 67 Graders Brede i Steden for imellem 63 Gr. 7½ Min. og 66 Gr. 44 Min., at Island efter Eggers omtrent var 2650 □ Mile stor, uagtet denne udførlig har gotgjort at denne Angivelse er fejlagtig, og at den efter de

nyere

nyere franſke Jagttagelſer allene bør beregnes til 1405 [] Miil o. ſ. v. Den Gjendrivelſe af Beregningen over Qvægſygen i Aaret 1783, ſom findes i Phil. Schilderung von Island, anfører han efter Sædvane, ſom ſin egen S. 254, ſkiønt han har taget den af Schlegels Anm. til §. 80. S. 268.

§. 38. Inddeling og Folkemængde S. 257 og 258, ſ. Schlegel S. 277 og 278, ſamt 279 og 280.

§. 39. Produkter af Mineralriget S. 258-265, ſ. Schlegel S. 269-272 og S. 314-317, cfr. Thaarups første Udgave S. 90 og 92.

§. 40. Produkter af Planteriget S. 266-271, ſ. Schlegel S. 272-274 og S. 296. 297. cfr. Thaarups første Udgave S. 91 og 95.

§. 41. Landvæſens Syſtem og Jordbrug S. 271-279, ſ. Schlegel S. 294-299.

§. 42. Produkter af Dyreriget S. 279-294, hvorunder Jagt og Fiſkerie tillige afhandles, ſ. Schlegel S. 275-277. S. 297 og 298. S. 299-309. Man ſammenligne hermed Thaarups første Udg. S. 92-94.

§. 43. Beſtyrelſen eller Embedsforvaltningen S. 294-297, ſ. Schlegel S. 284-286. Hr. Thaarup har lagt til det der ſiges om den Landcommiſſion, der blev anordnet 1770 for at undersøge Islands Tilſtand, og ſom endte ſine Forretninger i Aaret 1771: den havde ikke engang paa den Tid med Landets Beſtyrelſe at gjøre, ikke heller kunde dens Medlemmer qva tales da anſees ſom islandſke Embedsmænd, langt mindre nu. Rec. begriber derfor ikke hvad der har kundet bevæge Hr. Thaarup til at tale om denne for Reſten vigtige Commiſſion paa dette Sted. Hos Schlegel nævnes den paa et mere paſſende Sted, nemlig i § om Handelen S. 322. Landfogden boer endnu paa Vedøe og hverken er flyttet eller ſkal flytte til Reikvig, ſom der ſiges S. 296. Den Rec., ſom har bedømt Prof. Schlegels Statiſtik, har her atter ledet ham i Vildfarelſe.

§. 44. Lovgivningen og Rettergangen S. 297-301, ſ. Schlegel S. 288-290, ſamt Tillæggene S. 620, cfr. Thaarups første Udgave S. 146 og 147.

§. 45. Politievæſenets Indretninger S. 301-308, ſ. Schlegel S. 290-294 og S. 281. Nogle ubetydelige Tillæg ere ſkeete.

§. 46. Kunstflid S. 309-314, s. Schlegel S. 310-317. I Thaarups første Udgave sages der ikkun nogle faa Ord om Uldengodsets Fabrikation S. 94 uden at berøre andre Grene af Industrien.

§. 47. Handelen S. 314-327, s. Schlegel S. 317-530. Cfr. Thaarups første Udgave S. 238-242.

§. 49. (48) Religionsanstalter S. 327-329, s. Schlegel S. 330 og 331 med Tillæg af Citationer af de Anordn. og Reskripter, som fornemmelig angaae deyne Materie.

§. 50. Oplysning og Videnskaber S. 330-334, s. Schlegel S. 331-333.

Regjeringens Indkomster afhandles ved en besynderlig Afvigelse fra den Plan, som Hr. Prof. Thaarup ellers har iagttaget, tilsidst, nemlig S. 334-336. Den er, som alt andet Island angaaende, udarbejdet efter Schlegel S. 286-288, uagtet Lindahls Skrift paaberaabes.

Færøerne. §. 52. Beliggenhed, Størrelse, Inddeling, Folkemængde S. 337-339, Ord til andet tagen af Schlegel §. 96, §. 100 og §. 101, cfr. Thaarups første Udg. S. 104. Naar Prof. Thaarup siger at Færøernes Qvadrat-Indhold anslaaes til ikke fulde 40 □ Miil; saa skulde man troe at dette var en sædvanlig Angivelse. Men det forholder sig anderledes. Debes og andre der have skreven om Færøerne forsøge ikke engang at beregne Øernes Qvadrat-Indhold. Den første Angivelse af dette Slags findes, saavidt Rec. veed, i Mat. zur Stat. der dän. Staaten, 2ter T. S. 4 i Anm., men her ansættes den til 315 □ Miil, hvilket aabenbar er for meget. Dette har Prof. Schlegel indseet og derfor selv, formodentlig efter Debesses Kort, allerførst beregnede Øernes Størrelse til 40 □ Miil. Schlegel siger derfor S. 335: „Qvadrat-Indholdet kan ikke bestemt angives; rimeligviis er det ikke fulde 40 □ Miil."

§. 53. Landets physiske Beskaffenhed og Klima S. 339 og 340, af Schlegel S. 335 og 338, samt Tillæggene S. 603 og 604.

§. 54. Produkter S. 340-344, s. Schlegel S. 338-340, og i Henseende til Steenkulbruddet S. 356. 357 og Tillæggene S. 606 og 607. Endskjønt Schlegels Statistik

Statiſtik indeholder nye her af Thaarup udſkrevne Efterretninger baade om Steenkulbruddet og om Steenkulstjærebrænderiet, citeres den ikke. cfr. Prof. Thaarups 1ſte Udg. S. 105-107.

§. 55. Færøeboernes Næringer S. 344-352, ſ. Schlegel S. 346-357, ſam S. 605. Om Strømpefabrikationen ſiges der i den 1ſte Udg. S. 107 et Par Ord, men om de øvrige Næringsveje intet.

§. 56. Handel S. 353-358, ſ. Schlegel S. 357-364. De nye Efterretninger, ſom findes hos Schlegel om Handelsanlægget paa Fredriksvaag, ere udſkrevne uden at citere ham. Om den færøeſke Handel ſiges der i Thaarups 1ſte Udg. intet mere, end: „den har for det meſte „ været forbunden med den islandſke og grønlandſke.“ (S. 245.)

§. 57. Øernes Beſtyrelſe, Love, Juſtitsvæſen S. 358 og 359, ſ. Schlegel §. 104. og 106. S. 342-343 og S. 344, ſamt Tillæggene S. 604. Det ſom anføres om Færøernes nærværende militaire Forfatning ere nye Efterretninger, Schlegel først har meddeelt; men det fordølges her ſom andenſteds.

§. 58. Politieindretninger S. 359-361, ſ. Schlegel S. 344-346, cfr. S. 343. Et Tillæg findes angaaende Brandforſikringsſummens Beløb for Thorshavn og Fredriksvaag i Aaret 1784.

§. 59. Skatter og Afgifter S. 361-363. Denne § er den eneſte i den hele Beſkrivelſe over Færøerne ſom er Prof. Thaarups eget Arbejde. Indtægterne vare Aar 1786 efter hans Angivelſe 3379 (3373) Gyld. $4\frac{3}{4}$ St. Schlegel angiver den i Tillæggene for nærværende Tid allene til 2748 Gyld. $5\frac{3}{4}$ St.

§. 60. Skole- og Religionsvæſet. Ikkun et Par Ord.

Grønland. §. 61. Kilder. Under denne Rubrik fortælles (ſaa beſynderlig er Forfatterens Orden) tillige Landets Hiſtorie.

§. 62. Beliggenhed, Klima, phyſiſke Beſkaffenhed S. 372, ſ. Schlegel S. 373-375.

§. 63. Inddeling S. 373 og 374, ſ. Schlegel S. 381 og 382.

§. 64. Folkemængde, Sæder S. 374 og 375. Det der ſiges om Folkemængden er Ord til andet taget af Schlegel S. 382 og 383. Herved er da den Feil berigtiget, ſom findes i den 1ſte Udg., hvorefter Grønland ſkulde have 10000 Indbyggere. Det lidet der ſiges om Sæderne er en Tirade af den 1ſte Udgave.

§. 65. Produkter S. 375-379, deels af den 1ſte Udgave S. 100-103, deels af Schlegel S. 375-381, ſamt Tillæggene S. 606 og 607. Det der i Anm. anføres om de Intereſſentſkaber i Danmark til at drive Hvalfangſten er et nyt Tillæg; men det er ſaare ufuldſtændigt. Der er nu et nyt Intereſſentſkab i Ribe Stift, ſom har et Trankogerie paa Fanøe; Mad. Rahr i Ribe har et andet paa ſamme Øe for egen Regning. Compagnierne i Glückſtadt og Altona omtales ikke heller.

§. 66. Handel S. 380-386, ſ. Schlegel S. 393-481. Handelshiſtorien er dog for det meſte tagen af den 1ſte Udg. S. 242-245.

§. 67. Love og Indretninger S. 386 og 387, ſ. Schlegel S. 388 390 og Tillæggene S. 607. Det der anføres om en Hjelpekaſſe oprettet 1783, hvortil Fiſkerne bidrage, hvoraf de atter underſtyttes i paakommende Nød, er et Tillæg.

§. 68. Religions-Tilſtanden og Miſſionsvæſenet S. 387-389, ſ. Schlegel S. 401-403.

Danmarks oſtindiſke Eiendomme S. 389-408. Da Hr. Prof. Thaarup i denne Deel af hans Statiſtik ved hver § har citeret Schlegel, ſaa anſeer Rec. det ſom en Tilſtaaelſe, at dette Stykke er et Udtog af Schlegels Statiſtik S. 404-497. coll. Tillæggene S. 607-609, ſom det unægtelig er; hvorfor han ikke vil opholde ſig ved at henviſe til Parallelſtederne.

De danſke Beſiddelſer paa Guineakyſten. §. 78. Geographiſk Beſkrivelſe, Klima, phyſiſke Beſkaffenhed, Produkter S. 409-411, et kort Udtog af Schlegel S. 500-513.

§. 79. Beſtyrelſe og borgerlige Indretning S. 411-412, ſ. Schlegel S. 513-515.

§. 80. Handel S. 412-419, ſ. Schlegel S. 515-527.

De

De danske vestindiske Øer afhandles med megen Korthed, nemlig fra S. 420-443, da derimod Færøerne, som ere af langt mindre Vigtighed, optaae en større Plads. §. 82. Beliggenhed og Størrelse, Klima, physiske Beskaffenhed, Folkemængde. Beliggenheden, Størrelsen, Kjøbstæderne, Folkemængden indbefattes i en Tabel paa S. 421, s. Schlegel S. 536 og 537. Fredrikstad angives efter Schlegel at være bygt 1766; det er imidlertid formodentlig en Feiltagelse, som sees af v. Procks Memoire, som Prof. Thaarup selv har ladet aftrykke i sine Materialiers 1ste Hefte; thi denne siger (S. 101) „Byen Friderichstad bestod ved min Ankomst (1754) af et eneste Huus, og bestaaer nu (1767) af adskillige Gader." Om Klima, physisk Beskaffenhed og Indbyggernes Herkomst tales kortelig S. 422, see Schlegel S. 538-541. Herpaa følge nogle faa Ord om Krabbeneiland, s. Schlegel S. 537. De Fejl, som fandtes i den 1ste Udgave i Henseende til Øernes Størrelse, ere berigtigede.

§. 83. Produkter S. 423 og 424, s. Schlegel S. 543-547.

84. Jordbruget og det dermed forbundne Negerslaverie S. 425-427, s. Schlegel S. 552-558. Her forekommer følgende Sted: „Paa St. Croix er Jorden „overalt anlagt til Sukkerplantning, undtagen paa Østen„den, som udgjør $\frac{1}{3}$ Deel af Landet, hvor der ikkun fin„des 3 Sukkerplantager. Paa de andre Øer driver „man Cattunplantning og Fæavl". Heraf skulde man slutte, at man paa St. Thomas og St. Jean ikke avlede Sukker. Denne Fejl rejser sig af en Misforstaaelse af Schlegels Ord. Han siger: „Paa St. Croix er Jor„den overalt anlagt til Sukkerplantning, undtagen paa „Øst-Enden, som udgjør den tredie Deel af Landet, hvor „der ikkun findes 3 Sukkerplantager; men paa de „øvrige (nemlig Plantager) lægger man sig efter Cat„tunplantning og Fæavl."

§. 85. Hvorledes Øerne ere komne under Dannmark og deres Historie S. 437 og 438, et Udtog af Schlegel S. 529-536. Dette er det eneste Sted i Prof. Thaarups Statistik, hvor denne Materie udgjør en egen Rubrik.

brik. Stadighed i at følge en vis Plan udmærker ikke Skrifter.

§. 86. Handel S. 428-435, ſ. Schlegel S. 565-575.

§. 87. Børnes Beſtyrelſe S. 435 og 436, ſ. Schlegel S. 575 og 576.

§. 88. Juſtitsvæſenet S. 436-439, ſ. Schlegel S. 576-578 og Tillæggene S. 610.

§. 89. Den militaire Forfatning S. 439, ſ. Schlegel S. 586.

§. 90. Politieindretninger S. 439 og 440, ſ. Schlegel S. 586-588. Der burde have været anmærket, at Politievæſenet er i bedre Forfatning paa St. Thomas end paa St. Croix, ſ. Weſts Beſkrivelſe; men det ſtod ikke hos Schlegel.

§. 91. Finantsvæſen S. 440-442, ſ. Schlegel S. 578-586. v. Procks Memoire, ſom giver gode Oplysninger i denne Materie, er ligeſaa lidet brugt af Prof. Thaarup ſom af Schlegel.

§. 92. Religions- Skole- og Oplysningsvæſenet S. 443. Ikkun nogle faa Ord. See Schlegel S. 588-590.

Vigtige Ting ere udeladte. Om Negernes Behandling og Rettigheder ſiges ſaa got ſom intet. Der anføres ikke engang hvor indſkrænket Planternes Rettigheder ere i Henſeende til al Slags Fabrikation, men iſær i Henſeende til Sukkerraffineringen.

Det Sted S. 583-586 i den politiſke Afdeling, ſom afhandler den Slesvig-Holſteenſke Kanal er ligeledes tagen af Schlegel S. 169-173. Endog Summen, Kanal-Anlægget har koſtet, anføres efter Schlegels Statiſtik uden at citere den, uagtet at det er bekjendt, at den allerførſt der er bleven anført med Beſtemthed og Paalidelighed.

Hvor meget Prof. Thaarup har benyttet ſig af Prof. Schlegels literaire Efterretninger vil erfares ved Sammenligningen; men Rec. anſeer det ikke for vigtigt nok for at opholde ſig herved.

I den forrige Udgave nævnes Skrifterne allene uden at henviſe til Stederne i ſamme, hvor Oplysning om en eller anden Materie findes. I nærværende Udgave ſkeer

denne

denne Henvisning ligesom hos Schlegel; men for dog at forandre noget, har han ofte end Schlegel citeret Stederne i Texten selv, og sjeldnere i Anm. Dette har givet Anledning til adskillige Fejltagelser, eftersom Hr. Thaarup ikke altid har givet sig den Umage selv at efterslaae de citerede Steder. Saaledes f. Ex. citeres Pontoppidans danske Atlas S. 38, som Autoritet til den Omstændighed, at der ved Harboesre fandtes engang et Stykke paa 18 Lod, som foræredes Dronning Lovise; men dette findes ikke der, men i Wilses Reise, s. Schlegel S. 121 og S. 125 i Anm. Som Kilde til det der anføres S. 424 og 425 om Sukkerplantagernes Værdie, citerer Thaarup Westis Beskrivelse; men det har Schlegel ikke kunnet laane af dette Skrift, men af Commissionens Forestilling om Negerhandelen o. s. v.

Denne Hr. Prof. Thaarups Handling, næsten heelt at udskrive hans Collegas Arbejde, fortjener saa meget mere at lastes, da Prof. Schlegel (som Recens. er bleven underrettet om) havde, efter Thaarups Begjering, ladet ham faae hans Statistik arkevlis, som den kom af Bogtrykkerens Haand, de 1½ Aar igjennem, som der gik hen med Bogens Trykning, efterat denne udtrykkelig havde erklæret, at han ikke tænkte i de første tre Aar paa, at udgive en nye og udførligere Beskrivelse af Fædrenelandet.

Naar man, efterat have sammenlignet Thaarups og Schlegels Arbejder og tillige er underrettet om hint Faktum, læser følgende Sted i Thaarups Fortale, hvor han søger at lægge det fra sig, at han skulde have udskreven Schlegel, kan man ikke andet end smile: „Paa nogle „ Steder, men især i Henseende til Finmarken, ere mine „ Ord de samme som hos Schlegel; for saavidt vi have „ øst af lige Kilder eller brugt Forordningernes Ord, er „ saadant naturligt; men for Resten er det en Fejl, at „ mine Collectanea bleve saaledes aftrykkede uden Foran„ dring, hvilket en Glemsomhed forvoldte." Af det foregaaende har man seet, at Prof. Thaarups Ord ikke nogle Steder, men næsten overalt, ikke især i Henseende til Finmarken, men ligesaa meget ved alle øvrige Coloniers, som ved Islands, Færøernes, Grønlands Beskrivelse o. s. v. ere de samme som Schlegels. En Statistiker er nødt til at betje-

ne

ne ſig af det der er ſkreven over de Lande han beſkriver, men han bruger det med Skjønsomhed, han antager, forkaſter, ordner, ſtiller ſammen, ſaa at diſſe fremmede Materialier omſider blive hans Ejendom. Det ſkulde derfor være heel besynderligt, hvis to tænkende Statiſtiker, ſom betjente ſig af de ſamme Kilder uden at kjende noget til hinanden, ſkulde frembringe Produkter, ſom lignede hinanden ſaa meget ſom Schlegels og Thaarups. De vil have forſkjellige politiſke Ideer, en forſkjellig Maade at ſee Tingene fra, og dette vil gjøre deres Arbejder ganſke forſkjellige, baade i Henſeende til Plan og Udførelſe. Hvorledes forklarer man da det Phænomen, at Hr. Prof. Thaarup har netop fundet det ſamme vigtigt ſom Prof. Schlegel, og ſtillet det i ſamme Orden, at, uagtet Schlegel ſjelden eller aldrig har betjent ſig af de Forfatteres Ord, ſom han har brugt, Thaarups Ord ere de ſamme ſom hans, og at Prof. Thaarups første Udgave er begge diſſe Arbejder ſaa ulig, uagtet Prof. da havde ſamme Adgang til de fleſte og vigtigſte Kilder ſom nu? Hvorledes gik det til, at han ikke opdagede denne Ordlydenhed, uagtet han brugte Schlegels Statiſtik, ja, endog lagde den til Grund ved ſine Forelæsninger (ſee Adreſſe-Contoirets Efterretn. for 1792 i Novbr.) og naar han gjorde det, ſom han ſelv ſynes at tilſtaae, i de ſoven anførte Ord, hvi opgav han da ikke Ideen, at udgive en Statiſtik, da den ſaaledes var overflødig og han udſatte ſig ſelv for en ubehagelig Mistanke? Men derſom man endog vil forklare alt dette paa den fordeelagtigſte Maade for Prof. Thaarup, hvad ſkal man da ſige om den besynderlige Overensſtemmelſe i Henſeende til Urigtigheder og Trykfejl? Hvoraf kommer det, at begges Reflexioner ere paa mange ſaadanne Steder bogſtavelig de ſamme, hvor de ikke ere copierede af tredie Mands Skrift, hvorfor har Prof. Thaarup anført de nye Efterretninger, ſom findes hos Schlegel, for Ex. om Færøes Steenkul-Tjærebrænderie, Handels-Etabliſſementet paa Fridriksvaag, den militaire Indretning der paa Øerne, Finmarkens Skatteveæſen o. ſ. v., uden at citere ham? At Prof. Thaarup S. II i Fortalen erklærer, at have benyttet Schlegels 1ſte Bind, kan ikke fritage ham i denne Henſeende, ſiden han ikke nærmere angiver hvorledes han

har

har brugt ham, siden at han da ingensteds maatte i Skriftet selv have citeret ham, hvilket dog er skeet paa flere Steder. Han lægger samme Sted følgende mærkelige Ord til: „Nu maa denne min anden Udgave dog kunne give „ ham nogen Hjelp til hans Fortsættelse; imidlertid ud„ kommer mere af hans Værk, som jeg til min 3die Ud„ gave bruger, og saaledes fremstaaer en vexelsidig vedva„ rende Benyttelse.“ Naar man veed af det foregaaende hvad Prof. Thaarup forstaaer ved Benyttelse, saa kan denne Erklæring give Anledning til adskillige Betragtninger, som Recens. vil overlade til Læseren selv at gjøre.

Recens. gager nu til Bogens anden Afdeling, som indeholder en politisk Beskrivelse af Hovedlandene Dannemark, Norge og Hertugdømmene S. 443-747, der paa det Sted om den Holsteenske Canal nær, er Prof. Thaarups eget Arbejde.

§. 93. Fædrenelandets Folkemængde afhandles overmaade kort, nemlig fra S. 443-448, hvoraf dog de to Sider ere Literatur. Der hedder strax i Begyndelsen: Folkemængden i Europa anslaaes at beløbe sig i alt til 2,200,000 Mennesker. Han har her fulgt Eggers og Schirach, som kun have meddeelt løse Beregninger; Forf. af Abh. in Mat. zur Stat. der Dän. Staaten 2den Deel, burde frem for alle andre være bleven benyttet. Naar man efter de Data denne sidste angiver beregner de Danske Europæiske Staters Folkemængde saaledes, som den har været ved Udgangen af Aaret 1792 (Forfatterens Beregning, som gaaer ikkun til 1784, kan completteres ved Hjelp af de Fødtes og Dødes Lister), saa vil man finde, at den beløber sig til 2,299,622 Mennesker, altsaa til henved 100,000 Mennesker mere end Thaarup angiver. Beregner man efter den anførte Forfatters Mening endnu 6 p. c. for de Dødfødte, saa vilde denne Sum endnu betydelig forøges; men heri synes han at have fejlet. Thaarup forsøger ikke paa at udfinde Folkemængden af den forhen Storfyrstelige Andeel af Holsteen, uagtet man haver sandsynlige Beregninger herover. Han angiver ikke, hvor mange Mennesker der leve paa □ Milen i Dannemark og Norge, uagtet det anføres ved Hertugdømmene. Alt det der siges om Forholdet af Folkemængden

den til Arealen, er det samme som findes i den forrige Udgave S. 117 og 118. Den samme Tabelle over Folkemængden af 1769 er ligeledes aftrykt. Overalt er den første Udgave ved denne Bogens anden Afdeling langt mere bleven brugt end ved den første. Folketællingen af 1787 for Dannemark, som ikke engang nævnes i den første Udgave, omtales dog her i fire Linier. Der siges at hele Menneske-Antallet da beløb sig til 840,045 Personer. Det tilfredsstiller ingenlunde Nysgjerrigheden. Om Folkemængdens Tilvext i de Danske Stater fra 1735 af, da ordentlige Dødes og Fødtes Lister bleve indførte, og især fra 1769 af, da den almindelige Folketælling skete, hvortil den ovenanførte Forf. i Mat. giver saa skjønne Data, læses intet, saa og intet om og hvorvidt den med Rigtighed kan beregnes for de tilkommende Tider. De fornemste Aarsager hvorfor Folkemængden ikke er større end den er, burde have været angivne. Ligeledes finder man intet om Udvandringerne og Indvandringerne, samt en Balanceregning saavel i Hensende til hele Staten som til enkelte Provindser, om og hvorvidt Landet herved vinder eller taber. At Regjeringen har hævet de Baand, som lænkede Undersaatterne mere eller mindre til den Jord man fødes paa, deels ved Forordn. angaaende Stavnsbaandets Ophævelse, deels ved de Forordninger og Conventioner med fremmede Magter, hvorved Decientions Afgiften er bleven afskaffet, anføres følgelig ikke heller o. s. v.

(Fortsættelsen følger.)

Dame-Bibliothek. Samling af moralske Fortællinger, ved et Selskab. Udgivet af Hr. P. U. Nyegaard. Fjerde Bind, Kjøbenhavn, første Hefte 1793, trykt hos Christensen, andet Hefte 1794, trykt hos Breum. Begge paa Hr. Udgiverens Forlag. 318 S. i 8vo.

Det første Hefte har ni Nummere, hvoriblant dog de tre ikke svare til Bogens Titel, da de ikke ere Fortællinger, men Afhandlinger og Betragtninger; ogsaa det allerførste Stykke bestaaer meest af Lærdomme, der kun til Slut-

ning

ning oplyſes med en Fortælling. Naar man undtager det tvetydige Menneſke, ſom ikke ſiger meget, da det er udrevet af ſit Sammenhæng, hvori dets berømte Forfatter brugte det til at gjøre en Sandhed beſkuelig, ſaa ere de andre Stykker i Heftet meget ſmukke, iſær de to, ſom viſe igjen Exempler paa hvad Menneſket, Qvinde eller Mand formaaer, naar det for Alvor vil rive ſig løs fra det der ikke duer, og nu følge Dydens Forſkrifter.

Det andet Hefte fortſætter og ſlutter de i tredie Bind begyndte Breve om det Fruentimmer, der af ſine egne Paarørende gjordes ulykkeligt, for politiſke og religiøſe Fordommes Skyld. Det ſiges os her at Hiſtorien desvær er ſand i alle dens Deele. Dafaa Joſephia, ſom begyndtes i første Hefte, ſluttes her, og viſer til Gyſelighed ſtore Stæders Fordærvelſe og ubeſindige Giftermaals ſørgelige Følger. Den tredie Fortælling giver et Exempel paa, hvor lidet en Mand er tjent med at have en Kone, der ikke beſidder andre Egenſkaber end Læsning og de ſaakaldte Fruentimmer-Nerheder; og at ſaadan Kone kan gjøre ſig og Manden og Børnene uſigelig ulykkelige. Den ſidſte Fortælling er igjen over det ſkjønne Æmne om et fordervet Menneſkes Forbedring. Den er en ſmuk Mage til Conſtance og Lucette i første Hefte. Ligeſom der en udſvævende men angergiven Moder paatager ſig en Tjeneſtepiges Skikkelſe, for at holde ſin Datter paa Dydens Vej, ſaa ſpiller her en øm Fader ſamme beſværlige Rulle hos en Søn, der ved Hovedſtadens Forførelſe er blevet fordervet, og redder ham lykkelig fra at ſynke ganſke.

Om Overſættelſen gjelder det ſamme, ſom er ſagt ved andet Binds Anmeldelſe, kun at i den ſidſte Fortælling i andet Hefte ere indløbne nogle flere Fejl end godt er.

Skrivefriheden. Et danſk original Skuespil i en Akt. Uegennyttig tilbudet til Brug for den kongelige danſke Skueplads. Kjøbenhavn. 1794. Trykt hos Morthorſtes Enke. 74 Sider, tilligemed en Forerindring paa 4 og et Anhang paa 2 S., foruden en Side Trykfejl i 8vo.

Naar man har læſt dette Stykke, kan man med Billighed

hed ſpørge, ſom hin Mathematiker, da han havde ſeet en af Racines Tragoedier opføre: „Men hvad beviſer da Alt dette?“ — Fra den dramatiſke Side har dette Stykke virkelig intet andet, end det negative Fortrin, at det ikke er paa tre eller flere Akter, og fra den politiſke — — — enten behøver Skriveſriheden ſlet intet eller ogſaa et bedre Forſvar. I Fortalen melder Forf., at det var indgivet til Theatret og forkaſtet ſagtens kunde det vel være ligeſaa godt ſom ſaa mange andre, der blive opførte der, men med alt det, vilde det dog vel neppe kunne more. I Anhanget gjør Forf. Undſkyldning for den Mængde Trykfeil, der er, og underretter tillige Publikum om, at Indkomſterne af det hele Oplag af dette Skuespil ere beſtemte til Hjelp for de trængende Enker, der have miſtet deres Mænd ved den Chriſtiansborg Slot ødelæggende Ildebrand, og i Betragtning af denne gode Hensigt vil Recenſ. ønſke det al muelig Afſtræk. λ/β.

† † †

Den 22de April d. A. døde Hr. Etatsraad Georg Høſt, Sekretair ved Departementet for udenlandſke Sager. Han er baade inden- og udenlands bleven berømt ved det klaſſiſke Skrift: Efterretninger om Marokos og Fes, der og haves paa Tyſk. Som Fortſættelſe heraf var Mohamed Ben Abdallahs Hiſtorie; ſaa udgav han og: Efterretninger om St. Thomas. I Haandſkrift har han efterladt ſig Mulei Jazids Hiſtorie, ſamt Efterretninger om Algier. I det Arabiſke beſad han iſær megen Kundſkab, talede det endog færdigen. Hans Levnet findes hos Worm.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.